

TESIS DOCTORAL

El règim juridicolingüístic a l'Administració de Justícia

Anna M. Pla Boix

**Direcció: Dr. Xavier Arbós Marín
Departament de Ciència Política i Dret Públic
Universitat Autònoma de Barcelona, 2004**

INTRODUCCIÓ P. 1

PRIMERA PART

**L'ORDENACIÓ CONSTITUCIONAL I ESTATUTÀRIA
DE LA QÜESTIÓ LINGÜÍSTICA A ESPANYA.**

**CAPÍTOL PRIMER: LA REGULACIÓ CONSTITUCIONAL DE LA REALITAT
PLURILINGÜE DE L'ESTAT**

1. INTRODUCCIÓ P. 6

**2. LES BASES DEL MODEL CONSTITUCIONAL: L'ARTICLE 3 DE LA CE
..... P. 13**

2.1 La declaració d'oficialitat de la llengua castellana. El deure de conèixer-la i el dret a usar-la de l'article 3.1 de la CE.

A) El castellà com a llengua oficial de l'Estat: contingut, naturalesa i abast.

B) El deure de coneixement i el dret d'ús de la llengua castellana.

2.2 La previsió constitucional d'un règim de cooficialitat lingüística: el reconeixement de l'oficialitat de les altres llengües espanyoles diferents de la llengua castellana.

2.3 La protecció de les modalitats lingüístiques.

**3. UN APUNT A LES ALTRES REFERÈNCIES CONSTITUCIONALS
EXPRESSES A LA QÜESTIÓ LINGÜÍSTICA P. 59**

3.1 La protecció del pluralisme lingüístic com a finalitat constitucional regulada al Preàmbul de la CE.

3.2 La protecció constitucional del pluralisme lingüístic dels mitjans de comunicació social de l'article 20.3 de la CE.

3.3 La competència en matèria d'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma de l'article 148.1.17 de la CE

3.4 La previsió lingüística de la Disposició Final de la CE: la publicació plurilingüe del text constitucional.

CAPÍTOL SEGON: EL MODEL LINGÜÍSTIC DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA DE 1979.

- 1. INTRODUCCIÓ P. 75**
- 2. ANTECEDENTS NORMATIUS P. 77**
 - 2.1 Consideracions preliminars.**
 - 2.2 L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1931. De les Bases per a la Constitució Regional Catalana a la II República. Cap a la construcció del règim de l'oficialitat del català: projectes i acords.**
 - A) Les Bases de Manresa i la formulació de l'oficialitat de la llengua catalana.**
 - B) El tractament de l'oficialitat lingüística del català a principis del segle XX. Anàlisi dels projectes normatius i acords polítics.**
 - C) Les previsions lingüístiques al Projecte de Constitució Provisional de la República Catalana de 1928.**
 - 2.3 El precedent republicà de 1932. L'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia català de la II República.**
 - A) La gestació del model lingüístic de l'Estatut de 1932. Les previsions lingüístiques del Projecte d'Estatut de Núria de 1931.**
 - B) L'ordenació lingüística a l'Estatut de 1932: contingut, naturalesa i abast.**
 - C) El règim de la llengua a l'Estatut Interior de Catalunya de 1933.**
- 3. UNA LECTURA POLÍTICA: LA TRAMITACIÓ PARLAMENTÀRIA DE L'ARTICLE 3 DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA CATALÀ P. 122**
 - 3.1 Consideracions preliminars.**
 - 3.2 L'article 3 de l'avantprojecte d'Estatut: cap a una definició del model lingüístic estatutari.**
 - 3.3 El camí cap al consens. Els debats parlamentaris sobre el model lingüístic del projecte d'Estatut.**
 - A) El català: llengua pròpia de Catalunya. Els debats estatutars entorn al seu reconeixement, contingut, naturalesa i abast.**
 - B) El debat parlamentari sobre l'estatut de l'oficialitat del català i del castellà.**
- 4. EL MODEL LINGÜÍSTIC DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA P. 149**
 - 4.1 Precisions competencials. El règim de distribució competencial en matèria lingüística: contingut, naturalesa i abast de la competència autonòmica P. 149**

- A) El debat entorn al fonament normatiu de la norma atributiva de competència autonòmica en matèria lingüística
- B) El debat relatiu al contingut, tipologia i abast funcional de la competència autonòmica en matèria lingüística

4.2 Les bases del model lingüístic estatutari català P. 169

- A) El català com a llengua pròpia de Catalunya.
- B) La doble oficialitat lingüística a Catalunya. La Generalitat com a institució garant dels dos idiomes oficials.
- C) El marc jurídic de l'aranès.

SEGONA PART

EL MARC JURIDICOLINGÜÍSTIC DE L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

CAPÍTOL TERCER: L'ÚS DE LES LLENGÜES OFICIALS A L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA.

- 1. INTRODUCCIÓ P. 205
- 2. LA POSICIÓ DEL PODER JUDICIAL A L'ESTAT AUTONÒMIC P. 214
 - 2.1 El marc constitucional
 - 2.2 Les competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia.
 - 2.2.1 Les competències regulades a la LOPJ
 - a) Competències de gestió de mitjans materials i personals al servei de l'Administració de Justícia.
 - b) Facultats normatives autonòmiques en l'àmbit judicial.
 - c) Altres competències autonòmiques previstes a la LOPJ.
 - 2.2.2 Les competències de la Generalitat de Catalunya en matèria d'Administració de Justícia regulades a l'Estatut d'Autonomia.
- 3. EL RÈGIM JURÍDIC DE L'ÚS DE LES LLENGÜES OFICIALS A L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA P. 272
 - 3.1 L'ordenació dels usos lingüístics dels Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials i altres funcionaris de Jutjats i Tribunals, a les actuacions judicials.
 - 3.2 El dret de les parts, els testimonis i perits d'elegir la llengua oficial que desitgen emprar a les actuacions judicials.
 - A) El dret d'opció lingüística a la LOPJ i a la LEC
 - B) El dret d'opció lingüística a l'Administració de Justícia a Catalunya: la LPL.
 - 3.3 El règim jurídic de la traducció i la interpretació en el procés judicial.

- A) Les traduccions.
- B) El règim de l'interpret en el procés judicial.
- C) La traducció i la interpretació oficial.

3.4 L'ordenació dels usos lingüístics a l'àmbit judicial a la Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries.

- 4. UN APUNT A L'ORDENACIÓ DE L'ÚS DE LES LLENGÜES A LA JURISDICCIÓ MILITAR, ALS TRIBUNALS ECLESIASTICS I ALS TRIBUNALS ARBITRALS P. 370
 - 4.1 El règim juridicolingüístic de les actuacions judicials davant la jurisdicció militar.
 - 4.2 El règim juridicolingüístic de les actuacions substanciades davant els Tribunals eclesiàstics i els Tribunals arbitral a Catalunya.

CAPÍTOL QUART: EL RÈGIM DE LA CAPACITACIÓ LINGÜÍSTICA DEL PERSONAL AL SERVEI DE L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA.

- 1. ANTECEDENTS P. 380
- 2. L'ORDENACIÓ ESTATUTÀRIA DE LA VALORACIÓ DEL CONEIXEMENT DE LA LLENGUA OFICIAL PRÒPIA DIFERENT DE LA CASTELLANA PER PART DEL PERSONAL AL SERVEI DE L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA ... P. 386
- 3. LA VALORACIÓ DEL CONEIXEMENT DE LA LLENGUA EN LA PROVISIÓ DE LES PLACES A L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA P. 394
- 4. EL RÈGIM DE LA MERITACIÓ LINGÜÍSTICA DELS JUTGES I MAGISTRATS..... P. 403
 - 4.1 Estudi del marc legal: les previsions de la LOPJ
 - 4.2 L'ordenació reglamentària concernent a la valoració de la meritació lingüística dels membres de la Carrera Judicial
 - A) L'Acord del Consell General del Poder Judicial de 23 d'octubre de 1991: el fracàs d'una primera proposta de desplegament reglamentari.
 - B) L'Acord del Consell General del Poder Judicial de 25 de febrer de 1998.
 - 4.3 L'acreditació del coneixement de la llengua catalana a Catalunya a efectes de la valoració de la meritació lingüística de Jutges i Magistrats.
 - 4.4 De la meritació al requisit de capacitació: les propostes polítiques de canvi normatiu a Catalunya.
- 5. EL TRACTAMENT JURÍDIC DE L'APTITUD LINGÜÍSTICA DEL MINISTERI FISCAL: LA NO-VALORACIÓ DEL CONEIXEMENT DE LA LLENGUA OFICIAL PRÒPIA DIFERENT DE LA CASTELLANA P. 445
- 6. L'ORDENACIÓ DE L'APTITUD LINGÜÍSTICA DELS SECRETARIS JUDICIALS, DEL ÇOS DE FUNCIONARIS AL SERVEI DE L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA I ALTRE PERSONAL P. 452
 - 6.1 Introducció.
 - 6.2 L'ordenació de l'aptitud lingüística dels Secretaris Judicials.
 - 6.3 L'ordenació de l'aptitud lingüística dels cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia i altre personal.

- 7. EL RÈGIM D'APTITUD LINGÜÍSTICA DEL PERSONAL JUDICIAL
DEPENENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA P. 477**
- 7.1 Presentació.
- 7.2 El requisit de capacitació lingüística en la provisió interina de places
dels cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia a
Catalunya.

**CAPÍTOL CINQUÈ. UN MODEL DE DRET COMPARAT: EL RÈGIM
JURIDICOLINGÜÍSTIC BELGA EN L'ÀMBIT JUDICIAL.**

- 1. INTRODUCCIÓ P. 490**
- 2. ELS ANTECEDENTS NORMATIUS. LA REGULACIÓ JURÍDICOLINGÜÍSTICA
BELGA EN L'ÀMBIT JUDICIAL DE 1830 A 1935 P. 494**
- 3. CONSIDERACIONS PRELIMINARS..... P. 508**
- 3.1 L'àmbit d'aplicació de la llei de 15 de juny de 1935 relativa a l'ús de les
llengües en matèria judicial. Estudi del règim juridicolingüístic del Tribunal
d'Arbitratge i el Consell d'Estat.
- 3.2 El marc constitucional. Precisions competencials.
- 3.3 La gènesi de la llei de 15 de juny de 1935 relativa a l'ús de les llengües
en matèria judicial.
- 4. EL RÈGIM LINGÜÍSTIC DELS PROCESSOS JUDICIALS A BÈLGICA... P. 533**
- 4.1 Disposicions generals. El principi de l'unilingüisme regional: llengua
regional, llengua judicial. El bilingüisme a la regió de Brusel·les-capital.
- 4.2 El règim aplicable a les jurisdiccions civils i mercantils en primera
instància.
- 4.3 El règim aplicable a la jurisdicció penal.
- 4.4 El règim aplicable a les jurisdiccions d'apel·lació i al Tribunal de
Cassació.
- 5. LA CAPACITACIÓ IDIOMÀTICA DEL PERSONAL AL SERVEI DE
L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTICIA P. 551**
- 5.1 Consideracions preliminars. Antecedents normatius.
- 5.2 Els principis informadors del règim de la capacitació lingüística del
personal judicial.
- 5.3 El marc normatiu dels exàmens de capacitació lingüística del personal
judicial

CONCLUSIONS P. 576

BIBLIOGRAFIA P. 603

JURISPRUDÈNCIA P. 622

INTRODUCCIÓ

L'Administració de Justícia és un dels àmbits públics menys permeables a l'ús de les llengües oficials i pròpies de les Comunitats Autònomes diferents de la castellana. La normalització lingüística d'aquests idiomes, en l'àmbit judicial, continua essent un procés inacabat.

Aquesta situació era ja identificada el 1997 pel mateix Consell General del Poder Judicial. En forma de Llibre Blanc, advertia que l'Administració de Justícia era un reducte que no s'havia acabat d'adaptar al règim de la doble oficialitat lingüística garantida pel bloc de la constitucionalitat. Entre les mesures correctores proposades per resoldre el problema, va incloure's la de modificar el marc legal per poder fer efectius, amb les degudes garanties, els drets lingüístics dels ciutadans en la seva relació amb els Jutjats i Tribunals. D'aquesta manera, el Consell General del Poder Judicial s'adheria a les tesis que postulaven la reforma del marc normatiu com una condició necessària per poder adaptar l'Administració de Justícia al règim de la doble oficialitat idiomàtica.

Des d'aquell Llibre Blanc, s'han difós estudis sobre usos lingüístics a l'àmbit judicial que mostren com encara queda camí per recórrer per poder parlar d'una plena normalització d'aquests idiomes oficials diferents del castellà. El problema continua centrant debats i diverses propostes de reforma del marc legal vigent, i aquesta tesi pretén donar una perspectiva que estructurari el conjunt de dades normatives que hi tenen incidència.

La hipòtesi fonamental d'aquesta tesi doctoral és que el marc jurídic presenta contradiccions i incoherències que dificulten la plena normalització lingüística de l'Administració de Justícia en els territoris autonòmics on hi ha dues llengües amb estatut d'oficialitat. La recerca, de caràcter jurídic, vol seguir el mètode habitual en aquesta mena d'indagacions. Així, es desenvolupa una anàlisi normativa, jurisprudencial i doctrinal de la matèria, complementada amb un estudi referit a Bèlgica. La comparació és una eina clàssica dels estudis jurídics, perquè permet situar un ordenament concret en perspectiva. En aquest sentit, l'estudi de l'experiència belga permet mostrar una alternativa de la regulació de la diversitat lingüística.

Com és lògic, en la recerca també es descriuen els efectes dels textos normatius: són els que donen la mesura de la seva eficàcia i, alhora, la base de les reformes que puguin desplegar-se.

Des de la perspectiva d'anàlisi de les polítiques públiques, es proposa un estudi de les mesures correctores formulades i implementades per les diferents Administracions per afrontar el problema. L'anàlisi de l'escenari polític en el que s'han discutit les disposicions normatives estudiades i l'estudi de la seva tramitació parlamentària són recursos que han permès posar en context certes decisions del legislador, alhora que han permès oferir instruments d'hermenèutica útils per resoldre debats interpretatius oberts. S'ha buscat el màxim rigor, i això ha portat a incloure nombroses referències legislatives, jurisprudencials i doctrinals, col·locades fora del text principal de la tesi. D'aquí la profusió de les notes complementàries a peu de pàgina, que posen de manifest les fonts de la recerca i el suport argumental de les tesis que es defensen.

El treball s'organitza en cinc capítols, seguits de les conclusions. El primer apartat proposa un estudi de l'ordenació constitucional de la diversitat lingüística a Espanya. Defineix les bases del model lingüístic esbossat per la norma suprema. La doctrina jurisprudencial del Tribunal Constitucional hi és estudiada a fons, i s'esbossa el discurs dels principals debats doctrinals. L'anàlisi de la tramitació parlamentària de les previsions constitucionals, en tant que recurs hermenèutic, és útil per apuntar propostes de resolució de certs debats interpretatius oberts que es plantegen en seu acadèmica. Entre aquests debats destaca el concernent a la definició del contingut i abast del deure constitucional de conèixer la llengua castellana; el debat entorn al fonament de l'estatut d'oficialitat de les llengües espanyoles diferents de la castellana; o, per tots, el debat concernent a la delimitació de la categoria conceptual "modalitat lingüística" de l'article 3.3 de la Constitució.

El segon capítol de la tesi estudia el model lingüístic de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979. Es parteix d'una referència als antecedents normatius que han contribuït a construir el règim de l'oficialitat de la llengua catalana. L'estudi de les previsions lingüístiques de l'Estatut català de 1932 permet contextualitzar certes decisions del model jurícolingüístic actual. L'ordenació lingüística de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de la II República fou el resultat d'un llarg procés de reivindicació d'un estatut jurídic de protecció de la llengua catalana. Aquest procés, consolidat amb el moviment del catalanisme polític, s'acabaria projectant en diverses iniciatives, projectes i acords que s'estudien al llarg d'aquest segon capítol de la tesi. Teòrics del moviment del catalanisme polític ja denunciaren, al segle XIX, reivindicacions que encara planegen al debat polític actual, tals com la concernent al règim de l'aptitud lingüística del personal que administra justícia a Catalunya.

Partint d'aquesta referència històrica, la tesi proposa una lectura de les previsions de l'article 3 de l'Estatut, que es consoliden com les bases del model juridicolingüístic català. L'anàlisi de la controvertida tramitació parlamentària d'aquest precepte permet oferir recursos d'interpretació autèntica de la norma en aquelles qüestions que encara actualment susciten debats doctrinals. D'entre aquestes qüestions destaca la concernent al règim de distribució de competències en matèria lingüística; la delimitació del contingut i abast de la nota de propietat de la llengua catalana; el paper que ha d'assumir la Generalitat com a institució garant dels dos idiomes oficials o la previsió de l'estatut d'oficialitat de la llengua aranesa, que no té fonament estatutari sinó legal. Pel que fa a aquesta darrera qüestió, la tesi apunta que fora aconsellable una reforma de l'EAC que consignés l'oficialitat de l'aranès a la Vall d'Aran, corregint així un eventual vici d'inconstitucionalitat.

Definit el bloc de la constitucionalitat en matèria lingüística, el capítol tercer de la tesi estudia el règim jurídic que ordena els usos idiomàtics a l'Administració de Justícia a Espanya i, en particular, a Catalunya.

L'ordenació dels usos lingüístics a l'Administració de Justícia és una matèria subjecte a concurrència competencial. La recerca constata que el marc normatiu esbossat per la legislació estatal i per la legislació autonòmica catalana no responen a uns mateixos plantejaments ni orientacions. Les previsions de la L.O. 6/1985 d'1 de juliol, del Poder Judicial i de la Llei 1/2000 de 7 de gener, d'Enjudiciament Civil dissenyen un marc de tendència restrictiva pel que fa a l'estatut de les llengües oficials pròpies de les Comunitats Autònomes diferents de la castellana a l'Administració de Justícia. Altrament, la Llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística catalana es caracteritza per una evident voluntat de normalitzar i estendre l'ús del català en aquest àmbit.

La tesi conté un estudi de la política lingüística formulada i implementada per la Generalitat de Catalunya amb l'objectiu de resoldre el problema endèmic de la deficient normalització del català a l'Administració de Justícia a Catalunya. En el marc d'anàlisi d'aquesta política pública, s'estudien les diferents iniciatives del Parlament de Catalunya tramitades amb l'objectiu de modificar el marc legal vigent, percebut per una majoria de l'arc parlamentari com un obstacle pel procés de la normalització del català en aquest àmbit. En el marc de les funcions d'impuls de l'acció política i de govern, el Parlament ha instat al Consell Executiu a adoptar aquelles mesures i destinar aquells recursos necessaris per corregir aquesta mancança, identificada com un veritable problema. D'entre totes les mesures adoptades pel Consell Executiu en destaquen dues que s'han consolidat com els fonaments estructurals de la política lingüística governamental autonòmica. La primera d'aquestes mesures és el recurs al règim dels acords i convenis de col·laboració que la Generalitat ha subscrit amb institucions i corporacions implicades en el procés de normalització del català a l'Administració de

Justícia. La segona de les iniciatives que s'estudien a la tesi són els Plans de normalització lingüística projectats a l'àmbit judicial.

La traducció i la interpretació en el procés judicial són mecanismes garants del dret a la tutela judicial efectiva i la prohibició d'indefensió per raons lingüístiques. La tesi proposa un estudi del règim jurídic que ordena aquesta matèria, la jurisprudència que l'interpreta i els debats doctrinals que es plantegen.

El quart capítol de la recerca evidencia l'existència d'una relativa contradicció entre els drets de què gaudeixen els ciutadans davant l'Administració de Justícia i els deures lingüístics exigits al personal que la serveix.

L'ordenament jurídic contempla el dret dels ciutadans d'emprar la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma diferent de la castellana quan s'adrecen als Jutjats i Tribunals radicats al territori autonòmic on la llengua és oficial. No contempla, però, una correlativa càrrega dels Jutges, Magistrats, Fiscals o Secretaris Judicials de conèixer aquesta llengua oficial i pròpia del territori on compleixen les funcions.

El règim que ordena la valoració del coneixement lingüístic per part del personal al servei de l'Administració de Justícia es caracteritza, entre d'altres notes, per la seva complexitat, falta de coherència i desordre. En certs casos regeix la simple manca de valoració del coneixement de l'idioma oficial i propi diferent del castellà, emprat per molts justiciables. En d'altres, aquest coneixement es valora com un mèrit en la provisió de la plaça, no exempt d'intenses controvèrsies pel que fa a la determinació dels barems de puntuació concedits. En moltes ocasions aquests barems de puntuació han anat evolucionant en funció de les pautes que ha fixat la jurisprudència vacil·lant del Tribunal Suprem quan ha resolt el constant degoteig d'impugnacions. Finalment, en certs supòsits, residuals, regeix el criteri del requisit de capacitació lingüística, un requisit primerament bandejat i, més tard, assumit per la jurisprudència del màxim intèrpret constitucional.

No és fins molt tardanament, principalment a finals de la dècada dels anys vuitanta i principis dels noranta, quan comença a garantir-se un cert règim de meritació del coneixement lingüístic de certes categories funcionals adscrites a l'Administració de Justícia. Aquesta matèria ha estat objecte d'intenses controvèrsies, pressions corporatives i impugnacions judicials, que s'han acabat traduint en successives modificacions del marc normatiu vigent, a vegades directament condicionades per l'evolució de la doctrina jurisprudencial del Tribunal Suprem. Es tracta d'una qüestió que continua centrant debats polítics i propostes de modificació del marc normatiu vigent. La tesi estudia aquest règim jurídic, desordenat i poc coherent, que ordena

l'aptitud lingüística d'aquest personal, la jurisprudència que l'interpreta i els debats doctrinals i polítics que suscita.

Per acabar, el darrer capítol de la tesi proposa l'anàlisi d'un model de dret comparat: el règim juridicolingüístic belga en l'àmbit judicial. El marc normatiu que ordena els usos lingüístics a l'Administració de Justícia belga es consolida com un referent de dret comparat interessant per dos motius. Primerament, perquè ha previst diverses fórmules d'ordenació de la realitat plurilingüe d'aquest Estat compost particularment garants dels drets lingüístics dels justiciables. Entre aquestes fórmules s'inclouen mecanismes tals com la garantia de la composició paritària lingüística de certs òrgans jurisdiccionals; el règim de traduccions i de reenviaments de causes judicials per raons lingüístiques; o, per tots, el règim de capacitació lingüística del personal que serveix l'Administració de Justícia. Segonament, certes fórmules d'ordenació lingüística previstes a l'ordenament jurídic belga permeten oferir veritables propostes de resolució de certs problemes que emergeixen actualment a l'Estat espanyol i que es tradueixen en una obstaculització, en aquest àmbit, del procés de normalització lingüística de les llengües oficials pròpies de les Comunitats Autònomes diferents de la castellana.

PRIMERA PART

L'ordenació Constitucional i Estatutària de la qüestió lingüística a Espanya.

CAPÍTOL PRIMER: LA REGULACIÓ CONSTITUCIONAL DEL PLURILINGÜISME

1. INTRODUCCIÓ. 2. LES BASES DEL MODEL CONSTITUCIONAL: L'ARTICLE 3 DE LA CE. 2.1 La declaració d'oficialitat de la llengua castellana. El deure de conèixer-la i el dret a usar-la de l'article 3.1 de la CE. A) El castellà com a llengua oficial de l'Estat: contingut, naturalesa i abast. B) El deure de coneixement i el dret d'ús de la llengua castellana. 2.2 La previsió constitucional d'un règim cooficialitat lingüística: l'oficialitat de les altres llengües espanyoles diferents de la llengua castellana. 2.3 La protecció de les modalitats lingüístiques de l'article 3.3 de la CE. 3. UN APUNT A LES ALTRES REFERÈNCIES CONSTITUCIONALS EXPRESSES A LA QÜESTIÓ LINGÜÍSTICA. 3.1 La protecció del pluralisme lingüístic com a finalitat constitucional regulada al Preàmbul de la Constitució 3.2 La protecció constitucional del pluralisme lingüístic dels mitjans de comunicació social 3.3 La competència en matèria d'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma de l'article 148.1.17 de la CE 3.4 La previsió lingüística de la Disposició Final: la publicació plurilingüe del text constitucional.

1. INTRODUCCIÓ.

Espanya és un país plurilingüe on es parlen, a més del castellà, declarada única llengua oficial a nivell estatal, d'altres idiomes tutelats per règims jurídics heterogenis. De fet, doctrinalment s'ha apuntat que el multilingüisme a Espanya és un dels més complexos dins la Unió Europea, per la profusió de llengües i la diversitat de les regulacions¹.

La Constitució espanyola de 1978² conté diverses previsions que ordenen aquest plurilingüisme. S'estenen des del Preàmbul fins a la Disposició Final.

La norma suprema regula expressament la qüestió lingüística al paràgraf quart del Preàmbul, a l'article 3 (ordena les bases del model lingüístic definit per la CE), 20.3

¹ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); "Dret lingüístic", Ed. Cossetània, Barcelona, 2003, p. 85.

² En endavant CE.

(plurilingüisme projectat als mitjans de comunicació social), 148.1.17 (competència autonòmica en matèria d'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma) i a la Disposició Final (publicació plurilingüe del text constitucional). Als anteriors preceptes, s'hi han d'afegir d'altres disposicions constitucionals que, sense contenir una referència expressa a la qüestió lingüística, la tutel·len implícitament. Aquest és el cas, a tall d'exemple, dels articles 9³ i 14 de la CE⁴.

L'estudi de l'ordenació constitucional de la matèria lingüística requereix tenir presents tres consideracions preliminars: en primer lloc, cal subratllar que la CE concedeix una posició preeminent, reforçada, a l'ordenació del plurilingüisme; segonament, cal valorar el caràcter relativament incomplet de les previsions constitucionals en aquesta matèria; finalment, convé tenir present la forta càrrega política inherent a la qüestió lingüística a l'Estat espanyol, amb les implicacions jurídiques materials i formals que comporta.

La CE ha concedit un caràcter preeminent o reforçat a l'ordenació de la qüestió lingüística, sense precedents a la història constitucional espanyola. El reconeixement constitucional del pluralisme lingüístic parteix, com a pressupòsit, de la consideració de la qüestió lingüística com un element estructural de la convivència de les diferents entitats territorials que integren l'Estat⁵. El propi Tribunal Constitucional⁶ recordaria que l'ordenació constitucional de la matèria lingüística ha de valorar-se com una

³ L'article 9 de la CE genèricament conté dues prescripcions d'incidència en la regulació dels drets lingüístics: en primer lloc, el deure dels Poders Públics de promoure les condicions i remoure els obstacles a fi de fer reals i efectives la llibertat i la igualtat de les persones i grups i fi de fomentar la participació real de tots els ciutadans en la vida econòmica, política, cultural i social; en segon lloc, la incidència de la cooficialitat lingüística en la millora dels principis de seguretat jurídica i publicitat de les normes garantits a l'article 9.3 de la norma suprema.

⁴ L'article 14 de la CE consagra el principi d'igualtat i tutela implícitament la prohibició de discriminació per raó de llengua. En aquest sentit, si bé l'article 14 de la norma suprema no conté una referència expressa a la llengua com a circumstància susceptible de produir discriminació, aquesta s'ha d'entendre tutelada en virtut del que disposa la clàusula general continguda a l'article 14 *in fine* quan s'afirma que els espanyols son iguals davant la llei, sense que pugui prevaldre cap tipus de discriminació per raó de... "*qualsevol altra condició o circumstància personal o social*", interpretació que ve confirmada per la pròpia normativa internacional ratificada per Espanya, que en virtut de l'article 10.2 de la CE constitueix un criteri a tenir en compte en la interpretació de les normes relatives als drets fonamentals i llibertats previstes al text constitucional. Aquest és el cas, a títol d'exemple, de l'article 2 de la Declaració Universal dels Drets Humans de 10 de desembre de 1948; de l'article 2.1 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de 19 de desembre de 1966 (segons Instrument de ratificació de 13 d'abril de 1977, B.O.E. n° 103 de 30 d'abril de 1977) o de l'article 14 del Conveni de Roma de 4 de novembre de 1950 per la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals (segons Instrument de ratificació de 26 de setembre de 1979, B.O.E. n° 43 de 10 d'octubre de 1979). Aquestes disposicions garanteixen expressament la prohibició de discriminació per raó idiomàtica.

⁵ APARICIO PÉREZ, Miguel Angel; "*Lengua y Modelo de Estado (Conferencia impartida en los cursos de verano de El Escorial –Universidad Complutense- el día 14 de julio de 1995)*", *Revista de Derecho Político* n° 43, 1998, p. 35.

⁶ En endavant TC.

resposta de la norma suprema a la necessitat de reconèixer un element d'incidència en l'estructuració autonòmica de l'Estat, que revesteix especial importància simbòlica i afectiva⁷.

Aquesta posició reforçada de l'ordenació lingüística al text constitucional es posa de manifest en la ubicació de les disposicions que la regulen.

Ja en el seu Preàmbul, la CE proclama la voluntat expressa de la Nació espanyola de “*protegir a tots els espanyols i pobles d'Espanya en l'exercici dels drets humans, les seves cultures i tradicions, llengües i institucions*”. Aquesta solemne declaració, malgrat no tenir caràcter normatiu vinculant, atorga a la qüestió lingüística un reconeixement sense precedents. Il·lustra l'interés del constituent de vetllar per protegir les diferents llengües parlades en el territori estatal.

L'article 3 és el precepte constitucional bàsic que ordena les bases del model lingüístic pel que opta la norma suprema. La ubicació d'aquest precepte en el Títol Preliminar, a continuació de l'article 2 dedicat al reconeixement de l'autonomia de les nacionalitats i regions que integren l'Estat compost, prova de forma indubitada l'entitat reforçada que adquireix la qüestió lingüística en seu constitucional. Aquest Títol Preliminar es caracteritza, entre d'altres notes, per la seva importància capital en la mesura que conté la fórmula política per la que opta la CE i que es troba desenvolupada en els restants Títols de la norma suprema, prefigura les decisions político-jurídiques dels restants títols constitucionals. La inclusió de l'article 3 dins el Títol Preliminar sotmet aquest precepte al procediment de revisió o reforma constitucional agravat previst a l'article 168 de la CE, amb les garanties d'estabilitat i tutela que aquest procediment comporta.

La qüestió lingüística tradicionalment s'ha vinculat a qüestions d'identitat nacional, simbologia o cultura⁸. La llengua és un vehicle de consciència col·lectiva, constitueix un

⁷ Per totes, vid. STC 205/1990 de 13 de desembre, F.J. 7è, on s'afirma que “... *la ordenación del pluralismo lingüístico presenta notable complejidad, no sólo por las dificultades para precisar el alcance de los mandatos constitucionales y legales que versan sobre la cuestión (...) sino también por incidir sobre materias de considerable importancia, simbólica y afectiva, en la estructuración autonómica del Estado*”.

⁸ Vid. VERGÉS CADANET, R.; “*La cooficialitat lingüística des del punt de vista competencial*”, a D.D.A.A.; “*Autonomia i Justícia a Catalunya*”, IV Seminari organitzat pel Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, 1997, p. 53. Ja en els debats constituents entorn al model d'organització territorial de l'Estat, la qüestió lingüística va emergir vinculada a qüestions d'identitat nacional, patrimoni cultural o simbologia. Així, per totes, vid. “*Constitución española. Trabajos parlamentarios*”, Volum I, p. 710-712: “*El tratamiento que reciba el tema autonómico dentro de la Constitución es algo que debe preocupar hondamente (...) Todos sabemos que el sentimiento regionalista o autonómico es desigual en unos y otros territorios. Pero la autonomía es algo mas que un sentimiento; sobrepasa el campo de lo sensible para convertirse políticamente en una radical exigencia que todas las regiones tienen derecho a recabar en esta nueva redistribución de poderes públicos y de recursos económicos que se va a hacer o intentar hacer desde la Constitución. Lo sensible (la búsqueda de la propia identidad) no debe nublarlo lo racional: repartimiento justo de aquellos poderes y recursos (...) Habla el anteproyecto, y a mi juicio*”.

tret identitari d'una comunitat⁹. És just en aquest context en el que ha de valorar-se l'opció del constituent de concedir a l'ordenació del plurilingüisme una posició preeminent, posició que ratificarà el TC a la seva jurisprudència.

La segona de les premisses que convé tenir present a títol introductori, és la que fa referència a la vocació de relativa incompletesa de les previsions constitucionals en matèria lingüística¹⁰. El TC ha recordat el caràcter complex de l'ordenació del pluralisme lingüístic, complexitat en part incentivada per la relativa incompletesa de la norma suprema, que exigeix que l'interpret constitucional hagi d'acomplir funcions de delimitació de l'abast dels mandats constitucionals i legals que versen sobre la qüestió¹¹.

La CE es limita a fixar les bases o directrius genèriques que han de vertebrar el model lingüístic estatal, deixant la concreció definitiva del model al que disposin els Estatuts d'Autonomia de les respectives Comunitats Autònomes i el legislador ordinari. Així, per exemple, l'article 3 de la CE enuncia el concepte de “*llengua oficial*” però no el defineix, constituint una mancança que es dona en la major part de les regulacions constitucionals del fet lingüístic¹². La majoria dels textos constitucionals es limiten a enunciar l'oficialitat lingüística sense definir l'abast d'aquesta declaració, sense

con recto criterio, de respetar y proteger el patrimonio cultural de nuestras regiones, partiendo de la tutela que merecen las distintas modalidades lingüísticas. En éste como en tantos temas, más que la letra de la Constitución que aprobemos debe preocuparnos el espíritu con el que la vayamos a aplicar. La tutela de los intereses culturales de cada región debe ser efectiva, sin disminuir la que merece el común patrimonio cultural de toda la nación ni ser de tal grado que se obligue a acceder a ella a quienes aspiren a otro género de conocimientos. El respeto de las tradiciones de cada región y de sus peculiaridades culturales, partiendo inexorablemente de las lingüísticas, como indica el anteproyecto debe ser tan intenso como exige la intención, que debe ser también común, de conservarlo íntegro y de transmitirlo así a las futuras generaciones; todo ello sin representar el deterioro o abandono del idioma común ni de su inigualable acervo cultural (...) La búsqueda de la propia identidad, la 'autoidentificación', debemos procurarla sin autodestrucción de otros valores propios, ni utópicas pretensiones de autosuficiencia (...)”.

⁹ Vid., per tots, TOMAS Y VALIENTE, F.; “*Uniformidad y diversidad en las Comunidades Autónomas, en la legislación estatal y en la doctrina del Tribunal Constitucional*”, a “*Uniformidad o diversidad de las Comunidades Autónomas*”, Institut d'Estudis Autònoms, Barcelona, 1995, p. 34. En aquest article, l'autor va advertir que “*La lengua identifica, es vehículo de conciencia colectiva y en cuanto tal constituye un factor político de primera importancia. Lengua propia, patrimonio cultural (recordemos el artículo 3.3 de la Constitución) e identidad política colectiva son así tres elementos que se encadenan y constituyen una secuencia inescindible. Hay Comunidades en que tal realidad se da y otras en las que no, y donde se da, se presenta con diferentes grados de intensidad*”.

¹⁰ Vid., MILIAN MASSANA, Antoni; “*Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als Estatuts d'Autonomia*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 1, Volum I, juny de 1983, p. 79 i ss. Vid., també, SOLOZABAL ECHAVARRÍA, Juan José; “*El régimen constitucional del bilingüismo. La cooficialidad lingüística como garantía institucional*”, *Revista Española de Derecho Constitucional* n° 55, gener-abril 1999, p. 11 i ss. També, VERNET LLOBET, Jaume (coord.); “*Dret lingüístic*”, cit. nota supra p. 89

¹¹ Per totes, STC 205/1990 de 13 de desembre, F.J. 7è.

¹² Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; “*Libertades lingüísticas, doble oficialidad e igualdad en la jurisprudencia*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 14, juliol de 1990, p. 5 i ss

identificar el concret catàleg de drets o llibertats lingüístics inherents a aquest estatut. Aquesta mancança ha de ser subsanada recorrent al legislador ordinari, als òrgans jurisdiccionals i, particularment, a la justícia constitucional, competents en la delimitació del contingut, naturalesa, efectes i garanties de les concretes llibertats lingüístiques dels ciutadans.

L'article 3 de la CE contempla tres previsions que es consoliden com els eixos vertebradors del model lingüístic esbossat per la norma suprema. Primerament disposa que el castellà és la llengua oficial de l'Estat i afegeix que tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la. En segon lloc, conté una *reserva d'Estatut*¹³, quan contempla que les altres llengües espanyoles també seran oficials en les respectives Comunitats Autònomes "*d'acord amb els seus Estatuts*". Finalment, preveu que la riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que ha de ser objecte de respecte i protecció¹⁴.

Per mandat constitucional, els Estatuts d'Autonomia es configuren com les normes constitucionalment competents per la configuració definitiva del model lingüístic de cada Comunitat Autònoma. Es consoliden com una part del bloc de constitucionalitat particularment clau en l'ordenació i disseny del model idiomàtic esbossat per la norma suprema.

De conformitat amb el que disposa l'article 3.2 de la CE, declaren l'oficialitat de les "*altres llengües espanyoles*" diferents de la castellana els següents preceptes estatutaris: l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya¹⁵, l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears¹⁶, l'article 7 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana¹⁷,

¹³ Estudi desenvolupat en el decurs d'epígraf posterior.

¹⁴ Article 3 de la CE: "*1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la. 2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus Estatuts. 3. La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció*".

¹⁵ Vid. L.O. 4/1979 de 18 de desembre, per la que s'aprova l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (B.O.E. n° 306 de 22 de desembre).

¹⁶ Vid. L.O. 2/1983 de 25 de febrer, per la que s'aprova l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (B.O.E. n° 51 d'1 de març). L'article 3 d'aquest Estatut es troba desenvolupat a la llei autonòmica 3/1986 de 29 d'abril, de normalització lingüística (B.O.C.A.I.B. n° 15 de 20 de maig; correcció d'errades B.O.C.A.I.B. n° 16 de 30 de maig).

¹⁷ Vid. L.O. 5/1982 d'1 de juliol, per la que s'aprova l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (B.O.E. n° 164 de 10 de juliol). El seu article 7 es troba desenvolupat a la llei 4/1983 de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià (D.O.G.V. n° 133 d'1 de desembre).

l'article 5 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia¹⁸, l'article 6 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc¹⁹ i l'article 9 de la L.O. 13/1982 de 10 d'agost de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra per a les seves zones bascoparlants²⁰.

Aquestes disposicions estatutàries han consagrat l'abast oficial dels idiomes català (a Catalunya, Illes Balears i Comunitat Valenciana on rep la denominació de valencià), gallec (a Galícia) i basc (al País Basc i Navarra). En aquests territoris es preveu la vigència d'un règim de cooficialitat o doble oficialitat lingüística: oficialitat de la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma i oficialitat de la llengua castellana, aquesta darrera per ser la llengua espanyola oficial de l'Estat.

A part del català, el basc i el gallec, a Espanya s'hi parlen d'altres idiomes tals com l'asturià o bable, l'aranès o l'aragonès²¹. Tot plegat dibuixa un mapa sociolingüístic bastant complexe, complexitat que s'acaba projectant al marc jurídic que l'ordena.

Finalment, la tercera i última premissa que convé valorar a títol introductorí és la que fa referència a la forta càrrega política inherent a la qüestió lingüística a l'Estat espanyol, amb les implicacions jurídiques que comporta.

La qüestió lingüística ha estat tradicionalment vinculada a nocions d'identitat nacional. S'ha erigit com una qüestió latent en els debats doctrinals concernents a la plurinacionalitat, el fet diferencial²² o l'assimetria²³ a l'Estat autònom.

¹⁸ Vid. L.O. 1/1981 de 6 d'abril, per la que s'aprova l'Estatut d'Autonomia per Galícia (B.O.X.G. nº 24, d'octubre; B.O.E. nº 101 de 28 d'abril). L'article 5 de l'Estatut es troba desenvolupat a la llei 3/1983 de 15 de juny de normalització lingüística (D.O.G. nº 84 de 14 de juliol; B.O.E. nº 213 de 6 de setembre).

¹⁹ Vid. L.O. 3/1979 de 18 de desembre, per la que s'aprova l'Estatut d'Autonomia pel País Basc (B.O.E. nº 306 de 22 de desembre). L'article 6 de l'Estatut es troba desenvolupat a la llei 10/1982 de 24 de novembre, de normalització lingüística de l'euskera (B.O. del País Basc nº 160 de 16 de desembre de 1982).

²⁰ Desenvolupat a la llei foral 18/1986 de 15 de desembre, de regulació de l'ús del basc (B.O.E. nº 17 de 20 de gener de 1987; B.O. de Navarra nº 154 de 17 de desembre de 1986).

²¹ Estudi ampliat més endavant. Vid. SIGUAN, Miguel; "España plurilingüe", Madrid, Alianza, 1994. També VERNET LLOBET (coord.); "Dret lingüístic", cit. nota supra p. 85-88.

²² Doctrinalment, la gènesi de la categoria conceptual 'fet diferencial' s'ha situat a la literatura del moviment del catalanisme polític durant la Restauració, per expressar aquells trets o caràcters específics de Catalunya que la diferenciaven de la resta d'Espanya i que donaven cobertura a reivindicacions d'autogovern. Entre aquests caràcters destacava la llengua. Vid. SEIJAS VILLADANGOS, Esther; "Una aproximación tridimensional al 'hecho diferencial': retrospectiva, perspectiva actual y prospectiva", *Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol*, II Época, nº 25, 1998, p. 60. També, AJA, Eliseo; "La dimensión constitucional del Hecho Diferencial en el Estado Autonomico", *Anuario de Derecho Constitucional y Parlamentario* nº 8, 1996, p. 157.

Existeix un debat doctrinal obert entorn al reconeixement i conceptualització de la noció 'fet diferencial'. Per un sector de la doctrina, es tracta d'un concepte que, en l'escenari de debat autòmic, és equívoc i jurídicament irrellevant. Opinen que no és operatiu ni permet explicar el funcionament i articulació de l'Estat de les Autonomies. Per tots, vid. FOSSAS, Enric; "El concepto de hecho diferencial" a "Estado

autonómico y Hecho Diferencial de Vasconia”, colección Lankidetzan Bilduma, Instituto Vasco de Administración Pública, Donostia, 2000, p. 33. L'autor afirma que “*En el contexto del debate autonómico, tanto en el discurso político como en la literatura constitucional, la expresión hecho diferencial encierra un concepto equívoco jurídicamente irrelevante y cargado de preconcepciones políticas a pesar de su aparente neutralidad. No resulta operativo ni para explicar el Estado autonómico en su estado actual ni para realizar propuestas de futuro y, por ello, sería mejor abandonarlo*”.

Un segon sector doctrinal postula l'existència de ‘fets diferencials’ constitucionalment rellevants. Partint d'aquesta base, la definició del contingut i abast d'aquesta noció planteja discrepàncies.

Alguns defensen un contingut ampli d'aquesta noció. Un exponent d'aquesta tendència doctrinal l'ofereix CRUZ ALLI ARANGUREN, Juan; “*Los hechos Diferenciales y la Constitución de 1978*” a “Estado autonómico y Hecho Diferencial de Vasconia”, cit. nota supra p. 145. L'estudi defineix la noció “fets diferencials” com aquells elements d'identitat nacional o regional de caràcter històric, cultural, jurídic o institucional que contribueixen a la percepció de l'existència d'una comunitat social i política amb dret a l'autogovern. En paraules de l'estudi, “*La Constitución ha reconocido la existencia de hechos diferenciales como su consideración nacional, las lenguas y culturas, la organización territorial, el Derecho foral, la policía, los derechos históricos de los territorios forales, el régimen fiscal de Canarias y el alcance de la disposición derogatoria*”.

Aquesta noció de “fet diferencial” no coincideix amb la defensada per d'altres corrents doctrinals. Vid., per tots, LÓPEZ AGUILAR, Juan F.; “*Constitución, autonomía y hecho diferencial. El Estado autonómico y el ‘hecho diferencial constitucionalmente relevante*”, *Cuadernos de Derecho Público* n° 2, 1997. L'estudi conclou que els fets diferencials constitucionalment rellevants són aquells trets distintius caracteritzats per la concurrència dels següents elements: “1) *relevancia jurídica (que no sea solamente fáctica)*; 2) *asiento constitucional directo o indirecto, en el bloque constitucional (en la CE o en el EA)*; 3) *revestimiento de ‘blindaje’ o especial fuerza pasiva frente a actos normativos sobrevenidos o provenientes de instancias externas al círculo estricto de los sujetos jurídicos de la diferencialidad*”. Vid., també, AJA, Eliseo; “*Estado autonómico. Federalismo y hechos diferenciales*”, Alianza Editorial, Madrid, 1999, p. 159-169. L'estudi defensa que el concepte de fet diferencial es reserva pels elements específics d'una Comunitat Autònoma, consagrats històricament i que tenen reconeixement constitucional i estatutari. Entre aquests elements s'inclou la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma. En paraules de l'estudi, “*Suele aludirse a la idea genérica de que algunas CCAA poseen caracteres propios singulares, respecto al conjunto de España, mediante la expresión ‘hecho diferencial’, aunque lo importante es el concepto y puede utilizarse esa expresión u otra semejante. En lo sustancial significa que algunas CCAA poseen caracteres particulares respecto al resto de las CCAA (lengua propia, financiación particular, derechos civiles especiales, etc) que han generado una personalidad política diferenciada, para la que resulta insuficiente el tratamiento general que supone un Estado homogéneo de tipo federal. Como todo elemento destacado, el hecho diferencial posee una dimensión constitucional y semejante reconocimiento produce efectos jurídicos importantes sobre las instituciones y sobre los ciudadanos...*”. Segons l'autor, “*... el concepto de ‘hecho diferencial’, entendido, en su sentido nuclear, como el reconocimiento constitucional y estatutario de los elementos de una personalidad histórico-política diferenciada en algunas CCAA, proporciona un fundamento objetivo para que las instituciones de las respectivas CCAA mantengan y desarrollen su propia personalidad más allá de la genérica potestad de autogobierno que comparten con los demás*”. Vid., del mateix autor, “*La dimensión constitucional del hecho diferencial en el Estado autonómico*”, *Anuario de Derecho Constitucional y Parlamentario* n° 8, 1996, p. 157 i ss.

Al marge dels debats interpretatius, per un important sector de la doctrina, la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma es consolida com un fet diferencial per excel·lència. Vid., per tots, AGIRREAZKUENAGA, Iñaki; “*Cultura, lengua y hecho diferencial*”, a “Estado Autonómico y Hecho Diferencial de Vasconia”, cit. nota supra p. 233.

Vid. també, per tots, GERPE LANDÍN, Manuel a “*Estudios sobre l'autogovern de Catalunya*”, Publicacions del Parlament de Catalunya, Testimonis Parlamentaris 14, Barcelona, 2003, p. 165. L'estudi recull la llengua catalana com un dels més rellevants i objectius fets diferencials constitucionalitzats. També, vid. ALBERTÍ ROVIRA, Enoch, obra cit. nota supra, p. 49. En aquest informe, l'autor defineix el concepte de ‘fet diferencial’ a Catalunya com “*el conjunt d'elements propis i singulars que caracteritzen i diferencien Catalunya de la resta de comunitats –la llengua i la cultura que s'hi vincula, i a través de les quals s'expressa, de manera molt destacada, però també altres elements, com el dret civil propi ...*”.

²³ Vid. DDAA; “*Asimetría y cohesión en el Estado autonómico*”, Ministerio de Administraciones Públicas, Madrid, 1997. Vid. FOSSAS, Enric; “*Asimetría y plurinacionalidad en el Estado autonómico*” a “*Asimetría federal y Estado plurinacional. El debate sobre la acomodación de la diversidad en Canadá*”,

Aquesta càrrega política d'un element identitari clau com és la llengua pròpia d'una comunitat, inevitablement ha condicionat la regulació de la matèria, ja en seu constitucional.

L'entitat que han adquirit certes discussions de naturalesa estrictament terminològica en el decurs de l'*iter* parlamentari de l'article 3 de la CE, el contingut altament simbòlic i afectiu de la matèria o la vinculació de certes reivindicacions lingüístiques a reivindicacions nacionalistes, il·lustren la complexitat que adquireix la regulació d'aquesta qüestió, justificant, en darrer terme, l'entitat preeminent que li ha estat atorgada pel constituent.

Partint d'aquestes premisses introductòries, esdevé convenient estudiar el contingut, naturalesa i abast del model lingüístic constitucional.

2. LES BASES DEL MODEL CONSTITUCIONAL: L'ARTICLE 3 DE LA CE

L'article 3 de la CE ordena el model lingüístic fonamentant-lo en tres pilars estructurals bàsics: en primer lloc, en la garantia d'un estatut d'oficialitat de la llengua castellana a nivell estatal, respecte de la qual es predica un deure de coneixement i un dret d'ús; en segon lloc, en la garantia de règims de cooficialitat o doble oficialitat lingüística d'acord amb el que disposin els Estatuts d'Autonomia de les Comunitats Autònomes on es parli una llengua diferent de la castellana; finalment, en un mandat de respecte i protecció de les modalitats lingüístiques.

La doctrina²⁴ ha qualificat aquest precepte definint-lo amb tres notes bàsiques: en primer lloc, se l'ha definit com a principi constitucional, informador de tot l'ordenament jurídic que, com a tal, condiona l'activitat dels poders públics i dels ciutadans; en segon lloc, s'ha advertit que té caràcter de norma atribuïdora de drets subjectius;

Bélgica y España", Ed. Trotta, Madrid, 1999, p. 276-277. L'estudi recorda que "*Por poco que uno reflexione sobre los debates surgidos a propósito de la extensión de las pre-autonomías y el 'café para todos', del referéndum de Andalucía y la pretensión del Gobierno de Unión de Centro Democrático (UCD) de reservar la vía del artículo 151 para las nacionalidades históricas, de los primeros Pactos Autonómicos de 1981 y la LOAPA (...), del sistema de financiación, o de la cuestión lingüística, se dará cuenta de que en todos ellos ha estado 'latente' el tema de la asimetría*". L'estudi apunta que "*... las asimetrías de iure que contiene el modelo autonómico y que se manifiestan sobre todo en el distinto nivel competencial de las CCAA, en su organización interna, en la ordenación de las lenguas o en el sistema de financiación, pero que no se extienden a otros aspectos...*"

²⁴ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; "Normalització lingüística i accés a la funció pública", Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 19. En el mateix sentit es pronuncia ALCARAZ RAMOS, Manuel; "El pluralismo lingüístico en la Constitución española", Congreso de los Diputados, Madrid, 1999.

finalment, l'article 3 de la CE és una norma d'atribució competencial en matèria lingüística.

Es tracta d'un precepte que va suscitar intensos debats ja en seu parlamentària. El tractament constitucional que havia de concedir-se al plurilingüisme emergia com una qüestió a consensuar certament complexa. Malgrat les divergències de posicionaments polítics que varen consolidar-se en el decurs dels debats constituents, de l'anàlisi de la gestació parlamentària de l'article 3 de la CE se'n poden desprendre dues constatacions bàsiques que cal tenir presents²⁵: en primer lloc, es constata l'existència d'una clara voluntat de superar el tractament concedit a la qüestió lingüística en el precedent constitucional republicà; en segon lloc, s'adverteix que la solució finalment adoptada fou una solució de consens que no va acabar de comptar amb l'acceptació plena dels representants de certes formacions polítiques.

Val a dir que, en matèria lingüística, els posicionaments de certes formacions polítiques representades a les Corts generals varen arribar a ser essencialment oposades. Algunes tesis, defensades pel sector de la dreta menys autonomista, eren restrictives al reconeixement constitucional del plurilingüisme. En els debats parlamentaris varen proposar l'assumpció del precedent constitucional republicà a favor de la “*desconstitucionalització*” de tota cooficialitat lingüística (cooficialitat que es plantejava com un “*problema*”²⁶). Altrament, les posicions defensades pels sectors nacionalistes català i basc eren més ambicioses en relació a allò concernent a les previsions de l'article 3 proposat a l'avanprojecte constitucional. Entre aquestes darreres tesis, es defensava, entre d'altres, l'objectiu d'aconseguir que la llengua pròpia del respectiu territori autòmic fos l'única llengua oficial a la Comunitat Autònoma²⁷ o l'objectiu

²⁵ Vid., per tots, COBREROS MENDAZONA, Eduardo; “El régimen jurídico de la oficialidad del euskara”, Prólogo de A.Pizzorusso, Ed. Instituto Vasco de Administración Pública, Oñati, 1989, p. 31.

²⁶ En aquest sentit, destaca la intervenció del diputat d'Aliança Popular Sr. De la Fuente davant la Comissió d'Assumptes Constitucionals del Congrés, on va defensar que “...*El problema de la cooficialidad de las lenguas es, sin embargo, un tema ya más profundo sobre el que vale la pena que meditemos antes de tomar una posición definitiva. A mi me gustaría que no lo constitucionalizáramos, que tuviéramos la oportunidad de considerarlo y discutirlo en los diversos estatutos autónomos. En definitiva, quisiéramos una línea parecida a la que siguió la Constitución del año 1931, que aquí ha sido citada (...) dejando la definición última de este tema a lo que en los propios estatutos territoriales se establezca. Con la circunstancia, además, de que ello evidentemente supone que, si por casualidad nos equivocamos, tendríamos la posibilidad de una rectificación que no tuviera todos los inconvenientes que tiene la rectificación de un texto constitucional. Yo creo que si en la Constitución de 1931 no se quiso hacer una declaración tan tajante como la que nosotros intentamos hacer ahora, fue justamente porque se tuvo consciencia por quienes la hicieron de los gravísimos problemas que plantea la declaración de cooficialidad de dos lenguas en un mismo territorio...*” . Vid. “Constitución española. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, 1980, p. 882.

²⁷ Així, per exemple, destaca la intervenció del diputat Sr.Trias Fargas, en representació del Grup Parlamentari Minoria Catalana, que davant la Comissió va defensar la següent tesi: “...*Por eso en la emmienda proponemos que en el ámbito de actuación de los Organismos autonómicos de los territorios que tengan esta consideración sea el respectivo idioma el oficial en exclusiva, lo que no quiere decir que*

d'aconseguir el reconeixement constitucional exprés del dret a usar i el deure de conèixer l'altra llengua oficial diferent de la castellana en els territoris dotats d'estatut de doble oficialitat lingüística.

Aquestes precisions relatives a l'iter constituent permeten avançar alguns dels debats relatius al contingut i abast del controvertit precepte constitucional que més tard s'han repetit en seu doctrinal, en els termes que s'estudiaran a continuació.

2.1 La declaració d'oficialitat de la llengua castellana. El deure de conèixer-la i el dret a usar-la de l'article 3.1 de la CE.

El primer paràgraf de l'article 3 de la CE conté dues prescripcions: en primer lloc, proclama que el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat; en segon lloc, disposa que tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret a usar-la.

Pel que fa referència a la primera de les prescripcions relativa a la declaració d'oficialitat del castellà a nivell estatal, no planteja, en principi, excessius problemes interpretatius. En qualsevol cas, aquesta afirmació no pot predicar-se respecte de la segona de les prescripcions, relativa al deure de coneixement i el dret d'ús de la llengua castellana, que ha estat objecte d'importants debats doctrinals, encara actualment oberts, debats que, per altra part, ja varen emergir en seu parlamentària.

A) El castellà com a llengua espanyola oficial de l'Estat: contingut, naturalesa i abast.

no pueda ser cooficial con el castellano en los órganos del Estado que actúen en el territorio autónomo y que no puedan idearse fórmulas prácticas en ayuda de los castellanoparlantes. En todo caso, éstos son temas que puede resolver el Estatuto...". Vid. D.S.C.D. nº 66 de 12 de maig de 1978. Vid. també "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, 1980, p. 866.

En una línia similar, destaca la intervenció davant la Comissió de Constitució del Senat del parlamentari d'Esquerra Republicana Sr. Audet Puncernau, que va proclamar expressament "...*Creemos que la oficialidad del castellano ha de limitarse a los órganos del Estado. Si, a excepción de éstos, es también oficial en el territorio de las Comunidades Autónomas, las lenguas propias de dichas Comunidades se hallan en tal situación de inferioridad que, a la larga, implica su progresiva pero inevitable desaparición. Podemos tener en cuenta situaciones transitorias, admitiendo así que el castellano pueda ser transitoriamente cooficial. Se trata del problema de resolver en pocos meses los efectos de cuarenta años de dictadura, por lo que nos vemos obligados a establecer un período largo de transitoriedad. Pero, a largo plazo, y ello es esencial, la única lengua oficial debe ser la propia de cada Comunidad Autónoma*". Vid. "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum III, Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, 1980, p. 3055. Aquesta tesi seria ratificada per l'esmentat grup parlamentari davant el Ple del Senat (segons és de veure a l'obra cit. Volum IV p. 4369 i 4370).

L'estudi de la declaració d'oficialitat de la llengua castellana prevista a l'article 3.1 de la CE exigeix valorar les següents tres qüestions: en primer lloc, convé apuntar breument les incidències que varen emergir en seu de Corts generals en la redacció d'aquest epígraf constitucional en la mesura que permeten contextualitzar-ne el seu contingut; en segon lloc, resulta convenient definir la noció d'*oficialitat*, tenint en compte que l'article 3 de la CE es limita a enunciar-la però sense definir-la; finalment, i atès que es proclama que el castellà és la llengua espanyola oficial de *l'Estat*, cal precisar l'abast que adquireix el terme "Estat" en aquest precepte constitucional.

Pel que fa a la gestació parlamentària d'aquesta declaració, convé recordar que les modificacions de les que va ser objecte a les Corts responien a qüestions estrictament terminològiques. La redacció inicial d'aquest epígraf contingut a l'Avanprojecte Constitucional²⁸, que proclamava que "...*el castellà es la llengua oficial de l'Estat*", va ser modificat pel Ple del Senat, en virtut d'una esmena²⁹ formulada pel Sr.Cela Trulock que va establir la redacció "...*el castellà o espanyol és la llengua oficial de l'Estat*". La

²⁸ B.O.C. de 5 de gener de 1978. L'article 3 de l'Avanprojecte Constitucional, estava redactat en els següents termes:

" El castellano es la lengua oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerlo y el derecho a usarlo.

Las demás lenguas de España serán también oficiales en las Comunidades Autónomas de acuerdo con sus respectivos Estatutos.

La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección".

²⁹ Esmena formulada pel Sr. Cela i Trulock que originàriament deia : "...*El castellano o español es la lengua oficial del Estado y común de los españoles, quienes tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla*", esmena que acabaria modificant en els següents termes: "*El castellano o español es la lengua oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla*". Veure D.S.S. nº 41 de 22 d'agost de 1978. En la intervenció del parlamentari justificant l'esmena formulada, i finalment aprovada per 17 vots a favor, 5 en contra i 3 abstencions, va argumentar que "...*el 'castellano o español' son adjetivos que, referidos a la lengua, son rigurosamente sinónimos ... (...) Entiendo también que sería no poco paradójico que en todas las Constituciones de los países hispanoparlantes americanos se hable de que la lengua oficial es el español y aquí nos limitemos a decir que la lengua oficial es el castellano. Me permitiría insistir en rogarles a Sus Señorías que acuerden la conveniencia de que se use la sinonimia que me permito recordarles*". Per una ampliació, vid. "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum III, Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, 1980, p. 3061. Aquesta tesi seria ratificada en la mateixa sessió per d'altres intervencions tals com la del parlamentari Ollero Gómez que va defensar la inclusió expressa del sinònim "*castellà*" o "*espanyol*" en el text de l'article 3.1 de la norma suprema apel·lant a justificacions històriques i lingüístiques. Així, i a títol merament indicatiu, va proclamar "...*Desde finales del siglo XV se han usado como sinónimos 'castellano' y 'español' (o 'lengua castellana' y 'lengua española'). El segundo nombre ha ido preponderando cada vez más, y es el único que tiene vigencia en el uso internacional. En lingüística es abrumador el uso de 'español' y se reserva 'castellano' para la lengua de la Edad Media o la variedad dialectal propia del español hablado en Castilla. Las Academias de los países hispanoamericanos usan la denominación 'lengua española', que aparece también en Constituciones, Tratados internacionales y otros documentos oficiales...(...) La Real Academia Española, máxima autoridad lingüística dentro del mundo hispánico, ha hecho un razonado ruego a las Cortes para pedir que la Constitución registre la sinonimia entre los términos 'castellano' y 'español'; la Real Academia de la Historia se ha adherido a esa petición (...)*". Per una ampliació sobre el debat terminològic en seu de Comissió de Constitució del Senat, vid. l'obra cit. nota supra, Volum III, p. 3051 i ss o D.S.S. nº 41 de 22 d'agost de 1978.

redacció del Senat novament fou modificada en seu de Comissió Mixta, resolent la qüestió terminològica que es plantejava i qualificant la llengua castellana com a llengua espanyola oficial de l'Estat. D'aquesta manera, s'adoptava la fórmula que finalment va consignar el text constitucional definitivament aprovat³⁰. L'objectiu d'aquesta redacció definitiva era la d'acceptar l'existència de diverses 'llengües espanyoles', de les quals només una, el castellà, esdevenia llengua oficial de tot l'Estat³¹.

Aquest debat terminològic no fou l'únic que va sostenir-se entre les diferents formacions polítiques en seu parlamentària en relació a la literalitat del primer paràgraf de l'article 3 de la CE.

En aquest sentit, i a títol merament indicatiu, és oportú recordar l'esmena presentada pel Grup Parlamentari Minoria Catalana a l'Avantprojecte constitucional a fi de modificar la redacció de l'article 3.1, proposant la següent literalitat: "*Todas las lenguas nacionales serán oficiales en sus respectivos territorios. El castellano será la lengua oficial de los órganos del Estado, sin perjuicio de lo que dispongan los Estatutos de autonomía que se establezcan (...)*"³². Aquesta esmena permet il·lustrar l'existència de certes divergències de posicionaments polítics entorn a la redacció d'aquest epígraf. Alguns dels debats, tal com és de veure, excedien de qüestions estrictament terminològiques, si bé aquestes darreres varen ser les úniques que es varen traduir, per aprovació d'esmena, en una modificació del text de l'avantprojecte constitucional.

Partint d'aquesta base, és convenient definir la noció d'oficialitat lingüística prevista al text constitucional. Com s'ha dit, l'article 3.1 de la CE proclama que el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat però no defineix el concepte de "llengua oficial", mancança que es dona en la major part de les regulacions constitucionals del fet lingüístic³³. La majoria de textos constitucionals solen limitar-se a enunciar l'"oficialitat" lingüística, sense contenir cap tipus de referència als concrets drets o

³⁰ B.O.C. de 28 d'octubre de 1978.

³¹ Vid. ALZAGA VILLAAMIL, Oscar; "Comentarios a la Constitución española de 1978", Tomo I, Preàmbul i arts. 1 a 9, Estudi de l'article 3 de la Constitució, apartat I de l'autor SÁNCHEZ AGESTA, Luís; p. 243 i ss.

³² Per una ampliació sobre la literalitat de l'esmena, vid. obra cit. nota supra "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, 1980, p. 194, Esmena nº 105. La justificació de l'esmena proclamava que "...El reconocimiento del carácter oficial de todas las lenguas nacionales de España no contradice en modo alguno la continuidad de la oficialidad de la lengua castellana como la oficial del Estado a efectos de comunicación entre ésta y los territorios autónomos. Por otra parte, vienen a consolidar una vieja aspiración de todos los territorios que mantienen en su patrimonio cultural una lengua viva, como vehículo de comunicación entre todos los habitantes del mismo".

³³ Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; "Libertades lingüísticas, doble oficialidad e igualdad en la jurisprudencia", *Revista de Llengua i Dret*, nº 14, juliol de 1990, p. 5 i ss.

llibertats lingüístiques dels individus derivats d'aquesta declaració. Aquesta mancança exigeix que s'hagi de recórrer al legislador ordinari, als òrgans jurisdiccionals i, particularment, a la justícia constitucional, a fi de precisar el contingut, naturalesa, àmbit d'extensió, efectes i garanties de les llibertats lingüístiques.

Aquest és el cas de la CE de 1978, que pressuposa el contingut del concepte "llengua oficial" però sense definir-lo, motiu pel qual s'ha de recórrer a la definició jurisprudencial i doctrinal del terme.

Jurisprudencialment, el TC³⁴ ha manifestat que una llengua és oficial quan sigui reconeguda pels poders públics com a mitjà normal de comunicació en i entre ells i en la seva relació amb els subjectes passius, amb plena validesa i efectes jurídics, i amb independència de la seva realitat o pes com a fenomen social. D'aquesta manera, el màxim intèrpret constitucional fixa el concepte bàsic del que s'ha d'entendre per oficialitat lingüística que s'acompleix quan una llengua vehicula la comunicació recíproca entre els poders públics i entre aquests i els ciutadans, amb plena validesa i efectes jurídics.

Cal tenir present, a més, que l'oficialitat és un concepte parcialment modulable. La declaració d'oficialitat d'una llengua pot tenir diferents continguts i efectes jurídics, el que fa necessari recórrer a les diferents normes de desenvolupament que en fixen i modulen l'abast oficial³⁵.

Finalment, i atès que l'article 3.1 de la CE proclama que el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat, és convenient precisar l'abast que adquireix el terme '*Estat*' en aquest precepte constitucional.

La concreció del contingut que adquireix el terme '*Estat*' a l'article 3.1 de la CE ha centrat debats doctrinals³⁶, en part incentivats per l'existència de pronunciaments

³⁴ Vid., per totes, STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 2n. Aquesta sentència va recollir la definició d' "*oficialitat lingüística*" facilitada pel Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya en el seu Dictamen n° 35, emès en relació a la proposició de llei de normalització lingüística de Catalunya de 1983. En l'esmentat dictamen, el Consell Consultiu va proclamar expressament que l'assignació d'oficialitat a una llengua significa adoptar-la com a vehicle de comunicació dels poders públics en el si de cadascun d'ells, entre ells mateixos i envers els ciutadans; la qual cosa significa, lògicament reconèixer-la com a via de relació d'aquests amb aquells. Per una ampliació, vid. Dictamen n° 35 de 21 de desembre de 1982, paràgraf 3 del núm. 2 del Fonament I a B.O.P.C. n° 112 de 17 de gener de 1983.

³⁵ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); "Dret lingüístic", cit. nota supra p. 38.

³⁶ Per tots, vid. PUIG SALELLAS, Josep M^a; "*La doble oficialitat lingüística a l'Estat espanyol*", a D.D.A.A "Llengua i Dret. Treballs de l'àrea 5 del segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana Barcelona-Andorra 1986", Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Autònoms, 1987, p. 41 i ss.

jurisprudencials contradictoris. El TC ha dictat jurisprudència contradictòria en aquesta qüestió.

El màxim intèrpret constitucional ha identificat expressament una doble significació i abast del terme 'Estat' en el text de la norma suprema, en funció del concret precepte constitucional que la consigni. Una primera noció assumeix un sentit ampli i defineix 'Estat' com la totalitat de l'organització jurídic-política de la nació espanyola, incloent les organitzacions pròpies de les nacionalitats i regions que l'integren i la dels altres ens territorials dotats d'un grau d'autonomia. Altrament, en determinats preceptes la CE utilitza el terme 'Estat' en un sentit més restrictiu, referint-se exclusivament al conjunt de les institucions generals o centrals i els seus òrgans perifèrics, contraposant aquestes institucions a les pròpies de les Comunitats Autònomes o altres ens territorials autònoms, que no s'inclourien, segons aquesta noció estricta, dins la categoria conceptual 'Estat'.

Sens perjudici dels debats doctrinals oberts entorn al tema, pot concloure's que la noció d' 'Estat' prevista a l'article 3.1 de la CE adopta un sentit ampli. El TC ha proclamat expressament que l'Estat al que es refereix l'article 3.1 és l'ens compost en el seu conjunt o complexitat, el conjunt de poders públics estatals, inclosos els autonòmics i locals³⁷. D'aquesta manera, el castellà esdevé la llengua oficial de tots els poders públics de tot el territori estatal per imperatiu constitucional. Únicament la llengua castellana és la llengua oficial a nivell estatal, és la llengua oficial *de* l'Estat considerat en el seu conjunt.

Aquesta definició no coincideix amb la posició adoptada pel mateix TC a la seva discutida sentència 32/1981 de 28 de juliol. En aquesta resolució, el TC va consignar el que doctrinalment s'ha definit com un *desafortunat obiter dictum*³⁸, proclamant que la noció d'Estat prevista a l'article 3.1 de la CE es refereix exclusivament al conjunt d'institucions generals o centrals i els seus òrgans perifèrics, en contraposició amb les institucions pròpies de les Comunitats Autònomes i d'altres ens territorials autònoms que, segons aquesta resolució, no s'inclourien dins la noció 'Estat' prevista a l'article 3.1 de la norma suprema³⁹. Aquest pronunciament constitucional, certament criticable,

³⁷ Per totes, vid. STC n° 87 i 88/1983 de 27 d'octubre. Vid. també STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 2 on el TC proclama expressament : "...que, según el número 1 del artículo 3 de la Constitución, el castellano es la lengua española oficial del Estado, y entendiéndose obviamente aquí por 'Estado' el conjunto de los poderes públicos españoles, con inclusión de los autónomos y locales, resulta que el castellano es la lengua oficial de todos los poderes públicos y en todo el territorio español...".

³⁸ Vid., per tots, COBREROS MENDAZONA, Eduardo; "El régimen jurídico de la oficialidad del euskera", obra cit. nota supra.

³⁹ STC 32/1981, de 28 de juliol, F.J. 5: "...El término Estado es objeto en el texto constitucional de una utilización claramente anfibológica. En ocasiones (así artículo 1, 56, 137 y en la propia rúbrica de su título VIII, por mencionar sólo algunos ejemplos) el término Estado designa la totalidad de la

ha estat corregit per la jurisprudència constitucional posterior, jurisprudència aquesta darrera que, en la matèria que ens ocupa, ha tingut caràcter de *ratio decidendi*.

B) El deure de coneixement i el dret d'ús de la llengua castellana.

L'article 3.1 de la CE contempla expressament un deure de coneixement i un dret d'ús predicats exclusivament respecte de la llengua castellana.

L'antecedent d'aquesta previsió constitucional se situa a l'article 4 de la Constitució republicana de 1931.

Cal tenir present que a Espanya el reconeixement i protecció del plurilingüisme en seu constitucional és tardana. El primer text constitucional espanyol que va contenir una menció expressa a la qüestió lingüística és justament la Constitució de la II República, de 9 de desembre de 1931. L'article 4 d'aquesta Constitució disposava que tot espanyol tenia obligació de conèixer i dret a usar la llengua castellana (qualificada com idioma oficial de la República), sens perjudici dels drets que les lleis de l'Estat reconeguessin a les llengües de les províncies o regions. Aquest precepte afegia que, excepte el que disposessin les lleis especials, a ningú se li podia exigir el coneixement ni l'ús d'una llengua regional⁴⁰.

D'aquesta manera, en el text constitucional republicà es contemplava una clara distinció d'estatut jurídic entre la llengua oficial de la República i la resta de llengües respecte de les quals, com a regla general i excepte el que establissin disposicions legislatives especials, es prescrivia expressament que no era exigible ni el seu coneixement ni el seu ús. Aquesta previsió constitucional no va obstaculitzar que, entre d'altres, via Llei de 15 de setembre de 1932, d'Estatut de Catalunya, es proclamés que l'idioma català tenia condició de llengua oficial a Catalunya, reconeixent, estatutàriament, certes garanties

organización jurídico-política de la nación española, incluyendo las organizaciones propias de las nacionalidades y regiones que la integran y la de otros entes territoriales dotados de un grado inferior de autonomía; en otras, por el contrario (así en los artículos 3.1, 149 y 150) por Estado se entiende sólo el conjunto de las instituciones generales o centrales y sus órganos periféricos, contraponiendo estas instituciones a las propias de las Comunidades Autónomas y otros entes territoriales autónomos...".

⁴⁰ Article 4 de la Constitució de la República espanyola de 9 de desembre de 1931: "El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional".

lingüístiques entre les que destacava el dret d'ús de la llengua catalana en les relacions dels ciutadans amb l'Administració⁴¹.

La referència al precedent republicà no és accessòria. Va ser esgrimit en diverses ocasions per justificar la conveniència de garantir expressament en el text constitucional aquest deure de coneixement i dret d'ús lingüístic⁴².

De fet, part dels debats parlamentaris que varen plantejar-se durant la tramitació de l'article 3.1 de la CE de 1978 ja s'havien discutit durant la tramitació de l'article 4 de la Constitució republicana de 1931. En aquest sentit, cal recordar que el projecte de Constitució republicana redactat per la Comissió no contemplava cap deure de coneixement idiomàtic. El seu article 4 es limitava a garantir "*El castellano es el idioma oficial de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconocen a las diferentes provincias o regiones*".

Varen formular-se diverses esmenes a la dicció d'aquest precepte, part de les quals varen proposar consignar un deure de coneixement del castellà. Aquest deure s'acabaria incorporant a la dicció de l'article 4 finalment aprovada. En aquesta línia se situen les esmenes presentades pels parlamentaris Unamuno⁴³ o Calderón⁴⁴ a l'article 4 del projecte constitucional.

⁴¹ Article 2 de la Llei de 15 de setembre de 1932, Estatut de Catalunya. Vid. recopilació de DE ESTEBAN, Jorge; "Constituciones Españolas y Extranjeras I", Ed. Taurus, 1977, p. 334.

⁴² Aquest és el cas, a títol d'exemple, de l'esmena al Projecte de Constitució presentada al Senat nº 587 del Grup Parlamentari Agrupació Independent, que defensava la següent literalitat: "*El castellano o español es la lengua oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerlo y el derecho a usarlo. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional*". En la justificació de l'esmena es proclamava que "*...(...) Se añade una frase reproducción literal de la que se estableció en el artículo 4º de la Constitución de 1931, con lo cual se elimina todo posible conflicto que pudiera derivarse al ser reconocidas con carácter oficial las lenguas regionales en el territorio de una comunidad, pudieran producirse actitudes intransigentes al no ceder en el uso de una de las dos lenguas cuando las dos tienen carácter oficial. En resumen, se trata de establecer la obligación de utilizar el español cuando una persona no conoce la lengua regional.*"

⁴³ Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española nº 37 de 11 de setembre de 1931, Apéndice 4º, Esmena del Sr. Unamuno i altres a l'art. 4º del projecte de Constitució: "*Es español es el idioma oficial de la República. Todo ciudadano español tiene el deber de saberlo y el derecho de hablarlo. En cada región se podrá declarar cooficial la lengua de la mayoría de sus habitantes. A nadie se podrá imponer, sin embargo, el uso de ninguna lengua regional*".

⁴⁴ Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española nº 31 de 2 de setembre de 1931, Apéndice 1º, Esmena del Sr. Calderón i altres a l'art. 4º del projecte de Constitució: "*El castellano es el idioma oficial de la República española, siendo obligatorio su conocimiento y su uso en toda la Nación, para actos, servicios públicos y relaciones oficiales. Se podrá autorizar a las regiones con Estatutos aprobados el uso local de su idioma respectivo, en las condiciones que se determinen en la ley de su otorgamiento*".

Una lectura dels debats parlamentaris concernents a la tramitació d'aquest article 4 permet concloure que el deure de conèixer el castellà va centrar moltes controvèrsies. Per certs sectors de l'arc parlamentari, i fins i tot per sectors favorables al reconeixement constitucional del plurilingüisme, es tractava d'una qüestió relativament incòmode i complexa en l'escenari de discussió del nou model d'organització política que es gestava ⁴⁵.

El deure de coneixement del castellà, projectat a l'àmbit de l'aprenentatge, era percebut, per alguns, com una garantia d'integració⁴⁶. Per d'altres, era valorat com una imposició que atemptava contra el reconeixement i estatut de les altres llengües regionals. Un exemple d'aquesta darrera tendència l'ofereix la intervenció del diputat Sr. Alomar quan, a la sessió parlamentària de les Corts Constituents republicanes celebrada el 18 de setembre de 1931 va proclamar *“no tengo mas que decir sino que lo que nos ha repugnado acaso más para no aceptar esa enmienda, es la noción de deber en cuanto al aprendizaje de la Lengua castellana; cuando nos presentamos con el corazón abierto, cuando se inaugura (...) una época nueva, llenga de cordialidad (...) queremos*

⁴⁵ A tall d'exemple, vid. intervenció del parlamentari Sr. Unamuno a la sessió de les Corts Constituents republicanes celebrada el 18 de setembre de 1931, quan va proclamar, referint-se a la seva esmena a l'article 4 del projecte constitucional *“...Yo confieso que no veo muy claro lo de la cooficialidad, pero hay que transigir. Cooficialidad es tan complejo como cosoberanía; hay 'cos' de éstos que son muy peligrosos. Pero al decir 'A nadie se le podrá imponer, sin embargo, el uso de ninguna Lengua regional' se modifica el texto oficial, porque eso quiere decir que ninguna región podrá imponer, no a los de otras regiones, sino a los mismos de ella, el uso de aquella misma Lengua. Mejor dicho, que si se encuentra un paisano mío, un gallego o un catalán que no quiera que se le imponga el uso de su propia Lengua, tiene derecho a que no se le imponga (...) Claro que hay una cosa de convivencia –esto es natural- y de conveniencia; pero esto es distinto; una cosa de imposición (...) Estamos indudablemente en el corazón de la unidad nacional y es lo que en el fondo más mueve los sentimientos (...) No quiero decir en nombre de quién hablo; podría parecer una petulancia si dijera que hablo en nombre de España. Sé que se toca aquí en lo más sensible, a veces en la carne viva del espíritu; pero yo creo que hay que herir sentimientos y resentimientos para despertar sentidos, porque toca en lo vivo. Se ha creído que hay regiones más vivas que otras, y esto no suele ser verdad (...) Se está hablando siempre de nuestras diferencias interiores (...) En el aspecto lingüístico cualquier nación de Europa, Francia, Italia, tienen muchas más diferencias que España”*. A Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española nº 41 de 18 de setembre de 1931, p. 1015. A la mateixa sessió, per totes, vid. intervenció del diputat Sr. Rodríguez Castelao, quan va proclamar *“hay muchos que nos combaten por razones de patriotismo, y es preciso decirles que los galleguistas no queremos más que una cosa: que el gallego, si no en lo oficial, sea, por lo menos, tan español como el castellano. Y con esto ya queda dicho que no somos separatistas, porque si separatismo viene a separar, separatista será el que no quiera que el gallego sea también un idioma español. Y hay otros que desprecian nuestros anhelos por creer que un idioma no es más que un medio de expresión (...) Pero el idioma, más que un medio de expresión es una fuente de arte, es el vehículo del alma original de un pueblo (...) El desprecio de la Lengua materna significa un renunciamiento de derechos y proviene de una anestesia de la dignidad colectiva”*.

⁴⁶ Vid., per totes, intervenció del diputat Sr. Unamuno a la sessió tinguda el 18 de setembre de 1931 quan va proclamar que *“El castellano es una obra de integración (...) España no es nación, es renación; renación de renacimiento y renación de renacer, allí donde se funden todas las diferencias, donde desaparece esta triste y pobre personalidad diferencial”*, a Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española nº 41 de 18 de setembre de 1931, p. 1020.

*que el castellano no sea nunca una imposición, sino un idioma aprendido con agrado y admitido en el alma*⁴⁷.

Com s'ha dit, aquest article 4 de la Constitució republicana de 1931 va inspirar la dicció de l'article 3.1 de la CE de 1978.

El deure de conèixer i el dret d'usar la llengua castellana ja figurava al text de l'article 3.1 de l'Avantprojecte constitucional⁴⁸. Malgrat les nombroses esmenes presentades tendents a la seva supressió, aquest controvertit epígraf del text constitucional va mantenir-se inalterat al llarg de la tramitació parlamentària del precepte

En els debats de les Corts constituents es varen plantejar importants objeccions a la consagració constitucional del deure de coneixement i del dret d'ús del castellà⁴⁹. Es considerava una reiteració innecessària que podia donar lloc a una discriminació de les altres llengües espanyoles, també declarades oficials pel text constitucional i respecte de les quals no es predicaven expressament aquestes garanties. D'alguna manera, es tornaven a fer sentir objeccions i crítiques que havien centrat intensos debats dècades abans en motiu de la tramitació parlamentària de la Constitució republicana.

En seu parlamentària, la supressió i/o modificació de la literalitat d'aquest deure de coneixement i dret d'ús del castellà fou defensat, a través de presentació d'esmena al text de l'avantprojecte constitucional, pel Grup Parlamentari Mixt⁵⁰, pel Grup

⁴⁷ Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española nº 41 de 18 de setembre de 1931, p. 1022. Pel que fa referència a la projecció del deure de conèixer el castellà a l'àmbit de l'aprenentatge, vid. també la intervenció del diputat Sr. Unamuno a la mateixa sessió parlamentària quan va proclamar *“En artículos de la Constitución, al establecer la forma en que se ha de dar la enseñanza, trataremos de cómo el Estado español, tendrá que tener allí quien obligue a saber castellano, y sé que si mañana hay una Universidad castellana, mejor española, con superioridad, siempre prevalecerá sobre la otra; es más, ellos mismos la buscarán. Os digo aún más, y es que cuando no se persiga su Lengua, ellos empezarán a hablar y a querer conocer la otra (...) sobre esto se ha de volver y veo que, en efecto, estoy hiriendo resentimientos...”*.

⁴⁸ B.O.C. nº 44 de 5 de gener de 1978.

⁴⁹ Contra la mencionada constitucionalització, destaquen les oposicions dels Srs. Letamendía (D.S.C., nº66 de 12 de maig de 1978), Aguirre (D.S.C., nº 67, de 16 de maig de 1978) i Audet (D.S.S. nº 41 de 22 d'agost).

⁵⁰ Vid. l'Esmena nº 64 signada per Francisco Letamendia Belzunce en representació del Grup Parlamentari Mixt, publicada a “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, Volum I, Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, 1981, p.165. Aquesta esmena defensava la supressió d'aquest deure de coneixement i dret d'ús del castellà proposant que l'epígraf primer del precepte es limités a enunciar que *“El castellano es la lengua oficial del Estado”*.

La justificació de l'esmena, publicada al D.S.C.D. nº 66, Sessió nº 5 celebrada el 12 de maig de 1978, deia: *“...Entiende este Diputado que el deber de usar la lengua oficial de un Estado es una expresión reiterativa que cae por su propio peso, pero entiende también que el constituir el castellano como lengua oficial del Estado crea una situación de falta de equidad con los ciudadanos de aquellos territorios que accedan a la situación de Comunidad autónoma y ello por lo siguiente: en el apartado 2 se dice que ‘las demás lenguas de España serán también oficiales en las Comunidades autónomas’ y, sin embargo, no se*

Parlamentari de la Minoria Catalana⁵¹, pel Grup Parlamentari Basc⁵² i pel Grup Parlamentari Comunista⁵³.

Les esmenes i intervencions contràries a la constitucionalització d'aquest deure de coneixement i dret d'ús predicat exclusivament respecte de la llengua castellana varen centrar-se en la defensa d'una doble tesi: per una part, des de certs sectors s'al·legava que la declaració d'oficialitat d'una llengua comportava *per se* un dret d'ús i una necessitat genèrica de coneixement, sense que fos necessari establir situacions d'imperativitat per vehicular aquestes garanties⁵⁴; per altra part, va esgrimir-se que el deure de coneixement i el dret d'ús predicat exclusivament respecte del castellà vulnerava l'equitat que havia de concedir-se a les diferents llengües espanyoles amb estatut d'oficialitat lingüística fixat per la pròpia norma suprema⁵⁵.

dice que los ciudadanos de estas Comunidades autónomas tengan el deber de conocer estas lenguas, de lo que resulta una falta de equidad. Es decir, que los ciudadanos de estas Comunidades autónomas tienen el deber de conocer el castellano, la lengua oficial del Estado, que puede no ser su lengua materna, y, por el contrario, no se les obliga a conocer su propia lengua, la de la Comunidad autónoma. Por tanto, este Diputado se mantiene en la supresión de esta segunda frase y en el mantenimiento exclusivo de la primera, que dice: 'El castellano es la lengua oficial del Estado' ...".

⁵¹ Vid. l'Esmena nº 105 presentada pel Grup Minoria Catalana a l'Avantprojecte constitucional que defensava la següent redacció: "1. Todas las lenguas nacionales serán oficiales en sus respectivos territorios. El castellano será la lengua oficial de los órganos del Estado, sin perjuicio de lo que dispongan los Estatutos de autonomía que se establezcan. 2. En los territorios autónomos de España de lengua distinta al castellano cada Estatuto de autonomía determinará el carácter oficial exclusivo o transitoriamente cooficial con el castellano de la respectiva lengua. 3. La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección, que vendrán concretados en su uso efectivo en la estructura administrativa y de educación".

⁵² Vid. l'Esmena presentada pel Grup Parlamentari Basc a l'Avantprojecte constitucional, Esmena nº 592, obra cit. nota supra "Constitución española. Trabajos parlamentarios", Volum I, p. 365.

⁵³ Vid. l'Esmena nº 697, publicada a l'obra cit. nota supra "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, p. 424. L'esmena proposava afegir a l'epígraf "*sin perjuicio de lo dispuesto en el número 2 del presente artículo*", amb l'objectiu de "...Completar el espíritu de igualdad entre las diversas lenguas de España y el respeto a cada una de ellas".

⁵⁴ Entre d'altres, a títol d'exemple, vid. la justificació de l'Esmena nº 592 presentada pel Grup Parlamentari Basc a l'Avantprojecte constitucional, obra cit. nota supra "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, p. 365, on s'afirmava "*...La proclamación como oficial de una lengua conlleva la necesidad de conocerla sin establecer situaciones de imperatividad, que en ocasiones pueden ser de muy difícil cumplimiento*".

⁵⁵ Entre d'altres, resulta il·lustrativa la intervenció en seu de la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del diputat Letamendía Belzunce a la sessió celebrada el 12 de maig de 1978, D.S.C.D. nº 66, on va defensar-se expressament aquesta tesi. Així, "*...en el apartado 2 se dice que 'Las demás lenguas de España serán también oficiales en las Comunidades autónomas' y, sin embargo, no se dice que los ciudadanos de estas Comunidades autónomas tengan el deber de conocer estas lenguas, de lo que resulta una falta de equidad (...)*".

Per contra, des de certes formacions polítiques no només va defensar-se la inclusió d'aquest epígraf constitucional, sinó que fins i tot va proposar-se que formalment s'ubiqués en un epígraf de l'article 3 independent, emfatitzant-ne la seva entitat⁵⁶.

L'Informe de la Ponència designada per estudiar les esmenes a l'Avantprojecte constitucional, va concloure desestimar, per majoria, aquelles favorables a desconstitucionalitzar el mandat de coneixement i el dret d'ús del castellà⁵⁷, mantenint la redacció inicial de l'avanprojecte constitucional. Aquesta redacció, tal com s'ha avançat, va mantenir-se inalterada en el decurs de la tramitació parlamentària posterior del text.

Les anteriors precisions relatives a l'*iter* constituent certament no permeten delimitar l'abast del deure de coneixement de la llengua castellana garantit a l'article 3.1 de la norma suprema. Els debats i les esmenes estudiades no permeten definir la naturalesa, contingut i efectes d'aquest deure constitucional. En aquest sentit, els debats constituents son d'escassa utilitat⁵⁸.

Ara bé, l'anàlisi dels debats parlamentaris celebrats en motiu de la redacció d'aquest epígraf constitucional, en els termes enunciats, permet il·lustrar dues precisions que cal tenir ben presents: en primer lloc, l'advertiment que el constituent va voler consignar expressament a la norma suprema un deure de coneixement predicant-lo exclusivament respecte d'una llengua oficial, la castellana, i no predicant-lo, en principi, *ex constitutione* respecte de les altres llengües oficials, afirmació que, per altra part, haurà de modular-se; en segon lloc, l'anàlisi d'aquests debats permet avançar l'existència d'un veritable conflicte de posicionaments polítics en aquest tema, conflicte que més tard s'ha traduït en debats doctrinals encara actualment oberts que, entre d'altres implicacions, han conduït a qualificar aquest tema com un veritable *punctum dolens* de la regulació constitucional del multilingüisme⁵⁹.

⁵⁶ Aquest és el cas de l'Esmena presentada pel Grup Unió de Centre Democràtic, Esmena nº 779, que proposava que l'article 3.2 de la Constitució establís: "2. *Todos los españoles tienen el deber de conocer el castellano y el derecho a usarlo*", justificant-la al·legant que aquesta redacció era "*más adecuada al fin que se propone*". Per una ampliació, vid. "Constitución española. Trabajos parlamentarios", Volum I, obra cit. nota supra, p. 483.

⁵⁷ B.O.C. nº 82 de 17 d'abril de 1978. Pel que fa a l'apartat primer de l'article 3 va resoldre's en els següents termes: "...La Ponencia estudia las enmiendas a este apartado, y por mayoría, acuerda mantenerlo en la actual redacción del anteproyecto, no aceptando la enmienda número 64 del señor Letamendía Belzunce, al considerar que debe recogerse la obligación de conocer y el derecho al uso del castellano (...)".

⁵⁸ Per tots, vid. RUBIO LLORENTE, Francisco; "Deberes constitucionales", *Revista Española de Derecho Constitucional* núm. 62, maig-agost de 2001, p. 48 i ss.

⁵⁹ Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; "Lenguas, lenguaje y derecho", Ed. Civitas, Madrid, 1991, p. 38 i ss; també del mateix autor "*Libertades lingüísticas, doble oficialidad e igualdad en la jurisprudencia*", *Revista de Llengua i Dret*, nº 14, juliol de 1990, p. 12

Partint d'aquests antecedents, convé estudiar la naturalesa jurídica, contingut i abast del deure de conèixer i el dret d'usar la llengua castellana previst a l'article 3.1 de la CE.

D'entrada, cal tenir en compte que si bé és cert que el text constitucional només predica aquestes garanties expressament respecte d'una única llengua oficial, el castellà, nogensmenys tampoc en prohibeix o limita el seu reconeixement per via estatutària o legislativa respecte de les altres llengües espanyoles oficials diferents de la castellana.

En aquest sentit, resulten il·lustratius els debats parlamentaris i esmenes que varen defensar-se en seu de Corts constituents tendents a prohibir expressament en el propi text constitucional el deure de coneixement de les altres llengües oficials diferents de la castellana, esmenes que no varen aprovar-se. La previsió expressa en el text constitucional d'aquest deure respecte del castellà, d'entrada no té caràcter necessàriament exclouent pel que fa al seu reconeixement a les altres llengües oficials diferents de la castellana en els respectius territoris dotats de règim de doble oficialitat lingüística, encara que aquest reconeixement no es consigní expressament al text constitucional⁶⁰. En qualsevol cas, aquesta tesi no ha estat avalada pel TC, que ha negat expressament la possibilitat que per via legislativa es prescriuï un deure de coneixement d'una llengua oficial diferent de la castellana⁶¹, al·legant que aquest deure no és inherent a la declaració de cooficialitat lingüística i careix de fonament constitucional.

En aquest escenari, el nucli dels debats doctrinals se centra en determinar si el dret d'ús i el deure de coneixement d'una llengua determinada deriva del seu estatut de llengua

⁶⁰ Doctrinalment s'ha defensat que el silenci constitucional no ha de ser interpretat necessàriament com una exclusió del reconeixement del deure de conèixer les altres llengües oficials, tenint en compte que aquest silenci és una conseqüència lògica de l'opció del constituent per la remissió al que acordin els Estatuts d'Autonomia en el que concerneix a la configuració del règim jurídic de la llengua oficial pròpia respectiva. Partint d'aquesta base, s'ha defensat que el marc constitucional no impedeix que, via Estatut d'Autonomia o, en el seu cas, via legislador autonòmic, es garanteixi un deure de conèixer la llengua oficial pròpia diferent del castellà. Vid. LÓPEZ BASAGUREN, Alberto; *“El pluralisme lingüístic dins l'Estat autonòmic”*, *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic* n° 9, julio 1988, p. 47

⁶¹ Per una ampliació, vid. STC 84/1986 de 26 de juny, que va declarar inconstitucional l'article 3 de la Llei de normalització lingüística del gal·lec, precepte que proclamava un deure de coneixement de la llengua gallega simètric a l'establert per l'article 3 de la Constitució respecte del castellà, en base al següent raonament: *“...(...) Ahora bien, tal deber no viene impuesto por la Constitución y no es inherente a la cooficialidad de la lengua gallega. El artículo 3.1 de la Constitución establece un deber general de conocimiento del castellano como lengua oficial del Estado (...) No ocurre, sin embargo, lo mismo con las otras lenguas españolas cooficiales en los ámbitos de las respectivas Comunidades Autónomas, pues el citado artículo no establece para ellas ese deber, sin que ello pueda considerarse discriminatorio, al no darse respecto de las lenguas cooficiales en los supuestos antes señalados que dan su fundamento a la obligatoriedad del conocimiento del castellano (...)”*.

oficial o, si pel contrari, es tracta d'un *plus* que, com a tal, cal que es reguli expressament.

Pel que fa al dret d'ús de la llengua castellana de l'article 3.1 de la CE, no planteja, en principi, problemes interpretatius. Doctrinalment es coincideix en considerar-lo un contingut jurídic bàsic inherent a la declaració d'oficialitat lingüística d'aquesta llengua, per altra part predicable respecte de qualsevol llengua que gaudeixi d'estatut d'oficialitat en el seu àmbit territorial respectiu. L'oficialitat d'una determinada llengua restaria buidada de contingut si no comportés un dret dels ciutadans a utilitzar-la com a mitjà de comunicació vàlid i jurídicament eficaç en la seva relació amb els poders públics i amb els subjectes privats. D'aquesta manera, pot concloure's que l'apreciació constitucional de l'article 3.1, on a continuació de declarar l'oficialitat de la llengua castellana en proclama el seu dret a l'ús, resulta certament supèrflua, innecessària, tenint en compte que la declaració d'oficialitat lingüística porta inherent aquesta facultat d'utilitzar l'idioma declarat jurídicament oficial.

Els problemes interpretatius emergeixen en la delimitació del contingut i abast del deure de coneixement de la llengua castellana de l'article 3.1 de la CE.

Aquests problemes interpretatius s'han traduït en debats doctrinals en els que es defensen tesis irreconciliables.

Existeix un debat doctrinal obert entre, per una part, els partidaris de considerar que el deure de coneixement de la llengua castellana (deure que, tal i com s'ha avançat, no es predica de la resta de llengües oficials) constitueix una conseqüència ineludible del seu caràcter de llengua oficial⁶² i, per altra part, els partidaris de considerar que l'obligatorietat de conèixer una llengua no és una conseqüència de la seva oficialitat lingüística.

Segons aquest segon sector doctrinal, l'oficialitat lingüística només comporta la impossibilitat de poder al·legar la incomprensió de la llengua oficial pel que fa a les comunicacions, notificacions o publicacions d'actes i normes dictats en aquella llengua. D'aquesta manera, defensen que el deure de coneixement es constitueix com un *plus* a la declaració d'oficialitat que, com a tal, cal que es reguli expressament⁶³. Segons

⁶² Vid., per tots, ENTRENA CUESTA, Rafael; capítol dedicat a l'estudi de l'article 3 a GARRIDO FALLA, Fernando (Dir.); "Comentarios a la Constitución", Ed. Civitas, 1985, p. 59. Vid. també GURRERA ROIG, Matilde; "El pluralismo lingüístico", *Revista de Estudios Políticos*, nº 48, nov-dic de 1985, p. 229.

⁶³ Entre els partidaris d'aquesta posició, destaquen MILIÁN MASSANA, Antoni; "La regulación constitucional del multilingüismo", *Revista Española de Derecho Constitucional* nº 10, gener-abril 1984, p.133. En l'esmentat article, l'autor defensa que el deure de coneixement d'una llengua ha de separar-se de les conseqüències que es deriven de la seva oficialitat. D'aquesta manera, discrepa de la tesis

aquesta tesi, els efectes de la declaració d'oficialitat són els mateixos tan per la llengua castellana (art. 3.1) com per la resta de llengües espanyoles oficials diferents de la castellana de conformitat amb els respectius Estatuts d'Autonomia (art. 3.2), en la mesura que la CE no preveu cap tipus de reserva ni distingeix nocions diferents per a caracteritzar l'oficialitat d'una o altra llengua (en tots els casos parla d'oficialitat, sense cap tipus de restricció o connotació diferencial). Per tant, defensen que no pot afirmar-se l'existència d'un *estatut constitucional diferent* derivat de la declaració d'oficialitat, és a dir, el deure previst a l'article 3.1 de la CE (deure dels espanyols de conèixer la llengua castellana i dret a usar-la) no atorga un contingut diferent a l'oficialitat de la llengua castellana (no comporta una concepció superior de l'oficialitat del castellà), sinó que s'ha d'entendre com una precisió del text constitucional a favor de l'obligatorietat del seu ensenyament, obligació d'assegurar l'aprenentatge i coneixement d'aquesta llengua⁶⁴.

Aquests debats, que s'han reiterat també en seu jurisprudencial, no són debats merament conceptuals, tenint en compte l'evident transcendència de les conseqüències jurídiques derivades d'una o altra interpretació. En aquest sentit, l'adopció d'una interpretació restrictiva del deure de coneixement predicat exclusivament respecte de la llengua castellana en el text constitucional, vehicula certes tesis, defensades per certs sectors doctrinals i jurisprudencials, de concedir una posició jurídica preeminent a aquesta llengua, en perjudici de l'estatut reconegut a la resta de llengües oficials.

D'aquesta manera, el deure de coneixement lingüístic de l'article 3.1 de la CE, singular en l'escenari del dret constitucional comparat⁶⁵, s'erigeix com un tema particularment controvertit en seu acadèmica. S'ha criticat que comporta el risc potencial de jerarquització del castellà per sobre de les altres llengües també declarades oficials respecte de les quals la CE no preveu aquest deure de coneixement. De fet, el risc d'una

defensada pel propi autor en el seu article "*Aproximación al régimen jurídico previsto para la lengua catalana en el Estatuto de Autonomía de Cataluña*", R.A.P. nº 94, p. 318. Així mateix, vid. del mateix autor, "*Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als Estatuts d'Autonomia*", *Revista de Llengua i Dret* nº 1, Vol I, juny de 1983, p. 79 a 88.

⁶⁴ Sobre aquest tema, vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; "Lenguas, lenguaje y derecho", Ed. Civitas, Madrid, 1991, p. 38 i ss. L' autor defensa que no és coherent amb un sistema de pluralisme lingüístic, en el que la llibertat de la llengua té com un dels seus nuclis bàsics la potestat d'ús d'una o altra llengua oficial, la previsió d'un únic deure jurídic d'ús d'una de les llengües. PRIETO DE PEDRO afirma que aquest mandat constitucional s'ha d'interpretar desde una posició respectuosa amb aquest *favor libertatis*, el que comporta que aquest deure de l'article 3.1 de la Constitució s'ha de considerar una simple precisió *ex Constitutione* de l'obligatorietat de l'aprenentatge d'aquesta llengua (interpretació fonamentada en els antecedents històrics i parlamentaris del precepte). Sobre aquest mandat constitucional, vid. també TOLIVAR ALAS, Leopoldo; "Las libertades lingüísticas", Instituto Nacional de la Administración Pública, Madrid, 1987, p. 133 i ss.

⁶⁵ Vid. MILIAN MASSANA, Antoni; "*La regulación constitucional del multilingüismo*", *Revista Española de Derecho Constitucional* nº 10, enero-abril 1984, p. 133

interpretació rígida d'aquesta naturalesa ja va posar-se de manifest en els debats en seu parlamentària, quan s'advertia des de certs sectors polítics que predicar el deure de coneixement lingüístic referit exclusivament respecte de la llengua castellana comportaria un tracte potencialment discriminatori a la resta de llengües espanyoles també declarades oficials i diferents de la castellana, en els termes que s'han estudiat.

En aquesta línia se situa certa jurisprudència del Tribunal Suprem, reticent a la valoració de les llengües cooficials en l'accés a la funció pública, que s'ha fonamentat, entre d'altres arguments, en aquest deure de coneixement de l'article 3.1 de la CE per fixar una base diferenciadora entre el castellà i la resta de llengües espanyoles també declarades oficials. Segons aquests posicionaments, discutits⁶⁶, el deure de coneixement del castellà situa a aquesta llengua en una posició de preeminència que justificaria que el seu ús fos legítimament exigint amb caràcter preferent pels poders públics ubicats en el territori de Comunitats Autònomes amb una llengua oficial pròpia, emparant-se en la presumpció del seu coneixement per part de tots els ciutadans i el seu conseqüent ús passiu per part de tots ells. Des de certs sectors doctrinals, s'ha defensat la tesis de legitimar l'opció, finalment no adoptada, d'exigir l'ús de la llengua castellana a tots els ciutadans en les seves relacions amb els òrgans de l'Administració General de l'Estat o del Poder Judicial a tot el territori estatal, emparant-se en el seu estatut de llengua oficial i, particularment, en el seu deure constitucional de coneixement⁶⁷, deure no predicat respecte de les altres llengües també oficials.

Més atenuada és la interpretació del TC. El màxim intèrpret constitucional ha evolucionat en la seva definició del contingut del deure constitucional de conèixer la

⁶⁶ En aquesta matèria ens adherim a les crítiques i tesis defensades, entre d'altres, per PRIETO DE PEDRO, Jesús; a "Lenguas, lenguaje y derecho", Ed. Civitas, Madrid, 1991, pàgs. 38 i ss, en els termes que s'estudiaran. Del mateix, autor, vid. "*Libertades lingüísticas, doble oficialidad e igualdad en la jurisprudencia*", a *Revista de Llengua i Dret* n° 14, juliol 1990, p. 5 i ss.

⁶⁷ Tesis a les que no ens adherim. Per tots, vid. entre els defensors d'aquests posicionaments interpretatius del deure de coneixement, RUBIO LLORENTE, Francisco; "*Deberes Constitucionales*", *Revista Española de Derecho Constitucional* n° 62, Maig-Agost de 2001, p. 50, on proclama "...En la interpretación que en la práctica se ha impuesto, pero que no es quizás la única que los textos autorizan, la oficialidad del castellano en las regiones bilignües ha sido entendida también como cooficialidad. Aunque tanto su carácter de lengua oficial del Estado, como la existencia del deber de conocerlo habrían hecho posible exigir su empleo para relacionarse con los órganos de la Administración General del Estado o del Poder Judicial, fuera cual fuera la sede de estos, una aplicación estricta del principio de territorialidad ha llevado a admitir que la relación con esos órganos pueda llevarse a efecto también en la otra lengua cooficial de la correspondiente Comunidad Autónoma. (...) El principio de territorialidad ha configurado también la obligación estatal de asegurar el aprendizaje del castellano, correlativa del deber de conocerlo, que ha quedado eclipsado por la cooficialidad de lenguas diversas (...) Aunque este conocimiento (del castellano) es el único constitucionalmente obligado, la tendencia de los partidos nacionalistas a hacer de la lengua no castellana el signo de identidad de la propia nacionalidad y a forzar su aprendizaje como instrumento de construcción nacional, ha llevado a los gobiernos regionales a promulgar leyes de 'normalización lingüística' que, sin infringir frontalmente el modelo lingüístico de la Constitución, lo fuerzan hasta el límite y, en lo que toca a la enseñanza, se orientan más a asegurar el conocimiento de la propia lengua que el del castellano (...)"

llengua castellana. L'existència de certes interpretacions jurisprudencials tendencialment divergents en la determinació de l'abast d'aquest deure constitucional ha motivat que per part de certs sectors doctrinals s'arribi a afirmar l'existència d'una veritable desfiguració jurídica del concepte d'oficialitat ⁶⁸.

La definició jurisprudencial del contingut i abast del deure de conèixer el castellà que va facilitar el TC a la seva sentència 82/1986 de 26 de juny constitueix una primera jurisprudència que convé valorar. En aquest pronunciament, el TC va definir el deure de coneixement del castellà previst a l'article 3.1 de la CE com un element que caracteritza i diferencia a la llengua castellana de la resta de llengües oficials⁶⁹, un deure constitucional inherent a la consideració de la castellà com a llengua oficial comú de l'Estat en el seu conjunt, que implica la presumpció del seu coneixement per part de tots els espanyols. Ara bé, va definir aquest mandat sense voluntat d'atorgar a aquesta llengua un caràcter preeminent sobre les altres llengües de l'Estat declarades oficials. En aquest sentit, el TC va eludir enunciar el catàleg de conseqüències o implicacions derivades d'aquest deure constitucional de coneixement, adoptant una fórmula retòrica tendent a minimitzar-ne els efectes⁷⁰.

Aquest primer pronunciament jurisprudencial es caracteritza per la ponderació o, dit altrament, vocació de conciliar per una part el reconeixement d'una connotació diferencial, com és el deure de coneixement lingüístic predicat constitucionalment

⁶⁸ Vid. MIRAMBELL ABANCÓ, Antoni; *“La desfiguració jurídica del concepte d'oficialitat lingüística: Sentència del TC 74/1987 de 25 de maig”*, a D.D.A.A. “Dret Lingüístic. Actes del Simposi sobre Dret Lingüístic”, Escola d'Administració Pública de Catalunya, Barcelona 1989, p. 51 i ss.

Sobre l'evolució jurisprudencial vid. també PUIG SALELLAS, Josep M.; *“La doble oficialitat lingüística del Tribunal Constitucional”*, *Revista de Llengua i Dret*, nº 8, desembre de 1986, p. 105 i ss; també del mateix autor *“Conceptos básicos de la doble oficialidad”*, *Revista de Llengua i Dret*, nº 14, juliol de 1990, p. 27 i ss.

⁶⁹ Vid. STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 3r: *“En directa connexió con el carácter del castellano como lengua oficial común del Estado español en su conjunto, está la obligación que tienen todos los españoles de conocerlo, que lo distingue de las otras lenguas españolas que con él son cooficiales en las respectivas Comunidades Autónomas, pero respecto a las cuales no se prescribe constitucionalmente tal obligación. Ello quiere decir que sólo del castellano se establece constitucionalmente un deber individualizado de conocimiento, y con él, la presunción de que todos los españoles lo conocen”*.

⁷⁰ Vid. STC 82/1986 de 26 de juny. En aquesta sentència el TC adopta una interpretació atenuada del contingut del deure de coneixement del castellà, evitant arribar a conclusions que puguin fonamentar l'atorgament d'un caràcter preeminent a aquesta llengua en perjudici de les restants llengües cooficials. En aquest sentit, defineix el contingut d'aquest mandat constitucional com un fet diferencial de la llengua castellana que relaciona amb el dret dels particulars d'usar qualsevol de les llengües oficials en els territoris amb règim de cooficialitat lingüística (*“... En los territorios dotados de un estatuto de cooficialidad lingüística, el uso por los particulares de cualquier lengua oficial tiene efectivamente plena validez jurídica en las relaciones que mantengan con cualquier poder público radicado en dicho territorio, siendo el derecho de las personas al uso de una lengua oficial un derecho fundado en la Constitución y el respectivo Estatuto de Autonomía ...”* F.J 3r, in fine). Sobre aquesta interpretació atenuada, vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; *“Libertades lingüísticas, doble oficialidad e igualdad en la jurisprudencia”*, *Revista de Llengua i Dret* nº 14, juny de 1990, p. 12.

només respecte d'una llengua, la castellana, amb, per altra part, la relativa ommissió del reconeixement explícit d'efectes tendencialment discriminatoris derivats d'aquesta diferenciació que puguin atemptar contra el dret d'opció lingüística dels ciutadans en els territoris dotats de règims de doble oficialitat lingüística.

Cal recordar que el TC ha precisat que el deure de coneixement sols pot predicar-se, per imperatiu constitucional, respecte de la llengua castellana⁷¹. Segons el màxim intèrpret constitucional, sols respecte de la llengua castellana es prescriu constitucionalment un deure individualitzat de coneixement i, en conseqüència, la presumpció que tots els espanyols la coneixen⁷², si bé el propi TC modula aquesta afirmació proclamant que “...en los territorios dotados de un estatuto de cooficialidad lingüística, el uso por los particulares de cualquier lengua oficial tiene efectivamente plena validez jurídica en las relaciones que mantenga con cualquier poder público radicado en dicho territorio, siendo el derecho de las personas al uso de la lengua oficial un derecho fundado en la Constitución y el respectivo Estatuto de Autonomía”.

Aquesta tendència jurisprudencial atenuada no coincideix amb la de la STC 84/1986, que es caracteritza per la posició expressa del TC a favor de la preeminència de la llengua castellana sobre la resta de llengües espanyoles (preeminència fonamentada en el deure de coneixement del castellà, considerat com a idioma comú de tots els espanyols, el coneixement del qual s'ha de presumir)⁷³.

⁷¹ Vid. la STC 84/1986 de 26 de juny, que va declarar inconstitucional l'article 3 de la Llei de Normalització lingüística del gallec, precepte que va proclamar un deure de coneixement del gallec simètric a l'establert per l'article 3 de la Constitució respecte del castellà, al·legant “(...) *Ahora bien, tal deber no viene impuesto por la Constitución y no es inherente a la cooficialidad de la lengua gallega. El artículo 3.1 de la Constitución establece un deber general de conocimiento del castellano como lengua oficial del Estado (...) No ocurre, sin embargo, lo mismo con las otras lenguas españolas cooficiales en los ámbitos de las respectivas Comunidades Autónomas, pues el citado artículo no establece para ellas ese deber, sin que ello pueda considerarse discriminatorio, al no darse respecto de las lenguas cooficiales en los supuestos antes señalados que dan su fundamento a la obligatoriedad del conocimiento del castellano...*”

⁷² Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; “*Las libertades lingüísticas, doble oficialidad e igualdad en la jurisprudencia*”, cit. nota supra, p. 12 i ss

⁷³ Al F.J 2n de la STC 84/1986 de 26 de juny, el TC es pronuncia clarament a favor de la preeminència de la llengua castellana sobre les altres llengües espanyoles, preeminència que fonamenta en el deure de coneixement del castellà previst a l'article 3.1, deure de coneixement que no es predicable respecte de les altres llengües (“... *El artículo 3.1 de la Constitución establece un deber general de conocimiento del castellano como lengua oficial del Estado; deber que resulta concordante con otras disposiciones constitucionales que reconocen la existencia de un idioma común a todos los españoles, y cuyo conocimiento puede presumirse en cualquier caso, independientemente de factores de residencia o vecindad. No ocurre, sin embargo, lo mismo con las otras lenguas españolas cooficiales en los ámbitos de las respectivas Comunidades Autónomas, pues el citado artículo no establece para ellas ese deber, sin que ello pueda considerarse discriminatorio, al no darse respecto de las lenguas cooficiales los supuestos antes señalados que dan su fundamento a la obligatoriedad del conocimiento del castellano..*).

Cal tenir present que l'estudi del contingut del deure de coneixement de la llengua castellana prescrit a l'article 3.1 de la CE exigeix ser valorat partint d'una premissa bàsica: el reconeixement constitucional d'un règim de doble oficialitat lingüística que ha de ser respectat per l'interpret constitucional.

El reconeixement d'altres llengües espanyoles, diferents de la castellana, declarades també oficials expressament pel propi text constitucional (article 3.2), amb les conseqüències jurídiques que aquesta declaració comporta, constitueix un paràmetre que cal tenir en compte en l'anàlisi del contingut i abast del deure prescrit a l'article 3.1 de la norma suprema.

Qualsevol eventual interpretació del deure de coneixement del castellà que pugui vulnerar o coartar la plena projecció de la declaració d'oficialitat de les altres llengües diferents de la castellana mereix una valoració negativa⁷⁴. En aquest sentit, doctrinalment⁷⁵ s'ha advertit que en un sistema de pluralisme lingüístic en el que es reconeix el dret d'opció lingüística com un dels continguts bàsics del model dissenyat per la CE, resulta convenient interpretar l'abast del deure de coneixement de l'article 3.1 de manera que no vulneri la regla *pro libertate* que ha d'orientar l'anàlisi de la cooficialitat, considerada com una garantia públic-institucional del multilingüisme. Doctrinalment s'ha apuntat que no és coherent amb un sistema de pluralisme lingüístic, en el que la llibertat de la llengua té com un dels seus nuclis bàsics la potestat d'ús d'una o altra llengua oficial, la previsió d'un únic deure constitucional de coneixement d'una de les llengües. Des d'aquesta línia de crítica, es proclama que aquest deure constitucional preceptivament ha d'interpretar-se des d'una posició respectuosa amb aquest *favor libertatis*, el que comporta que aquest deure de l'article 3.1 de la CE s'ha de considerar una simple precisió *ex Constitutione* de l'obligatorietat de l'aprenentatge d'aquesta llengua.

En aquest escenari, des d'una perspectiva estrictament material, que no formal, el deure constitucional de coneixement de la llengua castellana no aporta, *expressis verbis*, continguts addicionals a la declaració d'oficialitat lingüística, afirmació que, per altra part, haurà de modular-se. En qualsevol cas, tal i com s'ha avançat, aquesta qüestió ha estat objecte d'importants debats doctrinals, encara actualment oberts.

En efecte, sistemàticament pot afirmar-se que un deure de coneixement lingüístic d'aquestes característiques, sense precedents en el dret constitucional comparat, *prima*

⁷⁴ En el mateix sentit, es pronuncien autors tals com COBREROS MENDAZONA, Eduardo; "El régimen jurídico de la oficialidad del euskera", Oñati, 1989, p. 36 i ss. També, vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús, obres cit. nota supra.

⁷⁵ Per tots, vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; obra cit. nota supra.

facie, es projecta en un doble nivell: per una part, es projecta en una ineludible obligació dels poders públics d'assegurar l'aprenentatge d'aquesta llengua oficial a nivell estatal, d'obligat coneixement per imperatiu constitucional (obligació d'assegurar l'aprenentatge lingüístic que ha de permetre el compliment d'aquest deure i que, tal i com s'estudiarà, és inherent a la declaració d'oficialitat lingüística); en segon lloc, es concreta en una presumpció de coneixement d'aquesta llengua, presumpció que jurisprudencialment s'ha qualificat com a *iuris tantum*, això és, que resulta desvirtuable per prova en contra acreditativa del desconeixement de la llengua en qüestió.

Pel que fa a la primera de les projeccions, resulta il·lustratiu l'advertiment que ja en els debats en seu parlamentària va identificar-se l'ensenyament com l'àmbit normal de projecció d'aquest deure, afirmació que, per altra part, ha de valorar-se amb les cauteles estudiades als epígrafs precedents⁷⁶. L'antecedent constitucional d'aquesta previsió, que tal i com s'ha avançat es troba a l'article 4 de la Constitució republicana de 1931, també es projectava en l'àmbit de l'ensenyament de la llengua⁷⁷.

El TC ha proclamat expressament que la declaració d'oficialitat d'una determinada llengua comporta l'obligació de facilitar, per part dels poders públics competents, el coneixement d'aquesta llengua. D'aquesta manera, l'oficialitat implica l'obligació d'assegurar l'aprenentatge de la llengua per part dels poders públics i la correlativa facultat o dret dels ciutadans d'accedir al seu ensenyament, premissa certament bàsica per poder optar al seu coneixement i ús com a llengua oficial⁷⁸.

⁷⁶ Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; obra cit. nota supra, p. 14 -15. En l'esmentat article, l'autor adverteix que "...(...) *La atmósfera retórica que, en general, envolvió el debate de este punto no permite encontrar ahora a través de su lectura una idea concluyente sobre el sentido de 'conocer'. Ahora bien, sí se puede apreciar que en las intervenciones, sin perjuicio de que también se aludiera a otros efectos (y, entre éstas, aunque de forma esporádica, también asomó un sentido dura de rechazo en el fondo de la pluralidad lingüística que la Constitución pretendía reconocer), se coincidió insistentemente en señalar la enseñanza como el ámbito normal de proyección del deber: en efecto, a la enseñanza del castellano y/o de las lenguas de las Comunidades Autónomas se refieren durante el debate del artículo 3 de la Constitución, tomando postura a favor o en contra, según los casos, la mayor parte de los parlamentarios que intervinieron, los señores Trías Fargas, Solé Tura, De la Fuente, Lorda Aláiz, Gastón Sanz, Güel de Sentmenat, Fraga Iribarne, Meilán Gil, Martín Toval, Audet Zia, Vidarte, Sánchez Agesta...*". Per una ampliació, vid. B.O.C. dels dies 12 i 16 de maig, 5 de juliol, 2 d'agost i 26 de setembre de 1978. Vid. també, estudi dels posicionaments parlamentaris defensats durant l'iter constituent d'aquest precepte constitucional estudiats en notes precedents.

⁷⁷ Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; obra cit. nota supra, p. 15. L'obra defensa que l'article 4 de la Constitució de 1931 enunciava un "*deber de saberlo*" (referint-se al castellà) amb evidents connotacions en l'àmbit de l'ensenyament i l'aprenentatge. Amb aquest epígraf el constituent republicà donava compliment a la seva voluntat de garantir l'obligació de tots els ciutadans de l'Estat d'acceptar l'aprenentatge del castellà i la correlativa càrrega dels poders públics de facilitar el seu ensenyament, posició avalada per les intervencions parlamentàries celebrades en motiu de la redacció d'aquest epígraf constitucional.

⁷⁸ Vid., per totes, la STC 87/1983 de 27 d'octubre, F.J. 4, i la STC 88/1983 de 27 d'octubre, F.J. 4

Aquesta obligació dels poders públics de garantir l'aprenentatge de la llengua oficial, creant les condicions que permetin assegurar-ne el seu coneixement, ha estat assumida pels respectius Estatuts d'Autonomia, pels legisladors autonòmics i, fins i tot, per la normativa supraestatal⁷⁹. Així, resulten il·lustratives les prescripcions de l'article 3.3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya⁸⁰, l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears⁸¹, l'article 7.1 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana⁸², l'article 6.1 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc⁸³, l'article 9.2 de la Llei Orgànica de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra⁸⁴ o l'article 5.2 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia⁸⁵. Aquestes disposicions estatutàries prescriuen expressament el dret de coneixement de les llengües oficials (la cooficial pròpia i la castellana), així com la correlativa càrrega dels poders públics d'assegurar l'aprenentatge d'aquests idiomes, previsions totes elles que han estat desplegadas per la respectiva normativa autonòmica.

Ara bé, les anteriors precisions han de valorar-se tenint en compte la jurisprudència del TC, que ha proclamat expressament que no considera aquest deure com un element inherent a la declaració d'oficialitat de la llengua castellana. Segons el TC, l'oficialitat lingüística no implica un deure de coneixement pels ciutadans sinó un dret d'ús⁸⁶. El màxim intèrpret constitucional ha sentenciat que l'oficialitat sols comporta un deure de

⁷⁹ Estudi ampliat en epígraf posterior de la tesi.

⁸⁰ Article 3.3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (L.O. 4/1979 de 18 de desembre): "*La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya*".

⁸¹ Article 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (L.O. 2/1983 de 25 de febrer): "*La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la i ningú no podrà ésser discriminat per causa de l'idioma*".

⁸² Article 7.1 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (L.O. 5/1982 d'1 de juliol): "*Els dos idiomes oficials de la Comunitat Autònoma són el valencià i el castellà. Tots tenen dret a conèixe'ls i a usar-los...*".

⁸³ Article 6 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc: "*1. L'euskera, llengua pròpia del Poble Basc, tindrà, com el castellà, caràcter de llengua oficial a Euskadi, i tots els seus habitants tenen el dret de conèixer i el dret d'usar ambdues llengües. 2. Les institucions comunes de la Comunitat Autònoma ... arbitraran i regularan les mesures i mitjans necessaris per a assegurar-ne el seu coneixement...*".

⁸⁴ Article 9.2 de la L.O. 13/1982 de 10 d'agost de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra: "*El vascuence tindrà també caràcter de llengua oficial a les zones bascoparlants de Navarra. una llei foral determinarà aquestes zones (...) i, en el marc de la legislació general de l'Estat, ordenarà l'ensenyament d'aquesta llengua...*".

⁸⁵ Article 5.2 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia (L.O. 1/1981 de 6 d'abril): "*2. Els idiomes galleg i castellà són oficials a Galícia i tots tenen el dret a conèixer-los i a usar-los (...)*".

⁸⁶ Vid. PARÍS I DOMÈNECH, Neus; "La conflictivitat competencial. Normalització lingüística", Institut d'Estudis Autonòmics, Barcelona, 1994, p.15 i ss.

coneixement per a la Administració Pública, que ha d'atendre al ciutadà respectant el seu dret d'opció lingüística, que sí deriva del caràcter oficial de la llengua. La jurisprudència del TC⁸⁷ ha proclamat que el deure de coneixement de la llengua castellana no deriva del seu caràcter de llengua oficial sinó del seu exprés reconeixement constitucional contingut a l'article 3.1 de la CE.

Això no obstant, la inclusió del deure constitucional de conèixer la llengua castellana s'ha de valorar tenint en compte la voluntat del constituent de garantir l'aprenentatge de la llengua, no la imposició del seu ús davant els poders públics.

Des d'aquesta perspectiva, derivi exclusivament de la seva condició de llengua oficial o constitueixi també una projecció del seu deure de coneixement, l'ensenyament de la llengua castellana és un contingut prescriptiu de la instrucció obligatòria en tots els centres docents del sistema escolar, per imperatiu constitucional, compatible també amb la inclusió en els programes escolars de l'estudi de les llengües autonòmiques (per altra part, pressupòsit necessari per aconseguir normalitzar l'ús d'aquestes llengües oficials en el respectiu àmbit territorial de les Comunitats Autònomes⁸⁸).

Pel que fa a la segona de les projeccions, la relativa al contingut d'aquest deure constitucional, el TC ha caracteritzat aquesta obligació com una *presumpció iuris tantum*⁸⁹. D'aquesta manera, el deure de coneixement del castellà establert a l'article 3.1 de la CE no s'imposa com un autèntic deure constitucional en sentit estricte, sino que l'únic que implica és que el seu coneixement per part dels ciutadans "*es pot presumir en qualsevol cas, independentment de factors de residència o veïnatge*"⁹⁰, el que comporta la impossibilitat dels ciutadans d'al·legar vàlidament el seu desconeixement davant l'ús d'aquest per part dels poders públics o de qualsevol particular. Atès que

⁸⁷ Per totes, vid. STC 84/1986 de 26 de juny.

⁸⁸ Sobre el dret a rebre l'ensenyament de la llengua pròpia i drets lingüístics relatius a la llengua docent vid. MILIÁN MASSANA, Antoni; "Derechos lingüísticos y derecho fundamental a la educación. Un estudio comparado: Italia, Bélgica, Suiza, Canadá y España", Escola d'Administració Pública de Catalunya, Ed. Civitas, 1994.

⁸⁹ Vid. STC 74/1987 de 25 de maig, F.J. 3r: "... NO cabe objetar que el castellano es la lengua española oficial del Estado y que todos los españoles tienen el deber de conocerla (artículo 3.1 de la Constitución), ya que lo que aquí se valora es un hecho (la ignorancia o conocimiento insuficiente del castellano) en cuanto afecta al ejercicio de un derecho fundamental, cual es el de defensa (...) Ciertamente, el deber de los españoles de conocer el castellano, antes aludido, hace suponer que ese conocimiento existe en la realidad , pero tal presunción puede quedar desvirtuada cuando el detenido o preso alega verosímelmente su ignorancia o conocimiento insuficiente o esta circunstancia se pone de manifiesto en el transcurso de las actuaciones policiales..."

Sobre aquesta STC 74/1987 de 25 de maig, vid. D.D.A.A. "Dret Lingüístic. Actes de Imposi sobre Dret Lingüístic", Escola d'Administració Pública de Catalunya, Barcelona, 1989, p. 55

⁹⁰ Vid. STC 84/1986 de 26 de juny, F.J. 2n.

constitueix una presumpció *iuris tantum*, queda desvirtuada quan la ignorància o coneixement insuficient del castellà s'al·lega de manera versemblant, en els termes ratificats per jurisprudència constitucional.

Conseqüentment, de les anteriors consideracions pot concloure's que el dret d'ús i el deure de coneixement del castellà garantits a l'article 3.1 de la CE, amb independència de la posició doctrinal que s'adopti pel que fa a la seva naturalesa jurídica i abast, resulten precisions *ex constitutione* certament discutibles des del punt de vista material o de contingut en un model lingüístic com l'actual. En darrer terme, formalment, tenen com a objectiu consignar en seu constitucional, de forma expressa, unes prerrogatives lingüístiques determinades, amb les garanties d'estabilitat que aquest reconeixement comporta, sens perjudici del contingut polític inherent a aquestes declaracions. En aquest sentit, des de certs sectors s'ha identificat el deure de coneixement del castellà com un deure constitucional proclamat en interès de la cohesió nacional⁹¹, que té com a objectiu garantir la unitat lingüística de l'Estat compost en un context de respecte i tutela de la seva realitat plurilingüe.

En qualsevol cas, i almenys pel que fa al dret a l'ús (dret de rang constitucional no fonamental⁹²), es coincideix unànimement en considerar-lo un contingut inherent a tota declaració d'oficialitat lingüística, per la qual cosa, es tracta d'una precisió certament supèrflua, innecessària, de la norma suprema. Doctrinalment, fins i tot els defensors d'aquestes clàusules i, en particular, de la clàusula del deure de coneixement del castellà, reconeixen que ha estat objecte d'una tendència a ser considerada una simple dada de fet, perdent la virtualitat en major o menor mesura com a deure constitucional *strictu sensu*⁹³. Això no obstant, tal com s'ha enunciat, jurisprudencialment s'ha insistit en qualificar-lo com un *plus* a la declaració d'oficialitat lingüística que empara, per prescripció constitucional, a la llengua castellana i no es prescriu respecte de la resta de llengües oficials. El debat resta obert.

⁹¹ Per tots, vid. RUBIO LLORENTE, Francisco; article cit. nota supra, p. 48, on identifica el deure de coneixement de la llengua castellana de l'article 3.1 de la Constitució entre els deures en interès de la cohesió nacional.

⁹² Vid. SOLOZABAL ECHAVARRIA, Juan José; “*El régimen constitucional del bilingüismo. La cooficialidad lingüística como garantía institucional*”, *Revista Española de Derecho Constitucional*, Any 19, n.º. 55, gener-abril de 1999, p. 19.

⁹³ Vid., per tots, RUBIO LLORENTE, Francisco; article cit. nota supra p. 52, on l'autor afirma que “*Una notable muestra de esta tendencia a olvidar la existencia del deber constitucional de conocer el castellano, y en consecuencia a considerar ese conocimiento como un simple dato de hecho, lo que inevitablemente lleva a equiparar ese conocimiento con el de cualquiera otra lengua española, es el que ofrecen las normas que regulan la adquisición de la nacionalidad, todas ellas posteriores a la Constitución*”.

2.2 La previsió constitucional d'un règim de cooficialitat lingüística: el reconeixement de l'oficialitat de les altres llengües espanyoles diferents de la llengua castellana.

L'article 3.2 de la CE conté la previsió d'un règim de cooficialitat lingüística. Aquest precepte disposa que les altres llengües espanyoles diferents de la llengua castellana seran també oficials en el territori de les respectives Comunitats Autònomes en funció del que disposin els Estatuts d'Autonomia. D'aquesta manera, es prescriu que en aquelles Comunitats Autònomes on es parla una llengua diferent a la llengua castellana, hi haurà més d'una llengua oficial, la castellana i la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma, dependent del seu reconeixement al respectiu Estatut. Per tant, la CE configura a les normes estatutàries com aquelles disposicions constitucionalment competents per definir o concretar el model lingüístic esbossat a la norma suprema.

L'anàlisi de l'*iter* constituent que va seguir la redacció, debat i aprovació d'aquest epígraf constitucional permet identificar dues qüestions que varen centrar divergències de plantejaments polítics. Aquestes divergències, que més tard s'han traduït en seu doctrinal, són, en primer lloc, el debats entorn al fonament que havia de concedir-se a la declaració d'oficialitat d'aquestes llengües diferents de la castellana; en segon lloc, el debat relatiu al contingut i abast que havia de tenir aquesta oficialitat i, particularment, si podia prescriure's una obligatorietat de coneixement d'aquestes llengües cooficials.

La redacció d'aquest epígraf constitucional va ser controvertida, si bé la redacció definitivament aprovada no va diferir en excés de la proposta consignada a l'avantprojecte constitucional. El constituent, en aquest epígraf, havia d'esbossar les directrius definitòries del model lingüístic estatal, donant resposta a l'ordenació del plurilingüisme que, ja en el Preàmbul del text constitucional, es prescrivia que havia de ser objecte d'especial protecció.

El text de l'avanprojecte constitucional⁹⁴ establia que "*Las demás lenguas de España serán también oficiales en los Territorios Autónomos de acuerdo con sus respectivos Estatutos*", literalitat de la que se'n desprèn que, des dels propis inicis de la redacció del text constitucional, va constatar-se la conveniència de declarar l'oficialitat lingüística d'altres llengües a més de la castellana. Alhora, il·lustra la voluntat del constituent de definir en el text constitucional un model lingüístic obert, deixant la seva concreció definitiva al que disposessin els respectius Estatuts d'Autonomia que s'aprovessin en un futur.

⁹⁴ Publicat al B.O.C. n° 44 de 5 de gener de 1978.

Tal com s'ha avançat, un primer eix de debats va centrar-se en determinar quin fonament havia de concedir-se a l'oficialitat de les altres llengües diferents de la castellana. Aquest debat va centrar-se en discutir la conveniència d'efectuar aquesta declaració d'oficialitat a la pròpia CE. En aquest sentit, per part del Grup parlamentari d'Aliança Popular⁹⁵ i d'Unió del Centre Democràtic⁹⁶, varen interposar-se esmenes al text de l'Avantprojecte Constitucional tendents a consignar que l'oficialitat de la resta de llengües espanyoles diferents de la castellana no tingués fonament constitucional sinó estatutari. Des d'aquestes formacions polítiques es defensava la conveniència que no fos la pròpia CE la que proclamés expressament l'oficialitat lingüística d'aquestes llengües, deixant aquesta declaració a determinació estatutària. Es proclamava la preferència que aquesta decisió relativa a l'oficialitat d'aquestes llengües fos considerada i debatuda en seu dels diferents Estatuts d'Autonomia, seguint una línia similar a l'adoptada a la Constitució republicana de 1931. En conseqüència, proposaven que l'expressió '*seran també oficials*' fos substituïda per la de '*podran ser oficials*', defensant que aquesta determinació d'oficialitat fos adoptada pels respectius Estatuts.

Aquestes esmenes no varen aprovar-se. D'una anàlisi de l'*iter* que va seguir la tramitació de l'article 3.2 de la norma suprema així com de la pròpia literalitat del precepte, pot concloure's que el constituent va optar per consignar de forma expressa l'oficialitat lingüística d'aquestes llengües en el propi text constitucional, el que els concedeix unes garanties sense precedents a la història constitucional espanyola. D'aquesta manera, aquestes llengües gaudeixen, per imperatiu constitucional, d'estatut d'oficialitat lingüística. Aquesta declaració no resta condicionada al reconeixement estatutari, constituint un manament preceptiu del propi text constitucional⁹⁷.

⁹⁵ Vid. les esmenes nº 2 i 35 presentades a l'Avantprojecte Constitucional, defensades pels parlamentaris Miguel Riestra París i Licinio de la Fuente en representació d'Aliança Popular, que en l'epígraf objecte d'estudi proposaven substituir el text de l'avanprojecte constitucional per la següent literalitat: "...2. *Las demás lenguas de España PODRAN SER también oficiales...*" (el subratllat és nostre). Argumentaven aquesta modificació al·legant que "...*Creo que es mas congruente con el texto del artículo y no debe prejuzgarse lo que digan los respectivos Estatutos, ni imponerles esta condición inicial...*".

⁹⁶ Vid. esmena nº 736 presentada a l'Avantprojecte Constitucional per José Miguel Ortí Bordás, en representació de UCD, que proposava la modificació del text de l'avanprojecte per la següent literalitat, en allò concernent a l'epígraf segon: "...2. *Las demás lenguas de España PODRAN SER también oficiales en las regiones autónomas si así lo acuerdan sus respectivos estatutos...*". Va justificar-se aquesta esmena al·legant que "...*En el 2 es aconsejable introducir la mejora del carácter facultativo de la oficialidad de las lenguas, oficialidad que debe decidir la región autónoma y no la Constitución...*". Per una ampliació sobre el contingut íntegre de l'esmena, vid. l'obra cit. nota supra "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, p. 450-451.

⁹⁷ Per una ampliació sobre l'atribució de caràcter oficial a les llengües espanyoles diferents de la castellana per la pròpia CE, vid. MILIAN MASSANA, Antoni; "*La regulación del multilingüismo*", *Revista Española de Derecho Constitucional* nº 10, 1984, p. 134 i ss. Del mateix autor vid. també "*Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als Estatuts d'Autonomia*", *Revista de Llengua i Dret* nº 1, Vol. I, juny 1983, p. 79 i ss. En el mateix sentit es pronuncien, per tots, VERNET LLOBET, Jaume; "Normalització lingüística i accés a la funció pública", Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 24-25. També, vid. GARRIDO FALLA, Fernando (Dir.); "Comentarios a la Constitución", Ed. Civitas, Madrid, 1985, p. 60-61.

Un segon eix de debats parlamentaris va centrar-se en discutir la procedència de consignar en el text constitucional un deure de coneixement de les altres llengües espanyoles diferents de la llengua castellana, opció que va desestimar-se.

Un estudi de l'iter parlamentari de l'article 3.2 de la CE permet il·lustrar que la tesi favorable a garantir aquest deure fou defensada expressament pel Grup Parlamentari de la Minoria Catalana, que va proposar una esmena a l'avantprojecte constitucional que contenia la següent redacció: *“Les altres llengües d'Espanya seran també oficials en els territoris autònoms de conformitat amb els respectius Estatuts. Tots els residents en aquests territoris tenen el deure de conèixer i el dret d'usar aquelles llengües”*. En la justificació de l'esmena va al·legar-se que el reconeixement del caràcter oficial de totes les llengües nacionals de l'Estat restaria minoritzat si no s'assegurava una correlativa obligació de conèixer, comprendre o respectar aquestes llengües⁹⁸.

En una línia similar varen pronunciar-se els parlamentaris Solé Tura i Martín Toval. Ambdues intervencions proposaven, més que la imposició a nivell constitucional de l'obligació de coneixement de la llengua, la creació de les condicions que permetessin als residents en el territori de la Comunitat Autònoma on existís la cooficialitat, el coneixement d'ambdues llengües oficials en condicions d'igualtat. De fet, Martín Toval, en els debats constituents⁹⁹ va defensar la no imposició del coneixement de la llengua a nivell constitucional, afirmant que *“... no se trata, a nivel constitucional, desde luego, y en todo caso habrá que discutirlo a nivel estatutario, de imponer la obligación del conocimiento a los residentes antes de imponer la obligación a los poderes públicos de dotar de los medios oportunos para que ese conocimiento se produzca. Nosotros estamos por la enseñanza obligatoria del catalán, pero otra cosa es el conocimiento obligatorio o libre del catalán...”*.

Altrament, la tesi contrària fou defensada en el Congrés, entre d'altres, pel grup parlamentari d'Aliança Popular, que proposava que a cada regió autònoma, el respectiu

⁹⁸ Vid. l'esmena nº 106 presentada a l'Avantprojecte constitucional pel Grup Parlamentari Minoria Catalana, D.S.C., nº 66, de 12 de maig de 1978; també, en el mateix sentit, vid. el D.S.C. nº 67, de 16 de maig de 1978. L'esmena nº 106 va presentar-se amb caràcter alternatiu respecte a la formulada a la totalitat de l'article 3 de l'Avantprojecte pel mateix grup parlamentari (Esmena nº 105), i *“...para el único supuesto de que la redacción que en aquella otra enmienda se propone no prospere en definitiva ni únicamente en el debate de la Comisión, sino ante el propio Pleno del Congreso...”*. Per una ampliació, vid. obra cit. nota supra “Constitución Española. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, p. 195.

⁹⁹ Vid. D.S.C. nº 67 de 16 de maig. També, vid. obra cit. nota supra “Constitución Española, Trabajos Parlamentarios”, Volum I.

Estatut d'Autonomia regulés els termes i abast del coneixement de les altres llengües espanyoles diferents de la llengua castellana, però sempre partint de la no imposició¹⁰⁰.

En qualsevol cas, i amb independència dels debats que varen emergir en seu de Corts Generals, que s'han estudiat succintament, és convenient recordar que, tal i com s'ha avançat, la redacció del segon paràgraf del precepte finalment aprovada no va diferir en excés de la proposada al text de l'avantprojecte constitucional. Així, finalment l'article 3.2 de la CE estableix que "*les altres llengües espanyoles seran també oficials a les respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus Estatuts*". D'aquesta manera es prescriu un estatut jurídic d'oficialitat d'altres llengües diferents de la castellana per imperatiu constitucional, oficialitat que modularan els respectius Estatuts d'Autonomia¹⁰¹. En aquest sentit, tal com s'ha indicat doctrinalment, l'objectiu de l'expressió "*segons els seus propis estatuts*" rau en remetre a les disposicions estatutàries la modulació de l'àmbit i efectivitat de la declaració d'oficialitat, prèviament reconeguda i garantida pel text constitucional¹⁰².

En compliment d'aquesta remissió de l'article 3.2 de la CE a allò que disposin les normes estatutàries de les respectives Comunitats Autònomes, consagren la cooficialitat de les '*altres llengües espanyoles*' els següents preceptes: l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya¹⁰³, l'article 7 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana¹⁰⁴, l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears¹⁰⁵, l'article 5 de

¹⁰⁰ Igualment, és significativa la proposta presentada en el Senat pel parlamentari Azcárate Flórez, que va proposar la següent esmena: "... *salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento y el uso de ninguna lengua oficial...*", (D.S.S., nº 41, de 22 d'agost de 1978), esmena que no va prosperar.

¹⁰¹ Respecte a la remissió als Estatuts d'Autonomia prevista a l'article 3.2 de la CE, vid. MILIÁN MASSANA, Antoni; "*Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als Estatuts d'Autonomia*", *Revista de Llengua i Dret* nº 1, Vol. 1, juny de 1983, p. 79 i ss.

¹⁰² Vid., per tots, VERNET LLOBET, Jaume; "Normalització lingüística i accés a la funció pública", obra cit. nota supra, p. 25 i ss.

¹⁰³ Article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (L.O. 4/1979 de 18 de desembre):

1. La llengua pròpia de Catalunya és el català.
2. L'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol.
3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya.
4. La parla aranese serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció".

¹⁰⁴ Article 7 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (L.O. 5/1982 d'1 de juliol):

1. Els dos idiomes oficials de la Comunitat Autònoma son el valencià i el castellà. Tots tenen dret a conèixe'ls i a usar-los.
2. La Generalitat Valenciana garantirà l'ús normal i oficial d'ambdues llengües i adoptarà les mesures necessàries per a assegurar-ne el seu coneixement.
3. Ningú pot ser discriminat per raó de llengua.
4. S'atorgarà especial protecció i respecte a la recuperació del valencià.
5. La llei establirà els criteris d'aplicació de la llengua pròpia a l'Administració i a l'ensenyament.
6. Mitjançant llei es delimitaran els territoris en els que predomini l'ús d'una o altra llengua, així com els que puguin exceptuar-se de l'ensenyament i l'ús de la llengua pròpia de la Comunitat".

l'Estatut d'Autonomia de Galícia¹⁰⁶, l'article 6 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc¹⁰⁷ i l'article 9 de la Llei Orgànica de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra¹⁰⁸, per a les seves zones bascoparlants.

En conseqüència, en compliment de la remissió estatutària continguda a l'article 3.2 de la CE els respectius Estatuts d'Autonomia han fixat l'abast oficial del català¹⁰⁹, el basc¹¹⁰ i el gallec, juntament amb la llengua castellana, aquesta darrera per ser la llengua oficial de l'Estat. D'aquesta manera, la CE declara l'oficialitat lingüística d'aquestes llengües i els Estatuts d'Autonomia, en els termes enunciats, fixen els termes concrets del seu abast oficial al territori respectiu o, dit altrament, donen efectivitat, modulen l'àmbit de l'oficialitat prèviament consagrada pel text constitucional.

¹⁰⁵ Article 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (L.O. 2/1983 de 25 de febrer):

“La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret a conèixer-la i d'usar-la i ningú no podrà ésser discriminat per causa de l'idioma”.

¹⁰⁶ Article 5 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia (L.O. 1/1981 de 6 d'abril):

“1. La llengua pròpia de Galícia es el gallec.

2. Els idiomes gallec i castellà son oficials a Galícia i tots tenen el dret a conèixer-los i a usar-los.

3. Els poders públics de Galícia garantirán l'ús normal i oficial dels dos idiomes i potenciarán la utilització del gallec en tots els ordres de la vida pública, cultural i informativa, i disposaran els mitjans necessaris per a facilitar-ne el seu coneixement.

4. Ningú podrà ser discriminat per raó de llengua”.

¹⁰⁷ Article 6 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc:

“1. L'euskera, llengua pròpia del Poble Basc, tindrà, com el castellà, caràcter de llengua oficial a Euskadi, i tots els seus habitants tenen el dret de conèixer i el dret d'usar ambdues llengües

2. Les institucions comunes de la Comunitat Autònoma, tenint en compte la diversitat sociolingüística del País Basc, garantirán l'ús d'ambdues llengües, regulant el seu caràcter oficial, i arbitrarán i regularán les mesures i mitjans necessaris per a assegurar-ne el seu coneixement.

3. Ningú pot ser discriminat per raó de llengua.

4. La Reial Acadèmia de la Llengua Basca-Euskaltzaindia es institució consultiva oficial en el que fa referència a l'euskera.

5. Per ser l'euskera patrimoni d'altres territoris bascos i comunitats, a més dels vincles i correspondència que mantinguin les institucions acadèmiques i culturals, la Comunitat Autònoma del País Basc podrà sol·licitar del Govern espanyol que celebri i presenti, en el seu cas, a les Corts Generals, per a la seva autorització, els tractats o convenis que permetin l'establiment de relacions culturals amb els Estats on s'integren o resideixin aquells territoris i comunitats, a fi de salvaguardar i fomentar l'euskera”.

¹⁰⁸ Article 9 de la L.O. 13/1982 de 10 d'agost de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra: *“1. El castellà es la llengua oficial de Navarra.*

2. El 'vascuence' tindrà també caràcter de llengua oficial a les zones bascoparlants de Navarra.

Una llei foral determinarà aquestes zones, regularà l'ús oficial del basc i, en el marc de la legislació general de l'Estat, ordenarà l'ensenyament d'aquesta llengua”.

¹⁰⁹ Declarat llengua oficial a Catalunya, Illes Balears i Comunitat Valenciana. Cal recordar que l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana utilitza la denominació “valencià”. Aquesta denominació ha estat objecte d'importants debats entre els partidaris de considerar-la una varietat dialectal del català al País Valencià i els partidaris de classificar-la com una llengua i negar el caràcter del valencià com a varietat dialectal. Vid. SIGUAN, Miguel; *“Educación y pluralidad de lenguas en España”*, *Revista de Occidente, Extraordinari II*, nº. 10-11, 1982.

¹¹⁰ Declarat oficial al País Basc i a Navarra. La L.O. 13/1982 de 10 d'agost de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra emprà la denominació “vascuence” per referir-se a la llengua basca.

La CE, amb vocació de relativa incompletesa, es limita a enunciar l'oficialitat de les “*altres llengües espanyoles*”, sense identificar-les. El model obert pel que opta la norma suprema s'ha traduït, entre d'altres implicacions, en l'omissió d'identificació, en seu constitucional, del concret catàleg de llengües incloses dins l'àmbit de tutela de l'article 3.2 de la norma suprema. En aquest sentit, si bé és cert que, pel que fa al català, al gallec i al basc, aquesta ommissió no planteja problemes, tenint en compte que els respectius Estatuts d'Autonomia han donat compliment al mandat constitucional en els termes estudiats, no gensmenys es plantegen dubtes interpretatius respecte a d'altres llengües que no han assolit el reconeixement de llengües oficials a nivell estatutari.

Així, doctrinalment¹¹¹ s'ha qüestionat la pràctica del legislador estatutari de no concedir estatut d'oficialitat a llengües tals com el català parlat a l'Aragó, l'aranès o l'asturià. Des de certs sectors s'afirma que aquesta pràctica estatutària omissiva sols tindria fonament constitucional, i amb reserves, si s'entengués que l'article 3.2 de la CE limita els seus efectes de cooficialitat preceptiva a aquelles llengües que, per la seva extensió i pes social, poden ser considerades com a pròpies de les respectives Comunitats Autònomes, de tal manera que la resta de llengües passarien a ser, en el respectiu territori autonòmic i a efectes jurídics, simples modalitats lingüístiques¹¹². Des d'aquests sectors doctrinals s'adverteix que aquesta interpretació coincidiria amb l'adoptada per certs Estatuts d'Autonomia, que no reconeixen estatut de cooficialitat a determinades llengües parlades en els respectius territoris autonòmics.

¹¹¹ Per tots, vid. MILIAN MASSANA, Antoni; “*La regulación constitucional del multilingüismo*”, a *Revista Española de Derecho Constitucional*, nº 10, gener-abril, 1984, p. 184 i ss

¹¹² Vid. MILIAN MASSANA, Antoni; “*Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als Estatuts d'Autonomia*”, *Revista de Llengua i Dret*, nº 1, Vol. I, 1983, p. 79 i ss. L'autor, en aquest article doctrinal crítica la pràctica del legislador estatutari consistent en no reconèixer l'estatut de cooficialitat lingüística a determinades llengües parlades en el respectiu territori autonòmic. Així, afirma que “*el legislador, a l'hora de fer efectiu en els respectius Estatuts el manament del paràgraf segon de la Constitució no ha atorgat l'oficialitat a totes les llengües espanyoles, la qual cosa va en contra, no només del caràcter preceptiu de la norma sinó del mateix tarannà literal puix que disposa que ho seran 'las demás lenguas', sense establir cap diferència: ni el bable (si el considerem llengua distinta del castellà), ni l'aranès, ni la llengua catalana a la franja est de l'Aragó, on té un ús viu, han assolit el reconeixement oficial. Aquesta pràctica, contrària al valor preceptiu de la norma constitucional, només podria sostenir-se jurídicament, i encara amb reserves, entenent que l'article 3.2 limita els seus efectes preceptius a aquelles llengües (totes) que per la seva extensió i importància poden ésser considerades com a pròpies de les respectives Comunitats Autònomes; les altres llengües passarien a ésser, dins de la respectiva Comunitat Autònoma i només a efectes jurídics, modalitats lingüístiques. Aquesta darrera interpretació, més matisada que la que es basea en el valor potestatiu del terme 'seran' podria encaixar millor amb el text constitucional, encara que no hem d'oblidar que els seus efectes, restrictius, com s'ha posat de relleu, no es desprenen expressament d'aquest (...)*”. Així mateix, aquesta tesi es mantinguda pel mateix autor en el seu article “*La regulación constitucional del multilingüismo*”, *Revista Española de Derecho Constitucional*, nº 10, gener-abril de 1984, p. 123 i ss.

En qualsevol cas, aquesta interpretació no acaba de ser del tot coherent amb la pròpia definició del concepte ‘llengua oficial’ facilitada pel TC, que l’ha definit desvinculant-la expressament de qüestions sociolingüístiques. El TC ha proclamat que l’oficialitat d’una llengua no depèn de la seva importància ni pes com a fenomen social, motiu pel qual la interpretació anteriorment enunciada ha de valorar-se amb les degudes reserves. En qualsevol cas, sigui quina sigui la interpretació adoptada per pretenir raonar la decisió estatutària omissiva, en aquests supòsits, el mandat de respecte i protecció de les diferents modalitats lingüístiques prescrit a l’article 3.3 de la CE s’erigeix no només com una clàusula particularment transcendent en la tutela de la realitat plurilingüe estatal sinó com un veritable ‘calaix de sastre’ que permet emparar aquelles llengües, i no només simples dialectes, que no resten tutelades per un règim d’oficialitat prescrit a nivell estatutari¹¹³.

El debat interpretatiu resta obert i afecta a diversos idiomes, entre les que destaquen l’asturià, l’aranès, el català parlat a la Franja de Ponent aragonesa o el gallec parlat a valls asturianes i a Lleó, entre d’altres¹¹⁴. Totes les llengües enunciatades tenen, com a comú denominador normatiu, que no gaudeixen d’estatut d’oficialitat lingüística reconegut a nivell estatutari.

De fet, l’estatut jurídic concedit a aquestes llengües difereix notablement. En certs supòsits tals com el cas de l’aranès o l’asturià, aquesta mancança o omisió de la norma estatutària ha estat relativament subsanada pel legislador autonòmic, que ha concedit un estatut particular d’oficialitat a l’aranès al territori de la Vall d’Aran (oficialitat no reconeguda expressament a l’Estatut d’Autonomia de Catalunya) i ha prescrit un estatut de, podríem dir, ‘*pseudo-oficialitat lingüística*’ a favor de l’asturià.

En aquest escenari cal subratllar les disfuncionalitats normatives que apareixen en les llengües supracomunitàries, és a dir, aquelles idiomes que excedeixen de les demarcacions administratives d’una Comunitat Autònoma, devenint també idiomes propis d’una altra Comunitat. En les llengües supracomunitàries, el problema es planteja a les zones limítrofes entre Comunitats bilingües i monolingües, on determinades col·lectivitats són realment políglotes i jurídicament sols tenen reconegut el dret a l’ús d’un únic idioma oficial. Entre aquests supòsits destaca el catalano-aragonès, l’asturià o el gallec, i el diferent règim jurícolingüístic i conseqüent diferent nivell de protecció lingüística dels ciutadans residents a un i altre costat de la frontera administrativa. En

¹¹³ L’estudi de la categoria conceptual ‘modalitat lingüística’ de l’article 3.3 de la CE es troba ampliat en el decurs d’epígraf posterior de la recerca.

¹¹⁴ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; “Normalització lingüística i accés a la funció pública”, Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 14 i ss.

aquests supòsits, les previsions de l'article 3.3 de la CE, relatives al mandat de protecció de les modalitats lingüístiques de l'Estat, adquireixen plena virtualitat.

Certs sectors doctrinals¹¹⁵ defensen que la CE distingeix dos nivells de protecció diferents, projectats així mateix a les normes estatutàries: en primer lloc, el nivell de protecció que ofereix el règim d'oficialitat lingüística, amb les conseqüències jurídiques que aquesta declaració comporta; en segon lloc, el règim de protecció, menor, que concedeix la modalitat lingüística. En aquest sentit, s'adverteix que una diferència bàsica, derivada de la consideració jurídica de llengua oficial o de modalitat lingüística, es concreta en el fet que les llengües declarades oficials són ensenyades de forma obligatòria en els centres escolars i són utilitzades vàlidament i eficaçment pels ciutadans i per l'Administració en les seves relacions. Altrament, les modalitats lingüístiques només són objecte d'ensenyament en certs nivells docents de forma voluntària i així mateix esdevenen objecte de polítiques de foment dirigides a tutelar la seva riquesa, en els termes que s'estudiaran més endavant.

Els dubtes interpretatius que emergeixen en l'anàlisi del contingut i abast de l'article 3.2 de la norma suprema no s'esgoten en les línies doctrinals i debats enunciats als epígrafs precedents. De fet, l'estudi de l'article 3.2 de la CE exigeix valorar una qüestió clau: la definició del contingut i abast de l'estatut de la '*cooficialitat lingüística*' i la identificació del seu àmbit d'aplicació.

D'entrada, la mateixa denominació '*cooficialitat lingüística*' suscita certes reserves doctrinals. Per un sector de la doctrina, és més encertat parlar de '*doble oficialitat*'¹¹⁶.

L'article 3.2 de la CE habilita als Estatuts d'Autonomia perquè modulin l'abast de l'oficialitat de les llengües diferents de la castellana adequant-la a la realitat sociolingüística del territori respectiu. Aquesta realitat sociolingüística plural de l'Estat s'ha traduït en l'articulació de diferents models de cooficialitat o doble oficialitat a nivell autonòmic. Els Estatuts d'Autonomia han adoptat models tendencialment

¹¹⁵ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; "*La administración de justicia en un estado plurilingüe. Los principios de mérito y capacidad en la provisión de plazas de magistrados, jueces, fiscales y personal al servicio de la Administración de Justicia en las Comunidades Autónomas con doble oficialidad lingüística*", *Cuadernos de Derecho Judicial*, Escuela Judicial, Consejo General del Poder Judicial, 1999, p. 275 i ss. Del mateix autor, vid. "Normalització lingüística i accés a la funció pública", Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 15-16. També, vid. "Dret lingüístic", cit. nota supra.

¹¹⁶ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); "Dret lingüístic", cit. nota supra p. 96. En paraules de l'obra, "... la declaració d'oficialitat del castellà, a l'article 3 CE i la de l'oficialitat de les altres llengües, sancionada per l'article 3.2 CE, tenen un contingut equivalent. Per subratllar aquest paral·lelisme resulta, per tant, més encertat parlar de '*doble oficialitat*' que no pas de '*cooficialitat*' (expressió que denota que unes llengües serien '*cooficials*' o adjacents respecte d'una altra que ho seria primerament)".

divergents pel que fa la modulació de l'oficialitat d'aquests idiomes. El Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, en el seu dictamen de 21 de desembre de 1982, va declarar que l'incís '*d'acord amb els Estatuts*' previst a l'article 3.2 de la CE permetia concloure que l'Estatut d'Autonomia, norma institucional bàsica de la Comunitat Autònoma, es configurava com aquella norma constitucionalment competent per modular, matisar i adequar a la seva realitat sociolingüística el principi constitucional de la doble oficialitat¹¹⁷, amb les implicacions lingüísticojurídiques que aquesta modulació comporta .

En aquest context, la determinació del contingut i abast de la categoria conceptual '*cooficialitat lingüística*' ha esdevingut un dels temes més controvertits tan per la doctrina com per la jurisprudència. Tal i com s'ha avançat, aquest debat té el seu fonament en la pròpia regulació constitucional i estatutària d'aquesta matèria, caracteritzada per la seva relativa vocació d'incompletesa. De fet, la CE es limita a enunciar el concepte de 'llengua oficial', però sense definir-lo, omissió constitucional i estatutària que ha estat subsanada per la jurisprudència constitucional que, tal com s'ha estudiat, ha definit el concepte en els següents termes: "... (...) *Es oficial una lengua, independientemente de su realidad y peso como fenómeno social, cuando es reconocida por los poderes públicos como medio normal de comunicación en y entre ellos y en su relación con los sujetos privados, con plena validez y efectos jurídicos...*"¹¹⁸.

Partint d'aquesta base, el concepte de '*cooficialitat lingüística*', genèricament pot definir-se com aquell règim jurícolingüístic caracteritzat per reconèixer l'estatut jurídic d'oficialitat a més d'una llengua, amb les implicacions normatives que aquest reconeixement comporta.

En aquest sentit, la determinació del contingut i abast del terme '*cooficialitat lingüística*' exigeix partir d'una breu menció a qüestions estrictament terminològiques del concepte. Doctrinalment¹¹⁹, s'ha advertit que quan l'article 3.2 de la CE proclama expressament que les altres llengües '*seran també oficials*', permet concloure dues precisions conceptuals a tenir en compte: en primer lloc, permet afirmar que l'oficialitat d'aquestes llengües en el respectiu àmbit territorial és tendencialment similar a l'oficialitat de la llengua castellana, de tal manera que venen a compartir un cert estatut jurícolingüístic paritari, premissa que, tal i com s'estudiarà, haurà de modular-se; en

¹¹⁷ Vid. Dictamen del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya nº 35 de 21 de desembre de 1982, Fonament I, darrer paràgraf de l'epígraf 2. publicat al B.O.P.C. nº 112, de 17 de gener de 1983.

¹¹⁸ Vid. STC 82/1986 de 26 de juny.

¹¹⁹ Vid. COBREROS MENDAZONA, Eduardo; "El régimen jurídico de la oficialidad del euskera", Instituto Vasco de Administración Pública, Oñati, 1989, p. 44.

segon lloc, permet concloure que l'oficialitat d'aquestes llengües no exclou ni desplaça del seu àmbit l'oficialitat de la llengua castellana, de tal manera que ambdues oficialitats han de conviure o coexistir en un àmbit territorial determinat¹²⁰.

Jurisprudencialment, el contingut de la *'doble oficialitat lingüística'* s'ha concretat en el reconeixement d'un doble dret subjectiu: en primer lloc, un dret subjectiu *d'estatus positiu*, consistent en el dret del ciutadà a utilitzar qualsevol de les dues llengües oficials davant qualsevol Administració a la Comunitat Autònoma respectiva amb plena eficàcia i validesa jurídica¹²¹; en segon lloc, un dret subjectiu *d'estatus negatiu* (o també denominat llibertat pública d'abstenció) consistent en el dret a que el ciutadà pugui elegir l'ús d'una o altra llengua oficial (dret d'opció lingüística). De fet, aquest darrer dret bàsicament es concreta en dos nuclis bàsics: per una part, en la facultat dels ciutadans de no veure rebutjades les comunicacions que dirigeixin a qualsevol ens públic en la llengua oficial per la que hagin optat; per altra part, en la facultat a ser contestats i atesos amb independència de la llengua oficial emprada¹²². D'aquesta manera, l'oficialitat implica un deure de coneixement lingüístic per part de l'Administració Pública, que ha d'atendre al ciutadà respectant el seu dret d'opció lingüística. Dit altrament, el propi TC ha proclamat que el dret dels ciutadans d'emprar qualsevol de les dues llengües oficials ha de ser respectat per la totalitat dels Poders Públics radicats en el territori autònic amb règim de doble oficialitat (estatals, autonòmics i locals) que, d'aquesta manera, resten sotmesos a l'obligació *"de adaptarse a la situación de bilingüismo constitucionalmente prevista y estatutariamente establecida"*¹²³.

¹²⁰ Vid. STC 337/1994, on el TC proclama que el règim de cooficialitat lingüística pressuposa *"...no solo la coexistencia sino la convivencia de las lenguas cooficiales.."*. En aquest sentit, el TC proclama que la cooficialitat té com a objectiu *"...la preservación del bilingüismo existente"*.

¹²¹ Per totes, vid. STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 5è, on es proclama: *"La instauración por el art. 3.2 de la Constitución de la cooficialidad de las respectivas lenguas españolas en determinadas Comunidades Autónomas tiene consecuencias para todos los poderes públicos en dichas Comunidades, y en primer término, el derecho de los ciudadanos a usar cualquiera de las dos lenguas ante cualquier Administración en la Comunidad respectiva con plena eficacia jurídica. Puede ésta, pues enunciar este derecho y, junto a él, el consiguiente deber de todos los poderes públicos (estatales, autonómicos y locales) radicados en la Comunidad de adaptarse a la situación de bilingüismo constitucionalmente prevista y estatutariamente establecida..."*.

¹²² Per totes, vid. STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 8è.

¹²³ Vid. STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 5è. Així mateix, el F.J. 2n de la mateixa sentència proclama expressament *"...la consecuente cooficialidad lo es con respecto a todos los poderes públicos radicados en el territorio autonómico (...) siendo, por tanto, el criterio delimitador de la oficialidad del castellano y de la cooficialidad de otras lenguas españolas el territorio, independientemente del carácter estatal (en sentido estricto), autonómico o local de los distintos poderes públicos..."*. Així mateix, el F.J. 3r diu *"...en los territorios dotados de un estatuto de cooficialidad lingüística, el uso por los particulares de cualquier lengua oficial tiene efectivamente plena validez jurídica en las relaciones que mantengan con cualquier poder público radicado en dicho territorio..."*.

Ja s'ha estudiat que el TC ha desvinculat el deure de coneixement del caràcter oficial d'una llengua, proclamant que l'oficialitat lingüística no implica un deure de coneixement pels ciutadans sinó un dret d'ús. Segons el màxim intèrpret constitucional, l'oficialitat sols comporta un deure de coneixement per l'Administració pública, que ha d'atendre al ciutadà respectant el seu dret d'opció lingüística, dret que, tal com s'ha avançat, sí deriva del caràcter oficial de la llengua.

La doctrina ha defensat que la cooficialitat lingüística s'erigeix com una vertadera *garantia pública institucional* del pluralisme lingüístic. Aquesta qualificació comporta determinades implicacions normatives, entre les que destaca el reconeixement de la facultat dels ciutadans, en les seves relacions amb l'Administració Pública, d'optar per l'ús d'una o altra llengua i la conseqüent posició subordinada dels Poders Públics que resten subjectes a l'obligació de respectar el dret d'opció lingüística dels ciutadans¹²⁴.

Aquesta previsió constitueix un estatut mínim predicable respecte de qualsevol règim de cooficialitat lingüística autonòmica, si bé no exhaureix el contingut d'aquesta declaració. De fet, els respectius legisladors autonòmics han garantit els concrets drets lingüístics dels ciutadans derivats d'aquesta cooficialitat o doble oficialitat lingüística. Sens perjudici del seu estudi ulterior, ja *prima facie*, esdevé convenient consignar succintament que entre el catàleg de drets lingüístics derivats de la declaració de cooficialitat, els legisladors autonòmics han garantit el dret dels ciutadans de conèixer les dues llengües oficials; el dret a expressar-se en qualsevol de les dues llengües oficials, oralment i per escrit, en les relacions i els actes públics i privats; el dret a ser atesos en qualsevol de les dues llengües oficials sense discriminació per raó idiomàtica així com el dret a utilitzar lliurement qualsevol de les dues llengües oficials en tots els àmbits, facultat que constitueix una concreció legislativa del principi d'opció lingüística apuntat jurisprudencialment, en els termes estudiats¹²⁵.

La concreció de l'abast o àmbit d'aplicació de la doble oficialitat lingüística en el territori autonòmic respectiu s'erigeix com una matèria que ha estat objecte de

¹²⁴ La qualificació de la cooficialitat o doble oficialitat lingüística com a garantia pública institucional del pluralisme lingüístic ha estat defensada, entre d'altres, pels autors Jesús PRIETO DE PEDRO o Juan José SOLOZABAL ECHAVARRIA. Del primer, vid. "Lenguas, lenguaje y derecho", Ed. Civitas, 1991; del mateix autor, vid. el seu 'Dictamen emitido a requerimiento del Excmo. Sr. Defensor del Pueblo sobre la conformidad de la Constitución de la Ley 1/1998 de 7 de enero, de Política Lingüística del Parlamento de la Generalitat de Cataluña', Revista 'Teoría y realidad constitucional' nº 2, 2n semestre, 1998, Monogràfic "Lenguas y Constitución", Ed. Centro de Estudios Ramón Areces. De SOLOZABAL ECHAVARRIA, Juan José; vid. "El régimen constitucional del bilingüismo. La cooficialidad lingüística como garantía institucional", Revista Española de Derecho Constitucional Año 19, nº 55, enero-abril 1999, p. 11 i ss.

¹²⁵ Estudi ampliat en epígraf posterior. A títol d'exemple de la concreció legislativa, vid. els articles 3 i 4 de la Llei autonòmica catalana 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística.

tractaments jurídics divergents per les diferents Comunitats Autònomes amb règims de doble oficialitat lingüística.

Doctrinalment¹²⁶ s'ha advertit que els diferents Estatuts d'Autonomia, en desenvolupament del model obert pel que opta l'article 3.2 de la CE, han establert diferents models o sistemes de cooficialitat lingüística, tendencialment divergents en funció de les característiques sociolingüístiques de cada territori plurilingüe. Genèricament es distingeixen tres sistemes de cooficialitat lingüística autonòmica: el *sistema de cooficialitat generalitzada* (propi dels Estatuts d'Autonomia de Catalunya, Illes Balears, País Basc i Galícia, caracteritzat per atribuir a la llengua pròpia corresponent el caràcter de llengua cooficial a tot el territori autonòmic), el *sistema de limitació territorial de la cooficialitat* (adoptat per Navarra, que limita o circumscriu l'estatut jurídic d'oficialitat plena de la llengua basca als territoris bascoparlants, separant entre zones on es reconeix a aquesta llengua el caràcter de llengua cooficial i zones on, per l'escassa o nul·la presència del basc, no es reconeix a aquesta llengua l'estatut d'oficialitat); i, finalment, el *sistema de cooficialitat generalitzada amb atenuació territorial dels seus efectes*, adoptat per l'Estatut d'Autonomia de València (caracteritzat per preveure vies d'atenuació i, àdhuc, exclusió dels efectes derivats de la cooficialitat en determinats territoris).

D'aquesta manera, els Estatuts d'Autonomia s'erigeixen com aquelles normes constitucionalment competents per concretar el contingut i abast del model lingüístic esbossat per la norma suprema, i és just en aquest context en el que les seves previsions han de ser objecte d'estudi preceptiu. Ara bé, amb caràcter previ a l'estudi de les previsions estatutàries en matèria lingüística, que permeten contextualitzar l'abast dels mandats constitucionals, resulta convenient estudiar el darrer epígraf de l'article 3 de la CE, precepte que, tal i com s'ha avançat, conté un manament de tutela constitucional de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya.

2.3 La protecció de les modalitats lingüístiques de l'article 3.3 de la CE.

L'article 3.3 de la CE disposa que la riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que haurà de ser objecte d'especial respecte i protecció.

¹²⁶ Vid. LOPEZ BASAGUREN, Alberto; "El pluralisme lingüístic dins l'Estat autonòmic", *Autonomies, Revista catalana de Dret Públic*, nº 9, juliol de 1988.

La literalitat d'aquest epígraf de la norma suprema va mantenir-se inalterada en el decurs de tota la tramitació parlamentària del text constitucional.

L'article 3.3 de la CE va ser objecte d'un ampli consens polític. Aquest consens va traduir-se en el fet que la dicció d'aquest paràgraf va conservar-se inalterada en el decurs de tot l'*iter* constituent. Així, la redacció definitivament aprovada de l'article 3.3 de la CE coincideix literalment amb la redacció que ja figurava a l'Avantprojecte constitucional¹²⁷. De fet, i a diferència dels dos primers apartats del precepte, respecte dels quals varen formular-se i defensar-se múltiples esmenes tendents a la seva supressió i/o modificació, que varen traduir-se en certes modificacions del text constitucional, l'article 3.3 no va plantejar excessives discrepàncies polítiques i el consens pel que fa a la tutela de modalitats lingüístiques fou ampli.

Aquest consens polític no va impedir que es presentessin esmenes tendents a la modificació i, fins i tot, supressió de l'apartat¹²⁸, que finalment no foren aprovades.

L'estudi de les esmenes presentades a l'article 3.3 de l'avantprojecte constitucional¹²⁹ permet constatar dues consideracions preliminars bàsiques que cal tenir presents: en primer lloc, l'advertiment que la categoria conceptual 'modalitat lingüística' fou objecte d'interpretacions polítiques tendencialment divergents, divergències que s'han reiterat en el pla doctrinal; en segon lloc, permet advertir l'existència d'un ampli consens de les diferents formacions polítiques representades en seu parlamentària durant la redacció d'aquest precepte pel que fa a la necessitat de tutelar, a nivell constitucional, totes les manifestacions de la riquesa plurilingüe del país.

En efecte, la pràctica totalitat de les esmenes presentades a l'esmentat epígraf de l'avantprojecte proposaven, fins i tot, una major concreció de l'abast de la tutela

¹²⁷ Article 3.3 de l'Avantprojecte Constitucional: "3. *La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objete d'especial respecte i protecció*". Vid. B.O.C. nº 44 de 5 de gener de 1978.

¹²⁸ Destaquen dues esmenes de supressió: en primer lloc, l'esmena nº 64, formulada pel diputat Sr. Letamendia Belzunce en representació del Grup Parlamentari Mixt a l'Avantprojecte constitucional; en segon lloc, destaca l'esmena nº 580 formulada pel senador Sr. De Azcárate Flores de l'Agrupació Independent al text del Projecte de Constitució aprovat pel Ple del Congrés dels Diputats. Aquesta darrera esmena també proposava la supressió de l'epígraf, per considerar-lo innecessari, al·legant com a justificació " *...Se propone su supresión por considerarse superfluo, toda vez que pueden encontrarse otras formas de patrimonio cultural de España que puedan merecer un párrafo especial respecto a la obligación de respetarlo y protegerlo*". Vid. "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, obra cit. nota supra, p. 166 pel que fa a l'esmena nº 64 a l'Avantprojecte constitucional; i vid. la mateixa obra, Volum III, p. 2909 pel que fa al contingut de l'esmena nº 580.

¹²⁹ Esmenes nº 64, 77 i 451 del Grup Parlamentari Mixt, esmena nº 105 del Grup Parlamentari Minoria Catalana, esmena nº 593 del Grup Parlamentari Basc i esmena nº 736 d'Unió de Centre Democràtic. Vid. "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, obra cit. nota supra.

constitucional d'aquestes modalitats lingüístiques. Aquest és el cas de l'esmena presentada pel Grup Parlamentari Mixt¹³⁰ tendent a reconèixer un estatut de cooficialitat a les esmentades modalitats lingüístiques; o les esmenes presentades pels Grups Parlamentaris Basc¹³¹ i Minoria Catalana¹³², que proposaven un reconeixement constitucional més ampli i garant. En aquest sentit, el Grup Parlamentari Minoria Catalana proposava que el propi text constitucional garantís l'ús efectiu de les modalitats lingüístiques en l'estructura administrativa i en l'educació, posició que així mateix va defensar-se des d'altres sectors polítics¹³³.

Les esmenes no foren aprovades per la Ponència, que en el seu Informe va justificar el manteniment del text de l'avantprojecte constitucional al·legant que les modificacions que proposaven “...se recogen, con carácter general, en el apartado 2, habiéndose reservado este apartado para las modalidades lingüísticas, término que no se refiere a las lenguas sino a modalidades dentro de ellas...”¹³⁴. Aquesta precisió conceptual

¹³⁰ Esmena nº 77, formulada pel diputat Sr.Gastón Sanz a l'Avantprojecte constitucional en representació del Grup Parlamentari Mixt, que proposava la següent redacció de l'article 3.3 : “*La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección, adquiriendo también carácter de cooficialidad en los municipios, comarcas o ámbitos en que se utilicen normalmente y lo soliciten los órganos representativos correspondientes a cada ámbito*”. En aquest sentit, va esgrimir-se una doble justificació a aquesta esmena, en particular: “*Justificación: 1) Todo español debe tener derecho a utilizar su lengua materna 2) En el apartado 2 del mismo artículo se ha previsto al oficialidad de las lenguas sólo para los territorios autónomos, y dadas las dificultades existentes en la Constitución para obtener la autonomía debe preverse la cooficialidad y la libertad de utilización de las lenguas con independencia del autonomismo y de la existencia de Estatutos*”.

¹³¹ L'esmena nº 593, presentada a l'article 3.3 de l'Avantprojecte constitucional pel Grup Parlamentari Basc proposava una modificació de la redacció *in fine* del precepte, en els següents termes: “...será objeto de especial respeto, protección y promoción”, al·legant, com a justificació la voluntat de “...superar el carácter estático del anteproyecto, introduciendo un elemento positivo en cuanto a la promoción de la riqueza lingüística y cultural”.

¹³² L'esmena nº 105 presentada pel Grup Parlamentari Minoria Catalana proposava la següent redacció de l'article 3.3 : “...*La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección, que vendrán concretados en su uso efectivo en la estructura administrativa y de educación*”.

¹³³ Aquesta tesi també fou defensada per l'esmena nº 411 presentada pel senador de la formació política Esquerra Republicana de Catalunya Sr.Audet Puncernau, integrat en el Grup Mixt. L'esmena presentada al text del Projecte de Constitució aprovat pel Ple del Congrés dels Diputats, pel que fa a l'epígraf objecte d'estudi, proposava la següent redacció: “(...) 3.*La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección, que vendrán concretados en su uso efectivo en la estructura administrativa y de educación*”. Vid. “Constitución Española. Trabajos Parlamentarios”, cit. nota supra, Volum III, p. 2838-2839.

¹³⁴ Vid. Informe de la Ponència a l'Avantprojecte de Constitució, publicat al B.O.C. nº 82, de 17 d'abril de 1978. En l'esmentat Informe, pel que fa a l'apartat 3r de l'article 3, es consigna que “...*La Ponencia, por mayoría, mantiene el texto del anteproyecto y no acepta la supresión propuesta por la enmienda número 64 del señor Letamendía Belzunce y las números 105 del Grupo de la Minoria Catalana, número 451 del señor Güell de Sentmenat, número 593 del Grupo Vasco, número 77 del señor Gastón Sanz y número 736 del señor Ortí Bordàs, al entender que las modificaciones que proponen, en cuanto al uso efectivo de las lenguas, se recogen, con carácter general, en el apartado 2, habiéndose reservado este*

consignada expressament a l'Informe de la Ponència és útil per delimitar el contingut i abast de la categoria 'modalitat lingüística' prevista pel constituent i, per extensió, per definir l'àmbit d'aplicació inicial d'aquest epígraf constitucional. Nogensmenys, aquesta interpretació autèntica de la norma constitucional haurà de modular-se, atenent a la pràctica del legislador estatuent, en els termes que s'estudiaran.

La definició de la categoria conceptual 'modalitat lingüística', ha esdevingut una qüestió molt controvertida, que ha estat objecte d'importants debats doctrinals, encara actualment oberts. Sens perjudici de les discrepàncies doctrinals entorn al contingut i abast d'aquest terme, *prima facie*, resulta convenient advertir una doble caracterització bàsica d'aquesta noció: en primer lloc, s'ha de partir de la premissa que el concepte 'modalitat lingüística', tutelat per l'article 3.3 de la CE, emergeix com una noció sense precedents a la història constitucional espanyola, és a dir, es tracta d'un reconeixement innovador de la CE de 1978 amb evident vocació garant de la realitat plurilingüe d'Espanya; en segon lloc, s'ha de tenir en compte que el terme 'modalitat lingüística', certament emprat per la disciplina de la sociolingüística, constitueix una expressió de difícil catalogació, que no gaudeix del que doctrinalment s'ha identificat com un *perfil conceptual precís*, és a dir, no existeix una definició lèxica clara del concepte¹³⁵. Les dificultats de definició o delimitació conceptual d'aquest terme han contribuït decisivament a incentivar els debats, tan en seu parlamentària com en l'àmbit doctrinal.

Doctrinalment s'han defensat interpretacions jurídiques tendencialment divergents en la delimitació del contingut i abast del terme 'modalitat lingüística'. Poden identificar-se dues lectures doctrinals certament discrepants o oposades en aquesta matèria: per una part, destaquen els partidaris d'una interpretació genèrica del terme 'modalitat lingüística' de l'article 3.3 de la CE, epígraf constitucional que, segons aquest sector

apartado para las modalidades lingüísticas, término que no se refiere a las lenguas sino a modalidades dentro de ellas. Tampoco acepta la Ponencia la enmienda número 736 del señor Ortí Bordás, que propone un apartado 4 nuevo. La redacción del apartado 3 es la siguiente: 3.La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección”.

¹³⁵ Així, vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; a l'estudi de l'article 3 a ALZAGA VILLAAMIL, Oscar (Dir.) "Comentarios a la Constitución Española de 1978", Tomo I, Cortes Generales, Editoriales de Derecho Reunidas, Madrid, 1996, p. 251 adverteix expressament que "...De entrada debe señalarse que 'modalidad' no es un concepto tan asentado en la sociolingüística como lo han llegado a ser los de 'variedad' o 'registro' para nombrar las varias formas distinguibles en el seno de ese artefacto complejo que es la lengua. Así, las variedades expresan las diferencias histórico-geográficas (los dialectos), sociales (las jergas o lenguas de grupo) y técnicas (los lenguajes técnicos) presentes en la lengua; y los registros distinguen los diferentes niveles de enunciación (culto, común y popular) que caben en una lengua. Pero la de modalidad es una noción que, por más que a veces se utilice como sinónimo de variedad, resulta menos precisa para las ciencias del lenguaje y de la que los diccionarios generales de la lengua tampoco nos ofrecen una acepción clara que permita resolver la duda interpretativa...(...) A falta pues, de una solución léxica clara que demanda el primer criterio interpretativo enunciado por el artículo 3 del Código Civil –el sentido propio de las palabras- convendrá recurrir al recurso de los criterios interpretativos sistemático y de los antecedentes parlamentarios(...)".

doctrinal¹³⁶, tutelarà totes les llengües espanyoles, sense distinció, de tal manera que el mandat de respecte i protecció de l'article 3.3 s'estendria a totes les varietats dialectals i a totes les llengües, tan aquelles que tenen reconegut estatut d'oficialitat com aquelles que no tenen reconegut aquest estatut; per altra part, un segon sector doctrinal opta per una interpretació jeràrquica de l'estructura de l'article 3 de la norma suprema, que defensa que l'epígraf tercer del precepte, quan es refereix a 'modalitat lingüística' denomina aquelles llengües espanyoles, diferents de la castellana i que no tenen estatut d'oficialitat a les Comunitats Autònomes amb règim de cooficialitat lingüística¹³⁷.

D'aquesta manera, emergeixen dues interpretacions jurídiques divergents de l'article 3.3 de la CE, ambdues fonamentades en definicions tendencialment oposades del concepte 'modalitat lingüística', una àmplia o globalitzadora i una restringida, amb conseqüències discrepants en la interpretació global de l'article 3 de la norma suprema. Ambdues interpretacions doctrinals, certament contradictòries, deuen la seva raó de ser a la impossibilitat de recórrer a una interpretació lèxica clara de la noció 'modalitat lingüística', en els termes enunciats. Aquesta impossibilitat exigeix que la doctrina jurídica hagi de recórrer als criteris interpretatius sistemàtic i d'antecedents parlamentaris del precepte per perfilar el contingut i abast d'aquesta previsió constitucional.

Aquests criteris, si bé il·lustren els principals eixos definitoris del concepte, no permetran concloure consensuadament el debat interpretatiu, debat que encara resta actualment obert.

Pel que fa a la primera lectura doctrinal¹³⁸, tal com s'ha avançat, proposa una interpretació àmplia o globalitzadora del concepte 'modalitat lingüística', que inclouria

¹³⁶ Per tots, vid. ALZAGA VILLAAMIL, Oscar (Dir.); "Comentarios a la Constitución Española de 1978", Tomo I, capítol "Artículo 3. Las lenguas de España" de SÁNCHEZ AGESTA, Luís i PRIETO DE PEDRO, Jesús, Cortes Generales, Editoriales de Derecho Reunidas, Madrid, 1996, p. 243-284. En el mateix sentit, es pronuncia MILIAN MASSANA, Antoni; "La regulación constitucional del multilingüismo", *Revista Española de Derecho Constitucional*, nº 10, gener-abril de 1984, p. 144 ("...La primera cuestión que plantea el párrafo transcrito es la de determinar qué debe entenderse por 'modalidades lingüísticas'. Al respecto podemos afirmar que la interpretación más plausible... es la que, junto a las formas dialectales más diversas, incluye a todas las lenguas españolas, comprendida, incluso, la lengua castellana..."). Vid., també, GARRIDO FALLA, Fernando (Dir.); "Comentarios a la Constitución", capítol de Rafael ENTRENA CUESTA, Ed.Civitas, Madrid, 1985, p. 68.

¹³⁷ Per tots, vid. VERNET LLOBET, Jaume; "La regulación del plurilingüismo en la Administración española", a "¿Un Estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística", dirigida per Albert BASTARDAS i Emili BOIX, Edicions Octaedro, 1994, p. 118. Del mateix autor, vid. "Normalització lingüística i accés a la funció pública", Fundació Callís, Barcelona, 1992, p. 11 a 19. En el mateix sentit, vid. PARÍS I DOMÈNECH, Neus; "La conflictivitat competencial. Normalització lingüística", Institut d'Estudis Autònoms, Barcelona, 1994, p. 26 i ss.

¹³⁸ Per tots, Antoni MILIAN MASSANA, Jesús PRIETO DE PEDRO o Rafael ENTRENA CUESTA, tesis defensades a les obres cit. nota supra.

totes les formes dialectals parlades a l'Estat, juntament amb totes les llengües espanyoles, sense distinció, tinguin o no tinguin estatut d'oficialitat lingüística. Genèricament, aquests sectors argumenten la tesi apel·lant a la conveniència d'adoptar una harmonia hermenèutica del conjunt del precepte constitucional, assenyalant que l'epígraf 3.3 de la CE contempla la declaració de tutela més àmplia i d'efectes més generals de tot el precepte, de tal manera que els apartats primer i segon de l'article 3 son derivacions concretes d'aquesta declaració genèrica del tercer apartat. Aquest sector doctrinal estima que aquesta interpretació jurídica globalitzadora de la categoria 'modalitat lingüística' és la més coherent amb la regulació constitucional del multilingüisme adoptat per la norma suprema.

Així mateix, aquest sector doctrinal esgrimeix un segon raonament per fonamentar la seva línia interpretativa: l'anàlisi dels antecedents parlamentaris de l'epígraf objecte d'estudi. En particular, apel·len a certes intervencions en seu de la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés dels Diputats en motiu de la redacció de l'epígraf, que ratifiquen aquesta posició doctrinal. En aquest sentit, assenyalen que els debats constituents, si bé no son concloents, permeten apuntar una línia interpretativa dominant favorable a aquesta interpretació, que es troba expressament formulada en la intervenció del diputat Sr.Meilan Gil a la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés dels Diputats, on expressament va proclamar “...la sistemática de este artículo no supone una gradación jerárquica de tres realidades distintas de tal manera que el párrafo primero se refiriese al castellano, el segundo, jerárquicamente establecido, se refiriese a las otras lenguas de España, como pueden ser el catalán, el euskera o el gallego, y en el tercero metiésemos esas otras manifestaciones de la riqueza lingüística de España, como pudieran ser el bable, el panocho o el fragatino. Entendemos que el párrafo 3 no tiene por qué reducirse a estas otras manifestaciones lingüísticas de España, sino que debe tener una aplicación que puede armonizar en su interpretación a los dos párrafos anteriores...”¹³⁹.

En qualsevol cas, aquesta intervenció parlamentària com a argument interpretatiu de la definició del contingut i abast de l'article 3.3 de la norma suprema ha de valorar-se amb les degudes cauteles i, fins i tot, reserves. De fet, ha de tenir-se en compte que expressava l'opinió d'un grup parlamentari, Unió de Centre Democràtic, en la defensa

¹³⁹ Vid., D.S.C.D. n° 67, p. 2361-2362. Tesi defensada a la sessió celebrada el 16 de maig de 1978. En aquest mateix sentit, vid. la intervenció del diputat d'Aliança Popular Sr.Fraga, a D.S.C.D. n° 67, p. 2332. Vid. ALZAGA VILLAAMIL, Oscar (Dir.); “Comentarios a la Constitución española de 1978”, obra cit. nota supra p. 251 i GARRIDO FALLA, Fernando (Dir.); “Comentarios a la Constitución”, Ed. Civitas, Madrid, 1985, p. 68-69.

del seu vot al text de la Ponència sotmès a votació¹⁴⁰, en un context en el que les esmenes presentades per aquest grup no varen aprovar-se i algunes responien a un objectiu polític estrictament transaccional, en els termes enunciats expressament pel propi parlamentari¹⁴¹.

Aquesta interpretació doctrinal conclou que l'article 3.3 de la CE proposa tutelar la totalitat de la realitat plurilingüe d'Espanya, valorada com un patrimoni cultural que ha de ser objecte de respecte i protecció en el seu conjunt, incloent dins l'àmbit de la seva tutela no només les diferents formes dialectals i llengües no oficials sinó també les que gaudeixen d'estatut d'oficialitat lingüística¹⁴². De fet, assenyalen que qualsevol altra interpretació que no admeti incloure dins l'àmbit d'aplicació d'aquest epígraf les llengües declarades oficials, resultaria incoherent amb el model lingüístic pel que opta la norma suprema. En aquest context, esgrimeixen que el mandat de respecte i protecció garantit a l'article 3.3 de la CE i predicat respecte de les diferents 'modalitats lingüístiques' de l'Estat, es projecta a tots els nivells, a la totalitat de les realitats lingüístiques que integren el patrimoni cultural d'Espanya.

¹⁴⁰ El text sotmès a votació en seu de la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats públiques del Congrés dels Diputats de l'article 3 de la versió de la Ponència fou aprovat per 31 vots a favor, cap en contra i tres abstencions. Veure obra "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", Cortes Generales, Servicio de Estudios y Publicaciones, Madrid, 1980, p. 903.

¹⁴¹ No ens adherim a aquest argument d'apel·lar a l'esmentada intervenció parlamentària. De fet, el propi diputat va concloure la seva intervenció proclamant expressament "...*el evitar precisamente que hubiese una interpretación falsamente auténtica de estos tres apartados me ha movido a esta explicación de voto que explica, al mismo tiempo, que no hayamos insistido en la defensa de nuestras enmiendas y personalmente en la 'non nata' enmienda oral. Porque tenía una finalidad puramente transaccional que, en realidad, se ha conseguido con esta votación que todos acabamos de ver en relación con este texto, tal como acaba de ser aprobado, correspondiente al artículo 3...*". Vid. obra cit. nota supra "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", Vol I, p. 904. Alhora, ha de tenir-se en compte que aquesta explicació de vot no coincideix amb el raonament interpretatiu que consta a l'Informe de la Ponència a l'Avantprojecte de Constitució, publicat al B.O.C. núm. 82, de 17 d'abril de 1978, en els termes enunciats.

¹⁴² En aquest sentit, resulta il·lustrativa d'aquesta tesi doctrinal el raonament esgrimit per PRIETO DE PEDRO, Jesús; a l'obra col·lectiva ALZAGA VILLAAMIL, Oscar (Dir.) "Comentarios a la Constitución Española de 1978", p. 252, on assenyalava "...*Pero donde se consume de manera efectiva esa armonía hermenéutica a la que terminan apelando las palabras anteriores es en la interpretación sistemática del precepto. La lógica a la que no arrastra este criterio resulta aplastante: si lo que en definitiva hace el artículo es valorar como 'patrimonio cultural' de España la realidad lingüística, ¿Cómo podría interpretar que sólo las formas dialectales, las realidades lingüísticas accesorias, y no las lenguas mayores, las principales lenguas vivas de España, acceden a esa privilegiada consideración constitucional?, ¿no sería paradójico, y hasta chocante, que ni el castellano, ni el catalán, ni el vasco, ni el gallego fueran considerados patrimonio cultural, pero sí el aranés, el bable, el fragantino o el panocho?. Así pues, no hay otro recto sentido constitucional que concluir que la expresión 'la riqueza de las distintas modalidades lingüísticas' abarca la total realidad lingüística de España con un sentido similar al que tendría el que se hubiera dicho, de forma menos perifrástica, 'la riqueza lingüística de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección'...*".

Tal com s'ha avançat aquesta tesi doctrinal no coincideix amb la defensada per un segon sector doctrinal, que adopta una interpretació jeràrquica de l'estructura de l'article 3 de la norma suprema¹⁴³.

Aquesta segona proposta doctrinal bàsicament es fonamenta en un doble argument: en primer lloc, es parteix d'una interpretació restrictiva de la noció 'modalitat lingüística', que es defineix com aquella categoria conceptual que inclou el conjunt de llengües i dialectes no considerats oficials pels Estatuts d'Autonomia i que poden gaudir de diferents graus de protecció o de foment, però sense arribar a obtenir l'estatut jurídic d'oficialitat lingüística; en segon lloc, es fonamenten, tal i com s'ha avançat, en una interpretació jeràrquica del precepte constitucional. En aquest sentit, adverteixen que vist que l'apartat 1r del precepte es refereix al castellà com a llengua oficial de l'Estat, l'apartat 2n a l'oficialitat de les altres llengües espanyoles de conformitat amb els Estatuts d'Autonomia, s'ha d'entendre que el darrer epígraf constitueix un *calaix de sastre*¹⁴⁴ on s'inclouen totes aquelles llengües i varietats dialectals diferents de la castellana i que no són oficials a les Comunitats Autònomes amb règims de cooficialitat lingüística.

El debat doctrinal resta obert, en una matèria en la que la interpretació lèxica o gramatical de la norma suprema, tenint en compte el caràcter conceptual imprecís de la noció 'modalitat lingüística', no permet resoldre taxativament amb les degudes garanties aquestes controvèrsies interpretatives.

Ara bé, no obstant el que consta referenciat en els epígrafs precedents, l'anàlisi de l'*iter* constituent del precepte permet concloure una premissa respecte de la qual pot afirmar-se que, amb independència de la posició doctrinal que s'adopti, existeix un ampli consens: l'advertiment de l'acord doctrinal en matèria d'identificació de l'àmbit d'aplicació *mínim* de l'epígraf constitucional objecte d'estudi.

En efecte, pot afirmar-se que es coincideix en considerar que l'article 3.3 de la CE, *com a mínim*, permet tutelar realitats lingüístiques que, *prima facie*, no es troben emparades per l'estatut d'oficialitat lingüística garantit als primers epígrafs del precepte constitucional. Altra cosa és que desplegui o no el seu àmbit d'aplicació sobre llengües que gaudeixen d'estatut d'oficialitat, afirmació que, certament, és objecte de debats i controvèrsies doctrinals. Ara bé, sigui quina sigui la posició doctrinal per la que s'opti en la interpretació de l'epígraf, ambdues convergeixen en la consideració que l'article

¹⁴³ Tal com s'ha enunciat, sector doctrinal integrat, entre d'altres, pels autors Jaume VERNET LLOBET o Neus PARIS DOMENECH.

¹⁴⁴ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; "Normalització lingüística i accés a la funció pública", Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 45 a 51.

3.3 de la CE predica, obligatòriament, un mandat de respecte i protecció vers aquelles parles i varietats dialectals que no resten tutelades per estatuts d'oficialitat lingüística.

Aquesta previsió constitucional ha emparat certes decisions estatutàries tendents a reconèixer determinades prerrogatives a comunitats lingüístiques que no es troben tutelades per estatuts d'oficialitat, tals com les previsions de l'article 4 de l'Estatut d'Autonomia d'Astúries respecte a la llengua bable, els articles 7 i 35.1.23 de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó o les previsions de l'article 3.4 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya respecte de la llengua aranesa, que tal i com s'estudiarà gaudeix d'un estatut particular d'oficialitat lingüística a la Vall d'Aran per prescripció legislativa. Àdhuc, aquest mandat constitucional permet emparar realitats lingüístiques tan diverses tals com els dialectes andalusos, el galleg parlat a valls asturianes o les varietats dialectals de la llengua catalana parlada a les Illes Balears o a la franja de ponent aragonesa, entre d'altres.

En conseqüència, l'article 3.3 de la CE empara realitats lingüístiques heterogènies, desde llengües fins a simples varietats dialectals, tutelades per estatuts jurídics també heterogenis. Amb independència de la posició doctrinal que s'adopti, pot concloure's que aquesta previsió constitucional, sense precedents a la història constitucional espanyola, s'erigeix com una veritable garantia de protecció de la realitat plurilingüe d'Espanya. De fet, pot afirmar-se que aquest manament de la norma suprema es configura com una veritable clàusula residual que permet concedir cobertura constitucional a comunitats lingüístiques que, *prima facie*, no es troben emparades per estatuts d'oficialitat prescrits a nivell estatutari.

L'article 3.3 de la CE proclama que les modalitats lingüístiques seran objecte de "respecte" i "protecció". Pel que fa referència a la noció "respecte", doctrinalment s'ha postulat que pot conduir-se a un principi de no-interferència dels poders públics en les manifestacions individuals o col·lectives de les peculiaritats lingüístiques. Pel que fa referència a la noció "protecció" s'ha defensat que remet, en canvi, a una tutela positiva de les diferents llengües o modalitats¹⁴⁵.

Partint d'aquesta succinta menció a les tendències doctrinals postulades en matèria d'identificació de l'abast o àmbit d'aplicació de l'article 3.3 de la CE, ens adherim a una interpretació del precepte que adopta una solució mixta o *ad hoc*, que integra arguments d'ambdues tesis doctrinals estudiades, si bé s'aproxima més a la tesi favorable a una interpretació jeràrquica de les previsions de l'article 3 del text constitucional. En aquest sentit, l'abast o àmbit d'aplicació de l'article 3.3 de la norma suprema, al nostre entendre, succintament podria caracteritzar-se per les següents tres notes:

¹⁴⁵ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); "Dret lingüístic", cit. nota supra p. 112

Primera.- En primer lloc, un estudi de la tramitació parlamentària de l'article 3 de la CE il·lustra la voluntat del constituent d'establir una distinció entre diferents estatuts jurídics de tutela idiomàtica, que vertebraran el model lingüístic estatal. Així, el constituent esbossa i garanteix, per mandat exprés de la norma suprema, dues figures jurídiques bàsiques: en primer lloc, l'estatut d'oficialitat lingüística (garantit als dos primers epígrafs de l'article), respecte del qual preveu un àmbit d'aplicació obert, remetent-se a tal fi al que disposin els respectius Estatuts d'Autonomia; en segon lloc, la previsió d'un estatut jurídic, podríem dir, *residual*, caracteritzat per garantir un mandat de respecte i protecció vers aquelles manifestacions lingüístiques que no poden acollir-se al marc garant per excel·lència que representa l'estatut d'oficialitat. Aquesta segona categoria de tutela jurídica de la qüestió idiomàtica és el que l'article 3.3 de la CE concedeix a les '*modalitats lingüístiques*', categoria conceptual certament imprecisa.

D'aquesta manera, l'article 3.3 de la norma suprema s'erigeix com una veritable *clàusula residual* o, altrament dit per sectors doctrinals, '*calaix de sastre*', que té com a objectiu tutelar totes aquelles llengües i varietats dialectals que no es troben emparades, en principi, per règims d'oficialitat lingüística. L'objectiu últim se centra en garantir, per prescripció constitucional, que totes les manifestacions lingüístiques de l'Estat, com a patrimoni cultural que són, gaudeixin d'un marc o estatut jurídic de tutela, bé sigui una garantia jurídica plena, que és la que atorga l'estatut d'oficialitat, bé sigui una garantia jurídica certament més limitada, de foment i protecció, que és la que concedeix l'article 3.3 de la CE. En qualsevol cas, aquesta tesi ve confirmada per múltiples intervencions parlamentàries, raonaments de vots i esmenes, en motiu de la redacció i debat del precepte objecte d'estudi, en els termes que s'han enunciat.

Ara bé, aquesta afirmació ha de modular-se, tenint en compte que, una anàlisi de l'*iter* constituent del precepte il·lustra que, en els seus inicis, les previsions de l'article 3.3 de la CE tenien una vocació d'àmbit d'aplicació més restringit que el que, a la pràctica, se li ha reconegut. S'ha de tenir en compte que, atenent a una interpretació autèntica estricta de la norma suprema, en els seus orígens aquest mandat constitucional tenia com objectiu tutelar no llengües sinó varietats dialectals *strictu sensu*, tal i com es desprèn de l'Informe de la Ponència constitucional que va justificar la no aprovació de les esmenes presentades pels grups parlamentaris Mixt (favorable al reconeixement d'un estatut de cooficialitat a les modalitats lingüístiques)¹⁴⁶, Basc¹⁴⁷ i per Minoria

¹⁴⁶ Entre d'altres, destaca l'esmena n° 77, formulada pel diputat Sr.Gastón Sanz a l'Avantprojecte constitucional en representació del Grup Parlamentari Mixt, transcrita anteriorment. Vid. obra cit. nota supra "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, p. 182.

¹⁴⁷ Esmena n° 593, presentada a l'article 3.3 de l'Avantprojecte constitucional pel Grup Parlamentari Basc, transcrita anteriorment. Vid. obra cit. nota supra "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", Volum I, p. 365.

Catalana¹⁴⁸. En aquest informe, tal i com s'ha avançat, es consignava expressament la conveniència de mantenir inalterat el text de l'avantprojecte constitucional al·legant que les modificacions que es proposaven en les esmenes, finalment no aprovades, “*se recogen, con carácter general, en el apartado 2, habiéndose reservado este apartado para las modalidades lingüísticas, término que no se refiere a las lenguas sino a modalidades dentro de ellas...*”¹⁴⁹. Aquesta precisió il·lustra la voluntat manifestada en seu parlamentària d'establir una distinció clara entre els àmbits d'aplicació dels diferents epígrafs del precepte constitucional, en els termes estudiats.

Segona.- En segon lloc, l'article 3.3 de la CE es caracteritza per la seva vocació garant de la realitat plurilingüe estatal considerada en el seu conjunt, afirmació que no està renyida amb una interpretació jeràrquica de l'estructura de l'article 3.

En aquest sentit, el considerar que l'article 3.3 de la norma suprema no respon, *strictu sensu*, a la voluntat de tutelar totes les llengües i varietats dialectals de l'Estat sense distinció (tinguin o no reconegut l'estatut d'oficialitat), en els termes defensats pel primer sector doctrinal estudiat, no implica negar a aquest epígraf constitucional el valor de garant de la realitat plurilingüe d'Espanya, com a patrimoni cultural, considerada en el seu conjunt. De fet, l'oficialitat concedeix un valor de tutela i protecció molt més ampli que el concedit a la 'modalitat lingüística' per l'article 3.3 del text constitucional. En aquest sentit, l'estatut jurídic d'oficialitat compleix amb el mandat de tutela i protecció prescrit a l'article 3.3 de la CE amb escreix. D'aquesta manera, les previsions de l'article 3 no han de definir-se en termes d'exclusió sinó que es complementen i han d'interpretar-se conjuntament.

Tercera.- Finalment, qualsevol eventual definició del contingut i abast de les previsions de l'article 3.3 de la CE ha de partir de la premissa que no és possible recórrer a una interpretació lèxica precisa de la categoria conceptual 'modalitat lingüística', de la mateixa manera que tampoc pot adoptar-se una interpretació autèntica estricta de la norma suprema tenint en compte que en els debats parlamentaris varen

¹⁴⁸ Esmena nº 105 presentada pel Grup Parlamentari Minoria Catalana, transcrita anteriorment. Vid. obra cit. nota supra “Constitución Española. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, p. 194-195

¹⁴⁹ Vid. Informe de la Ponència a l'Avantprojecte de Constitució, publicat al B.O.C. nº 82, de 17 d'abril de 1978. En l'esmentat Informe, pel que fa a l'apartat 3r de l'article 3, es signa que “...*La Ponencia, por mayoría, mantiene el texto del anteproyecto y no acepta la supresión propuesta por la enmienda número 64 del señor Letamendía Belzunce y las números 105 del Grupo de la Minoría Catalana, número 451 del señor Güell de Sentmenat, número 593 del Grupo Vasco, número 77 del señor Gastón Sanz y número 736 del señor Ortí Bordàs, al entender que las modificaciones que proponen, en cuanto al uso efectivo de las lenguas, se recogen, con carácter general, en el apartado 2, habiéndose reservado este apartado para las modalidades lingüísticas, término que no se refiere a las lenguas sino a modalidades dentro de ellas. Tampoco acepta la Ponencia la enmienda número 736 del señor Ortí Bordàs, que propone un apartado 4 nuevo. La redacción del apartado 3 es la siguiente: 3.La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección*”.

emergir tesis certament oposades, que més tard s'han traduït en l'àmbit doctrinal, en els termes estudiats.

D'aquesta manera, qualsevol eventual definició de l'abast o àmbit d'aplicació de l'article 3 del text constitucional sempre vindrà condicionada per una constatació bàsica que cal tenir present: la manifesta vocació d'incompletesa de la norma suprema. El caràcter obert del text constitucional en aquesta matèria obstrueix qualsevol eventual intent doctrinal d'enunciar un llistat tancat de realitats lingüístiques subjectes a una o altre tutela constitucional per manament de la norma suprema. D'aquesta manera, es configuren com opcions de política lingüística que, en darrer terme, correspon adoptar al legislador estatuent.

3. UN APUNT A LES ALTRES REFERÈNCIES CONSTITUCIONALS EXPRESSES A LA QÜESTIÓ LINGÜÍSTICA.

Tal com s'ha enunciat, l'article 3 de la CE és el precepte constitucional bàsic que ordena el plurilingüisme d'Espanya. Ara bé, aquest precepte no esgota les previsions constitucionals en matèria lingüística sinó que, altrament, ha de valorar-se tenint en compte que la norma suprema conté d'altres referències expresses a la llengua.

En efecte, el text constitucional regula expressament la matèria idiomàtica al seu Preàmbul, als articles 20.3 i 148.1.17 i a la Disposició Final. Alhora, la CE regula d'altres disposicions que, sense contenir una referència expressa a la matèria lingüística, la tutel·len implícitament. Aquest és el cas dels articles 9 o 14 de la CE pel que fa al principi de prohibició de discriminació per raó d'idioma.

Aquesta constatació permet concloure una precisió preliminar bàsica que ha de tenir-se en compte en l'estudi d'aquesta matèria: l'advertiment que el respecte al pluralisme lingüístic ha adquirit una posició certament preeminent en el text constitucional. Aquesta preeminència s'ha traduït, entre d'altres concrecions, en la previsió expressa de diverses referències constitucionals a la qüestió idiomàtica, amb les conseqüències jurídiques que aquest reconeixement comporta, sense precedents a la història constitucional espanyola.

Partint d'aquesta base, esdevé convenient estudiar succintament els preceptes de la CE que tutel·len expressament la matèria lingüística, la primera de les quals és la garantida al Preàmbul.

3.1 La protecció del pluralisme lingüístic com a finalitat constitucional, regulada al Preàmbul de la CE.

Tal com s'ha avançat, el Preàmbul de la CE, en el seu apartat quart, proclama que és voluntat de la Nació espanyola la de *“protegir a tots els espanyols i pobles d'Espanya en l'exercici dels drets humans, les seves cultures i tradicions, llengües i institucions”*.

L'estudi de l'iter que va seguir la tramitació del Preàmbul constitucional permet concloure que el reconeixement de la realitat plurilingüe d'Espanya no va ser objecte d'importants discrepàncies polítiques en seu parlamentària. De fet, pot afirmar-se que fou objecte d'un ampli consens.

El primer Avantprojecte constitucional¹⁵⁰ no preveia cap Preàmbul ni l'acompanyava cap vot particular que defensés la inclusió d'aquest en el text constitucional¹⁵¹. Únicament el Grup Parlamentari d'UCD¹⁵² i el Grup Mixt¹⁵³ varen presentar dues esmenes a aquest Avantprojecte defensant la inclusió d'un Preàmbul, esmenes manifestament divergents pel que fa al seu contingut. El text d'aquesta segona esmena

¹⁵⁰ B.O.C. de 5 de gener de 1978.

¹⁵¹ Vid. MORODO, Raul i MURILLO DE LA CUEVA, Pablo Lucas, capítol sobre el Preàmbul de la Constitució a ALZAGA VILLAAMIL, Oscar (dir.); *“Comentarios a la Constitución Española de 1978”*, Tomo I, Cortes Generales, Editoriales de Derecho Reunidas, Madrid, 1996, p. 45 i ss.

¹⁵² L'esmena presentada per UCD, n° 779, no contenia cap menció a la realitat plurilingüe de l'Estat. De fet, aquesta esmena defensava la inclusió en el text del següent Preàmbul: *“La Nación española, una e indivisible, ha adoptado mediante el referéndum de... la siguiente Constitución”*. La justificació d'aquesta esmena afirmava *“sin perjuicio de la fórmula de promulgación. Debe precisarse el sujeto constituyente que según la expresión más tradicional lo constituye la Nación española”*. En conseqüència, l'esmena proposava un Preàmbul breu tendent a reforçar el concepte de “Nació Espanyola” con a subjecte constituent i titular de la sobirania. Vid. *“Constitución Española. Trabajos Parlamentarios”*, Volum I, Servicio de Estudios y Publicaciones de las Cortes Generales, Madrid, 1980, p. 482

¹⁵³ Esmena n° 452 signada per dos parlamentaris del Grup Mixt: Enrique Tierno Galván i Raúl Morodo Leoncio. L'esmena defensava la inclusió en el text del següent Preàmbul:

“El pueblo español, después de un largo período sin régimen constitucional, de negación de las libertades públicas y de desconocimiento de los derechos de las nacionalidades y regiones que configuran la unidad de España, proclama, en uso de su soberanía, la voluntad de:

- *Garantizar la convivencia democrática dentro de la Constitución y de las leyes, conforme a un orden económico justo.*
- *Consolidar un Estado de Derecho que asegure la independencia y relaciones entre los poderes del Estado.*
- *Proteger a todos los ciudadanos y pueblos de España en el ejercicio normal de los derechos humanos, de sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones.*
- *Establecer una sociedad democrática avanzada, y*
- *Colaborar en el establecimiento de unas relaciones pacíficas con todos los pueblos de la tierra.*

Por consiguiente, los representantes del pueblo español, ateniéndose al principio de la reconciliación nacional, reunidos en Cortes, aprueban la siguiente Constitución”.

Vid. *“Constitución Española. Trabajos Parlamentarios”*, Volum I, Servicio de Estudios y Publicaciones de las Cortes Generales, Madrid, 1980, p. 314.

defensada pel Grup Mixt ja contenia una referència expressa al plurilingüisme quan proclamava la voluntat del poble espanyol de “... *proteger a todos los ciudadanos y pueblos de España en el ejercicio normal de los derechos humanos, de sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones...*”. Aquesta expressió va mantenir-se pràcticament inalterada en el decurs de tota la tramitació parlamentària ulterior. De fet, el text proposat per l’esmena del Grup Mixt fou modificada pel Ple del Congrés¹⁵⁴, si bé, la referència concreta al plurilingüisme pràcticament no va alterar-se. La nova versió defensava que el Preàmbul consignés la voluntat de la Nació espanyola de “...*proteger a todos los españoles y pueblos de España en el ejercicio de los derechos humanos, de sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones*”¹⁵⁵. Conseqüentment, la modificació, pel que fa a l’epígraf que ens ocupa, només va comportar la substitució del terme “*ciudadans*” per “*espanyols*”. Aquest epígraf no va modificar-se en el decurs de la posterior tramitació parlamentària, esdevenint part integrant del que seria el text finalment aprovat per la Comissió Mixta Congrés-Senat¹⁵⁶. Va consignar-se a la redacció definitiva del Preàmbul constitucional¹⁵⁷.

D’aquesta manera, el propi Preàmbul del text constitucional permet avançar els perfils que adquirirà la regulació constitucional de la matèria lingüística, que succintament pot definir-se amb dues notes: en primer lloc, avança que l’ordenació constitucional de la qüestió idiomàtica adquirirà una certa entitat reforçada en el text constitucional, tenint

¹⁵⁴ Els canvis introduïts en aquesta fase varen ser el resultat del treball i acord unànim de la Ponència constitucional conjuntament amb el diputat del Grup Mixt Enrique Tierno Galván que havia presentat l’esmena. El text va ser sotmès a votació de la Càmera però no va ser objecte de debat en seu del Ple del Congrés.

¹⁵⁵ La nova versió del Preàmbul va ser sotmesa a votació i aprovada pel Ple del Congrés del Diputats. Els resultats de la votació consten publicats al *Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados de 21 de julio de 1978* p. 4589 (sobre 272 vots emesos, 268 varen ser a favor de l’aprovació del text, 2 en contra amb 2 abstencions). El text del Preàmbul aprovat pel Ple i publicat al *B.O.C. n° 135* de 24 de juliol de 1978, p. 2945 deia:

“*La Nación española, deseando establecer la justicia, la libertad y la seguridad y promover el bien de cuantos la integran, proclama en uso de su soberanía, la voluntad de:*

- *Garantizar la convivencia democrática dentro de la Constitución y de las leyes, conforme a un orden económico y social justo.*
- *Consolidar un Estado de Derecho que asegure la independencia y relaciones entre los poderes del Estado.*
- *Proteger a todos los españoles y pueblos de España en el ejercicio de los derechos humanos, de sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones.*
- *Establecer una sociedad democrática avanzada y*
- *Colaborar en el establecimiento de unas relaciones pacíficas y de eficaz cooperación con todos los pueblos de la Tierra.*

Por tanto, el pueblo español aprueba la siguiente Constitución”.

¹⁵⁶ *B.O.C.* de 28 d’octubre de 1978.

¹⁵⁷ Vid. MORODO, Raul i MURILLO DE LA CUEVA, Pablo Lucas, a ALZAGA VILLAAMIL, Oscar (dir.); “Comentarios a la Constitución Española de 1978”, Tomo I, Cortes Generales, Editoriales de Derecho Reunidas, Madrid, 1996, p. 45.

en compte que el propi Preàmbul de la norma suprema la regula expressament amb vocació garant; en segon lloc, configura a la riquesa plurilingüe d'Espanya com un dels objectius de tutela constitucional o, dit altrament, la protecció de la diversitat lingüística del país s'erigeix com una finalitat constitucional¹⁵⁸. Aquesta vocació garant o protectora del pluralisme lingüístic adquirirà la seva màxima expressió en les previsions de l'article 3 de la norma suprema.

Malgrat la falta de vinculatorietat jurídica positiva del Preàmbul de la CE¹⁵⁹, la declaració consignada en el seu paràgraf quart atorga a la qüestió idiomàtica un reconeixement garant constitucional sense precedents. Hom constata aquesta entitat si es té en compte que els fins enunciats al Preàmbul de la CE es configuren com a veritables paràmetres a tenir en compte per l'interpret constitucional que es projecten, *prima facie*, en un doble àmbit: en primer lloc, es configuren com a instruments útils per l'hermenèutica constitucional que il·lustren la voluntat del constituent; en segon lloc, avancen el que, des de certs sectors doctrinals s'ha identificat com l'expressió de la fórmula política per la que opta la CE o, altrament dit, esbossen, en major o menor mesura, el sostre ideològic de la fórmula política de la norma suprema, amb les implicacions materials i formals que aquesta funció comporta¹⁶⁰.

Com a instrument de l'hermenèutica constitucional, la menció idiomàtica del paràgraf quart permet emparar l'exigència que qualsevol eventual interpretació dels preceptes constitucionals en matèria lingüística haurà de respectar la voluntat expressa del constituent no només de reconèixer sinó de tutelar, protegir, el plurilingüisme. D'aquesta manera, la protecció del plurilingüisme s'erigeix com un criteri interpretatiu bàsic que cal tenir en compte, que es troba garantit en el propi Preàmbul del text constitucional, amb les garanties formals que aquest reconeixement garant comporta. Doctrinalment s'ha emfatitzat aquesta funció interpretativa dels fins expressats en el Preàmbul de la CE, que adquireix plena virtualitat en matèria lingüística¹⁶¹.

¹⁵⁸ Per tots, vid. COBREROS MENDAZONA, Eduardo; "El régimen jurídico de la oficialidad del euskera", Instituto Vasco de Administración Pública, Oñati, 1989, p.49. Vid. també HERRERO DE MIÑÓN, Miguel; "Addenda: plurilingüismo, cooficialidad y lengua 'propia' en el bloque de constitucionalidad", *Teoría y Realidad Constitucional*, nº 2, 2n semestre 1998, Monogràfic 'Lenguas y Constitución', p. 130.

¹⁵⁹ La qüestió concernent al valor normatiu del Preàmbul constitucional ha estat objecte d'importants debats doctrinals, encara actualment oberts. La doctrina majoritària nega valor normatiu als preàmbuls, si bé el fonament d'aquesta negació de valor normatiu divergeix en funció de l'autor. Per una ampliació sobre els debats doctrinals, vid., per tots, TAJADURA TEJADA, Javier; "El preámbulo constitucional", Editorial Comares, Ciencia Política y Derecho Constitucional, Granada 1997.

¹⁶⁰ Vid., per tots, TAJADURA TEJADA, Javier; "El Preámbulo constitucional", obra cit. nota supra, p. 59 i ss.

¹⁶¹ Vid APARICIO PEREZ, Miguel Angel; *Dictamen solicitado por el Gabinete jurídico central de la Presidencia de la Generalitat de Cataluña sobre la constitucionalidad de la Ley 7/1983 de normalización lingüística*, a "La Lengua de enseñanza, en la legislación de Cataluña", Generalitat de Catalunya, Institut

A més, aquesta previsió del Preàmbul constitucional també conté una important càrrega simbòlica¹⁶². El fet que el Preàmbul consignï expressament la voluntat de la Nació espanyola de protegir les llengües de tots els espanyols i pobles d'Espanya, representa una proclamació amb un valor polític sense precedents, que il·lustra l'opció del constituent a favor d'incloure en el sostre ideològic del Preàmbul constitucional el seu exprés compromís de tutelar amb caràcter preeminent el plurilingüisme. D'aquesta manera, la tutela de la matèria lingüística s'erigeix com un fi constitucional que s'autoassigna la comunitat, la Nació espanyola, que es valorarà no només com un factor merament cultural sinó també com un element estructural de la convivència de les diferents entitats territorials que integren l'Estat compost. En qualsevol cas, aquest estatut de protecció preeminent concedit a la matèria lingüística s'acabaria consolidant amb la regulació constitucional d'aquesta matèria dins el Títol preliminar de la norma suprema, en els termes que s'han estudiat.

Doctrinalment s'ha emfatitzat la idea que aquesta previsió del Preàmbul constitucional tutela un veritable bé jurídic a protegir¹⁶³, avançant una línia programàtica a la que s'acabaria dotant de contingut en el text articulat de la CE¹⁶⁴.

d'Estudis Autònomic, Col·lecció Institut d'Estudis Autònomic n° 21, Barcelona, 1994, p. 347-398. En aquest sentit, l'autor afirma "*... al margen de la discusión sobre el valor jurídico positivo del preámbulo de la Constitución española de 1978, acerca del cual se ha pronunciado la mas variada doctrina, lo cierto es que, como declaración de voluntad (...), es decir, como declaración de fines, contiene algunos extraordinariamente generales y abstractos y, en cambio, posee otros de gran concreción. Entre estos últimos se hallan los de '...proteger a todos los españoles y pueblos de España en el ejercicio de los derechos humanos, sus culturas y tradiciones, lenguas e instituciones'. (...) estos fines enunciados en el preámbulo no sólo emmarcan el desarrollo normativo ulterior intraconstitucional (y, por tanto, su interpretación), sino también el desarrollo extra e infra constitucional. Tal sucede, en el primer ámbito, con los arts. 1.1, 2 y 3.2 del título preliminar de la Constitución española y tal sucede también con su art. 20.3 y 148.1.17; mientras que, por lo que se refiere al segundo, idéntica cuestión ocurre con el art. 3, párrafos 1,2, y 3 del Estatuto de Autonomía de Cataluña y con la propia Ley de normalización lingüística objeto de estos comentarios...*". També, vid. APARICIO PEREZ, Miguel Angel; "*Lengua y Modelo de Estado (Conferencia impartida en los cursos de verano de El Escorial –Universidad Complutense- el día 14 de julio de 1995*", *Revista de Derecho Político*, n° 43, 1998, p. 35

¹⁶² En aquest sentit, es pronuncien, per tots, Eduardo COBREROS MENDAZONA, obra cit. nota supra "*El régimen jurídico de la oficialidad del euskera*", p. 49 ("*...aceptada de antemano la muy escasa (o nula) capacidad vinculante de la declaración por encontrarse en el Preámbulo, sin embargo su acogimiento en el frontispicio de la Norma Fundamental tiene un valor significativo –que denota la importancia de la cuestión- y un valor interpretativo –comúnmente atribuido a los preámbulos legales- para los preceptos singulares contenidos en el subsiguiente texto*"), o, entre d'altres, Manuel ALCARAZ RAMOS, "*El pluralismo lingüístico en la Constitución española*", Congreso de los Diputados, Madrid, 1999, p. 38 on afirma "*...La aparición de las lenguas ya en el Preámbulo es un índice de la importancia que le otorgó el constituyente y fija un criterio interpretativo de singular alcance...*".

¹⁶³ Per tots, vid. TOLIVAR ALAS, Leopoldo; "*Las libertades lingüísticas*", Instituto Nacional de Administración Pública, Madrid, 1987, p. 25. En el mateix sentit, vid. MILIAN MASSANA, Antoni; "*La regulación constitucional del multilingüismo*", *Revista Española de Derecho Constitucional* n° 10, gener-abril 1984, p.130.

¹⁶⁴ Vid. ALCARAZ RAMOS, Manuel; "*El pluralismo lingüístico en la Constitución española*", Congreso de los Diputados, Madrid, 1999, p. 38.

3.2 La protecció constitucional del pluralisme lingüístic dels mitjans de comunicació social de l'article 20.3 de la CE.

L'article 20.3 de la CE protegeix l'expressió plurilingüe dels mitjans de comunicació social, quan disposa que *“la llei regularà l'organització i el control parlamentari dels mitjans de comunicació social dependents de l'Estat o de qualsevol ens públic i garantirà l'accés als esmentats mitjans dels grups socials i polítics significatius, respectant el pluralisme de la societat i de les diverses llengües d'Espanya”*.

Prima facie, un estudi de l'iter constituent d'aquest paràgraf de l'article 20 de la CE permet advertir que la menció a l'obligació de respectar el pluralisme lingüístic dels mitjans de comunicació social ja figurava a l'avanprojecte constitucional¹⁶⁵. La referència a la tutela del plurilingüisme en aquest àmbit particular ja es garantia a la primera redacció del text constitucional, mantenint-se pràcticament inalterada en el decurs de tota la tramitació parlamentària ulterior.

En el decurs de l'iter constituent varen presentar-se múltiples esmenes tendents a la modificació i, àdhuc, supressió del precepte objecte d'estudi, si bé la majoria de les presentades no afectaven la literalitat de la referència a la qüestió idiomàtica¹⁶⁶.

¹⁶⁵ L'article 20.5 de l'Avantprojecte constitucional (B.O.C. n° 44 de 5 de gener de 1978) deia *“... 5. Los Poderes Públicos garantizarán el acceso a los medios de comunicación social de su propiedad o sometidos directamente o indirectamente a su control de los distintos grupos sociales y políticos, respetando el pluralismo de la sociedad y las diversas lenguas de España. (...)”*. Vid. “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, obra cit. nota supra, Volum I, p. 10. El dictamen de la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés dels Diputats sobre l'Avantprojecte de Constitució conserva la mateixa literalitat de l'epígraf, renumerat. Vid. article 19.3 del dictamen, a B.O.C. n° 121 d'1 de juliol de 1978. També, vid. obra cit. nota supra “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, Volum II, p. 1806.

¹⁶⁶ Així, per exemple, del total de set esmenes presentades a l'article 20.5 de l'Avantprojecte constitucional al Congrés dels Diputats (esmenes n° 64, 119, 451, 472, 587, 696 i 779), només dues afectaven la literalitat de la menció a la qüestió idiomàtica. Aquestes esmenes eren la n° 472 presentada pel Grup Parlamentari Mixt que proposava una modificació de l'expressió *“...respetando el pluralismo de la sociedad y las diversas lenguas de España”* per l'enunciat *“...respetando el pluralismo de la sociedad y de las diversas modalidades lingüísticas de España”* i la n° 779 presentada pel Grup Parlamentari d'UCD que proposava la supressió d'aquest paràgraf 5è de l'article 20 de l'Avantprojecte que passava com a principi rector del capítol IV. Vid. “Constitución española. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, obra cit. nota supra p. 65 i ss. Les esmenes no varen ser aprovades per la Ponència constitucional, acordant-se, per majoria, i amb l'oposició dels representants dels Grups socialista, comunista i Minoria Catalana, conservar el text de l'Avantprojecte constitucional. Vid. “Constitución española. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, p. 518.

L'article 19.3 del text del Projecte de Constitució aprovat pel Ple del Congrés dels Diputats (B.O.C. n°135 de 24 de juliol de 1978) deia: *“...3. La ley regulará la organización y el control parlamentario de los medios de comunicación social dependientes del Estado o de cualquier ente público y garantizará el acceso a dichos medios de los distintos grupos sociales y políticos, respetando el pluralismo de la sociedad y de las diversas lenguas de España”*, literalitat que es mantindria pràcticament inalterada en el

Aquest precepte permet constatar la voluntat del constituent, ja des dels inicis de la tramitació parlamentària del text constitucional, de garantir la protecció del pluralisme lingüístic d'Espanya en un àmbit concret, el dels mitjans de comunicació social. L'article 20.3 de la CE prescriu expressament l'obligació del legislador de tutelar el pluralisme intern dels mitjans de comunicació social, pluralisme que el propi constituent projecta, entre d'altres, en l'àmbit idiomàtic¹⁶⁷.

Aquest mandat constitucional al legislador de respectar les diferents llengües d'Espanya en seu dels mitjans de comunicació social s'acabaria desplegant en disposicions tals com l'article 4.c de la llei estatal 4/1980 de 10 de gener, per la que s'aprova l'Estatut de Ràdio i Televisió¹⁶⁸; l'article 3 de la Llei 10/1988 de 3 de maig, de Televisió Privada¹⁶⁹; o disposicions legislatives autonòmiques tals com l'article 14.d de la llei catalana 10/1983 de 30 de maig, de creació de l'ens públic Corporació de Ràdio i Televisió i de regulació dels serveis de radiodifusió i televisió de la Generalitat de Catalunya o l'article 3 de la Llei basca de 20 de maig de 1982 de creació de l'ens públic Radio i Televisió Basca¹⁷⁰. Les lleis enunciades, estatals i autonòmiques, entre d'altres, prescriuen que l'activitat dels mitjans de comunicació social que són objecte de regulació de les disposicions de referència ha d'inspirar-se en el respecte al principi de pluralisme lingüístic. D'aquesta manera aquesta previsió de l'article 20.3 de la norma

decurs de tota la tramitació parlamentària ulterior. De fet, al Senat, varen presentar-se quatre esmenes al paràgraf 3r de l'article 19 del text del Projecte (esmenes nº 19, 147, 455 i 1048), que no afectaven la menció a la qüestió lingüística. Per una ampliació, vid. "Constitución española. Trabajos Parlamentarios", Volum III, p. 2620.

¹⁶⁷ Per una ampliació, vid. BARCELÓ SERRAMALERA, Mercè; *"El respeto al pluralismo lingüístico en los medios de comunicación social"*, *Libertad de Expresión, Anuario 1990*, Barcelona, UAB, 1991.

¹⁶⁸ Article 4.c de la Llei 4/1980 de 10 de gener, per la que s'aprova l'Estatut de Radio i Televisió (BOE de 12 de gener de 1980): "... *La actividad de los medios de comunicación social del Estado se inspirará en los siguientes principios: c) el respeto al pluralismo político, religioso, social, cultural y lingüístico*". En aquest sentit, a la STC 10/1982 de 23 de març, F.J. 8è, el màxim intèrpret constitucional proclamava que "...*está en la madurez de las cosas que los Consejos Asesores de RTVE en las distintas Comunidades promuevan sus valores propios y, por consiguiente también su lengua cuando la tengan propia, y las peculiaridades de su cultura. Precisamente para facilitar tal promoción han sido instituídos (...)*".

¹⁶⁹ Art. 3 de la Llei 10/1988 de 3 de maig, de Televisió Privada (BOE de 5 de maig de 1988): "*La gestión indirecta por parte de las Sociedades concesionarias se inspirará en los principios expresados en el artículo 4º de la Ley 4/1980 de 10 de enero, de Estatuto de Radio y Televisión*". Entre aquests principis es positivitza el de respecte al pluralisme lingüístic, en els termes estudiats.

¹⁷⁰ L'article 3.h de la Llei basca de 20 de maig de 1982 de creació de l'ens públic Radio i Televisió Basca proclama que la seva activitat es basarà, entre d'altres principis, en "*la promoción de la cultura y lengua vasca, estableciendo a efectos de la utilización del euskera, los principios básicos de programación, teniendo presente la necesidad de equilibrio a nivel de oferta global de emisiones radiotelevisivas en lengua vasca en la Comunidad Autónoma*". El Preàmbul de la llei també preveu que l'ens es constitueix com un mitjà fonamental pel foment i difusió de la cultura basca "*teniendo muy presente el fomento y desarrollo del euskera*". Vid. Eduardo COBREROS MENDAZONA, obra. cit. nota supra "El régimen jurídico de la oficialidad del euskera", p. 49 i ss.

suprema s'erigeix com una veritable garantia de tutela de la realitat plurilingüe estatal que es projecta en un àmbit particular, el dels mitjans de comunicació social.

De fet, els mitjans de comunicació social adquireixen, per imperatiu constitucional, un paper decisiu en la tutela del pluralisme lingüístic, assumint un rol clau en els processos de normalització lingüística de les llengües cooficials pròpies de les Comunitats Autònomes amb règims de doble oficialitat, en els termes que consten a les lleis autonòmiques que ordenen la normalització lingüística d'aquestes llengües¹⁷¹.

3.3 La competència en matèria d'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma de l'article 148.1.17 de la CE.

L'article 148.1.17 de la CE estableix que les Comunitats Autònomes podran assumir competències en matèria de foment de la cultura, de la investigació i, en el seu cas, de l'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma.

A priori, cal subratllar que aquest títol competencial de l'article 148.1.17 és la única previsió expressa en matèria lingüística prevista al sistema de distribució competencial dels articles 148 i 149 de la CE. Els llistats competencials enumerats al sistema de doble llista del articles 148 i 149 de la norma suprema només contemplen un únic títol competencial exprés en matèria lingüística, que és el regulat a l'article 148.1.17, títol que només es projecta en un àmbit certament particular: el del foment de l'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma.

Aquesta constatació ha motivat l'emergència d'importants debats doctrinals, encara actualment oberts, en part incentivats per la relativa indeterminació de la jurisprudència

¹⁷¹ Aquest paper certament clau dels mitjans de comunicació social en els processos de normalització lingüística s'evidencia en les previsions legislatives de diversa normativa autonòmica que ordena la matèria idiomàtica. Totes les lleis de normalització lingüística de les Comunitats Autònomes amb règims de doble oficialitat, sense excepció, regulen determinades previsions normatives en l'àmbit dels mitjans de comunicació. Així, cal assenyalar les següents previsions: el Capítol IV de la llei catalana 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística (capítol rubricat "*Els mitjans de comunicació i les indústries culturals*"); el Títol III de la llei valenciana 4/1983 de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià (títol rubricat "*De l'ús del valencià en els mitjans de comunicació social*"); el Títol III de la llei balear 3/1986 de 29 d'abril, de normalització lingüística (rubricat "*De los medios de comunicación social*"); el Títol IV de la llei gallega 3/1983 de 15 de juny, de normalització lingüística (titulat "*De l'ús del gallec en els mitjans de comunicació*"); el Capítol III del Títol II de la llei basca 10/1982, de 24 de novembre, de normalització lingüística de l'euskera (rubricat "*De l'ús de l'euskera en els mitjans de comunicació social*"); i el Títol III de la llei foral navarresa 18/1986 de 15 de desembre, de regulació de l'ús del basc. Així mateix, destaca la previsió de la llei asturiana 1/1998 de 23 de març, d'ús i promoció del bable asturià, que en el seu Capítol IV també regula mesures de normalització lingüística d'aquesta llengua, que no gaudeix d'estatut d'oficialitat, en l'àmbit dels mitjans de comunicació.

constitucional que no ha mantingut una única posició sobre l'existència, el contingut i abast d'una veritable competència sobre la matèria idiomàtica.

Nogensmenys, i sens perjudici de l'estudi ulterior de la tipologia competencial en aquesta matèria, *prima facie* resulta convenient esbossar dues premisses que convé tenir en compte en l'estudi de l'article 148.1.17 de la CE: en primer lloc, s'ha de tenir present, ni que sigui a títol merament indicatiu, l'*iter* parlamentari que va seguir la tramitació d'aquest epígraf constitucional, estudiant aquells recursos que ens ofereix la interpretació autèntica de la norma suprema per delimitar el contingut i abast d'aquesta previsió; en segon lloc, resulta convenient precisar la incidència del principi dispositiu en aquesta matèria, que obliga a recórrer a la regulació estatutària per poder definir el model de distribució de poders entre Estat i Comunitats Autònomes en aquest àmbit material particular, identificant el tipus de competència.

Pel que fa referència a la gènesi d'aquest títol competencial, se situa a la Disposició Addicional de l'Informe de la Ponència a l'avantprojecte constitucional¹⁷², que en el seu epígraf 2n, apartat o), disposava que *“los estatutos de autonomía, en aplicación del artículo 139 d) de la Constitución, podrán asumir competencias en las siguientes materias: (...) o) El fomento de la cultura y, en su caso, de la lengua de la comunidad regional”*¹⁷³. Les previsions de la Disposició Addicional varen ser incorporades a l'articulat del text constitucional que s'estava tramitant. Així, ja en el Dictamen de la Comissió d'Assumptes Constitucionals del Congrés dels Diputats, en el seu article 141.1.p) es consignava *“las Comunidades Autónomas podran asumir competencias en las siguientes materias: (...) p) El fomento de la cultura, de la investigación y, en su caso, de la enseñanza de la lengua de la Comunidad Autónoma”*¹⁷⁴, literalitat que es mantindria inalterada en el decurs de la tramitació parlamentària ulterior.

De l'estudi de la tramitació parlamentària del títol competencial se'n poden desprendre dues consideracions: en primer lloc, l'advertiment que la competència objecte d'estudi

¹⁷² B.O.C. n° 82 de 17 d'abril de 1978.

¹⁷³ Vid. GARRIDO FALLA, Fernando (Dir.); “Comentarios a la Constitución”, Ed. Civitas, Madrid, 1985, p. 2241. Vid. també, “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, obra cit. nota supra, Volum I, p. 628. Les esmenes presentades a la Disposició Addicional debatudes en seu de la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés no afectaven la literalitat de la previsió objecte d'estudi. Sobre aquests debats parlamentaris, vid. D.S.C.D. n° 93 de 20 de juny de 1978, també a “Constitución Española. Trabajos Parlamentarios”, Volum II, p. 1755 i ss.

¹⁷⁴ B.O.C. n° 121 d'1 de juliol de 1978. Vid. GARRIDO FALLA, Fernando (Dir.); “Comentarios a la Constitución”, obra cit. nota supra, p. 2242. També, a “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, Volum II, p. 1827. No varen presentar-se esmenes a aquest article 141 del dictamen de la Comissió sobre el Projecte de CE, sotmetent-se a votació a la sessió plenària n° 41 del Congrés dels Diputats (veure D.S.C.D. n° 113 de 19 de juliol de 1978), que va aprovar-lo per 264 vots a favor, 2 en contra i 15 abstencions.

es circumscriu, per previsió del títol competencial de referència, al foment de l'ensenyament de la llengua *pròpia* de la Comunitat Autònoma (el que en la redacció originària s'enunciava com '*lengua de la comunidad regional*'), en aquelles Comunitats Autònomes plurilingües (adverteixi's la precisió '*en su caso*' predicat, des dels inicis de la tramitació parlamentària del títol competencial, només respecte de l'àmbit material objecte d'estudi); en segon lloc, permet il·lustrar que el reconeixement d'aquesta competència autonòmica no va ser objecte de debats ni controvèrsies polítiques en seu parlamentària, el que demostra l'existència d'un ampli consens polític en el reconeixement d'aquest àmbit competencial autonòmic.

Ara bé, aquesta competència autonòmica en matèria de foment de l'ensenyament de la llengua *pròpia* a l'empara del que preveu l'article 148.1.17 de la CE, ha de valorar-se tenint en compte la incidència del principi dispositiu en l'articulació del sistema de distribució competencial. Aquest principi estableix que correspon als Estatuts d'Autonomia assumir les competències que la CE reconeix com a pròpies de les Comunitats Autònomes¹⁷⁵. Altrament dit, els Estatuts d'Autonomia es configuren com aquelles disposicions constitucionalment competents per a concretar el catàleg de competències que assumeix cada Comunitat Autònoma, en el marc de les previsions de la norma suprema¹⁷⁶.

D'aquesta manera, convé recórrer a les previsions dels Estatuts d'Autonomia d'aquelles Comunitats Autònomes plurilingües a fi de determinar si garanteixen una assumpció competencial en matèria de foment de l'ensenyament de la respectiva llengua *pròpia* identificant, en el seu cas, el tipus de competència que, en aquest àmbit material en particular, defineix el bloc de constitucionalitat.

En aquest sentit, tots els Estatuts d'Autonomia de les Comunitats Autònomes plurilingües, sense excepció, assumeixen la competència en matèria de foment de l'ensenyament de la llengua *pròpia* de la Comunitat, a l'empara del que preveu l'article 148.1.17 de la CE, competència que es configura com a exclusiva de la Comunitat Autònoma respectiva.

Nogensmenys, resulta interessant advertir que, formalment, poden distingir-se dos blocs estatutaris, en funció de la literalitat de l'assumpció competencial: per una part, un primer bloc l'integrarien aquells Estatuts d'Autonomia que contempen *expressis verbis*

¹⁷⁵ Vid., per tots, AJA, Eliseo (Dir.); "El sistema jurídico de las Comunidades Autónomas", Ed. Tecnos, Madrid, 1989, p. 118 i ss. També, BARCELÓ SERRAMALERA, Mercè i VINTRÓ, Joan (Coord.); "Dret Públic de Catalunya", Ed. Cedecs Estudis Constitucionals i Polítics, Barcelona, 2001, p. 187.

¹⁷⁶ Estudi ampliat en el capítol dedicat a l'anàlisi del règim de distribució competencial en matèria lingüística. Vid., per totes, STC 18/1982 o STC 76/1983.

una assumpció de competència exclusiva a favor de la Comunitat Autònoma en matèria d'ensenyament de la respectiva llengua pròpia, amb una dicció paral·lela a la prevista a l'article 148.1.17 de la norma suprema; per altra part, un segon bloc l'integrarien aquells Estatuts d'Autonomia que, sense preveure literalment una assumpció de competència exclusiva en matèria d'ensenyament de la llengua pròpia en els preceptes que regulen l'assumpció de competències autonòmiques, sí assumeixen aquesta competència en determinades previsions regulades als seus títols preliminars o als capítols dels Estatuts que regulen les disposicions generals.

Entre les regulacions estatutàries del primer bloc, que certament no plantegen problemes interpretatius, s'inclouen les previsions de l'article 27.20 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia¹⁷⁷ i els articles 10.21 i 14 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears¹⁷⁸. Ambdós Estatuts d'Autonomia preveuen expressament que la respectiva Comunitat Autònoma assumeix competència exclusiva en matèria d'ensenyament de la llengua pròpia. Així mateix, l'article 35.1.23 de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó¹⁷⁹ i els articles 4 i 10.1.n) de l'Estatut d'Autonomia d'Astúries¹⁸⁰ contempnen l'assumpció d'una competència exclusiva autonòmica en matèria de foment i ensenyament de les modalitats lingüístiques d'Aragó i del bable, respectivament. En qualsevol cas, les anteriors previsions estatutàries, amb independència de si es prediquen respecte d'una llengua cooficial o d'una modalitat lingüística, tenen com a comú denominador normatiu que totes elles contempnen expressament l'assumpció d'una competència exclusiva autonòmica en matèria d'ensenyament de la llengua (o modalitat lingüística)

¹⁷⁷ Article 27.20 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia (L.O. 1/1981 de 6 d'abril, BOE nº 101 de 28 d'abril de 1981): *“En el marco del presente Estatuto corresponde a la Comunidad Autónoma gallega la competencia exclusiva de las siguientes materias: (...) 20. La promoción y la enseñanza de la lengua gallega”*.

¹⁷⁸ Article 10.21 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (L.O. 2/1983 de 25 de febrer, BOE nº 51 d'1 de març de 1983): *“Correspon a la Comunitat Autònoma la competència exclusiva en les següents matèries: (...) 21. El foment de la cultura, de la investigació i de l'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autónoma”*.

Article 14 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears: *“La Comunitat Autònoma té competència exclusiva, en harmonia amb els plans d'estudi estatals, per l'ensenyament de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears (...)”*.

¹⁷⁹ Article 35.1.23 de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó (L.O. 8/1982 de 10 d'agost, BOE nº 195 de 16 d'agost de 1982): *“Corresponde a la Comunidad Autónoma de Aragón la competencia exclusiva en las siguientes materias: (...) 23. Cultura, con especial referencia a las manifestaciones peculiares de Aragón y a sus modalidades lingüísticas, velando por su conservación y promoviendo su estudio”*.

¹⁸⁰ Article 10.1.n) de l'Estatut d'Autonomia del Principat d'Astúries (L.O. 7/1981 de 30 de desembre, BOE nº 9 d'11 de gener de 1982): *“El Principado de Asturias tiene la competencia exclusiva en las materias que a continuación se señalan, sin perjuicio de lo establecido en los artículos ciento cuarenta y cinco y ciento cuarenta y nueve de la Constitución: (...) n) Fomento y protección del bable en sus diversas variantes que, como modalidades lingüísticas, se utilizan en el territorio de Asturias”*. L'article 4 del mateix Estatut disposa *“El bable gozará de protección. Se promoverá su uso, su difusión en los medios de comunicación y su enseñanza, respetando, en todo caso, las variantes locales y la voluntariedad de su aprendizaje”*.

pròpia de la Comunitat, a l'empara del que preveu l'article 148.1.17 de la CE. De fet, en certs supòsits tals com l'article 10.21 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, aquesta assumpció competencial de l'Estatut contempla la mateixa dicció literal que la consignada a l'article 148.1.17 de la norma suprema.

Altrament, un segon bloc estatutari l'integrarien les previsions dels Estatuts d'Autonomia de Catalunya¹⁸¹, Comunitat Valenciana¹⁸², País Basc¹⁸³ i Navarra¹⁸⁴. Aquestes disposicions estatutàries tenen com a comú denominador normatiu el fet que preveuen expressament l'obligació de la respectiva Comunitat Autònoma de garantir el coneixement de la llengua pròpia. Aquests Estatuts d'Autonomia referenciats preveuen expressament un manament o obligació d'assegurar el coneixement de la llengua pròpia, obligació de la que es dedueixen competències autonòmiques evidents en matèria d'ensenyament d'aquesta llengua. De fet, la previsió estatutària d'una obligació de garantir el coneixement de la llengua pròpia es configura com una veritable assumpció competencial en matèria de foment del seu ensenyament. D'aquesta manera, tal i com s'ha advertit doctrinalment¹⁸⁵, aquesta competència en matèria d'ensenyament de la

¹⁸¹ Veure article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (L.O. 4/1979 de 18 de desembre, BOE n° 306 de 22 de desembre). L'article 3.2 de l'Estatut preveu l'obligació de la Generalitat de Catalunya d'assegurar el coneixement de les dues llengües oficials (català i castellà). Així mateix, l'article 3.4 de l'Estatut preveu que l'aranès serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció. D'aquesta manera, la disposició estatutària contempla un mandat assumit per la Comunitat Autònoma d'assegurar l'ensenyament del català i de l'aranès, que es positivitza al propi Títol Preliminar de l'Estatut, amb les garanties que comporta.

¹⁸² L'article 7 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (L.O. 5/1982 d'1 de juliol, BOE n° 164 de 10 de juliol) preveu que la Generalitat Valenciana garantirà l'ús normal i oficial d'ambdues llengües oficials i adoptarà les mesures necessàries per assegurar-ne el seu coneixement. En aquest sentit, aquesta obligació d'assegurar el coneixement de la llengua pròpia, a més de la castellana, implica el deure o mandat a la Generalitat d'assegurar-ne l'aprenentatge. D'aquesta manera, el propi Estatut contempla la competència de la Comunitat Autònoma per fomentar l'ensenyament del català (o *valencià* segons denominació de l'Estatut).

¹⁸³ L'article 6.2 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc (L.O. 3/1979 de 18 de desembre, BOE n° 306 de 22 de desembre de 1979) disposa que les institucions comuns de la Comunitat Autònoma, atenent la diversitat sociolingüística del País Basc, garantirán l'ús d'ambdues llengües, regulant el seu caràcter oficial i arbitraran i regularan les mesures i mitjans necessaris per assegurar-ne el seu coneixement.

¹⁸⁴ L'article 9.2 de la L.O. 13/1982 de 10 d'agost, per la que s'aprova l'Estatut de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra (BOE n° 195 de 16 d'agost de 1982), disposa que una llei foral regularà l'ús oficial del basc a Navarra i ordenarà l'ensenyament d'aquesta llengua.

¹⁸⁵ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; "Normalització lingüística i accés a la funció pública", Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 77 i ss. L'autor defensa la tesi que aquests Estatuts d'Autonomia assumeixen "...clarament competències sobre l'àmbit lingüístic, especialment pel que fa a la normalització o foment de les llengües o modalitats lingüístiques i pel que fa a l'ensenyament". En aquest sentit, l'autor adverteix que "...és difícil de sostenir la inexistència de competències lingüístiques quan els estatuts d'autonomia les citen de forma expressa, com els primers supòsits mencionats, o de forma tàcita, com es produeix en el segon grup. Finalment, no em sembla lògic acceptar, en funció de l'article 148.1.17 de la CE i els corresponents estatuts, una competència sobre la matèria lingüística a Galícia i a les Illes Balears, mentre es nega a Catalunya o a Euskadi, quan la majoria de Comunitats Autònomes han realitzat un desplegament normatiu considerable, part del qual ha estat confirmat pel Tribunal Constitucional...". Com a argument favorable a la tesi, a la que ens adherim, l'autor afirma que "...opera

llengua pròpia s'assumeix tàcitament. Fins i tot pot afirmar-se que aquesta assumpció competencial autonòmica gaudeix d'unes especials garanties de tutela, tenint en compte que en els Estatuts d'Autonomia d'aquest segon bloc es garanteix, encara que tàcitament en els termes estudiats, als Títols Preliminars o, en el cas de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, en el Títol Primer, amb les implicacions formals i materials que aquesta ubicació comporta.

En qualsevol cas, sigui expressament sigui tàcitament, tots els Estatuts d'Autonomia referenciats assumeixen competència autonòmica en matèria d'ensenyament de la llengua pròpia de la Comunitat, competència que ha estat desplegada per les respectives lleis de normalització lingüística¹⁸⁶.

Val a dir que aquest títol competencial de l'article 148.1.17 de la CE no deixa de tenir un àmbit material restringit, limitant-se a *l'ensenyament de la llengua pròpia* de la Comunitat Autònoma. És per aquest motiu que qualsevol eventual proposta d'estudi del contingut i abast d'aquest títol garantit a l'article 148.1.17 de la CE vindrà condicionada, en major o menor mesura, per les evidents incidències que en aquest àmbit material projecti el règim de distribució competencial en matèria lingüística. En efecte, la competència en matèria lingüística es caracteritza, entre d'altres notes per la seva projecció horitzontal. Dit altrament, la competència lingüística jurisprudencialment s'ha qualificat com una competència genèrica (transversal o horitzontal) que s'adhereix a títols competencials verticals, és a dir, concorre necessàriament amb altres títols competencials específics o substantius, en els termes que s'estudiaran¹⁸⁷.

3.4 La previsió lingüística de la Disposició Final de la CE: la publicació plurilingüe del text constitucional.

La Disposició Final de la norma suprema disposa que la CE es publicarà "*en las demás lenguas de España*". Aquesta referència a la publicació plurilingüe del text

el que s'ha denominat el principi d'interpretació sistemàtica del conjunt dels estatuts en relació a la distribució competencial. Es considera que existeix una competència en una comunitat autònoma, malgrat que el seu estatut d'autonomia no la cita expressament, quan ha estat altrament assumida per la majoria de comunitats autònomes...".

¹⁸⁶ Per totes, Capítol III de la Llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística; Títol II de la Llei balear 3/1986 de 29 d'abril de normalització lingüística; Títol II de la Llei valenciana 4/1983 de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià; Títol III de la llei gallega 3/1983 de 15 de juny, de normalització lingüística; Capítol II del Títol II de la llei basca 10/1982 de 24 de novembre, de normalització lingüística de l'euskera o Títol II de la llei foral navarresa 18/1986 de 15 de desembre, de regulació de l'ús del basc.

¹⁸⁷ Estudi ampliat al capítol dedicat al règim de distribució competencial en matèria lingüística.

constitucional ratifica la voluntat del constituent de reconèixer i tutelar el plurilingüisme d'Espanya, voluntat que es va posar de manifest desde la primera redacció en seu de Ponència Constitucional del que seria la Disposició Final de la norma suprema¹⁸⁸.

L'avantprojecte constitucional no preveia cap Disposició Final ni cap previsió que regulés la publicació plurilingüe de la norma suprema. De fet, les esmenes presentades a l'avantprojecte constitucional en seu del Congrés dels Diputats que defensaven d'addició d'una Disposició Final no contemplaven cap menció a la qüestió idiomàtica¹⁸⁹. La gènesi de la referència a la publicació de la CE en les altres llengües d'Espanya se situa en una esmena presentada a l'avantprojecte constitucional pel grup parlamentari comunista que proposava la inclusió d'una Disposició Addicional que consignés “*Esta Constitución se publicará simultáneamente en todas las lenguas de las nacionalidades y regiones de España*”, al·legant, com a justificació, la conveniència d'adaptar la literalitat de la norma suprema “...*al espíritu que anima la totalidad de la Constitución*”¹⁹⁰. Aquesta previsió de la publicació plurilingüe del text constitucional fou adoptada per l'Informe de la Ponència a l'avantprojecte¹⁹¹, que va consignar-la com a Disposició Final Segona del text que s'estava tramitant, en una redacció que es mantindria pràcticament inalterada en el decurs de la tramitació parlamentària ulterior.

La Disposició Final segona de l'Informe de la Ponència deia “...*Esta Constitución entrará en vigor el mismo día de la publicación de su texto oficial en el Boletín Oficial*

¹⁸⁸ La previsió de la publicació de la norma suprema en les “*altres llengües d'Espanya*” ja es consignava en l'Informe de la Ponència Constitucional (B.O.C. de 17 d'abril de 1978). Aquest informe preveia dues Disposicions Finals, la segona de les quals deia “*Esta Constitución entrará en vigor el mismo día de la publicación de su texto oficial en el Boletín Oficial del Estado y se publicará en las demás lenguas de España*”. En el decurs de la tramitació parlamentària posterior del text de la Disposició Final de la CE es va mantenir pràcticament inalterada la referència a la publicació plurilingüe del text constitucional, tan en el Dictamen de la Comissió d'Assumptes Constitucionals del Congrés (B.O.C. d'1 de juliol de 1978, segons redacció ratificada pel Ple del Congrés dels Diputats que consta al B.O.C. de 24 de juliol de 1978) com en la redacció proposada per la Comissió Constitucional del Senat (B.O.C. de 6 d'octubre de 1978), que introduïa certes modificacions menors (defensava la redacció “*Se publicará en todas las lenguas de España*”). Finalment, la Comissió Mixta Congrés-Senat (B.O.C. de 28 d'octubre de 1978) va donar-li la redacció definitiva, retornant a la literalitat aprovada pel Congrés..

¹⁸⁹ Varen presentar-se un total de set esmenes d'addició d'una Disposició Final a l'Avantprojecte Constitucional en seu del Congrés dels Diputats (esmenes nº 325, 379, 687, 688, 689, 697 i 711), cap de les quals feia menció a la qüestió idiomàtica. De fet només una de les esmenes, la nº 697 presentada pel grup parlamentari comunista, proposava que es consignés, com a Disposició Final, “*Esta Constitución entrará en vigor el mismo día de su publicación en el Boletín Oficial del Estado*”, al·legant que es tractava d'una exigència ineludible de tècnica legislativa, si bé no contemplava la publicació plurilingüe del text constitucional. Vid. “*Constitución española. Trabajos parlamentarios*”, obra cit. nota supra, Volum I, p. 118.

¹⁹⁰ Vid. esmena nº 692 a l'Avantprojecte constitucional presentada pel diputat Sr.Simón Sánchez Montero en representació del grup parlamentari comunista, a “*Constitución española. Trabajos parlamentarios*”, obra cit. nota supra, Volum I, p. 415.

¹⁹¹ Veure B.O.C. nº 82 de 17 d'abril de 1978, p. 1615 i 1646.

del Estado y se publicará en las demás lenguas de España”. Les úniques modificacions, merament formals, de què va ser objecte aquest epígraf deuen la seva raó de ser a una esmena formulada *in voce* pel diputat Sr.Meilán Gil en representació del grup parlamentari d’UCD en seu de la Comissió d’Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés dels Diputats¹⁹², esmena aprovada per unanimitat, i que introduiria la redacció que fou definitivament aprovada com a Disposició Final del text constitucional¹⁹³. Tal com consta a la intervenció del parlamentari en la defensa de l’esmena, un dels seus objectius se centrava en garantir el reconeixement exprés de la realitat plurilingüe d’Espanya o, en paraules del propi parlamentari, “...supone el reconocimiento de que se publicará en las demás lenguas de España, expresión introducida en el artículo 3º como un reconocimiento de estas demás lenguas”¹⁹⁴. S’accentuava així, formalment, aquest caràcter garant preminent concedit a la qüestió idiomàtica pel text constitucional.

Aquesta previsió de la Disposició Final es configurava, en principi, com un instrument útil per determinar quin era el concret catàleg de “*demás lenguas de España*” a les que es referia el constituent quan tutelava la realitat plurilingüe estatal i que no consten enunciatades a cap disposició del text de la norma suprema. En compliment d’aquest manament constitucional prescrit a la Disposició Final, el 29 de desembre de 1978 el BOE publicava la CE en versió castellana, en basc, gallec, català, valencià i mallorquí.

Val a dir que la publicació del text constitucional en aquestes sis versions permet evidenciar les següents consideracions: en primer lloc, s’ha de tenir en compte que, tal com s’ha advertit doctrinalment, la triple redacció oficial del text constitucional en

¹⁹² D.S.C.D. n.º 93 de 20 de juny de 1978, p. 3520. Vid. també, “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, obra cit. nota supra, Volum II, p. 1786.

¹⁹³ L’esmena *in voce* proposava la següent redacció: “*Esta Constitución entrará en vigor el mismo día de la publicación de su texto oficial en el ‘Boletín Oficial del Estado’. Se publicará también en las demás lenguas del España*”. En la justificació a la procedència de l’esmena en seu dels debats de la Comissió d’Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés dels Diputats va al·legar-se “...(...) *La enmienda in voce... está hecha con la intención de alterar mínimamente la redacción actual y, en cambio, aclarar un poco dos cuestiones que están incluidas en esta disposición final segunda o finalísima. En primer lugar, la razón de poner un punto después de ‘Boletín Oficial del Estado’ es para que quede claro que el texto entra en vigor cuando se publique en el ‘Boletín Oficial del Estado’ y que este texto, naturalmente, es el texto oficial publicado, lógicamente, en la lengua oficial del Estado. En segundo lugar, supone el reconocimiento de que se publicará en las demás lenguas de España, expresión introducida en el artículo 3º como un reconocimiento de esas demás lenguas de España, pero cuya funcionalidad es distinta a la que me refería anteriormente, que debe fijar, sin lugar a dudas ni problemas de interpretaciones, cuándo entra en vigor esta Constitución y qué es lo que de verdad va a ser citado, o puede ser citado, a todos los efectos. Esta es, modestamente, la modificación propuesta en esta finalísima...*”.

¹⁹⁴ D.S.C.D. n.º 93 de 20 de juny de 1978 p. 3520. Adverteixi’s, a títol merament anecdòtic, que el parlamentari, en la seva intervenció per justificar l’esmena *in voce* presentada pel grup parlamentari d’UCD va instar expressament la substitució del terme “*Estado*” (“*se publicará también en las demás lenguas del Estado*”) que figurava al text inicial de l’esmena pel de “*España*”.

versions diferenciades per Catalunya, Illes Balears i Comunitat Valenciana respon a motivacions estrictament polítiques¹⁹⁵; en segon lloc, no deixa de ser certament il·lustratiu el fet que la CE no es publicués en *totes* les llengües parlades en territori estatal, sinó que va publicar-se en aquelles llengües que acabarien gaudint d'estatut jurídic de cooficialitat lingüística. En efecte, dins la categoria "*demás lenguas de España*" a efectes de publicació del text constitucional no varen incloure's llengües parlades en el territori estatal tals com l'aranès, l'asturià o l'aragonès.

¹⁹⁵ En aquest context, se situa la pregunta formalitzada pel senador Sr.Ferrer Gironès que qüestionava la conveniència d'aquest triple redacció oficial, que fou contestada pel Govern en els següents termes: "*...Con independencia del grado de diferencia lingüística que pueda haber entre los idiomas que se hablan en Cataluña, Valencia y Baleares, la Administración del Estado considera que el catalán, el valenciano y el catalán propio de las Islas Baleares son, a efectos oficiales, tres lenguas diferentes ya que así lo establecen los artículo 3 del Estatuto de Cataluña, 7 del Estatuto de la Comunidad Valenciana y 3 del Estatuto de las Islas Baleares. Por ello, la Administración del Estado utiliza y seguirá utilizando en cada Comunidad el idioma que en ella sea cooficial aun cuando se pueda pensar que es innecesaria y costosa la publicación de traducciones sólo diferentes en aspectos menores*". Vid. B.O.C.G.-Senat, Serie I, de 17 de desembre de 1987.

CAPÍTOL SEGON: EL MODEL LINGÜÍSTIC DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA DE 1979.

1. INTRODUCCIÓ. 2. ANTECEDENTS NORMATIUS 2.1 Consideracions preliminars. 2.2 L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1931. De les Bases per a la Constitució Regional Catalana a la II República. Cap a la construcció del règim de l'oficialitat del català: projectes i acords. A) Les Bases de Manresa i la formulació de l'oficialitat de la llengua catalana. B) El tractament de l'oficialitat lingüística del català a principis del segle XX. Anàlisi dels projectes normatius i acords polítics. C) Les previsions lingüístiques al Projecte de Constitució Provisional de la República Catalana de 1928. 2.3 El precedent republicà de 1932. L'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia català de la II República A) La gestació del model lingüístic de l'Estatut de 1932. Les previsions lingüístiques del Projecte d'Estatut de Núria de 1931. B) L'ordenació lingüística a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932: contingut, naturalesa i abast. C) El règim de la llengua a l'Estatut Interior de Catalunya de 1933. 3. UNA LECTURA POLÍTICA: LA TRAMITACIÓ PARLAMENTÀRIA DE L'ARTICLE 3 DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA. 3.1 Consideracions preliminars. 3.2 L'article 3 de l'avantprojecte d'Estatut: cap a una definició del model lingüístic estatutari. 3.3 El camí cap al consens. Els debats parlamentaris sobre el model lingüístic del Projecte d'EAC. A) El català, llengua pròpia de Catalunya. Els debats estatutents entorn al seu reconeixement, contingut, naturalesa i abast. B) El debat parlamentari sobre l'estatut de l'oficialitat del català i del castellà. 4. EL MODEL LINGÜÍSTIC DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA 4.1 Precisions competencials. El règim de distribució competencial en matèria lingüística: contingut, naturalesa i abast de la competència autonòmica. A) El debat entorn al fonament normatiu de la norma atributiva de competència autonòmica en matèria lingüística. B) Debat relatiu al contingut, tipologia i abast funcional de la competència autonòmica en matèria lingüística 4.2 Les bases del model lingüístic estatutari català. A) El català com a llengua pròpia de Catalunya. B) El règim de la doble oficialitat lingüística a Catalunya. El rol de la Generalitat de Catalunya com a institució garant de la doble oficialitat lingüística C) El marc jurídic de l'aranès.

1. INTRODUCCIÓ.

L'article 3 de l'EAC ordena els eixos vertebradors del model juridicolingüístic català. Aquest precepte contempla quatre previsions: en primer lloc, disposa que el català és la llengua pròpia de Catalunya; en segon lloc, preveu l'establiment d'un règim de cooficialitat lingüística (oficialitat de l'idioma català i del castellà, aquest darrer per ser-ho a tot l'Estat espanyol); en tercer lloc, proclama que la Generalitat de Catalunya serà la institució garant de l'ús normal i oficial d'ambdues llengües, i n'estableix la seva correlativa obligació d'adoptar les mesures necessàries per tal d'assegurar-ne el seu

coneixement, creant les condicions que permetin arribar a la seva igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans catalans; finalment, conté un mandat de respecte i protecció vers la parla aranesa, establint-se que serà objecte d'ensenyament.

L'estudi del contingut, naturalesa i abast d'aquestes previsions de l'article 3 de l'EAC requereix partir de dues anàlisis preliminars que, d'alguna manera, permetran contextualitzar-les: en primer lloc, resulta necessari estudiar-ne els seus antecedents normatius, identificant aquelles disposicions que varen influir en el resultat de la regulació estatutària vigent; en segon lloc, caldrà analitzar la tramitació parlamentària del precepte, en la mesura que oferirà recursos d'interpretació autèntica de la norma que seran útils per estudiar-ne els seus mandats.

L'actual model d'ordenació lingüística a Catalunya, les línies mestres del qual consten esbossades a l'EAC, deu la seva raó de ser a un precedent normatiu bàsic: l'Estatut de 1932. Aquest Estatut català de la II República va consolidar-se com un referent que es va tenir particularment en compte durant la tramitació i aprovació de l'article 3 de l'actual EAC. D'alguna manera, el motlle republicà va ajudar a construir l'actual model juridicolingüístic català, en els termes que s'estudiaran en el decurs d'aquest capítol.

Les previsions idiomàtiques de l'Estatut català de la II República foren el resultat d'un llarg procés de reivindicació d'un estatut jurídic de protecció de la llengua catalana. Aquest procés es consolidaria amb el moviment del catalanisme polític al segle XIX i s'acabaria projectant en diverses iniciatives, projectes i acords, que s'estudiaran a continuació.

Alhora, l'anàlisi de l'*iter* parlamentari que va seguir la tramitació i aprovació de les previsions de l'EAC que ordenen la qüestió lingüística, permetrà oferir recursos d'interpretació autèntica de la norma en aquelles previsions que encara actualment susciten certs debats doctrinals.

En el decurs d'aquest capítol es proposa una anàlisi del marc lingüístic dissenyat a l'EAC, la norma institucional bàsica de Catalunya. Tal com s'ha estudiat, la Constitució de 1978 conté una remissió al que disposin als Estatuts d'Autonomia de les respectives Comunitats Autònomes pel que fa a la delimitació del règim de la cooficialitat lingüística. D'aquí que resulti particularment necessari estudiar quins són els fonaments estructurals de l'ordenació lingüística que preveu l'Estatut català, que s'erigiran com les bases sobre les que descansa el règim juridicolingüístic a Catalunya.

2. ANTECEDENTS .

2.1 Consideracions preliminars.

Aquest apartat de l'estudi proposa una anàlisi dels antecedents polítics i jurídics que, d'alguna manera, han contribuït a construir el règim de l'oficialitat de la llengua catalana en el període comprès desde 1812 a 1936.

L'estudi d'aquests antecedents polítics i normatius del s. XIX i primer terç del segle XX, es troba mediatitzat per una autolimitació: l'anàlisi es circumscriu a les disposicions, projectes i acords que han proposat el reconeixement d'un estatut jurídic de reconeixement i tutela de la llengua catalana. L'objectiu d'aquest capítol no és el d'estudiar les disposicions que han obstaculitzat el reconeixement i protecció del català, que han estat malauradament moltes, sinó que proposa una anàlisi d'aquelles previsions i convenis que han afavorit la construcció del seu estatut d'oficialitat lingüística.

Moltes vegades, es tractarà de projectes i acords sense vinculatorietat jurídica. Això no obstant, els documents que es proposa analitzar, tots ells, en major o menor mesura, han aplanat el camí vers el reconeixement de l'oficialitat de la llengua catalana, en un context històric caracteritzat per les fortes convulsions polítiques i socials. En aquest context, el moviment del catalanisme polític, i les seves diferents projeccions i estratègies per reivindicar cotes d'autogovern per a Catalunya, adquirirà un paper explicatiu particularment clau per a comprendre l'evolució del règim jurídic de la llengua catalana a tombants del segle XIX, principis del segle XX.

Hom no pot prescindir d'una constatació bàsica: la consideració de la llengua catalana com un tret identitari de Catalunya. Aquesta vinculació de la qüestió lingüística a nocions d'identitat nacional justificarà que, en moltes ocasions, els projectes i propostes favorables al reconeixement d'un estatut d'oficialitat de la llengua catalana es circumscriuin dins projectes més amplis de reivindicació d'un marc d'autonomia per a Catalunya.

Aquesta incidència dels postulats del catalanisme polític en l'ordenació del model lingüístic català fou un tema que ja va suscitar intensos debats parlamentaris en motiu de la tramitació de la Constitució republicana de 1931 i de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932, en seu de les Corts constituents. En aquests debats parlamentaris foren moltes les intervencions que varen fer referència a la incidència de les tesis del catalanisme polític en el tractament que havia de concedir-se al règim lingüístic de l'Estat, fos en un o en altre sentit. Caldrà doncs estudiar aquest episodi de la història, en

el que varen formular-se i consolidar-se els fonaments teòrics que afavoririen el reconeixement de l'estatut d'oficialitat de la llengua catalana al s. XX.

En aquest context, és oportú recordar que ni una sola Constitució de les promulgades al llarg del segle XIX a Espanya conté cap referència a la qüestió lingüística.

A Espanya, contràriament a d'altres Estats plurilingües europeus tals com Bèlgica, el reconeixement en seu constitucional de la realitat plurilingüe estatal serà tardana. De fet, el primer text constitucional espanyol que va contenir una menció expressa a la qüestió lingüística és justament la Constitució de la II República, de 9 de desembre de 1931.

Aquesta tardana ordenació de la qüestió lingüística en una Constitució espanyola, que data de ja ben entrat el segle XX, es circumscriu en un context històric de forta inestabilitat política i social. Aquest context, caracteritzat per l'emergència de reivindicacions d'autogovern de territoris amb llengües pròpies amb una forta consciència d'identitat col·lectiva diferencial, adquirirà un rol explicatiu particularment clau per comprendre perquè fou justament en aquest moment històric de la II República quan va percebre's la conveniència d'ordenar en seu constitucional la menció a la realitat plurilingüe de l'Estat. Tingui's en compte que aquesta ordenació perseguiria l'objectiu de garantir l'oficialitat de la llengua castellana, en tant que idioma oficial de la República, sens perjudici dels drets que les lleis de l'Estat reconeguessin a "*les llengües de les províncies o regions*".

Per bé que l'ordenació de la matèria lingüística en seu constitucional a Espanya data de 1931, això no obsta que centrés certs debats parlamentaris en motiu de la tramitació d'alguns textos constitucionals del segle XIX, tals com la Constitució de Cadis de 1812. Malgrat que, finalment, l'articulat d'aquest text constitucional no regulés cap previsió en matèria idiomàtica, la llengua fou objecte d'intervencions tímides en seu parlamentària, el que permet concloure que no era una qüestió del tot oblidada pel poder constituent. Ara bé, la llengua era percebuda com un tema delicat, el tractament del qual moltes vegades va vincular-se a debats més amplis sobre l'ordenació territorial de l'Estat. Doctrinalment, s'ha il·lustrat aquesta constatació fent memòria d'algunes de les intervencions de certs parlamentaris celebrades el setembre de 1811, en motiu de la tramitació del text constitucional, que feien referència expressa a la realitat plurilingüe de l'Estat¹⁹⁶. Malgrat que aquesta Constitució té una importància cabdal, més encara si

¹⁹⁶ Vid. ARBÓS MARÍN, Xavier; "1808-1814. Crisi i refundació constitucional: la Constitució de Cadis", cit. nota supra. L'estudi permet constatar que "*la llengua, que avui considerem el signe més definitori de la identitat catalana, no és una qüestió gaire discutida als debats constituents. Hi havia la consciència de que era una qüestió delicada, com altres, i es van fer intervencions tranquil·litzadores, sobretot en tratar la futura divisió provincial*". S'il·lustra aquesta constatació amb intervencions parlamentàries tals com la del diputat Sr.Leiva ("*El idioma de los pueblos y sus habitudes tendrán lugar en la meditación profunda y madura que ha de producir el acierto*", advertint-se que "*sobre todo, debemos estar persuadidos que esa*

es té en compte que ha estat qualificada com l'episodi fundacional de la modernitat política espanyola¹⁹⁷, la seva transcendència pràctica fou molt limitada. La vigència d'aquesta Constitució, símbol de liberalisme polític, fou molt escassa, de 1812 a 1814 i entre 1820 i 1823. Coetàniament, el mateix any 1812, Catalunya era annexionada *de facto* a l'imperi napoleònic, annexió que produiria certs efectes polítics i jurídics substancials, també en el pla idiomàtic. De fet, en l'àmbit lingüístic, s'articulava el reconeixement d'un incipient estatut jurídic de cooficialitat de la llengua catalana, oficialitat que es consolidaria com una de les moltes tècniques o estratègies polítiques per aproximar i impulsar el procés de francesització general¹⁹⁸.

El segle XIX fou una etapa històrica accidentada en la que la major part dels diferents moviments polítics i ideològics que varen succeir-se no varen teoritzar les reivindicacions lingüístiques que començaven a fer-se sentir a certes parts del territori estatal. El castellà era la llengua dominant en totes les esferes oficials. Això no vol dir que la qüestió del pluralisme lingüístic de l'Estat quedés bandejada o exempta de

operación tendrá siempre por objeto al unidad de la Nación española") o la del Sr.Gutiérrez de la Huerta (*"Bien sabido es que no se mezclarán las provincias cuyo lenguaje, educación, costumbres y preocupaciones sean diferentes. Se trata de reunir las que sean de igual índole, idioma y carácter"*), ambdues proclamades a la sessió parlamentària celebrada el 2 de setembre de 1811.

¹⁹⁷ Vid. ARBÓS MARÍN, Xavier; "1808-1814. Crisi i refundació constitucional: la Constitució de Cadis", cit. nota supra.

¹⁹⁸ Vid. DE PUIG OLIVER, Lluís M.; "La guerra del francès", a SOBREQÜÉS CALLICÓ, Jaume (ed.); "Història contemporània de Catalunya", volum I, Columna Assaig, Barcelona, 1997, p. 42-56. Per Decret de Napoleó de 26 de gener de 1812 s'establí una divisió quadripartida del Principat i un altre Decret de 2 de febrer hi establí un nou sistema d'administració civil. Pel que fa al tractament de la qüestió lingüística, cal recordar que ja el 1810 s'havien adoptat, sota l'impuls del Govern de Catalunya solemnement proclamat per Augereau a Girona, un seguit d'iniciatives que han estat qualificades com un veritable "assaig catalanista". Entre aquestes mesures, va incloure's la de convertir a la llengua catalana com idioma oficial a Catalunya. Tal com recorda l'autor De Puig "D'aquesta etapa cal remarcar les disposicions referents al català. El Brusi es converteix en Diari del Govern de Catalunya i de Barcelona; les actes dels ajuntaments són redactades en català i el paper segellat també és imprès en aquesta llengua. Es tracta d'una cooficialitat amb el francès –també la bandera catalana voleia al costat del drapeau-: així, els decrets i les proclames són bilingües". Catalunya entrava en una etapa de francesització general, etapa on doctrinalment s'identifica l'emergència d'un fet diferencial a Catalunya. De Puig, en aquest sentit, constata que "si bé el fet diferencial és un dels elements a tenir a compte per entendre el desenvolupament de l'episodi de 1808 a 1814, potser també és el més difícil d'analitzar (...) cal remarcar l'abast autèntic del fet diferencial: la peculiaritat catalana determinà, com hem explicat abans, tota una estratègia i una tàctica franceses que no tenen lloc a cap altre racó d'Espanya, i d'altra part les demostracions de catalanisme –particularisme, regionalisme, prenationalisme- sovintegen al camp dels insurrectes i als dels afrancesats. (...) Ja hem parlat dels arguments catalanistes que porten els francesos a utilitzar-los per apropar-se als ocupats. Hi havia quelcom en la mentalitat col·lectiva dels catalans que tenia força, un orgull de grup, una estimació per la llengua, un anticastellanisme, una realitat diferencial i la seva consciència. Els francesos ho van copçar i van voler instrumentalitzar-ho, trenre'n profit". Vid. també MARCET SALOM, Pere; "Història de la llengua catalana II. Els segles XIX i XX", Ed. Teide, Barcelona, 1987, p. 23. L'autor assumeix aquest discurs quan constata que "la invasió francesa afavorí d'entrada la llengua catalana al Principat com a fet diferencial i com a element a oposar a l'espanyolització. Es tractava de copsar els catalans del Principat per inserir-los a més fàcilment al compromís francès. Si les autoritats espanyoles havien meyspreat la llengua catalana, les autoritats franceses s'hi decantaren".

mesures normatives o polítiques. Ans al contrari, de la primera meitat del segle XIX daten iniciatives tals com la proposició parlamentària del diputat Sr. García Page d'octubre de 1813 que defensava el foment de la llengua castellana “*a todos los literatos españoles para que en lo sucesivo publiquen sus producciones literarias*” en aquesta llengua “*con el patriótico objeto de generalizar en todas las clases del Estado los conocimientos útiles, y dar a la lengua el grado de perfección del que es susceptible*”; o, per totes i a títol merament indicatiu, els Reials Decrets de 26 de novembre de 1838 i 15 de maig de 1849, que imposaven el castellà com a llengua de l'ensenyament¹⁹⁹.

Caldria esperar a la segona meitat del segle per trobar veritables projectes i acords, de diferent contingut i abast, que varen propugnar un reconeixement i tutela de la realitat plurilingüe estatal, greument coartada per la política d'uniformitat lingüística concebuda com una forma de racionalització del funcionament de l'aparell estatal i de reforçament de la unitat nacional que havia imposat Felip V²⁰⁰.

¹⁹⁹ Per una ampliació sobre el contingut i abast de les mesures de persecució de la llengua catalana d'aquesta etapa històrica, vid. FERRER GIRONÈS, Francesc; “La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui”, Edicions 62, Barcelona, 1986, p. 61-73.

²⁰⁰ Vid. SOBREQÜÉS VIDAL, Santiago; “Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta”, Col·legi Universitari de Girona, 1978, p. 85-91. És convenient recordar que el Decret de Nova Planta de Catalunya, de 16 de gener de 1716, va representar un important cop a la llengua catalana. Aquesta disposició norma només contemplava la qüestió idiomàtica en el seu article 4t que establia “*Las causas en la Real Audiencia se substanciaren en lengua castellana*”. *Prima facie*, cal recordar que si bé el Decret només va imposar, de forma expressa, la castellnització de les causes judicials sustentades davant la *Real Audiencia*, paral·lelament i per la via d'instruccions confidencials trameses als corregidors es va recomenar “*el mayor cuidado en introducir la lengua castellana (con) las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado*”, la qual cosa va traduir-se en la imposició de la llengua castellana en àmbits públics en els que fins aleshores s'havia garantit i emprat l'ús de la llengua catalana.

L'article 4 del Decret de Nova Planta fou una disposició llargament discutida en el *Consejo* de Castella, en els debats del qual varen emergir diferents tendències. L'anàlisi dels informes i documents del *Consejo*, il·lustren que existia un consens favorable a imposar la llengua castellana a l'àmbit judicial. Ara bé, partint d'aquesta concepció, varen proclamar-se diferents propostes. Així, per exemple, un sector que hom ha titllat de radical (Pascual de Villacampa, Luis Curfiel Tejada, Francisco de Arana, Francisco de Leon, Pedro Lagrava o Francisco Molano, per tots) proposaven el que s'ha qualificat com un projecte d'extermi de la llengua catalana quan varen defensar en seu del *Consejo* que “*Y son del mismo sentir por lo que mira a la práctica y forma de Procesos Civiles y Criminales; con que en la Real Audiencia y ante los Corregidores los pleitos se sigan en Lengua Castellana; y en los demás Tribunales Inferiores se permita, por ahora, el uso de la Cathalana, asta que los escribanos se vayan instruyendo en la lengua Castellana; como también aquellas personas que en los Pueblos cortos suelen tener los Ministerios de Justicia, y tros, que conducen a la formación de los Autos y Procesos, mandando al mismo tiempo V.M. que en todas las Escuelas de primeras letras, y de Grammatica, no se permitan libros impresos en lengua Cathalana: escribir ni hablar en ella dentro de las Escuelas; y excepcionalmente aprendan la Doctrina Christiana en nuestra lengua; que por estos y otros medios suaves se irá haciendo común en el Principado*”. Front aquestes tendències, es proposaren d'altres iniciatives menys radicals. Així, per exemple a l'informe subscrit per Francesc Ametller (jurista 1653-1726), nomenat Ministre del *Consejo* de Castella, s'acceptava que a la “*Real Audiencia Civil y Criminal se haya de deducir y actuar en los pleitos en idioma castellano o latín*”, si bé, contràriament, per als tribunals inferiors es recomenava que es respectés l'ús del català quan va defensar “*pero en cuanto a las Curias ordinarias inferiores, que puedan los litigantes actuar, y deducir en su lengua vulgar materna*”. Un altre sector, entre els que hom ha

Caldrà doncs estudiar quines foren aquestes iniciatives que, principalment a la segona meitat del segle XIX, aplanarien el camí del futur reconeixement d'un estatut d'oficialitat lingüística del català. En qualsevol cas, tal i com s'ha advertit doctrinalment, al segle XIX comença a despertar la consciència d'identitat col·lectiva de Catalunya, que havia romàs ofegat i fins i tot perseguit, al segle XVIII. El paper que jugarien moviments tals com la Renaixença literària i cultural, fonamentada en la redescoberta de la llengua catalana, del fet català i la història de Catalunya, o el moviment del catalanisme polític i les seves diverses estratègies per reivindicar cotes d'autogovern per a Catalunya, hauran de valorar-se com elements que permeten contextualitzar les iniciatives i acords, polítics i jurídics, que s'estudiaran a continuació²⁰¹.

ubicat José Patiño o el fiscal general del *Consejo* Rodrigo Villalpando, apel·laven a la necessitat d'imposar l'ús del castellà a l'àmbit judicial, com a mesura per garantir que els funcionaris judicials espanyols no haguessin de conèixer la llengua catalana per enjudiciar les causes. Així, en el seu informe, José Patiño va proclamar expressament “...solamente ablan en su lengua materna, y ningún Comun asta ahora escribia, sino es en Cathalan, sin practicarse el uso de la lengua Española; bien que esta comunmente se entiende por las personas, que han seguido los Estudios de Letras; pero en nada de la Gente Rustica (...) con la sola diferencia, que como antes todo lo Judicial se actuaba en Lengua Cathalana, se escriba en adelante en idioma Castellano o Latin, como ya así la Real Junta lo practica; pues se logrará la inteligencia de qualesquiera Jueces Españoles, sin haver de estudiar en lo inusitado de la Lengua de este Pays”. En aquest mateix sentit va pronunciar-se el fiscal general, Rodrigo Villalpando en el seu dictamen sobre els dos informes d'Ametller i Patiño, quan va proclamar “y forma de substanciar los pleitos, en la suposición de que todo se deberá formar en Lengua Castellana, y actuar en papel sellado; en el derecho de decidir tanto en lo Civil como en lo Criminal; por los motivos y razones que deduce Patiño, es de parecer el Fiscal general se podria consultar a V.M. se execute lo que aquel Ministro propone en este punto”. Resulta també il·lustrativa la proposta formulada a Felip V pel Plenari del Consejo que deia “... y que sea practicado desde luego las leyes de Castilla, así en lo Civil, como en lo Criminal, actuando en Lengua Castellana, a reserva de aquellos lugares, que por su miseria, y situacion en la montaña, en que sea justo se dispense de esta condicion, asta que la comunicacion, y el trato frecuente haga menos difícil y costosa su introduccion en ellos”. Per una ampliació sobre la tramitació, contingut i abast del Decret, vid. FERRER GIRONÈS, Francesc; “La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui”, Edicions 62, Barcelona, 1986, p. 9-33.

²⁰¹ Vid. SOBREQUÉS CALLICÓ, Jaume i GAVILÁN, Amèlia; “*La Restauració monàrquica*” a SOBREQUÉS CALLICÓ, Jaume (ed.) “Història contemporània de Catalunya”, volum I, Columna Assaig, Barcelona, 1997, p.316-320. Vid. també MARCET SALOM, Pere; “Història de la llengua catalana II. Els segles XIX i XX”, Ed.Teide, Barcelona, 1987, p. 107, l'estudi de la llengua en tant que baluard distintiu a la Catalunya del segle XIX. També, ANGUERA, Pere; “El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional”, Ed. Empúries, Barcelona, 1997.

2.2 L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1931. De les Bases per a la Constitució Regional Catalana a la II República. Cap a la construcció del règim de l'oficialitat del català: projectes i acords.

A) Les Bases de Manresa i la formulació de l'oficialitat de la llengua catalana.

Quan el 1892 la Unió Catalanista va aprovar les cèlebres Bases per la Constitució Regional Catalana, va establir-se que el català hauria d'esdevenir l'única llengua oficial a Catalunya i en les relacions d'aquesta amb l'Estat.

La tercera d'aquestes Bases de 1892, també dites Bases de Manresa, disposava l'oficialitat del català, proclamant que *“la llengua catalana serà l'única que, ab caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió ab lo Poder central”*. Aquesta base s'ubicava dins el títol dedicat a l'ordenació del Poder Regional, a continuació de la previsió relativa a la tutela de la legislació antiga (Base 2^a) i abans de l'ordenació de previsions tals com el requisit de la condició de català per exercir càrrecs públics (Base 4^a) o l'ordenació territorial catalana (Base 5^a). D'aquesta manera, es concedia a la qüestió lingüística una posició de preeminència dins l'estructura formal del document.

La previsió d'un règim d'oficialitat lingüística de la llengua catalana ja constava en el Projecte de les Bases. La Base 4ª del Projecte contemplava la mateixa dicció que ulteriorment s'acabaria aprovant. En aquest sentit, és oportú recordar que el reconeixement d'un estatut d'oficialitat lingüística de la llengua catalana fou objecte d'un ampli consens en el decurs de les intervencions celebrades en motiu de la tramitació d'aquest document. Tal com va proclamar-se en la deliberació de la Base que establia l'oficialitat del català, *“que aixó sia aixís, no sols es just, sinó que (...) es del tot necessari si volém ser un poble lliure y conservar la nostra personalitat. Que nostra llengua sia pera nosaltres la oficial es, además, pels catalans no sols qüestió de dret, sino també de dignitat. Desde'l moment que tením una llengua propia, una llengua que nasqué ab nosaltres, que es la expressió del esperit de nostra terra, que s'ha perpetuat en la familia y que ha mantingut sempre viva en nosaltres la consciencia de nostra nacionalitat, ningú té dret á privarnos de aquesta llengua ni á imposárnosen una altra de forastera (...)”*.

En el decurs de les intervencions va insistir-se en la necessitat de protegir i tutelar la llengua catalana, en tant que element identitari de Catalunya. Així, resulta il·lustrativa la intervenció del delegat de Barcelona Sr. Ramon Picó Campamar en la que va defensar la Base 4ª del Projecte al·legant *“entre'ls elements constitutius de la personalitat d'un*

poble, la llengua es, sens dupte, lo més visible: certament que aixó sól no fa que sia'l més important de tots, però, si be's mira, 's veurá que es l'element que més singularisa aquesta personalitat y'l que més contribuheix á la seua duració.(...) Es, senyors, que la llengua d'un poble es quelcom més qu'un serie de sons més ó menys articulats; la llengua es la expressió sensible ó com si diguessem lo cos del pensament (...) es la més alta expressió de la seua personalitat". Partint d'aquest fonament, va defensar-se que esdevingués llengua oficial de Catalunya i la llengua de les relacions de la regió amb el Poder central, acord respecte del qual no varen presentar-se objeccions²⁰².

L'anàlisi d'aquesta previsió lingüística de les Bases de Manresa exigeix partir de dues premisses: la primera és la que fa referència al context social en el que foren adoptades per la Unió Catalanista, en un període històric d'emergència i consolidació del moviment del catalanisme polític que es pronunciaria clarament favorable al reconeixement i tutela de la llengua catalana, en tant que element d'identitat col·lectiva del poble català, en els termes que s'estudiaran; en segon lloc, hom ha de valorar aquest document tenint en compte que ha passat a l'història per ser la gènesi, la primera formulació política i constitucional del catalanisme²⁰³, afirmació que haurà de modular-se.

²⁰² Vid. el facsímil de les deliberacions i acords de l'Assamblea Catalanista celebrada a Manresa el març de 1892, a "Bases per a la Constitució Regional Catalana. Manresa març de 1892", Institut Universitari d'Història Jaume Vivens Vives, Eumo Editorial, Vic, 1991. En el decurs de la tramitació del Projecte, foren múltiples les intervencions favorables a garantir un estatut d'oficialitat lingüística de la llengua catalana. En aquesta línia, varen pronunciar-se els ponents Sr.Sans Guitart ("*...trobo del tot conforme á l'esperit de Catalunya, y ho considero capital pera que segueixi sent idéntica la personalitat d'aquesta, lo manteniment del nostre idioma, lo valor oficial d'aquest y l'us esclusiu del matéix ádhuc en las relacions oficials, de la nostra regió ab lo Poder Central*") o el Sr.Picó Campamar, quan va proclamar que "*...La coexistencia de duas ó més llenguas oficials dins un Estat únich no es pas cosa nova ni may vista. Aixó's veu á l'Austria-Hungría, passa á Bèlgica y á Suiça y á altres punts; y aixó mateix se veu y 's veurá sempre en tot Estat compost –ja sia imperi, monarquía ó república – sempre que aquest Estat sia regit per homens de cor recte y de seny clar, no tenint altre partit que'l del Dret y la Justicia ni cap altra aspiració que'l be comú. Aixó es lo que volém nosaltres (...) Volém que'l Poder Central respecti todas las llenguas de las diversas regions d'Espanya, y que fassi com l'Emperador d'Austria quí, al dirigir la paraula als distints pobles que s'abrigan sota son mantell imperial, ho fal parlántloshi la llengua que'ls es propia*". Resulta particularment interessant advertir el posicionament adoptat pel que fa referència a la llengua de relació amb el Poder Central. Així, va advertir-se que "*Admetre que'l Poder Centra d'un estat compost tingui per llengua la d'una de les regions que'l componen, y que pera entendres ab todas ellas se serveixi unicament d'aquella y de cap altra, no es possible. Aixó fora, ja de bonas á primeras, establir diferencias y preferencias quan precisament de lo que'ns queixém es d'aixó, de que tals diferencias existeixin. A la casa del Poder Central ó, per dirho millor, á la casa payral de la mare Espanya, no ha d'haverhi un sitial de reyna per una llengua sola; ha d'haverhi una banquera, un ascó hont puguin seure á pler todas las germanas. Todas las regions han de ser igualment respectadas y atesas, todas han de ser per igual consideradas; y aixó no fora aixís si la llengua d'una d'ellas fos l'escullida pera llengua oficial del Poder Central y l'imposada á las demás pera entendres oficialment ab ell. Aixó fora establir una injusticia, y jay á las horas de la autonomía regional! Aixecada damunt fonaments falsos abiat s'esfondraría. No ho dubteu, senyors: la autonomía de las regions d'un Estat compost portará en sí mateixa'l germen de la uniformitat sempre que'l Poder Central tingui per única llengua oficial la d'una de les regions*". Vid. obra cit. nota supra, p. 71-81.

²⁰³ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; "Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)", Documents de cultura, Curial, Barcelona, 1974, p. 166-172.

Aquestes Bases, adoptades en el context de l'Estat de la Restauració, responien a un plantejament més o menys federalista²⁰⁴ i tenien la vocació d'esdevenir una primera concreció constitucional de les tesis defensades pel moviment catalanista dirigit per la Lliga Regionalista. En aquest sentit, si bé no es pot parlar d'un únic projecte polític del catalanisme, que es forja al començament del s. XIX, les diferents manifestacions d'aquest moviment presenten un comú denominador: la reivindicació d'una presa de consciència i un reconeixement dels trets identitaris del poble català i la conseqüent articulació de fórmules o estratègies per satisfer el respecte a la identitat de Catalunya i la seva voluntat d'autogovernar-se.

Aquests postulats que consten a les Bases de Manresa, inclosa la reivindicació d'atorgar a la llengua catalana un estatut d'oficialitat, ja s'havien, més o menys, proclamat pocs anys abans en el cèlebre Missatge a Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, Reina Regent d'Espanya del 1888, així com en el Memorial de Greuges de 1885. De fet, en els propis debats celebrats en motiu de la discussió i aprovació de les Bases de Manresa, ja va posar-se expressament de manifest que aquest Missatge a la Reina Regent de 1888 *“fou l'hermós prefaci del actual Projecte de Constitució Catalana, com d'ell havia sigut brillantíssim precedent aquella Memoria presentada al Rey don Alfons XII calificada ab acert de Memorial d'agravis de Catalunya, porque agravis evidents é inmerescuts relatá y prová per extens”*. Amb les Bases, aquest discurs adoptaria una forma que hom ha qualificat com a menys mediavalitzant, amb vocació de consolidar-se com una primera concreció constitucional d'aquesta corrent ideològica i política²⁰⁵.

Resulta interessant constatar que la reivindicació de l'oficialitat de la llengua catalana, i la catalanització d'àmbits tals com l'administració de Justícia a Catalunya ja consten al Missatge a la Reina Regent de 1888. Pel que fa a la qüestió lingüística, en aquest document expressament es proclamava que *“(...) Avui, Senyora, ni rastre en queda sobre la terra del pas per ella de nostra gloriosa soberania. Suprimides estan les nostres Corts nacionals (...) no existeix ja el Consell de Cent ni els altres Consells comunals de tota la terra, d'esperit verament democràtic; destituïts se troben nostres peculiars Tribunals de Justícia (...) nos veiem obligats a acudir a Madrid per a captar-ho tot de genolls d'una majoria d'homes estranys a Catalunya, fins el punt de que sembla talment que els hi haguem de demanar autorisació per a respirar l'aire de la*

²⁰⁴ Vid. ROVIRA VIRGILI, Antoni; “Resum d'història del catalanisme”, Ed. La Magrana-Diputació de Barcelona, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català n°1, p. 57. L'autor defineix les Bases al·legant que *“aquestes, en conjunt, estaven inspirades en la fórmula federalista, amb algunes concessions al vell règim de Catalunya.”*

²⁰⁵ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 166

terra, i tot en la seva llengua, puix en lo llenguatge que ens ve de l'ànima ni tan sols podem demanar-los-hi el perdó d'un sentenciat a mort encara que ab ell poguéssim provar-los-hi que és innocent i tingués ja en lo coll l'afrontosa argolla (...) I allà se fa la tria dels homes que han d'administrar justícia en los Tribunals de Catalunya i de quins han d'ésser los que han d'ensenyar en nostres aules, per més que uns i altres sovint hi entenguen la llengua ni res d'aquells ab quins han de tractar i alguns desconeguen nostres lleis venerades, o coneixent-les los hi sien odioses (...). Que la llengua catalana sia la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble: Que l'ensenyança a Catalunya sia donada en llengua catalana: Que sien catalans los Tribunals de Justícia i totes les causes i litigis se fallin definitivament dintre del Territori: Que els càrrecs de la nació catalana los nombrin los catalans mateixos, procurant que recaiguin en catalans los càrrecs polítics, los judicials, los administratius i los d'ensenyança... ”²⁰⁶.

En aquesta mateixa línia ja s'havia pronunciat tres anys abans el també cèlebre Memorial de Greuges o, *Memorial en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña* de 1885. Aquesta iniciativa ha estat qualificada com un primer pas del catalanisme polític modern²⁰⁷. Pel que fa a les reivindicacions de naturalesa lingüística, un estudi d'aquest document il·lustra que varen centar-se més en denunciar la situació històrica de dominació soferta per la llengua catalana. A diferència del Missatge a la Reina regent de 1888 on es proclamava una ferma proposta i reivindicació que el català gaudís d'un estatut d'oficialitat, el Memorial de Greuges responia més a una vocació de denúncia dels greuges soferts per les llengües regionals²⁰⁸.

²⁰⁶ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 519-535.

²⁰⁷ Vid. ARBÓS MARIN, Xavier; “Els antecedents històrics de l'Autonomia de Catalunya”, a BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (Coord.) “Dret Públic de Catalunya”, Cedecs editorial, Barcelona, 2001, p. 42.

²⁰⁸ En aquest Memorial, es denunciava la penosa situació en la que es trobava la llengua catalana, quan es proclamava “(...) *La tendencia uniformista castellana se marca perfectamente en su idioma. Es quizá el más uniformado de los que se hablan en Europa: carece casi por completo de dialectos, y entre la dicción popular y el lenguaje literario no se nota casi más diferencia que el atildamiento mayor que requiere y permite la escritura. El idioma catalán tiene á lo menos tres grandes dialectos y un sin fin de variedades locales. Cada comarca, grande ó pequeña, tiene su especial manera de expresar el pensamiento. Ya que por incidencia hemos hablado de los idiomas que en España se usan, ¿Qué otra prueba se necesita de la diversidad de razas ó grupos en su pueblo, que la tenacidad con que tales idiomas se conservan? Ni la constancia, ni el afán de predominio del grupo castellano han logrado supeditarnos completamente en este punto. Nada importa que el catalán haya sido desterrado en nuestras comarcas; nada que en las oficinas y tribunales deban usar el castellano hasta los que, por no comprenderlo perfectamente, corren peligro de quedar perjudicados ó indefensos; nada que en la contratación deba el interesado fiarse de una traducción de palabra, que se presta al error y aún al engaño. No sólo seguimos hablando catalán, sinó que en los últimos años se ha verificado el renacimiento literario de nuestra lengua (...) El ideal uniformista castellano nos deslumbró (...) Esta lucha continuada, que sigue quizá todavía entre nuestro temperamento y nuestra voluntad, produjo como primer resultado que fuéramos dejando en olvido casi todo lo que nos era catacterístico. La marcha progresiva de nuestras instituciones, así las de derecho público como las de derecho privado, se detuvo;*

El Memorial també denunciava, entre d'altres qüestions, la castellanització de la justícia, desde la imposició del Decret de Nova Planta, quan diu “(...) *El Decreto de Nueva Planta se refiere principalmente á lo judicial y administrativo (...) Organiza la audiencia, á la que confía grandes atribuciones, y como medidas unificadoras que favorecerían directamente la supeditación al grupo castellano, contiene, entre otras, la que suprimía las prohibiciones de extranjería y hacía aptos á los no catalanes para desempeñar dignidades y empleos en el Principado, y la que imponía la lengua castellana en las causas que se sustanciases ante la audiencia*”. En la mateixa línia, denunciaven que “(...) *El afán uniformista de la época constitucional ha sido de hecho tan absorbente como el del período absolutista. España es Castilla, y todos los intereses regionales son mirados como estorbos á la unidad nacional (...) Al empezar el período constitucional, se conservaba todavía la forma de las personalidades regionales (...) Las lenguas regionales subsistían en la contratación pública, en muchos documentos oficiales ó de gobierno, en la iglesia y aún en la escuela, y sin dictarse jamás una ley general que nos prohibiera su uso, se las ha ido desterrando de todas partes por medio de artículos accesorios, incluídos como al soslayo en leyes y reglamentos relativos á materias especiales, dándose hoy la anomalía de que respecto á lenguas, la administración pública sea mucho más absorbente que la autoridad especialmente encargada de su cuidado y conservación. La Real Academia de la lengua, en efecto, no llama á la oficial española sinó castellana, con lo que claramente indica, que por más que sea una de las españolas, no es la única, sinó que hay otras que lo son tanto como la oficial; á pesar de lo que el afán absorbente y unificador, sin respetar la opinión de la autoridad más competente, proscribiera el uso de todas las lenguas regionales, dejando así á España sin lenguaje nacional, pues que no lo forma ninguna de las lenguas que en la nación se usan, sinó el conjunta de todas ellas*”²⁰⁹.

D'aquesta manera, hom pot concloure una primera constatació bàsica que cal tenir en compte quan s'estudia el contingut i abast de la tercera de les Bases de Manresa que ordenava el marc lingüístic: l'advertiment que fou adoptada en un context en el que ja s'havien formalitzat i consolidat estratègies de reivindicació d'un estatut de tutela i protecció de la llengua catalana, en tant que tret d'identitat política de Catalunya. Iniciatives tals com el Memorial de Greuges de de 1885 o el Missatge a la Reina Regent

nuestra lengua quedó estancada en el punto en que se hallaba, sin aspirar ya á la perfección artística de que quizá no estaba muy lejana; dejó de estudiarse nuestra historia (...)”. Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 498. Per una ampliació sobre contingut i abast del document, vid. D.D.A.A.; “El Memorial de Greuges i el catalanisme polític”, Edicions La Magrana-Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona, 1986.

²⁰⁹ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 494-518.

de 1888 ja postulaven la necessitat de garantir un marc de protecció i reconeixement del català.

En aquest context, l'interés de la tercera de les Bases de Manresa radica en la seva vocació d'esdevenir una concreció constitucional d'aquests postulats del catalanisme polític en matèria lingüística. Tingue's en compte que d'altres propostes tals com les *Bases para la Constitución Federal de la Nación Española y para la del Estado de Cataluña* de 1868; el Projecte de Constitució Federal de la República Espanyola de 1873; el Projecte de Constitució per a l'Estat Català aprovat pel Congrés Regional Federalista de 2 de maig de 1883; o, del mateix any, el Projecte de Constitució Federal de Pi i Maragall, no contenien cap previsió en matèria lingüística, malgrat que alguns d'aquests projectes compartien una *ratio* comuna vinculada als postulats del catalanisme polític.

Això no obstant, és necessari recordar que aquest moviment del catalanisme polític va distingir-se per la seva aferrissada defensa de la llengua catalana, considerada com a element identitari del poble català. Francesc Pi i Maragall, Valentí Almirall o Enric Prat de la Riba, varen erigir-se com a fermes defensors del reconeixement d'un estatut de protecció i tutela de l'idioma català. Resulta particularment il·lustratiu l'article de Pi i Maragall publicat al setmanari que ell mateix va fundar el 1890, el *Nuevo Régimen*, on, amb el títol "La llengua catalana", va proclamar un discurs favorable a la seva protecció via oficialitat. En aquest article, el dirigent proclamava "*aconsella el bon govern l'ús oficial de les llengües regionals. Pot donar-se res més il·lògic que confiar l'administració ni la justícia a homes que no coneixin la llengua del país ont hagin d'exercir-les? A Catalunya, a les illes Balears, a Valencia, a Galicia, a Asturies, a Nabarra, a les províncies basques, són més els qui ignoren la llengua de Castella que'ls qui la coneixen. Crideu els qui l'ignoren a que, per exemple, declarin com a testimonis davant jutges o magistrats... a quants d'errors no estaràn exposats, no entenen bé les preguntes i no essent millor enteses les llurs respostes pels qui els interroguen! Voldríem nosaltres parlar en una llengua que tota l'humanitat entengués; però no existeix, i cal atemperar-se a la realitat de les coses: en lo oficial com en lo privat, s'ha d'emplear la llengua que s'usi en la regió ont visquem*"²¹⁰.

Enric Prat de la Riba, també es consolidaria com un defensor de l'ús oficial de la llengua catalana. De fet, va pronunciar-se obertament a favor de garantir i tutelar l'ús del català a l'àmbit públic, inclòs el judicial. Pel que fa referència a l'administració de justícia, en el seu discurs pronunciat a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació sobre l'ús del català en els actes judicials, Prat de la Riba va denunciar la situació d'indefensió

²¹⁰ Vid. PI MARAGALL, Francesc; "La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)", Alta Fulla, Biblioteca, Serie A, Barcelona, 1978, p. 86-88.

que sofrien els justiciables que no coneixien la llengua castellana. Prat de la Riba va descriure les situacions discriminatòries i d'indefensió que patien els catalanoparlants en la seva relació amb la justícia que emprava una llengua, la castellana, que en moltes ocasions els era desconeguda²¹¹. En el seu discurs, va insistir en la necessitat de garantir i protegir l'ús de la català a l'administració de justícia, amb la correlativa càrrega d'aquesta administració d'assegurar que els funcionaris coneguessin la llengua de la regió on estiguessin adscrits, a fi de tutelar els interessos dels justiciables²¹².

D'aquesta manera, en el moviment del catalanisme polític, la defensa de l'ús oficial de la llengua catalana s'erigia com una conseqüència del seu estatut de llengua de la nacionalitat catalana. De fet, constitueix un discurs recurrent de l'obra de Prat de la

²¹¹ Vid. PRAT DE LA RIBA, Enric; "Prat de la Riba, impulsor de la llengua i la cultura (articles i parlaments)", Ed. Selecta, Barcelona, 1974, p. 41-48. En aquest discurs, l'autor va proclamar que "*son muchos, son en mayoría los que no saben la lengua castellana, y son muchos también los que ni la hablan ni la entienden; pero, aun cuando fuesen en menor y más reducido número, no por esto sería su condición menos digna de ser tenida en cuenta por el legislador, pues constituyen la parte de la sociedad más necesitada de la protección del poder público (...) Pues bien, de esta masa social que no habla y apenas entiende la lengua castellana salen en su mayor parte los testigos, los procesados, los jurados ¿Y qué es lo que sucede? Cuantos hayan intervenido con alguna frecuencia en la administración de justicia en lo criminal habrán tenido ocasión de comprobar a menudo la impresión que el aparato externo del ceremonial causa (...) y habrán observado también que, mientras en los que naturalmente hablan la lengua castellana no pasa de emoción interna más o menos traducida por las inflexiones de la voz y la corrección de la frase, en los que usan habitualmente otro idioma es causa de una alteración profunda y de una perturbación tan grande que casos se han dado, y uno de ellos es de fecha muy reciente, en que testigos de esmerada educación, en posesión de títulos académicos, hayan hecho declaraciones contrarias a la verdad, a su propósito y al interés de la parte por la cual fueron llamados. Y es natural (...) el hecho de hablar en lengua extraña supone siempre la intervención reflexiva de la inteligencia que realiza una traducción continuada (...) o bien brotan las ideas en su forma natural y espontánea, en la lengua propia, o bien se pronuncian marginalmente frases incoherentes, inconexas, que anulan el valor probatorio del testigo o dan a sus declaraciones un sentido diferente, perjudicando en uno y otro caso los intereses de la justicia (...) Las consideraciones que acabamos de exponer tienen aplicación a los testigos y acusados que conocen más o menos la lengua oficial. Respecto a la gran mayoría de personas que no hablan y apenas la entienden, la comunicación directa del juzgador –perteneciente casi siempre a la nacionalidad castellana– con el testigo y el acusado es completamente imposible, y ha sido preciso recurrir a la comunicación indirecta, al procedimiento de la traducción por medio de intérprete (...) La constitución del Jurado aporta un nuevo elemento cuya armonización se impone. Una parte de los jurados pertenece siempre a las capas sociales cuyo conocimiento de la lengua oficial es imperfecto, y no pueden por lo tanto hacerse perfecto cargo ni de la acusación judicial ni del informe de la defensa ni del discurso resumen del presidente que tanta y tan merecida importancia en la práctica ha adquirido*".

²¹² Vid. PRAT DE LA RIBA, Enric; "Prat de la Riba, impulsor de la llengua i la cultura (articles i parlaments)", obra cit. nota supra p. 48. En aquest discurs va defensar la necessitat que es garantís l'ús de la llengua catalana a l'administració de justícia i que, alhora, es garantís que els funcionaris que integraven els Tribunals coneguessin la llengua emprada pels justiciables. En aquesta intervenció a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació sobre l'ús del català en els actes judicials, Prat de la Riba va denunciar la situació d'indefensió que patien els justiciables que parlaven llengües diferents de la castellana en la seva relació amb els tribunals de l'Estat i va concloure que "*resulta de todo lo que llevamos expuesto que los testigos y los reos deben usar ante los tribunales la lengua que hablan usualmente, la lengua propia, y como los funcionarios que constituyen el tribunal han de comunicarse directamente con ellos resulta asimismo que estos funcionarios deben conocer el idioma de la región en que desempeñan sus funciones*".

Riba, i de l'obra d'altres teòrics del catalanisme polític, el que assenyala que la llengua assumeix un rol particularment clau en la definició del concepte de nacionalitat²¹³.

Cal tenir present que el catalanisme polític fou un moviment que va centrar intensos debats parlamentaris en seu de les Corts constituents republicanes de 1931, moltes vegades projectats sobre el model d'organització política de l'Estat. Els discursos de teòrics del catalanisme polític com Valentí Almirall, Pi i Maragall o Prat de la Riba varen ser citats en nombroses intervencions en seu de les Corts constituents republicanes, bé fos per criticar-ne els seus postulats, bé fos per adherir-se a certes tesis²¹⁴.

Inevitablement, aquests postulats del catalanisme polític també varen ser presos en consideració quan va discutir-se el model lingüístic de la Constitució republicana.

Les Bases de Manresa se situen dins d'aquesta corrent de pensament. No pot oblidar-se que Enric Prat de la Riba, nomenat vice-president per l'Assamblea general de Delegats

²¹³ Vid. Conferència d'Enric Prat de la Riba publicada a "La Renaixença", nº 1714, d'11 de febrer de 1897, p. 852-858; de 12 de febrer, p. 872-876 i de 13 de febrer p. 896-898, també a PRAT DE LA RIBA, Enric; "La llengua dins el concepte de nacionalitat" a "Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura", obra cit. nota supra, p. 26-40. En la mateixa línia, vid. també, del mateix autor "La nacionalitat catalana", Edicions 62, Barcelona, 1978, p. 134-143, capítol dedicat a l'anàlisi de la importància de la llengua dins el concepte de nacionalitat.

²¹⁴ Vid., per totes, *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 37 d'11 de setembre de 1931, p. 890, intervenció, per totes, del diputat Sr.Royo Villanova, quan va proclamar "¿Pues no estoy hablando de la Nación española? Yo os digo que el concepto del catalanismo actual es fundamentalmente el de Prat de la Riba, y repito que los actuales federales catalanes no aceptan la integridad de la doctrina de Pi y Margall, porque vacilan en admitir el principio nacional y, además, lo consideran inadecuado. El principio del catalanismo político moderno no está precisamente en el libro de Prat de la Riba, que se publicó en 1910 con el título 'La Nacionalidad Catalana', (...) Por eso, al ver que la Comisión no emplea la palabra Nación española, repito que la Nación española es incompatible con la nación catalana. Prat de la Riba decía que España era una expresión geográfica; de modo que usaba la expresión España como lo hacéis vosotros. Lo que no usaba nunca era la frase Nación española, y como veo que vosotros empleáis la palabra España, y España para los que estaban de acuerdo con Prat de la Riba, era una expresión geográfica, y como veo, también, las manifestaciones del Sr. Macià (...) y de todos los periódicos catalanistas, y oigo como 'leiv motiv' de todas las propagandas de reivindicación catalana, decir: España es el conjunto de pueblos ibéricos; nosotros queremos que la República exprese la organización de nacionalidades ibéricas; España no es una nación, sino un conjunto de nacionalidades (eso es lo que decían) yo digo que sobre esa base no puede haber solución". Les referències als postulats del catalanisme polític com argument de discussió del model d'organització política de l'Estat fou un discurs al que varen recórrer diversos parlamentaris tals com el Sr. Arroyo (vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 40 de 16 de setembre de 1931, p. 949, quan va fer referència a la figura de Pi i Maragall i la seva obra "De las Nacionalidades"), el diputat Sr.Orozco (vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 42 de 22 de setembre de 1931, p. 1054) o el diputat Sr. Xirau (vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 43 de 23 de setembre de 1931, p. 1402-1106, quan en representació de la Unió Socialista de Catalunya va proclamar la necessitat de tutelar la llengua catalana en una intervenció en la que feia menció expressa al moviment del catalanisme polític i els seus principals exponents tals com Prat de la Riba, Valentí Almirall o Pi i Maragall, que va citar en el decurs de la seva intervenció).

de la Unió Catalanista a la sessió constitutiva del 25 de març de 1892, va participar activament en els treballs de debats i tramitació del que serien les Bases.

S'encentava així una nova etapa, que es consolidaria al primer terç del segle XX i que hauria d'aprofundir la reivindicació d'una oficialitat de la llengua catalana, oficialitat lingüística que els teòrics del catalanisme polític havien esbossat amb vocació de constitucionalitzar-la durant la segona meitat del segle XIX.

B) El tractament de l'oficialitat lingüística del català a principis del segle XX. Anàlisi dels projectes normatius i acords polítics.

Durant el primer terç del segle XX, foren diverses les iniciatives i propostes, polítiques i jurídiques, tendents a garantir i tutelar els drets lingüístics dels catalanoparlants.

De fet, fou justament a principis del segle XX quan l'idioma català va anar-se introduïnt i extenent en àmbits tals com els de les corporacions públiques i professionals a Catalunya, fins aleshores monopolitzats per la llengua castellana²¹⁵. Els exemples d'aquesta progressiva introducció de l'ús de la llengua catalana en sectors fins aleshores absolutament impermeables a aquesta llengua són molt abundants. Així, i a títol d'exemple, el primer discurs en llengua catalana impartit a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona data de 17 d'abril de l'any 1900, essent l'orador Narcís Pla Daniel. El 26 de juliol del mateix any, el Col·legi d'Advocats de Barcelona aprovava una proposició en la que es demanava que fos modificada la llei d'Enjudiciament criminal i del poder judicial a fi que hom pogués usar les llengües espanyoles diferents de la castellana als tribunals. Coetàniament, l'ús del català s'extenia a la Diputació i a l'Ajuntament de Barcelona, on càrrecs electes reclamaren i exerciren el seu dret a expressar-se en català, pràctica que, tal i com s'ha advertit doctrinalment, s'anà extenent a la majoria dels municipis²¹⁶.

El 12 de desembre de 1902 el monarca espanyol Alfons XIII rebia una comissió de representants de les principals societats intel·lectuals i econòmiques de Catalunya, que li va trametre un missatge reclamant el reconeixement de la identitat catalana i l'ús de la llengua pròpia en tots els àmbits de l'Administració Pública. Poc temps després, el 1903, es convocava el Primer Congrés Universitari Català, amb l'objectiu de difondre

²¹⁵ Vid. ROVIRA VIRGILI, Antoni; "Resum d'història del catalanisme", Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català n°1, Edicions La Magrana-Diputació de Barcelona, 1983, p. 93-97.

²¹⁶ Vid. ROVIRA VIRGILI, Antoni; "Resum d'història del catalanisme", obra cit. nota supra, p. 94.

l'ús d'aquesta llengua en aquest àmbit, també monopolitzat pel castellà. Aquestes iniciatives, per totes, il·lustren l'existència d'un ampli moviment polític i social favorable a difondre l'ús de la llengua catalana a l'àmbit públic, moviment que ha estat qualificat com una veritable “*ofensiva catalana*”²¹⁷.

Ara bé, aquestes iniciatives han de valorar-se sens perjudici de les diverses disposicions normatives estatals, adoptades coetàniament, tendents a imposar l'ús de la llengua castellana en diferents àmbits. De fet, desde certs sectors, i des del propi govern estatal, l'expansió de la llengua catalana es percebia com un perill al que calia fer front, que amenaçava la unitat nacional. Il·lustra aquesta concepció l'exposició de motius del Reial Decret de 23 de novembre de 1902 en el que s'obligava als mestres a ensenyar el catecisme en llengua castellana, on expressament es proclamava que “(...) *no cabe desconocer la honda perturbación que puede procudir en los espíritus todo aquello que se refiere al desuso del lenguaje, que es como la piel dentro de la cual viven y funcionan los músculos y huesos,(...) Fuera temeridad pensar que si educamos á la generación de hoy no enseñándola los principios fundamentales de la Religión en castellano, en el idioma de Cervantes, en aquél que nos sirvió en el Nuevo Mundo para propagar nuestra fe y nuestra civilización, tendríamos mañana ciudadanos unidos por la fraternidad, amantes de la Patria común y capaces de servirla y de engrandecerla*”, indicant a continuació que el desconeixement del castellà, l'idioma nacional, provocaria “*grave daño de los altos intereses de la Patria, que en la lengua tienen su más preciado vínculo de unión entre todas las provincias del Reino*”²¹⁸.

²¹⁷ Vid. FERRER GIRONÈS, Francesc; “La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui”, Edicions 62, Barcelona, p. 93.

²¹⁸ Il·lustren aquesta afirmació disposicions tals com, per totes, el Reial Decret de 23 de novembre de 1902, adoptat pel Ministre de Gràcia i Justícia, Alvaro de Figueroa, comte de Romanones, en el que s'obligava als mestres a ensenyar el catecisme en llengua castellana. Aquest Reial Decret va motivar una forta protesta a Catalunya, i va centrar alguns debats parlamentaris, tals com el celebrat a la sessió del Congrés dels Diputats el 24 de novembre de 1902, quan el diputat català Joan Ferrer Vidal interpel·là al Ministre sobre aquesta disposició. En aquest sentit, resulta il·lustrativa la intervenció del Ministre per justificar la disposició, quan va proclamar que la mesura “*se ha dado después de haber meditado bien la situación a que S.S. se refiere; se ha dado por creer que el peligro estaba precisamente en no darla, y que el Gobierno permaneciera impasible y cruzado de brazos ante un estado de cosas tan grave como el que yo he manifestado al Congreso; porque no se trata ya solo de que la lengua castellana esté en desuso en los pueblos de la montaña; como dice S.S.; es que los inspectores de primera enseñanza me han asegurado que ya la doctrina cristiana se daba en catalán, incluso en la misma Barcelona; y había de llegar un momento en qué este mal se atajara, y a mi juicio, el momento ha llegado, y sostendré esa medida a pesar de las amenazas y de los peligros que se pueden deducir de las palabras del Sr.Ferrer y Vidal*”. Vid. D.S.C. Congreso nº 55, 1902, p. 1404. Poc temps més tard, a conseqüència de les protestes, el nou govern conservador de Francisco Silvela adoptava una Reial Ordre de 19 de desembre de 1902, amb l'objectiu d'atenuar les previsions del Reial Decret. Vid. FERRER GIRONÈS, Francesc; “La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui”, obra cit. nota supra, p. 94-103.

Una anàlisi del context històric permet concloure que existien posicionaments tendencialment oposats pel que fa al tractament jurídic que havia de concedir-se a la qüestió idiomàtica, que es projectaven més enllà del que era el pla estrictament lingüístic i es vinculaven a reivindicacions de diferents models d'organització política de l'Estat. La llengua catalana, en tant que element identitari del poble de Catalunya, era percebuda, per certs sectors, com un perill per la unitat estatal. Per contra, un important moviment cívic i polític català es manifestava, com mai ho havia fet, a favor de la reivindicació d'un estatut jurídic de la llengua catalana que en tutelés el seu ús a l'àmbit públic a Catalunya. De fet, moltes de les iniciatives que varen emergir durant el primer terç d'aquest segle, proposaven garantir-li un estatut d'oficialitat lingüística.

A les anteriors precisions, s'hi ha d'afegir l'avertiment que els primers anys del s. XX varen caracteritzar-se per ser un període històric de fortes convulsions polítiques i socials. Un dels principals episodis que hom ha de valorar i tenir en compte és el triomf de Solidaritat Catalana a les eleccions del 1907, un moviment unitari nascut un any abans i impulsat per grups i partits catalanistes que aplegaria un ampli catàleg de forces polítiques. En el seu Comitè Executiu, nomenat a finals del gener de 1906, hi hauria representants de la Lliga Regionalista tals com F.Cambó, republicans independents, la Unió Republicana, carlins o nacionalistes republicans. La candidatura de Solidaritat Catalana va obtenir una victòria aclaparadora a les eleccions de 1907, obtenint quaranta-una de les quaranta-quatre actes de diputat de Catalunya. Tal com s'ha apuntat doctrinalment, aquesta victòria representaria un avenç decisiu del catalanisme, que aplanaria el camí al que s'ha qualificat com la primera experiència moderna d'autogovern de Catalunya: la Mancomunitat²¹⁹.

El 18 de desembre de 1913, un Reial Decret va autoritzar la mancomunitat de províncies, per atendre fins "*exclusivamente administrativos, que sean de la competencia de las provincias*"²²⁰. Pocs mesos més tard, el 6 d'abril de 1914, es constituïa la Mancomunitat de Catalunya, nomenant-se com a President d'aquest ens a Enric Prat de la Riba. El Reial Decret de 26 de març de 1914 aprovaria l'Estatut de la Mancomunitat Catalana. Tal com consta a l'exposició de motius d'aquesta disposició "*l'Estatut a formular ve a ésser la llei fonamental equivalent a ço que en els organismes de vida política autònoma, com els estats de les monarquies o de les repúbliques federals, és la Constitució*". L'article 4 de la disposició establia que l'ens seria

²¹⁹ Vid. ARBÓS MARIN, Xavier; "*Els antecedents històrics de l'Autonomia de Catalunya*", a BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (Coord.); "*Dret Públic de Catalunya*", Cedecs Estudis Constitucionals i Polítics, Barcelona, 2001, p. 44.

²²⁰ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; "*Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*", obra cit. nota supra, p. 564-570.

representat pel President, per una Junta o Assemblea deliberant i per un Consell Permanent.

La Mancomunitat de Catalunya va assumir un rol particularment clau en el procés de reivindicació d'un estatut d'oficialitat de la llengua catalana. Il·lustra aquesta afirmació, per totes, el missatge del Consell Permanent de Catalunya adreçat al President del Consell de Ministres el 1916 en defensa dels drets de la llengua catalana, on va proclamar-se expressament *“a tots els regnes on hi ha pluralitat de llengües es lluita vivament, ardentment, per la llengua pròpia: els ciutadans no jutgen assolida la plenitud de llibertat política ni d'igualtat civil mentre als drets i a les llibertats proclamats en la primera etapa dels moviments democràtics no s'uneixi també la llibertat i la igualtat de condició de les diferents llengües nacionals, mentre hi ha una llengua privilegiada i altres llengües preterides, mentre no obtenen totes les llengües nacionals exactament els mateixos drets. A Bèlgica i a Àustria-Hongria, després de violentes lluites, s'ha arribat ja a la pau, entre les poblacions que usen llengües distintes, mitjançant el reconeixement de l'oficialitat de les llengües parlades dintre l'Estat”*.

En aquest manifest, es reclamava de forma expressa la voluntat de concedir *“a la nostra llengua la plenitud dels seus drets, la igualtat de condició que les altres llengües espanyoles i, d'una manera especial, l'oficialitat en tota la vida pública interior de Catalunya, així en els organismes locals populars com en tots els centres i dependències de l'Estat situats en el territori de Catalunya. Aquesta voluntat catalana, conscient i reflexiva, canalitzada i autenticada pels òrgans d'expressió de la voluntat popular que la Constitució regula, pels representants parlamentaris de Catalunya, per les seves Diputacions, per les seves Corporacions Municipals, ha estat ratificada recentment pel vot unànim de l'Assamblea de la Mancomunitat; i en compliment d'aquest acord, elevem a les Corts i al Govern la petició que sigui proclamada l'oficialitat de la llengua catalana en tota la vida interior de Catalunya, única manera que quedi garantit el ple respecte al dret dels ciutadans catalans en tot allò que a l'ús de llur idioma es refereix”*²²¹.

Aquest període històric es caracteritza per una progressiva efervescència de la voluntat d'autogovern de Catalunya, que desembocarà en el que hom ha anomenat el *“problema català”*, accentuat en l'etapa que transcorre de novembre de 1918 a finals de febrer de 1919. Tal com s'ha dit, *“durant vora quatre mesos, Espanya viurà el problema català potser com mai. Tal vegada la lluita autonomista no havia significat mai tant per als catalans”*, en un context en el que la *“l'aspiració a l'autonomia ja desbordava el marc*

²²¹ Vid. PRAT DE LA RIBA, Enric; “Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura”, obra cit. nota supra, p. 146-150.

jurídico-polític o el dels interessos”²²². D’aquesta accidentada etapa històrica daten iniciatives tals com la celebració del plebiscit organitzat per l’Escola de Funcionaris d’Administració, depenent de la Mancomunitat, celebrat entre els Ajuntaments de Catalunya en pro de l’autonomia catalana, plebiscit que fou contestat afirmativament per una àmplia majoria dels electors; o iniciatives tals com la tramesa el 28 de novembre del 1918 per part del Consell de la Mancomunitat al cap del Govern estatal García Prieto, del “*Mensaje y Bases per a l’Autonomía de Catalunya*”, en el que es reclamava un augment de l’autonomia catalana. Aquest projecte fou desestimat en un context polític que va agreujar-se per la dimissió del govern estatal de García Prieto per la falta d’acord sobre la política que calia adoptar respecte a la reivindicació catalana.

Pocs mesos més tard, el gener de 1919 es formalitzaven dues noves iniciatives que, d’alguna manera, plantejaven estratègies diferents per afrontar les aspiracions d’autonomia catalana. Ambdues iniciatives varen tramitar-se paral·lelament i varen preveure referències expressives a la qüestió lingüística. Aquestes iniciatives són, en primer lloc, el Projecte d’Autonomia presentat pel Govern espanyol al Congrés, de 20 de gener de 1919; en segon lloc, l’Estatut d’Autonomia de Catalunya aprovat per l’Assemblea de la Mancomunitat el 25 de gener de 1919.

El projecte governamental formalment s’estructurava en un total de vint-i-dues bases, l’objectiu de les quals, tal i com s’indicava a l’encapçalament del projecte de llei, era “*satisfacer las demandas de autonomía, para que cada órgano del cuerpo nacional recobre y conserve la independencia de sus funciones, logrando así aquella unidad que, dentro de la variedad, constituya la base de una intensa y efectiva armonía entre las regiones de España, manteniendo la dirección única de los intereses generales y comunes, pero sin absorber ni llegar a los intereses especiales peculiares y privativos de la vida local*”. La darrera de les Bases, la vint-i-dos, en diversos preceptes del seu articulat, contenia previsions expressives a la qüestió lingüística, si bé projectades a àmbits concrets

Així, l’article 10 del Projecte d’Autonomia del govern estatal de 20 de gener de 1919 establia que, a la instrucció primària a Catalunya, “*podrá la región establecer y sostener a sus expensas cuantas escuelas estime convenientes, en las cuales, presupuestas siempre las condiciones normales de moralidad e higiene, será obligatoria la enseñanza de la lengua castellana (...). El Estado, además de sostener cuantas escuelas y establecimientos estime convenientes para la enseñanza o la cultura, ejercerá sobre las escuelas primarias de la región, como sobre las de los Municipios, las facultades suficientes para comprobar en cualquier tiempo la observancia de los*

²²² Vid. Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 221.

antedichos requisitos. Fuera de lo preceptuado para las escuelas primarias regionales, en los establecimientos de enseñanza que sostenga la región, podrán los profesores y los alumnos, siendo derecho de aquéllos y de éstos, dar la enseñanza y contestar respectivamente en castellano o en catalán (...)”.

L’article 13 d’aquesta iniciativa governamental contemplava la publicació bilingüe, en castellà i català, de l’Estatut de Dret foral, establint-se que en cas de discrepància entre la literalitat de les dues publicacions, prevaldria el text castellà “*para las diferencias de interpretación que puedan plantearse*”²²³.

Resulta particularment interessant la previsió de l’article 14 del Projecte, que ordenava el règim de capacitació lingüística de Jutges, Magistrats i funcionaris del Ministeri Fiscal nomenats pel Govern per a Catalunya. Aquest article disposava que “*La justicia se administrará dentro de la región catalana en nombre del Rey, por Jueces y Magistrados que figuren con las debidas calidades en el escalafón general, y sean conocedores de la lengua catalana, acreditándose en la forma que se dispondrá por Real Decreto este requisito exigido también a los funcionarios del Ministeri Fiscal que el Gobierno nombre para Cataluña*”.

Finalment, l’article 15 del Projecte, establia que “*en las deliberaciones orales de la Diputación, de los Ayuntamientos o de otras cualesquiera Corporaciones oficiales, organizadas por la Región, se podrá usar indistintamente la lengua catalana o la castellana, y también al practicar actuaciones judiciales o gubernativas, en las cuales intervengan litigantes, procesados, peticionarios, peritos o testigos; mas las actas de las sesiones, las formalizaciones escritas de diligencias, en los juicios o en los expedientes, y cualesquiera otros documentos oficiales o públicos, sean cuales sean su origen, su índole y su destino, si se redactan en la lengua catalana deberán contener también su versión castellana; de modo que las firmas, signos, sellos y demás requisitos de autenticidad, abonen y autoricen los dos textos para que, juntamente éstos, se archiven, comuniquen, notifiquen o publiquen. Ante los Tribunales de Cataluña se podrá informar en catalán previa conformidad de las partes y sus defensores*”.

Aquestes previsions lingüístiques contemplades al projecte governamental esbossen un marc juridicolingüístic particularment garant de la presència i ús de la llengua catalana

²²³ Article 13 del Projecte d’autonomia presentat pel Govern espanyol al Congrés, de 1919, disposava: “*Las instituciones especiales de Derecho civil que están vivas actualmente en territorios de la región catalana y difieren de la legislación común, serán compiladas y ordenadas por la Diputación a propuesta de la Generalidad, circunscribiéndose estrictamente a ellas un Estatuto, para cuya publicación como ley queda autorizado el Gobierno, pudiendo oír a la comisión de Códigos si lo encontrare ajustado a este artículo, sometiendo, en otro caso, la solución a las Cortes. En todo caso, el Estatuto de Derecho Foral se publicará en la Gaceta de Madrid y en el periódico oficial de la región, en castellano y en catalán, estándose al primer texto para las diferencias de interpretación que puedan plantearse*”.

en àmbits fins aleshores monopolitzats pel castellà. Es proposava assolir un sostre juridicolingüístic del català genys menyspreable. Malgrat que aquesta iniciativa no va prosperar, resulta interessant en la mesura que contemplava un estatut ampli de reconeixement i protecció de la llengua catalana, sense precedents. Es buscava una solució de consens pel “*problema català*”, un problema que excedia amb escreix del pla estrictament lingüístic. En aquest context l’estatut que havia de concedir-se a la llengua catalana es consolidava com una diguem-ne matèria més o menys transaccional que, eventualment, podria afavorir la negociació i l’aproximació de posicionaments.

El segon dels Projectes de referència fou l’Estatut d’Autonomia de Catalunya aprovat per l’Assemblea de la Mancomunitat el 25 de gener de 1919. Resulta interessant advertir que, pel que fa referència a la qüestió lingüística, les previsions del projecte governamental són més abundants que les del projecte de la Mancomunitat. Aquest Estatut d’Autonomia de la Mancomunitat només preveia una única disposició que contenia una referència a la qüestió lingüística: l’article 6.A.3. Aquest precepte establí l’obligatorietat de l’ensenyament de la llengua castellana a totes les escoles d’ensenyament primari de Catalunya²²⁴.

Un i altre projecte eren políticament incompatibles. Es tractava d’estratègies d’autonomia o, altrament dit, projectes de govern, per a Catalunya tendencialment divergents²²⁵. Tal com va proclamar Cambó a la seva intervenció al Congrés dels Diputats a la sessió de 7 de febrer de 1919 “*Si nuestro problema fuera un problema de ordenación administrativa podríamos examinar el proyecto, podríamos llegar a un acuerdo; pero es un problema de personalidad y para un problema de personalidad no está hecho el proyecto que vamos a discutir (...) la voluntad de todo el pueblo de Cataluña es que quiere una autonomía, no solamente distinta, sino contrapuesta, absolutamente diversa de la de este Estatuto*”²²⁶, pronunciant-se favorable a la celebració d’un referèndum català.

S’iniciava així un període de forta inestabilitat política i social, que finalitzaria el 13 de setembre de 1923 amb el cop d’Estat del capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera, amb el suport de grups conservadors.

²²⁴ L’article 6.A.3 de l’Estatut de l’Autonomia de Catalunya aprovat per l’Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya el 25 de gener de 1919 deia: “*Serà obligatòria l’ensenyança de l’idioma castellà en totes les escoles de primera ensenyança*”. Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 629-643.

²²⁵ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 249.

²²⁶ Vid. *Diario de Sesiones del Congreso* nº 120, de 7 de febrer de 1919.

C) Les previsions lingüístiques al Projecte de Constitució Provisional de la República Catalana de 1928.

El Projecte de Constitució Provisional de la República Catalana de 1928, també conegut com Constitució de l'Havana, presenta, pel que fa al tractament de la qüestió lingüística, un tret que el fan singular.

L'anàlisi d'aquest document exigeix partir d'una breu menció al context històric en el que fou adoptat, en plena dictadura del general Primo de Rivera.

El 15 de setembre de 1923 Primo de Rivera fou nomenat president del Directori militar, iniciant-se així un parèntesi en el procés d'expansió i tutela de la llengua catalana. Tres dies després del nomenament, aquesta dictadura sotmetria a la llengua catalana a un estatut de submissió, i àdhuc, persecució. Per Ordre reial de 18 de setembre de 1923 de "*Defensa de la Unidad Nacional*", s'establia, pel que fa a la llengua, que "*al expresarse o escribir en idiomas o dialectos, las canciones, bailes, costumbres y trajes regionales no son objeto de prohibición alguna; pero en los actos oficiales de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano, que es el oficial del Estado español, sin que esta prohibición alcance a la vida interna de las corporaciones de carácter local o regional, obligadas, no obstante, a llevar en castellano los libros oficiales de registros, actas, aun en los casos de que los avisos y comunicaciones no dirigidas a autoridades se hayan redactado en lengua regional*".

Aquesta previsió lingüística, de coerció de la llengua catalana, fou una de les primeres mesures que va adoptar el Directori Militar, en els propis inicis del cop d'Estat. Resulta curiós advertir que s'ordenés el 18 de setembre de 1923, fins i tot abans de dissoldre les diputacions per reial decret de 12 de gener de 1924 o abans de dissoldre la Mancomunitat el 20 de març de 1925.

Aquesta constatació il·lustra l'entitat simbòlica de la llengua catalana, tradicionalment vinculada a reivindicacions nacionalistes, catalanistes i d'autogovern de Catalunya. Aquest valor diguem-ne simbòlic, ve confirmat per la constatació que aquesta previsió lingüística es consignava just a continuació de la prohibició d'exhibició de banderes o senyeres de "*significación antipatriótica*", i a la mateixa disposició que prescrivia que els "*delitos contra la seguridad y unidad de la Patria y cuanto tienda a disgregarla, restarle fortaleza y rebajar su concepto*" serien enjudiciats per Tribunals Militars.

Durant aquest període dictatorial s'aprovarien diverses disposicions amb l'objectiu de perseguir l'ús del català, en diferents àmbits. La finalitat se centrava en prohibir-ne el

seu ús en sectors en els que aquesta llengua s'havia extès i normalitzat a les dècades precedents, sota l'impuls del catalanisme polític²²⁷.

Tal com s'ha avançat, d'aquest període de persecució política del català, resulta interessant estudiar-ne un projecte que fou tramitat i aprovat amb la vocació de constitucionalitzar i reafirmar els principis del catalanisme polític: l'anomenada Constitució de l'Havana de 1928.

L'any 1928, en aquest període dictatorial, les delegacions del Separatisme Català, sota la presidència de Francesc Macià, aprovaren el Projecte de Constitució Provisional de República Catalana, també conegut com Constitució de l'Havana. Tal com indica l'exposició de motius del projecte, el seu objectiu era reafirmar els principis i “*ideals patriòtics*” catalans, apel·lant a “*la unitat espiritual indestructible de Catalunya*”, en base a la qual varen declarar la seva voluntat de “*valdre's dels medis revolucionaris per a independitzar-se de l'Estat espanyol*”. Partint d'aquesta base ideològica, varen promoure “*la següent Constitució en nom del poble català, perquè aquest s'hi regeixi amb caràcter provisorí, mentre no estigui en condicions de poder-se fixar i d'atorgar-se la seva llei fonamental definitiva*”. Aquest seria el que s'ha qualificat com el primer Projecte de Constitució de la història pensat per a una Catalunya independent de l'Estat espanyol. Aquest projecte es fonamentava sobre la base ideològica de percebre el catalanisme com a sinònim de separatisme o independència d'Espanya²²⁸.

Aquest projecte, pel que fa referència a les previsions lingüístiques, presenta unes característiques que el fan singular. L'article 2 del Projecte, ubicat dins el Títol II rubricat “*Idioma, bandera i escut*”, establia que l'única llengua oficial, a Catalunya, era la catalana. Amb aquesta formulació, es proposava assolir dos objectius bàsics: en primer lloc, concedir a la llengua catalana un estatut d'evident preeminència simbòlica, més encara si es té en compte que s'ordenava en el Títol dedicat a l'ordenació d'elements simbòlics per excel·lència de la identitat catalana; en segon lloc, es proposava concedir al català una posició de preeminència jurídica, concedint-li l'estatut d'única llengua oficial a Catalunya, sense contenir cap tipus de menció a la llengua castellana. Amb la Constitució de l'Havana, es proposa un Catalunya independent de l'Estat espanyol que hauria de tenir el català com a una única llengua oficial.

²²⁷ Vid. FERRER GIRONÈS, Francesc; “La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui”, obra cit. nota supra, p. 139-151.

²²⁸ Vid. ARBOS MARIN, Xavier; “*Els antecedents històrics de l'Autonomia de Catalunya*”, a obra cit. nota supra, p. 47. Vid. també, CONANGLA FONTANILLES, Josep; “La Constitució de l'Havana i altres escrits”, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català n° 14, Edicions La Magrana, Barcelona, 1986.

A part de l'article 2, la Constitució de l'Havana contemplava una menció expressa a la qüestió lingüística als seus articles 24, 26, 195 i 196, si bé projectada a àmbits concrets.

Així, l'article 24 establia que només els catalans podien exercir càrrecs públics de govern, justícia, armes, administració i ensenyament a Catalunya, exceptuant-se d'aquesta previsió l'ensenyament d'idiomes i d'especialitats tècniques, que podien impartir estrangers²²⁹. Pel que fa referència a l'ensenyament, l'article 195 del projecte disposava que l'ensenyament primari obligatori s'impartiria en llengua catalana, i l'ensenyament secundari també seria en català, contemplant-se l'ensenyament obligatori de la llengua castellana i l'ensenyament optatiu de dos idiomes estrangers a escollir entre francès, anglès i alemany, dels quals un d'ells era d'aprenentatge també obligatori²³⁰.

L'article 26 disposava que, per entrar en possessió dels drets polítics, ser elector i elegible, així com per exercir funcions i càrrecs públics era necessari ser major d'edat i “*saber llegir i escriure en català*”²³¹. Finalment, l'article 196 contemplava l'existència d'una Acadèmia de la Llengua Catalana.

De les anteriors previsions se'n pot concloure una consideració bàsica que cal tenir present: la constatació que aquest projecte constitucional concedia a la llengua catalana un reconeixement molt generós, sense precedents, atribuint-li l'estatut d'única llengua oficial de Catalunya i contemplant garanties de tutela del seu coneixement i ús en diferents àmbits tals com l'ensenyament o l'administració pública.

Malgrat la seva manca de vinculatorietat jurídica, aquest document resulta interessant en el pla d'anàlisi teòric. Esbossa un model lingüístic singular, sense precedents en els projectes del segle XIX. Alhora, cal tenir present que es tracta d'un projecte polític separatista que va motivar moltes crítiques, que s'acabarien projectant en el propis debats de les Corts constituents celebrats el 1931 en motiu de la tramitació del que seria la Constitució espanyola de la II República²³².

²²⁹ Article 24 de la Constitució de l'Havana de 1928: “*Sols els catalans podran exercir càrrecs públics de govern, justícia, armes, administració i ensenyament a Catalunya. S'exceptua l'ensenyança d'idiomes i d'especialitats tècniques, que podran exercir-la els estrangers capacitats*”.

²³⁰ Article 195 de la Constitució de l'Havana de 1928: “*La Llei orgànica d'Instrucció Pública i Belles Arts deurà establir i regular els següents serveis (...) Ensenyança primària obligatòria en català dels sis als dotze anys; Ensenyança secundària en català, dels idiomes castellà (obligatori), francès, anglès i alemany, potestatius dos d'aquests, obligatori un d'ells; (...)*”.

²³¹ Article 26 de la Constitució de l'Havana de 1928: “*Per a entrar en possessió dels drets polítics, ésser elector i elegible, desempenyat funcions i obtenir càrrecs públics serà necessari ésser major d'edat i saber llegir i escriure en català*”.

²³² Vid., per totes, intervenció del parlamentari Sr. Iglesias Ambrosio a la sessió del 24 de setembre de 1931, a *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* n° 44 de 24 de

Un any més tard, el 1929, per tant també en període dictatorial, es redactava l'avantprojecte de Constitució de la Monarquia Espanyola, l'article 8 del qual proposava la següent dicció: “*El idioma oficial de la nación española es el castellano*”²³³.

La dimissió el gener de 1930 del general Primo de Rivera, substituït pel general Berenguer, obriria el camí a una nova etapa política, que s'havia gestat en els moviments d'oposició a la dictadura: la República, proclamada el 14 d'abril de 1931, dos dies després de les eleccions municipals que, pel que fa a Catalunya, foren àmpliament guanyades per la formació Esquerra Republicana de Catalunya, dirigida per Francesc Macià. Aquesta República hauria de permetre a les files catalanistes assolir cotes d'autogovern per a Catalunya. Pel que fa a la qüestió lingüística, l'adveniment de la República posaria fi a l'etapa de persecució política de la llengua catalana i, en el curt període de temps de la seva vigència que es veuria violentament sacsejat per la guerra civil espanyola, permetria fixar les bases del que, molts anys més tard seria el model lingüístic pel que va acabar optant Estatut d'Autonomia català de 1979, influenciat per l'Estatut republicà de 1932, en els termes que s'estudiaran a continuació.

2.3 El precedent republicà de 1932. L'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia català de la II República.

setembre de 1931, p. 1143 quan va proclamar “*La Constitución separatista de la Habana ha venido a ser el ideal, la meta que propugnan esos elementos de la extrema izquierda catalanista, que hoy marcan el tono en la vida interior de Cataluña. Es lo que más tarde la Acción Catalana ha de decir, ya proclamada la República en su primera reunión, y lo mismo substancialmente, Sres. Diputados, que en Mayo de este año, la izquierda Catalana, al formular su programa político, declaró de una manera categórica y de una manera taxativa. (...) Pues declara, Sres. Diputados, que Cataluña es una nación con plena soberanía, y que una vez obtenida la libertad, la soberanía total de la nación catalana, por motivos superiores de humanidad y por motivos de geografía, se va a dignar pactar con las demás regiones españolas que se hayan libertado igualmente, para fundar Iberia (...). nuestro compañero hoy D.Ventura Gassol, ‘alter ego’ del Sr.Macià, hombre de convicciones firmes (...) decía en aquel famoso mitin que luego escandalizaba a España, que los catalanes no eran españoles, no podían ser españoles. Y esa afirmación del Sr. Gassol, que responde plenamente al ideario de su partido, es la maduración pública y efectiva de todo el catalanismo engendrado por la prodigiosa inteligencia de D.Enrique Prat de la Riba. Por eso hubo de sorprenderme ayer que hombre tan avisado como D.José Xirau dijera y afirmara que el catalanismo estaba en declive*”.

²³³ Vid. DE ESTEBAN, Jorge; “Constituciones españolas y extranjeras”, volum I, Biblioteca Política Taurus, Madrid, 1977, p. 280-306.

A) La gestació del model lingüístic de l'Estatut de 1932. Les previsions lingüístiques del Projecte d'Estatut de Núria de 1931.

L'antecedent normatiu clau que ha influït i orientat l'actual ordenació estatutària de la matèria lingüística a Catalunya és l'Estatut d'Autonomia republicà de 15 de setembre de 1932, també conegut com Estatut de Núria.

Tal com va proclamar-se en el decurs dels debats parlamentaris sostinguts en motiu de la tramitació i aprovació de l'actual EAC de 1979, l'Estatut republicà constituïa un referent que calia tenir en compte. Aquest antecedent normatiu acabaria orientant decisivament la regulació estatutària de 1979, projectant-se també, inevitablement, en l'ordenació de la matèria lingüística.

En efecte, durant la tramitació parlamentària del precepte que havia d'ordenar el model lingüístic català, foren diversos els partits que varen pronunciar-se a favor d'adoptar el motlle republicà com a model per la redacció del que havia de ser l'article 3 del nou EAC que havia d'aprovar-se²³⁴. Malgrat que aquesta tendència no va acabar prosperant, en els termes que s'estudiaran detingudament més endavant, l'Estatut de la II República va consolidar-se com la principal font d'influència de l'actual EAC de 1979, el que fa necessari analitzar-ne la seva tramitació pel que fa referència al marc lingüístic.

Aquest Estatut català republicà ordenava la qüestió lingüística al seu article 2, ubicat dins el Títol I rubricat "Disposicions Generals"²³⁵. A part d'aquest precepte, n'hi havia

²³⁴ Els partits polítics que, des dels propis inicis del procés de tramitació de l'article 3 de l'EAC, varen proposar un model d'ordenació lingüística estatutària més pròxima al model republicà foren Unió Democràtica de Catalunya, Aliança Popular i Unión del Centro Democrático. Vid. MATAS DALMASES, Jordi; "El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1979", *Revista de Llengua i Dret*, nº 16, desembre de 1991, p.121-122.

²³⁵ L'article 2 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 deia:
*"L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya. Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà.
Tota disposició o resolució oficial dictada dins de Catalunya, haurà d'ésser publicada en els dos idiomes. La notificació es farà també en la mateixa forma, cas de sol·licitar-ho part interessada.
Dins del territori català, els ciutadans, qualsevol que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin en les seves relacions amb els Tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tan de la Generalitat com de la República.
A tot escrit o document judicial que es presenti davant dels Tribunals de Justícia, redactat en llengua catalana, haurà d'adjuntar-se la seva corresponent traducció castellana, si així ho sol·licita alguna de les parts.
Els documents públics autoritzats pels fedataris a Catalunya, podran redactar-se indistintament en castellà o en català i obligadament en una o altra llengua a petició de part interessada. En tots els casos, els respectius fedataris públics expediran en castellà les còpies que hagin de tenir efecte fora del territori català".*

d'altres, en particular els articles 7 i 12, que també contenien referències expresses a la llengua, si bé projectades a àmbits materials concrets.

Aquest model lingüístic dissenyat per l'Estatut republicà de 1932 és interessant des del punt de vista teòric perquè dissenya una estructura d'ordenació idiomàtica particularment garant dels drets lingüístics dels ciutadans a Catalunya, si bé la seva transcendència pràctica va quedar greument coartada per l'adveniment de la guerra civil espanyola i la dictadura franquista.

La vigència del model lingüístic republicà fou molt limitada. Cal recordar que no va gaudir del temps suficient per consolidar-se a la pràctica. L'Estatut de Núria fou adoptat en una etapa històrica de fortes convulsions polítiques i socials. El 1931 s'aprovava el Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que hauria de servir de base a la disposició estatutària que s'acabaria aprovant el 15 de setembre de 1932. Per llei estatal de 2 de gener de 1935, l'Estatut català quedava en suspensió²³⁶, aixecada per decret- llei de 26 de febrer de 1936²³⁷. Aquest mateix any esclatava la guerra civil que acabaria amb la dictadura franquista. Per llei franquista de 5 d'abril de 1938 es derogava l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i s'iniciava un llarg període de repressió política del català que no finalitzaria fins l'adveniment de la democràcia quaranta anys més tard.

Quan el 1931 va aprovar-se el Projecte d'Estatut de Catalunya, dit de Núria, s'encetava un camí que no seria gens fàcil de recórrer, en un context històric de fortes convulsions polítiques i socials. L'avantprojecte havia estat redactat per una ponència que, reunida a Núria, va concloure el document el 20 de juny de 1931. Pocs dies més tard, el 28 de juny, varen celebrar-se les eleccions generals per a les Corts constituents espanyoles, repetides per a Barcelona ciutat i província el 12 de juliol. A Catalunya, l'esquerra va obtenir una claríssima victòria, principalment el bloc integrat per ERC, PCR i USC, responsable de l'elaboració de l'Estatut. El 17 de juliol, un decret de la presidència disposava la celebració del plebiscit d'ajuntaments i del referèndum popular, que va celebrar-se el 2 d'agost del mateix any. El text fou votat afirmativament pel 99% dels

²³⁶ Vid. Llei de suspensió de facultats de l'Estatut de Catalunya de 2 de gener de 1935. L'article 1 d'aquesta disposició legal disposava que *“quedan en suspenso las facultades concedidas por el Estatuto de Cataluña al Parlamento de la Generalidad, hasta que las Cortes, a propuesta del Gobierno y después de levantada la suspensión de garantías constitucionales, acuerde el restablecimiento gradual del régimen autonómico”*.

²³⁷ El decret- llei d'aixecament de la suspensió de facultats de l'Estatut de Catalunya, de 26 de febrer de 1936, d'un article únic, deia: que la *“situació creada per la Llei del 2 de gener del 1935, encara vigent, no permet reemprendre, per disposicions del Govern, el funcionament del règim autonòmic de Catalunya. És evident, per altra banda, la necessitat d'anar endegant per disposicions legals els resultats del sufragi en aquella regió, decididament favorables al restabliment de la normalitat estatutària, avui en suspens. Amb aquest fi, d'acord amb el Consell de Ministres, a proposta del seu President i prèvia aprovació de la Diputació Permanent de les Corts (...) és autoritzat el Parlament català per a reemprendre les seves funcions a l'efecte de designar el Govern de la Generalitat”*.

vots, amb una participació del 75%. Pel que fa referència a aquestes dades, hom ha de precisar que el 1931 les dones no tenien dret a vot.

L'article 5 del Projecte contemplava l'ordenació d'un estatut d'oficialitat de la llengua catalana. Aquest precepte del Projecte disposava que *“la llengua catalana serà l'oficial a Catalunya, però en les relacions amb el Govern de la República serà oficial la llengua castellana. L'Estatut interior de Catalunya garantirà el dret dels ciutadans de llengua materna castellana a servir-se'n personalment davant els tribunals de justícia i davant els òrgans de l'administració. Així mateix, els ciutadans de llengua materna catalana tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes oficials de la República a Catalunya”*.

A part d'aquest article 5, precepte d'ordenació bàsica de la matèria lingüística, el Projecte d'Estatut contemplava l'ordenació de la llengua en uns altres dos preceptes (els articles 30 i 31), si bé la regulava projectada a àmbits molt concrets. Així, l'article 30 del Projecte d'Estatut d'Autonomia català de 1931 regulava el principi de prohibició de discriminació per raó de llengua²³⁸. Altrament, l'article 31 del mateix document, ordenava els usos idiomàtics a l'ensenyament. Aquesta disposició establí que *“(…) A totes les Escoles primàries de Catalunya serà obligatori l'ensenyament de l'idioma castellà. La Generalitat de Catalunya mantindrà Escoles primàries de llengua castellana en tots els nuclis de població on, segons el darrer trienni, hi hagi un mínim de quaranta infants de llengua castellana. En aquestes Escoles s'ensenyarà la llengua catalana”*.

D'aquesta manera, s'esbossaven els fonaments estructurals del que es volia que esdevingués l'ordenació de la llengua a l'Estatut d'Autonomia, norma que després d'intensos debats parlamentaris, s'acabaria aprovant el 15 de setembre de 1932.

El Projecte d'Estatut d'Autonomia, degudament pleibiscitat, postulava clarament l'oficialitat lingüística del català a Catalunya. Això no obstant, aquests fonaments lingüístics del Projecte d'Estatut no varen acabar de quallar i no foren del tot acceptats en la fase de tramitació del Projecte estatutari al parlament estatal.

Una lectura dels treballs parlamentaris permet concloure que les Corts Constituents republicanes, pel que fa a l'ordenació lingüística, foren poc respectuoses amb el text del Projecte d'Estatut d'Autonomia, sotmès a referèndum i tramès a les Corts per la seva

²³⁸ Article 30 del Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1931: *“Ultra les garanties de dret que atorgui la Constitució general de la República, la Generalitat de Catalunya protegirà plenament la vida i la llibertat de tots els ciutadans residents en el seu territori, els quals seran iguals davant la llei, sense distinció de naixença, llengua, sexe o religió. La Generalitat garantirà, també, l'absoluta llibertat de creença i de consciència”*.

aprovació. De fet, en la seva tramitació parlamentària, l'article 5 del Projecte d'Estatut, relatiu a l'ordenació de la llengua, va ser sotmès a importantíssims retocs, que varen alterar la seva pròpia *ratio*. Les Corts republicanes no varen limitar-se a aprovar la dicció proposada en el text del Projecte sinó que, altrament, varen modificar-ne substancialment el seu contingut i abast. Es passava d'una previsió d'oficialitat del català a l'establiment d'un règim de cooficialitat lingüística, amb vocació de projectar-la i garantir-la en diferents àmbits públics que el propi Estatut contemplava de forma expressa. En aquest sentit, la minoria catalana representada a les Corts constituents, en el decurs dels treballs parlamentaris celebrats en motiu de la discussió del model lingüístic de l'Estatut, va insistir en la conveniència de respectar al màxim la dicció i l'esperit del Projecte d'Estatut tramès a les Corts, en tant que expressió de la voluntat popular, votat afirmativament pel poble de Catalunya²³⁹.

L'estudi de l'*iter* parlamentari permet constatar que el consens polític no fou fàcil. La tramitació d'aquesta previsió estatutària relativa a l'ordenació lingüística a Catalunya va plantejar serioses controvèrsies. Il·lustra aquesta constatació el fet que l'article 2 de

²³⁹ Resulta il·lustrativa la intervenció del parlamentari Sr. Esteve a la sessió del 16 de juny de 1932, publicada al *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* n° 184, de 16 de juny de 1932, p. 6263 a 6266, on va esgrimir els següents tres arguments de la minoria catalana favorables al reconeixement d'un estatut jurídic de protecció plena i d'oficialitat de la llengua catalana en el termes esbossats al Projecte d'Estatut tramès a les Corts: en primer lloc, va esgrimir un argument de legitimitat, al·legant que la dicció i l'esperit del Projecte d'Estatut havia estat pleibiscitat pel poble de Catalunya amb la correlativa obligació de les Corts de respectar la voluntat popular (“... *hemos procurado que... coincidiera, si no en su relación literal, en su espíritu, con el texto que figuraba en el proyecto de Estatuto votado por el pueblo de Cataluña ... Hemos seguido esta norma en cuestión tan importante para nosotros como es la del idioma, como lo hicimos anteriormente en cuestiones que no eran tan esenciales como ésta, y seguiremos haciéndolo, no simplemente para responder a compromisos de partido que podamos tener con nuestros respectivos electores, sino por entender que un proyecto que ha sido refrendado por el pueblo catalán, merece por parte de su representación en Cortes que tenga con relación a él el respeto que se debe a lo que es expresión de la voluntad popular*”); en segon lloc, va esgrimir un argument de naturalesa diguem-ne més política, al·legant que la qüestió lingüística havia de ser tractada amb especials garanties per part de la República, en tant que element identitari i riquesa cultural del poble català (“*habiendo fracasado plenamente toda política de asimilación espiritual en Cataluña... fracasado digo esta política de asimilación por la cultura o por la violencia, creo que es lo más justo, lo más liberal, lo más beneficioso para Cataluña y para la República, tratar el hecho lingüístico de Cataluña, no como una diferencia irreductible, y como tal simplemente tolerada, sino darle el rango que hay que dar a todos los idiomas, sobre todo cuando se trata de un idioma como el de Cataluña, que tiene por su pasado y por su presente un valor de universalidad... debe dársele, en materia de oficialidad, en todas las jerarquías, un rango igual al que tenga cualquiera otra que se halle en las mismas condiciones.... Las particularidades nacionales continúan subsistentes. Quererlas suprimir en el período histórico actual es una reivindicación reaccionaria*); en tercer lloc, va esgrimir un argument de dret comparat apel·lant als models lingüístics que oferien Estats plurilingües tals com Suïssa, Finlàndia o Bèlgica. Així per exemple, en relació al model lingüístic belga, va al·legar que “*hemos visto el proceso que ha seguido en Bélgica la pugna que noble y esforzadamente han sostenido los flamencos para el reconocimiento de la igualdad de su idioma respecto al idioma francés hablado por otra parte del territorio belga, habiéndose llegado finalmente, después de un período de bilingüismo al unilingüismo regional, en tal forma que los ciudadanos de Flandes tienen reconocida la oficialidad de la lengua flamenca... como la lengua francesa en el territorio de Valonia, exceptuándose únicamente la ciudad de Bruselas, que por sus condiciones especiales sigue teniendo un régimen bilingüe.*”.

En base als esmentats arguments, va defensar l'esmena que proposava la següent dicció: “*La lengua catalana será oficial en Cataluña. En las relaciones con el Gobierno de la República será única oficial la lengua castellana*” i afegia la previsió del dret d'ús del català davant els Tribunals Justícia.

l'Estatut d'Autonomia que finalment varen aprovar les Corts constituents republicanes a la sessió parlamentària del 23 de juny de 1932, precepte que ordenava la qüestió lingüística, fou aprovat per votació nominal per 191 vots a favor contra 112, el que prova l'existència d'una important divisió de l'arc parlamentari. Hom ha de valorar aquest resultat, tenint en compte que la votació va celebrar-se en un escenari molt tens i conflictiu. Resulten il·lustratives, en aquest sentit, les denúncies en aquesta mateixa sessió, de certs parlamentaris queixosos de les pressions rebudes de la minoria catalana²⁴⁰ o les crítiques a l'actuació d'autoritats de la Generalitat que es percebien com a veritables perills per la supervivència d'una República espanyola que a l'any 1932 començava a donar els seus primers passos²⁴¹.

En els debats varen emergir tesis frontalment oposades, algunes de les quals fins i tot propugnaven negar l'estatut d'oficialitat a la llengua catalana, que veien com una font de conflicte i un perill per la unitat de la República. De fet, fins i tot va discutir-se la pròpia delimitació del contingut i abast que havia de donar-se a l'eventual estatut de cooficialitat lingüística que va proposar-se en seu de Corts Constituents, i que va acabar prosperant. Així, mentre un sector defensava que la cooficialitat lingüística equivalia a igualtat d'estatut jurídic d'ambdues llengües²⁴², un altre sector postulava que no podia

²⁴⁰ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188, de 23 de juny de 1932, p. 6421-6422, intervenció del parlamentari Sr. Maura a la sessió on va votar-se el que seria l'article 2 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya que ordenaria el règim lingüístic, quan va denunciar que “*los ciudadanos españoles, el martes por la mañana nos enteramos siempre de lo que va a pasar la semana siguiente, porque estos caballeros (Señalando a la minoría catalana) han ido a Barcelona, se han reunido y allí han decretado, y lo que allí se decreta, aquí se cumple (...) con relación con el problema que estamos discutiendo, lo que ha ocurrido es lo siguiente: la Comisión ha estado indecisa, vacilante, hasta que han vuelto esos señores (Nuevamente señala a la minoría catalana...) (...) se va a confeccionar el Estatuto de Cataluña en contra de una serie de partidos republicanos que representan en España tanto como estos señores en Cataluña, nada más que porque la imposición de estos señores obliga al Gobierno a seguir su pauta, en vez de buscar términos de concordia entre todos los partidos republicanos y toda la Cámara (...) No es posible que la Cámara se sienta con dignidad suficiente ni con autoridad bastante para discutir y votar el Estatuto bajo la presión constante que supone la amenaza perpetua y perenne de autoridades de Cataluña que en forma conminatoria, unas veces agria, otras semicortés y otras francamente intolerable, vienen diciendo una y otra vez que el Estatuto de Cataluña será ley, sea como sea*”.

²⁴¹ Vid., per totes, *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188, de 23 de juny de 1932, p.6402, intervenció del parlamentari Sr. Algora, quan va advertir que “*respeto desde luego la conducta de los catalanes, que vienen aquí a defender su región y sus intereses, como es digna de aplauso también la de los que defendemos los intereses contrarios (...) las manifestaciones hechas por el Sr. Macià a la Prensa. El Señor Macià, sin moverse de Barcelona, está dominando a España entera, predicando un separatismo claro o enmascarado (protestas y aplausos). El S. Macià se harta de decir que de todas maneras, quieran o no quieran los españoles, se aprobará el Estatuto de Cataluña, cuando lo que debiera hacer es venir aquí a defender su Estatuto, en lugar de seguir emboscado en la Generalidad, donde está como delegado del Gobierno, no obstante lo cual éste le consiente todas las cosas que dice ¡Allá el Gobierno con su transigencia!*”.

²⁴² Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188, de 23 de juny de 1932, p. 6399-6400, intervenció del parlamentari Sr. San Andrés, quan va proclamar: “*lo único que puedo decirle a S.S. es que la cooficialidad es igualdad de derecho. (...)*”. També, *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 184, de 16 de juny de 1932, p. 6265.

predicar-se que el català i el castellà tinguessin el mateix rang normatiu perquè la Constitució republicana de 1931 prescrivia una obligació de coneixement de la llengua castellana, que no es predicava de les altres llengües²⁴³. En la seva virtut, aquest segon sector doctrinal al·legava que “*el castellano es cooficial con el catalán en Cataluña, pero el castellano tiene un rango muy superior al catalán, por su extensión y porque es el idioma constitucional, el de todos los españoles, cualquiera que sea el régimen autonómico en que viva; el otro, ni siquiera pueden imponerlo las leyes autonomistas*”²⁴⁴. Resulta interessant advertir que part d’aquests mateixos debats es repetirien quasi mig segle més tard en motiu de la tramitació del que seria l’article 3 de l’actual Constitució espanyola de 1978. Qüestions tals com la discussió del contingut de la cooficialitat; la previsió del deure de coneixement de la llengua castellana o el règim d’aptituds lingüístiques dels funcionaris, centrarien nombrosos debats parlamentaris l’any 1932²⁴⁵, debats que es tornarien a plantejar en motiu de la discussió de la CE el 1978.

²⁴³ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, de 23 de juny de 1932, p. 6400: “S.S. me dice: ‘Obligar a los catalanes a que hablen en castellano cuando litiguen con un castellano, supone una vejación, una imposición, porque la cooficialidad significa que tienen pleno derecho ambos idiomas a ser hablados ante los organismos oficiales, en un plano de perfecta igualdad’; y yo le digo a S.S. que eso no es cierto, que la cooficialidad no significa identidad de rango, y para convencerse de esto no hace falta más que ojear la Constitución, pues el art. 4 impone a todos los españoles la obligación de saber el castellano y ni siquiera el Estatuto puede obligar a los catalanes a que hablen en catalán. De tal suerte es notoria la diferencia y tan diferentes son en rango los idiomas. Por eso no puede ser vejatorio hablar en castellano para quien tiene la obligación de conocerlo. No cabe hablar de cortesía; la ley es la ley; no es cortesía, sino obligación nacida de un precepto imperativo aceptar el castellano como fórmula para resolver los litigios que en Cataluña, como en cualquiera otra región, se produzcan. La diferencia está clara. La Comisión no quiere verla, y ante esa intransigencia nos veremos obligados a pedir votación nominal para la enmienda. Hay un hecho evidente: el castellano es cooficial como el catalán en Cataluña, pero el castellano tiene un rango muy superior al catalán, por su extensión y porque es el idioma constitucional, el de todos los españoles (...)”.

²⁴⁴ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 188 de 23 de juny de 1932, p. 6400, intervenció del parlamentari Sr. Rey Mora.

²⁴⁵ Per tots, vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 188 de 23 de juny de 1932, p. 6418, intervenció del parlamentari Sr. Rodríguez Perez, quan va proclamar “*se dice en este párrafo que, dentro del territorio catalán, los ciudadanos, cualquiera que sea su lengua materna, se podrán dirigir en el idioma que elijan a las autoridades y funcionarios de la República. Y bien, señores, yo pregunto cuando mañana se convoquen unas oposiciones para proveer plazas de funcionarios del Estado en Cataluña, deberá exigirse a los concurrentes a estas oposiciones que sepan el idioma catalán aunque no hayan de prestar servicio en Cataluña? La República cuando mañana necesite tomar funcionarios deberá hacer obligatorio en las oposiciones o en los concursos el idioma catalán? Pues (...) mañana vienen las Vascongadas con su Estatuto y adoptan una redacción igual a ésta ¿Se lo vamos a negar? (El señor Unamuno: no se les ocurre eso) Se les puede ocurrir. Después viene Galicia, forma su Estatuto e incorpora a él una disposición análoga; luego, Valencia trae también su Estatuto con una disposición idéntica ¿Va a exigirse a los funcionarios que hayan de desempeñar servicios de la República que al hacer las oposiciones acrediten demoniar perfectamente todos los dialectos que hayan de constituir idiomas cooficiales en virtud de los Estatutos regionales de España? ¿Y si los funcionarios no los quieren aprender? Porque si con arreglo a la Constitución el idioma oficial de la República es únicamente el castellano, éste es el que todo español tiene la obligación de saber y el derecho de usar, y en cuanto a los idiomas vernáculos, sólo tiene el derecho de usarlos, pero no la obligación de conocerlos. Si los individuos que vayana a las oposiciones no quieren conocer los idiomas regionales, ¿Es que la República se va a atar las manos y privarse de funcionarios que atiendan sus servicios –los de*

En aquest context, val a dir que la tramitació de l'Estatut d'Autonomia català republicà va transcórrer paral·lela en el temps a la tramitació de la Constitució Republicana de 1931. De fet, el 14 de maig de 1931 el Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya era tramès al govern provisional de la República, quan encara no hi havia Constitució. La Constitució republicana seria aprovada el 9 de desembre de 1931, de tal manera que va plantejar-se el problema d'encabir o ajustar les previsions del Projecte estatutari a un text constitucional que li era sobrevingut. Calia adaptar les previsions del Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya al marc constitucional, tasca que hauria d'acomplir una comissió parlamentària. Aquesta adaptació no seria fàcil i centraria importants debats en el ple de les Corts. S'acabarien modificant previsions del Projecte del text de Núria, entre les que s'inclouria la relativa al règim lingüístic. De fet, la qüestió de la llengua fou una de les que va centrar més debats parlamentaris²⁴⁶. El consens polític fou difícil d'assolir. Finalment, de la previsió de l'oficialitat de la llengua catalana prevista a l'article 5 del Projecte d'Estatut d'Autonomia es passaria a la previsió d'un règim de cooficialitat lingüística que regularia l'article 2 de l'Estatut d'Autonomia que finalment s'acabaria aprovant el 23 de juny de 1932.

L'anàlisi d'aquests debats parlamentaris sostinguts en seu de Corts Constituents de la República espanyola en motiu de la tramitació i aprovació de l'article 5 Projecte d'Estatut d'Autonomia, permet concloure una constatació clau que convé tenir present en la mesura que contextualitza el curs que varen seguir els treballs parlamentaris: l'advertiment que les discussions sobre el model lingüístic excedien del marc estrictament idiomàtic i es projectaven en qüestions relatives al model d'organització política de l'Estat. En moltes ocasions el tractament del règim lingüístic va vincular-se a debats relatius a l'anomenat "*problema catalán*", al que la República havia de donar resposta²⁴⁷.

la República- en los territorios regionales? (El Sr. Carrasco Formiguera: lo aprenden en quince días – Grandes rumores) El señor Carrasco Formiguera dice que lo aprenden en quince días. Vamos a suponer que sea verdad. Pero aquí tratamos de un problema de obligatoriedad del idioma, y mi pregunta es la siguiente: cuando la República convoque oposiciones o tenga que hacer un llamamiento a funcionarios que en territorios regionales hayan de servir sus cargos ¿les va a imponer la obligación de saber todos los dialectos?''.

²⁴⁶ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; "Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)", obra cit. nota supra, p. 340 i 344.

²⁴⁷ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* de 9 de juny de 1932, nº 180, p. 6122, on va proclamar-se "los republicanos del resto de España comienzan su actuación presentándose francamente favorables a la solución del problema de Cataluña dentro de un régimen de libertad. No sé si es auténtica, pero tuvo gran eficacia en Cataluña, una hoja clandestina que circuló, firmada por Don Gregorio Marañón, en la cual se propugnaba la solución de una República federal para el problema de Cataluña. Poco tiempo después se constituyó Alianza Republicana, la cual en sus compromisos, pactaba a base de implantar una República federal (...) Además, ya caída la Dictadura (otros muchos hechos podría citar), tuvo lugar la visita a Barcelona de los intelectuales de lengua no catalana de toda España, que habían hecho el gesto, para nosotros nunca bastante agradecido por lo

En aquests debats parlamentaris varen emergir tesis frontalment oposades. Moltes de les intervencions varen vincular el tractament del marc lingüístic a qüestions relatives a la situació política de Catalunya, a discussions sobre els postulats del catalanisme polític, del fet diferencial²⁴⁸ o a denúncies del risc de separatisme. L'escenari dels debats excedia del pla estrictament idiomàtic. De fet, des de certs sectors, el propi Estatut d'Autonomia podia esdevenir un factor de crisi de la unitat nacional. Il·lustra aquesta constatació la intervenció, per totes, del parlamentari Sr.Royo Villanova a la sessió de les Corts de 28 de juny de 1932, on va proclamar, just a continuació d'apel·lar al nacionalisme català i fer menció expressa a la figura de Pi i Maragall, que *“uno de los problemas más delicados que se presentan a la República española al implantar el régimen del Estatuto, sobre todo teniendo esta base nacionalista, es el que no se rompa la unidad nacional ni la unidad jurídica de los ciudadanos españoles y que ningún español de los que residen en Cataluña pueda ser considerado como extranjero (...) Eso lo marca la Constitución (...) Lo que debéis tener en cuenta en esto del problema catalán es que mientras no prescindáis del nacionalismo, del cual no prescindís desde el programa del Tívoli, no tendrá solución (...) Y yo os digo a los catalanes, (...) que mientras el nacionalismo catalán sea el alma y el espíritu de los Estatutos o de las reformas, no se resolverá el problema”*²⁴⁹. En aquest context, desde certs sectors la qüestió lingüística es plantejava com un veritable problema. En la mateixa intervenció parlamentària, el Sr.Royo Villanova proclamava *“me encuentro a un amigo, a un chico que ha estado una porción de años en Barcelona, y le pregunto: ¿Qué te ha pasado? ‘Y me contesta: Pues me han echado de la casa por que no sé catalán, y no lo voy a aprender a mis años’. Eso me lo han dicho a mí. (...) Habéis estado engañando a la opinión española, y yo, como leo vuestros periódicos y conozco lo que pasa, estoy enterado de muchas cosas y he de defender la noble idea de la unidad nacional contra la superchería nacionalista”*²⁵⁰. D'aquesta manera, l'anàlisi del tractament concedit a la

hidalgo, de ponerse frente a la Dictadura cuando ésta molestaba lo que para nosotros ha sido siempre el sentimiento más vivo: el respeto a nuestro idioma paterno (...) Nosotros éramos partidarios, y lo somos, de la solución española, dentro de España, del problema catalán”.

²⁴⁸ Vid. per totes, intervenció del parlamentari Sr. García Valdecasas a la sessió de 23 de juny de 1932, quan va proclamar: *“los movimientos de estas regiones contra esta idea de igualdad, de nivelación representada por la monarquía, no son movimientos de libertad, sino de privilegio, y no son movimientos en modo alguno de hecho diferencial, porque es hecho reconocido por los historiadores (de Cataluña, naturalmente) que la actitud catalana en la guerra de la Sucesión no es un actitud condicionada por la defensa de una personalidad, sino por preferencias dinásticas. No, señores. El movimiento nacionalista catalán, que es el que ha planteado el problema en los términos en que se está debatiendo, tiene su claros orígenes en el movimiento del naturalismo del siglo XIX, y por eso su lenguaje es el del hecho natural, es el del hecho en si, es el del positivismo, es el del hecho diferencial”*. Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188 de 23 de juny de 1932, p. 6417.

²⁴⁹ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* de 28 de juny de 1932, nº 190, p. 6506-6507.

²⁵⁰ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* de 28 de juny de 1932, nº 190, p. 6509.

qüestió lingüística no pot prescindir d'un advertiment: la constatació que en aquest escenari parlamentari republicà, el debat de la qüestió lingüística va circumscriure's dins un debat més ampli de discussió del tractament que havia de concedir-se al “*problema català*”, percebut per molts sectors com una claríssima font de conflictes.

En el decurs de la tramitació parlamentària certs sectors fins i tot varen denunciar el que denominaven un “*movimiento agresivo contra el idioma, contra todo lo castellano*” a Catalunya, que il·lustraren amb episodis de situacions de discriminació que denunciaven que sofrien ciutadans castellanoparlants, en base a les quals proposaven que es garantissin mecanismes de protecció i defensa de la llengua nacional²⁵¹, en àmbits tals com l'Administració o l'ensenyament.

En aquest context, varen tramitar-se múltiples esmenes que perseguïen l'objectiu d'ordenar en seu estatutària els usos lingüístics en àmbits concrets, amb vocació de completesa, tals com l'Administració Pública, l'administració de Justícia,

²⁵¹ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* de 29 de juny de 1932, nº 191, p. 6533. Il·lustra aquesta constatació la intervenció del parlamentari Sr. Royo Villanova, on va apel·lar a episodis de discriminació dels castellanoparlants a Catalunya tals com una carta adreçada al parlamentari per una ciutadana en la que denunciava, literalment, segons lectura que consta a la sessió parlamentària que “(...) *llamé por teléfono a la correspondiente oficina. Al preguntar en castellano dónde estaba el recibo para pagarlo, se me contestó en catalán; y como yo, castellana de nacimiento, no entiendo este dialecto o lengua, solicité aclaración en el idioma oficial, a lo cual, de la manera más grosera, se me contestó que, viviendo en Cataluña, tenía obligación de hablar y conocer el idioma de la región; y al replicar que la obligación era de ellos, puesto que el castellano debía serles conocido, me dijeron que ellos no podían hablar un idioma que no era de ellos. Me indigné; dije que catalanes como ellos deshonoraban Cataluña, y entonces colgaron el aparato, y aquí terminó el diálogo. Esto, antes de aprobar el Estatuto ¿Qué ocurrirá después? (...)*’. *Se ha despertado un movimiento agresivo contra el idioma, contra todo lo castellano. Esto nadie lo puede dudar (...)* hay una preocupación nacionalista, exclusivista, agresiva. Y de esto ya hablaremos, porque ya dije (...) que lo que pasa en las Escuelas nacionales es completamente intolerable, absolutamente intolerable para el espíritu español, y el silencio del Gobierno le respeto hasta ver en qué queda esto del Estatuto. Pero yo espero que en cuanto el Estatuto se apruebe, en cuanto se deslinda la esfera de la enseñanza nacional y la esfera de la enseñanza regional, se deslindarán también los campos y no habrá esa acción invasora del catalán antiespañol en las escuelas españolas hoy entregadas, por desidia de los inspectores y por abandono y cobardía de los maestros, a un imperialismo catalanista realmente vergonzoso para quien habla castellano, para quien tiene que defender la lengua nacional y los intereses del idioma (...)”. Els debats varen projectar-se en diferents àmbits, inclòs el relatiu al lèxic de la llengua catalana. Així, per exemple, a la mateixa sessió va denunciar-se que “(...) *habéis hecho un catalán de laboratorio en el Instituto de Estudios catalanes, que no tiene nada que ver con ese catalán que se elabora por el pueblo que es donde está el origen del idioma. Porque así como el idioma castellano se ha hecho en León y Castilla y se recogen realmente los giros populares que después se clasifican y se estudian, naturalmente, por los académicos, vosotros queréis la coacción de la inteligencia, de la enseñanza, para darla vida oficial, porque sólo por la fuerza podrá prevalecer un idioma que quiere, artificialmente, imponer a la rica espontaneidad del castellano, que nace del pueblo; porque a mí, lo que más me ha admirado en Castilla es la gran corrección con que habla la gente del pueblo, observando que un labriego, un jornalero, que no sabía lo que era erudio, ni adjetivo, ni subjuntivo, construía de una manera irreprochable con esa naturalidad...* (fuertes rumores en la minoría catalana) *¡Y pretendéis que os entreguen la enseñanza cuando en esto del idioma os escandalizáis de lo que digo! ¡Qué vais a enseñar vosotros si estáis preocupados por la idea nacionalista, si no teneis mas que una obsesión antiespañola!*”.

l'ensenyament o el règim lingüístic de les notificacions²⁵². Partint d'aquest enfoc, que ja consta formulat al dictamen de la Comissió sobre l'Estatut d'Autonomia, es plantejaren diferents estratègies per afrontar l'ordenació de la llengua.

Aquestes estratègies anaven des de tesis clarament favorables al reconeixement d'un estatut jurídic generós per la llengua catalana, qualificada com a "*llengua vernàcula*" de la Regió que havia de gaudir d'especials garanties de tutela, inclòs el reconeixement de l'estatut d'oficialitat; fins a tesis que proclamaven que el català no podia ser llengua oficial, perquè l'oficialitat, segons certs sectors, només podia predicar-se respecte de la llengua castellana, en tant que llengua oficial de la República.

Tingui's en compte que fins i tot va postular-se la conveniència que l'Estatut d'Autonomia de Catalunya només consignés l'oficialitat del castellà, i no del català, apel·lant a la dicció de l'article 4 de la Constitució republicana de 1931²⁵³. Il·lustra

²⁵² Així, a títol d'exemple i per totes, vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188 de 23 de juny de 1932, p. 6408-6409, intervenció del parlamentari Sr. Valle, en relació al règim lingüístic de les notificacions, quan va proclamar: "*En la enmienda que ha pasado a ser dictamen se dice: 'Toda disposición o resolución dictada dentro de Cataluña deberá ser publicada en ambos idiomas. La notificación se hará también en la misma forma caso de solicitarlo parte interesada'. Es decir, que hay una primera parte en que son total y absolutamente coincidentes el dictamen primitivo y la enmienda que ha pasado a ser ahora dictamen la que se refiere a la publicación. Surge la discrepancia en lo que se refiere exclusivamente a la notificación. ¿En qué consiste esta discrepancia? Pues sencillamente en que el procedimiento bilingüe sea el que se emplee a petición de parte interesada. ¿Y cuando no lo pida? Pues cuando no lo pida, la enmienda ahora dictamen, no dice absolutamente nada. (...) se da la circunstancia inaudita –que no recuerdo en ninguna legislación– de que se dicten normas para los casos generales; estamos pues en el caso de lucubrar acerca de lo que puede decirse norma general ¿Qué puede decirse? Pues que la norma general de notificación sea sólo el castellano, siempre, y la bilingüe cuando lo solicite algún señor; en este caso, en nombre de la cooficialidad establecida en el primer párrafo y en el de los derechos indiscutibles del catalán a ser usado cooficialmente, combato esa falta de expresión terminante. También he de combatirlo en nombre de la eficacia, porque una notificación que se hiciese sólo en castellano y fuese incomprensible o difícilmente comprensible para los catalanes, no puede ser aceptada. Rechazo, pues, esa enmienda, que considero de técnica deficiente en absoluto*". També, vid. intervenció a la mateixa sessió del parlamentari Sr. San Andrés, on va proclamar "*voy a recordarle solamente al Sr. Valle que lo que regula el artículo son las excepciones, porque el principio está admitido (...) hemos regulado las excepciones para garantizar más que nada los recelos de los castellanos respecto a la cooficialidad de este idioma. Además, y estas son también razones de hecho, la Generalidad está haciendo las notificaciones en catalán; pero no es esto sólo; es que la Mancomunidad de Cataluña, durante doce o quince años, ha venido notificando en catalán. No comprendo, pues, ahora esos temores del Sr. Valle al decir que, en Cataluña, se hace desaparecer el castellano...*".

²⁵³ En aquest sentit, cal recordar que la Constitució espanyola republicana regulava el règim lingüístic en el seu article 4, qualificat com el precedent de l'actual ordenació constitucional, en els termes que ja s'han estudiat. L'article 4 deia "*El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional*".

Així mateix, la Constitució de 1931 contenia una altra referència expressa a la qüestió lingüística en el seu article 50, precepte que deia: "*Las regiones autónomas podrán organizar la enseñanza de sus lenguas respectivas de acuerdo con las facultades que se conceden en sus Estatutos. Es obligatorio el estudio de la lengua castellana, y ésta se usará también como instrumento de enseñanza en todos los centros de instrucción primaria y secundaria de las regiones autónomas. El Estado podrá mantener o crear en ellas*

aquesta constatació la intervenció del parlamentari Sr.Casanueva a la sessió parlamentària del 23 de juny de 1932, quan va proclamar “*el dictamen de la Comisión de Estatutos infringió la Constitución, infringe su art. 4º, que en su párrafo 1º, dice sin ninguna excepción que el castellano es el idioma oficial de la República. No hay excepción ninguna en este párrafo, porque es el siguiente, cuando habla de que todo español tiene la obligación de saberlo y el derecho de usarlo, el que señala la excepción diciendo ‘sin perjuicio de los derechos de las lenguas regionales’. Es decir, que la Constitución no admite más que un idioma oficial, que es castellano; no habla para nada de cooficialidad de idiomas en el sentido de que uno excluya a otro, ni de que uno sustituya a otro. No hay más idioma oficial que el castellano; pero como reconozco que los catalanes tienen derecho a usar la lengua catalana al lado del castellano, quería yo, y así lo pido en mi emmienda, que las actuaciones judiciales y los instrumentos públicos, además de ir siempre en castellano, cuando lo pida un catalán vayan también en catalán*”. Aquesta tesi, vehiculada a través d’una esmena que fou àmpliament desestimada per 210 vots en contra i 41 a favor, demostra que certs sectors es pronunciaven obertament partidaris de negar l’estatut d’oficialitat a la llengua catalana, oficialitat que constava al Projecte d’Estatut d’Autonomia que havia estat tramès a les Corts per la seva aprovació. El dret d’ús del català a l’Administració de Justícia i als documents públics es pretenia garantir com una simple deferència, un dret lingüístic reconegut a títol excepcional, i no vinculat a un estatut d’oficialitat lingüística del català²⁵⁴.

De fet, pel que fa referència a l’àmbit de l’administració de justícia, varen presentar-se diverses esmenes, de diferent contingut i abast, que responien a models d’ordenació tendencialment divergents. Això no obstant, perseguen l’objectiu comú que l’Estatut que s’aprovés consignés expressament determinades prescripcions pel que fa referència al règim lingüístic de les actuacions judicials. N’és un exemple l’esmena presentada pel parlamentari Sr.Rey Mora al dictamen de la Comissió sobre l’Estatut d’Autonomia en la que proposava que es garantís el dret d’ús de la llengua catalana davant els Tribunals de Justícia, establint així mateix l’obligació d’emprar el castellà quan es plantegessin litigis entre ciutadans de diferent llengua²⁵⁵. Un altre exemple l’ofereix l’esmena presentada

instituciones docentes de todos los grados en el idioma oficial de la República. El Estado ejercerá la suprema inspección en todo el territorio nacional para asegurar el cumplimiento de las disposiciones contenidas en este artículo y en los dos anteriores. El Estado atenderá a la expansión cultural de España estableciendo delegaciones y centros de estudio y enseñanza en el extranjero y preferentemente en los países hispanoamericanos”.

A part d’aquest precepte, l’article 50 també contenia una menció a la qüestió lingüística, si bé projectada a l’àmbit de l’ensenyament.

²⁵⁴ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 188, de 23 de juny de 1932, p. 6395-6396.

²⁵⁵ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, Apèndix 4t al nº 181, on consta publicada l’esmena del Sr. Rey Mora a l’article 2 del dictamen de la Comissió sobre l’Estatut

pel parlamentari Sr.Casanueva a l'article 2 del mateix dictamen que proposava l'addició d'un paràgraf que establís que *“las actuaciones y resoluciones judiciales serán redactadas en castellano, a menos que lo solicite alguna de las partes, en cuyo caso lo serán en castellano y en catalán”*²⁵⁶.

Una lectura dels debats permet concloure que el règim lingüístic de l'administració de justícia va erigir-se com un tema altament controvertit. Aquestes controvèrsies varen centrar-se en qüestions tals com el dret d'ús del català davant els Tribunals, la determinació de la llengua de les actuacions i resolucions judicials o el règim de traduccions. Pel que fa referència a aquesta darrera precisió, resulta interessant la intervenció del parlamentari Sr.Rey Mora a la sessió de 23 de juny de 1932, on va proclamar, per justificar l'esmena estudiada anteriorment, que *“En presencia de mi emmienda, la Comisión recogió en un párrafo del art. 2 el sentido parcial de ella, afirmando que todo documento que se presentase en catalán ante los Tribunales de Justicia, debiera ser acompañado de su traducción en castellano cuando así lo solicitare alguna de las partes; pero lo que yo razonaba el otro día, que no ha sido contestado por nadie, y creo que difícilmente podrá hacerse, era la obserbación de que este párrafo adicional recogía, a la manera parcial y equivocada que yo creo que lo ha hecho la Comisión, la parte de los procedimientos, en los cuales el escrito tenía una importancia decisiva pero que toda la parte verbal de toda la jurisdicción verbal quedaba por completo al margen del artículo y que yo no veo la diferencia para que en el procedimiento verbal se estableciera como impositivo el catalán y que sin embargo, en el procedimiento escrito se hiciese necesaria la presencia de una traducción del documento original.(...) texto original en catalán y una traducción en castellano? ¿Es que la interpretación sobre una traducción es idéntica a la que se hace sobre el documento original? Estamos hartos de oír llamar a los traductores traidores, y todos sabemos perfectamente que un interpretación recta, honesta y cierta sólo puede hacerse en presencia del documento original, que es donde el autor vierte su espíritu con entera sinceridad y claridad. Y esa traducción, de la que habla con elegante desenfado la Comisión, ¿Quién la va a hacer? ¿Quién responde de la identidad de esa traducción? (...) ante estas razones, que me parecen claras e incontrovertibles (...) no tengo más remedio que pensar que en la posición irreductible de la Comisión ha influído la actitud de los Diputados catalanes, negándose a aceptar mi emmienda”*²⁵⁷.

de Catalunya, relatiu al paràgraf 4t, proposant-se la següent dicció: *“Ante los Tribunales de Justicia los catalanes podrán hacer uso de su lengua vernácula. Sin embargo, cuando se planteen litigios entre individuos de distinta lengua, se usará siempre el castellano”*.

²⁵⁶ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, Apèndix 2n al n° 181.

²⁵⁷ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, n° 188, de 23 de juny de 1932, p. 6398-6399.

Aquesta posició fou criticada pel parlamentari Sr. San Andrés, a la mateixa sessió, on va proclamar que *“el Sr. Rey Mora viene a plantear el asunto y no es posible llegar a la conciliación deseada porque nos hallamos en planos diferentes. El Sr. Rey Mora parte de unos principios y nosotros de otros completamente distintos; nosotros estimamos que la cooficialidad es igualdad de derechos y que, por lo tanto, la enmienda del Sr. Rey Mora obliga de una manera terminante, y que en cuanto un castellano litigue en castellano, puede preceptivamente, apoyándose en los artículos del Estatuto, imponer al catalán que hable en castellano. Nosotros, por el contrario, entendemos que ésta es una cuestión de corrección, de delicadeza, de cordialidad, y que no podrá producirse entre personas educadas, porque el catalán cuando hable con un castellano lo hará en castellano, pero que esto no puede ser obligatorio”*²⁵⁸.

Aquestes, entre d'altres esmenes i intervencions²⁵⁹, proposaven ordenar, en seu estatutària, usos lingüístics concrets. Aquesta fou la tesi que va acabar prosperant, que

²⁵⁸ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 188, de 23 de juny de 1932, p. 6400. En el mateix sentit varen pronunciar-se d'altres parlamentaris tals com, per tots, el Sr. Botella quan, en el decurs de la mateixa sessió parlamentària, va proclamar *“El Sr. Rey Mora, a mi juicio, enfoca la cuestión de un modo insuficiente (...) La cuestión es que en Cataluña se da la concurrencia de dos lenguas: el castellano, que es la oficial y obligatoria par atodos los españoles, y el catalán, que es la lengua que hablan los habitantes de aquella región y que la hablan con derecho indiscutible, porque nadie que además del castellano tenga su lengua vernácula puede desconocer la finura de matices que en el espíritu despierta ese idioma que se habla desde que se empiezan a balbucir las primeras palabras (...) Yo creo que un sentimiento como ése es sagrado, que no puede atacarse y que se ha de respetar en tanto en cuanto sea compatible con las necesidades de la vida oficial de la República. El caso que aquí se plantea es el de los litigios. El dictamen de la Comisión, a mi juicio, trata de resolverlo de un modo compatible con las prerrogativas del idioma oficial y con el fondo sentimental que ponen los catalanes en la defensa de su idioma porque a nadie se prohíbe en lo más mínimo el ejercicio de sus derechos. Si el litigio es entre castellanos, litigan en castellano; si es entre catalanes, litigan en catalán; si litigan un castellano y un catalán, entonces no es al castellano, sino al catalán a quien se le impone la obligación de que presente traducciones en castellano de sus escritos y documentos. De manera que si en esto existiera alguna parcialidad sería en contra de los catalanes. Claro que no se hace con ese sentido, con ese propósito, sino porque llegado el caso de que se encuentren enfrente el castellano y el catalán, es natural que el castellano, que es la lengua oficial y obligatoria para todos los españoles, tenga ante la ley, lo mismo en Cataluña que en el resto de España, las debidas prerrogativas. Entre las razones que empleaba el Sr. Rey Mora está la de que no se dice cómo serán las traducciones de estos documentos, y añadía que esas traducciones producirán un gasto. En cuanto a la forma de la traducción, para eso está la ley de enjuiciamiento civil, Sr. Rey Mora, y en cuanto al gasto, en todo caso pesará sobre los catalanes. Pero, en cambio, en una parte yo reconozco que tiene razón el Sr. Rey Mora porque en las actuaciones escritas el problema se resuelve por esos procedimiento de las traducciones y las copias, pero ¿y las actuaciones verbales? (...) Los problemas constitucionales, los problemas del Estatuto no son problemas de gentileza y de cortesía, son problemas de Derecho, que hay que dejarlos resueltos en forma que no den lugar ni a dudas ni a conflictos, y yo creo que ese es el problema que la Comisión ha de resolverlo en el dictamen en el sentido de que en las actuaciones orales la lengua oficial obligatoria será el castellano”*. Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188 de 23 de juny de 1932, p. p. 6402-6403.

²⁵⁹ Per totes, vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, Apèndix 1er al nº 181, vot particular del parlamentari Sr. Royo Villanova a l'article 2 del dictamen de la Comissió sobre l'Estatut de Catalunya, que proposava la següent proposta d'addició del següent paràgraf: *“Con arreglo al art. 4º de la Constitución todos los catalanes tienen obligación de saber y derecho de usar el castellano, idioma oficial de la República. Los periódicos oficiales de la Generalidad de Cataluña se imprimirán y publicarán a dos columnas, en catalán y castellano”*.

També destaquen esmenes tals com la presentada pel parlamentari Sr. Martin Martin a l'article 2 del dictàmen de la Comissió (*“De acuerdo con el art. 4º de la Constitución, el idioma oficial de Cataluña es,*

informaria el que seria l'article 2 de l'Estatut d'Autonomia català, en els termes que s'estudiaran a continuació.

Aquest precepte no va limitar-se a fixar un règim de cooficialitat lingüística, sinó que, ans al contrari, a part d'aquesta previsió, va fixar regles lingüístiques o directrius genèriques que informarien àmbits tals com el règim lingüístic de publicacions de disposicions o resolucions oficials, el règim lingüístic davant les administracions públiques, inclosa la judicial, o el règim dels documents públics atorgats per fedataris a Catalunya. D'alguna manera, aquestes previsions eren percebudes com a garanties que haurien de fonamentar el model lingüístic construït sobre un principi bàsic: el de la cooficialitat lingüística del català i del castellà. S'adoptava així un model d'ordenació lingüística que quasi cinquanta anys més tard seria assumit per la CE de 1978 i l'EAC de 1979. Caldrà doncs estudiar el contingut i abast del model lingüístic de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932, finalment aprovat per les Corts republicanes

B) L'ordenació lingüística a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932: contingut, naturalesa i abast.

Tal com s'ha avançat, l'Estatut d'Autonomia republicà de 1932 ordenava el model lingüístic al seu article 2, ubicat dins el Títol Preliminar. Aquest precepte establí les següents sis directrius o eixos del model lingüístic: en primer lloc, establí un règim de doble oficialitat lingüística (oficialitat del català i del castellà); en segon lloc, disposava que la llengua oficial de comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya havia de ser el castellà; en tercer lloc, s'ordenava la publicació bilingüe en català i castellà de les disposicions o resolucions oficials dictades a Catalunya, establint-se que la notificació també es tramitaria en la mateixa forma en cas de sol·licitar-ho part interessada; en quart lloc, es garantia el dret d'opció lingüística dels ciutadans en la seva relació amb els Tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tan de la Generalitat com de la República (dret d'optar per l'ús d'alguna de les dues llengües oficials); així

como en el resto de la República, el castellano, que todo español tiene obligación de saber y el derecho de usar. Para todo lo que no sean relaciones oficiales entre autoridades de la República o de la Generalidad y de los particulares con dichas autoridades, para el ejercicio de sus derechos ciudadanos, hay libertad completa para usar el idioma catalán en toda clase de relaciones y manifestaciones públicas y privadas, culturales, artísticas o docentes, reglamentadas o no por la Generalidad dentro de sus particulares atribuciones") o la presentada pel parlamentari Sr. Balbontín a l'article 5 del dictamen (proposava l'addició d'un paràgraf que establís "*La enseñanza y la defensa del idioma castellano dentro de Cataluña serán funciones del Estado*"), ambdues publicades, respectivament al *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 183, Apèndix nº 9 i 10. Vid. també l'esmena presentada pel parlamentari Sr. Peñalba al mateix precepte del dictamen que proposava la següent dicció del seu paràgraf 2n: "*Toda disposición o resolución oficial dictada dentro de Cataluña, deberá ser publicada en ambos idiomas. La notificación se hará también en la misma forma, caso de solicitarlo parte interesada*", a *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 184, Apèndix 1er.

mateix, s'establia el mandat de traduir tot escrit o document judicial redactat en català que es presentés davant els Tribunals de Justícia quan així ho sol·licités alguna de les parts; finalment, pel que fa al règim dels documents públics autoritzats per fedataris a Catalunya, es deia que podrien redactar-se indistintament en alguna de les dues llengües oficials i obligadament en alguna de les dues llengües a petició de part interessada. S'establia que en tots els casos els fedataris haurien d'emetre en castellà les còpies que haguessin de tenir efecte fora del territori català.

A part de l'article 2, precepte estatutari bàsic que ordenava el règim lingüístic, l'Estatut contemplava dos altres preceptes (articles 7 i 12), que també contenien alguna menció a la qüestió lingüística, si bé projectada a supòsits concrets.

L'article 7 de l'Estatut contemplava una previsió lingüística vinculada al Patronat de la Universitat de Barcelona. Aquest article deia que el Govern de la República, a proposta de la Generalitat, podria atorgar un règim d'autonomia a la Universitat de Barcelona, i afegia que, en aquest supòsit, s'organitzaria com a Universitat única *“regida per un Patronat que ofereixi a les llengües i a les cultures castellana i catalana les garanties recíproques de convivència, en igualtat de drets per a professors i alumnes”*.

L'article 12 regulava el requisit del coneixement de la llengua catalana per cobrir determinades places judicials, aquelles convocades per concurs de la Generalitat, i afegia el requisit de l'aptitud lingüística de fiscals i registradors que fossin designats per Catalunya. Val a dir que la Generalitat tenia assumida la competència per organitzar l'Administració de Justícia a Catalunya, en totes les jurisdiccions excepte en la militar i de l'Armada.

En aquest sentit, corresponia a la Generalitat, per mandat del propi article 12 de l'Estatut, nomenar als jutges i magistrats amb jurisdicció a Catalunya, mitjançant concurs entre els compresos en l'escalafó general de l'Estat. També corresponia a la Generalitat republicana la competència per a nomenar els magistrats del Tribunal de Cassació de Catalunya *“d'acord amb les normes que el seu Parlament determini”*, el nomenament dels secretaris judicials i personal auxiliar de l'administració de Justícia *“d'acord amb les lleis de l'Estat”*, la designació dels funcionaris de la justícia municipal així com la designació, per oposició o concurs, dels notaris.

L'article 12 de l'Estatut contemplava que en tots els concursos convocats per la Generalitat *“serà condició precisa el coneixement de la llengua i dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge”*. El precepte afegia que, pel que fa als fiscals i registradors designats per a Catalunya, designació que

per altra part era competència estatal, “*deuran conèixer la llengua i el dret catalans*”

260

D'aquesta manera, l'article 12 de l'Estatut republicà ordenava un règim de capacitació lingüística en l'àmbit de l'administració de Justícia particularment garant dels drets lingüístics dels justiciables catalans. De fet, un estudi comparatiu del marc jurídic de 1932 i del marc jurídic actual en aquesta matèria, permet concloure que la regulació republicana oferiria un règim d'ordenació lingüística més ampli que el que és actualment vigent. Així, actualment, els jutges i magistrats que exerceixen les seves funcions a Catalunya, no estan vinculats per cap mandat de coneixement de la llengua i el dret catalans. De fet, pel que fa al coneixement del català, les estadístiques que ofereix la Direcció General de Política Lingüística mostren clarament que els nivells de coneixement lingüístic dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya és relativament baix. El coneixement de la llengua i el dret propis de Catalunya es computa com a simple mèrit en la provisió de les places. Per contra, durant la II República, i per mandat estatutari, els jutges i magistrats així com la resta de personal al servei de l'administració de

²⁶⁰ L'article 12 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 disposava:

“Correspon a la Generalitat la legislació exclusiva en matèria civil, exceptuant el que es disposa en l'article 15, número primer de la Constitució, i l'administrativa que li està plenament atribuïda en aquest Estatut.

La Generalitat organitzarà l'administració de Justícia en totes les jurisdiccions, excepte en la militar i de l'Armada, conforme als preceptes de la Constitució i a les lleis processals i orgàniques de l'Estat.

La Generalitat nomenarà els jutges i magistrats amb jurisdicció a Catalunya, mitjançant concurs entre els compresos en l'escalafó general de l'Estat.

El nomenament dels magistrats del Tribunal de Cassació de Catalunya, correspondrà a la Generalitat conforme a les normes que el seu Parlament determini.

L'organització i funcionament del ministeri fiscal, correspon íntegrament a l'Estat, d'acord amb les lleis generals.

Els funcionaris de la justícia municipal seran designats per la Generalitat, segons el règim que s'estableixi.

Els nomenaments de secretaris judicials i personal auxiliar de l'administració de justícia, es farà per la Generalitat, d'acord amb les lleis de l'Estat.

El Tribunal de Cassació de Catalunya tindrà jurisdicció pròpia sobre les matèries civils i administratives, la legislació exclusiva de les quals sigui atribuïda a la Generalitat.

Coneixerà, demés, el Tribunal de Cassació de Catalunya en els recursos sobre qualificació de documents referents al dret privatiu català que donin motiu a inscripció en els registres de la propietat.

Així mateix resoldrà els conflictes de competència i jurisdicció entre les autoritats judicials de Catalunya.

En les altres matèries es podrà interposar recurs de cassació davant el Tribunal Suprem de la República, o el procedent segons les lleis de l'Estat.

El Tribunal Suprem de la República, resoldrà així mateix els conflictes de competència i jurisdicció entre els tribunals de Catalunya i els altres d'Espanya.

Els registradors de la propietat seran nomenats per l'Estat.

Els notaris els designarà la Generalitat, mitjançant oposició o concurs, que convocarà ella mateixa, conforme a les lleis de l'Estat.

Quan, d'acord amb aquestes, s'hagin de proveir les Notaries vacants per concurs o oposició, entre tots els notaris d'Espanya, hauran d'admetre's amb els mateixos drets els notaris de l'Estat i els de la Generalitat.

En tots els concursos que convoqui la Generalitat, serà condició precisa el coneixement de la llengua i el dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge.

Els fiscals i registradors designats per a Catalunya, deuran conèixer la llengua i el dret catalans”.

Justícia a Catalunya estaven sotmesos a la “condició precisa” del “coneixement de la llengua i dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge”. Val a dir que en aquesta situació hi influïran decisivament qüestions de naturalesa competencial, en els termes que s'estudiaran més detingudament al llarg d'aquest estudi.

En qualsevol cas, una lectura de les previsions lingüístiques de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 permet concloure una precisió que caldrà tenir ben present: l'advertiment que aquest Estatut va ordenar el model lingüístic amb vocació de tutelar i protegir l'ús de la llengua catalana, esbossant a tal fi un marc jurídic d'oficialitat que va regular amb bastant detall. Així, va optar-se per ordenar en seu estatutària qüestions tals com el règim de capacitació lingüística del personal judicial, el règim de la publicació bilingüe de disposicions i resolucions oficials, o el règim idiomàtic i de les traduccions dels documents públics autoritzats per fedataris i documents judicials. Fou l'Estatut d'Autonomia la norma que va regular aquestes previsions lingüístiques que, d'aquesta manera, no es deixaven a determinació del legislador ordinari, concedint així a aquesta matèria unes especials garanties d'estabilitat i protecció.

Alhora, hom ha de valorar aquestes previsions tenint en compte que foren adoptades en un context històric en el que, paral·lelament, es tramitaven Estatuts d'Autonomia d'altres “regions autònomes”, en els termes previstos per la Constitució republicana de 1931, projectes tots ells que, sense excepció, contenien previsions en matèria lingüística.

Val a dir, que el model lingüístic dissenyat per aquest Estatut d'Autonomia català de 1932 serviria més o menys de base als models lingüístics garantits als Estatuts d'autonomia republicans d'altres ‘regions autònomes’ tals com els de Galícia²⁶¹ o el

²⁶¹ El 3 de juliol de 1932 va celebrar-se a Santiago una Assamblea en la que va nomenar-se una comissió amb l'encàrrec de redacar un avantprojecte únic d'Estatut d'autonomia per a Galícia, que d'alguna manera integrés les diferents propostes d'avantprojectes autonòmics que havien estat elaborats al llarg del 1931 per les principals forces polítiques republicanes i galleguistes. Redactat l'avantprojecte estatutari, del 17 al 19 de desembre de 1932 va convocar-se una nova Assamblea, on hi eren representades totes les forces polítiques de Galícia, a més dels sectors socials, econòmics, culturals i professionals. Prèvia conformitat a l'avantprojecte va acordar-se sotmetre'l a aprovació pleibiscitària dels electors. Per decret de convocatòria de referèndum de 27 de maig de 1933, el govern de la República convocava als electors, convocatòria que quedaria congelada amb la victòria cedo-lerrouxista de novembre de 1933. El 28 de juny de 1936 va celebrar-se el pleibiscit de l'avantprojecte autonòmic gallec d'acord amb el decret de 1933, que va obtenir el vot favorable de la majoria dels electors. El 15 de juliol de 1936, tres dies abans d'esclatar la guerra civil, el text d'Estatut d'autonomia de Galícia fou tramès al President de les Corts. L'article 4 d'aquest Estatut d'Autonomia de Galícia, que ordenava el model idiomàtic, disposava: “Serán idiomas oficiales en Galicia, el castellano y el gallego; pero en las relaciones oficiales de la Región con autoridades de otras Regiones y con las del Estado, se usará siempre el castellano. Todo escrito que se presente a Tribunales y Autoridades redactado en gallego, será reproducido en castellano cuando lo pida parte interesada; y lo mismo se hará en cuanto a resoluciones y notificaciones de todas clases. Las copias de documentos redactados en lengua regional, que los fedatarios expidan en castellano, bien a instancia de parte o porque hayan de producir efectos fuera de Galicia, deberán contener también el texto gallego. Los funcionarios que se designen para actuar en la Región deberán acreditar el conocimiento de la lengua gallega.”

País Basc²⁶². De fet, quan va discutir-se el règim de la cooficialitat lingüística de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya en seu de Corts constituents republicanes a les sessions parlamentàries celebrades el juny de 1932, certs sectors varen posar èmfasi en denunciar els riscos d'aquest model que, si es reconeixia respecte de Catalunya, eventualment hauria de contemplar-se respecte d'altres "regions", el que era percebut, per certs sectors, com quelcom negatiu²⁶³.

Altres preceptes, tals com els articles 14.c i 15 d'aquest Estatut d'Autonomia galleg republicà, també contenien referències expressives a la qüestió lingüística, si bé predicats respecte d'àmbits materials concrets. Així, l'article 14.c) ordenava el règim d'aptitud lingüística de Registradors de la Propietat i Notaris, quan disposava que *"el nombramiento de Notarios se hará por la Región mediante oposición o concurso convocados por la misma (...) A ellos serán admitidos todos los funcionarios del Cuerpo con iguales derechos, pero dando preferencia a los que acrediten más perfecto conocimiento de la lengua y del derecho regionales. Los Registradores de la Propiedad que nombre el Estado para servir en Galicia, deberán acreditar el conocimiento de las leyes de la Región, además de lo que preceptúa el último párrafo del art. 4 de este Estatuto"*. L'article 15 regulava el règim lingüístic de l'ensenyament, establint que *"... En las escuelas primarias de la Región y en las del Estado, será obligatoria la enseñanza de las lenguas gallega y castellana, y en los Institutos y Escuelas Normales se crearán las asignaturas de Lengua, Literatura, Geografía e Historia de Galicia..."*.

²⁶² L'elaboració i tramitació de l'Estatut d'Autonomia republicà del País Basc, que fou aprovat per les Corts l'1 d'octubre de 1936, fou molt complexe. Del 22 de setembre de 1931, data en la que els nacionalistes bascos varen trametre al President del govern espanyol un avantprojecte d'estatut que seria desestimat per haver incomplert les previsions procedimentals, fins l'1 d'octubre de 1936, la tramitació va haver de superar importants obstacles que dificultarien la seva aprovació. Per una ampliació, vid. GONZÁLEZ CASANOVA, "Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)", p. 849-860.

Els articles 1 (ubicat dins el Títol I rubricat "*Disposiciones generales*") i 7 d'aquest Estatut d'autonomia basc (ubicat dins el Títol II que portava per títol "*Contenido y extensión de la autonomía*"), ordenaven el model lingüístic. L'article 1 disposava, entre d'altres previsions que *"El vascuence será, como el castellano, lengua oficial en el País Vasco y, en consecuencia, las disposiciones oficiales de carácter general que emanen de los Poderes autónomos serán redactadas en ambos idiomas. En las relaciones con el Estado español o sus autoridades, el idioma oficial será el castellano"*. L'article 7 deia *"El País Vasco regulará la cooficialidad del castellano y el vascuence con arreglo a las siguientes normas: a) Publicará y notificará en ambos idiomas las resoluciones oficiales de todos sus órganos que hayan de surtir efecto en los países de habla vasca; b) reconocerá a los habitantes de los territorios de habla vasca el derecho a elegir el idioma que prefieran en sus relaciones con los Tribunales, autoridades, y funcionarios de todas clases del País Basco; c) admitirá que se redacten indistintamente en uno u otro idioma los documentos que hayan de presentarse ante las autoridades judiciales vascas o hayan de ser autorizados por los fedatarios del País; d) establecerá la obligación de traducir al castellano los mismos documentos redactados en vascuence cuando lo solicite parte interesada o deban surtir efecto fuera del territorio vasco; e) regulará el uso de las lenguas castellana y vasca en la enseñanza, con arreglo a lo dispuesto en el art. 50 de la Constitución; f) podrá exigir el conocimiento del vascuence a todos los funcionarios que presten servicio en territorio de habla vasca, exceptuados aquellos que estuvieren actuando al tiempo de implantarse este Estatuto, los cuales serán respetados en su situación y en los derechos adquiridos. Las Diputaciones u órganos representativos que las sustituyan, de Alava, Guipúzcoa y Vizcaya, demarcarán en sus respectivas provincias los territorios que a los efectos de este artículo deban considerarse como de habla vasca"*.

L'article 3 d'aquest Estatut també contenia una referència expressa a l'ordenació lingüística, si bé predicada respecte del personal judicial. Aquest article disposava que *"... la designación de los magistrados y jueces con jurisdicción en el País Vasco será hecha por la región autónoma mediante concurso entre los comprendidos en el Escalafón general del Estado, siendo condición preferente el conocimiento del Derecho foral vasco y tratándose de territorios de habla vasca, el de la lengua, pero sin que pueda establecerse excepción alguna por razón de naturaleza o vecindad (...)"*.

²⁶³ Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 188 de 23 de juny, p. 6418. Així mateix, també va advertir-se que possiblement regions tals com Mallorca o València podrien eventualment reivindicar un estatut de cooficialitat lingüística del català. Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, nº 184 de 16 de juny, intervenció del parlamentari de minoria catalana Sr. Esteve, quan va proclamar *"según el dictamen de la Comisión, las relaciones oficiales de Cataluña con el resto de España deben sostenerse en lengua oficial castellana; es decir, queda proscrita, rechazada, la lengua catalana para estos usos. Yo he de decir a los señores Diputados que esa proscripción debe desaparecer, no sólo por el hecho de la comunidad de idioma, que debería reconocerse y respetarse, entre Cataluña y otras tierras de España, por ejemplo Mallorca y Valencia,*

A més, cal tenir present que també varen tramitar-se d'altres projectes que no varen arribar a bon port, tals com l'avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana d'11 de juliol de 1931 o el projecte d'Estatut de les Illes Balears. Ambdós projectes estatutaris, frustrats, també contenien determinades previsions en matèria lingüística²⁶⁴. Ambdós contemplaven dues previsions bàsiques: en primer lloc, establien règims de doble oficialitat lingüística del català o valencià (segons dicció de l'avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana) o altrament dita “*llengua materna del territori*” (segons dicció projecte de les Illes) i de la llengua castellana; en segon lloc, en ambdós casos també es contemplava el requisit del coneixement de la llengua catalana per part del funcionariat, bé fos el judicial (article 3 de l'avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana), bé fos el funcionariat en general (article 2 del Projecte d'Estatut Autonòmic de Mallorca i Eivissa, que apel·lava a funcionaris de qualsevol ordre i categoria).

Un estudi conjunt d'aquests Projectes estatutaris i Estatuts d'Autonomia republicans permet concloure que els preceptes dedicats a l'ordenació de la llengua responien a una mateixa *ratio*. Presentaven redaccions més o menys similars, i esbossaven uns models idiomàtics construïts sobre uns principis estructurals més o menys comuns. L'eix vertebrador dels diferents models era el principi de doble oficialitat lingüística, entorn al qual s'edificaven règims que vetllaven per garantir una especial protecció a la llengua del territori, fos el català, el gallec o el basc. Es formulaven així unes tesis que, anys més tard, superat el període franquista, serien novament adoptades pels Estatuts d'Autonomia que s'aprovarien.

cuyas hablas son variantes de aquella primitiva catalana que llevaron allí las huestes de Jaime I, sinó por otra consideración de carácter político, porque es posible, señores Diputados (hemos de admitir la posibilidad, yo admito también la probabilidad) que las tierras de Valencia y las islas Baleares se constituyan en regiones autónomas y que, al constituirse en tales, quieran consagrar para su idioma, para esa variante del antiguo idioma catalán que están hablando, los mismos derechos de oficialidad o de cooficialidad que reivindicamos hoy para la lengua catalana...”.

²⁶⁴ L'avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana d'11 de juliol de 1931 ordena el model lingüístic dins el Títol II, rubricat “*De l'idioma*”. Aquest Títol contenia dos preceptes, els articles 2 i 3. L'article 2 de l'avantprojecte disposava que “*Seran oficials de la Regió Valenciana les llengües valenciana i castellana, podent usar-se per tant indistintament. En les relacions oficials amb les autoritats centrals i demés Regions, es deurà usar el castellà. A aquelles poblacions de la Regió Valenciana que se'ls ha alterat el nom desvalencianitzant-lo, se les tornarà a anomenar com d'antic, amb ortografia nostra*”. L'article 3 establia que “*Els funcionaris judicials que siguen destinats a les terres valencianes deuran conèixer la llengua valenciana. Per a exercir els càrrecs de Registrador i Notari, com els demés públics en terres de parla valenciana, deuran els funcionaris, no sols entendre la llengua vernàcula, sinó que deuran poder expressar-se en ella*”.

L'article 2 de l'avantprojecte d'Estatut de les Illes Balears de 19 de juny de 1931 deia: “*Les llengües oficials del territori són indistintamente la materna del dit territori i l'espanyola. El coneixement de la primera serà absolutament necessari als funcionaris, de qualsevol ordre i categoria, que prestin servei en el territori de la regió*”. L'article 2 del Projecte d'Estatut Autonòmic de Mallorca i Eivissa respectaria literalment la versió de l'avantprojecte, sense cap modificació.

C) El règim de la llengua a l'Estatut Interior de Catalunya de 1933.

Aprovat l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 15 de setembre de 1932, s'iniciava una nova etapa política al Principat. El 20 de novembre de 1932 varen celebrar-se les eleccions que haurien de permetre constituir el nou Parlament de Catalunya, que tindria l'encàrrec de tramitar el que hauria de ser la llei més important: l'Estatut Interior de Catalunya, també dita Llei fonamental de Catalunya, Constitució de Catalunya o Estatut Orgànic Interior.

Aquestes eleccions foren guanyades per àmplia majoria per Esquerra Republicana de Catalunya, partit que obtingué cinquanta-set actes de diputat, enfront la Lliga que, amb un total de setze actes, es consolidava com el gran partit de l'oposició conservadora. D'aquesta manera, hom pot concloure que s'instaurava el bipartidisme hegemònic com a sistema de partits a Catalunya²⁶⁵. D'altres formacions polítiques, tals com Unió Democràtica de Catalunya, Acció Catalana Republicana o Unió Catalanista tindrien una presència simbòlica, amb un escó cadascuna. Unió Socialista n'obtingria cinc, mercès a la seva vinculació electoral i política amb l'Esquerra, erigint-se com a minoria d'oposició. D'altres formacions tals com el Partido Radical Autónomo amb quatre escons, entre d'altres, també tindrien presència parlamentària.

El 14 de desembre de 1932 va constituir el Parlament de Catalunya i la sessió parlamentària del 5 de gener de 1933, sota la presidència de Lluís Companys, ja s'obria amb la presentació i lectura del "Projecte d'Estatut Orgànic Interior de Catalunya", que hauria de consolidar-se com la llei fonamental catalana.

L'avantprojecte d'aquesta iniciativa fou redactat per una Comissió jurídica assessora, integrada per juristes de diversa adscripció política, que la Generalitat havia nomenat mesos abans. Aprovat per la comissió, aquest avantprojecte, acompanyat dels seus vots particulars, fou tramès al Govern de la Generalitat, que va elaborar un projecte a partir de la proposta de la Comissió. El Projecte del Govern de la Generalitat va servir de base als treballs de la Comissió parlamentària, el dictamen de la qual fou llegit a la sessió del Parlament de Catalunya el 22 de febrer de 1933. El 24 de febrer d'iniciaven els debats parlamentaris del projecte d'Estatut Interior de Catalunya que s'acabaria aprovant amb els vots a favor de tot el Parlament, a excepció dels diputats de la Lliga Catalana i Unió Democràtica.

En aquest context, esdevé convenient estudiar l'*iter* que va seguir el règim d'ordenació lingüística regulat a aquesta disposició al llarg de les diferents fases de la seva tramitació.

²⁶⁵ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, "Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)", p. 362-389.

Pel que fa referència al tractament de la qüestió lingüística, l'article 4 de l'avantprojecte de la Comissió jurídica assessora, dit avantprojecte de Constitució de Catalunya, deia “*el català és la llengua pròpia de Catalunya*” i afegia “*l'ús oficial del català i del castellà es farà de conformitat amb el que disposa l'article 2 de l'esmentat Estatut*”.

El 21 de desembre de 1932 Maspons Anglasesell presentà un vot particular a l'avantprojecte que, pel que fa referència al precepte que ordenava el règim de la llengua deia que “*és una ficció l'article 4 en quant es refereix a la llengua castellana, i ho són el 7 i 8 que completen el Títol primer, perquè el que ordenen com vigent, amb vigència efectiva, en tindrà mentre les Corts espanyoles no ordenin el contrari, la qual cosa és com dir que tenen només una vigència eventual i precària*”²⁶⁶.

L'article 3 de l'Estatut Interior de Catalunya que s'acabaria aprovant pel Parlament català es limitava a proclamar que “*la llengua pròpia de Catalunya és la catalana*”. Hom constata que aquest article, en la versió finalment aprovada, no contenia cap menció al règim de la doble oficialitat lingüística que havia fixat l'Estatut d'Autonomia un any abans, sota l'auspici de les Corts constituents republicanes. Ni tan sols feia cap referència a la llengua castellana. Es limitava a qualificar que el català era la llengua pròpia de Catalunya.

Aquesta decisió responia a una clara voluntat de concedir a la llengua catalana un estatut de preeminència en relació amb el castellà. S'abandonava la menció expressa al bilingüisme contemplat a l'article 4, paràgraf segon de l'avantprojecte de la Comissió. Tal com s'ha defensat doctrinalment, “*es tracta d'una forma negativa d'afirmar unes conviccions i expressar indirectament un rebuig a les limitacions de l'Estatut de 1932*”²⁶⁷, limitacions que hom no pot oblidar que s'havien fixat en la fase de tramitació de l'Estatut a les Corts constituents republicanes.

A part de l'article 3, l'Estatut Interior de Catalunya també ordenava la qüestió lingüística en el seu article 11, projectada a l'àmbit de l'ensenyament. Aquest precepte disposava, entre d'altres previsions, que “*l'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit*”.

²⁶⁶ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra p. 775-776.

²⁶⁷ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra p.371.

L'adveniment de la guerra civil i les dècades de dictadura franquista impedirien que aquestes previsions despleguessin els seus efectes²⁶⁸. Això no obstant, resulten particularment interessants perquè varen dissenyar un model que, d'alguna manera, ha servit de fonament a l'actual ordenació de la matèria lingüística, en els termes que s'estudiaran detingudament a continuació.

3. UNA LECTURA POLÍTICA: LA TRAMITACIÓ PARLAMENTÀRIA DE L'ARTICLE 3 DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA.

3.1 Consideracions preliminars.

L'estudi de l'*iter* parlamentari que va seguir la tramitació i aprovació de l'article 3 de l'EAC de 1979 és útil per tres motius: en primer lloc, perquè permet contextualitzar les previsions lingüístiques de la norma estatutària en el marc de l'escenari polític en el que fou aprovada; en segon lloc, perquè permetrà identificar els principals eixos de les controvèrsies polítiques que varen centrar els debats d'aquest precepte que, ulteriorment, en major o menor mesura, s'acabarien projectant en la doctrina i la jurisprudència, en els termes que s'estudiaran; finalment, l'anàlisi de la tramitació parlamentària del precepte persegueix l'objectiu d'oferir recursos d'interpretació autèntica de la norma. En aquest sentit, permetrà apuntar possibles línies de resolució de certs debats interpretatius que es plantegen encara actualment en la delimitació del contingut i abast de les previsions de la disposició.

L'article 3 de l'EAC va ser objecte d'intensos debats parlamentaris, que permeten il·lustrar quines eren les tesis de les diferents formacions polítiques pel que fa a la qüestió lingüística. Aquestes tesis s'acabarien consolidant en els debats celebrats en motiu de la tramitació de les lleis autonòmiques catalanes de 1983 (Llei 7/1983 de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya²⁶⁹) i 1998 (Llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística²⁷⁰) que varen desplegar els mandats de l'article 3 de l'Estatut.

La tramitació parlamentària d'aquest precepte va caracteritzar-se per una nota bàsica: el seu caràcter marcadament controvertit. Això no obstant, genèricament poden distingir-se dues tendències bàsiques pel que fa a les previsions de l'article 3, que ja varen emergir en els mateixos inicis del seu procés de tramitació: en primer lloc, hom

²⁶⁸ Vid., per tots, MARCET SALOM, Pere; "Història de la llengua catalana II. Els segles XIX i XX", cit. nota supra p. 172-201.

²⁶⁹ En endavant LNL. Vid. D.O.G.C. de 22 d'abril de 1983, n° 322.

²⁷⁰ En endavant, LPL. Vid. D.O.G.C. de 9 de gener de 1998, n° 2553.

identifica una tendència diguem-ne continuïsta, que postulava la conveniència que l'article 3 del nou Estatut que s'estava debatent adoptés un model lingüístic similar al que s'havia adoptat durant la II República²⁷¹; altrament, ja en els propis orígens del procés de tramitació parlamentària va emergir una segona tendència més innovadora, que proposava la necessitat que la nova disposició estatutària que s'aprovés per ordenar el model juridicolingüístic català superés el marc esbossat per l'Estatut republicà. Els partidaris d'aquesta segona tendència, entre els que hom situa entre d'altres el PSC o el PSUC, al·legaven que no era convenient subjectar-se a les previsions de l'Estatut d'autonomia de 1932 perquè la Constitució espanyola que s'estava elaborant en aquells moments era més progressista que la Constitució republicana de 1931²⁷². En qualsevol cas, va existir un ampli consens en la constatació que l'Estatut d'Autonomia republicà

²⁷¹ Vid. MATAS DALMASES, Jordi; "El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1979", *Revista de Llengua i Dret*, nº 16, desembre de 1991, p.121-122. Tal com constata l'autor, els grups polítics que varen presentar una redacció més pròxima a la versió republicana foren Unió Democràtica de Catalunya, Unión del Centro Democrático (UCD) i Alianza Popular (AP).

²⁷² En el decurs dels debats estatutents, varen formalitzar-se múltiples referències al precedent republicà que varen projectar-se més enllà del que era el debat de la qüestió lingüística. L'Estatut d'Autonomia de 1932 va consolidar-se com un precedent, un referent a tenir en compte, si bé existia un cert consens sobre la necessitat que el nou Estatut d'Autonomia de Catalunya que s'estava tramitant superés el marc estatutari republicà. En aquest sentit, resulta il·lustrativa, per totes, la intervenció del diputat Sr.Reventós, en representació del PSC, a la sessió del Ple de Parlamentaris de Catalunya, celebrada al Saló de la Reina regent de l'Ajuntament de Barcelona el 29 de novembre de 1978, on va proclamar "*Les forces polítiques que, abans de les eleccions, portaven anys de lluita nacionalista, havíem arribat a l'acord de reivindicar, per a la nostra nació, el restabliment de les institucions i dels principis consagrats a l'Estatut de 1932. (...) El nostre Estatut era, i ho serà sempre, un Estatut d'Autonomia política, no merament administrativa. El nostre Estatut havia d'inspirar-se en els principis democràtics de sobirania popular, en el consegüent poder legislatiu del Parlament de Catalunya, en la plena llibertat de decisió política dels governs catalans, en la pròpia jurisdicció sobre aquelles matèries que corresponen al dret català actual o a la creació normativa dels nostres futurs legisladors. Aquests principis, reconeguts en l'Estatut de 1932, van ésser institucionalitzats en l'esmentada llei de les Corts republicanes i en el nostre Estatut Interior de 1932 (...) A la primavera de 1977 no va ressuscitar la Segona República espanyola i, per tant, tampoc podia ressuscitar el nostre Estatut d'Autonomia de 1932 (...) Hem aconseguit invertir substancialment les condicions polítiques en les quals es van moure els patriotes catalans que lluitaren per l'autonomia durant la República. Ells varen trobar barrat el pas per al seu Estatut, el llegendari Estatut de Núria, amb una Constitució que, feta posteriorment, havia de sotmetre'l a la seva lògica, i que, feta sense ell, deixava l'autonomia catalana sense les garanties necessàries, a les mans, més o menys generoses, de les possibles majories del Parlament de Madrid (...)*". En la mateixa línia, va pronunciar-se, entre d'altres, el parlamentari Sr.Solé Barberà, en representació del PSUC quan va proclamar que "*Catalunya recobra, a través de l'avantprojecte d'Estatut que avui se sotmet a la consideració del grup de parlamentaris catalans, íntegrament, totes aquelles institucions que eren les que configuraven l'Estatut de 1932. No ha arribat encara el moment de fer altra cosa que l'afirmació que l'Estatut de 1978, tal com tenim el Projecte i l'aspiració de redactar-lo, no tindrà absolutament res a envejar a aquell que, confeccionat l'any 1932, va regir la vida de Catalunya durant cinc anys atzarosos...*". Altrament, hi havia qui advertia de la impossibilitat d'assolir el sostre fixat per l'Estatut republicà de 1932. N'és un exemple, la intervenció del parlamentari Sr.Barrera, en representació d'ERC, que va proclamar "*(...) nosaltres, doncs, refusem aquesta demagògia fàcil de fer creure al poble de Catalunya que realment pot tenir un Estatut d'Autonomia tan bo com el de l'any 32. Estic convençut que no*". En qualsevol cas, fos en un o altre sentit, l'Estatut d'Autonomia republicà va erigir-se com un referent a tenir en compte que va emergir amb especial incidència en els debats sostinguts en motiu de la tramitació del que seria l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum III, Edicions 62, Barcelona, p. 666-703.

de 1932 s'erigia i consolidava com un antecedent i referent que preceptivament havia de valorar-se i calia tenir en compte²⁷³.

Malgrat el caràcter essencialment controvertit dels debats entorn al tractament que havia de concedir-se a la qüestió idiomàtica²⁷⁴, de l'estudi de l'*iter* parlamentari de l'article 3 de l'EAC hom en pot concloure dues precisions que resulta necessari valorar, ja en aquest apartat preliminar: la primera, és la constatació que, malgrat la divergència de les tesis postulades pels diversos partits polítics, existia un ampli acord sobre la necessitat de tutelar i garantir en seu estatutària la qüestió lingüística, recuperant d'alguna manera la llengua catalana, que havia estat perseguida durant l'època franquista; la segona, és la constatació que l'ordenació de la qüestió lingüística a l'Estatut fou molt complexa, complexitat en part incentivada per la forta càrrega política inherent a la matèria idiomàtica, tradicionalment vinculada a nocions d'identitat nacional de Catalunya²⁷⁵.

²⁷³ Il·lustra aquesta constatació el fet que, en els inicis dels treballs de la Comissió dels Vint per redactar l'avantprojecte estatutari, va votar-se una proposta, formulada pel diputat Sr.Roca Juyent, que defensava que com a mètode de treball de la Ponència s'adoptessin els títols i una ordenació idèntics a la de l'Estatut de 1932, subjectes a una posterior ordenació. Altrament, el diputat Sr.Eduard Martín proposava que "(...) l'Estatut de 1932 sigui un document més de treball i que s'acceptin els títols proposats per la Mesa en l'ordre que es decideixi, sense que això pugui prefigurar l'ordenació definitiva". Per votació, va decidir-se adoptar la darrera de les propostes signada pel diputat Sr.Eduard Martín. Aquest debat sobre la metodologia de treball il·lustra l'entitat que va concedir-se a l'Estatut republicà, com a referent que calia tenir present en els treballs de redacció del nou projecte estatutari. Vid. acta de la sessió celebrada per la Comissió dels Vint el 29 d'agost de 1978 a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, p. 153. En la mateixa línia, i a títol d'exemple de la valoració de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 com a marc comparatiu del nou Estatut que es tramitava, vid. BENET, Josep; "Sí, com l'any 1932...", article publicat al diari *Avui* de 24 d'octubre de 1979. En aquest article periodístic, l'autor emfatitzava el valor de referent comparatiu de l'Estatut republicà.

²⁷⁴ El caràcter polèmic dels debats entorn al contingut i abast de l'article 3 de l'Estatut, varen transcendir als mitjans de comunicació. Vid., per tots, LORDA, Felip; "L'article tercer", article publicat al diari *Avui* de 28 de desembre de 1978. També, vid. CLARET, Andreu; "La llengua", article publicat a *Mundo Obrero* de 2 de desembre de 1978.

²⁷⁵ Sobre la vinculació de la qüestió idiomàtica a nocions d'identitat nacional, vid. per tots, la intervenció del que seria President de la Generalitat Sr.Jordi Pujol, en representació de CDC, al debat general sobre el Projecte d'Estatut d'Autonomia, sessió de 29 de novembre de 1978, on va proclamar: "(...) vull ara referir-me breument a quatre punts dels quals CDC vol subratllar la importància. El primer és el de la llengua. Catalunya no és només un fet de llengua; si salvéssim la llengua però es trenquessin les normes de convivència, es trencaria el país; si salvéssim la llengua, però es produís una fractura profunda de Catalunya, hauríem salvat la llengua però perdut Catalunya. Amb tot, la llengua és innegable que juga un paper capital, absolutament capital i decisiu, en la configuració de la nostra nacionalitat, i volem insistir que cal que, a través de l'Estatut, es reforci aquesta llengua. En una situació com l'actual que, en un cert sentit, és de dificultat per a la llengua, volem que se la reforci i que de cap manera se la situï en un punt d'inferioritat". En el mateix sentit va pronunciar-se a la sessió de l'Assamblea de Parlamentaris de Catalunya de 29 de desembre de 1978, en la que va aprovar-se el Projecte d'Estatut d'Autonomia, quan va proclamar: "...em vull referir a la referència que l'Estatut fa a la realitat nacional, és a dir, aquesta realitat de llengua, de cultura, d'història, de consciència d'aquesta història, de vivència actual i viva d'aquesta història. La referència d'una mentalitat col·lectiva, d'una consciència d'aquesta mentalitat i d'una voluntat de fer que tot això segueixi essent, tot això que fa que nosaltres no siguem una regió, o que no siguem un conjunt d'això que en diuen 'peculiaritats', sinó que siguem realment una entitat, una realitat nacional (...) I l'altre punt és el de la llengua. I aquí sí que he de dir una cosa i és que CDC, que de fet va anar a la discussió de l'Estatut amb un esperit d'acceptació de tot allò que no fos ben

De fet, la consideració de la llengua catalana com un element identitari de Catalunya, com un fet vertebrador d'una realitat nacional, no és un element incidental sinó que, altrament, ha de ser valorat amb especials cauteles perquè permetrà explicar certes opcions polítiques adoptades en el decurs de la tramitació de l'article 3, que s'estudiaran en el decurs d'aquest capítol.

Un exemple que il·lustra aquest caràcter controvertit de l'ordenació idiomàtica en seu estatutària, és l'entitat que varen adquirir debats estrictament terminològics. Tal com va advertir la parlamentària Sra. Mata Garriga a la sessió del Ple de parlamentaris de Catalunya de 15 de desembre de 1978, *“pel que fa a la llengua, diverses fòrmules s'han presentat carregades de matisos i defensades amb emotivitat, i hem treballat paraula per paraula (...) hem matisat ‘és un principi’, ‘són dos principis’, ‘són ambdues llengües’, ‘és una i altra llengua’, ‘la Generalitat ha de prendre les mesures’, ‘ha de prendre els mitjans’ (...) Hi ha hagut matisos de valor jurídic, matisos de gradualitat de respecte, de responsabilitat per acabar aquest text. Ens podriem preguntar si necessitàvem tantes alforges per aquest viatge, però que si hem millorat el més petit matís és important, perquè en la llengua el matís pot ser-ho tot.”*²⁷⁶.

bé el que ella pensava, però que pogués incidir en una línia de construcció del país, hauria hagut de replantejar el seu vot positiu a l'Estatut si no s'hagués arribat a un text que fos mínimament acceptable des d'un punt de vista nacional català. Les qüestions d'hisenda són molt importants, i el que hem dit abans dels ports i de les carreteres, i fins i tot les comarques, són importantíssimes pel que representen, però no deixen de ser –i això s'ha de dir– una disposició transitòria. Tot això és molt important, però ho és molt més encara allò que ha estat el fet més definidor, el fet més lucratiu, el fet més vertebrador de Catalunya a través de la seva història, que ha estat la llengua. I és per això –perquè un poble no és només qüestions polítiques ni anàlisis socio-econòmiques, ni és només competències concretes de caràcter tècnic, sinó que és la possibilitat de reforçar allò que ha fet sempre i que fa avui que se sigui el que s'és, allò que li dona identitat –perquè també s'ha tingut en compte això i no solament els problemes de tipus tècnic, fins i tot els de tipus estrictament polític, els de tipus estrictament social, els de respectar aquest tipus d'iniciativa o altra, sinó perquè també, repeteixo, s'ha tingut en compte aquest fet fonamental que fa referència al fil roig de Catalunya, allò que fa que siguem el que som. És per això també que nosaltres, d'una manera clara, d'una manera indubtable, d'una manera absoluta, donem i donarem el nostre vot positiu a l'Estatut”. Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, volum III, Edicions 62, Barcelona, p.680, 1199 i 1200.

²⁷⁶ Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, volum III, Edicions 62, Barcelona, p. 1058-1059. En el mateix sentit, varen pronunciar-se, entre d'altres, diputats tals com el Sr.Roca Junyent (“...nosaltres creiem que aquest és un tema d'evident transcendència, creiem que la voluntat de tots els que estem aquí presents és trobar-hi una solució positiva i, per tant, creiem que seria molt convenient que –utilitzant una terminologia destinada a resoldre alguns aspectes d'aquest tipus en la Constitució– s'aparqués aquest tema, que poguéssim seguir l'examen de les altres esmenes de la resta de l'articulat i que fos considerat més endavant, donant temps als diversos grups parlamentaris perquè poguessim fer un esforç en la línia –que és voluntat comuna expressada aquí– de treballar per trobar una solució satisfactòria al tractament oficial del català a Catalunya”), o el parlamentari socialista Sr.Obiols (“...considerem que el tema és de cabdal importància, i no és només d'ara que estem disposats a una negociació entre tots els grups parlamentaris per arribar a un acord, que ens sembla absolutament imprescindible. Per a nosaltres el tema és realment greu i per descomptat que no podem admetre lliçons de ningú, vinguin d'on vinguin, en relació a la sensatesa o sentit de la responsabilitat pel que fa referència a la qüestió de l'avenir de la llengua i de la cultura de la nostra terra ... vull assenyalar que des del nostre punt de vista cal tenir una particular preocupació per aquest tema, perquè del resultat de les nostres negociacions depèn que aparegui o no de nou el fantasma del lerrouxisme a Catalunya. Si

Els debats sobre el contingut i abast que havia de donar-se a l'article 3 de l'Estatut que s'estava tramitant varen evidenciar que era difícil assolir el consens en aquesta matèria. Es tractava d'una qüestió que havia de regular-se en seu estatutària, però existia una evident divergència de posicionaments de les diferents formacions polítiques que dificultava la presa d'acords. Tal i com s'estudiarà, la percepció de la necessitat de negociar el contingut i abast del precepte per assolir un consens polític va motivar que fins i tot es suspengués la discussió de l'article 3 a la sessió de 30 de novembre de 1978. L'objectiu de la suspensió, tal com va reiterar-se en el decurs de la sessió per part de tots els parlamentaris que varen intervenir-hi, era el d'afavorir la negociació i l'acord en aquesta matèria²⁷⁷.

A part d'aquestes precisions relatives a la tramitació de l'article 3 de l'Estatut, s'ha de tenir present que la pròpia elaboració de la disposició estatutària va discórrer paral·lela i simultània en el temps amb els treballs constitucionals. Justament per evitar problemes de descoordinació entre els dos projectes, el constitucional i l'estatutari, problemes que s'havien donat durant el període republicà, va acordar-se no impulsar els treballs de l'Estatut català fins que el procés constituent estigué avançat i ja es coneixia el que seria el projecte de Constitució. De fet, quan va preparar-se l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya, l'article 3 de la Constitució espanyola ja estava redactat, la qual cosa va orientar, en certa mesura, el model lingüístic que havia d'esbossar la norma estatutària, sens perjudici de l'advertiment que la norma suprema garantia un ampli marge d'actuació a les Comunitats Autònomes per ordenar i modular l'abast de la cooficialitat lingüística, en els termes que s'han estudiat.

Qüestions tals com el reconeixement de la nota de propietat predicat respecte de la llengua catalana, els debats sobre la conveniència o no de prescriure'n un deure de coneixement o la decisió del paper que havia d'acomplir la Generalitat, varen centrar bona part dels debats parlamentaris que s'estudiaran a continuació.

adoptem en la redacció de l'Estatut una formulació que pugui ser interpretada, fins i tot injustament, com una imposició de caràcter lingüístic i cultural, no tenim cap dubte que abonem el terreny perquè forces contràries a Catalunya, contràries a l'Estatut i a l'Autonomia de Catalunya puguin exercir la seva tasca i explotar demagògicament els nostres errors"). Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 730-732.

²⁷⁷ Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 704-735. Tal com va proclamar el President de la Mesa "Jo crec que tothom s'ha pronunciat favorablement, no hi ha cap veu discordant perquè se suspengui la discussió d'aquest article, i només voldria afegir algunes paraules: (...) desitgem que s'arribi a un acord i que ràpidament puguem tornar a discutir aquest article que avui deixem en suspens, perquè s'hagi trobat una solució que sigui acceptada per una àmplia majoria –i millor fóra tots- dels senyors i senyores diputats i senadors".

Així mateix, cal precisar que l'article 3 no fou l'únic precepte que incidia en l'ordenació de la qüestió lingüística en seu estatutària. L'article 23 de l'avantprojecte d'Estatut contemplava el coneixement de la llengua catalana com a condició preferent en els concursos i oposicions per a cobrir places de magistrats, jutges, secretaris judicials i altre personal al servei de l'Administració de Justícia a Catalunya, en els termes que s'estudiaran detingudament en el decurs de l'estudi²⁷⁸. Alhora, d'altres previsions tals com l'article 16 de l'avantprojecte²⁷⁹, si bé no contemplaven expressament una referència a la matèria idiomàtica, en el decurs dels debats parlamentaris varen ser objecte de diverses esmenes i intervencions vinculades a la qüestió lingüística. Així, per exemple, pel que fa a l'article 16 del text de l'avantprojecte, que ordenava la matèria d'ensenyament, va discutir-se si, d'alguna manera, havia de preveure's en seu estatutària quina seria la llengua vehicular d'aquest ensenyament a Catalunya. A títol d'exemple, destaca l'esmena presentada per AP que proposava l'addició d'un paràgraf a aquest precepte que digués "*l'ensenyament es farà en català o en castellà, d'acord amb la llengua materna de la població escolar i l'opció dels pares*". Aquesta esmena, que finalment no fou aprovada, il·lustra que la qüestió lingüística va ser objecte de debats en seu estatut que excedeixen dels treballs parlamentaris sostinguts en motiu de la tramitació de l'article 3 de la norma²⁸⁰.

En aquest sentit, si bé l'article 3 és el precepte estatutari bàsic que ordena la matèria lingüística, aquest no esgota les previsions de l'Estatut en aquest àmbit. Altrament, hi ha d'altres preceptes que, al llarg de l'*iter* parlamentari que s'estudiarà a continuació, varen

²⁷⁸ Article 23 de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya elaborat per la Comissió dels Vint a Sau, del 3 al 5 de novembre de 1978: "*1. En els concursos i oposicions per a cobrir les places de magistrats, jutges, secretaris judicials i altre personal al servei de l'administració de justícia vacants a Catalunya, seran condicions preferents el coneixement de la llengua catalana i l'especialització en dret català, sense que en cap cas no pugui establir-se l'excepció de naturalesa o veïnatge. 2.L'organització i funcionament del ministeri fiscal correspon íntegrament a l'Estat, de conformitat amb les lleis generals*".

²⁷⁹ Article 16 de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya: "*1. Correspon a la Generalitat el compliment de les obligacions que l'article 27 de la Constitució atorga als poders públics i en particular la competència exclusiva en matèria d'ensenyament, en tots els seus nivells, d'acord amb la Constitució i el present Estatut. 2. Els títols acadèmics i professionals que hagin de tenir validesa en tot el territori espanyol s'obtidran, expediran i homologaran d'acord amb les condicions regulades per l'Estat. 3. Correspon a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de col·legis professionals i exercici de professions titulades, sense perjudici d'allò que disposa l'article 139 de la Constitució*".

²⁸⁰ Aquesta esmena presentada a l'avantprojecte estatutari per AP fou àmpliament rebutjada per 40 vots en contra, 1 vot a favor i cap abstenció. En la justificació de l'esmena, el parlamentari Sr.López Rodó va advertir que "*L'objecte d'aquesta esmena és garantir la llibertat dels pares, reconeguda en la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948, d'escollir el tipus d'educació que haurà de donar-se als seus fills, ja que, segons l'article 10, apartat 2, de la Constitució, les normes relatives als drets fonamentals i les llibertats que la Constitució reconeix s'interpretaran de conformitat amb la Declaració Universal dels Drets Humans. Crec que (...) és necessari que fem constar aquesta lliure opció dels pares perquè escullin si volen per als seus fills l'ensenyament en català o en castellà*". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 868-869.

motivar l'emergència de discussions entorn al tractament de la qüestió lingüística, que mereixen un estudi a part.

Finalment, per concloure aquest capítol preliminar, resulta necessari dibuixar quin fou l'escenari polític en el que va discutir-se i aprovar-se l'EAC de 1979 en la mesura que, d'alguna manera, permetrà contextualitzar les decisions adoptades.

Les primeres eleccions generals democràtiques, celebrades el 15 de juny de 1977 després de quasi quaranta anys de dictadura franquista, pel que fa a Catalunya, esbossarien un mapa polític caracteritzat, bàsicament, per dues notes: en primer lloc, per l'establiment d'un sistema de partits de pluralisme moderat, sense que es pogués parlar clarament de bipolarització, bipolarització que sí es predicava respecte del sistema de partits a nivell estatal on hi havia dos grans partits (UCD, de centredreta i PSOE, d'esquerra, l'un reformista i l'altre rupturista) que dominaven l'escenari polític; en segon lloc, pel que fa a Catalunya els resultats electorals varen evidenciar una preeminència de les forces de l'esquerra i nacionalistes, front una posició minoritària dels partits espanyolistes i centralistes²⁸¹.

Una lectura dels resultats d'aquestes eleccions, caracteritzades per ser el que doctrinalment s'ha definit com *potencialment* constituents²⁸², permet il·lustrar que la força política més votada a Catalunya fou el PSC (PSC-PSOE)²⁸³ amb un 28% dels vots i un total de 15 escons dels 47 que corresponien a Catalunya, seguida del PSUC²⁸⁴ que va obtenir aproximadament el 18% dels vots amb 8 escons, seguit de les formacions PDC²⁸⁵ i UCD²⁸⁶. Altres formacions polítiques tals com l'opció demòcratacristiana

²⁸¹ Vid. BARAS, Montserrat i MATAS DALMASES, Jordi; “*El sistema electoral i les eleccions a Catalunya*”, a CAMINAL BADIA, Miquel i MATAS DALMASES, Jordi (ed.); “El sistema polític de Catalunya”, ed. Tecnos-Edicions Universitat de Barcelona, col·lecció de Ciències Socials, sèrie Ciència Política, 215-218.

²⁸² Vid. D.D.A.A; “Atlas electoral de Catalunya 1976-1980”, Estudis electorals / 3, publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1981, p. 29.

²⁸³ Els Socialistes de Catalunya era una coalició de partits on hi havia els socialistes del PSOE-renovat i el Partit Socialista de Catalunya-Congrés.

²⁸⁴ Partit Comunista de Catalunya, creat el 1936. Vid. D.D.A.A; “Atlas electoral de Catalunya 1976-1980”, obra cit. nota supra, p. 203, resultats electorals del PSUC per comarques a Catalunya.

²⁸⁵ Pacte Democràtic per Catalunya, format per CDC, Esquerra Democràtica de Catalunya (EDC), el Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament i el Front Nacional, que seria la tercera força més votada amb aproximadament un 17% dels vots i 11 escons.

²⁸⁶ Unión del Centro Democrático, que fou la primera força política de l'Estat i la quarta més votada a Catalunya amb un 17% dels vots. Per una ampliació sobre els resultats electorals d'aquest partit, vid. D.D.A.A; “Atlas electoral de Catalunya 1976-1980”, obra cit. nota supra p. 197.

d'UCDCC²⁸⁷, o EC i AP obtindrien respectivament 5,6%, 4,6% i 3,5% dels vots. D'aquesta manera, pel que fa referència a Catalunya, el resultat fou clarament favorable a les tendències d'esquerra, identificades predominantment amb plantejaments autonomistes i de voluntat de canvi. De fet, opcions polítiques vinculades al règim anterior, tals com AP, foren clarament minoritàries²⁸⁸.

El color polític de l'arc parlamentari és un element explicatiu del vot particularment clau quan es tracta d'analitzar les decisions preses en una matèria tan poc neutre políticament parlant com és la regulació de la llengua catalana, vinculada a nocions d'identitat nacional de Catalunya. Així, per exemple, les formacions polítiques ubicades a l'esquerra de l'eix ideològic i vinculades a plantejaments autonomistes adoptarien posicions clarament més favorables al reconeixement d'un estatut jurídic diguem-ne ampli de la llengua catalana, enfront tesis més centralistes com AP, que adoptarien plantejaments diguem-ne que més reduccionistes, en els termes que s'estudiaran i modularan més endavant.

En qualsevol cas, aquest mapa polític es traduiria en la composició de la comissió nomenada per redactar l'avantprojecte d'EAC. De fet, en la determinació de la composició de la comissió a qui va encarregar-se la redacció de l'avanprojecte estatutari es varen tenir presents dues premisses: en primer lloc, es va procurar que respectés una certa representativitat dels resultats electorals del 15 de juny de 1977; en segon lloc, es va procurar que hi fossin representades totes les forces polítiques, a fi d'afavorir un treball d'integració o de consens²⁸⁹.

El 15 juny de 1978, l'Assemblea dels diputats i senadors catalans a Corts, reunida informalment a Madrid, va decidir iniciar l'elaboració del projecte d'Estatut i va nomenar amb aquesta finalitat una comissió de vint parlamentaris amb l'objectiu de redactar un avantprojecte que hauria de servir de base al text. La coneguda com

²⁸⁷ La Unió del Centre i de la Democràcia Cristiana de Catalunya només va obtenir el 5,6% dels vots i dos escons. Per una ampliació sobre els resultats electorals d'aquesta formació, vid. D.D.A.A; "Atlas electoral de Catalunya 1976-1980", obra cit. nota supra p. 198.

²⁸⁸ Vid. D.D.A.A; "Atlas electoral de Catalunya 1976-1980", obra cit. nota supra p. 29-33.

²⁸⁹ Vid. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p. 94-105, acta de la sessió parlamentària de 3 de juliol de 1978. En aquesta sessió va acordar-se la composició de la comissió. Tal com va proclamar el parlamentari Sr.Macià Alavedra "(...) hauríem de procurar que aquesta Comissió fos prou reduïda i prou àmplia al mateix temps perquè hi estiguessin representats tots els grups i pogués treballar, sense protagonisme de cap de les forces polítiques, per a l'elaboració d'un Estatut que fos realment l'Estatut de tot Catalunya i de totes les forces polítiques amb representació parlamentària. En aquesta primera intervenció no voldria proposar la quantitat de membres d'aquesta Comissió, però hauria d'haver-hi una certa representativitat segons els resultats del 15 de juny i, a més a més, la possibilitat que hi fossin representades totes les forces polítiques".

Comissió dels Vint, l'integraven quatre socialistes, quatre d'Entesa dels Catalans, tres membres del PSUC, tres representants d'UCD-UCC, tres de CDC i un parlamentari d'ERC, un d'AP i un d'UDC ²⁹⁰.

Aquesta Comissió va assumir el treballs de redacció de l'avanprojecte d'EAC, text que serviria de base als treballs parlamentaris posteriors.

En aquest sentit, i pel que fa a l'ordenació de la qüestió lingüística, la versió de l'article 3 de l'avanprojecte d'Estatut resulta particularment interessant perquè, d'alguna manera, ja va fixar les bases del que seria el model lingüístic pel que acabaria optant l'EAC.

3.2 L'article 3 de l'avanprojecte d'Estatut: cap a una definició del model lingüístic estatutari.

Quan l'1 d'agost de 1978 la Comissió dels Vint va reunir-se per primera vegada, va acordar que es constituïa en Ponència per elaborar el Projecte d'EAC. S'encetava així un treball que no era gens fàcil de consensuar: la redacció d'un projecte estatutari que havia de fixar els fonaments estructurals del que hauria d'esdevenir la norma institucional bàsica de Catalunya, norma que, entre d'altres decisions, hauria de fixar les bases del model lingüístic català.

De l'estudi d'aquesta primera fase de tramitació, hom en pot concloure una primera premissa bàsica que cal tenir present: l'advertiment que, des dels propis inicis, va existir un acord unànime favorable a que l'EAC ordenés la matèria lingüística, i l'ordenés amb caràcter preeminent. De fet, ja en primer esborrany d'estructura formal del que seria l'avanprojecte d'Estatut, que hauria de servir de base als treballs de la Ponència, es preveia la regulació de la llengua dins el Títol Preliminar²⁹¹. Ara bé, la determinació de

²⁹⁰ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p 63-105. La composició de la Comissió dels Vint fou acordada a la sessió parlamentària de 3 de juliol de 1978, per aprovació per unanimitat de la proposta formulada pel Sr.Macià Alavedra.

²⁹¹ Vid. Acta dels acords presos per la Comissió dels Vint a la reunió de 29 d'agost de 1978, a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p 152- 154. En aquesta acta va resoldre's acceptar la proposat del diputat Sr.Martín relativa a l'ordenació dels títols del text que hauria de servir de base pels treballs de la Ponència, que no prefigurava l'ordenació definitiva del Projecte. Ja en aquest primer esborrany d'estructura formal del que hauria d'esdevenir l'EAC, es va incloure a la llengua com una de les matèries que havia d'ordenar-se en el Títol preliminar de l'Estatut. En aquest sentit, va establir-se que en el Títol preliminar s'ordenarien, a més de la llengua, qüestions bàsiques tals com la manifestació de la voluntat de constitució en Comunitat Autònoma de Catalunya; la denominació i delimitació territorial i seu de les institucions autonòmiques, la bandera o el règim de la ciutadania subjecte a l'Estatut.

quin havia de ser el contingut, naturalesa i abast d'aquesta regulació resultaria certament més difícil de consensuar.

De fet, ja des dels propis inicis dels debats va advertir-se que l'ordenació de la qüestió lingüística es consolidaria com un assumpte atzarós. Integrar o consensuar les diferents posicions polítiques sobre aquesta matèria exigiria un esforç de negociació, més encara si es té en compte que, tal com s'ha apuntat doctrinalment, no tots els partits i coalicions catalans tenien concebut un model lingüístic quan es va començar a discutir l'ordenació d'aquesta matèria en seu estatutària²⁹².

Ara bé, de l'estudi de les propostes de redacció d'aquest article presentades per les diferents formacions polítiques, poden diferenciar-se dos diguem-ne *pseudo*-models d'ordenació lingüística: un primer de tendència continuïsta, que defensava la necessitat que s'adoptés una fórmula de model lingüístic estatutari similar a l'adoptada per l'Estatut de Núria de 1932; i, enfront aquesta tesi, un segon sector defensava la necessitat d'articular una ordenació estatutària en matèria lingüística novedosa, innovadora respecte a les fórmules adoptades per l'antecedent republicà.

Pel que fa referència a la primera de les tesis, tal com s'ha avançat, defensava adoptar una literalitat de l'article 3 més o menys paral·lela a la de l'Estatut republicà de 1932. Aquesta tesi era postulada per partits situats més a la dreta de l'arc parlamentari, tals com AP²⁹³, UCD-UCC²⁹⁴ o Unió Democràtica²⁹⁵. Un estudi de les propostes

²⁹² Vid. MATAS DALMASES, Jordi; "El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1979", *Revista de Llengua i Dret*, nº 16, desembre de 1991, p. 135. L'autor afirma que "(...) És difícil afirmar que els partits i coalicions catalans tenien un model lingüístic quan es va començar a discutir l'article 3 de l'Estatut. Pràcticament tots van presentar uns primers documents basats en l'Estatut del 32 (...) Cal dir, però, que el fet de presentar uns documents basats en la redacció republicana no indica necessàriament una manca de model lingüístic, sinó que també pot ser la conseqüència de l'adopció conscient d'aquest model. De tota manera, penso que, en general, els grups polítics catalans van presentar els primers documents sense haver fet una reflexió profunda sobre el model lingüístic de Catalunya i que aquesta reflexió es va fer sobretot quan es va començar a discutir l'article 3, no abans".

²⁹³ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p. 155. La proposta de redacció de l'article 3 d'Aliança Popular deia: "L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya. Dins del territori català, els ciutadans, qualsevol que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin. Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà. La Generalitat garantirà a tots els ciutadans de Catalunya que ho sol·licitin els mitjans necessaris per al coneixement d'una i altra llengua. L'ensenyament es donarà en català o en castellà d'acord amb la llengua materna de la població escolar i les opcions dels pares".

²⁹⁴ Vid. "Bases para el estudio del Estatuto de Catalunya", presentades per UCD-UCC, a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p. 200-201. La Base 4 proposava la següent literalitat: "El idioma catalán es, con el castellano, lengua oficial en Catalunya. Para las relaciones oficiales de la Generalitat y sus órganos con el resto de

d'aquestes formacions permet constatar dues idees: la primera és que si bé presenten un comú denominador pel que fa als principals eixos del model lingüístic que proposen, pròxims als del model republicà adoptat per l'EAC de 1932, hom no pot afirmar que siguin del tot coincidents; la segona és la idea que, a la vista de la ulterior tramitació d'aquestes iniciatives, s'adverteix que no sempre responien a un clar model preconcebut, sinó que en moltes ocasions, responien a simples aproximacions que no volien esdevenir propostes rígides d'ordenació de la qüestió lingüística en seu estatutària. Un exemple l'ofereix la primera proposta que va formular Unió Democràtica, que en el mateix text de l'article incloïa tres alternatives diferents de redacció, que se sotmetien a valoració amb caràcter alternatiu. D'aquí que no es pugui parlar pròpiament d'un veritable model d'ordenació lingüística, si bé és cert que aquestes propostes mantenien uns trets comuns que permeten, d'alguna manera, classificar-les dins una categoria conjunta. En aquest sentit, si bé responien més o

España, así como para la comunicación de las autoridades del Estado con Catalunya, la lengua oficial será el castellano. Toda disposición o resolución oficial dictada en Catalunya, deberá ser publicada en ambos idiomas. La notificación se verificará de igual forma. Dentro de Catalunya los ciudadanos tendrán derecho a usar el idioma oficial que prefieran en sus relaciones con los tribunales, autoridades y funcionarios de toda clase, sean de la Generalitat o del Estado. A todo escrito o documento que se presente ante los tribunales de justicia y la administración pública, redactado en lengua catalana, deberá adjuntarse su correspondiente traducción al castellano, si lo solicita alguna de las partes. Los documentos públicos, autorizados por fedatarios con ejercicio en Catalunya, podrán redactarse indistintamente en castellano o en catalán y obligatoriamente en una u otra lengua a petición de parte interesada. En todo caso, los fedatarios expedirán en castellano las copias que deban surtir efecto fuera del territorio catalán”.

²⁹⁵ Pel que fa referència a UDC, resulta interessant estudiar les diferents alternatives o propostes de redacció del primer esborrany presentat de l'article estatutari regulador de la matèria lingüística. Vid. “*Qüestions normatives bàsiques per a la redacció de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia*” proposades per UDC, a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 217. L'article 2 de la proposta d'UDC, en matèria lingüística, deia:

“(Primera alternativa). L'idioma català és la llengua oficial de Catalunya, sens perjudici del ple respecte a les característiques idiomàtiques dels ciutadans de llengua no catalana i a la personalitat lingüística diferenciada de la Vall d'Aran.

(Segona alternativa). La llengua oficial de Catalunya és la catalana, que hauran de conèixer tots els catalans, igualment que la llengua oficial de l'Estat, que és la castellana.

(Tercera alternativa). L'idioma català és, igualment que el castellà, llengua oficial a Catalunya. La llengua de comunicació oficial de Catalunya amb els òrgans de l'Estat i amb les Comunitats Autònomes de llengua no catalana serà el castellà.

(Primera i segona alternatives). De tots els documents públics a Catalunya en serà feta una versió en llengua castellana en cas de sol·licitar-ho la part interessada.

(Tercera alternativa). Qualsevol disposició o resolució oficial dictada a Catalunya haurà de ser publicada en ambdós idiomes.

En territori català, els ciutadans, sigui quina sigui la seva llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin en les seves relacions amb els tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tant de la Generalitat com de l'Estat.

Qualsevol escrit o document que es presenti davant dels tribunals de Catalunya haurà d'anar acompanyat de la corresponent traducció en l'altre idioma oficial si així ho sol·licita alguna de les parts.

Els documents públics autoritzats pels fedataris a Catalunya podran ésser redactats indistintament en castellà o en català i obligadament en una o altra llengua a petició de part interessada. En tots els casos, els respectius fedataris públics expediran en castellà les còpies que hauran de tenir efecte fora del territori català”.

menys a una mateixa *ratio* que les aproximava al model republicà, amb tot no pot concloure's que formin un bloc homogeni. Es tracta de propostes diferents, amb continguts més o menys homogenis, que no sempre responien a models preconcebuts d'ordenació lingüística.

Un segon bloc l'integraven aquelles propostes que, des dels inicis, varen defensar una redacció innovadora de l'article 3 de l'Estatut, que no s'ajustaven al motlle republicà. Entre els partidaris d'aquesta segona tendència, que seria la que s'acabaria aprovant, se situen els partits situats més a l'esquerra de l'arc parlamentari. No negaven tenir en compte el mode d'ordenació lingüística estatutària adoptat durant la II República, que tenien per un antecedent que havia d'orientar aquesta regulació, si bé acabarien proposant una redacció del precepte més novedosa. Dins aquesta segona tendència, hom situa les propostes del PSC²⁹⁶ o PSUC²⁹⁷.

L'article 3 de la primera redacció d'avantprojecte d'EAC, inclòs dins el Títol dedicat a les Disposicions Generals, adoptaria el segon dels models. Aquesta primera versió del precepte del text de l'avanprojecte deia: “1. *La llengua pròpia de Catalunya és el català.* 2. *Els idiomes català i castellà són oficials a Catalunya i tothom té dret d'usar-los.* 3. *La Generalitat garantirà l'ús oficial del català i del castellà, i prendrà les mesures necessàries per a assegurar el coneixement d'ambdues llengües*”²⁹⁸. D'aquesta manera, ja en aquesta primera versió de l'avantprojecte estatutari es fixaven les principals bases que ordenarien la regulació estatutària de la matèria lingüística, sens perjudici de les modificacions i addicions que s'introduïrien en el decurs de la tramitació parlamentària ulterior.

La segona versió de l'avantprojecte d'EAC elaborat per la Comissió dels Vint conservaria literalment els tres apartats que ja constaven a la primera redacció del precepte, anteriorment transcrits, als que s'addicionaria un quart epígraf que deia “*La*

²⁹⁶ L'article 5 de la proposta inicial presentada pel PSC relativa a l'ordenació de la llengua deia: “*La llengua pròpia de Catalunya és el català. Els idiomes català i castellà són indistintament oficials a Catalunya i tothom té el dret d'usar-los. La Generalitat garantirà a tots els ciutadans de Catalunya els mitjans necessaris per al coneixement d'una i altra llengua*”. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 169.

²⁹⁷ L'article 5 de la proposta formulada pel PSUC deia: “*La llengua pròpia de Catalunya és la catalana. L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial de Catalunya. La Generalitat garantirà l'ús oficial del català i del castellà i prendrà les mesures necessàries per assegurar el coneixement d'ambdues llengües per tots els ciutadans de Catalunya*”. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 181-182.

²⁹⁸ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 226-227.

parla aranesa serà objecte d'especial respecte i protecció"²⁹⁹. El 3 de novembre de 1978, la Comissió dels Vint va aprovar l'article 3 de l'avantprojecte d'EAC per catorze vots a favor i quatre en contra dels representants de CDC i d'ERC que varen formular-hi vot particular³⁰⁰.

Aquesta primera versió de l'article 3 de l'avantprojecte estatutari resulta particularment interessant perquè permet avançar les línies mestres que ordenarien en seu estatutària aquesta matèria. És més, aquesta versió de l'avantprojecte no difereix massa de la versió que, després de mesos de debats i negociacions, s'acabaria aprovant, en els termes que s'estudiaran a continuació.

3.3 El camí cap al consens. Els debats parlamentaris sobre el model lingüístic del projecte d'EAC.

L'article 3 de l'avantprojecte d'EAC fou objecte de múltiples esmenes, presentades pels diferents partits polítics i coalicions, així com per diputats i senadors a títol individual.

Pel que fa als partits i coalicions amb representació parlamentària³⁰¹, varen presentar esmenes ERC³⁰², CDC³⁰³, AP³⁰⁴, PSC³⁰⁵ i PSUC³⁰⁶. A aquestes esmenes s'hi han d'afegir les presentades per parlamentaris a títol individual.

²⁹⁹ La primera versió de l'avantprojecte estatutari contemplava que les referències a la llengua aranesa, així com a la franja fronterera amb l'Aragó s'inclourien en una disposició addicional. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p. 253-254.

³⁰⁰ El vot particular va incorporar-se com annex a l'acta de la sessió de 3 de novembre de 1978. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p. 272-273.

³⁰¹ S'ha de tenir present que diversos partits polítics sense representació parlamentària, així com sindicats i entitats cíviqües, culturals i econòmiques varen proposar esmenes i suggeriments a l'avantprojecte d'EAC elaborat per la Comissió dels Vint. Diverses d'aquestes esmenes i suggeriments proposaven modificacions de l'article 3 de l'avantprojecte estatutari. Per una ampliació, vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum II, p.319 i ss. Pel que fa referència a la participació en la redacció de l'EAC d'aquests col·lectius, per Acord del Ple de Parlamentaris de Catalunya adoptat el 18 de setembre de 1978 va resoldre's que "1.La Mesa de la Comissió dels Vint, tant durant el període de treball com a Ponència com en el debat obert, i la Mesa del Ple són els vehicles de participació de totes les forces polítiques, socials i culturals de Catalunya sense presència parlamentària. Aquestes podran adreçar-los tots els documents expressius de les seves posicions. 2.La primera sessió de la Comissió constituïda per a debatre el Projecte d'Estatut elaborat per la Ponència es dedicarà a escoltar sense debat i durant el temps necessari les exposicions que vulguin fer els partits polítics o les coalicions electorals que, havent-se presentat a les eleccions del 15 de juny, no tinguin cap diputat ni senador per Catalunya".

³⁰² L'esmena presentada per ERC a l'article 3 de l'avantprojecte d'EAC deia: "2. L'idioma català té a Catalunya el mateix tractament oficial que la Constitució reconeix al castellà per a tot l'Estat espanyol. 5.(nou) Per fer possible el compliment de l'article 32 de la Constitució, els funcionaris públics que exerceixin les seves funcions a Catalunya hauran d'acreditar el coneixement del català". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p.562.

Entre aquestes darreres esmenes, destaquen presentades pels senadors Sr.Lluís Maria Xirinacs³⁰⁷, Sr.Francesc Ferrer Gironès³⁰⁸ i Sr.Felip Solé Sabarís³⁰⁹, o la del diputat Sr.Anton Cañellas³¹⁰.

³⁰³ CDC va presentar un vot particular i una esmena. El vot particular deia “2.L’idioma català té a Catalunya el mateix tractament oficial que la Constitució reconeix al castellà per a tot l’Estat espanyol”. L’esmena proposava la següent dicció: “3.L’idioma català té a Catalunya el mateix tractament oficial que la Constitució reconeix al castellà per a tot l’Estat espanyol. L’aplicació d’aquest principi es farà en la forma, gradualitat i respecte per les circumstàncies personals que convinguin a la necessària convivència de tots els ciutadans de Catalunya”. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L’Estatut d’Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p.562-563.

³⁰⁴ L’esmena d’AP proposava la següent dicció:

“1. Els idiomes català i castellà són oficials a Catalunya i tots tenen el dret d’usar-los.

2. Dins del territori català els ciutadans, qualsevol que sigui la seva llengua materna, tindran dret a escollir l’idioma oficial que prefereixin.

3. Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d’Espanya, així com per a la comunicació de les autoritats de l’Estat amb les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà.

4. La Generalitat garantirà a tots els ciutadans de Catalunya que ho sol·licitin els mitjans necessaris per al coneixement d’ambdues llengües.

5(nou). La parla aranese serà objecte d’especial respecte i protecció”.

En la justificació d’aquesta esmena, va proclamar-se que “Els apartats 2 i 3 que es proposen són presos textualment de l’Estatut del 1932. Sembla contrari a la llibertat individual obligar a aprendre el català a tots els ciutadans de Catalunya, segons es desprèn de l’apartat 3r de l’article de l’avanprojecte. Per tant, l’esmena proposa que la Generalitat garanteixi a tots els ciutadans de Catalunya que ho sol·licitin els mitjans necessaris per al coneixement del català”.

³⁰⁵ El PSC va proposar dues esmenes, i una variant alternativa a la segona. La primera de les esmenes formulades a l’article 3 de l’avanprojecte estatutari proposava la següent dicció: “2. L’idioma català és l’oficial a Catalunya, així com el castellà, que és l’oficial a tot l’Estat espanyol. Tothom té el dret d’usar-los. 3.La Generalitat garantirà l’ús oficial del català i del castellà, i prendrà les mesures necessàries per a assegurar el coneixement d’ambdues llengües, i crearà les condicions que permetin d’arribar a la igualtat plena en l’exercici dels drets i deures dels ciutadans de Catalunya. 4.La parla aranese serà objecte d’ensenyament i d’especial respecte i protecció”. En la justificació d’aquesta esmena, va al·legar-se que el seu objectiu era el d’explicitar “una de les principals formes de protecció i respecte a la riquesa lingüística del nostre país”.

La segona de les esmenes proposava la següent literalitat: “2.L’idioma català és l’oficial a Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l’Estat espanyol. 3. Per tal de fer possible l’efectivitat dels precedents principis i d’assegurar la igualtat plena en l’exercici dels drets i deures dels ciutadans de Catalunya, la Generalitat garantirà l’ús normal i oficial de l’un i l’altre idioma i prendrà les mesures necessàries per tal d’aconseguir el coneixement i el tractament iguals d’ambdues llengües”. La variant alternativa només feia referència al tercer paràgraf del precepte, respecte del qual proposava la següent dicció: “3.Després de ‘garantirà’, segueix: ‘el tractament igual d’ambdues llengües i el seu ús normal i oficial i prendrà les mesures necessàries per a assegurar-ne el coneixement’”.

Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L’Estatut d’Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p.562-564.

³⁰⁶ El PSUC va proposar una esmena tendent a modificar la literalitat del tercer paràgraf de l’article 3 de l’avanprojecte, que coincidia literalment amb la proposta que havia formalitzat el PSC en la seva primera esmena al precepte. Així, la proposta del PSUC deia: “3. La Generalitat garantirà l’ús oficial del català i del castellà, prendrà les mesures necessàries per tal d’assegurar el coneixement d’ambdues llengües i crearà les condicions que permetin d’arribar a llur igualtat plena en l’exercici dels drets i deures dels ciutadans de Catalunya”. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L’Estatut d’Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p. 562.

³⁰⁷ El senador Sr.Lluís Maria Xirinacs va presentar una esmena a la totalitat. L’article 8 de l’esmena, que ordenava la qüestió lingüística, proposava la següent literalitat: “La llengua oficial de Catalunya serà la catalana. En les relacions entre la Generalitat i el Govern espanyol o el dels altres territoris autònoms de llengua diferent a la catalana s’establirà l’ús de la llengua castellana. A la Vall d’Aran serà oficial la llengua occitana. En les relacions d’aquesta comarca amb les altres de Catalunya i amb els organismes de la Generalitat fora de l’esmentada vall, s’establirà l’ús del català. L’Estatut interior de Catalunya garantirà el dret dels ciutadans de llengua materna castellana a servir-se’n personalment davant dels

La major part d'aquestes esmenes eren tendencialment divergents en les seves respectives propostes de modificació de l'article 3 de l'avantprojecte estatutari.

Així, per exemple, l'esmena presentada per AP postulava la necessitat de retornar al motlle republicà (proposava uns apartats 2 i 3 de l'article presos textualment de l'Estatut del 1932). Altrament, iniciatives tals com les presentades pels parlamentaris Sr.Ferrer Gironès i Sr.Anton Cañellas proposaven garantir en seu estatutària un deure de coneixement de la llengua catalana, idèntic al deure de coneixement del castellà que ordenava la Constitució. Alhora, esmenes tals com les presentades pels parlamentaris Sr.Xirinacs o Sr.Solé Sabarís no eren de modificació sinó d'addició i proposaven que l'EAC, en un quart apartat a l'article 3, contemplés un estatut d'oficialitat de la llengua aranesa. En qualsevol cas, aquesta ordenació de la llengua aranesa tampoc acabava de

tribunals de justícia i davant els òrgans de l'administració. La Generalitat farà els possibles per tal de garantir semblantment aquest dret a aquells ciutadans d'altres llengües. Així mateix, els ciutadans de llengua materna catalana tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes de l'Estat espanyol a Catalunya".

Així mateix, va presentar una esmena a l'article 3 de l'avantprojecte estatutari que proposava la següent dicció: "4. La llengua occitana, en la seva variant aranesa, serà la cooficial amb el castellà a la Vall d'Aran". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 549-559 i 563.

³⁰⁸ L'esmena presentada pel senador Sr.Ferrer Gironès proposava la següent dicció de l'article 3.1: "1.La llengua pròpia de Catalunya és el català, i tenen el deure de conèixer-la els qui hi hagin nascut i els qui hagin guanyat el veïnatge civil català". Alternativament, i pel cas que la primera esmena fos rebutjada, proposava una segona esmena alternativa amb la següent redacció: "1.El català és la llengua pròpia de Catalunya, i tenen el deure de conèixer-la els qui hi hagin nascut".

En la justificació de l'esmena, el parlamentari va al·legar els següents arguments: "Si la Constitució aplica al castellà el dret d'usar-lo i el deure de conèixer-lo, sembla normal que també l'Estatut apliqui les dues normes a la llengua catalana. L'actual situació lingüística fa que no espugui obligar ningú que acaba d'arribar a conèixer la nostra llengua, però sí que després de deu anys de residència cal suposar que tothom la coneix. Seria incongruent que persones que seran catalanes políticament, administrativament, i civilment no sabessin la llengua catalana. Per altra banda, si no s'obliga a conèixer la llengua als qui hagin nascut a Catalunya, l'actual Decret-llei que regula l'ensenyament de la llengua catalana no quedaria relacionat amb l'Estatut". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p 563.

³⁰⁹ El senador va proposar una esmena en relació al reconeixement estatutari de l'aranès, que proposava la següent dicció: "4.La parla aranesa, en el seu domini lingüístic de la Vall d'Aran, tindrà les mateixes consideracions que l'Estatut atorgui a la llengua catalana". En la justificació de l'esmena, el parlamentari va esgrimir que l'aranès, en tant que llengua pròpia dels habitants de la Vall d'Aran, havia de gaudir de les mateixes condicions d'oficialitat lingüística que les reconegudes per l'Estatut al català. En la justificació de l'esmena, el senador va recordar que l'aranès "és una variant del gascó, la llengua que es parla a la Gasconya, que és a la seva vegada un dialecte de l'occità". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 563.

³¹⁰ L'esmena presentada pel diputat Sr.Anton Cañellas deia: "2.La llengua oficial de Catalunya és la catalana, que hauran de conèixer tots els catalans, igualment que la llengua oficial de l'Estat que és la castellana". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 562.

ser objecte de consens entre les diferents propostes. Així, mentre l'esmena del senador Sr.Solé Sabarís proposava que l'aranès, a la Vall d'Aran, tingués *“les mateixes consideracions d'oficialitat que l'Estatut atorgui a la llengua catalana”*, diferentment, l'esmena defensada pel senador Sr.Xirinacs proposava que l'aranès fos *“cooficial amb el castellà a la Vall d'Aran”*.

Sens perjudici d'aquestes discrepàncies pel que fa al contingut i abast de la major part de les esmenes, cal advertir que algunes d'elles, tals com les presentades pel PSC i PSUC, relatives a la proposta de dicció del paràgraf 3r de l'article, eren literalment idèntiques, el que prova l'existència de certs acords tendents a consensuar les respectives posicions en aquesta matèria. Aquestes dues esmenes proposaven la següent literalitat de l'article 3.3 de l'EAC: *“La Generalitat garantirà l'ús oficial del català i del castellà, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar el coneixement d'ambdues llengües i crearà les condicions que permetin arribar a llur igualtat plena en l'exercici dels drets i deures dels ciutadans de Catalunya”*. Ambdues esmenes acabarien servint de base al redactat de l'article 3.3 del Projecte d'EAC, si bé és cert que s'hi introduirien modificacions menors.

D'aquesta manera, l'article 3 del Projecte d'EAC que s'acabaria aprovant, deia: *“1. La llengua pròpia de Catalunya és el català. 2.L'idioma català és l'oficial a Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol. 3.La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà els mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya. 4.La parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció”*.

Quan a la sessió del 30 de novembre de 1978 el Ple de Parlamentaris de Catalunya va iniciar el debat sobre aquest article 3 del Projecte d'EAC, ja va advertir-se que hi hauria certs temes en els que seria complicat assolir el consens. Prova n'és que en aquesta primera sessió, després d'una primera ronda d'intervencions en les que varen començar a transcendir els posicionaments dels diferents polítics, alguns d'ells tendencialment oposats en certes qüestions, va acordar-se la suspensió de la discussió d'aquest article. Tal com va advertir el President del Ple *“crec que interpreto el pensament de la Mesa si dic que desitgem que s'arribi a un acord i que ràpidament puguem tornar a discutir aquest article que avui deixem en suspens, perquè s'hagi trobat una solució que sigui acceptada per una àmplia majoria –i millor fóra tots- dels senyors i senyores diputats i senadors”*³¹¹.

³¹¹ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p. 735.

Succintament, hom pot distingir tres grans temes que varen centrar la major part dels debats i de les discussions més aferrissades: en primer lloc, el reconeixement de la nota de propietat de la llengua catalana; en segon lloc, el debat sobre l'estatut jurídic igualitari de l'oficialitat del català i del castellà; i, finalment, el debat entorn al tractament jurídic que havia de concedir-se a la llengua aranesa.

A) El català, llengua pròpia de Catalunya. Els debats estatutents entorn al seu reconeixement, contingut, naturalesa i abast.

Tal com s'ha avançat, l'article 3.1 del Projecte d'EAC contemplava la nota de propietat predicada exclusivament respecte de la llengua catalana. Aquesta previsió ja figurava a la primera versió de l'avantprojecte d'Estatut redactada per la Comissió dels Vint³¹² i es mantindria inalterada en el decurs de la tramitació parlamentària ulterior. De fet, l'article 3.1 de l'EAC, en la versió definitivament aprovada, contempla la mateixa dicció ja fixada a la gènesi de la tramitació del precepte estatutari.

Ara bé, aquest reconeixement estatutari del català com a llengua pròpia de Catalunya va ser objecte d'importants debats parlamentaris. Alguns d'aquests debats s'acabarien traduint en l'àmbit doctrinal quan s'ha proposat interpretar el contingut i abast d'aquesta previsió de l'Estatut.

Pel que fa referència al reconeixement del català com a llengua pròpia de Catalunya, cal recordar que aquesta previsió fou la primera que va discutir-se en el primer debat del Ple de Parlamentaris de Catalunya celebrat el 30 de novembre de 1978 per discutir el contingut i abast de l'article 3 del que era el Projecte estatutari. En el decurs d'aquesta sessió va discutir-se i rebutjar-se, per àmplia majoria (39 vots en contra, 1 vot a favor i cap abstenció) l'esmena de supressió de l'article 3.1 del Projecte presentada pel parlamentari Sr.Lopez Rodó en representació d'AP.

Aquesta esmena proposava suprimir el reconeixement del català com a llengua pròpia de Catalunya. En la justificació de l'esmena va al·legar-se que *“dir que la llengua pròpia de Catalunya és el català vol dir que ens apropiem del català, que en fem una propietat exclusiva nostra. Ara bé, el català és també la llengua pròpia de les Illes*

³¹² Cal recordar que l'origen d'aquesta previsió es troba en les propostes presentades a la Comissió dels Vint pel PSC i PSUC, propostes que d'alguna manera assumien l'antecedent de l'article 3 de l'Estatut interior de 25 de maig de 1933, estudiat, que proclamava que *“la llengua pròpia de Catalunya és la catalana”*. Tal com s'ha proclamat doctrinalment, en un principi, la resta de partits i coalicions no varen formular cap referència a aquesta previsió, el que no vol dir que s'hi oposessin. Vid. MATAS DALMASES, Jordi; *“El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979”*, *Revista de Llengua i Dret*, nº 16, desembre de 1991, p. 122-124.

Balears, és també la llengua pròpia del País Valencià, és també la llengua pròpia de l'Alguer i la llengua pròpia d'Andorra, i per tant, aquesta apropiació em sembla que seria una apropiació indeguda. La Constitució, d'altra banda, en el seu article 3 no diu que el castellà sigui la llengua pròpia d'Espanya. Tots sabem que, evidentment el castellà ha nascut a Espanya. Ara bé, el castellà que ha nascut a Espanya s'ha expandit a moltes altres nacions. D'igual manera passa amb el català (...) Per això crec que és fer un tort al català el voler-nos-el apropiat en exclusiva i dir que és la llengua pròpia de Catalunya, com si no fos pròpia també d'altres països o regions. D'altra banda, jo crec que no és propi de l'Estatut definir una qüestió de fet, com és definir a quins països es parla el català. Això és una qüestió de fet, no és una qüestió de dret. El que és qüestió de dret és declarar que una llengua és oficial, és l'idioma oficial. Això sí que és objecte d'una norma jurídica; això és també el que fa la Constitució. La Constitució no diu que el castellà sigui la llengua pròpia d'Espanya; el que diu és que és un idioma oficial. Això és el que hem de fer també a l'Estatut: donar caràcter oficial al català. Això sí que té contingut normatiu, contingut jurídic. En canvi, dir que és la llengua pròpia no té cap contingut jurídic i, a més, és una inexactitud de fet; és, en certa manera, desconèixer un fet”³¹³.

Tal com s'ha dit, aquesta esmena de supressió fou rebutjada per una àmplia majoria de tots els partits polítics a excepció d'AP. Els arguments esgrimits per rebatre els motius de l'esmena foren bàsicament dos: en primer lloc, va proclamar-se que el fet que l'EAC declarés que el català era la llengua pròpia de Catalunya sota cap concepte impedia que fos també declarada llengua pròpia d'altres regions; en segon lloc, va al·legar-se que el reconeixement de l'estatut de propietat de la llengua tampoc impedia que aquesta mateixa llengua també fos qualificada d'oficial, oficialitat que ja contemplava el paràgraf 2n de l'article 3 del Projecte³¹⁴.

³¹³ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p. 714-715.

³¹⁴ Per tots, vid. intervenció del parlamentari Sr.Lorda quan va proclamar, a la sessió del Ple de Parlamentaris de Catalunya de 30 de novembre de 1978: “(...) hem escoltat les raons del senyor López Rodó sobre aquesta qüestió de la llengua, i em semblen inacceptables, perquè evidentment l'afirmació que la llengua pròpia de Catalunya és el català és una afirmació adient i científica i és impropri de l'Estatut d'Autonomia, el Projecte del qual estem discutint ara, que no es destaquí d'una manera perfectament clara que l'idioma dels catalans és el català. L'argument que ens esgrimeix el senyor López Rodó, dient que el català també és propi d'altres regions del que en podem dir els Països Catalans, no és convincent, perquè el que sigui la llengua pròpia d'altres regions no impedeix que sigui també la llengua pròpia de Catalunya. Per tant, l'afirmació és perfectament verificable i és comprobable científicament. Un altre argument que s'ha esgrimit és que allò que té importància és que es qualifiqui d'oficial la llengua, el català. Això ja està previst, perquè a l'apartat 2 d'aquest mateix article es proclama aquesta idea en dir que els idiomes català i castellà són oficials a Catalunya, a part que aquest apartat serà probablement objecte d'esmenes. Per totes aquestes raons, nosaltres refusem l'esmena que pretén introduir el senyor López Rodó”. En aquesta mateixa línia argumental, va pronunciar-se el parlamentari Sr.Trias Fargas, que va proclamar, a la mateixa sessió “(...) que el català sigui la llengua pròpia dels catalans no exclou la possibilitat que sigui la llengua pròpia d'altres nacions, d'altres països. L'anglès és certament la llengua pròpia dels anglesos, però és també la llengua pròpia dels australians i dels nord-americans, i això ningú no ho discuteix. Per tant, nosaltres no ens apropiem la llengua dels

Aquest reconeixement de la nota de propietat de la llengua catalana tornaria a qüestionar-se en la fase de discussió del precepte en seu del Congrés dels Diputats. En aquest sentit, cal recordar que durant aquesta etapa, diversos col·lectius varen denunciar el risc potencial que es retallessin les previsions del Projecte d'EAC en matèria lingüística. Així, per exemple, el 18 de juliol de 1979 diversos partits polítics (CDC, ERC, FNC, PSC, PSUC PTC i UDC) feren pública una crida unitària adreçada als barcelonins exhortant-los a la mobilització per tal que les Corts espanyoles no retallessin l'Estatut. Entre les reivindicacions, s'advertia del risc que es retallessin les previsions estatutàries relatives a l'ordenació de la llengua. En aquest manifest, varen proclamar que calia mobilitzar-se per tal de garantir que l'Estatut de Sau fos aprovat sense reduir-ne les seves previsions, assenyalant, pel que fa a la llengua, que l'objectiu de l'EAC era *“facilitar la plena recuperació de la nostra llengua i de la nostra cultura, amb el ple respecte per a la llengua d'origen i tradició cultural dels catalans d'adopció. (...) Per fer possible tot això hem d'aconseguir l'Estatut de Sau sense retallar”*³¹⁵. En la mateixa línia varen pronunciar-se entitats tals com Òmnium Cultural³¹⁶, entre d'altres, que varen insistir en la conveniència de vetllar per garantir que no es reduïssin les previsions estatutàries relatives a l'ordenació lingüística a Catalunya.

En aquest context, cal recordar que aquests temors tenien fonament. De fet, en aquesta fase de discussió en seu del Congrés dels Diputats del Projecte d'EAC, varen proposar-se algunes esmenes tendents a retallar les previsions de l'EAC pel que fa a l'ordenació de la llengua catalana.

Algunes d'aquestes esmenes novament proposaren modificar el reconeixement de la nota de propietat de la llengua catalana, previst a l'article 3.1 del Projecte d'EAC, que consideraven discriminatori per la llengua castellana, respecte de la qual no es

valencians ni dels mallorquins, sinó que diem que a Catalunya aquesta llengua, que és la mateixa que la dels valencians i dels mallorquins, és la pròpia dels catalans; i al mateix temps, nosaltres també afirmem que és la llengua dels catalans, dels valencians i dels mallorquins, de manera que em fa l'efecte que això explica la nostra postura clarament”.

³¹⁵ Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum IV, p.1387-1388.

³¹⁶ Vid. Crida d'Òmnium Cultural a les entitats cíviques i culturals per tal que donin suport al President Tarradellas i als parlamentaris catalans que negocien l'Estatut, a SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum IV, p. 1390-1391. Aquesta declaració proclamava expressament que *“(...) les entitats signants fan constar llur suport als parlamentaris catalans tot demanant-los que (...) estiguin disposats, com en temps passats, a prendre tots junts les més fermes decisions en l'àmbit parlamentari si l'Estatut no fos aprovat sense reduccions en els seus continguts autonòmics essencials, especialment pel que fa a l'oficialitat de la llengua catalana i a tota la gestió i mitjans de finançament de l'ensenyament i de la cultura”.*

contemplava aquesta nota de propietat. N'és un exemple l'esmena presentada pel Grup Mixt al Congrés dels Diputats, i defensada pel diputat d'Unión Nacional Sr. Blas Piñar López, quan va proclamar *“el artículo 3 del proyecto dice que ‘la lengua propia de Cataluña es el catalán’. Ahora bien, si el valle de Arán es Cataluña, no puede negarse al aranés que sea lengua propia de Cataluña, relegándola a una especie de reserva idiomática digna de ‘especial respeto y protección’, como se hace en el párrafo cuarto del mencionado artículo. Por otra parte, si, como se afirma en el preámbulo, ‘el pueblo catalán proclama como valores superiores de su vida colectiva la libertad, la justicia y la igualdad’, no cabe duda que la igualdad y la justicia exigen que el castellano, hoy por hoy, sea considerado también como lengua propia de Cataluña o, al menos, del pueblo catalán. De este modo se daría cumplimiento, desde la posible puesta en vigor del Estatuto, al enunciado del párrafo tercero de dicho precepto, eliminando la distinción discriminatoria y peyorativa en la práctica entre la lengua oficial y propia (el catalán) y la oficial, pero impropia (el castellano). Para alcanzar la ‘plena igualdad’ idiomática a que se refiere el mencionado párrafo tercero deben equipararse en su calificación, como propios y oficiales, el catalán y el castellano”*³¹⁷. En la mateixa línia va pronunciar-se el diputat Sr. Gómez de las Rocas, també del Grup Mixt, del Partit Aragonès Regionalista, que va proclamar que *“en torno a las lenguas utilizables oficialmente en Cataluña se redacta este precepto en forma que aparece como lengua principal el catalán y como lengua accesoria el castellano”*³¹⁸. Aquestes esmenes no foren aprovades.

En qualsevol cas, l'anàlisi de l'iter parlamentari d'aquest epígraf permet concloure dues precisions: la primera és que la nota de propietat, atenent a una interpretació autèntica de la norma, s'ha predicat exclusivament respecte de la llengua catalana, de tal manera que el català, per mandat estatutari, és la única llengua pròpia de Catalunya; la segona precisió és que el reconeixement d'aquesta nota de propietat lingüística, en el decurs de la tramitació parlamentària, va desvincular-se del reconeixement de l'estatut d'oficialitat, de tal manera que es tracta d'adjectius qualificatius que atribuiran a l'estatut de la llengua uns continguts complementaris però, alhora, diferents.

³¹⁷ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum IV, p. 1340-1341.

³¹⁸ En la justificació d'aquest desacord va proclamar que *“Se desvirtúa el sentido del artículo 3 de la Constitución y la realidad social; lo primero porque aquella reserva al idioma castellano o español el carácter de lengua principal, aunque otras (regionales) puedan ser también oficiales dentro de un territorio autónomo; lo segundo, porque la realidad social acredita que la lengua catalana es conocida por una parte de la población, en tanto que la lengua castellana es conocida por su totalidad”*. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum IV, p. 1342-1343.

B) El debat parlamentari sobre l'estatut jurídic igualitari de l'oficialitat del català i del castellà.

L'article 3.2 de l'EAC contempla un règim de doble oficialitat lingüística o cooficialitat a Catalunya: oficialitat de la llengua catalana i de la llengua castellana. Aquest règim ja es contemplava a la primera versió del precepte que consta a l'avantprojecte estatutari, on es proclamava que *“Els idiomes català i castellà són oficials a Catalunya i tothom té dret d'usar-los”*.

Aquesta primera versió que consta a l'avantprojecte d'EAC fou modificada, de manera que el text del Projecte d'EAC que s'acabaria aprovant, pel que fa a aquest epígraf, deia: *“L'idioma català és l'oficial a Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol”*.

Convé assenyalar que hi va haver una modificació menor en la tramitació d'aquest precepte 3.2 del Projecte d'Estatut a les Corts Generals, que va consistir en canviar de preposició. El text inicial, inspirat en la redacció de l'Estatut de 1932, deia que *“l'idioma català és l'oficial a Catalunya”* i en el tràmit a les Corts va substituir-se per *“l'idioma català és l'oficial de Catalunya”*, modificació de naturalesa estrictament gramatical que manca de transcendència jurídica³¹⁹. Això no obstant, permet il·lustrar les susceptibilitats que motivava l'ordenació del tema lingüístic, que foren l'origen d'intensos debats sobre qüestions estrictament gramaticals i terminològiques que, en aquells moments de la transició, apareixien com connotacions que calia precisar i, si esqueia, corregir en seu parlamentària.

Tal com és de veure, les diferències entre les diverses versions, des de l'avantprojecte fins a la dicció definitivament aprovada, són menors. Es tracta més de qüestions diguem-ne de precisió terminològica, de connotació, que no pas modificacions substancials del contingut d'aquesta previsió. D'alguna manera, l'objectiu va centrar-se en posar èmfasi a l'oficialitat de la llengua catalana, en tant que llengua pròpia de Catalunya, i a l'oficialitat de la llengua castellana, aquesta darrera en tant que idioma oficial de l'Estat.

³¹⁹ Aquesta qüestió gramatical relativa a l'ús de les preposicions “a” o “de” ja va plantejar-se en el decurs dels debats sobre el Projecte d'Estatut d'Autonomia celebrats pel Ple de Parlamentaris de Catalunya el 15 de desembre de 1978. Il·lustra aquesta constatació, per totes, la intervenció de la parlamentària Sra. Marta Mata quan va proclamar *“finalment, tots nosaltres hem admès que la llengua castellana és oficial a Catalunya, diferent de l'oficial de Catalunya, com és oficial ‘de’ i ‘a’ l'Estat espanyol. En tots aquests acords ens hem trobat amb la comesa de redactar la forma estatutària que les recobrés”*. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; *“L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”*, obra cit. nota supra, volum III, p. 1058-1059.

Una lectura dels treballs parlamentaris permet concloure una precisió curiosa: l'advertiment que aquest fou el paràgraf que més debats i polèmiques va suscitar en seu de la seva tramitació parlamentària. Part d'aquests debats s'han projectat també en els estudis doctrinals que han proposat interpretar-lo. En aquest sentit, hom distingeix dues qüestions que varen centrar les principals discrepàncies entre les diferents formacions polítiques: una primera, foren els debats relatius a si quedava o no garantit un estatut jurídic d'oficialitat igualitari per la llengua catalana i la castellana; el segon dels debats, va centrar-se en discutir si era o no procedent garantir en seu estatutària un deure de coneixement i un dret d'ús de la llengua catalana, paral·lela a les previsions que l'article 3.1 de la Constitució contemplava respecte del castellà.

D'aquesta manera, tornaven a plantejar-se en seu parlamentària certes discussions que mig segle abans havien centrat intensos debats polítics a les Corts constituents republicanes el 1932, en els termes que ja s'han estudiat. Qüestions tals com les controvèrsies sobre el rang normatiu de les dues llengües oficials, la discussió sobre el contingut i abast del deure de coneixement de la llengua castellana o l'eventual previsió d'un correlatiu deure de coneixement del català varen consolidar-se com a eixos d'aferrissades crítiques, esmenes i intervencions, que caldrà estudiar.

L'interès dels partits polítics en aquest epígraf de l'Estatut resulta justificat. És l'apartat que ordena el principi estructural del model lingüístic pel que optava la norma institucional bàsica de Catalunya: el principi de la doble oficialitat lingüística o cooficialitat. Calia doncs discutir, moldejar o, altrament dit, esbossar ja en seu parlamentària quin seria el contingut, naturalesa i abast que es concediria a les dues llengües oficials en virtut d'aquesta previsió. La polèmica estava servida i hom ha d'advertir que els treballs parlamentaris no varen acabar d'assolir l'objectiu de clarificar-ne amb precisió el seu àmbit. De fet, tal i com s'ha advertit doctrinalment, aquest ha estat el paràgraf de l'article 3 de l'Estatut que més polèmiques ha provocat a l'hora d'interpretar-lo³²⁰.

Resulta oportú advertir que l'interès per garantir un estatut jurídic igualitari a ambdues llengües declarades oficials va erigir-se com una preocupació compartida per la major part dels partits polítics i coalicions que, ja en els primers documents, varen pronunciar-se obertament a favor d'aquest estatut d'igualtat del règim de l'oficialitat d'ambdós idiomes. Cal tenir present que s'acabava de sortir del període dictatorial franquista, etapa en la que la llengua catalana havia estat sotmesa a persecució. Tots els partits polítics, sense excepció, compartien el compromís de dotar a la llengua catalana d'un estatut d'oficialitat que, progressivament i en el marc del que seria el procés de

³²⁰ Vid. MATAS DALMASES, Jordi; "El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1979", cit. nota supra, p. 124.

normalització lingüística que s'acabaria vehiculant a través de diverses iniciatives, li hauria de concedir un estatut jurídic paral·lel a l'estatut que gaudia la llengua castellana a nivell estatal.

D'aquesta manera, a través d'expressions terminològiques diferents, s'emfatitzava la igualtat d'estatut del català i del castellà, en tant que llengües oficials de Catalunya, igualtat que ja es proposava que establís el propi avantprojecte estatutari. N'és un exemple la proposta del PSC que deia “*Els idiomes català i castellà són indistintament oficials a Catalunya i tothom té dret d'usar-los*”; les propostes del PSUC³²¹, AP³²² i UCD favorables a l'adopció del motlle republicà, que defensaven dir “*l'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya*”; o la proposta alternativa d'Unió Democràtica que canviava “*com*” per “*igualmente que*”³²³. L'objectiu era garantir aquest estatut igualitari de l'oficialitat d'ambdues llengües, igualtat que s'acabaria de consolidar a l'article 3.3 de l'EAC, que establiria que la “*Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya*”.

Aquesta previsió del paràgraf 3r de l'article 3 de l'EAC tampoc quedaria exempta de controvèrsia³²⁴. Aquesta clàusula atributiva de competència a favor de la Generalitat, establia que aquest era el poder públic competent per garantir l'ús normal i oficial de les dues llengües, fixant la seva correlativa obligació de vetllar per assegurar el seu coneixement i l'igualtat plena dels dos idiomes. Tal com s'ha advertit doctrinalment,

³²¹ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 181-182.

³²² Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 155, article 3 proposat per Aliança Popular a la Comissió dels Vint per a la redacció de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia.

³²³ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 217. Tercera alternativa: “*L'idioma català és, igualment que el castellà, llengua oficial a Catalunya. La llengua de comunicació oficial de Catalunya amb els òrgans de l'Estat i amb les Comunitats Autònomes de llengua no catalana serà el castellà*”.

³²⁴ L'article 3.3 de l'avantprojecte d'EAC deia: “*La Generalitat garantirà l'ús oficial del català i del castellà i prendrà les mesures necessàries per a assegurar el coneixement d'ambdues llengües*”. El PSC i PSUC varen presentar dues esmenes, literalment idèntiques, que servien de base al redactat d'aquest paràgraf del Projecte d'EAC. Aquestes esmenes proposaven la següent dicció: “*La Generalitat garantirà l'ús oficial del català i del castellà, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar el coneixement d'ambdues llengües i crearà les condicions que permetin arribar a llur igualtat plena en l'exercici dels drets i deures dels ciutadans de Catalunya*”. La versió del Projecte d'EAC que finalment s'aprovaria només introduïria una modificació mínima, fixant que “*La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya*”, dicció que correspon a la definitivament aprovada.

aquesta clàusula va servir per consensuar el conflicte que s'havia plantejat sobre la previsió d'un deure de coneixement del català³²⁵.

És oportú recordar que quan va discutir-se l'article 3 de l'EAC, un dels temes que va centrar més discussions, tal i com s'ha avançat, fou el de determinar si calia i si, a més, era o no procedent, consignar un deure de coneixement de la llengua catalana, en els mateixos termes que la CE de 1978 prescrivia un deure de coneixement del castellà al seu article 3.1.

La previsió de l'article 3.3 de l'EAC va permetre consensuar els posicionaments divergents en aquesta matèria. Aquest paràgraf no fixava expressament un deure de coneixement del català, però establia l'obligació de la Generalitat de vetllar per assegurar el seu coneixement i crear les condicions d'igualtat plena de les dues llengües, la catalana i la castellana. Es tractava del que hom pot qualificar com una fórmula *sui generis*, satisfactòria per tots els partits i coalicions. Es tractava d'una previsió susceptible de rebre interpretacions jurídiques diferents, deixant en tot cas la determinació concreta del seu contingut i abast al que s'acordés *a posteriori*, en un futur. Va erigir-se com una veritable clàusula transaccional, que va aplanar el camí del consens entre les diferents formacions polítiques amb representació parlamentària que varen veure en aquesta precisió una oportunitat d'encabir la interpretació jurídica que més s'ajustava als seus postulats.

En aquest sentit, resulta il·lustrativa la intervenció del parlamentari Sr. Barrera quan, en representació d'ERC, una de les formacions polítiques més actives en la reivindicació d'un deure de coneixement del català correlatiu al del deure de coneixement castellà previst a la CE, va proclamar que *“el que era essencial de garantir és que d'aquestes llengües, oficials totes dues a Catalunya –perquè sobre això no hi podem fer res perquè ho diu la Constitució- una no fos menys oficial que l'altra. Nosaltres volíem que el català fos realment tan oficial com el castellà, i per això calia especificar que realment aquest deure de conèixer el castellà també s'estenia al català. Ara bé, com deia abans, partim d'una situació de fet, que és l'actual situació lingüística de Catalunya, i aquesta situació no la podem oblidar.(...) de res hauria servit establir d'una manera absoluta un deure si no hi hagués hagut cap possibilitat pràctica que aquest deure moral fos respectat, ni que ho fos tan sols en el sentit del desig de respectar-lo. I per això hem respectat aquesta redacció, amb la qual s'estableix una progressivitat, s'estableix un dinàmica, és a dir, hem acceptat que es digui que la Generalitat crearà les condicions que permetran arribar a la igualtat plena de les llengües quan als drets i deures dels ciutadans de Catalunya. Això vol dir qu si l'oficialitat del castellà significa un dret i*

³²⁵ Vid. MATAS DALMASES, Jordi; “El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1979”, cit. nota supra, p. 131.

també un deure, l'oficialitat del català ha de significar també un dret i un deure. Però com que actualment les condicions per aquesta igualtat plena no estan encara creades –i això hem de reconèixer-ho, mal que ens pesi- hem acceptat aquest text que diu que la Generalitat crearà aquestes condicions”³²⁶.

La fórmula de consens prevista a l'article 3.3 de l'EAC fou així mateix acceptada per formacions polítiques tals com AP, ubicades a l'altre extrem de l'arc parlamentari, que interpretaren aquesta previsió com el que fou qualificat de “*fórmula justa i equilibrada*” que “*refleix exactament la realitat sociològica del nostre país*”³²⁷.

Això no obstant, no pot oblidar-se que certs sectors varen mostrar-se clarament reticents a aprovar la dicció del paràgraf 3r del precepte. Il·lustra aquesta posició la intervenció del parlamentari Sr.Xirinacs, que va pronunciar-se a favor d'establir de forma expressa un deure de coneixement de la llengua catalana. Així, a la sessió del Ple de Parlamentaris celebrada el 15 de desembre de 1978 per aprovar l'article 3 del Projecte d'EAC va proclamar que “*en l'apartat 3 (...) aquí s'ha eludit la frase aquella que el català sigui obligatori (...) la senyora Marta Mata, amb la nostra delicadesa lingüística catalana, ha eliminat allò de 'el deure de saber-lo' (...) En l'apartat 3 això desapareix i es diu que la Generalitat 'crearà les condicions que permetran arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya'. També queda aquí eludit això, certament d'una manera molt indirecta, només per als qui estem en l'assumpte, per als qui hem conegut les discussions, ja que entenem que ha d'haver-hi igualtat de tracte, però ho diu en futur. Aquest afegit, en tot cas, hauria d'anar en una Transitòria*”. En virtut d'aquest raonament, “*en limito a abstenir-me per respecte a l'esforç de consens que fa tota la Cambra*”.

En aquest, com en d'altres temes, les precisions terminològiques varen adquirir molt de protagonisme. Resulta interessant fer memòria, en aquesta matèria, de la intervenció de la parlamentària Sra.Mata, en representació del PSC, quan, en la discussió d'aquest eventual deure de coneixement del català va proclamar que “*la definició d'oficialitat del*

³²⁶ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p. 1072-1073.

³²⁷ Vid. intervenció del parlamentari Sr.López Rodó a la sessió del Ple de Parlamentaris de Catalunya celebrada el 15 de desembre de 1978, quan va proclamar “*jo també voldria expressar la meva satisfacció (...) per l'acord assolit en la redacció d'aquest article 3 del nostre Estatut. Crec que hem arribat a una redacció que és justa i equilibrada. El mateix Pompeu Fabra ha dit que el bilingüisme és un fet a Catalunya, que Catalunya és un país bilingüe. Per tant, en redactar l'Estatut hem hagut de reconèixer la realitat sociològica de l'existència a Catalunya de dues comunitats lingüístiques, i això ens ha portat al reconeixement de l'oficialitat d'ambdues llengües. I aquest reconeixement l'hem fet amb el respecte a la llibertat individual d'elegir l'idioma oficial que cada ciutadà prefereixi. D'aquesta manera es respecten els drets i els deures de tots els ciutadans de Catalunya sense discriminacions*”. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p. 1071.

castellà d'Espanya feta a la Constitució no pot ser el criteri per definir l'oficialitat del català a Catalunya en aquest Estatut, perquè el castellà és a Espanya quelcom de molt diferent del que és el català a Catalunya. Hem volgut definir la situació de la llengua dins l'Estatut amb els nostres termes; el terme 'deure' o el terme 'deber' no tenen el mateix sentit, i si no, mirem com ho defineix Pompeu Fabra o com ho defineix el Diccionario de la Real Academia Española. Hem volgut definir la situació de la llengua amb les nostres paraules, amb el nostre geni, no amb el geni de Castella, no amb el geni de Nebrija que diu: *siempre la lengua fue compañera del imperio*"³²⁸. La diputada va defensar que el mot 'deure' no tenia el mateix sentit que 'deber', atès que el primer, atenent al que disposava el diccionari de Pompeu Fabra feia referència a una obligació moral. Calia doncs articular una fórmula que donés cabuda a un àmbit de protecció i reconeixement del català que no necessàriament hauria de sotmetre's al referent literal que oferia la Constitució. Aquesta era la fórmula que finalment va aprovar-se a l'article 3.3 de l'EAC.

D'aquesta manera, l'article 3.3 de l'EAC articulava una fórmula de consens, d'acord, que va permetre aproximar els posicionaments de certes formacions polítiques que, *prima facie*, no sempre coincidien en les seves respectives estratègies de models lingüístics per Catalunya. En la mesura que aquesta previsió admetia interpretacions jurídiques diferents i diferia la concreció del seu contingut al futur, va obrir el camí al consens. En aquesta línia va pronunciar-se el parlamentari Sr.Trias Fargas quan va advertir que *"haig de dir que, naturalment, un text que el pugui votar tothom és un text transaccional, és un text que, evidentment, s'aparta de les posicions originals (...) Crec que tots hem fet aquí un gran esforç per no arribar a un trencament en aquest tema, que pot ser fatal. Jo sóc poc partidari del consens i crec que el consens ha complert una missió. He dit a molt llocs que aquesta missió s'ha acabat, sobretot de cara a la Constitució; però potser aquí encara estan en l'etapa del consens, i en aquest tema tinc la impressió que el pactisme ha produït resultats"*³²⁹.

Es tractava per tant d'una clàusula oberta, una fórmula més o menys ambigua que admetia interpretacions jurídiques potencialment diferenciades. No es proclamava expressament un deure de coneixement del català, proclamació expressa que havien reivindicat certs sectors polítics³³⁰, però tampoc la negava. A la pràctica fixava un

³²⁸ Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p.1059-1060.

³²⁹ Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 1074.

³³⁰ Per tots, destaquen les posicions defensades pels parlamentaris Sr.Ferrer Gironès o Sr.Anton Cañellas a les seves respectives esmenes presentades a l'article 3 de l'avantprojecte d'EAC. L'esmena del senador Sr. Ferrer i Gironès proposava que l'article 3.1 establís que *"la llengua pròpia de Catalunya és el català, i tenen el deure de conèixer-la els qui hi hagin nascut i els qui hi hagin guanyat el*

mandat als futurs governants de la Generalitat que haurien d'adoptar les mesures pertinents per assolir l'igualtat de les llengües catalana i castellana pel que fa als drets i deures dels ciutadans de Catalunya, deures entre els quals, per certs sectors, s'inclouria el del coneixement del català, coneixement que havia de garantir la Generalitat per imperatiu estatutari.

veïnatge civil català". En la justificació de l'esmena, el senador va proclamar que calia que l'EAC consignés un deure de coneixement del català de la mateixa manera que la CE el contemplava respecte del castellà, i afegia que *"la situació sociolingüística fa que no es pugui obligar ningú que acaba d'arribar a conèixer la nostra llengua, però sí que després de deu anys de residència cal suposar que tothom la coneix. Seria incongruent que persones que seran catalanes políticament, administrativament, i civilment no sabessin la llengua catalana."*

En la mateixa línia va pronunciar-se el diputat Sr. Anton Cañellas, que defensava una esmena amb la següent dicció: *"2.La llengua oficial de Catalunya és la catalana, que hauran de conèixer tots els catalans, igualment que la llengua oficial de l'Estat que és la castellana"*. Aquesta posició fou ratificada pel parlamentari al debat general sobre el Projecte d'Estatut d'Autonomia celebrat el 29 de novembre de 1978 quan va proclamar *"pel que fa a la llengua, com ha estat obserbat des de diverses posicions, no podem acontentar-nos amb una oficialitat formal que deixi, en la pràctica, la nostra llengua en una situació indefensa. Són molts els qui pensen, justament, que amb l'equiparament absolut amb el castellà, hem arribat a una qüestió realment crucial. La nostra llengua només tindrà a Catalunya els mateixos drets que la castellana si realment esdevé el coneixement obligatori per a tots els ciutadans de Catalunya, com ho és la castellana per a tots els ciutadans de l'Estat espanyol. Amb totes les consideracions particulars que calguin, amb tot el respecte a les característiques idiomàtiques dels catalans de parla no catalana, fins i tot amb la fixació de terminis amplis per a la població adulta immigrada. Actualment, aquesta obligatorietat és impensable. ¿En quin país, d'altra banda, no és aquesta una característica indiscutida de qualsevol llengua verament pròpia? I això, senyores i senyors diputats i senadors, en una política de respecte profund a tots els ciutadans que, provinents de qualsevol indret d'Espanya, viuen entre nosaltres"*. Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", obra cit. nota supra, volum III, p. 562-563 i 671.

4. EL MODEL LINGÜÍSTIC DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA.

L'anàlisi dels antecedents històrics i la tramitació parlamentària de l'article 3 de l'EAC han permès contextualitzar les previsions d'aquest precepte que, tal i com s'ha estudiat, conté les línies mestres del model juridicolingüístic català. Aquest estudi ha permès oferir recursos hermenèutics que hom haurà de tenir en compte quan se n'estudiï el seu contingut i abast, sens perjudici dels criteris interpretatius que ens ofereix el propi legislador, la doctrina i la jurisprudència que n'han desplegat les seves previsions.

Ara bé, amb caràcter previ a l'anàlisi del contingut d'aquests mandats estatutaris, que es consoliden com els eixos del marc juridicolingüístic a Catalunya, caldrà estudiar el règim de distribució de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes en matèria lingüística, en la mesura que permetrà contextualitzar quin és l'àmbit d'actuació, quin el poder decisor de les autonomies en aquesta matèria.

4.1 Precisions competencials. El règim de distribució competencial en matèria lingüística: contingut, naturalesa i abast de la competència autonòmica.

L'EAC disposa que *“l'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol”* i afegeix que la Generalitat de Catalunya s'erigeix com aquella institució pública competent per garantir *“l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes”*, establint la seva obligació de prendre les mesures necessàries per tal d'assegurar el seu coneixement i crear les condicions que *“permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya”*. L'Estatut, en conseqüència, no només fixa un règim de cooficialitat o doble oficialitat lingüística per a Catalunya, en compliment del que contempla l'article 3.2 de la norma suprema, sinó que, a més, atribueix expressament competències per regular determinats aspectes d'aquesta cooficialitat a favor de la Generalitat.

En el decurs del capítol primer de la recerca, s'ha estudiat que l'article 3.2 de la CE conté una remissió a la regulació estatutària en matèria de cooficialitat lingüística quan disposa que les altres llengües espanyoles diferents de la castellana *“seran també oficials en les seves respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus Estatuts”*. La norma suprema opta clarament per un model lingüístic constitucional obert, amb vocació d'incompletesa, que difereix la seva concreció o modulació definitiva a les decisions que, en el marc de les línies mestres esbossades pel text constitucional, adoptin els respectius legisladors estatutents.

Aquesta *reserva d'Estatut* en matèria lingüística que prescriu l'article 3.2 de la CE³³¹ configura a les normes estatutàries com aquelles disposicions constitucionalment competents per ordenar el model jurícolingüístic de cada Comunitat Autònoma i, per extensió, el model jurícolingüístic estatal. Altrament dit, els Estatuts d'Autonomia s'erigeixen com aquella part del *bloc de constitucionalitat* que assumeix un rol clau en l'ordenació i concreció del model jurícolingüístic esbossat per la norma suprema³³². Això no obstant, les decisions del constituent en aquesta matèria, malgrat el seu caràcter marcadament obert i la seva manifesta vocació d'incompletesa, s'erigeixen com a veritables eixos que ordenaran i, àdhuc, limitaran, la regulació estatutària.

Les anteriors consideracions adquireixen plena virtualitat si es té en compte que la CE ni tan sols identifica el catàleg de llengües diferents de la castellana parlades en el territori estatal que gaudiran d'estatut de cooficialitat lingüística, ni tampoc descriu quin serà l'abast o grau d'efectivitat d'aquesta cooficialitat. Aquesta opció omissiva del constituent il·lustra la preeminència que, en aquesta matèria, va concedir-se a la regulació estatutària. En darrer terme, mostra la voluntat expressa de la CE de descentralitzar la configuració definitiva del model jurícolingüístic estatal, garantint a tal fi, per mandat de l'article 3.2 de la norma suprema, uns importants reductes de decisió en aquesta matèria als Estatuts d'Autonomia de les Comunitats Autònomes.

Cal recordar que Espanya és un país plurilingüe compost on conviuen, a més de la llengua castellana, declarada com a única llengua espanyola oficial de l'Estat, altres llengües sotmeses a diferents estatuts jurídics de tutela, bé siguin règims de cooficialitat lingüística, bé siguin règims de tutela menors a la cooficialitat a l'empara del que preveu l'article 3.3 de la CE. En efecte, en virtut de la remissió continguda a l'article 3.2 de la CE, els respectius Estatuts d'Autonomia han fixat l'abast cooficial dels idiomes català, cooficial a Catalunya, Illes Balears i País Valencià³³³; el gallec, cooficial a

³³¹ Vid. SOLOZABAL ECHAVARRIA, Juan José; “*El régimen constitucional del bilingüismo. La cooficialidad lingüística como garantía institucional*”, *Revista Española de Derecho Constitucional*, nº 55, gener-abril 1999, p. 13.

³³² Vid. LÓPEZ BASAGUREN, Alberto; “*El pluralisme lingüístic dins l'Estat autonòmic*”, *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic*, juliol de 1988, p. 47.

³³³ El català, a la Comunitat Autònoma Valenciana reb la denominació de ‘*valencià*’, segons dicció de l'article 7 del seu Estatut d'Autonomia. La denominació de la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana ha estat objecte d'importants debats polítics i doctrinals entre els partidaris de la tesi de considerar-la una varietat dialectal del català al País Valencià i els partidaris de classificar-la com a llengua i negar el caràcter del valencià com a varietat dialectal. Per una ampliació, vid. SIGUÁN, Miguel; “*Educación y pluralidad de lenguas en España*”, *Revista de Occidente, Extraordinari II*, núm. 10-11, 1982. Del mateix autor, vid. “*España plurilingüe*”, Ed. Alianza, Madrid, 1992 p. 208 i ss. L'autor adverteix que la tesi que defensen certs sectors que el valencià no és una varietat dialectal del català sinó una llengua pròpia resulta filològicament indefensable i deu la seva raó de ser a motivacions estrictament polítiques.

En qualsevol cas, aquest debat també s'ha traduït en l'àmbit jurisprudencial. El propi TS s'ha pronunciat favorable a la distinció entre ‘*català*’ i ‘*valencià*’, entre d'altres, a la STS de 4 de maig de 1990 (Sala 3ª, Secció 3ª, Rep. Ar. nº 4373 de 1990), tesi a la que no ens adherim, on va proclamar expressament,

Galícia; i, finalment, el basc, cooficial al País Basc i Navarra. Així mateix, en el territori estatal es parlen d'altres llengües que gaudeixen de diversos règims heterogenis de protecció i foment a l'empara del que preveu l'article 3.3 de la norma suprema, tals com l'aranès, el bable, l'aragonès, el català parlat a l'Aragó o el galleg parlat al territori asturià. Això no obstant, cap d'aquestes llengües consta enunciada a l'articulat del text constitucional, el qual es limita a reconèixer l'existència d'un pluralisme idiomàtic que ha de tutelar-se per mandat de la CE, si bé omiteix identificar el catàleg lingüístic emparat per aquesta previsió.

D'aquesta manera, i per mandat constitucional, els Estatuts d'Autonomia s'erigeixen com aquelles disposicions constitucionalment competents per adoptar certes decisions particularment importants en matèria d'ordenació idiomàtica. Entre aquestes decisions hom en destaca dues de bàsiques: en primer lloc, correspon als Estatuts d'Autonomia

apel·lant a una pretesa tutela del principi constitucional de seguretat jurídica “...no se puede tener la absoluta certeza de que en la misma se pretenda únicamente potenciar el idioma valenciano, en cumplimiento de lo dispuesto en el apartado 4, del artículo 7 del Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana, o si también se tiende a potenciar el conocimiento y uso del ‘catalán’ al que considera ‘académicamente’ igual o sinónimo de aquél, introduciendo en ello una calificación o definición de la similitud de ambas lenguas o idiomas que han de convivir junto al ‘castellano’ en el ámbito respectivo de cada Comunidad Autónoma, con arreglo a lo dispuesto en la Constitución y en cada uno de sus Estatutos –‘valenciano’ en la de Valencia y ‘catalán’ en la de Cataluña- pero sin que sea jurídicamente posible imponer el conocimiento y uso de la lengua o idioma catalán fuera del ámbito territorial de la Comunidad de Cataluña a través de normas indirectas...”.

El TS en la seva STS de 20 de novembre de 1992 (Sala 3ª, Secció 3ª, Rep. Ar. 8912 de 1992), confirmaria expressament la naturalesa estrictament política d'aquests debats. Així, en el seu F.J. 9è proclama “... El fondo del asunto no es académico o lingüístico, y esto bien lo saben las partes enfrentadas en este recurso. El fondo del asunto es político, y hay que comenzar por reconocerlo para no perdernos en eufemismos inútiles. El fondo del asunto constituye una manifestación de un grave desacuerdo que existe desde hace años en la sociedad valenciana. En cuanto conflicto político, es inviable para ser llevado ante Jueces y Tribunales, salvo en aquellas manifestaciones (como la de la lengua) que han sido asumidas y resueltas en Derecho. En efecto, desde un punto de vista histórico o lingüístico o académico la lengua valenciana derivará o no de la lengua catalana, o ambas seran o no una misma lengua, o serán o no lenguas diferentes, y será por ello correcto o no usar ambas denominaciones como sinónimas, pero desde un punto de vista jurídico ya no hay duda alguna, porque el ordenamiento jurídico ha adoptado una solución, que ha de ser respetada. La solución de la normativa aplicable es la de que la lengua distinta del castellano que se habla en la Comunidad Autónoma de Valencia se llama ‘lengua valenciana’. El art. 7.1 del Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana, aprobado por Ley Orgánica 5/1982, de 1 de julio, dice que ‘los idiomas oficiales de la Comunidad Autónoma son el valenciano y el castellano’, y como valenciano sigue designándolo el art. 7.4 del Estatuto y los arts. 2, 5, 7.1 y 7.2 de la Ley Orgánica de las Cortes Valencianas de 23-11-1983, sobre Uso y Enseñanza del Valenciano, en cuyo Preámbulo, además, se dice que el valenciano ‘es la lengua histórica y propia de nuestro pueblo’. Hoy por hoy, por lo tanto, la polémica está solucionada desde el punto de vista jurídico: la lengua autóctona de la Comunidad Valenciana se llama ‘valenciana’ porque así lo ha querido el ordenamiento jurídico. No asumirlo así será muy acertado (o no) desde la perspectiva política, pero es una flagrante violación de la letra y el espíritu de las leyes. (Lo dicho ha de entenderse (...) sin perjuicio de que pueda imponerse otra solución ‘por el peso específico de las fuerzas sociales y las vías democráticas a través de las cuales dicho peso se haga prevalecer jurídicamente’, vías políticas que nunca podrán consistir en la violación de las normas que democráticamente se han dado al pueblo valenciano)”. Doctrinalment, s’ha criticat aquesta posició jurisprudencial, al·legant que constitueix un exemple paradigmàtic de l’ús de tècniques jurídiques oblidant recórrer als coneixements d’altres disciplines, tals com la filologia o la història, que permeten resoldre aquest debat filològic que, per motivacions històrico-polítiques, s’ha traduït en l’àmbit jurídic. Vid., també, per totes, la STC 75/1997 de 21 d’abril.

identificar o concretar el catàleg de llengües que gaudiran d'estatut de cooficialitat *versus* aquelles llengües o dialectes que restaran sotmesos a règims de tutela menors a l'empara del que preveu l'article 3.3 de la norma suprema; en segon lloc, esdevé necessari subratllar la competència dels Estatuts d'Autonomia per determinar l'abast i efectivitat de la declaració de cooficialitat lingüística garantida al text constitucional. Tal i com s'ha defensat tan doctrinalment com jurisprudencialment, els Estatuts d'Autonomia són les normes que han de donar efectivitat a l'oficialitat de les llengües espanyoles diferents de la castellana³³⁴.

En aquest context, el règim de distribució competencial en matèria lingüística es consolida com un element que resulta particularment clau per estudiar i contextualitzar quines han estat les decisions que han pres les Comunitats Autònomes plurilingües en la modulació del respectiu règim lingüístic en diferents àmbits, inclòs el judicial.

De fet, la determinació del contingut i abast de la competència autonòmica en matèria idiomàtica s'ha erigit com una qüestió molt conflictiva que ha motivat l'emergència d'importants debats doctrinals. Aquests debats doctrinals s'han vist en part incentivats per la relativa indeterminació del TC, que no ha mantingut una única posició sobre aquest tema. En certes ocasions, el màxim intèrpret constitucional s'ha pronunciat expressament reticent i, àdhuc, contrari al reconeixement d'un títol competencial específic en matèria lingüística a favor de les Comunitats Autònomes. Tanmateix, un estudi evolutiu de la jurisprudència constitucional, permet concloure que, després de certes vacil·lacions, finalment ha acabat acceptant i reconeixent l'existència d'un títol competencial que habilita a determinades Comunitats Autònomes, de conformitat amb els respectius Estatuts d'Autonomia, per regular l'abast i els efectes de la cooficialitat (STC 82/1986, 123/1988, 56/1990 i 337/1994, per totes³³⁵).

³³⁴ Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; "Dictamen emitido a requerimiento del Excmo. Sr. Defensor del Pueblo sobre la conformidad a la Constitución de la Ley 1/1998 de 7 de enero, de política lingüística, del Parlamento de la Generalidad de Cataluña", *Teoría y Realidad Constitucional* nº 2, 2n semestre 1998, monogràfic Llengües y Constitución, p. 96-97. Vid. també MILIAN MASSANA, Antoni; "Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als Estatuts d'Autonomia", *Revista de Llengua i Dret* nº 1, juny de 1983, p. 79-88.

³³⁵ Així, per exemple, en la seva STC 82/1986 de 26 de juny, el TC reconeixia expressament que "es evidente que ninguna Comunidad Autónoma puede encontrar en la regulación de la materia lingüística una competencia que la habilite para dictar normas relativas a la organización y funcionamiento de la Administración estatal, como puede hacerlo con respecto a la propia Administración autonómica, e incluso a la local en virtud de lo que establezcan los respectivos estatutos. Pero sí puede la Comunidad Autónoma determinar el alcance de la cooficialidad, que se deriva inmediatamente de la Constitución y de su Estatuto de Autonomía y es inherente al concepto de aquella, correspondiendo a la Administración estatal la ordenación concreta de la puesta en práctica de aquella regulación legal en cuanto afecte a órganos propios. La instauración por el artículo 3.2 de la Constitución de la cooficialidad de las respectivas lenguas españolas en determinadas Comunidades Autónomas tiene consecuencias para todos los poderes públicos en dichas Comunidades, y en primer término el derecho de los ciudadanos a usar cualquiera de las dos lenguas ante cualquier administración en la Comunidad respectiva con plena eficacia jurídica. Puede ésta, pues, enunciar este derecho, y junto a él, el consiguiente deber de todos los poderes públicos (estatales, autonómicos y locales) radicados en la Comunidad de adaptarse a la

Aquesta conclusió, que a la vista de la legislació autonòmica que s'ha dictat en aquesta matèria semblaria en aquests moments evident, ha centrat importants controvèrsies hermenèutiques. Alhora, cal tenir present que aquesta competència lingüística, no explicitada com a tal en els articles 148 i 149 de la CE, en ocasions ha estat qualificada pel TC com simple '*habilitació competencial*' (STC 87/1997), com un deure o '*mandat*' (STC 69/1988³³⁶) i, fins i tot, com a veritable '*competència lingüística*' (STC 74/1989).

Per tant, ja *prima facie*, hom pot concloure que la qüestió de la distribució competencial entre Estat i Comunitats Autònomes en matèria idiomàtica s'ha erigit com un tema controvertit i complex. Amb tot, i sens perjudici dels debats interpretatius que s'estudiaran a continuació, resulta inqüestionable que certes Comunitats Autònomes tenen assumides competències, legislatives i executives, en matèria lingüística. Aquesta assumpció competencial autonòmica s'ha traduït, entre d'altres iniciatives, en la promulgació de lleis autonòmiques de normalització lingüística que han ordenat els diferents models lingüístics autonòmics. Aquestes lleis han permès construir models d'ordenació idiomàtica a nivell autonòmic, no sempre homogenis, amb l'objectiu d'ordenar jurídicament la realitat sociolingüística de cada territori. Partint d'uns mateixos fonaments estructurals bàsics, aquells fixats a la CE, diverses Comunitats Autònomes han delimitat l'abast de la cooficialitat lingüística als seus respectius àmbits

situación de bilingüismo constitucionalmente prevista y estatutariamente establecida". També consta, entre d'altres, a la STC 337/1994 de 23 de desembre, F.J.7 on el TC proclama que "*De este modo, la Generalidad de Cataluña 'resulta habilitada para determinar el alcance de la cooficialidad', así como para ejercer 'acciones políticas' y 'toda la actividad administrativa que crea conveniente en aras de la efectividad de los derechos de los ciudadanos relativos a las lenguas cooficiales' (STC 74/1989, F.J. 3, con cita de la STC 83/1986. Dentro de estas acciones políticas se incluyen, como ya se ha declarado por este Tribunal, las disposiciones de las Comunidades Autónomas encaminadas a promover la normalización lingüística en su territorio (STC 69/1988 y 80/1988). Disposiciones cuyo objetivo general no es otro que la de asegurar el respeto y fomentar el uso de la lengua propia de la Comunidad Autónoma y cooficial en ésta y, a este fin, corregir positivamente una situación histórica de desigualdad respecto al castellano, permitiendo alcanzar, de forma progresiva y dentro de las exigencias que la Constitución impone, el más amplio conocimiento y utilización de dicha lengua en su territorio*".

³³⁶ A la STC 69/1988 de 19 d'abril, el TC va resoldre un conflicte positiu de competència plantejat pel govern estatal respecte al Decret 389/1983 de 15 de setembre, sobre l'etiquetatge dels productes comercialitzats a Catalunya, i va proclamar expressament, en el seu F.J. 3 que "*... frente a la alegación de competencia lingüística que formula la Generalidad de Catalunya debemos recordar que el artículo 3.3 de su Estatuto, mas que enunciado de una norma competencial, expresa un mandato –STC 82/1986, de 26 de junio- o un deber –STC 6/1986 de 22 de febrer-, que impone a las instituciones y órganos autonómicos para que, con ocasión de sus competencias propias, procuren alcanzar los objetivos marcados en aquel precepto estatutario, estando, por tanto, en presencia, no de una competencia en sentido propio, sino de un compromiso de promoción de la normalización lingüística, cuyo fundamento primero se encuentra en el artículo 3.3 de la Constitución y que, con cobertura en la citada regla del Estatuto, se desarrolla en la Ley 7/1983 de 18 de abril, del Parlamento de Cataluña (...). Este mandato de normalización del uso de las lenguas oficiales en el territorio catalán no confiere, pues, competencia específica alguna a la Comunidad Autónoma frente al Estado*". Aquest pronunciament evidencia l'existència de jurisprudència contradictòria en aquesta matèria.

territorials, optant per diferents sistemes d'ordenació. Així, doctrinalment s'ha constatat que, per exemple, mentre Catalunya ha optat per un model de cooficialitat lingüística generalitzada, caracteritzat per atribuir a la llengua pròpia el caràcter de llengua cooficial a la Comunitat Autònoma en la seva integritat, estenent els efectes derivats d'aquesta declaració a tot el seu territori i equiparant el rang de les dues llengües oficials, d'altres Comunitats Autònomes tals com Navarra o la Comunitat Valenciana han optat per d'altres sistemes o models de cooficialitat³³⁷.

En aquest context, caldrà estudiar quins han estat els eixos dels debats interpretatius que s'han plantejat, esbossant les línies apuntades per la doctrina i la jurisprudència per resoldre'ls. D'aquests debats, en destaquen dos de particularment interessants, que caldrà estudiar detingudament. Primerament, caldrà analitzar el debat relatiu al fonament de la norma atributiva de la competència autonòmica en matèria idiomàtica. Segonament, hom haurà d'estudiar la naturalesa, tipologia i abast funcional d'aquesta competència que, tal i com s'estudiarà, revesteix uns caràcters que la fan singular.

A) El debat entorn al fonament normatiu de la norma atributiva de competència autonòmica en matèria lingüística.

Pel que fa referència a l'anàlisi del primer dels debats, el relatiu a la identificació de la norma atributiva de la competència autonòmica en matèria idiomàtica, exigeix partir d'una premissa bàsica: l'advertiment que la matèria lingüística no ha estat objecte d'un repartiment exprés entre Estat i Comunitats Autònomes en el sistema de distribució competencial de doble llista previst a la CE.

³³⁷ Vid. LOPEZ BASAGUREN, Alberto; "El pluralisme lingüístic dins l'Estat autonòmic", *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic*, nº9, juliol de 1988. L'autor adverteix que els diferents Estatuts d'Autonomia, en compliment del que disposa l'article 3.2 de la CE, han configurat diversos models de cooficialitat lingüística d'acord amb les característiques amb què cada CCAA ha articularat el règim de cooficialitat de la seva llengua pròpia. L'autor distingeix tres models o sistemes de cooficialitat lingüística autonòmica: en primer lloc, el *sistema de cooficialitat generalitzada* (propi dels Estatuts d'Autonomia català, basc, balear i gallec) que es caracteritza per concedir a la llengua pròpia corresponent el caràcter de llengua cooficial de la CCAA en la seva integritat (extén els efectes derivats de la declaració a tot el seu territori autonòmic i equipara el rang de les dues llengües oficials); segonament, distingeix l'anomenat *sistema de cooficialitat generalitzada amb atenuació territorial dels seus efectes* (propi de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana) que, partint del reconeixement de l'oficialitat del castellà i del valencià, disposa en el seu article 7.6 que mitjançant una llei ordinària valenciana "es delimitaran els territoris en els quals predomini l'ús d'una o altra llengua, i els que puguin ser exceptuats de l'ensenyament i de l'ús de la llengua pròpia de la Comunitat", és a dir, preveu vies d'atenuació i, àdhuc, d'exclusió dels efectes derivats de la cooficialitat; i, finalment, distingeix el *sistema de limitació territorial de la cooficialitat* (adoptat per Navarra) que reconeix el caràcter oficial a la llengua basca, si bé el limita exclusivament als territoris bascoparlants, és a dir, opta per distingir o separar clarament entre zones on es reconeix a la llengua basca el caràcter de llengua cooficial i zones on, per l'escassa o nul·la presència d'aquesta llengua, no es reconeix a la llengua basca aquest caràcter oficial.

Aquesta matèria lingüística no consta als llistats competencials dels articles 148 i 149 de la CE. En efecte, ni l'article 149 de la CE, que enumera les competències de l'Estat, ni l'article 148, que enumera el llistat de competències que poden ser assumides per les Comunitats Autònomes, contenen cap menció a la matèria lingüística. L'única excepció és la de l'article 148.1.17 del text constitucional, que enuncia un títol competencial en matèria idiomàtica si bé vinculant-lo a un supòsit certament particular, com és l'ensenyament de la llengua pròpia, en els termes que ja s'han estudiat.

Aquesta omisió o, millor dit, aquesta falta de repartiment exprés de la matèria lingüística en el sistema de distribució competencial de doble llista ordenat per la CE ha motivat que, desde certs sectors, s'afirmi que l'anomenada 'matèria lingüística' no està configurada en el nostre sistema jurídic com una 'matèria' en sentit estricte, és a dir, en el sentit dels articles 148 i 149 de la norma suprema, entesa com a objecte de la competència³³⁸. De fet, és just aquesta relativa indeterminació o falta de previsió expressa el centre d'intensos debats, el nucli de les divergències doctrinals i jurisprudencials entorn a la tipologia, naturalesa i abast funcional d'aquesta competència.

En darrer terme, el problema plantejat, tan doctrinalment com jurisprudencialment, rau en la determinació de si és possible l'existència d'un títol competencial substantiu a favor de determinades Comunitats Autònomes no previst expressament en els llistats de competències constitucionals sinó previst a les normes estatutàries encara que amb evident base constitucional, base constitucional que hom situa a l'article 3 de la norma suprema. Alhora, les controvèrsies també es projecten en la delimitació de l'abast funcional d'aquesta eventual competència, definida com aquell conjunt de potestats sobre la matèria que l'ordenament jurídic atribueix a l'ens públic que n'és titular.

En qualsevol cas, el nucli dels debats excedeix del pla estrictament teòric o conceptual. De fet, hom constata la seva entitat si es té en compte que, en darrer terme, es tracta de determinar la titularitat i el *quantum* de poder decisorí que correspondrà a cada ens, sigui Estat siguin Comunitats Autònomes, en matèria d'ordenació d'usos i drets idiomàtics en els sectors de la realitat social regulats pel dret. En aquest sentit, cal recordar que la competència es defineix per ser aquell conjunt de funcions que l'ordenament jurídic atribueix a un subjecte públic en una determinada matèria. Altrament dit, per competència s'entén aquell poder vàlid i eficaç d'actuació normativa o executiva en un àmbit concret de la realitat atribuïda a un determinat ens³³⁹.

³³⁸ Per tots, vid. LOPEZ BASAGUREN, Alberto; "El pluralisme lingüístic dins l'Estat autonòmic", *Autonomies, Revista catalana de Dret Públic* n° 9, juliol de 1988, p. 48.

³³⁹ Vid. BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (coord.); "Dret públic de Catalunya", Cedecs Editorial, Barcelona, 2001, p. 181.

Per tant, esdevé convenient determinar si existeix o no existeix, *strictu sensu*, una competència en matèria idiomàtica identificant-ne, en el seu cas, el seu fonament normatiu o norma atributiva de competència. I l'estudi d'aquesta qüestió exigeix partir d'una premissa: l'evident incompletesa dels llistats competencials dels articles 148 i 149 de la CE, que el constituent va subsanar amb la clàusula residual o de tancament de l'article 149.3 de la mateixa norma suprema. El fet que els articles 148 i 149 no continguin cap menció a la matèria lingüística no permet concloure, sota cap concepte, que es tracti d'una matèria que no pugui ser objecte d'un títol competencial substantiu, tesi sostinguda en una primera jurisprudència del TC³⁴⁰. Ans al contrari, d'altres matèries tampoc han estat contemplades expressament als llistats competencials i, això no obstant, aquesta falta de previsió expressa no ha emparat que es negui l'existència d'un àmbit competencial substantiu en la matèria en qüestió. En aquests supòsits és d'aplicació la clàusula residual de l'article 149.3 de la CE, que disposa que les matèries no atribuïdes expressament a l'Estat per la CE poden correspondre a les Comunitats Autònomes, en virtut del que disposin els respectius Estatuts d'Autonomia. La clàusula

³⁴⁰ Inicialment, el màxim intèrpret constitucional va pronunciar-se expressament a favor de negar l'existència d'una veritable competència en matèria lingüística a favor de les CCAA. En alguns pronunciaments inicials de l'any 1988 (STC 69/1988 de 19 d'abril, F.J. 3 o, per totes, STC 123/1988), el TC partia de la consideració que si les competències autonòmiques consisteixen en l'atribució constitucional d'una intervenció respecte d'una determinada matèria, el silenci de la CE en matèria lingüística (articles 148 i 149 de la CE) determinaria la inexistència d'una competència veritable en aquest àmbit material. En conseqüència, aquest raonament jurisprudencial afirmava que els preceptes estatutaris relatius a la cooficialitat lingüística i al reconeixement de la llengua pròpia atribuïrien a les respectives Comunitats Autònomes únicament un deure o mandat de protecció de la seva llengua respectiva que haurien d'aconseguir dins l'exercici de les competències que, respecte d'altres matèries, els correspongués. En conseqüència, la 'competència lingüística', segons aquesta tendència jurisprudencial, és una simple atribució addicional o adjectiva respecte del títol substantiu sobre una matèria que s'atribuïria a l'ens a qui s'hagués atribuït constitucionalment la competència principal o substantiva. En aquesta línia va pronunciar-se, entre d'altres, el TC en la seva STC 69/1988 de 19 d'abril, F.J. 3 on va proclamar "... *debemos recordar que el artículo 3.3 de su Estatuto* (referint-se a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya) *más que un anunciado de una norma competencial expresa un mandato – STC 82/1986 de 26 de junio- o un deber –STC 6/19872 de 22 de febrero- que impone a las instituciones y órganos autonómicos para que, con ocasión de sus competencias propias, procuren alcanzar los objetivos marcados en aquel precepto estatutario, estando, por tanto, en presencia, no de una competencia en sentido propio, sino de un compromiso de promoción lingüística (...) este mandato de normalización del uso de las lenguas oficiales en el territorio catalán no confiere, pues, competencia específica alguna a la Comunidad Autónoma frente al Estado*". En el mateix sentit va pronunciar-se en la seva STC 123/1988 de 23 de juny, resolució judicial en la que nega que l'atribució de la regulació de la cooficialitat lingüística i els seus efectes suposi una atribució nova més enllà del repartiment competencial que duen a terme al CE i els Estatuts d'Autonomia. En aquesta sentència, el TC proclama que l'atribució de la competència exclusiva a favor de l'Estat de la matèria defensa i forces armades suposa la reserva també a favor del seu titular de la "*regulación material del uso de las lenguas oficiales en las fuerzas armadas*". La negació d'un veritable títol competencial en el sentit estricte de l'expressió en matèria lingüística seria una tesi que tornaria a plantejar-se en d'altres sentències posteriors, tals com la STC 147/1996 de 19 de setembre. En aquesta sentència el TC, adoptant una fórmula retòrica, proclamaria que "*con independencia de que no estemos ante un título competencial en sentido estricto de la expresión* (referint-se a l'article 3.3 de l'EAC) *no puede resultar enteramente indiferente a aquella el modo como el Estado, con ocasión del ejercicio de sus propias competencias, aborde sus aspectos lingüísticos*".

de tancament prevista a l'article 149.3 de la CE actua com un mecanisme d'integració competencial que permet identificar qui és el titular d'una competència concreta fins i tot en el cas que no figuri a les llistes de la CE o dels Estatuts³⁴¹. D'aquesta manera, l'estudi del règim de distribució competencial en matèria lingüística exigirà recórrer a les previsions estatutàries, integrants del bloc de constitucionalitat.

Cal recordar que, en virtut del principi dispositiu contemplat a l'article 147 de la CE, correspon als Estatuts d'Autonomia, com a norma institucional bàsica, decidir quines competències, dins de les no reservades a l'Estat per la norma suprema, assumeix cada Comunitat Autònoma. D'aquesta manera, els Estatuts d'Autonomia es configuren clarament com a normes d'assumpció competencial, posició confirmada pel TC que ha proclamat expressament que, pel que fa a la delimitació de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes, d'acord amb l'article 147.2.d) de la CE, són els Estatuts d'Autonomia les normes que han de fixar les competències assumides en el marc constitucional³⁴².

Les anteriors precisions han de valorar-se sens perjudici d'una constatació: l'advertiment que l'article 3.2 de la CE conté una expressa remissió al que disposin els Estatuts d'Autonomia de les Comunitats Autònomes, als que habilita clarament per ordenar determinades previsions en matèria lingüística. Ja s'ha estudiat que aquest precepte constitucional, ubicat dins el Títol Preliminar, disposa que les altres llengües espanyoles seran també oficials a les respectives Comunitats Autònomes "*d'acord amb els seus Estatuts*". Una interpretació literal d'aquest postulat permet concloure que la CE disposa expressament que seran els Estatuts d'Autonomia les normes que ordenaran aquest àmbit material, de manera que semblaria en principi d'aplicació l'axioma *in claris non fit interpretatio*³⁴³. La pròpia CE, literalment, atribueix als Estatuts d'Autonomia la potestat per ordenar determinats aspectes vinculats a la delimitació de l'abast de la cooficialitat lingüística, i a més, ho proclama de manera clara i precisa quan disposa que aquesta ordenació s'ajustarà o, altrament dit, s'articularà "*d'acord*" o de conformitat al que disposin les normes estatutàries. Ara bé, el que inicialment semblaria exempt de controvèrsies interpretatives, ha centrat, a la pràctica, intensos debats doctrinals i, fins i tot, ha estat objecte de jurisprudència contradictòria.

³⁴¹ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; "*El sistema de repartiment de competències entre l'Estat i la Generalitat*", a BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan; "*Dret Públic de Catalunya*", Cedecs Editorial, Barcelona, 2001, p. 187.

³⁴² Vid., per totes, STC 76/1983 de 5 d'agost.

³⁴³ Vid. BALAGUER CALLEJÓN, María Luisa; "*Interpretación de la Constitución y ordenamiento jurídico*", Ed. Tecnos, Madrid, 1997, p. 103.

Amb tot, hom pot concloure que l'article 3.2 de la CE conté una norma d'atribució competencial a favor de les Comunitats Autònomes, quan es remet al que disposin, en aquesta matèria, els Estatuts d'Autonomia. En aquest sentit, doctrinalment s'ha defensat que l'article 3 de la CE presenta una triple naturalesa: en primer lloc, es presenta com un principi constitucional, qualificació que no planteja debats intepretatius; en segon lloc, se'l qualifica com una norma atribuïdora de drets subjectius; i, finalment, es defensa la seva condició de norma competencial³⁴⁴.

Si hom parteix de la consideració d'aquest article 3 com una norma d'atribució competencial, cal recordar que aquest precepte s'ubica dins el Títol Preliminar de la norma suprema, fora del que és el marc general de distribució de competències previst als articles 148 i 149 de la CE. Aquesta precisió ha de valorar-se tenint en compte que el propi TC ha admès l'existència de preceptes constitucionals situats fora de les llistes competencials amb valor de regles d'atribució competencial. Així, en el F.J. 6 de la seva STC 95/1985 de 29 de juliol, el màxim intèrpret constitucional proclamava que *“en principio, las competencias que pueden asumir las Comunidades Autónomas son las que derivan de los artículos 148 y 149 de la Constitución, según la vía de acceso seguida por la Comunidad. Ahora bien, aunque es cierto que tales preceptos constitucionales constituyen el marco básico de la distribución competencial entre el Estado y las Comunidades Autónomas y, en consecuencia, el marco de referencia principal que han de tener en cuenta los Estatutos de Autonomía a la hora de determinar las competencias que asume cada Comunidad, no está excluído que algunas de éstas tengan su base en otros preceptos constitucionales. Así, el artículo 147.2.d) de la Constitución al referir-se a las competencias contenidas en los Estatutos, no remite exclusivamente a las determinadas en el título VIII, sino que lo hace, más amplia y generosamente, al ‘marco establecido en la Constitución’”*. Aquesta línia jurisprudencial, que ha estat criticada per certs sectors de la doctrina³⁴⁵, s'ha extès al

³⁴⁴ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; “Normalització lingüística i accés a la funció pública”, Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 19-21. L'estudi constata que com a principi constitucional, condiona l'activitat dels poders públics i dels ciutadans, és un principi informador de l'ordenament jurídic que gaudeix de plena efectivitat jurídica. En tant que norma atribuïdora de drets subjectius, l'autor adverteix que l'article 3 de la CE *“estableix, pel cap baix, el dret dels ciutadans, en territoris de doble oficialitat lingüística, a expressar-se, en les seves relacions privades i públiques, en la llengua oficial que prefereixin, sense que se'ls pugui demanar traducció, ni un canvi en la seva opció lingüística”*. Finalment, en tant que norma competencial, l'estudi contempla que l'article 3 de la CE *“permet que els estatuts ordenin el règim de la doble oficialitat lingüística i remetin a una llei autonòmica llur desenvolupament normatiu concernent a la matèria lingüística i a la normalització de la llengua pròpia”*. En qualsevol cas, s'adverteix que es tracta d'una norma competencial que queda fora del marc general dels articles 148 i 149 de la CE.

³⁴⁵ Vid. VIVER PI-SUNYER, Carles; “Materias competenciales y Tribunal Constitucional. La delimitación de los ámbitos materiales de las competencias en la jurisprudencia constitucional”, Ed. Ariel, Barcelona, 1989, p. 103-104 i p. 121-122. L'autor s'oposa a aquesta interpretació jurisprudencial, al·legant que la STC 95/1985 de 29 de juliol, *“pretende atribuir a su razonamiento un alcance general basándose en una más que discutible interpretación del art. 147.2.d) de la CE (que, dicho sea de paso, tampoco es un artículo situado en las listas competenciales)... Este último argumento aducido en la*

tractament de la competència lingüística, quan, després de certes vacil·lacions, el TC ha reconegut l'existència d'una veritable competència lingüística a favor de certes Comunitats Autònomes fonamentada en les previsions de l'article 3.2 de la CE i els articles respectius dels Estatuts d'Autonomia, moltes vegades també ubicats en el Títol Preliminar de la norma estatutària³⁴⁶.

Val a dir que fins i tot aquells sectors doctrinals que s'han manifestat més reticents a admetre la possibilitat que determinats preceptes de la CE ubicats fora de les llistes competencials atribueixin competències específiques a determinats ens, han reconegut l'existència de supòsits concrets en els que aquesta atribució competencial, amb caràcter excepcional, es dóna i així ho contempla el TC³⁴⁷.

És just en aquest context on l'article 3 de l'EAC, en el cas català, adquireix plena virtualitat. L'EAC conté una claríssima norma atributiva de competències a favor de la

sentencia me parece difícilmente aceptable. Cuando el art. 147.2.d) de la CE establece que los Estatutos contendrán las competencias asumidas dentro del marco de la Constitución significa que no podrán asumir competencias reservadas al Estado por los artículos que tienen encomendada esta función (como se dice en la STC 137/1986) y que deberán ejercerlas respetando los principios, directrices, etc, establecidos para todos los poderes públicos en el resto de su articulado". En base a aquest fonament, l'autor adverteix que aquest pronunciament jurisprudencial confon el que és la titularitat i l'exercici de les competències.

³⁴⁶ Aquesta tendència jurisprudencial del TC, en la que admet l'existència d'un títol competencial que habilita a determinades Comunitats Autònomes, de conformitat amb els respectius Estatuts d'Autonomia, a regular el contingut, abast i efectes de la cooficialitat, s'inicia, segons un important sector doctrinal, a la STC 82/1986 de 26 de juny. En aquesta sentència, el TC va reconèixer l'existència de "competències lingüístiques" a favor de les Comunitats Autònomes (en particular, competències lingüístiques derivades de l'article 3.2 de la CE i de l'article 6 de l'Estatut d'Autonomia Basc, precepte que habilitaven a la llei de normalització basca per regular l'ús de l'euskera per part de totes les administracions públiques en les seves relacions amb els ciutadans en el territori basc). En el F.J. 4t d'aquesta resolució, el TC va reconèixer expressament que estava enjudiciant un veritable problema competencial quan proclamava que "interpretar el art. 149.1.1, con el alcance que le otorga el Abogado del Estado, equivaldría a vaciar de contenido las competencias lingüísticas asumidas por las Comunidades Autonomas según sus Estatutos de acuerdo con lo dispuesto en el art. 3.2 de la Constitución". Segons aquesta jurisprudència, l'objecte principal de la competència lingüística és la modulació de l'abast de l'oficialitat lingüística, reconeixent fins i tot de forma expressa que l'exercici de la competència autonòmica de normalització lingüística necessàriament ha d'incidir en matèries també acotades per altres títols competencials, en els termes que s'estudiaran més endavant. Vid. APARICIO PEREZ, Miguel Angel; "Lengua y Modelo de Estado (Conferencia impartida en los cursos de verano de El Escorial –Universidad Complutense- el día 14 de julio de 1995)", *Revista de Derecho Político* n°43, 1998. També, vid. SOLOZABAL ECHAVARRÍA, Juan José; "El régimen constitucional del bilingüismo. La cooficialidad lingüística como garantía institucional", *Revista Española de Derecho Constitucional* n° 55, gener-abril 1999, p. 11-41.

³⁴⁷ Vid. VIVER PI-SUNYER, Carles; "Materias competenciales y Tribunal Constitucional. La delimitación de los ámbitos materiales de las competencias en la jurisprudencia constitucional", cit. nota supra, p. 101 a 105. Aquest és el cas, a títol d'exemple, de la STC 14/1986 de 31 de gener, en la que el TC, amb fonament a diversos preceptes ubicats fora del que són les llistes competencials, i principalment a partir del que disposa l'article 156 de la CE, va acceptar la competència de les Comunitats Autònomes per disposar i regular la seva pròpia Hisenda. En la mateixa línia, se situa la STC 95/1985 de 29 de juliol, en la que el TC va fonamentar en l'article 4.2 de la CE "la competència para determinar qué símbolos reconoce o establece como propios" de la Comunitat Autònoma.

Generalitat en el seu article 3.3. Aquest precepte, tal i com s'ha estudiat, disposa que la Generalitat de Catalunya garantirà “l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya”. Tal com és de veure, la dicció literal del precepte estatutari contempla una atribució de poders a favor de la Generalitat, habilitant-la per ordenar determinats aspectes vinculats al règim lingüístic. Tal com s'ha defensat doctrinalment, es proclama una competència general lingüística de la Generalitat, es preveu un veritable mandat que imposa a aquest poder públic autonòmic la realització d'una política lingüística. I aquesta política ja consta esbossada al mateix precepte 3.3 de l'EAC amb caràcter teleològic quan diu que l'objectiu ha de ser el d'aconseguir una igualtat plena de drets i deures dels ciutadans. És per aquest motiu que cert sector doctrinal ha constatat que, amb aquesta precisió, l'Estatut adopta una posició no només afirmativa o contemplativa, sinó bel·ligerant i teleològica, en la mesura que proclama expressament que la igualtat plena de les dues llengües oficials no és una realitat sinó un objectiu que la Generalitat ha de perseguir³⁴⁸.

L'anàlisi d'aquest precepte exigeix tenir present una precisió: l'advertiment que un sector de la doctrina, fonamentat en una primera jurisprudència del TC, ha defensat que l'article 3.3 de l'EAC no té contingut competencial en sentit estricte sinó que es tracta d'una declaració de capacitat de la Generalitat, una simple habilitació genèrica³⁴⁹.

³⁴⁸ Vid. ARGULLOL MURGADAS, Enric; “La competència legislativa de la Generalitat per establir normatives lingüístiques i ‘normalitzar’ el català”, a D.D.A.A.; “Estudis jurídics sobre la llei de política lingüística”, Institut d'Estudis Autonòmics-Marcial Pons, Barcelona, p.33-34.

³⁴⁹ Vid., per tots, PARIS DOMÈNECH, Neus; “La conflictivitat competencial. Normalització lingüística”, Institut d'Estudis Autonòmics, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, p. 29-31. L'autora, fonamentant-se en una primera jurisprudència del TC, al·lega que no existeix un títol competencial específic en matèria lingüística. Pel que fa referència a l'article 3.3 de l'EAC diu que “no té un contingut competencial en sentit estricte, però sí que és una declaració de capacitat de la Generalitat per a actuar”. En conseqüència, disposa que les accions de normalització lingüística de la Generalitat per a actuar s'han de dur a terme “o bé a través de l'exercici de les seves competències específiques, o bé mitjançant actuacions de foment i de servei públic, sobre la base de l'habilitació genèrica de l'article 3.3 EAC”. Cal recordar que aquest precepte s'ubica dins el Títol Preliminar de l'EAC, dedicat a l'ordenació de les “Disposicions Generals” i no dins el Títol I rubricat “Competències de la Generalitat”. La ubicació del precepte que ordena la matèria lingüística dins el Títol Preliminar de l'Estatut català, igual com passa amb l'Estatut basc, valencià o navarrès, ha comportat que certa doctrina negui l'existència d'una veritable competència en aquesta matèria, reproduint d'alguna manera els arguments que ja s'han estudiat. Aquest sector doctrinal defensa la inexistència d'un títol competencial específic en matèria lingüística atès que la CE no preveu la llengua dins cap àmbit competencial específic perquè no es troba contemplada als llistats competencials dels articles 148 i 149, de manera que conclouen que la competència per regular l'ús de les llengües en un sector determinat s'haurà de regir per la distribució de les competències normatives específiques sobre aquest sector. El TC va pronunciar-se en aquest sentit, entre d'altres, a la seva STC 69/1988 de 19 d'abril, F.J 3 on va proclamar que “Frente a la alegación de competencia lingüística que formula la Generalidad de Cataluña, debemos recordar que el art. 3.3 de su Estatuto, más que enunciado de una norma competencial, expresa un mandato –STC 82/1986 de 26 de junio- o un deber –STC 6/1982 de 22 de febrero- que impone a las instituciones y órganos autonómicos para que, con ocasión de sus competencias propias, procuren alcanzar los objetivos marcados en aquel precepto estatutario, estando, por tanto, en presencia, no de una competencia en sentido propio, sino de un compromiso de promoción

Això no obstant, en aquests moments i a la vista de l'evolució de la jurisprudència del TC, hom pot concloure que existeix un títol competencial en matèria lingüística que habilita a determinades Comunitats Autònomes, de conformitat amb els respectius Estatuts d'Autonomia, per ordenar-la³⁵⁰. Altrament, considerar que la matèria lingüística no és objecte d'un títol competencial comporta buidar de contingut la previsió constitucional de l'article 3.2 de la norma suprema i la seva assumpció estatutària que en el cas català s'articula a partir de l'article 3 de l'EAC. Resultaria, com a mínim, incongruent, que la Generalitat de Catalunya, per previsió del propi Estatut, tingui atribuïdes potestats per garantir l'ús normal i oficial dels dos idiomes i per adoptar determinades mesures a tal fi, si no té assumida una competència pròpia o compartida, tesi que ha acabat essent confirmada per la jurisprudència del TC, en els termes que s'han estudiat.

En aquest context, resulta inqüestionable que, en exercici de les competències que les Comunitats Autònomes tenen atribuïdes en virtut de les previsions constitucionals i estatutàries, han modulats legislativament l'abast de la cooficialitat lingüística en el seu respectiu àmbit territorial. El fet que aquestes previsions s'hagin ordenat en el Títol Preliminar de la CE i de certs Estatuts d'Autonomia, inclòs el català, no impedeix el reconeixement d'aquesta competència³⁵¹. És més, aquesta ubicació prova que es tracta d'un àmbit material que el poders constituent i estatuent han volgut sotmetre a especials garanties d'estabilitat i tutela, en els termes que s'han estudiat detingudament en el decurs d'epígrafs precedents de l'estudi.

En conseqüència, partint de l'existència d'una veritable competència en matèria lingüística, amb fonament constitucional i estatutari, caldrà estudiar-ne el contingut, naturalesa i abast.

lingüística (...) Este mandato de normalización del uso de las lenguas oficiales en el territorio catalán no confiere, pues, competencia específica alguna a la Comunidad Autónoma frente al Estado, debiéndose, en consecuencia, establecer que la competencia estatutaria ejercida al aprobarse el Decreto... no fue otra que la atribuida por el art. 12.1.5 del Estatuto...

³⁵⁰ Vid., per tots, VERNET LLOBET, Jaume; "Normalització lingüística I accés a la funció pública", cit. nota supra p. 62. Del mateix autor, vid. "Drets lingüístics a Catalunya", Ed. Cossetània, Barcelona, 2003 o "La llengua a l'Administració" a DDAA "Jornades sobre la llei de política lingüística", Quaderns de Treball n°49, Institut d'Estudis Autonòmics, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1999, p. 108.

³⁵¹ Per tots, vid. VERNET LLOBET, Jaume; "El sistema de repartiment de competències entre l'Estat i la Generalitat" a BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (coord.), "Dret Públic de Catalunya", cit. nota supra, p. 191, on, en el capítol dedicat a l'estudi de l'assumpció de competències de l'EAC i la tipologia competencial s'adverteix que "no es pot oblidar, encara que no se citi expressament en el títol primer de l'Estatut, la competència sobre normalització lingüística, que indirectament és recollida per l'article 3.3 de l'EAC, dins el títol preliminar".

B) Debat relatiu al contingut, tipologia i abast funcional de la competència autonòmica en matèria lingüística.

Tal com s'ha avançat, la competència autonòmica en matèria lingüística presenta uns caràcters que la fan singular, que han estat modulats per la jurisprudència del TC.

Primerament, caldrà definir quin és el contingut de la matèria lingüística, entenent per matèria l'objecte de la competència, el conjunt d'activitats, funcions i instituts jurídics relatius a un sector de la vida social³⁵².

El TC, malgrat l'existència d'una jurisprudència oscil·lant al respecte, ha acabat reconeixent que la competència lingüística habilita a determinades Comunitats Autònomes, d'acord amb els respectius Estatuts d'Autonomia, per regular l'abast i els efectes de la cooficialitat. D'aquesta manera, l'objecte de la competència lingüística és la regulació del règim lingüístic, la modulació dels principis juridicolingüístics dissenyats pel bloc de la constitucionalitat. L'objecte principal de la competència lingüística se centra en la modulació del règim de l'oficialitat lingüística, el que inclou la definició del significat d'oficialitat així com l'ordenació de les conseqüències jurídiques inherents a aquesta declaració (STC 82/1986, 83/1986, 123/1988, 56/1990 o, per totes, 337/1994). A part d'aquest contingut, el TC també ha establert que la competència lingüística autonòmica té per objecte la promoció o foment de la llengua pròpia. D'aquesta manera, el procés de normalització lingüística es consolida també com objecte d'aquesta competència³⁵³.

Partint d'aquesta base, hom distingeix dues qüestions que cal tenir presents en l'anàlisi del contingut i abast funcional d'aquesta competència. Primerament, destaca el debat relatiu a la naturalesa transversal o horitzontal de la competència lingüística. Segonament, hom distingeix el debat relatiu a l'abast territorial i límits als que se sotmet aquesta competència.

³⁵² Vid. FOSSAS, Enric; *“El repartiment de competències: nocions bàsiques”*, a BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan *“Dret Públic de Catalunya”*, cit. nota supra, p. 182. Vid., també, VIVER PI-SUNYER, Carles; *“Materias competenciales y Tribunal Constitucional”*, Ed. Ariel, Barcelona, 1989, p.25-26.

³⁵³ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; *“Normalització lingüística i accés a la funció pública”*, cit. nota supra, p. 71. El Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya ha confirmat aquesta tesi. En el seu dictamen n° 203 de 18 de desembre de 1997 a la Proposició de llei sobre usos lingüístics a Catalunya (B.O.P.C. n° 240 de 22 de desembre de 1997, p.18096-18134), ratificava que la competència lingüística *“implica la regulació de l'abast i dels efectes de la cooficialitat (...) i comprèn també un mandat a les institucions autonòmiques de govern perquè s'adoptin les mesures necessàries per tal d'assegurar el coneixement d'ambdós idiomes oficials (la llengua pròpia i la castellana) i garantir la plena igualtat pel que fa als drets i als deures dels ciutadans, així com l'ús normal de les llengües oficials (STC 87/1997, F.J. 3)”*.

Pel que fa referència al primer dels debats, és convenient precisar que la competència sobre la matèria lingüística és una competència genèrica, altrament dita transversal o horitzontal, que concorrerà necessàriament amb altres títols competencials específics o substantius. En aquest sentit, el TC ha recordat que la competència lingüística pot operar, en certs casos, en forma horitzontal o transversal sobre competències materials, perquè la llengua utilitzada en la majoria dels supòsits no afecta el contingut de la matèria³⁵⁴. S'afirma que la llengua es projecta des d'una perspectiva horitzontal perquè incideix en qualsevol tipus de relació humana regulada pel dret.

Aquesta projecció, traduïda a l'àmbit competencial, condueix a qualificar la competència lingüística com una competència horitzontal o transversal, que s'adhereix a títols competencials verticals, és a dir, concorre necessàriament amb altres títols competencials específics o substantius. Aquesta concurrència amb d'altres títols competencials no ha d'eliminar la competència lingüística, fins i tot en el cas que concorri amb una competència exclusiva de l'Estat (STC 82/1986, 74/1989 o 123/1988, per totes). En aquest sentit, el TC ha advertit que la competència autonòmica en matèria lingüística forçosament incidirà en matèries també acotades per d'altres títols competencials³⁵⁵. Aquesta incidència, resultat de la determinació de l'abast de la cooficialitat lingüística, no pot portar a la Comunitat Autònoma a regular matèries reservades a l'Estat, de la mateixa manera que les competències sectorials de l'Estat no podran convertir-se en un obstacle que bloquegi o buidi de contingut la competència sobre normalització lingüística atribuïda a la Comunitat Autònoma.

En aquest sentit es pronunciava el TC en la seva STC 74/1989, quan proclamava, en el seu F.J. 2, que *“así planteado, el conflicto debe resolverse estableciendo hasta qué punto el ejercicio por parte de la Generalidad de competencias de normalización lingüística en el ámbito de las escrituras públicas es compatible con las competencias sectoriales del Estado que su Abogado invoca en este proceso. Tal compatibilidad ha de articularse de modo tal que ni la competencia autonómica de normalización*

³⁵⁴ Vid., Dictamen n° 203 del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya de 18 de desembre de 1997, cit. nota supra, Fonament 8. En aquest sentit, cal dir que la doctrina ha assumit i ratificat aquesta tesi jurisprudencial relativa a l'abast horitzontal o transversal de la competència en matèria lingüística. Vid., per tots, VERNET LLOBET, Jaume; “Drets lingüístics a Catalunya”, Ed. Cossetània, Barcelona, 2003; també, del mateix autor, “La llengua a l'administració” a DDAA “Jornades sobre la llei de política lingüística”, Quaderns de treball n° 49, Institut d'Estudis Autonòmics, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1999, p. 111. Vid. també, COBREROS MENDAZONA, Edorta; “La distribució de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes en matèria lingüística”, *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic* n° 12, p. 205-217. També, vid. MURO BAS, Xavier; “Los deberes lingüísticos y la proyección de la cooficialidad lingüística sobre la distribución de competencias en la reciente jurisprudencia constitucional (Sentencias 337/1994 y 147/1996)”, *Revista Española de Derecho Constitucional* n° 49, 1997, p. 259-297.

³⁵⁵ Vid. també, per totes, STC 123/88, 56/1990 o 337/1994.

lingüística pueda convertirse en un expediente que, enervando el orden constitucional de competencias, habilite a la Comunidad Autónoma para regular, so capa de actuaciones de política lingüística, materias reservadas al Estado ni, tampoco, como reverso de lo anterior, las competencias obstáculo que bloquee o vacíe la competencia que sobre normalización lingüística tiene la Comunidad Autónoma” . En el F.J. 5 de la mateixa sentència, el TC afegia que “...en una situación cooficialidad lingüística, como la derivada del art. 3 de la Constitución y el art. 3 del EAC, el ejercicio de la competencia autonómica de normalización lingüística tiene por fuerza que incidir en materias también acotadas por otros títulos competenciales reservados al Estado”. Així, en matèria d’abast horitzontal de la competència lingüística, el TC manté una doctrina que defensa la necessitat de buscar un equilibri entre les competències autonòmiques de naturalesa lingüística i les competències sectorials de l’Estat.

Tal com ha reconegut el Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, ratificant jurisprudència del TC i referint-se a l’abast horitzontal de la competència lingüística, “una competència autonòmica concreta, no un mandat genèric i comú a l’Estat, pot incidir sobre una altra, estatal, fins i tot, exclusiva, limitant el seu abast dins el territori de la Comunitat Autònoma, quan es tracta d’exercir amb totes les seves conseqüències lògiques la normalització d’una llengua cooficial en l’esmentat territori. Com afirma l’Alt Tribunal, ‘...no cabe hablar de actuación fuera de la esfera competencial de la Comunidad Autónoma cuando ésta prevé consecuencias lógicas que resultan de la declaración de cooficialidad (SSTC 82/1986, F.J. 8 i 74/1989, F.J. 3)’”³⁵⁶.

És per aquest motiu que el TC ha proclamat que ens trobem davant una competència concurrent. Arriba a aquesta conclusió pel que fa a la tipologia competencial, entre d’altres sentències, a la STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 40, que enjudicia l’ordenació lingüística a l’Administració de Justícia. En aquest raonament jurídic, el màxim intèrpret constitucional proclama que “... el marco de la regulación del uso de las lenguas se encuentra en la Constitución (art. 3) y en los respectivos Estatutos de Autonomía, debiendo la posterior regulación adecuarse a ese esquema definido por el bloque de la constitucionalidad. A partir de ahí, tanto Estado como Comunidades Autónomas pueden incidir en la regulación sobre la materia de acuerdo al reparto general de competencias, encontrándonos, pues, ante una competencia concurrente. Esa misma resolución abordó ya el tema de la regulación del uso de la lengua dentro de la Administración de Justicia concluyendo que en tanto en cuanto la Constitución reserva como competencias exclusivas del Estado la Administración de Justicia (art. 149.1.5) y la legislación procesal (art. 149.1.6), debe ser el Estado el que regule el uso de las lenguas dentro de la Administración de Justicia, sin perjuicio de que las Comunidades

³⁵⁶ Vid. Dictamen n° 203 del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya de 18 de desembre de 1997, cit. nota supra, Fonament 8.

*Autónomas puedan ‘regular el alcance inherente al concepto de cooficialidad, tal y como viene establecido por el art. 3.2 de la Constitución y en los artículos correspondientes de los Estatutos de Autonomía (...) La consecuencia que cabe extraer de ello es que, al no existir competencia exclusiva sino concurrente sobre la regulación de las lenguas a favor de las Comunidades Autónomas, el Estado es competente para regular el uso de las lenguas en el seno de la Administración de Justicia dadas las reservas competenciales del art. 149, apds. 5 y 6, por lo que el art. 231 de la LOPJ no invade competencia alguna reservada a las Comunidades Autónomas”*³⁵⁷.

Per tant, el TC adverteix que, tenint en compte aquesta projecció transversal o horitzontal de la competència lingüística, que fa que en ocasions fins i tot incideixi en àmbits materials que són competència exclusiva de l'Estat, exigint en conseqüència una tasca de ponderació a l'interpret constitucional, quan es dóna aquesta circumstància ens trobem en presència d'una competència concurrent. Val a dir que, doctrinalment, la tipologia conceptual 'competència concurrent' no ha estat definida unívocament³⁵⁸. La idea subjacent a aquesta interpretació jurisprudencial és que en determinats àmbits, tals com el de l'Administració de Justícia, hi haurà una concurrència d'instàncies competents per ordenar el règim lingüístic. Pel que fa referència al règim lingüístic de l'Administració de Justícia, aquesta concurrència s'articularà principalment, en el cas de l'Estat a través de la LOPJ i la LEC i en el cas de la Comunitat Autònoma a través de la llei autonòmica corresponent, en els termes que s'estudiaran més detingudament en el decurs del capítol següent de la recerca.

Val a dir que un sector doctrinal ha emfatitzat la idea que aquesta concurrència competencial no és lliure i il·limitada sinó que, cada ens, en l'exercici de les seves competències, haurà de circumscriure's al marc constitucional i estatutari que li hagi

³⁵⁷ Estudi ampliat més endavant.

³⁵⁸ Així, a títol d'exemple, poden distingir-se diverses conceptualitzacions doctrinals diferents del concepte jurídic "competència concurrent". Primerament, un sector defineix les competències concurrents com "*les competències en les quals els dos titulars poden exercir la mateixa o les mateixes funcions sobre la mateixa matèria*". Aquesta conceptualització és la sostinguda, entre d'altres obres, a BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (coord.), "Dret Públic de Catalunya", cit. nota supra p. 196-197.

Segonament, una altra tendència doctrinal defineix aquest concepte de "competència concurrent" com "*concurso sobre una mateixa matèria en l'exercici de la potestat normativa, concurrència que s'articula a través de la reserva per a l'Estat de les bases i l'atribució a les Comunitats Autònomes de la potestat de desenvolupament legislatiu i execució*", tesi defensada a l'obra DDAA "Manual de Dret Públic de Catalunya", Institut d'Estudis Autonòmics-Ed. Marcial Pons, Barcelona, 2000, p. 194-196.

Un tercer sector doctrinal defineix aquesta tipologia de "competència concurrent" com "*ejercicio de competencias distintas, que dan lugar a dos resoluciones independientes, pero que deben actuarse sobre un mismo espacio físico y con cierto grado de interdependencia que puede llegar hasta la identidad procedimental*", tesi defensada a DDAA "El sistema jurídico de las Comunidades Autónomas", Ed. Tecnos, Madrid, 1989, p. 124.

estat assignat³⁵⁹, el que exigirà una tasca hermenèutica que haurà d'anar més enllà del que és reconèixer una concurrència competencial genèrica.

En qualsevol cas, l'operació d'encabir la competència lingüística dins alguna de les categories de tipologia competencial facilitades per la doctrina no és fàcil³⁶⁰. La complexitat d'aquesta operació s'accentua si es té en compte que aquesta matèria competencial presenta uns perfils no sempre del tot precisos. En aquesta matèria lingüística, les dificultats de conceptualització s'accentuen perquè si bé és cert que, finalment, la jurisprudència i la doctrina han acabat identificant el que hom qualifica com l'activitat bàsica que integra el *nucli fonamental* d'aquest àmbit material³⁶¹, els límits d'aquest contingut a vegades són difícils de delimitar.

³⁵⁹ Vid. COBREROS MENDAZONA, Edorta; “La distribució de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes en matèria lingüística”, *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic* n° 12, cit. nota supra, p. 213-215. L'autor adverteix que “el mateix Tribunal Constitucional ha qualificat la matèria lingüística com a ‘competència concurrent’ entre l'Estat i les Comunitats Autònomes. Si amb aquesta denominació es vol indicar que tots dos ens puguin (i hagin) elaborar normes referides a (o reguladores de) aspectes lingüístics no pot sinó estar-se d'acord amb aquesta afirmació, però tenint molt en compte que aquesta concurrència no és lliure i il·limitada –com es desprèn del que ja s'ha dit fins ara- sinó que cada subjecte ha de respectar l'escomesa que constitucionalment i estatutària li ha estat assignada. I així, en el cas que es tractava –les actuacions en l'Administració de Justícia- les Comunitats Autònomes havien fixat l'abast del règim jurídic de doble oficialitat en les seves lleis de normalització –la qual cosa per cert ja havia estat considerada constitucional pel Tribunal Constitucional (...)– per la qual cosa les Corts Generals en elaborar la Llei Orgànica del Poder Judicial havien d'articular detalladament l'ús de les llengües en seu judicial a tenor de les seves ‘exclusives’ competències sobre Administració de Justícia i legislació processal (art. 149.1.5 i 6 CE) però respectant el marc bàsic de les exigències derivades de la doble oficialitat, fixades prèviament per qui era competent en això, amb la qual cosa aquesta denominació d'‘exclusiva’ no es pot entendre com a sinònim d'‘incondicionada’”.

³⁶⁰ Cal assenyalar que aquestes dificultats s'han traduït, en l'àmbit doctrinal, en la constatació que la doctrina discrepa obertament en classificar aquesta competència dins el quadre de tipologies competencials. Així, mentre hi ha un sector que assumeix la qualificació de competència concurrent per la que es decanta el TC en la seva STC 56/1990 de 29 de març (vid. Edorta COBREROS MENDAZONA, per tots i amb les cauteles de la seva tesi, exposada succintament en aquest treball); d'altres autors defensen que es tracta d'una competència compartida particular (vid., per tots, SEGURA GINARD, “Comentari sobre el règim jurídic lingüístic de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears”, *Revista de Llengua i Dret* n° 4, novembre de 1984, vol. 2, p. 55 on diu que “ens sembla, per tant, que la competència per a regular l'ús de les diverses llengües la tindrà qui tingui atribuïda la competència per ordenar la matèria que serveix de suport a aquest ús. Ens troban davant d'una compartició de les competències lingüístiques (si es pot dir així) entre l'Estat i les Comunitats Autònomes. Ara bé, aquesta compartició s'insereix dins un marc que ve delimitat per la Constitució i pels Estatuts d'Autonomia, normes fonamentals quant al règim jurídic lingüístic”). Altrament, hi ha la tesi, a la que ens adherim, que distingeix una competència sobre normalització lingüística, exclusiva de la CCAA i una competència sobre la matèria lingüística que pot qualificar-se com a concurrent (vid. VERNET LLOBET, Jaume; “Drets lingüístics a Catalunya”, Ed. Cossetània, Barcelona, 2003). Vid., també, JOU, Lluís; “La competència de la Generalitat en matèria de normalització lingüística, confirmada pel Tribunal Constitucional”, *Revista de Llengua i Dret* n° 13, desembre de 1989, p. 128, on l'autor, previ anàlisi de la jurisprudència del Tribunal Constitucional, conclou que el màxim intèrpret constitucional “retorna a la doctrina del 1986 en establir que la Generalitat té plena competència, i exclusiva, en matèria de normalització lingüística fins i tot en qüestions en què la competència material és reservada a l'Estat”.

³⁶¹ Pel que fa referència a la matèria competencial lingüística, aquest nucli fonamental l'integraria un doble contingut bàsic: en primer lloc, la modulació del règim de l'oficialitat lingüística, definició del seu contingut i efectes inherents a aquesta declaració així com la modulació dels principis juridicolingüístics dissenyats pel bloc de la constitucionalitat; en segon lloc, la promoció i foment de la llengua pròpia, el

En aquest context, caldrà estudiar la segona de les qüestions que mereixia una anàlisi a part, la relativa a l'abast territorial i límits als que se sotmet aquesta competència autonòmica en matèria lingüística, que permetrà contextualitzar-la i definir-ne els contorns.

Prima facie, esdevé convenient partir d'una premissa bàsica: com a regla general, les competències autonòmiques tenen un abast territorial circumscrit al territori de la Comunitat Autònoma, és a dir, les normes autonòmiques són eficaces a tot el territori autonòmic. El territori s'erigeix com un límit competencial, en el sentit que delimita l'àmbit espacial dins el qual les Comunitats Autònomes poden exercir els seus poders³⁶². Aplicat al cas català, l'article 25 de l'EAC confirma aquesta precisió, quan disposa que “*totes les competències ementades en els articles anteriors i d'altres en aquest Estatut s'entenen referides al territori de Catalunya*”. Projectant aquestes premisses a l'àmbit lingüístic, se'n desprèn que les normes autonòmiques catalanes dictades en exercici de la competència autonòmica lingüística vincularan dins el territori de Catalunya, i vincularan, tal com ha estat confirmat jurisprudencialment, a totes les administracions ubicades a Catalunya, siguin autonòmiques, locals o estatals. Aquesta tesi fou confirmada pel TC en la seva cèlebre STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 2 on va proclamar que el règim jurídic de la “*cooficialidad lo es con respecto a todos los poderes públicos radicados en el territorio autonómico (...) siendo, por tanto, el criterio delimitador de la oficialidad del castellano y de la cooficialidad de otras lenguas españolas el territorio, independientemente del carácter estatal (en sentido estricto), autonómico o local de los distintos poderes públicos*”. En el F.J. 3 de la mateixa

procés de normalització lingüística, en els condicions que han estat estudiades anteriorment. Vid. VIVER PI-SUNYER, Carles; “Materias competenciales y Tribunal Constitucional”, cit. nota supra, p. 19. L'autor adverteix que quan s'afirma que el contingut de les matèries competencials ha de ser precís i previsible no vol dir “*que ese contenido pueda determinarse de modo exhaustivo y definitivo estableciendo de antemano todos los actos concretos de ejercicio que forman parte de cada una de las materias*”. Ara bé, l'autor constata que, això no obstant, “*pueden y deben determinarse a) los principales tipos objetivos de actividad que configuran el núcleo fundamental de estos ámbitos materiales; b) los criterios generales que permiten 'alargar' esos núcleos fundamentales hacia las actividades conexas con ellos mediante vínculos de instrumentalidad o de otro tipo (evitando así vacíos materiales) y c) los criterios objetivos que permiten establecer principios generalizables de prevalencia con los que solventar los problemas derivados del constante entrecruzamiento entre las materias*”.

³⁶² Per totes, STC 154/1985 o STC 44/1984. Vid. BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (coord.), “Dret Públic de Catalunya”, cit. nota supra p. 185-187. Cal recordar que es contemplen certes excepcions a aquesta regla general. Ara bé, tal i com s'ha apuntat doctrinalment, aquestes excepcions mai operaran per determinar la validesa extraterritorial de les normes autonòmiques, ja que el territori sempre actua com a preconditionat per l'exercici competencial (vid. STC 101/1995, per totes). D'aquesta manera l'excepció només pot operar des de la perspectiva de l'aplicabilitat de les normes autonòmiques, quan “*per raons lògiques i inevitables, a vegades, atesa la interconnexió de relacions i d'objectes sobre els quals recauen les actuacions públiques, es dota les normes autonòmiques d'efectes extraterritorials*”. (p. 186 obra cit. nota supra). Vid, també, VIVER PI-SUNYER, Carles; “Materias competenciales y Tribunal Constitucional”, cit. nota supra, p. 122-128.

resolució judicial, el TC proclamaria que “*en los territorios dotados de un estatuto de cooficialidad lingüística, el uso por los particulares de cualquier lengua oficial tiene efectivamente plena validez jurídica en las relaciones que mantengan con cualquier poder público radicado en dicho territorio*”³⁶³.

El Consell Consultiu de la Generalitat, en aquesta qüestió, ha precisat que, tenint en compte aquesta jurisprudència, “*la normativa de la Generalitat respecte a les llengües oficials que determini en el territori de Catalunya l’abast de la seva cooficialitat afecta i vincula l’Administració estatal, si bé és l’Estat l’únic competent per portar a terme la deguda ordenació*”³⁶⁴. Aquesta ha estat una posició defensada pel TC en la seva STC 82/1986 de 26 de juny, quan en el F.J. 5 advertia que “*...sí puede la Comunidad Autónoma determinar el alcance de la cooficialidad que se deriva inmediatamente de la Constitución y de su Estatuto de Autonomía y es inherente al concepto de aquella, correspondiendo a la Administración estatal la ordenación concreta de la puesta en práctica de aquella regulación legal en cuanto afecte a órganos propios*”.

La jurisprudència del TC ha anat modulant els perfils d’aquesta competència autonòmica lingüística. Aquest és el cas de la doctrina jurisprudencial entorn al contingut i abast de l’article 149.1.1 de la CE, precepte que atribueix la competència exclusiva a l’Estat per a regular les condicions que garanteixin a tots els espanyols la igualtat en l’exercici dels drets i el compliment dels deures constitucionals, títol competencial que havia estat esgrimit per la representació de l’Estat per justificar o donar cobertura a una eventual competència estatal per ordenar drets i deures derivats de la cooficialitat lingüística. La doctrina jurisprudencial del TC (SSTC 82/1986, 6/1982, 87/1983 o 88/1983, per totes) ha disposat que la competència atribuïda a l’Estat per l’article 149.1.1 de la CE no l’habilita per regular l’exercici dels drets i deures

³⁶³ Amb tot, el propi TC ha reconegut que, en certs supòsits, els efectes derivats de la cooficialitat lingüística de la llengua pròpia excedeixen del que és estrictament l’àmbit territorial autonòmic. En la seva STC 50/1999 de 6 d’abril, F.J.8, el màxim intèrpret constitucional ha proclamat que “*no cabe, en efecto, desconocer que en algunos supuestos singulares la oficialidad de la lengua propia de una Comunidad Autónoma no se detiene en los límites de su territorio. Lleva, por ello, razón la Comunidad Autónoma recurrente al afirmar que, en el anteriormente referido supuesto, someter a una traducción al castellano los documentos que, surgidos en una de ellas, deban surtir efectos en otra (...) supondría un atentado a la oficialidad de la lengua en cuestión, común en ambas Comunidades Autónomas. Obligar a traducir al castellano todos los documentos, expedientes o parte de los mismos que vayan a producir efectos fuera de la Comunidad Autónoma, incluso en el caso de que en el territorio donde vayan a desplegar sus efectos tenga también carácter oficial la lengua en que dichos documentos hayan sido redactados, supone desconocer el carácter oficial de dicha lengua, ya que, como ha señalado la STC 32/1986, el carácter oficial de una lengua conlleva que los poderes públicos la reconozcan como medio normal de comunicación en y entre ellos, y en su relación con los sujetos privados, con plena validez y efectos jurídicos. Por esta razón, en el ámbito territorial donde una lengua tiene carácter oficial, los actos jurídicos realizados en dicha lengua, aunque tengan su origen en un procedimiento administrativo instruido en otra Comunidad Autónoma en la que dicha lengua tenga también carácter cooficial, han de surtir, por sí mismos, plenos efectos sin necesidad de ser traducidos*”.

³⁶⁴ Vid. Dictamen nº 203 del Consell Consultiu, de 18 de desembre de 1997, cit. nota supra, Fonament 3.

derivats de la cooficialitat lingüística. En aquest sentit, el TC ha afirmat expressament que aquest precepte no habilita a l'Estat per a regular amb caràcter general, encara que sigui en els seus aspectes més bàsics, la cooficialitat de les llengües diferents del castellà, perquè aquesta habilitació, d'admetre's, equivaldria a buidar de contingut les competències lingüístiques assumides per les Comunitats Autònomes d'acord amb els respectius Estatuts d'Autonomia³⁶⁵. Ara bé, això no obstant, el TC ha dit que aquest mateix títol competencial previst a l'article 149.1.1 de la norma suprema empara la competència de l'Estat per a regular, si ho considera oportú, les garanties bàsiques de la igualtat de l'ús del castellà com a llengua oficial davant els poders públics, deducció jurídica a la que, tal com s'ha advertit doctrinalment, es pot arribar igualment en compliment de les previsions de l'article 3.1 de la CE, no afectades per la reserva d'Estatut contemplada a l'article 3.2 del text constitucional³⁶⁶.

Aquestes línies han permès esbossar el marc de distribució de competències entre Estat i Comunitats Autònomes en matèria lingüística. Caldrà doncs, partint d'aquestes precisions competencials, passar a estudiar quines han estat les decisions preses per la Comunitat Autònoma catalana en exercici de les competències que té assumides en aquesta matèria.

4.2 Les bases del model lingüístic estatutari català.

A) El català com a llengua pròpia de Catalunya.

L'article 3.1 de l'EAC disposa que "*la llengua pròpia de Catalunya és el català*".

L'anàlisi de la tramitació parlamentària d'aquesta previsió ha permès concloure dues precisions que caldrà tenir presents, ja *a priori*: en primer lloc, l'advertiment que la nota de propietat es predica exclusivament respecte de la llengua catalana o, altrament dit, atenent a una interpretació autèntica de la norma, el català és la única llengua pròpia de Catalunya; la segona precisió és que en el decurs de la tramitació parlamentària del precepte, el reconeixement d'aquesta nota de propietat lingüística va desvincular-se clarament del reconeixement de l'estatut d'oficialitat, de manera que es tracta

³⁶⁵ Així, per exemple, el F.J 4 de la STC 82/1986 de 26 de juny disposa que "*interpretar el art. 149.1.1, con el alcance que le otorga el Abogado del Estado, equivaldría a vaciar de contenido las competencias lingüísticas asumidas por las Comunidades Autónomas según sus Estatutos de acuerdo con lo dispuesto en el art. 3.2 de la Constitución*".

³⁶⁶ Vid. LÓPEZ BASAGUREN, Alberto; "*El pluralisme lingüístic dins l'Estat autonòmic*", *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic*, juliol de 1988, p. 48.

d'adjectius qualificatius diferents que atribuïran a l'estatut jurídic de la llengua catalana uns continguts o efectes jurídics també heterogenis.

La nota de la "propietat" del català té el seu antecedent normatiu a l'article 3 de l'Estatut Interior de Catalunya de 1933, precepte que, tal i com s'ha estudiat, disposava que "*la llengua pròpia de Catalunya és la catalana*". Això no obstant, cal tenir present que el concepte de propietat d'una llengua no deu el seu origen a aquesta etapa històrica. No es tracta d'un concepte innovador, creat *ex novo* per l'Estatut Interior de Catalunya de 1933 sinó que, altrament, es tracta d'un adjectiu qualificatiu que, referit respecte d'una llengua amb ànim tuïtiu, porta segles de rodatge³⁶⁷.

Ara bé, al llarg del segle XIX, sota l'impuls del catalanisme polític, va predicar-se en múltiples ocasions respecte de la llengua catalana. D'aquest segle XIX daten diverses les iniciatives, projectes i discursos que proclamaven expressament aquesta consideració del català com a llengua pròpia de Catalunya, com a argument de pes per reivindicar l'estatut d'oficialitat³⁶⁸. Il·lustra aquesta constatació, a títol d'exemple, la justificació de la tercera de les Bases per a la Constitució Regional Catalana de 1892 proclamada pel delegat barceloní Sr. Ramón Picó Campamar. Aquesta Base, tal i com s'ha estudiat, establia que el català hauria d'esdevenir l'única llengua oficial a Catalunya i en les relacions d'aquesta amb l'Estat. En la seva justificació, el delegat va proclamar "(...) *Desde'l moment que tenim una llengua propia, una llengua que nasqué ab nosaltres, que es la expressió del esperit de nostra terra, que s'ha perpetuat en la família y que ha mantingut sempre viva en nosaltres la consciencia de nostra nacionalitat, ningú té dret á privarnos de aquesta llengua ni á imposárnosen una altra de forastera*"³⁶⁹. Aquesta intervenció permet il·lustrar el discurs recurrent de molts teòrics del catalanisme polític que al llarg del segle XIX proclamaren aquesta nota de propietat de la llengua catalana.

³⁶⁷ Vid. SOLÉ DURANY, Joan Ramón; "*El concepte de llengua pròpia en el dret i en la normalització de l'idioma a Catalunya*", *Revista de Llengua i Dret* nº 26, desembre de 1996, p. 95-120. Pel que fa referència als antecedents històrics d'aquest adjectiu, l'autor recorda que ja es localitza al cànon 17 del Concili carolingi de Reims de l'any 813, que deia: "*Episcopi sermones et homilias sanctorum Patrum, prout omnes intelligere possint, secundum proprietatem linguae predicare...*", traduïda per Modest Prats com "*Procurin els bisbes de predicar els sermons i les homilies dels sants Pares en un llenguatge que tots puguin entendre, de conformitat amb la llengua pròpia*", traducció a la que s'adhereix l'autor. A títol d'exemple, aquest concepte també figura a un acord del Consell General de les Valls d'Andorra adoptat el 1898 en el que el Síndic ordenava que s'imprimissin "*los pasaports y guías ab lo llenguatge catalá y no castellá, per ser aquell lo propi idioma de les Valls*".

³⁶⁸ Foren diversos els teòrics de la corrent del catalanisme polític que varen emfatitzar aquest concepció del català com a llengua pròpia de Catalunya. A títol d'exemple, vid. PRAT DE LA RIBA, Enric; "*La nacionalitat catalana*", Edicions 62, La Caixa, Barcelona, 1978, p. 49, on proclama "*I vèiem més: vèiem que Catalunya tenia llengua, Dret, art propis (...) Si ésser pàtria, si ésser nació era tenir una llengua, una concepció jurídica, un sentit de l'art propis, si era tenir esperit, caràcter, pensament nacionals...*".

³⁶⁹ Vid. el facsímil de les deliberacions i acords de l'Assamblea Catalanista celebrada a Manresa el març de 1892, a "*Bases per a la Constitució Regional Catalana. Manresa març de 1892*", Institut Universitari d'Història Jaume Vivens Vives, Eumo Editorial, , Vic, 1991, p. 71.

La llengua catalana era la llengua pròpia de Catalunya i, com a tal, defensaven que gaudís de reconeixement i protecció jurídica³⁷⁰.

Ara bé, aquest discurs de la llengua pròpia dels teòrics del catalanisme polític del segle XIX responia a una concepció diferent de l'actual concepte jurídic de propietat lingüística. La propietat no vehiculava per si mateixa un feix d'efectes jurídics sinó que constituïa el fonament metajurídic per justificar el reconeixement de l'estatut d'oficialitat a la llengua catalana. Segons aquesta corrent de pensament, el català, atenent a la realitat històrica i social de Catalunya, era la llengua pròpia del territori i, per tant, calia que es reconegués el seu estatut d'oficialitat lingüística, oficialitat de la que sí derivaven efectes jurídics. Amb l'Estatut Interior de Catalunya de 1933 s'adverteix un canvi d'orientació. La nota de propietat deixa de ser una simple constatació metajurídica, deixa de ser una simple constatació d'una realitat sociolingüística i històrica, i passa a consignar-se en un text legal amb l'objectiu declarat d'atribuir a aquesta llengua un seguit d'efectes jurídics. I a més a més, aquest canvi és volgut. L'Estatut d'Autonomia republicà de 1932 havia estat modulats substancialment en el seu tràmit a les Corts constituents republicanes. En aquest context, l'Estatut Interior de 1933 volia subsanar aquelles mancances o insatisfaccions que presentava el text finalment aprovat d'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932, que, pel que fa al model lingüístic, tal i com ja s'ha estudiat detingudament, va ser objecte de modificacions substancials a les Corts. L'article 3 de l'Estatut Interior de Catalunya de 1933 es limitava a proclamar que la llengua pròpia de Catalunya era catalana, sense contenir cap menció al règim de la doble oficialitat lingüística que havia contemplat l'Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat un any abans. I aquesta omisió perseguia el claríssim objectiu de reafirmar la posició jurídica de la llengua catalana. Tal com s'ha advertit doctrinalment, *“es tracta d'una forma negativa d'afirmar unes conviccions i expressar indirectament un rebuig a les limitacions de l'Estatut de 1932”*³⁷¹.

Aquesta decisió responia a una clara voluntat de concedir a la llengua catalana un estatut jurídic diguem-ne de preeminència en relació al castellà, en un model lingüístic de doble oficialitat. I aquesta preeminència havia d'articular-se a través del concepte de la propietat lingüística, prevista en una norma dictada amb la vocació d'esdevenir la llei fonamental a Catalunya: el seu Estatut Interior³⁷². D'aquesta manera, la previsió en

³⁷⁰ Per una ampliació sobre l'evolució de l'ús i tractament de la llengua catalana al segle XIX, vid., per tots, ANGUERA, Pere; “El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional”, Editorial Empúries, Barcelona, 1997.

³⁷¹ Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra, p. 371.

³⁷² Per una ampliació sobre l'Estatut Interior de Catalunya de 1933, vid. GERPE LANDÍN, Manuel; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya i l'Estat integral”, Edicions 62, Barcelona, 1977.

aquesta norma del concepte de propietat lingüística era concebuda amb l'objectiu de reafirmar la posició jurídica del català, atès que l'Estatut d'Autonomia republicà de 1932 havia establert una igualtat formal entre les llengües catalana i castellana quan afirmava que “*el català és com el castellà, llengua oficial a Catalunya*”.

En qualsevol cas, cal tenir present que, encara actualment, la definició del contingut i abast d'aquesta nota de propietat lingüística suscita certs debats doctrinals³⁷³. Les reflexions se centren en determinar si la nota de propietat lingüística és un concepte metajurídic positivitzat pel dret del que hom no pot derivar-ne conseqüències jurídiques o si, contràriament, d'aquesta nota de propietat lingüística l'ordenament jurídic pot derivar-ne drets, obligacions i conseqüències jurídiques envers aquesta llengua. Alhora, les discussions no només s'han centrat en delimitar-ne el seu contingut i abast sinó també en identificar-ne els seus antònims. Tal com s'ha advertit doctrinalment, el terme propi normalment s'ha contraposat als conceptes comú i aliè, el que traduït al discurs juridicolingüístic inevitablement ha motivat polèmiques³⁷⁴. Val a dir que la mateixa noció de “llengua pròpia” del català ha estat objecte d'inteses crítiques per part de certs sectors que veuen en aquest concepte jurídic un atemptat a la llengua castellana, oficial a nivell estatal³⁷⁵. Això no obstant, en aquests moments, resulta inqüestionable que la

³⁷³ Vid. SOLÉ DURANY, Joan Ramón; “*El concepte de llengua pròpia en el dret i en la normalització de l'idioma a Catalunya*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 26, desembre de 1996, p. 102. Vid., també, VERNET LLOBET, Jaume; “*Normalització lingüística i accés a la funció pública*”, Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 43.

³⁷⁴ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (dir.); “*Drets lingüístics a Catalunya*”, Ed. Cossetània, Barcelona, 2003. Vid. també FONT RIBAS, A.; MIRAMBELL ABANCÓ, A. i BADOSA COLL, F.; “*Els conceptes jurídics fonamentals en matèria de dret lingüístic de Catalunya*”, a “*Segon Congrés Internacional de la Llengua catalana. VI Àrea 5, Llengua i Dret*”, Barcelona-Andorra, 1987, p. 93. S'adverteixen dues possibles accepcions del concepte de propietat: propi com a contraposat a comú i propi com a contraposat a aliè. Tal com es constata doctrinalment, l'adjectiu comú indicarà que la llengua castellana serà emprada a totes les Comunitats Autònomes (el castellà com a llengua comuna a tot l'Estat espanyol) a més de, si escau, la llengua pròpia del territori; altrament, si s'opta per l'adjectiu aliè tindrà una connotació diferent, de manera que manifestarà que la llengua castellana no és la genuïna de la Comunitat Autònoma sinó que és utilitzada en base al que hom ha qualificat com un ‘fet extern’, a diferència de la llengua pròpia, que identificarà al poble històricament. La jurisprudència ha assumit el qualificatiu de llengua comuna però no el d'aliena. Vid. la Sentència de l'Audiència Territorial de Barcelona d'11 de març de 1985, que pel que fa referència a la declaració que la llengua pròpia de Catalunya es el català, proclamava que “*és obligat rebutjar qualsevol interpretació de la qual es pogués obtenir la inconstitucional conclusió que el castellà no és llengua pròpia també de Catalunya sinó impròpia o aliena, amb desconeixement de l'article 2n de la Constitució i del fet notori que és la llengua natural, habitual i materna d'un nombre de ciutadans de Catalunya tan elevat, almenys, com el d'aquells que tenen per llengua natural, habitual i materna la catalana*”. Vid. també, MONTAGUT BARBARÀ, Maria Mercè; “*El criteri gramatical en la interpretació del text legal. El mot ‘pròpia’ de l'article 3.1 de l'Estatut d'Autonomia*”, a “*II Congrés Internacional de la Llengua catalana. Àrea 5, Llengua i Dret*”, Barcelona-Andorra, Institut d'Estudis Autònoms, 1987, p. 141-148. L'autora proposa un estudi del concepte “propietat” lingüística previst a l'article 3.1 de l'EAC des d'una perspectiva gramatical.

³⁷⁵ Vid. SANTAMARÍA, Antonio; “*Foro Babel. El nacionalismo y las lenguas de Cataluña*”, Ediciones Altera, Actual, Barcelona, 1999, p. 181-197. Resulten, com a mínim, sorprenents i irracionals algunes conclusions a les que s'arriba en aquest comentari, a les que no ens adherim. Així, per exemple, proclama que l'article 2 de la LPL “*deduce directamente, sin ninguna mediación, que el catalán como lengua*

nota de propietat de la llengua catalana és un concepte jurídic del que dimanen uns efectes normatius que, per cert, han estat contemplats expressament per la llei.

Un estudi de les previsions de la LPL de 1998 permet concloure, ja *prima facie*, que el concepte de la propietat lingüística del català actualment a Catalunya no és un simple principi declaratiu exempt de contingut jurídic. Ans al contrari, la llei autonòmica catalana ha dotat a aquest concepte de propietat d'un seguit d'efectes jurídics. Aquestes previsions legislatives permeten concloure taxativament que no es tracta d'un simple reconeixement d'una realitat històrica i social aliena al dret. En tant que llengua pròpia de Catalunya, gaudirà d'un feix de drets i obligacions que reafirmaran l'estatut jurídic d'aquesta llengua en un context de doble oficialitat lingüística. Caldrà doncs estudiar-ne el seu contingut i abast normatiu.

Quan va aprovar-se la LPL, el legislador català va posar èmfasi a recollir aquesta qualificació del català com a llengua pròpia de Catalunya, dotant-la d'uns continguts clarament normatius i àdhuc, d'identitat política. Ja en el Preàmbul de la llei, va proclamar-se que *“forjada originàriament en el territori de Catalunya, compartida amb altres terres en les quals rep també denominacions populars i fins i tot legals diverses, la llengua catalana ha estat sempre la pròpia del país i, com a tal, s'ha vist afectada negativament per alguns esdeveniments de la història de Catalunya, que l'han portada a una situació precària (...) la situació sociolingüística de Catalunya és avui complexa. La realitat d'una llengua pròpia que no ha assolit la plena normalització i que té un nombre de parlants relativament petit en el context internacional conviu amb el fet que molts dels ciutadans i ciutadanes del territori de Catalunya tenen com a llengua materna la castellana (...) Aquesta realitat, doncs, exigeix una política lingüística que ajudi eficaçment a normalitzar la llengua pròpia de Catalunya i que, alhora, garanteixi un respecte escrupolós als drets lingüístics de tots els ciutadans i ciutadanes”*. Així mateix, el propi Preàmbul proclama que *“el concepte de llengua pròpia aplicat a la catalana obliga als poders públics i les institucions de Catalunya a protegir-la, a usar-la de manera general i a promoure'n l'ús públic a tots els nivells”*.

Ja s'avançava, en conseqüència, quin seria l'abast normatiu del concepte de propietat del català a Catalunya, que es troba desplegat a l'article 2 de la norma. Aquest precepte, que porta per títol *“la llengua pròpia”*, contempla tres continguts inherents a la nota de

propia del país es: a) la lengua exclusiva de 'todas las instituciones de Cataluña' (...) El tercer y último punto insiste en el compromiso de todas las instituciones por promover el uso de la lengua propia 'con independencia del carácter oficial del catalán y del castellano'. Es decir, se recomienda que empleen únicamente la primera”; “el planteamiento que subyace es que a toda la Nación le corresponde en exclusiva la posesión de un territorio, un Estado y una lengua y culturas propias. Dada la imposibilidad de obtener la soberanía política plena (...) al menos el tercer requisito de la tríada arendhtiana (referint-se a l'obra de Hannah Arendt, 'Los orígenes del totalitarismo', Alianza Editorial, Madrid 1982), la lengua, debe cumplirse, y la lengua propia del territorio debe ser la única oficial del país”.

propietat predicada exclusivament respecte de la llengua catalana, criticats per un sector de la doctrina³⁷⁶, que són els següents:

Primer.- En primer lloc, proclama que el català, com a llengua pròpia de Catalunya, la singularitza com a poble.

Tal com s'ha advertit doctrinalment, aquesta primera precisió denota l'atribució d'un cert caràcter d'identitat nacional³⁷⁷. Aquesta idea vindrà ratificada al propi preàmbul de la llei, quan es proclama que “*la llengua catalana és un element fonamental de la formació i la personalitat nacional de Catalunya*”, recollint els postulats que havien estat insistentment defensats per teòrics del catalanisme polític, en els termes que s'han estudiat detingudament a l'epígraf precedent de la recerca. D'aquesta manera, el legislador autonòmic qualifica a la llengua catalana com un dels factors que defineixen, especifiquen o, altrament dit, singularitzen Catalunya.

En aquest sentit, cal recordar que aquesta precisió que el català com a llengua pròpia de Catalunya la singularitza com a poble, no figurava a la proposició de llei, en la versió publicada al B.O.P.C. n° 208 de 9 d'octubre de 1997³⁷⁸. Aquesta primera versió del

³⁷⁶ Per tots, vid. DE CARRERAS SERRA, Francesc i DOMINGO DOMINGO, José; “*La aplicación de la Ley Catalana de Política Lingüística: su control judicial*”, *Teoría y Realidad Constitucional* n° 12-13, 2n semestre 2003-1r semestre 2004, p. 65. L'estudi constata que “*la principal aportación de la LPL fue dar efectos jurídicos al concepto estatutario de lengua propia (art. 3.1 del Estatuto de Autonomía de Cataluña) en perjuicio del concepto de lengua oficial, ya que convierte al catalán en la lengua de las Administraciones e instituciones y a ambas lenguas, en aquellas que pueden utilizar los ciudadanos en sus relaciones con la Administración, aunque no a la inversa. La ley establece, por tanto, un régimen de bilingüismo muy desequilibrado a favor del catalán que pone de manifiesto una voluntad monolingüe en el legislador*”.

³⁷⁷ Vid. JOU MIRABENT, Lluís; “*Els principis de llengua pròpia i llengües oficials en l'articulat de la llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 29, juliol de 1998, p. 9. Tal com enuncia l'autor, “*el català és reconegut com a llengua originària, tradicionalment i històricament arrelada al país*”. Vid., també, MIRAMBELL ABANCÓ, Antoni; “*La llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística: el nou desplegament de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i els conceptes de llengua pròpia i de llengua oficial*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 29, juliol de 1998, p. 69-72. Vid. també PUIG SALELLAS, Josep M.; “*Els grans conceptes de la doble oficialitat en la llei 1/1998 de política lingüística*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 29, juliol de 1998, p. 23-56. L'autor defensa que l'abast del concepte de llengua pròpia és doble: primerament, al·lega que “*ens movem estrictament dins del mateix concepte de propietat i, per tant, en aquell aspecte singularitzador, identificador del país*”; segonament, diu que “*el concepte de llengua pròpia surt d'aquest marc estricte i es projecta sobre el de la doble oficialitat*”.

³⁷⁸ Vid. B.O.P.C. n° 208 de 9 d'octubre de 1997, on consta publicada la proposició de llei sobre la renovació del marc legal de la llengua catalana a Catalunya (Tram. 202-00073/05), p. 15848. L'article 2 de la proposició de llei deia: “*1. El català és la llengua pròpia de Catalunya. 2. El català, com a llengua pròpia és: a) La llengua de totes les institucions de Catalunya, i en especial de l'Administració de la Generalitat, de l'Administració local, de les corporacions, de les empreses i els serveis públics, dels mitjans de comunicació institucionals, de l'ensenyament i de la toponímia. b) La llengua preferentment emprada per l'Administració de l'Estat a Catalunya, per les altres institucions i, en general, per les empreses i les entitats que ofereixen serveis al públic*”.

primer paràgraf de l'article 2 de la proposició de llei es limitava a consignar la següent dicció: “*el català és la llengua pròpia de Catalunya*”, sense contenir cap tipus de menció a continguts d'identitat col·lectiva del poble català. Cal recordar que diverses formacions polítiques varen presentar-hi vots particulars que consignaven expressament la conveniència de concretar amb més detall el contingut i abast de la precisió de propietat lingüística de la llengua catalana, el que il·lustra l'interès que, des dels propis inicis de la tramitació de la norma, va despertar aquest concepte³⁷⁹.

L'origen d'aquesta precisió que el català, com a llengua pròpia de Catalunya, “*la singularitza com a poble*” es troba en les esmenes d'addició nº 9 i 10 presentades respectivament pels grups parlamentaris de Convergència i Unió i grup Socialista a l'article 2.1 de la proposició de llei sobre usos lingüístics a Catalunya³⁸⁰. L'adopció d'ambdues esmenes fou proposada per la Ponència, essent aprovades en el tràmit parlamentari.

Poc temps més tard, el Consell Consultiu en el seu dictamen nº 203 de 18 de desembre de 1997 estudiaria el contingut i abast d'aquest concepte de propietat de la llengua catalana. Pel que fa referència a aquest contingut diguem-ne identitari vinculat a la nota de propietat lingüística, el Consell Consultiu proclamaria que “*la Proposició de llei de política lingüística formula els dos conceptes jurídics de llengua pròpia i llengua oficial. La consideració del català com a llengua pròpia obliga els poders públics i les institucions de Catalunya a protegir-lo, a usar-lo de manera general i a promoure el seu ús públic a tots els nivells (...) si la Constitució reconeix l'oficialitat d'una llengua diferent de la castellana a certes comunitats territorials és perquè aquests territoris tenen una llengua pròpia, en el sentit de pertinença de propietat i que n'és característica, segons precisa el diccionari de la Reial Acadèmia de la Llengua. La*

³⁷⁹ Vid., per tots, els vots particulars publicats al B.O.P.C. nº 208 de 9 d'octubre de 1997, p. 15856 a 15859. Així, per exemple, destaquen els vots particulars presentats pel Grup Parlamentari Popular (en el seu epígraf 2 deia “*Cal que el capítol preliminar de la Llei contempli que la llengua castellana no és aliena ni estranya a Catalunya i que el català és llengua pròpia, seguint la definició contemplada en l'Estatut d'Autonomia*”), o els vots particulars del grup parlamentari d'Esquerra Republicana de Catalunya (el seu epígraf e deia textualment que “*tota reforma del règim lingüístic ha de partir de la declaració del català com a llengua pròpia de Catalunya i, en conseqüència, com a idioma característic de la imatge lingüística del país i, simultàniament, del dret al lliure ús individual, de manera activa, del català i del castellà, per part de tothom*”) o del grup socialista (també en el seu epígraf E, rubricat ‘llengua pròpia’ proposava literalment que “*El PSC considera que els apartats referits al concepte de llengua pròpia s'han d'emmarcar en la definició i estatutària dels conceptes de llengua pròpia i llengua oficial, evitant dubtes i ambigüitats en el moment de fer aplicable la Llei*”). Aquests vots particulars, presentats a la proposició de llei il·lustren l'interès que va concedir-se a la noció de “llengua pròpia”, que calia que, ja des dels propis inicis de la tramitació del text legal, quedés degudament definida a l'articulat de la norma.

³⁸⁰ Vid. B.O.P.C. nº 225 de 21 de novembre de 1997, p. 16771. A més de les dues esmenes enunciades, el grup parlamentari d'Esquerra Republicana de Catalunya va presentar-ne una tercera, també d'addició, que proposava la següent dicció: “*... pròpia de Catalunya, és a dir, la seva llengua nacional i territorial, forjada per la societat catalana al llarg de la història i arrelada al seu medi geogràfic, social i cultural*”.

‘propietat’ esmentada no es predica tant dels ciutadans de la Comunitat com d’aquesta última, i així s’ha pronunciat l’Estatut d’Autonomia de Catalunya al seu article 3.1 i, en termes anàlegs, els estatuts del País Basc, Galícia i Balears. D’altra banda, la llengua és una important expressió de la identitat col·lectiva dels pobles que integren l’Estat de les Autonomies, identitat que mereix protecció (...) La llengua pròpia d’un territori dotat constitucionalment d’autonomia rep la seva condició d’oficial en virtut d’aquest lligam entre territori i idioma (...) És aquest caràcter el que permet la, d’altra banda, lògica identificació entre la llengua pròpia de Catalunya i la de la Generalitat (...) Per raons històriques, les llengües pròpies de certs territoris de l’Estat espanyol es troben necessitades d’un procés de normalització del seu ús social que obliga a tots els poders públics a crear les esmentades condicions que les permetin d’arribar a la igualtat respecte al castellà pel que fa als drets i deures dels ciutadans d’aquests territoris. Tal normalització està referida, doncs, a les llengües pròpies i, per tant, aquesta singularitat mereix un tracte de política lingüística peculiar (...) El concepte de llengua pròpia aplicat a la d’unes comunitats autònomes diferenciades per aquesta realitat té, per tant, entre d’altres, dues virtualitats: d’una banda, servir de vehicle d’identificació al sistema públic d’autogovern i als serveis que en depenen, i, d’altra, justificar jurídicament el procés de normalització social del seu ús. El límit d’aquesta capacitat no és altre que el respecte al principi de doble oficialitat”³⁸¹

Tal com és de veure, el Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya analitza aquest contingut identitari de la nota de propietat del català a Catalunya, reafirmant la consideració de la llengua com “una important expressió de la identitat col·lectiva dels pobles”, tesi que ve a confirmar la previsió legal de l’article 2.1 de la LPL.

Val a dir que aquest contingut identitari de la llengua pròpia també ha estat contemplat i garantit per d’altres Comunitats Autònomes plurilingües, amb llengües pròpies cooficials. Aquest és el cas del País Basc, Galícia, Illes Balears i Comunitat Valenciana, i les seves respectives lleis de normalització lingüística que en despleguen els mandats dels respectius Estatuts d’Autonomia. Aquests Estatuts d’Autonomia, amb especial diligència, qualifiquen com a pròpies les respectives llengües parlades històricament en el territori autonòmic, cooficials juntament amb el castellà. Alhora, cal tenir present que, majoritàriament, els Estatuts d’Autonomia d’aquestes Comunitats Autònomes contemplen aquesta nota de propietat de la llengua territorial respectiva, sigui el català, el basc o el gallec, abans de la declaració d’oficialitat, reafirmant així l’estatut d’aquestes llengües pròpies. D’aquí que hom pot concloure que la regulació estatutària,

³⁸¹ Vid. B.O.P.C. n.º 240 de 22 de desembre de 1997, p. 18096-18097.

com a regla general, concedeix una certa preeminència formal a aquesta declaració de propietat de la respectiva llengua cooficial diferent de la castellana³⁸².

La major part de les lleis de normalització lingüístiques de les Comunitats Autònomes amb règims de cooficialitat posen èmfasi en destacar el valor de la llengua pròpia del territori com un element identitari de la comunitat diferenciada. Emprant diferents terminologies, als textos legals autonòmics sovintegen referències expressives a aquest valor identitari de l'idioma respectiu. Il·lustren aquesta constatació previsions tals com les del preàmbul de la llei 3/1986 de 29 d'abril, de normalització lingüística de les Illes Balears³⁸³, on es proclama que *“el català és la llengua pròpia de les Illes i ha estat sempre (...) el vehicle que ha fet possible l'articulació del geni del nostre poble (...) Des del segle XIII, la llengua catalana,(...) és la llengua emprada pel poble com a eina d'intercomunicació social.(...) La Comunitat Autònoma té, en suma, com a objectius, dur a terme les accions pertinents d'ordre institucional per tal que el català (...) com a principal símbol de la nostra identitat com a poble, torni a esser l'element cohesionador del geni illenc i ocupi el lloc que li correspon en qualitat de llengua*

³⁸² Els Estatuts d'Autonomia enunciats, a excepció del de la Comunitat Valenciana, qualifiquen expressament a la respectiva llengua territorial com a llengua pròpia de la CCAA en el primer paràgraf del precepte estatutari dedicat a l'ordenació lingüística, concedint a aquesta declaració una preeminència formal dins l'estructura del precepte que ordena la llengua.

Art. 6.1 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc: *“1. El euskera, lengua propia del Pueblo Vasco, tendrá, como el castellano, carácter de lengua oficial en Euskadi, y todos sus habitantes tienen el derecho a conocer y usar ambas lenguas”*.

Art. 5.1 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia: *“1. La lengua propia de Galicia es el gallego”*.

Art. 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears: *“La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret a conèixer-la i d'usar-la i ningú no podrà esser discriminat per causa de l'idioma”*. L'article 14 de l'Estatut també contempla expressament la consideració del català com a llengua pròpia de les Illes, quan estableix que *“La Comunitat Autònoma té competència exclusiva, en harmonia amb els plans d'estudi estatals, per l'ensenyament de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears ...”*

L'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana també contempla la qualificació del valencià com a llengua pròpia de la Comunitat Autònoma en el seu Art. 7.5: *“5. La ley establecerá los criterios de aplicación de la lengua propia en la Administración y en la enseñanza”*.

Pel que fa referència al cas navarrès presenta uns trets que el fan singular. El concepte de llengua pròpia no es contempla a la L.O. 13/1982 de 10 d'agost de Reintegració i Millorament del Règim foral de Navarra. L'article 2 de la llei foral navarresa 18/1986 de 15 de desembre, de regulació de l'ús del basc, contempla que *“el castellano y el vascuence son lenguas propias de Navarra”*, de manera que predica aquesta nota de propietat respecte de les dues llengües oficials.

³⁸³ B.O.C.A.I.B. nº 15 de 20 de maig de 1986, correcció d'errades B.O.C.A.I.B. nº 16 de 30 de maig. L'article 2 de la llei disposa que *“1. La llengua catalana és la llengua pròpia de les Illes Balears i tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la. 2. Aquest dret implica poder adreçar-se en català, oralment o per escrit, a l'Administració, als organismes públics i a les empreses públiques i privades. També implica poder expressar-se en català a qualsevol reunió i desenvolupar en aquesta llengua les activitats professionals, laborals, polítiques, sindicals, religioses i artístiques; així com rebre l'ensenyament en català i rebre-hi informació a tots els mitjans de comunicació social. 3. Les manifestacions en llengua catalana, en forma oral o escrita, pública o privada, produeixen plens efectes jurídics i de l'exercici d'aquest dret no pot derivar cap requeriment de traducció ni cap exigència dilatòria o discriminatòria. 4. Ningú no podrà esser discriminat per raó de la llengua oficial que empri. 5. Les modalitats insulars de la llengua catalana seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma”*.

pròpia de les Illes”. En la mateixa línia se situen previsions dels preàmbuls de la llei basca 10/1982 de 24 de novembre, de normalització de l’euskera³⁸⁴ (parla de l’euskera com a “*signo más visible y objetivo de identidad de nuestra Comunidad y un instrumento de integración plena del individuo en ella a través de su conocimiento y uso*”), de la llei 4/1983 de 23 de novembre d’ús i ensenyament del valencià³⁸⁵ (qualifica el valencià com “*lengua histórica y propia de nuestro pueblo que constituye la más peculiar seña de identidad... la recuperación y extensión de su uso como uno de los factores de reencuentro de nuestra identidad de pueblo, nos atañe a todos*”) o de la llei 3/1983 de 15 de juny de normalització lingüística a Galícia³⁸⁶ (qualifica la llengua gallega com un factor fonamental de la “*recuperación de la personalidad colectiva*” així com “*nucleo vital de nuestra identidad*”).

D’aquesta manera, hom pot concloure que aquesta nota de propietat lingüística té una evident projecció o contingut històrico-polític: la llengua pròpia es consolida com un dels trets més característics, definidors de l’identitat de la comunitat en qüestió, el que ha estat àmpliament reconegut per la normativa estudiada i per la doctrina³⁸⁷.

³⁸⁴ B.O.P.B. nº 160 de 16 de desembre de 1982. L’article 2 de la llei disposa que “*la lengua propia del País Vasco es el euskera*”.

³⁸⁵ D.O.G.V. nº 133 d’1 de desembre. L’article 2 de la llei disposa que “*El valenciano es lengua propia de la Comunidad Valenciana y, en consecuencia, todos los ciudadanos tienen derecho a conocerlo y a usarlo, oralmente y por escrito, tanto en las relaciones privadas como en las relaciones de aquéllos con las instancias públicas*”.

³⁸⁶ B.O.X.G. nº 84 de 14 de juliol de 1983; B.O.E. nº 213 de 6 de setembre de 1983. L’article 1 de la llei disposa que “*El gallego es la lengua propia de Galicia. Todos los gallegos tienen el deber de conocerlo y el derecho de usarlo*”. L’article 4 així mateix disposa que “*1. El gallego, como lengua propia de Galicia, es lengua oficial de las Instituciones de la Comunidad Autónoma, de su Administración, de la Administración Local y de las Entidades Públicas dependientes de la Comunidad Autónoma. 2. También lo es el castellano, como lengua oficial del Estado*”.

³⁸⁷ Vid., per tots, HERRERO DE MIÑÓN, Miguel; “*Bases constitucionals i estatutàries de la legislació lingüística catalana*”, a DDAA “*Estudis jurídics sobre la llei de política lingüística*”, Institut d’Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya-Ed. Marcial Pons, Barcelona, 1999, p. 18-19. L’autor confirma la condició de ‘llengua pròpia’ de la Comunitat “*com a factor d’integració política i d’identificació (...) Per aquest motiu, la ‘llengua pròpia’ no és un mer instrument de comunicació avaluable per la seva extensió –no és cap magnitud extensiva sinó intensiva– ni la llengua ‘habitual’ de cada ciutadà, ni tan sols, necessàriament, de la majoria. És una característica essencial del cos polític ‘independentment de la seva realitat i el seu pes com a fenomen social’ (STC 82/1986, F.J. 2)... Cal assenyalar que la condició de pròpia dóna a la llengua en qüestió un aspecte qualitatiu de preferència*”. També, vid. FERRET JACAS, Joaquim; “*El català com a ‘llengua pròpia’ de les administracions públiques de Catalunya*”, a DDAA “*Estudis jurídics sobre la llei de política lingüística*”, cit. supra p. 118. L’autor recorda que “*Ens cal encara establir la virtualitat jurídica de la declaració que l’article 3.1 de l’Estatut d’autonomia de Catalunya fa del català com a llengua pròpia de Catalunya. Es tracta, en primer lloc, d’una declaració de caràcter descriptiu, ja que constata que la llengua originària de Catalunya, la llengua històrica del territori català, aquella que la singularitza com a poble i cultura diferent, és la catalana*”.

Segon.- En segon lloc, la LPL catalana identifica dues conseqüències jurídiques directes derivades de la consideració del català com a llengua pròpia de Catalunya: en primer lloc, el fet que esdevé la llengua de totes les institucions de Catalunya, i en especial, de l'Administració de la Generalitat, de l'Administració local, de les corporacions públiques, de les empreses i els serveis públics, dels mitjans de comunicació institucionals, de l'ensenyament i de la toponímia; en segon lloc, el fet que esdevé, com a llengua pròpia que és, la llengua preferentment emprada per l'Administració de l'Estat a Catalunya en la forma que aquesta mateixa determini, per les altres institucions i, en general, per les empreses i les entitats que ofereixen serveis al públic.

Tal com és de veure, l'article 2.2 de la LPL vincula uns efectes jurídics concrets a la consideració de la llengua catalana com a llengua pròpia de Catalunya, que persegueixen essencialment un objectiu: que la llengua pròpia es consolidi com a llengua vehicular, de comunicació normal dels ciutadans en la seva relació amb el sector públic ubicat al territori autonòmic, sempre respectant el principi de la doble oficialitat lingüística. L'objectiu és el de reafirmar el caràcter del català com a llengua d'ús en les relacions públiques, en un context de doble oficialitat lingüística.

El TC ha confirmat la constitucionalitat d'aquesta opció. Així, per totes, a la seva STC 46/1991 de 28 de febrer, relaciona el principi de la cooficialitat amb la noció de llengua pròpia, reconeixent expressament la potestat autònoma de regular-ne el seu abast. Així, en el F.J. 2n es proclama que *“se establece así un régimen de cooficialidad lingüística que rige en el territorio de la Comunidad Autónoma de Cataluña y del que, entre otras consecuencias, se deriva que el catalán y el castellano deben ser usados preceptivamente por la Administración en la forma determinada por la ley (art. 5.2 Ley del Parlamento de Cataluña 7/1983 de 18 de abril) y que el catalán sea lengua propia de la Administración territorial catalana”*.

En la seva STC 82/1986 de 26 de juny, el màxim intèrpret constitucional confirmava que *“la utilización por los poderes públicos de una sola de las lenguas cooficiales puede hacerse indistintamente, por propia iniciativa o incluso a elección de los interesados, cuando así se regule, siempre que no se lesionen los derechos de ningún interesado que pueda alegar válidamente el desconocimiento de la lengua utilizada”*³⁸⁸.

Aquesta línia jurisprudencial vindria confirmada contundentment a la STC 337/94 de 23 de desembre, on va resoldre que *“...En efecto, el catalán, lengua propia de Cataluña, es lengua oficial en el territorio de la Comunidad Autónoma en virtud del art. 3.2 CE y el art. 3 del EAC y, en lo que aquí interesa, es también lengua de la Generalidad y de la*

³⁸⁸ Vid. STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 9.

Administración territorial catalana, de la administración local y de las demás corporaciones públicas dependientes de la Generalidad". Ara bé, aquestes precisions hauran de valorar-se sempre sens perjudici del respecte al principi de la doble oficialitat lingüística. En aquest sentit, el TC, a la mateixa sentència, va proclamar que la declaració d'una llengua com a pròpia *"no entraña en modo alguno que el catalán haya de ser utilizado como lengua única en las relaciones de los ciudadanos"* amb els poders públics. La sentència proclama que *"hemos declarado que en los territorios dotados de un estatuto de cooficialidad lingüística, los particulares pueden emplear cualquiera de las lenguas oficiales, a su elección, en las relaciones con cualquier poder público radicado en dicho territorio, siendo el derecho de las personas al uso de una lengua oficial un derecho fundado en la Constitución y el respectivo Estatuto de Autonomía"*

389

És just en aquest context, en el que ha de valorar-se l'opció regulada a l'article 2.2 de la LPL. En aquesta línia va pronunciar-se el Consell Consultiu de la Generalitat, en el seu dictàmen sobre la LPL, *"la llei autonòmica, per tant, és la que pot determinar la forma en què la llengua pròpia oficial i l'altra llengua també oficial hauran de ser emprades preceptivament per l'Administració de la Comunitat Autònoma. La qual cosa no suposa necessàriament la utilització conjunta de les dues llengües, però sí l'ús que es faci de la pròpia del territori i de les seves institucions d'autogovern no exclogui l'ús, actiu i passiu, de l'altra llengua oficial. I això és a causa del compliment del principi de doble oficialitat i del respecte al dret dels ciutadans d'emprar lliurement la llengua que escullin"*³⁹⁰. Caldrà doncs recórrer a la normativa autonòmica corresponent per conèixer quin és el contingut i abast que concedeixen a la nota de propietat de la llengua cooficial respectiva. Altrament dit, el contingut i abast, el significat concret que es concedeixi a aquest concepte jurídic de llengua pròpia no té perquè ser necessàriament igual per a totes les Comunitats Autònomes.

³⁸⁹ Vid. STC 337/1994 de 23 de desembre, F.J. 21. Caldrà valorar aquestes precisions tenint en compte el mandat de vetllar per la normalització de la llengua pròpia. En el F.J. 7 de la mateixa sentència es proclama que *"la Generalidad de Cataluña 'resulta habilitada para determinar el alcance de la cooficialidad', así como para ejercer 'acciones políticas' y 'toda la actividad administrativa que crea conveniente en aras de la efectividad de los derechos de los ciudadanos relativos a las lenguas cooficiales'. Dentro de estas acciones políticas se incluyen, como ya se ha declarado por este Tribunal, las disposiciones de las Comunidades Autónomas encaminadas a promover la normalización lingüística en su territorio. Disposiciones cuyo objetivo general no es otro que la de asegurar el respeto y fomentar el uso de la lengua propia de la Comunidad Autónoma y cooficial en ésta y, a este fin, corregir positivamente una situación histórica de desigualdad respecto al castellano, permitiendo alcanzar, de forma progresiva y dentro de las exigencias que la Constitución impone, el más amplio conocimiento y utilización de dicha lengua en su territorio"*. En la mateixa línia, vid. també, STC 74/1989 de 21 d'abril, F.J. 3; STC 83/1986 de 26 de juny; STC 69/1988 de 19 d'abril i STC 80/1988 de 28 d'abril.

³⁹⁰ Vid. Dictamen del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya n° 203 de 18 de desembre de 1997, a B.O.P.C. n° 240 de 22 de desembre de 1997, p. 18098.

Val a dir que, pel que fa a Catalunya, ambdues projeccions jurídiques del concepte de propietat de la llengua catalana que consten a l'article 2.2 de la LPL, ja figuraven a la primera versió del precepte de la Proposició de llei d'usos lingüístics a Catalunya³⁹¹. La seva dicció va mantenir-se inalterada en el decurs de la tramitació parlamentària ulterior de l'article, malgrat les esmenes de modificació³⁹² i, àdhuc, d'addició³⁹³ i de supressió³⁹⁴ que s'hi varen formular.

Resulta interessant distingir la diferenciació que articula la LPL entre, per una part, les administracions "de" Catalunya, és a dir, aquelles respecte de les quals la Generalitat gaudeix de títol competencial i, per altra part, les administracions ubicades "a" Catalunya que són aquelles respecte de les quals la Generalitat no gaudeix de títol competencial essent competència de l'Estat. Els efectes jurídics vinculats al concepte de llengua pròpia es projectaran, per mandat legal, a ambdues Administracions ubicades al territori autonòmic, si bé l'intensitat serà diferent. Així, mentre la llengua pròpia serà la llengua de totes les institucions "de" Catalunya enumerades a l'article 2.2.a) de la LPL, altrament, serà la llengua '*preferentment emprada*' per l'Administració de l'Estat "a" Catalunya prevista a l'article 2.2.b) de la llei.

Finalment, resulta convenient assenyalar que les previsions genèriques contemplades a l'article 2.2 de la LPL es troben desenvolupades al llarg de l'articulat de la pròpia llei, que les projecta a àmbits concrets tals com els procediments administratius, la toponímia, l'antroponímia, l'ensenyament o, per tots, els mitjans de comunicació o les empreses públiques. Preceptes tals com els articles 9, 10, 11.2, 18, 19, 20, 21, 25, 27.1, 30 i 35.1 de la LPL es caracteritzen per concedir a la llengua catalana, en tant que llengua pròpia de Catalunya, una prioritat d'ús en sectors concrets previstos a la pròpia

³⁹¹ Vid. B.O.P.C. n° 208 de 9 d'octubre de 1997, p. 15848. Art. 2 cit. nota supra.

³⁹² Esmena de modificació n° 11 formulada pel grup parlamentari Popular. Proposava la següent dicció: "*El català i el castellà són llengües emprades per totes les institucions de Catalunya, per l'Administració de la Generalitat, per l'Administració local, per les corporacions, per les empreses i els serveis públics, pels mitjans de comunicació institucionals, per l'ensenyament i la toponímia*".

³⁹³ Esmenes n° 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19 i 20, publicades al B.O.P.C. n° 225 de 21 de novembre de 1997, p. 16771-16772. La Ponència va recomenar l'adopció de les esmenes n° 16, 17, 19 i 20. Les esmenes n° 16 i 17, presentades respectivament pel grup parlamentari de Convergència i Unió i pel grup Socialista proposaven una mateixa addició: "... de les corporacions *públiques*, de les empreses...". Les esmenes n° 19 i 20, presentades respectivament pels mateixos dos grups parlamentaris proposaven addicionar el que acabaria esdevenint l'apartat 3r de l'article 2 de la LPL: "*3.El que disposa el punt 2 implica especial compromís de les institucions per promocionar-ne el coneixement i fomentar-ne l'ús entre els ciutadans, amb independència del caràcter oficial del català i del castellà*".

³⁹⁴ Va presentar-se una única esmena de supressió dels apartats a) i b) de l'article 2.2 de la proposició de llei, formulada pel grup parlamentari Popular (esmena n° 14), publicada al B.O.P.C. n° 225 de 21 de novembre de 1997, p. 16772.

lleï. Tots aquests preceptes confirmen, reforcen, l'ús de la llengua catalana en àmbits concrets, mercès a la seva consideració de llengua pròpia del territori³⁹⁵.

Tercer.- Finalment, el català com a llengua pròpia implica el que l'article 2.3 de la LPL defineix com un "*compromís especial de les institucions per a promocionar-ne el coneixement i fomentar-ne l'ús entre els ciutadans i ciutadanes, amb independència del caràcter oficial del català i del castellà*".

L'origen d'aquesta previsió, vinculada al concepte de propietat de la llengua catalana, es troba a les esmenes d'addició nº 19 i 20 presentades a la proposició de llei sobre els usos lingüístics a Catalunya respectivament pel grup parlamentari de Convergència i Unió i pel grup Socialista. Ambdues esmenes proposaven literalment la mateixa dicció que s'acabaria aprovant³⁹⁶.

El seu objectiu és confirmar el mandat de promoure el coneixement i fomentar l'ús del català o, altrament dit, normalitzar la llengua pròpia, amb independència de la previsió de la doble oficialitat lingüística del català i del castellà. D'aquesta manera, i per mandat legal, el català, en tant que llengua pròpia de Catalunya, es consolida com objecte del procés de normalització lingüística. Caldrà doncs definir quin és el contingut i abast d'aquesta noció de normalització lingüística, en els termes que han estat definits la doctrina i la jurisprudència.

Val a dir, ja *prima facie*, que el concepte jurídic "normalització lingüística" no ha plantejat excessius debats doctrinals ni jurisprudencials. La normalització lingüística pot definir-se com aquell procés o conjunt de mesures tendents a afavorir una determinada realitat (en aquest cas, l'ús i coneixement de la llengua pròpia oficial en tots els àmbits socials), que es considera que requereix d'una especial tutela i protecció. L'objectiu serà el de fer progressar, promoure el català, a fi d'aconseguir la plena i efectiva equiparació de les llengües en contacte donant compliment al que disposa l'article 3.3 de l'EAC. A

³⁹⁵ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (dir.); "Drets lingüístics a Catalunya", Ed. Cossetània, Barcelona, 2003. L'obra distingeix dos llistats de preceptes de la LPL que contenen referències al caràcter de llengua pròpia. Pel que fa referència als preceptes del primer grup, es caracteritzen per donar prioritat a la llengua catalana confirmant-la com la llengua d'ús en els següents àmbits: les administracions de Catalunya (art. 9), els procediments administratius (art. 10), la capacitació lingüística del personal al servei de les administracions de Catalunya (art. 11.2), la toponímia (art. 18), l'antroponímia (art. 19), l'ensenyament (art. 20 i 21), determinats mitjans de comunicació (arts. 25 i 27.1), empreses públiques (art. 30) i publicitat institucional (art. 35.1). Un segon grup l'integren aquells preceptes de la LPL que contenen mandats de foment de la llengua catalana, en exercici de la normalització lingüística de la llengua pròpia (articles 11.2, 22.3, 23.3, 25.2, 26.4 i 5, 27.2 i 3, 28, 29, 32.2, 35.2, 36 i 37 de la LPL). Aquest darrer catàleg de preceptes venen a ser una concreció, aplicat a determinats àmbits, del mandat general previst a l'article 2.3 de la LPL, que s'estudiarà a continuació. Per una ampliació, vid. també, FERRET JACAS, Joaquim; "El català com a 'llengua pròpia' de les administracions públiques de Catalunya", a DDAA "Estudis jurídics sobre la llei de política lingüística", cit. nota supra p. 107-140.

³⁹⁶ Vid. B.O.P.C. nº 255 de 21 de novembre de 1997, p. 16772.

tal fi caldrà adoptar determinades mesures de suport a la llengua en un determinat espai temporal, en determinades etapes. Tal i com s'ha advertit doctrinalment³⁹⁷, la normalització lingüística incorpora un element dinàmic, és un procés en virtut del qual s'adopten un plec de mesures per promoure una llengua que es considera que es troba en una situació minoritzada que requereix d'una especial tutela. I aquesta tutela de les llengües cooficials pròpies, a l'Estat espanyol, s'ha vehiculat principalment a través de les respectives lleis de normalització lingüística.

Pel que fa referència al cas català, l'actual LPL de 1998 va substituir la precedent llei 7/1983 de 12 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya. Tal com indicava el propi títol de la disposició així com la seva exposició de motius i articulat, el seu objectiu bàsic era el de normalitzar el català, sotmès a una situació de precarietat que calia corregir³⁹⁸. La LPL de 1998 recolliria aquest discurs i manifestaria, ja en el propi preàmbul, la voluntat del legislador d'aprofundir en el procés de normalització que havia encetat la llei de 1983. Il·lustra aquesta constatació el paràgraf del preàmbul de la LPL que proclama *“la realitat d'una llengua pròpia que no ha assolit la plena normalització i que té un nombre de parlants relativament petit en el context internacional conviu amb el fet que molts dels ciutadans i ciutadanes del territori de Catalunya tenen com a llengua materna la castellana (...) Aquesta realitat, doncs, exigeix una política lingüística que ajudi eficaçment a normalitzar la llengua pròpia de Catalunya”*. És just en aquest context en el que cal valorar la previsió de l'article 2.3 de la llei, quan fixa que el concepte de llengua pròpia implica el compromís especial de les

³⁹⁷ Vid. VERNET LLOBET, Jaume; “Normalització lingüística i accés a la funció pública”, Ed. Fundació Jaume Callís, Barcelona, 1992, p. 53. L'estudi recorda que *“el concepte de normalització incorpora un element dinàmic: es tracta de l'adopció d'un conjunt de mesures, aplicables en diversos moments temporals, tendents a la potenciació d'una determinada realitat que es considera discriminada i/o necessitada d'especial protecció”*. Vid., també, MOLL, Aina; *“Les accions institucionals per a la normalització lingüística a Catalunya”* a ALEMANY, Rafael (ed.) *“Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual”*, Universitat d'Alacant, p. 113.

³⁹⁸ L'exposició de motius de la Llei catalana 7/1983 de 18 d'abril de normalització lingüística a Catalunya proclamava que *“... la llengua catalana es troba des de fa anys en una situació precària, caracteritzada principalment per l'escassa presència que té en els àmbits d'ús oficial, de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació (...) La normalització lingüística a Catalunya, doncs, queda no sols definida, sinó encomanada a una secció de la Generalitat que posi tot l'impuls polític a prendre les mesures i crear les condicions que garanteixin aquesta normalització. El restabliment del català en el lloc que li correspon com a llengua pròpia de Catalunya és un dret i un deure irrenniables del poble català, que han d'ésser respectats i protegits (...) Per això aquesta Llei es proposa de superar l'actual desigualtat lingüística impulsant la normalització de l'ús de la llengua catalana en tot el territori de Catalunya”*. L'article 1 de la llei fixaria com objectiu de la norma el de dur a terme la normalització de l'ús de la llengua catalana a tots els àmbits. Doctrinalment, s'ha constatat que la LNL de 1983 contenia dos ordres d'imprecisions en relació a la idea de 'llengua pròpia': d'una banda, l'article 2 de la LNL atribuïa al concepte de propietat el contingut que l'article 3 de la CE atorgava al concepte d'oficialitat; d'altra banda, es critica que el concepte de llengua pròpia no es troava ben delimitat a l'articulat de la LNL. Vid. MIRAMBELL ABANCÓ, Antoni; *“El català com a 'llengua pròpia' de Catalunya”*, a DDAA “Estudis jurídics sobre la llei de política lingüística”, Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat-Ed. Marcial Pons, Barcelona, 1999, p. 49-50.

institucions de promocionar-ne el coneixement i fomentar-ne l'ús, amb independència del règim de la doble oficialitat. D'aquesta manera, atenent a les prescripcions de la LPL, el concepte jurídic de propietat de la llengua serà el fonament de la normalització lingüística.

El Consell Consultiu de la Generalitat ha confirmat aquesta posició. En el seu dictamen nº 203 de la proposició de llei sobre usos lingüístics a Catalunya de 18 de desembre de 1997 confirmava aquest vincle entre el concepte de propietat lingüística i el procés de normalització. El Consell Consultiu va advertir que la *“normalització està referida, doncs, a les llengües pròpies i, per tant, aquesta singularitat mereix un tracte de política lingüística peculiar, el qual, sens dubte, no altera els efectes que l'oficialitat del castellà ha de produir en tot moment, però que no obliga a considerar ambdós idiomes com a tals en situació de paritat jurídica quan es tracti de ‘normalitzar’ el que es troba socialment en inferioritat d'ús habitual, sempre que es respecti el dret a emprar l'altra llengua oficial”*.

Tal com ha confirmat el TC, en reiterada jurisprudència, amb la normalització lingüística es proposa una tutela positiva, de foment de la llengua pròpia. L'objectiu és el de, en paraules del propi TC, *“asegurar el respeto y fomentar el uso de la lengua propia de la Comunidad Autónoma, y cooficial en ésta, y a este fin corregir positivamente una situación histórica de desigualdad respecto del castellano, permitiendo alcanzar, de forma progresiva y dentro de las exigencias que la Constitución impone, el más amplio conocimiento y utilización de dicha lengua en su territorio”*³⁹⁹.

És just en aquest context en el que han de valorar-se les previsions de normalització de les llengües cooficials pròpies previstes a les Comunitats Autònomes plurilingües amb règims de doble oficialitat lingüística. El legislador autonòmic, a través de les respectives lleis de normalització lingüística, ha ordenat mesures tendents a garantir l'ús normal i oficial de la llengua pròpia, fomentant el seu coneixement i la seva igualtat plena en relació al castellà, el que, tal com ha advertit el Consell Consultiu de la Generalitat *“pot implicar una diferència de tractament en la mesura que persegueixi una finalitat antidiscriminatòria legítima... i sempre que hi hagi una raonable relació de proporcionalitat”*. En qualsevol cas, cal recordar que el concepte de normalització lingüística, en paraules del propi Consell Consultiu, neix *“de la necessitat que té una llengua pròpia, declarada oficial, que el seu ús sigui normal. Aquest adjectiu no vol fer referència tan sols a la remoció d'una anormalitat prèvia ni tampoc a una mera normació imperativa que exclogui l'ús normal de l'altra llengua oficial. En el llenguatge comú ‘normal’ és sinònim precisament d'usual, d'habitual i arriba a*

³⁹⁹ Vid. STC 337/1994 de 23 de desembre, F.J. 7.

*identificar-se sovint amb ‘corrent’, la qual cosa suggereix la normalitat d’aquest ús. Emprar normalment una llengua significa per tant usar-la habitualment, generalment, però no sempre. Inclou, per definició, la lliure possibilitat d’emprar, amb tots els efectes que se’n derivin, l’altra llengua oficial (...) No comporta cap obligació o deure que pugui impedir aquesta llibertat ni suposa que la llengua així emprada normalment sigui utilitzada com a llengua única, la qual cosa aniria contra el principi de doble oficialitat.”*⁴⁰⁰ El TC ha confirmat aquesta precisió conceptual, quan ha resolt que “...el adjectivo normal (...) excluye la idea de deber o imposición que justificaría la duda sobre su constitucionalidad”, confirmant que “no entraña en modo alguno que el catalán haya de ser utilizado como lengua única en las relaciones de los ciudadanos con los centros docentes situados en Cataluña ni en la de éstos con aquéllos, con el consiguiente desconocimiento o exclusión del castellano” (STC 337/1994 de 23 de desembre, F.J. 21, per totes).

Caldrà reemprendre aquest estudi quan s’analitzi el contingut i abast de l’article 3.3 de l’EAC. Això no obstant, ja en aquests moments, hom pot concloure una premissa que caldrà tenir present: la constatació que la llengua pròpia cooficial del territori s’erigeix com objecte del procés de normalització lingüística, en els termes que garanteix el propi article 2.3 de la LPL. Altrament dit, el concepte jurídic de propietat lingüística comporta el compromís exprés de les institucions de fomentar la normalització d’aquesta llengua, en els termes que s’han estudiat.

Finalment, per concloure l’estudi del concepte jurídic de propietat lingüística, cal tenir present que es tracta d’un concepte que ha estat àmpliament assumit per la normativa internacional. Il·lustren aquesta constatació previsions tals com, a títol d’exemple, l’article 27 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics⁴⁰¹, precepte que contempla l’obligació dels Estats on existeixen minories lingüístiques de garantir als membres d’aquestes minories el dret que els correspon, en comú amb els altres membres del grup, d’emprar el seu “*propi idioma*”. En la mateixa línia se situen moltes d’altres disposicions internacionals, tals com, a títol merament il·lustratiu, l’article 2.1 de la Resolució 47/135, de 18 de desembre de 1992, en virtut de la qual l’Assemblea General de Nacions Unides va aprovar la Declaració dels drets de les persones pertanyents a

⁴⁰⁰ Vid. Dictamen del Consell Consultiu n° 203 de 18 de desembre de 1997, a B.O.P.C. n° 240 de 22 de desembre de 1997, p. 18099.

⁴⁰¹ Aprovat per l’Assemblea General de Nacions Unides el 19 de desembre de 1966 i ratificat per l’Estat espanyol el 13 d’abril de 1977 (BOE de 30 d’abril de 1977). L’article 27 del Pacte disposa que “*En los Estados en que existen minorías étnicas, religiosas o lingüísticas, no se negará a las personas que pertenezcan a dichas minorías el derecho que les corresponde, en común con los demás miembros de su grupo, a tener su propia vida cultural, a profesar y practicar su propia religión y a emplear su PROPIO idioma*”. (el subratllat és nostre).

minories nacionals o ètniques, religioses o lingüístiques⁴⁰² o, per totes, l'article 5.1.c de la Convenció relativa a la lluita contra la discriminació en el domini de l'educació aprovada el 14 de desembre de 1960 per la UNESCO⁴⁰³.

Aquest concepte de llengua pròpia seria també assumit per la Declaració Universal dels Drets Lingüístics aprovada per la Conferència Mundial de Drets Lingüístics el 6 de juny de 1996 a Barcelona, que va comptar amb el suport unànim de Congrés dels Diputats i del Parlament de Catalunya⁴⁰⁴. Aquesta Declaració consta expressament enunciativa a l'exposició de motius de la LPL catalana. Malgrat la seva falta de vinculatorietat jurídica, resulta particularment interessant en el pla teòric perquè esbossa, amb vocació genèrica, els conceptes bàsics del dret lingüístic. Entre aquests conceptes s'inclou, amb caràcter preminent, el de llengua pròpia, que ja en el primer article de la Declaració es defineix dient que *“amb la denominació de llengua pròpia d'un territori es fa referència a l'idioma de la comunitat històricament establerta en aquest espai”*⁴⁰⁵.

⁴⁰² Article 2.1 de la Resolució 47/135 de 18 de desembre de 1992: *“Les persones que pertanyin a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques (...) tenen el dret a gaudir de la seva pròpia cultura, a professar i practicar la seva pròpia religió i a utilitzar la seva PRÒPIA llengua, en privat i en públic, lliurement sense cap ingerència ni cap forma de discriminació”*.

⁴⁰³ Art. 5.1.c de la Convenció relativa a la lluita contra la discriminació en el domini de l'educació aprovada per la UNESCO el 14 de desembre de 1960, en virtut de la qual els Estats part en la Convenció acorden: *“Que ha de reconèixer-se als membres de les minories nacionals el dret a exercir les activitats docents que els siguin pròpies, entre elles la d'establir i mantenir escoles i, segons la política de cada Estat en matèria d'educació, emprar i ensenyar el seu PROPI idioma”*.

⁴⁰⁴ La Declaració Universal de Drets Lingüístics no té vinculatorietat jurídica. Es tracta d'un document interessant a nivell teòric, en la mesura que conté una formulació de drets lingüístics amb vocació d'universalitat. Del 6 al 8 de juny de 1996 varen reunir-se a Barcelona 61 ONG, 30 centres PEN i 40 experts en dret lingüístic. El Comitè Organitzador de la Conferència estava format pel Comitè de Traduccions i Drets lingüístics del PEN Club internacional, el Centre Internacional Escarré per les Minories i les Nacions, el Centre UNESCO de Catalunya, la Fundació pels Drets Col·lectius dels Pobles i la Fundació Bofill. La Declaració aprovada va ser tramesa al representant del director general de la UNESCO, amb la voluntat que la Declaració esdevingués una Convenció Internacional de les Nacions Unides. L'assemblea de participants de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics va crear un comitè de Seguiment de la Declaració, que hauria d'acomplir un doble objectiu: per una banda, exercir l'acompanyament del text en la seva tramitació dins de la UNESCO; per altra part, aconseguir el màxim suport possible d'institucions i entitats. Entre les primeres adhesions unànimes, figuren la del Congrés dels Diputats i la del Parlament de Catalunya, tal com s'indica a l'exposició de motius de la LPL catalana.

⁴⁰⁵ Partint d'aquesta noció, la Declaració, al llarg del seu articulat, predica molts drets lingüístics vinculant-los a la noció de llengua pròpia. Així, per exemple, el concepte de llengua pròpia s'enuncia als articles 13.1 (*“tothom té el dret d'accedir al coneixement de la llengua PRÒPIA del territori on resideix”*), 15 (*“Tota comunitat lingüística té el dret que les actuacions judicials i administratives, els documents públics i privats i els assentaments en registres públics realitzats en la llengua PRÒPIA del territori siguin vàlids i eficaços i ningú pugui al·legar-ne desconeixement”*), 17 (*“Tota comunitat lingüística té dret de disposar i d'obtenir tota la documentació oficial en la seva llengua ... 2. Els poders públics han de disposar de formularis, impresos i models... i oferir-los al públic en els serveis que afectin els territoris d'on és PRÒPIA la llengua respectiva”*), 18.1 (*“Tota comunitat lingüística té el dret que les lleis i altres disposicions jurídiques que la concerneixen es publiquin en la llengua PRÒPIA del territori”*), 21 (*“Tota comunitat lingüística té el dret que els assentaments dels registres públics es facin en la llengua PRÒPIA del territori”*), 22 (*“Tota comunitat lingüística té el dret que els documents notariais o autoritzats per funcionaris que exerceixen la fe pública siguin redactats en la llengua*

Malgrat aquesta presència del concepte “llengua pròpia” a la normativa internacional, doctrinalment⁴⁰⁶ s’ha advertit la tendència de certes disposicions normatives internacionals contemporànies d’emprar adjectius que certs sectors titllen com menys satisfactoris, tals com el de “*llengua regional o minoritària*” o “*llengua materna*” (*mother tongue*), per designar certes situacions sociolingüístiques que, en determinats casos, podrien ser designades amb l’expressió de “*llengua pròpia*”. Amb tot, hom pot concloure que tan a nivell estatal com a nivell supraestatal, es tracta d’un concepte jurídic extès al que s’adscriuen determinats efectes normatius. En el cas català, aquells efectes ordenats a l’article 2 de la LPL que ha estat objecte d’anàlisi en aquest capítol.

B) La doble oficialitat lingüística a Catalunya. La Generalitat com a institució garant de la doble oficialitat lingüística.

Ja s’ha avançat que l’article 3.2 de l’EAC disposa que “*l’idioma català és l’oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l’Estat espanyol*”. A continuació d’aquesta precisió, el tercer paràgraf del mateix precepte disposa que la Generalitat “*garantirà l’ús normal i oficial d’ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d’assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d’arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya*”.

L’estudi de la tramitació parlamentària d’aquestes disposicions ha permès oferir certs recursos hermenèutics que caldrà tenir presents. Alhora, l’anàlisi del règim de distribució competencial en matèria lingüística ha permès concloure que el TC, malgrat el desencert i caràcter contradictori de certs pronunciaments, ha acabat reconeixent l’existència d’una veritable competència autonòmica que habilita a la Generalitat de Catalunya per adoptar certes decisions particularment trascendents en matèria lingüística.

L’únic que fa l’article 3 de l’EAC és assumir per a Catalunya la previsió de la doble oficialitat lingüística contemplada a l’article 3.2 de la norma suprema, imposant a la

PRÒPIA del territori on el notari o funcionari autoritzat tingui ubicada la seva seu”), 26 (“*Tota comunitat lingüística té dret a un ensenyament que permeti a tots els seus membres d’adquirir el ple domini de la seva PRÒPIA llengua...*”), o, per tots i sense ànim de complitud, a títol merament indicatiu, l’article 29.1 (“*Tota persona té dret a rebre l’ensenyament en la llengua PRÒPIA del territori on resideix*”). L’anàlisi d’aquests i d’altres preceptes de la Declaració que contenen referències expressives al concepte de llengua pròpia permet concloure que es tracta d’una noció que, en aquest document, ha estat contemplat com un concepte bàsic del dret lingüístic, amb vocació d’universalitat, al que se li adscriu un contingut jurídic concret, previst al llarg de l’articulat del document.

⁴⁰⁶ Vid. SOLÉ DURANY, Joan Ramon; “*El concepte de llengua pròpia en el dret i en la normalització de l’idioma a Catalunya*”, *Revista de Llengua i Dret* nº 26, desembre de 1996, p. 97.

Generalitat, en tant que institució d'autogovern catalana, l'obligació de vetllar per garantir i donar compliment a aquest model d'ordenació lingüística pel que opta la pròpia CE. I per garantir aquest règim de la doble oficialitat, l'EAC contempla expressament, amb ànim tuïtiu, que la Generalitat haurà de vetllar per tutelar “*l'ús normal i oficial*” de les dues llengües, catalana i castellana, i haurà d'adoptar a tal fi les “*mesures per assegurar-ne el seu coneixement*”, creant les condicions que permetin aconseguir un estatut d'igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya. Altrament dit, es formulen dos mandats a la Generalitat: primerament, un mandat genèric de garantir i tutelar la doble oficialitat lingüística a Catalunya; segonament, un mandat de normalització lingüística, amb l'objectiu d'aconseguir un estatut d'igualtat d'ambdós idiomes.

En compliment d'aquestes previsions varen promulgar-se primer la LNL (Llei 7/1983 de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya)⁴⁰⁷, substituïda per l'actual LPL (Llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística)⁴⁰⁸.

⁴⁰⁷ Per una ampliació de la tramitació parlamentària de la llei 7/1983 de 18 d'abril, vid.:

- Publicació de l'acord de tramitació per iniciativa parlamentària conjunta de 2 d'octubre de 1980: B.O.P.C. nº 11 de 16 d'octubre de 1980.
- Publicació de l'acord de la comissió de Política Cultural de 2 d'octubre de 1980: B.O.P.C. nº 11 de 16 d'octubre de 1980.
- Nomenament de la ponència redactora: 16 d'octubre de 1980.
- Composició de la Ponència redactora: Srs. Josep M. Ainaud (CiU), Joan Colomines (CiU), José González (S), Marta Mata (S), Teresa E. Calzada (PSUC), Xavier Folch (PSUC), Albert Planasdemunt (C), Marçal Casanovas (ER), Francesc Vicens (ER) i Francisco Hidalgo (no adscrit). Lletrat: Sr. Joaquim Ferret.
- Publicació del text de la Proposició: B.O.P.C. nº 39 de 23 de juny de 1981.
- Publicació del termini de presentació d'esmenes: B.O.P.C. de 17 de setembre de 1981.
- Pròrrogues del termini de presentació d'esmenes: 1ª) Fins al 21 de setembre de 1981 (B.O.P.C. nº 43); 2ª) Fins al 21 d'octubre de 1981 (B.O.P.C. nº 46).
- Publicació del nomenament de la Ponència el 20 de novembre de 1981: B.O.P.C. nº 55 de 26 de novembre de 1981. Composició de la Ponència: Srs. Joan Coromines (CiU), Helena Ferrer Mallol (CiU), Marta Mata (S), José González (S), Xavier Folch (PSUC), Teresa E. Calzada (PSUC), Anton Cañellas (C), Albert Planademunt (C), Marçal Casanovas (ER), Francesc Vicens (ER), Francisco Hidalgo (no adscrit) i Ramon Viñals (no adscrit). Les 13 reunions de la Ponència varen celebrar-se els dies 12, 19 i 26 de febrer; 5, 17 i 26 de març; 16, 22 i 30 d'abril; 7, 14 i 28 de maig i 4 de juny de 1982.
- Publicació de l'Informe de la Ponència de 4 de juny de 1982: B.O.P.C. nº 87 de 14 de juny de 1982.
- Pròrrogues del termini de presentació del Dictamen de la Comissió: 1ª) Fins al 15 de març de 1982 (B.O.P.C. nº 67); 2ª) Fins al 15 de juny de 1982 (B.O.P.C. nº 78); 3ª) Fins al 15 de novembre de 1982 (B.O.P.C. nº 100).
- Publicació del Dictamen de la Comissió de 9 de novembre de 1982: B.O.P.C. nº 105 de 17 de novembre de 1982. El debat en Comissió va celebrar-se en dues reunions, celebrades els dies 4 i 9 de novembre de 1982.
- Publicació de la sol·licitud de Dictamen del Consell Consultiu de 19 de novembre de 1982 presentada per tots els grups parlamentaris (B.O.P.C. nº 107), acord de tramesa de 23 de novembre de 1982 (B.O.P.C. nº 107).
- Dictamen del Consell Consultiu: Dictamen nº 35, del 22 de desembre de 1982, publicat al B.O.P.C. nº 112 de 17 de gener de 1983.
- Publicació del termini de presentació d'esmenes subsegüents al Dictamen del Consell Consultiu: B.O.P.C. nº 112 de 17 de febrer de 1983. Varen presentar-se un total de 70 esmenes subsegüents al Dictamen (CiU: 11; S: 11; PSUC: 9; C: 13; ER: 10; José González: 4, Ramon Viñals: 12).
- Estudi i ordenació d'esmenes subsegüents al Dictamen del Consell Consultiu i de les esmenes reservades per a defensar en el Ple de 10 de març de 1983: B.O.P.C. nº 125 de 17 de març de 1983.
- Debat i aprovació del Ple: Sessió Plenària nº 66, 1ª reunió tinguda el 6 d'abril de 1983 (D.S.P.C.-P, 130).
- Publicació del text aprovat: B.O.P.C. nº 131 de 14 d'abril de 1983.
- Publicació de rectificacions: B.O.P.C. nº 44 de 28 de setembre de 1981 i B.O.P.C. nº 88 de 21 de juny de 1982.
- Promulgació de la llei: Llei 7/1983, de 12 d'abril (D.O.G.C. nº 322 de 22 d'abril de 1983); text castellà publicat al B.O.E. nº 112 d'11 de maig de 1983.

Tal com disposa l'article 1 de la LPL, “l'objecte d'aquesta llei és el desenvolupament de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, per tal d'emparar, fomentar i normalitzar l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits, i l'ús de l'aranès a la Vall d'Aran, i de garantir l'ús normal i oficial del català i del castellà”⁴⁰⁹. D'aquesta manera ja el primer precepte de la LPL confirma, *expressis verbis*, el doble objectiu bàsic de la norma, desplegat en restants preceptes de la mateixa⁴¹⁰, que ve a reproduir els dos nuclis

Cal dir que, com és de veure, els tràmits parlamentaris seguits per aprovar aquesta llei han estat un dels més llargs que hi ha hagut a la història recent del Parlament de Catalunya. Des del seu inici el 1980 fins a la votació final (abril de 1983) varen transcórrer prop de tres anys, el que prova, ja *a priori*, la gran dificultat d'arribar a un text consensuat per totes les forces polítiques amb representació parlamentària. Nogensmenys, cal tenir en compte que aquest consens va aconseguir-se.

⁴⁰⁸ Vid. ARGELAGUET, Jordi; “El procés d'elaboració de la llei de política lingüística”, Ed. Mediterrània, Barcelona, 1998. Per una ampliació de la tramitació parlamentària de la llei 1/1998 de 7 de gener, vid.:

- Publicació de l'acord de tramitació de la iniciativa parlamentària conjunt: B.O.P.C. n° 145 de 3 de març de 1997, p. 10970.
- Publicació del nomenament de la Ponència: B.O.P.C. n° 147, de 10 de març de 1997, p. 11201.
- Publicació de l'obertura termini genèric per a la presentació d'esmenes, de la Comissió tramitadora, de la iniciativa i de la reserva d'esmenes i vots particulars: B.O.P.C. n° 208 de 9 d'octubre de 1997, p. 15846-15859.
- Publicació pròrroga del termini per a presentar esmenes: B.O.P.C. n° 214 de 27 d'octubre de 1997, p.16179; i B.O.P.C. n° 221 d'11 de novembre de 1997 p. 16499.
- Publicació del nomenament de la Ponència: B.O.P.C. n° 223 de 17 de novembre de 1997 p. 16663.
- Publicació de l'informe de la Ponència: B.O.P.C. n° 225 de 21 de novembre de 1997, p. 16770
- Publicació de tramitació pel procediment d'urgència i publicació del dictamen de la Comissió: B.O.P.C. n° 228-B de 26 de novembre de 1997 p. 16962
- Publicació de la sol·licitud de dictamen del Consell Consultiu: B.O.P.C. n° 229 d'1 de desembre de 1997 p. 17008.
- Publicació del Dictamen del Consell Consultiu i publicació del termini d'esmenes subsegüents al dictamen: B.O.P.C. n° 240 de 22 de desembre de 1997, p. 18094 i ss.
- Publicació de les esmenes subsegüents al Dictamen del Consell Consultiu: B.O.P.C. núm. 241-B de 29 de desembre de 1997, p. 2
- Publicació de la Llei: B.O.P.C. n° 244 de 2 de gener de 1998 p. 18714; amb correcció d'errades de publicació al B.O.P.C. n° 245 de 19 de gener de 1998 p. 18727; també consta publicada al D.O.G.C. n° 2553 de 9 de gener de 1998, p. 291.

Cal recordar que en virtut del que disposa la Disposició Final tercera de la LPL, l'anterior llei 7/1983 de 18 d'abril de normalització lingüística passa a formar part de la tradició jurídica catalana en tot allò que no resulti contradictori amb la nova disposició legal. Aquesta previsió il·lustra la voluntat del legislador autòmic de respectar una línia de continuïtat amb l'anterior llei de 1983, consolidant i aprofundint la política encetada amb aquesta norma.

⁴⁰⁹ Els restants epígrafs de l'article 1 de la LPL despleguen els objectius de la norma, enunciat genèricament al primer paràgraf, quan disposen: “2. *Els objectius principals de la Llei són: a) Emparar i fomentar l'ús del català per tots els ciutadans i ciutadanes. b) Donar efectivitat a l'ús oficial del català i del castellà, sense cap discriminació per als ciutadans i ciutadanes. c) Normalitzar i fomentar l'ús del català en l'Administració, l'ensenyament, els mitjans de comunicació social, les indústries culturals i el món socioeconòmic. d) Assegurar l'extensió del coneixement del català a tots els ciutadans i ciutadanes. 3. És també un objectiu d'aquesta Llei assolir la igualtat pel que fa als drets i els deures lingüístics dels ciutadans i ciutadanes, amb la promoció de les accions necessàries i la remoció dels obstacles que avui la dificulten*”.

⁴¹⁰ El segon paràgraf de l'article 1 de la LPL concreta el llistat d'objectius principals de la llei, i n'enumera els següents: a) Emparar i fomentar l'ús del català per part de la ciutadania; b) Donar efectivitat a l'ús oficial del català i del castellà, sense cap discriminació; c) Normalitzar i fomentar l'ús

fonamentals que el TC ha identificat en la definició i modulació de la competència autonòmica en matèria lingüística: en primer lloc, la definició de l'abast del règim de la cooficialitat o doble oficialitat lingüística a Catalunya⁴¹¹; en segon lloc, la normalització de la llengua pròpia.

Aquests objectius es troben desenvolupats a l'articulat de la norma, en uns termes paral·lels als que ja havia contemplat la precedent LNL de 1983. Cal dir que entre una i altra llei existeix una clara línia de continuïtat. La pròpia Exposició de Motiu de la LPL explicita, com a missatge, la voluntat política de la Generalitat de continuar impulsant el procés de normalització lingüística en tots els segments de la vida social, en una direcció encetada amb la LNL de 1983. En paraules del propi legislador català que consten a l'exposició de motius de la LPL, la voluntat d'aquesta norma és la de *“renovar l'acord polític i social”* que hi va haver l'any 1983 amb la LNL, *“per a consolidar el procés impulsat”* per aquesta disposició. Aquestes precisions il·lustren aquesta tendència continuïsta de la LPL, ja concebuda amb aquest claríssim objectiu d'aprofundir una línia definida a l'anterior LNL⁴¹². De fet, l'objectiu de la nova

del català en l'Administració, l'ensenyament, els mitjans de comunicació social, les indústries culturals i el món socioeconòmic; d) Assegurar l'extensió del coneixement del català a la ciutadania. Finalment, el tercer paràgraf del precepte disposa que també és un objecte de la norma el d'assolir la igualtat pel que fa *“als drets i els deures lingüístics dels ciutadans i ciutadanes, amb la promoció de les accions necessàries i la remoció dels obstacles que avui la dificulten”*.

⁴¹¹ Sobre el contingut i abast del règim de la doble oficialitat lingüística a Catalunya, vid., per tots, ALBERTÍ ROVIRA, Enoch; *“El règim de doble oficialitat i els drets i deures lingüístics”*, a D.D.A.A *“Estudis jurídics sobre la llei de política lingüística”*, cit. nota supra p. 77-105. Vid. també, MIRAMBELL ABANCÓ, Antoni; *“La llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística: el nou desplegament de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i els conceptes de llengua pròpia i llengua oficial”*, *Revista de Llengua i Dret* n° 29, juliol de 1998, p. 57-79. També, vid. SEGURA GINARD, Lluís J.; *“Deu anys de doble oficialitat lingüística a Catalunya”*, *Autonomies, Revista Catalana de Dret Públic* n° 12, desembre de 1990, p. 127.

⁴¹² La LNL de 1983 va tenir-se molt present al llarg de tota la tramitació parlamentària de la LPL. Les referències a aquesta norma varen ser constants per part de totes les formacions polítiques amb representació parlamentària, sense excepció. Vid., per totes, *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya* n° 66, Sèrie P, V Legislatura, de 30 de desembre de 1997, sessió plenària n°45, on la major part de les intervencions parlamentàries varen emfatitzar el valor positiu de la llei de 1983. Il·lustra aquesta constatació, a títol d'exemple, la intervenció del diputat Sr.Colom del Grup Mixt, quan va proclamar que *“L'objectiu d'aquesta Llei, l'objectiu central, quin és? Què ens ha mogut a fer-la? Ha estat, bàsicament, el foment, la voluntat del foment de l'ús social del català (...) La Llei del 83 iniciava –de forma tímida, reconeguem-ho, però positiva també– el procés de normalització lingüística. Passats aquests catorze, quinze anys, veiem que de la Llei del 83 en queden tres grans pòsits positius, des del meu punt de vista. El fet que en l'ensenyament primari el català esdevingui llengua coneguda per tots, i per tots els joves d'avui (...) També ha aconseguit que sigui la llengua normal a l'Administració de la Generalitat i a les corporacions locals i a moltes corporacions de dret públic i penso que això també és un altre element a sumar, molt positiu... d'aquest procés. I també ho ha aconseguit en els mitjans de comunicació públics del nostre país. I en altres àmbits, però jo penso que aquests són els tres grans avenços que ha aconseguit la Llei de 1983”* (p. 4485-4486). Resulta també il·lustrativa la intervenció del diputat Sr. Camp Batalla, en representació del grup parlamentari de CiU, a la mateixa sessió plenària on va criticar esmenes presentades pel grup parlamentari Popular emprant com a paràmetre la llei de 1983, quan va proclamar que *“...Per nosaltres, moltes són contràries a la Llei del 83; és a dir, no s'ajusten al que preveu la Llei del 83 i no estan en la línia del que marca la mateixa jurisprudència del Tribunal Constitucional, i això no és una exageració”* (p. 4479). En la mateixa línia va pronunciar-se el grup

disposició legal se centra en articular un aclariment conceptual de certes nocions que ja es trobaven a la LNL, tot i adaptant-la a la nova realitat, als canvis que, a opinió del legislador, varen fer aconsellable la seva modificació⁴¹³. De fet, fins i tot l'estructura formal d'ambdós textos és més o menys similar, afirmació que, en qualsevol cas, ha de modular-se tenint en compte que l'actual LPL regula certs àmbits no previstos a la LNL. La mateixa exposició de motius de la LPL, quan fa referència a l'estructura formal de la disposició, recorda que “segueix, per tant, l'estructura de la llei 7/1983, a la qual s'addicionen els capítols específicament destinats a l'onomàstica i a l'activitat socioeconòmica”⁴¹⁴. En conseqüència, la LPL, a part de regular els Principis Generals de la norma (Capítol Preliminar), ordena el règim jurídicolingüístic a l'àmbit

parlamentari d'Iniciativa per Catalunya-Els Verds, quan el diputat Sr. Ribó va proclamar que “*el marc del 83 va ser la despenalització de la llengua catalana. Voldríem que el marc legal del 97 fos l'impuls, l'avenç en la política lingüística. Hi ha qui ha dit que no calia, que no era oportuna (...) Hi ha qui ha dit que no podia avançar-se sense unanimitat; s'ha intentat. El consens no és mai unanimitat. El 83 –jo era ponent també d'aquella Llei- hi va haver prou batusses entre tots els grups parlamentaris, i no pas en un sentit d'unanimitat i-com s'ha recordat aquí- en temes importants, com per exemple quan el Govern de Catalunya decretava dues xarxes escolars – i això és al DOGC, i ho poden consultar tots vostès, any 82 (...) Nosaltres considerem que aquest és, el text concret, un avenç sobre el del 83, i negar que aquest és un avenç sobre la Llei del 83 és mentir interessadament, perquè tots tenim suficient coneixement legal, polític i lingüístic per apreciar els avenços*” (p. 4492-4493). En representació del grup parlamentari Popular, el diputat Sr. Curtó va proclamar també que “*quan lo mes de febrer lo Partit i el Grup Popular vam ser requerits per l'honorable conseller de Cultura per 'afiançar' una llei que vingués a regular l'ús de les llengües oficials a Catalunya (...) vam resoldre que la transcendència política d'una proposta legislativa d'aquella naturalesa aconsellava, més que la renovació per venciment o per esgotament, aconsellava –deia- l'actualització de la mateixa Llei 7/1983, de normalització lingüística (...) amb l'objectiu de mantindre i de preservar l'acord polític i social que en lo seu dia va permetre la seua aprovació per unanimitat (...) I amb estos criteris nostres de manteniment de la Llei del 83, tant per qüestions de principis com per qüestions de prudència, lo Grup Popular, a lo llarg d'este temps, ha prioritzat el diàleg*”. (p. 4494-4495).

⁴¹³ Entre aquests canvis, l'exposició de motius de la LPL en distingeix els següents: les innovacions tecnològiques; els canvis en el camp cultural i comercial; canvis polítics tals com la incorporació d'Espanya a la Unió Europea regida pel principi del multilingüisme o l'assumpció de competències per part de la Generalitat; canvis en el camp social i sociolingüístic (generalització del coneixement del català, canvi dels fluxos migratoris); evolució del dret lingüístic a nivell estatal (el preàmbul assenyala que aquesta evolució ha estat “*deguda en part a la jurisprudència del Tribunal Constitucional i en part a la legislació catalana i als estudis doctrinals*”); i l'aprovació de certes disposicions de caràcter comunitari i internacional (enumera certes resolucions del Parlament Europeu i la Carta europea de llengües regionals o minoritàries, adoptada com a convenció pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa el 5 de novembre de 1992). El legislador proclama que “*totes aquestes circumstàncies han fet aconsellable de modificar i actualitzar la Llei del 1983*”. Vid. MIRAMBELL ABANCÓ, Antoni; “*La necessitat de modificació de la Llei 7/1983 de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya*”, *Revista de Llengua i Dret*, nº 9, juny de 1987, p. 117-131.

⁴¹⁴ Formalment, la LPL consta de trenta-nou preceptes, vuit disposicions addicionals, tres transitòries i tres de finals. L'articulat es distribueix en un total de set capítols: un Capítol Preliminar que regula els Principis Generals (arts. 1 a 7); el Capítol I que regula l'ús institucional (arts. 8 a 17); el Capítol II que ordena l'onomàstica (arts. 18 i 19); el Capítol III que ordena el règim jurídicolingüístic de l'ensenyament (arts. 20 a 24); el Capítol IV rubricat “els mitjans de comunicació i les indústries culturals” (arts. 25 a 29); el Capítol V que ordena el règim lingüístic de l'activitat socioeconòmica (arts. 30 a 36) i, finalment, el Capítol VI que regula l'impuls institucional (arts. 37 a 39). Per una ampliació sobre el règim jurídicolingüístic a Catalunya, vid. VERNET LLOBET, Jaume (dir.); “Drets lingüístics a Catalunya”, Ed. Cossetània, Barcelona, 2003.

institucional (Capítol I), a l'onomàstica (capítol II), a l'ensenyament (capítol III), als mitjans de comunicació i les indústries culturals (capítol IV), a l'activitat socioeconòmica (capítol V) i, finalment, dedica un darrer capítol a l'ordenació de l' "impuls institucional" (capítol VI).

Particularment interessants són els articles 3 i 4 de la LPL, que regulen l'abast i els efectes de la doble oficialitat lingüística a Catalunya. Aquests preceptes, sota la rúbrica, respectivament, de "llengües oficials" i "drets lingüístics", identifiquen el contingut essencial de l'estatut jurídic de la cooficialitat idiomàtica a Catalunya. L'article 3 confirma que el català "és la llengua oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà", i disposa que, en tant que llengües oficials, "poden ésser emprades indistintament pels ciutadans i ciutadanes en totes les activitats públiques i privades sense discriminació". El precepte afegeix que els actes jurídics fets en qualsevol de les dues llengües tenen, pel que fa a l'idioma, plena validesa i eficàcia. L'article 4 de la llei precisa quines seran les concretes facultats lingüístiques dels ciutadans respecte de les dues llengües declarades oficials. Identifica els següents drets: primerament, el dret a conèixer les dues llengües oficials; segonament, el dret a expressar-se en qualsevol de les dues llengües oficials, oralment i per escrit, en les relacions i els actes públics i privats; en tercer lloc, contempla el dret a ésser atès en qualsevol de les dues llengües oficials en els termes que la llei estableix; en quart lloc, el dret a emprar lliurement qualsevol de les dues llengües oficials en tots els àmbits (concreció legislativa del principi d'opció lingüística modulada pel TC i estudiat anteriorment); finalment, garanteix el dret a no ésser discriminat per raó de la llengua oficial que s'empra. Val a dir que aquest catàleg de drets són reconeguts per la LPL "d'acord amb l'article 3 de l'Estatut d'autonomia, i en el marc d'una política activa de la Generalitat per a crear les condicions que permetin d'arribar a la igualtat plena quant als drets i els deures lingüístics a Catalunya" (art. 4.1), garantint-se que tothom té dret d'adreçar-se bé sigui als "jutjats i tribunals per a obtenir la protecció judicial del dret d'emprar la seva llengua" (art. 4.2) bé sigui a "l'Administració de la Generalitat i al Síndic de Greuges sol·licitant que, en l'àmbit de llurs competències, actuïn per garantir-li els drets lingüístics de forma específica" (art. 4.3).

Caldria recordar que ambós articles 3 i 4, ubicats dins el Capítol Preliminar de la LPL dedicat a l'ordenació dels Principis Generals, ja constaven a la versió de la proposició de llei sobre la renovació del marc legal de la llengua a Catalunya, amb una única diferència, i és que en aquesta versió inicial de la norma no hi constava el paràgraf 3 de l'article 4. Malgrat les múltiples esmenes de modificació⁴¹⁵, supressió⁴¹⁶ i addició⁴¹⁷

⁴¹⁵ Esmenes nº 25, 26, 27, 28, 31 i 34 presentades al text de la proposició. Vid. B.O.P.C. nº 208 de 9 d'octubre de 1997, p.16772-16774.

presentades a ambdós preceptes, la seva dicció va mantenir-se inalterada al llarg de la tramitació parlamentària de la norma, a excepció de l'addició del paràgraf 4t de l'article 4 que deu el seu origen en una esmena transaccional⁴¹⁸.

Per bé que ambdues lleis, la del 83 i l'actual de 1998, han estat els principals mecanismes dels que s'ha servit la Generalitat per articular el règim jurídic de la llengua i vehicular el procés de normalització lingüística a Catalunya, s'han adoptat d'altres iniciatives amb l'objectiu de donar compliment al que contempla l'article 3 de l'EAC. De fet, hom constata que, pel que fa referència al procés de normalització de la llengua catalana, fou bàsicament a partir de 1980 quan va començar-se a articular i organitzar institucionalment una veritable política lingüística a Catalunya, encara que s'ha de tenir present que des del restabliment provisional de la Generalitat el 1977, per tant fins i tot abans de l'EAC de 1979, s'havien formalitzat i implementat certes mesures de normalització del català⁴¹⁹. L'objectiu era clar: calia protegir i fomentar la llengua

⁴¹⁶ Va presentar-se una única esmena de supressió per part del grup parlamentari Popular que proposava suprimir la llei c) del punt 1 de l'article 4 (el dret a ésser atès en qualsevol de les dues llengües oficials en els termes que aquesta Llei estableix), que finalment no va ser aprovada.

⁴¹⁷ Esmenes nº 21 a 24, 26, 29, 32, 33, 35 a 37. Vid. B.O.P.C. nº 208 de 9 d'octubre de 1997, p.16772-16774.

⁴¹⁸ L'article 4 de la proposició de llei, en el text elaborat per la Ponència de la Comissió de Política Cultural (B.O.P.C. nº 208 de 9 d'octubre de 1997, p.15848) deia: "*1. D'acord amb l'article 3 de l'Estatut d'autonomia, i en el marc d'una política activa de la Generalitat per a crear les condicions que permetin d'arribar a la igualtat plena quant als drets i deures lingüístics, a Catalunya tothom té dret a: a) Conèixer les dues llengües oficials. b) Expressar-se en qualsevol de les dues llengües oficials, oralment i per escrit, en les relacions i els actes públics i privats. c) Ésser atès en qualsevol de les dues llengües oficials en els termes que aquesta Llei estableix. d) Emprar lliurement qualsevol de les dues llengües oficials en tots els àmbits. e) No ésser discriminat per raó de la llengua oficial que empra. 2.Tothom pot adreçar-se als jutjats i als tribunals per a obtenir la protecció judicial del dret a emprar la seva llengua*". La Ponència va recomenar l'adopció d'una esmena transaccional entre el text de la Proposició i l'esmena nº 36 presentada per IC-EV consistent en afegir un nou punt 3 a l'article 4 amb el següent text que seria el que s'acabaria aprovant: "*3. Tothom pot adreçar-se a l'Administració de la Generalitat i al Síndic de Greuges, sol·licitant que, en l'àmbit de les seves competències, actuï per garantir els seus drets lingüístics de forma específica*".

⁴¹⁹ Així per exemple, entre aquestes mesures destaca la introducció del català a l'ensenyament el curs 1978-1979, en un context de moltes dificultats derivades del desconeixement de la llengua catalana per part del propi professorat. Vid. SUBIRATS, Marina; "*Dossier: la utilització del català, entre la precarietat i la normalització*", *Saber* nº 1, febrer de 1980. També, vid. MARÍ, Isidor; "*La política lingüística de la Generalitat de Catalunya*", a MARTÍ CASTELL, Joan (coord.); "*Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització*", Ed. Columna, Barcelona, 1991, p. 85-101. Ambdues obres valoren dades sociolingüístiques i constaten que l'any 1978 l'obligatorietat de l'assignatura de català restava frenada per importants dificultats tals com la constatació que el 46% del professorat de la província de Barcelona no sabia parlar el català, el que "*explica que el 32% dels alumnes de primària d'aquesta demarcació encara no tinguessin cap classe en català el curs 1978-1979, o que el mateix curs el 55% de centres de BUP i COU no impartissin encara les hores reglamentàries de català*". Això no obstant, cal dir que la introducció de l'ensenyament del català al sistema educatiu es normativitzaria de forma completa a partir de 1980, amb el Decret 142/1980 de 8 d'agost, que regula la incorporació de l'ensenyament de la llengua catalana a l'educació pre-escolar, EGB, BUP i FP, així com al Decret 153/1980 de 12 de setembre, que incorpora l'ensenyament del català a COU (Cursos d'Orientació Universitària). Vid. MARÍ, Isidor; "*El Pla general de normalització lingüística de*

catalana, corregint la greu situació en la que es trobava com a conseqüència del que l'exposició de motius de la LNL de 1983 qualificaria com “*les prohibicions i les persecucions contra la llengua i la cultura catalanes desfermades a partir del 1939*”. Calia normalitzar la llengua catalana, que l'etapa franquista havia condemnat a una situació de precarització.

Fou al llarg de la primera legislatura del Parlament català, entre els anys 1980 i 1984, quan varen cimentar-se els fonaments del que s'acabaria consolidant com una veritable política de normalització lingüística a Catalunya. Així per exemple, l'any 1980 es crearia la Direcció General de Política Lingüística amb l'objectiu declarat de “*fer possible el desenvolupament de l'article 3 de l'Estatut de Catalunya i fomentar l'ús del català a les institucions oficials i a les privades*”, així com tenir “*cura de l'efectiva aplicació de les lleis emanades del Parlament de Catalunya en aquest camp*”, que s'acabaria consolidant, amb el temps, com un dels principals actors del procés de normalització lingüística⁴²⁰. El 2 d'octubre del mateix any el Parlament de Catalunya

Catalunya: un marc estratègic per a la definició i l'execució de les polítiques lingüístiques” a D.D.A.A. “Actes del Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística. Barcelona, 9 i 10 de novembre de 1995”, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1997, p. 205.

⁴²⁰ El Decret 115/1980, de 23 de juny, d'estructuració orgànica del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya (D.O.G.C. n° 75 de 23 de juliol de 1980), va adscriure a aquest Departament una Direcció General de Política Lingüística. El seu article setè va ordenar que “*1. La Direcció General de Política Lingüística té com a objectiu fer possible el desenvolupament de l'article 3r de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i fomentar l'ús del català a les institucions oficials i a les privades. Tindrà cura de l'efectiva aplicació de les lleis emanades del Parlament de Catalunya en aquest camp. 2. El Director General de Política Lingüística exercirà, dintre de les matèries que li siguin pròpies, les funcions que li assenyalava l'article 7è del Decret de 18 de setembre de 1978, i totes les altres que li siguin encomanades per ordre o delegació del Conseller*”.

L'article tercer del Decret 220/1980 de 3 d'octubre (D.O.G.C. n° 95 de 19 de setembre de 1980), va acordar que en el si de la Direcció General de Política Lingüística es crearien el Servei de Normalització de l'ús oficial de la llengua catalana i el Servei d'Assessorament Lingüístic. El Servei de Normalització Lingüística tenia com a principal objectiu fomentar l'expansió de la llengua catalana “*en els usos públics, oficials i no oficials, així com l'organització de campanyes d'informació i de sensibilització popular sobre la necessitat de la normalització i les vies per aconseguir-la*”. Es contemplava, així mateix, que el Servei d'Assessorament Lingüístic hauria de realitzar “*tasques d'assessorament lingüístic de les entitats oficials i no oficials, públiques i privades*” i havia de fomentar la “*difusió del coneixement del català per part dels adults, garantint o coordinant l'activitats culturals diverses*”. També va crear-se un Institut de Sociolingüística Catalana, l'objectiu del qual era l'estudi de la situació de la llengua.

Val a dir que, en els seus inicis, àmbits molt importants de la política lingüística no varen ser centralitzats i assumits per aquesta Direcció sinó que els assumiren d'altres departaments de la Generalitat. Així per exemple, l'actuació en l'àmbit de l'Administració Pública va atribuir-se al Departament de Governació; l'àmbit educatiu al Departament d'Ensenyament; i l'àmbit dels mitjans de comunicació a la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, organisme adscrit al Departament de la Presidència.

Per Decret 53/2003, de 20 de febrer, la Direcció General de Política Lingüística s'ha reestructurat orgànicament (D.O.G.C. n° 3837 de 6 de març de 2003). L'article 1 d'aquesta disposició reglamentària ratifica que aquesta Direcció “*té com a objecte impulsar el desplegament i l'aplicació de la legislació lingüística derivada de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia i vetllar per l'aplicació de la política lingüística que estableix el Govern*”, complint a tal fi les funcions que venen enumerades a l'apartat 2n del mateix precepte. El Decret disposa que la Subdirecció General de Política Lingüística, sota la dependència de la Direcció General, coordinarà l'actuació dels òrgans que té adscrits i del secretariat del Consell Social de la Llengua Catalana. Els òrgans que depenen de la Subdirecció General són els

adoptava l'acord de tramitació de la iniciativa parlamentària conjunta de la Proposició de Llei de normalització lingüística a Catalunya que, tres anys més tard, s'acabaria aprovant com a LNL⁴²¹. Aquesta llei, tal i com s'ha estudiat, significaria un pas trascendental en el procés de recuperació de la llengua catalana previst a l'article 3 de l'EAC. Fixaria les regles del joc i establiria un marc juridicolingüístic per a Catalunya que, en paraules del legislador català, “*va comportar la despenalització del català i en catorze anys de vigència ha permès que se n'estengués el coneixement*”. Aquesta disposició ordenaria el marc jurídic del procés de normalització de la llengua catalana durant més d'una dècada, fins el 1998 quan va aprovar-se la LPL. D'aqueixa etapa inicial l'organització d'importantes campanyes de sensibilització, l'adopció de certes disposicions tendents a iniciar el procés de normalització de l'ús del català en determinats àmbits⁴²² o la difusió del coneixement de la llengua catalana, tan dins el sistema d'ensenyament com fora, amb mesures tals com la creació del Servei d'Assessorament Lingüístic⁴²³.

Val a dir que la qüestió lingüística s'ha consolidat, al llarg de les següents legislatures del Parlament de Catalunya, com un dels temes que han adquirit un cert protagonisme en el si de la política catalana, situació en part incentivada pel paper que juga la llengua catalana en tant que tret identitari català⁴²⁴. Tal com s'ha advertit doctrinalment⁴²⁵, els temes de política lingüística han centrat l'atenció dels grups parlamentaris a l'hora de controlar o impulsar l'acció de govern. Il·lustra aquesta conclusió, la constatació que, per exemple, a la tercera legislatura, més del 12% de les proposicions no de llei aprovades pel Parlament català ho foren per aquesta temàtica lingüística, amb una

següents: a) el Servei d'Assessorament Lingüístic (art. 3); b) el Servei de Normalització Lingüística (art. 5); c) l'Institut de Sociolingüística Catalana (art. 8); d) la Secció d'Actuació Administrativa (art. 9).

⁴²¹ Vid. B.O.P.C. n° 11 de 16 d'octubre de 1980.

⁴²² Per exemple, vid. Decret 90/1980 de 27 de juny (D.O.G.C. de 16 de juliol de 1980), que establia la normalització del català als òrgans de la Generalitat.

⁴²³ Decret 220/1980, de 3 d'octubre, creant diversos Serveis en el si de la Direcció General d'Activitats Artístiques i Literàries, de la Direcció General de Política Lingüística i de la Direcció General de Difusió Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació (D.O.G.C. n° 95 de 19 de setembre de 1980). Vid. MOLL, Aina; “*Les accions institucionals per a la normalització lingüística a Catalunya*”, a ALEMANY, Rafael (ed.); “*Processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual*”, Cursos Internacionals de Benidorm, Universitat d'Alacant, p. 113.

⁴²⁴ Vid. ARGELAGUET ARGEMÍ, Jordi; “*El procés d'elaboració de la llei de política lingüística*”, Ed. Mediterrània, 1998, p. 27.

⁴²⁵ Vid. ARGELAGUET ARGEMÍ, Jordi; “*El treball parlamentari sobre la llengua catalana i el seguiment del procés de normalització lingüística durant les tres primeres legislatures del Parlament de Catalunya (1980-1992)*”, *Revista de Llengua i Dret* n° 22, desembre de 1994, p. 93-104.

tendència clarament ascendent en relació als percentatges de la primera legislatura, que se situaven entorn al 5%⁴²⁶.

A partir de 1990 s'encetaria el que hom ha qualificat com una nova etapa en aquest procés de normalització lingüística, sota l'impuls de la Direcció General de Política Lingüística⁴²⁷. De fet, doctrinalment s'ha constatat que ja el 1988 va advertir-se la necessitat de renovar el model de política lingüística seguit fins aleshores per la Generalitat, necessitat de renovació que hom atribueix a la concurrència de diferents factors tals com l'evolució de la situació sociolingüística del Principat que plantejava noves necessitats i noves exigències; l'anàlisi crítica de l'experiència de quasi una dècada de política lingüística autonòmica; o, per tots, els canvis polítics derivats del procés d'integració europea⁴²⁸. En aquest context, el 1989, desde la Direcció General de Política Lingüística varen iniciar-se dues línies d'actuació complementàries: una primera, va centrar-se en promocionar l'elaboració d'un conjunt d'estudis tendents a analitzar la situació sociolingüística i les possibilitats que oferia el marc normatiu per actuar-hi; la segona, va consistir en la formulació d'un Pla General de Normalització Lingüística on totes les institucions públiques i privades veiessin especificats els seus objectius i la seva participació en el procés de normalització de la llengua⁴²⁹. Aquest Pla General fou aprovat pel Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya el 7 de març de 1995. Fou concebut per esdevenir l'instrument marc on s'havien de concretar els grans objectius de política lingüística compartits pels poders públics i pels principals agents de la societat civil. Aquest Pla estratègic, caracteritzat pel seu caràcter obert i flexible, va dissenyar l'esquelet del que havia de ser el procés de normalització de la llengua catalana en diferents àmbits, inclòs el de l'Administració de Justícia, el que serà objecte d'estudi més endavant. En aquest sentit, l'anàlisi de la política pública lingüística en l'àmbit judicial resultarà particularment interessant perquè aquesta ha estat una via emprada per la Generalitat per subsanar i corregir certes mancances que presenta el

⁴²⁶ Font: ARGELAGUET ARGEMÍ, Jordi; *“El treball parlamentari sobre la llengua catalana i el seguiment del procés de normalització lingüística durant les tres primeres legislatures del Parlament de Catalunya (1980-1992)”*, cit. nota supra, p. 96-98 i 102-103.

⁴²⁷ Vid. MARÍ, Isidor; *“La planificació lingüística a Catalunya. Experiències més significatives”* a D.D.A.A. *“III Jornades de Sociolingüística: Normalització i Planificació Lingüístiques. Alcoi, 25 i 26 de març de 1994”*, Ed. Ajuntament d'Alcoi, 1994, p. 55.

⁴²⁸ Vid. MARÍ, Isidor; *“La planificació lingüística a Catalunya. Experiències més significatives”*, cit. nota supra p. 54. Vid., també, ARGELAGUET ARGEMÍ, Jordi; *“El procés d'elaboració de la llei de política lingüística”*, cit. nota supra p. 27-34.

⁴²⁹ Vid. *“Pla General de Normalització Lingüística”*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. Vid. també, MARÍ, Isidor; *“La planificació lingüística a Catalunya. Experiències més significatives”*, cit. nota supra p. 55. Vid. *“Llibre blanc de la Direcció General de Política Lingüística”*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1983.

marc normatiu, que obstrueixen l'efectivitat dels drets lingüístics dels justiciables derivats del règim de cooficialitat lingüística, en els termes que s'estudiaran.

Val a dir que aquesta fou una etapa política en la que va gestar-se la percepció, cada vegada més arrelada, de la necessitat de reordenar el marc jurídicolingüístic de la LNL. Ja al 1993 va formular-se un intent, fallit, de reforma de la LNL, que ja aleshores certs sectors consideraven obsoleta a causa dels canvis produïts en diversos àmbits. En aquest context, el govern de la Generalitat va proposar una reforma del marc legal de la política lingüística a Catalunya, que finalment no va acabar de coallar⁴³⁰. Amb tot, en aquest període s'apuntarien uns objectius que, uns anys més tard, mercès a un context polític que afavoriria el canvi, acabarien afavorint la renovació del marc legal de la política lingüística a Catalunya⁴³¹.

Amb l'aprovació de la LPL el 1998 s'obria una nova etapa caracteritzada per la vocació d'aprofundir la línia que havia esbossat, quinze anys abans, la LNL, donant compliment a les previsions de l'article 3.3 de l'EAC.

C) El marc jurídic de l'aranès.

El darrer paràgraf de l'article 3 de l'EAC disposa que *“la parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció”*.

Prima facie, esdevé convenient assenyalar que l'aranès, varietat dialectal de la llengua occitana pròpia de la Vall d'Aran⁴³², d'acord amb el que disposa l'article 2 de la Llei 16/1990 de 13 de juliol, sobre règim especial de la Vall d'Aran⁴³³, gaudeix d'estatut

⁴³⁰ Per una ampliació, vid. ARGELAGUET ARGEMÍ, Jordi; “El procés d'elaboració de la llei de política lingüística”, cit. nota supra p. 31-32.

⁴³¹ Vid. ARGELAGUET ARGEMÍ, Jordi; “El procés d'elaboració de la llei de política lingüística”, cit. nota supra p. 33-34. L'autor, s'ha apuntat diversos factors que varen afavorir que fos a partir de 1996 el moment propici, tant pel context polític com pel calendari, per tirar endavant una reforma legislativa d'aquesta entitat. Entre aquests factors favorables a les propostes de canvi, identifica els següents: *“el fet que no hi ha cap sentència pendent en el Tribunal Constitucional per temes lingüístics; tampoc no hi ha cap campanya electoral a la vista; CiU, tot i no tenir majoria absoluta, compta amb diverses alternatives possibles de pacte en el Parlament de Catalunya; i, finalment, CiU compta amb una certa capacitat de pressió i d'incidència en el Govern espanyol perquè aquest no té majoria absoluta”*. D'aquesta manera, l'autor conclou que a finals de 1996, la proposta de modificar el marc legal i fer una nova llei de política lingüística a Catalunya *“no sols ja compta amb la ‘llum verda’ jurídica gràcies a les sentències del Tribunal Constitucional de 1991 i 1993, sinó que també té ‘llum verda’ política, atesa la correlació de forces als Parlaments català i espanyol”*.

⁴³² Cal recordar que la llengua d'oc o occità pertany al grup de llengües romàniques o neollatines i està constituït per cinc grups dialectals: el provençal, el llemosí, el alvernès, el llenguadocès i el gascò. L'aranès és una variant del dialecte gascò.

⁴³³ Publicada al D.O.G.C. n° 1326 de 3 d'agost de 1990.

d'oficialitat lingüística en aquest territori. D'aquesta manera, per bé que l'EAC no contempla expressament aquesta previsió, la llengua aranesa gaudeix d'un estatut d'oficialitat a la Vall d'Aran, oficialitat que troba el seu fonament normatiu en una llei del Parlament de Catalunya: la llei 16/1990 de 13 de juliol.

Aquesta llei conté diverses referències a la llengua aranesa, en tant que element identitari d'aquest territori. Ja en el preàmbul, la norma disposa que *“en el conjunt de Catalunya ressalta per la seva pròpia personalitat Aran o la Vall d'Aran, territori lligat per la situació geogràfica, pels orígens històrics, per la llengua i per la cultura a les terres gascones i a la gran família occitana, però unida lliurement, a través de pacte, al Principat de Catalunya”*, i afegeix que *“l'adhesió dels aranesos a llur llengua i, sobretot, la seva antiquíssima tradició cultural i política han merescut que la Disposició Addicional Primera de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, recollint un desig expressat pels aranesos en el procés d'elaboració de l'Estatut, faci un reconeixement exprés de la seva peculiaritat”*. La mateixa exposició de motius disposa que *“aquesta llei restitueix als aranesos de forma actualitzada una estructura administrativa que... pot fer possible la gestió més immediata de les atribucions que afecten directament els interessos peculiars del territori, com són: el restabliment de l'organització administrativa pròpia, la normalització, la protecció i l'ensenyament de l'aranès i la conservació de les seves peculiaritats culturals...”*.

Partint d'aquesta premissa, proclamada al preàmbul de la disposició, l'article 2 de la llei, ubicat dins el Títol I rubricat *“Disposicions Generals”*, ordena el règim lingüístic a la Vall d'Aran. Aquest precepte conté quatre previsions en matèria lingüística: primerament, disposa que l'aranès *“és oficial a la Vall d'Aran”*, així com *“també ho són el català i el castellà, d'acord amb l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya”*; segonament, disposa que d'acord amb l'article 3.4 de l'Estatut, *“l'aranès ha d'ésser objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció, i se n'ha de garantir l'ús tant en el sistema educatiu com en l'activitat de l'Administració de la Generalitat i dels mitjans dependents de la CCRT (Corporació Catalana de Ràdio i Televisió) en el territori de la Vall d'Aran”*; en tercer lloc, aquest precepte disposa que la Generalitat i les institucions d'Aran han d'adoptar les mesures necessàries per a garantir el coneixement i l'ús normal de l'aranès i per a impulsar-ne la normalització; finalment, el darrer paràgraf del precepte contempla el mandat de la Generalitat i les institucions d'Aran de vetllar per la conservació, la promoció i la difusió de la cultura aranesa.

L'article 20.2 de la llei, en matèria competencial, estableix que el Consell General té *“competència plena en tot allò que fa referència al foment i l'ensenyament de l'aranès i de la seva cultura, d'acord amb les normes de caràcter general vigents a tot Catalunya en el camp de la política lingüística i educativa”*. En compliment d'aquesta atribució competencial, el Consell General ha adoptat diverses mesures tendents a fomentar i

normalitzar l'ús de l'aranès, en tant que llengua oficial del territori. Val a dir que el Consell General disposa d'una entitat, l'Oficina de Foment i Ensenyament de l'Aranès (OFEA), que ha assumit la funció de vetllar per la protecció i el foment d'aquest idioma⁴³⁴. A títol d'exemple i centrant l'anàlisi a l'àmbit judicial, en el marc d'aquesta política lingüística de normalització de l'aranès, al llarg dels anys 2000 i 2001 el Consell General d'Aran va promoure un conjunt d'actuacions que perseguen l'objectiu d'iniciar un veritable procés d'introducció de l'aranès a la Justícia. Aquesta iniciativa va cristal·litzar amb la signatura d'un Conveni amb el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i el Consell General del Poder Judicial, aprovat per unanimitat pel Ple del Consell General d'Aran el 25 d'abril i signat el 16 de juny⁴³⁵.

Finalment, la Disposició final segona de la Llei 16/1990 de 13 de juliol, sobre règim especial de la Vall d'Aran, conté una darrera menció a la llengua aranesa quan contempla el mandat de la publicació d'una versió en aranès de la pròpia norma al B.O.P.C. i al D.O.G.C., a continuació de la versió catalana⁴³⁶.

Aquestes previsions han de posar-se en relació amb el que disposa l'article 7 de la LPL catalana. Aquest precepte, que porta per títol "*reconeixement i protecció de l'aranès*" preveu que aquesta llengua es regeix, pel que fa a l'ús, per la Llei 16/1990, del 13 de juliol, sobre el règim especial de la Vall d'Aran, que s'ha estudiat pel que fa a les seves previsions idiomàtiques, i, supletòriament, pels preceptes de la LPL. L'article 7 afegeix que, en qualsevol cas, els articles de la LPL del 98 "*mai no poden ésser interpretats en perjudici de l'ús de l'aranès*".

Cal dir que aquesta dicció de l'article 7 de la LPL ja figurava al text inicial de la proposició de llei, i no fou objecte de cap esmena⁴³⁷, el que prova l'existència d'un

⁴³⁴ Un estudi sobre el coneixement i els usos lingüístics a la Vall d'Aran a l'any 2000 dut a terme per un equip de la Universitat de Lleida amb el suport de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i la Direcció General XXII de la Comissió Europea, dades del qual consten a l'Informe anual sobre Política Lingüística de la Direcció General de Política Lingüística corresponent a l'any 2001, p. 173-176, denota un creixement del coneixement declarat de l'aranès (que el 2000 arribava al 68,1% de la població que el parla i el 35,8% que el sap escriure). El 1996, el Mapa Sociolingüístic de Catalunya, contemplava que el sabia parlar un 64,8% i el sabia escriure el 25%, mentre que al conjunt de l'occitània francesa, el sabia parlar només el 16% de la població. El mateix estudi, advertia, però, un descens de l'ús declarat, de manera que només un 36,4% de la població de la Vall d'Aran el parla habitualment a casa; el 42,5%, amb els veïns; i el 36,9% al treball. Font: Informe anual sobre Política Lingüística de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, corresponent a l'any 2001, p. 173-174.

⁴³⁵ Estudi ampliat més endavant.

⁴³⁶ Disposició Final Segona de la Llei 16/1990 de 13 de juliol: "*La versió en aranès d'aquesta Llei s'ha de publicar en el Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya i en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya a continuació de la versió catalana...*".

⁴³⁷ Vid. B.O.P.C. n.º 225 de 21 de novembre de 1997, p. 16775.

ampli consens entre totes les forces amb representació parlamentària en aquesta matèria⁴³⁸.

Al llarg del seu articulat, la LPL conté diverses referències expresses a la llengua aranesa. Ja en el preàmbul de la LPL es proclama que la disposició “*reconeix, empara i fomenta l’ensenyament i l’ús de l’aranès a la Vall d’Aran, amb una referència a la Llei 16/1990 del 13 de juliol, sobre el règim especial de la Vall d’Aran, i amb ple respecte per les competències de les institucions pròpies de la Vall d’Aran*”. Els articles 1.1⁴³⁹, 18.1⁴⁴⁰, 19.3⁴⁴¹, 25.3⁴⁴², 26.5 i 26.6⁴⁴³ i la Disposició Final Primera⁴⁴⁴ contenen

⁴³⁸ L’existència d’aquest acord polític no obsta que emergissin tesis no del tot coincidents sobre l’abast del règim de tutela que havia de concedir-se a la llengua aranesa. En aquest sentit, resulta il·lustrativa, per totes, la intervenció en aranès del diputat Sr. Carod-Rovira, en representació d’Esquerra Republicana de Catalunya, a la sessió plenària del Parlament de Catalunya nº 45.3 de 30 de desembre de 1997, celebrada en motiu del debat de la Proposició de Llei sobre els usos lingüístics a Catalunya, quan va proclamar: “*Respecte dera lengua pròpia dera Val d’Aran, er aranés, aguest Parlament n’a perdut era oportunitat de demostrar quina ei era proteccion que cau dar a ua lengua pròpia damb dificultats de superviuença. Suposadament calerie dar ar aranés eth tracte que demoram recèber entath catalan, Aran ei a Catalunha ço que Catalunha ei a Espanha. Tot protegint er aranés, protegim eth catalan; protegint er aranés, dam ath rèste deth mon ua mòstra de lo que creiguem que cau hèr des d’un parlament entara promocion d’ua lengua pròpia, era competència legislativa dera quau mos correspon absolutaments. Maugrat eth marc limitat d’aguesta lei, demoram qu’es aranesi posquem impolsar er usatge der occitan d’era Val d’Aran ena Administracion locau, autonmica e estatau; en ensenhament obligatòri, segondari e universitari; enes mieis de comunicacion pòblics e privats en un percentatge molt superior ar actuau; ena vida publica en generau, mès tanben ena vida privada e enes relacions toristiques e comercials . Demoram que maugrat es restriccions d’aguesta lei er occitan de Catalunya seguisque viu en Aran*”. Vid. D.S.P.C. nº 66, Sèrie P, de 30 de desembre de 1997, p. 4490-4491.

⁴³⁹ Art. 1.1 de la LPL: “*L’objecte d’aquesta Llei és el desenvolupament de l’article 3 de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya, per tal d’emparar, fomentar i normalitzar l’ús de la llengua catalana en tots els àmbits i l’ús de l’aranès a la Vall d’Aran, i de garantir l’ús normal i oficial del català i del castellà*”.

⁴⁴⁰ Art. 18 de la LPL: “*1. Els topònims de Catalunya tenen com a única forma oficial la catalana, d’acord amb la normativa lingüística de l’Institut d’Estudis Catalans, excepte els de la Vall d’Aran, que tenen l’aranesa*”. D’acord amb el Decret 59/2001 de 23 de gener, sobre l’ús de la toponímia, el Consell General de la Vall d’Aran s’ha incorporat a la Comissió de Toponímia de Catalunya. L’Informe anual sobre Política Lingüística de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, corresponent a l’any 2001, p. 176, consigna que l’any 2001 l’Oficina de foment i ensenyament de l’aranès va col·laborar amb la Comissió de Toponímia de Catalunya i l’Institut d’Estudis Catalans per realitzar la correcció de la toponímia aranesa, en el marc dels treballs per elaborar el Nomenclàtor toponímic oficial de Catalunya. Cal recordar que ja la LNL de 1983 contemplava dues referències expresses a l’aranès en l’àmbit de la toponímia. L’article 12.1 de la LNL deia que “*Els topònims de Catalunya, excepte els de la Vall d’Aran, tenen com a única forma oficial la catalana*”. L’article 28.3 de la disposició, fixava que “*els topònims de la Vall d’Aran tenen com a forma oficial l’aranesa*”.

⁴⁴¹ Art. 19.3 de la LPL, pel que fa al règim lingüístic de l’antroponímia disposa que: “*Aquesta norma és aplicable als noms i als cognoms aranesos respecte a la normativa lingüística aranesa*”.

⁴⁴² L’art. 25.3 de la LPL, en matèria de mitjans de radiodifusió i televisió públics, disposa que: “*La Corporació Catalana de Ràdio i Televisió ha de garantir la programació regular d’emissions radiotelefòniques i televisives en aranès per a la Vall d’Aran*”. Aquesta previsió ha de posar-se en relació amb el que disposa l’article 2.2 *in fine* de la Llei 16/1990 de 13 de juliol, sobre el règim especial de la Vall d’Aran, quan contempla el mandat de garantir l’ús de l’aranès “*en l’activitat... dels mitjans dependents de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió en el territori de la Vall d’Aran*”.

mencions expresses a l'aranès, si bé projectades a àmbits molt particulars tals com la toponímia, l'antroponímia o els mitjans de comunicació.

Cal recordar que l'anterior LNL de 1983 ja ordenava, amb ànim tuïtiu, la llengua aranesa. El Títol V de la norma, rubricat “*de la normalització de l'ús de l'aranès*”, contenia un únic precepte, l'article 28, que ordenava diferents prescripcions en relació a aquest idioma. En particular, establia les següents directrius: en primer lloc, disposava que l'aranès era la llengua pròpia de la Vall d'Aran, establint que “*els aranesos tenen el dret de conèixer-la i d'expressar-s'hi en les relacions i els actes públics dins aquest territori*”, garantint ja un estatut jurídic de diguem-ne pseudo-oficialitat lingüística; segonament, deia que la Generalitat de Catalunya, juntament amb les institucions araneses, havia d'adoptar les mesures necessàries per garantir el coneixement i l'ús normal de l'aranès a la Vall d'Aran i per impulsar-ne la normalització; en tercer lloc, disposava que els topònims de la Vall d'Aran tenien com a forma oficial l'aranesa; en quart lloc, deia que el Consell Executiu havia de proporcionar els mitjans que garantissin l'ensenyament i l'ús de l'aranès als centres escolars de la Vall d'Aran; així mateix, establia que el Consell Executiu havia de prendre les mesures necessàries a fi que l'aranès fos emprat en els mitjans de comunicació social a la Vall d'Aran; finalment, deia que qualsevol reglamentació sobre ús lingüístic consegüent a la LNL hauria de tenir en compte l'ús de l'aranès a la Vall d'Aran⁴⁴⁵.

⁴⁴³ L'art. 26 de la LPL, en matèria de mitjans de radiodifusió i televisió de concessió, disposa que: “(...) 5. *Les emissores de radiodifusió i de televisió han de garantir que en la programació de música cantada hi hagi una presència adequada de cançons produïdes per artistes catalans i que com a mínim el vint-i-cinc per cent siguin cançons interpretades en llengua catalana o en aranès.* 6. *Les emissores a què fa referència aquest article que emeten o distribueixen per a la Vall d'Aran han de garantir una presència significativa de l'aranès en llur programació*”. L'anterior LNL de 1983 ja contemplava la normalització de la llengua aranesa en els mitjans de comunicació social a la Vall d'Aran a l'article 28.5.

⁴⁴⁴ Disposició Final Primera de la LPL, apartat 2n, disposa la modificació de l'article 294.2 de la Llei 8/1987 de 15 d'abril, municipal i de règim local de Catalunya, establint-se que queda redactat en els següents termes: “*D'acord amb llurs ofertes d'ocupació pública, les entitats locals han de seleccionar el personal per mitjà de convocatòria pública i dels sistemes de concurs, oposició i concurs oposició lliures (...)* En el procés de selecció, *s'ha d'acreditar el coneixement del català i, en els ens locals de la Vall d'Aran, també de l'aranès, tant en l'expressió oral com en l'escripta, en el grau adequat a les funcions pròpies de les places de què es tracti*”.

⁴⁴⁵ Art. 28 de la LNL: “1. *L'aranès és la llengua pròpia de la Vall d'Aran. Els aranesos tenen el dret de conèixer-la i d'expressar-s'hi en les relacions i els actes públics dins aquest territori.* 2. *La Generalitat, juntament amb les institucions araneses, ha de prendre les mesures necessàries per garantir el coneixement i l'ús normal de l'aranès a la Vall d'Aran i per impulsar-ne la normalització.* 3. *Els topònims de la Vall d'Aran tenen com a forma oficial l'aranesa.* 4. *El Consell Executiu ha de proporcionar els mitjans que garanteixin l'ensenyament i l'ús de l'aranès als centres escolars de la Vall d'Aran.* 5. *El Consell Executiu ha de prendre les mesures necessàries perquè l'aranès sigui emprat en els mitjans de comunicació social a la Vall d'Aran.* 6. *Qualsevol reglamentació sobre ús lingüístic consegüent a aquesta Llei ha de tenir en compte l'ús de l'aranès a la Vall d'Aran*”.

Un dels temes que més debats doctrinals ha centrat en matèria d'ordenació jurídica de la llengua aranesa és el relatiu al reconeixement del seu estatut d'oficialitat lingüística.

Tal com s'ha estudiat, l'article 3.4 de l'EAC no predica l'oficialitat de l'aranès. Es limita a reconèixer que és una llengua que ha de ser objecte d'ensenyament i, en paraules de l'Estatut, "*d'especial respecte i protecció*". És més, un estudi dels treballs i debats parlamentaris sostinguts en motiu de la tramitació i aprovació d'aquest epígraf, permet concloure que aquesta omisió, aquesta falta de reconeixement exprés d'un estatut d'oficialitat per l'aranès en seu estatutària era volguda.

En aquest sentit, cal recordar que la primera versió inicial de l'article 3 del que hauria d'esdevenir l'avantprojecte d'EAC, elaborada per la Comissió dels Vint a Sau, no contenia cap menció a la llengua aranesa⁴⁴⁶. Finalment, però, la versió definitivament aprovada d'avantprojecte d'EAC subsanaria aquesta mancança, incloent un paràgraf 4t que deia "*La parla aranesa serà objecte d'especial respecte i protecció*"⁴⁴⁷. Foren diverses les esmenes que varen presentar-se tendents a modificar aquesta previsió, instant que es garantís, ja en seu estatutària, una previsió d'oficialitat de l'aranès, propostes que foren desestimades⁴⁴⁸. Val a dir que l'origen de la dicció definitivament

⁴⁴⁶ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra, p. 226-227.

⁴⁴⁷ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra, p. 254.

⁴⁴⁸ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum III, cit. nota supra, p. 563. Destaquen dues esmenes en aquesta línia. Primerament, l'esmena presentada pel senador Sr. Solé Sabarís que proposava la següent dicció: "*La parla aranesa, en el seu domini lingüístic de la Vall d'Aran, tindrà les mateixes consideracions d'oficialitat que l'Estatut atorgui a la llengua catalana*". En la justificació de l'esmena va proclamar que "*L'aranès és la llengua pròpia dels habitants de la Vall d'Aran. És una variant del gascó, la llengua que es parla a la Gasconya, que és a la seva vegada un dialecte de l'occità*". Segonament, destaca l'esmena presentada pel senador Sr. Xirinacs que proposava la següent dicció del paràgraf 4t de l'EAC: "*La llengua occitana, en la seva variant aranesa, serà la cooficial amb el castellà a la Vall d'Aran*". Aquesta darrera esmena fou defensada a la sessió del Ple de Parlamentaris de Catalunya celebrada el 15 de desembre de 1978 en els següents termes: "*Reconeix en l'apartat en què es proposa l'esmena la realitat que a la Vall d'Aran es parla una llengua diferent del català, que es diu parla aranesa. En l'esmena que es proposa l'esmentada parla aranesa no és més que una variant de la llengua occitana, del dialecte gascó, per això es diu la llengua occitana en la seva variant aranesa. No es tracta aquí de demostrar-ho; els lingüistes ho ensenyen i ho proven. Establir com fa l'Estatut la cooficialitat del català a la Vall d'Aran és una imposició tan greu com acceptar d'entrada la cooficialitat del castellà a Catalunya. Si ho fem és per imposició de l'Estat, amb respecte a Catalunya. Però una declaració com fa l'Estatut en el sentit de dir que la parla aranesa serà objecte d'especial respecte i protecció és fer el mateix que va fer el decret sobre Lengües Regionales del 31 d'octubre de 1975, i que va ser objecte de tantes crítiques i de refús (...) Valgui aquesta proposició d'esmena per fer que els catalans no apliquem als altres companys dels Països Catalans la mateixa política lingüística que els castellans han fet amb nosaltres. Això ens obliga a no imposar un criteri lingüístic imperialista, i em sembla que l'article 3 de la Constitució diu que seran oficials les diferents llengües en les respectives Comunitats Autònomes. No diu "de" les respectives Comunitats Autònomes. Hi ha dues llengües, com a mínim, que jo sàpiga, a part d'altres que en puguin sortir, que són la catalana aquí i l'aranesa a la Vall d'Aran (...) La Vall d'Aran, des del punt de vista de la llengua, és claríssim que no té la nostra com a llengua pròpia. Res més*". El parlamentari Sr. Solé Tura va manifestar-se obertament contrari a aquesta esmena, al·legant que "*Crec que no mereix ni tan sols una resposta en*

aprovada d'aquest paràgraf es deu a una esmena presentada pel PSC a l'avantprojecte d'Estatut que proposava que l'apartat 4t digués *“la parla aranese serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció”*, amb l'objectiu *“d'explicitar una de les principals formes de protecció i respecte a la riquesa lingüística del nostre país”*. L'article 3 del Projecte d'EAC ja contemplaria aquesta dicció del paràgraf 4t que s'acabaria aprovant en la versió definitiva del precepte.

Cal dir que certs moviments cívics de la Vall d'Aran, en el decurs de la tramitació parlamentària del Projecte d'EAC, varen movilitzar-se per aconseguir una modificació de la dicció de l'article 3 del Projecte. Destaca la iniciativa, tramesa a l'Assamblea de Parlamentaris de Catalunya per l'Associació de Veïns de la Vall d'Aran i per la “Comissió pro-reinstauració de les institucions històriques de la Vall d'Aran” el juliol de 1979, amb l'objectiu d'instar la modificació de l'expressió *“parla aranese”* per la de *“llengua de la Vall d'Aran”*, al·legant que *“aquesta petició obeeix al desig popular de voler que la nostra llengua sigui tractada en peu d'igualtat amb les altres llengües peninsulars, i com les tracta amb esperit igualitari en el seu conjunt la mateixa Constitució. Ho fa també més clarament necessari el fet que en català ‘parla’ sigui sinònim de llenguatge, mot que té connotacions no desitjables, ja que tot el poble aranès la coneix com a llengua i d'altra banda el nom de ‘llengua de la Vall d'Aran’ evita tota futura controvèrsia sobre enfocaments del nom. Però tinguin en compte que ho requereix per damunt de tot la dignitat de la llengua en què s'haurà d'expressar el Consell General de la Vall d'Aran”*⁴⁴⁹. Aquesta petició no fou atesa, de la mateixa manera que tampoc varen aprovar-se les esmenes tendents a garantir un estatut d'oficialitat de l'aranès en seu estatutària.

Això no obstant, tal i com ja s'ha estudiat, una llei del Parlament de Catalunya, la llei 16/1990 de 13 de juliol, sobre règim especial de la Vall d'Aran, en el seu article 2.1

contra, perquè si quan estem aquí lluitant perquè el català sigui reconegut com a llengua oficial acceptem una esmena en la qual desapareix el català d'una zona del nostre territori, em sembla que estem tenint una visió absolutament estrambòtica de quina és realment la nostra situació. En tot cas, nosaltres no creiem que calgui insistir més quant a aquesta esmena. Ens sembla que la redacció que s'ha donat a l'article 3 és suficientment emparadora i suficientment clara respecte a la protecció i al foment d'aquesta llengua”. Vid. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, volum III, cit. nota supra, p. 1055-1057.

⁴⁴⁹ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, volum IV, cit. nota supra, p. 1386. Esmena al Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya tramesa a l'Assamblea de Parlamentaris de Catalunya per l'Associació de Veïns de la Vall d'Aran de 16 de juliol de 1979. Aquesta petició fou reiterada per la “Comissió pro-instauració de les institucions històriques de la Vall d'Aran” (p. 1398-1399), en la que es demanava que l'apartat 4t de l'article 3 del Projecte d'EAC fos modificat i s'aprovés la següent dicció: *“La llengua de la Vall d'Aran serà objecte d'ensenyament obligatori i d'especial respecte i protecció”*. Un sector de la doctrina ha proclamat que la utilització de l'expressió ‘llengua aranese’ *“...és una denominació inadequada”*. Vid., per tots, PALLAROL SÁNCHEZ, Juli; *“La situació jurídica de la llengua occitana a la Vall d'Aran”*, *Revista de Llengua i Dret* n° 16, 1991, p. 139-152.

garantiria un estatut d'oficialitat lingüística per l'aranès a la Vall d'Aran, quan va disposar que “l'aranès, varietat de la llengua occitana i pròpia de la Vall d'Aran, és oficial a la Vall d'Aran”, afegint que “també ho són el català i el castellà, d'acord amb l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya”.

El Consell Consultiu, pel que fa referència a aquesta previsió, assenyalaria que “no obstant la declaració legal contemplada en el núm. 1 de l'anterior precepte (referint-se a l'article 2.1 de la Llei 16/1990 de 13 de juliol) no podem deixar de consignar aquí el que sobre aquesta qüestió vàrem dir en el Fonament XIII del Dictamen núm. 35 de 21 de desembre de 1982 sobre la Proposició de llei denormalització lingüística a Catalunya: ‘... com estableix l'article 3.2 de l'Estatut de Catalunya, hi ha únicament dos idiomes oficials, el català, que és llengua pròpia de Catalunya, i el castellà. La llengua aranesa, que es parla dins el nostre territori, ha d'ésser objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció, però no té el caràcter d'oficial. Els qualificatius d'oficial emprats en els dos paràgrafs abans citats poden incórrer en inconstitucionalitat en excedir del text estatutari i l'article 3.2 de la Constitució”. Partint d'aquest raonament, el Consell Consultiu salvava la constitucionalitat de l'article 7 de la LPL al·legant que “ara bé, l'article 7 que dictaminem únicament la referència ‘a l'ús’ de la llengua aranesa, per la qual cosa s'haurà de considerar que guarda estreta relació amb allò disposat als nùms. 2 i 3 de l'article 2 de la Llei 16/1990 de 13 de juliol, abans transcrit. És per això que si s'interpreta de la forma exposada d'acord amb l'esmentat apartat 2, l'article 7 de la Proposició de llei que dictaminem no vulnera l'ordre constitucional”.

Aquests debats, inevitablement s'han traduït a l'àmbit doctrinal. El nucli de les divergències se centra en discutir la possible vulneració de l'article 3.2 de la norma suprema, precepte que, tal i com s'ha estudiat, reserva als Estatuts d'Autonomia la potestat per a declarar l'oficialitat de les altres llengües espanyoles diferents de la castellana⁴⁵⁰. En aquest sentit, s'al·lega que una llei ordinària del Parlament autonòmic no pot declarar oficial una llengua no prevista com a tal en el respectiu Estatut d'Autonomia. El fet que la declaració d'oficialitat lingüística de l'aranès no tingui suport o fonament estatutari és criticable, sobretot si es té en compte que, per mandat constitucional, correspon als Estatuts d'Autonomia de les respectives Comunitats Autònomes aquesta declaració, en els termes que han estat estudiats detingudament als epígrafs precedents. Fora aconsellable doncs, una reforma de l'EAC que consignés l'oficialitat de l'aranès a la Vall d'Aran, llengua pròpia d'aquest territori, corregint així un eventual vici d'inconstitucionalitat.

⁴⁵⁰ Vid., per tots, VERNET LLOBET, Jaume; “L'especial tutela de la parla aranesa a Catalunya”, *Revista de l'Alguer*, volum II, n° 2, 1991.

SEGONA PART

El règim jurícolingüístic a l'àmbit judicial.

CAPÍTOL TERCER: L'ORDENACIÓ JURÍDICA DE L'ÚS DE LES LLENGÜES A L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA.

1. INTRODUCCIÓ. 2. LA POSICIÓ DEL PODER JUDICIAL A L'ESTAT AUTONÒMIC. 2.1 El marc constitucional. 2.2 Les competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia. 2.2.1 Les competències regulades a la LOPJ a) Competències de gestió de mitjans materials i personals al servei de l'Administració de Justícia. b) Facultats normatives autonòmiques en l'àmbit judicial c) Altres competències autonòmiques previstes a la LOPJ 2.2.2 Les competències de la Generalitat de Catalunya en matèria d'Administració de Justícia regulades a l'Estatut d'Autonomia 3. EL RÈGIM JURÍDIC DE L'ÚS DE LES LLENGÜES OFICIALS A L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA. 3.1 L'ordenació dels usos lingüístics dels Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials i altres funcionaris de Jutjats i Tribunals, a les actuacions judicials. 3.2 El dret de les parts, els testimonis i perits d'elegir la llengua oficial que desitgen emprar a les actuacions judicials A) El dret d'opció lingüística a la LOPJ i a la LEC B) El dret d'opció lingüística a l'Administració de Justícia a Catalunya: la LPL. 3.3 El règim jurídic de la traducció i l'interpretació en el procés judicial A) El règim jurídic de les traduccions en el procés judicial. a) La validesa i eficàcia de les actuacions judicials realitzades i els documents presentats en l'idioma oficial d'una Comunitat Autònoma sense necessitat de traducció al castellà. b) La traducció dels documents redactats en llengua no-oficial. B) El règim de l'interpret en el procés judicial C) La traducció i interpretació oficial. 3.4 L'ordenació dels usos lingüístics a l'àmbit judicial a la Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries 4. UN APUNT A L'ORDENACIÓ DE L'ÚS DE LES LLENGÜES A LA JURISDICCIO MILITAR, ALS TRIBUNALS ECLESIASTICS I ARBITRALS. 4.1 El règim jurícolingüístic de les actuacions judicials davant la jurisdicció militar. 4.2 El règim jurícolingüístic de les actuacions substanciades davant els Tribunals eclesiaístics i els Tribunals arbitrals a Catalunya.

1. INTRODUCCIÓ.

L'estudi del règim jurícolingüístic en l'àmbit judicial requereix partir d'una premissa bàsica: la constatació que l'Administració de Justícia és un dels àmbits públics menys permeables a l'ús de les llengües oficials pròpies diferents de la castellana.

La normalització lingüística d'aquestes llengües que, recordem, gaudeixen d'estatut jurídic d'oficialitat a la Comunitat Autònoma respectiva, en l'àmbit judicial, s'ha consolidat com un veritable *'punctum dolens'*. El propi Llibre Blanc de la Justícia, publicat pel Consell General del Poder Judicial el 1997, ja advertia que si bé la condició plurilingüe de l'Estat espanyol havia motivat reformes a les Administracions Públiques, tanmateix *"l'Administració de Justícia ha restat un reducte aïllat poc permeable a la utilització de les llengües oficials diferents del castellà"*, afegint que *"malgrat les dificultats innegables, és obligat garantir el dret dels ciutadans a usar la llengua cooficial en el territori de la Comunitat Autònoma, a l'empara del que estableix l'article 3.2 de la Constitució, fet que a la vegada obliga a emprendre les oportunes reformes"*. Entre aquestes reformes ja s'enunciava expressament la conveniència de modificar el marc legal per poder *"fer efectiu el dret dels ciutadans d'expressar-se en la llengua cooficial que escullin a l'Administració de Justícia, amb l'únic límit del respecte al dret de les parts de tramitar el procés en la llengua oficial que elegeixin de comú acord"*. Entre aquestes reformes legals, que el document estimava necessàries o indispensables, s'identificava la conveniència de modificar *"l'actual redacció de l'article 231 de la Llei Orgànica del Poder Judicial"*, i afegia la conveniència de dur a terme també *"algunes reformes tangencials com, per exemple, la de l'article 601 de la Llei d'Enjudiciament Civil"* ⁴⁵¹. Per tant, la modificació de certes previsions del marc legal era percebuda pel Consell General del Poder Judicial com una condició necessària per poder adaptar l'Administració de Justícia al règim de la doble oficialitat, adaptació que, en paraules del propi document, havia de ser àgil i no podia deixar de tenir en compte el que es qualificava com l'aspecte prestacional de la Justícia, és a dir, *"la Justícia com a servei públic"*. En aquest context, s'advertia que *"la consideració de l'entorn social en el que es desenvolupa l'activitat jurisdiccional és capital per acertar en la configuració de l'oficina judicial. Ha d'adaptar-s'hi de manera àgil. Un dels exemples fonamentals és el del coneixement de les llengües cooficials. Els ciutadans tenen el dret d'expressar-se en la seva pròpia llengua"*. D'aquesta manera, la deficient adaptació de l'Administració de Justícia al règim de la doble oficialitat lingüística era percebuda com una mancança pel propi òrgan de govern del Poder Judicial. El Consell General del Poder Judicial elegit per les Corts Generals el juliol de 1996, identificava aquest problema al seu informe emès sota format de Llibre Blanc ⁴⁵² i proposava diverses mesures per corregir-lo, inclosa la modificació del marc legal.

⁴⁵¹ Vid. "Libro Blanco de la Justícia", Consell General del Poder Judicial, Madrid, 1997, p. 115-116.

⁴⁵² Tal com consta a la introducció del document, *"El origen del presente Libro Blanco se encuentra en la preocupación del Consejo General del Poder Judicial, elegido por el Congreso de los Diputados y el Senado en julio de 1996, respecto al estado de la Administración de Justicia en España, consecuencia de los problemas estructurales, funcionales y organizativos de la misma, y a la necesidad de abordar una reforma en profundidad. Esta preocupación no resulta únicamente de que el Consejo cumpla la obligación de todo poder público de examinar críticamente el estado del área o materia encomendada a*

Els estudis sobre usos lingüístics a l'Administració de Justícia evidencien que els nivells d'utilització dels idiomes cooficials català, basc i gallec són molt baixos. És més, hom constata que el grau de normalització lingüística en aquest àmbit no permet assolir l'objectiu fixat per la pròpia CE de 1978: el respecte al dret d'opció lingüística dels ciutadans en les seves relacions amb l'Administració de Justícia, i el dret a que aquesta s'adapti a la situació de doble oficialitat lingüística establerta i emparada pel bloc de la constitucionalitat. Cal tenir present que, tal com ha establert la doctrina jurisprudencial del TC, aquests objectius són inherents a la declaració d'oficialitat de la llengua, que comporta un deure de coneixement per part de l'Administració Pública que ha d'atendre al ciutadà respectant el seu dret d'opció lingüística. Aquest dret d'opció lingüística deriva de l'estatut jurídic de doble oficialitat idiomàtica⁴⁵³.

A l'Administració de Justícia aquest dret a utilitzar i ser atès en la llengua oficial que hom esculli en la seva relació amb aquesta administració només es troba parcialment satisfet, fins i tot en el pla normatiu, en els termes que s'estudiaran.

su gestión, para detectar deficiencias y proponer mejoras, sino también de la conciencia de que, aun tras las profundas reformas que ha experimentado la Justicia en nuestro país, existe en la sociedad un extendido estado de opinión que refleja una profunda insatisfacción con el capítulo funcionamiento de la Administración de Justicia (...) El Consejo General del Poder Judicial, a raíz de su renovación en julio de 1996, acordó elaborar un Informe, bajo el formato de Libro Blanco, que recogiera aquellos aspectos de la Administración de Justicia que requirieran mayores reformas y mejoras: tanto para, en la medida de sus competencias, llevar a cabo las necesarias actuaciones, como, cuando se tratase de materias atribuidas a la competencia de otros poderes del Estado, para llamar su atención sobre los problemas existentes y proponer la adopción de las medidas que, a su juicio, resultarían adecuadas". Vid. "Libro Blanco de la Justicia", Consell General del Poder Judicial, Madrid, 1997.

⁴⁵³ Cal recordar que el TC ha confirmat jurisprudencialment que el contingut de la doble oficialitat lingüística es concreta en un doble dret subjectiu: primerament, en un dret subjectiu d'*estatus* positiu, consistent en la facultat del ciutadà d'utilitzar qualsevol de les dues llengües oficials davant qualsevol Administració Pública (inclosa l'Administració de Justícia) a la Comunitat Autònoma respectiva amb plena validesa i eficàcia jurídica; segonament, un dret subjectiu d'*estatus* negatiu, o altrament dit, llibertat pública d'abstenció, consistent en el dret d'ús exclusiu d'una llengua oficial com a conseqüència del dret d'elecció d'aquesta. Aquesta segona projecció de la cooficialitat o doble oficialitat lingüística es concreta en dos nuclis bàsics: en la facultat dels ciutadans de no veure rebutjades les comunicacions que dirigeixin a qualsevol ens públic en la llengua oficial per la que han optat i en la facultat de ser atesos sigui quina sigui la llengua oficial emprada. Vid., per totes, STC 82/1986 de 26 de juny, F.J. 5è, on es proclama que "*La instauración por el artículo 3.2 de la Constitución de la cooficialidad de las respectivas lenguas españolas en determinadas Comunidades Autónomas tiene consecuencias para todos los poderes públicos en dichas Comunidades, y en primer término, el derecho de los ciudadanos a usar cualquiera de las dos lenguas ante cualquier Administración en la Comunidad respectiva con plena eficacia jurídica. Puede ésta, pues, enunciar este derecho y, junto a él, el consiguiente deber de todos los poderes públicos (estatales, autonómicos y locales) radicados en el Comunidad de adaptarse a la situación de bilingüismo constitucionalmente prevista y estatutariamente establecida*". Estudi ampliat als capítols de la recerca dedicats a l'anàlisi del bloc de la constitucionalitat en matèria lingüística. Vid. LÓPEZ BASAGUREN, Alberto; "*El pluralisme lingüístic dins l'Estat autònom*", *Autonomies, Revista catalana de Dret Públic* n° 9, juliol de 1988. Vid. també VERNET LLOBET, Jaume (dir.); "*Drets lingüístics a Catalunya*", Ed. Cossetània, Barcelona, 2003.

En aquest sentit, cal tenir present que la justícia és també un servei públic, és una activitat prestacional de l'Estat que té uns destinataris, els justiciables, part dels quals tenen el català, el basc o el gallec com a llengua oficial vehicular d'expressió⁴⁵⁴.

Una simple lectura de les estadístiques i dades facilitades per organismes públics competents en aquesta matèria, tals com la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat pel que fa referència al cas català, permet concloure, taxativament, que la normalització lingüística a l'àmbit judicial és una qüestió pendent de resoldre.

Les estadístiques oficials parlen per si soles. Proven que la presència del català a l'àmbit judicial és clarament residual, fins i tot en demarcacions judicials tals com Girona, territori on, sociolingüísticament parlant, la presència del català està més arrelada⁴⁵⁵. D'extremament marginal pot qualificar-se l'ús de la llengua catalana per part dels operadors jurídics a d'altres partits judicials del territori de Catalunya, on en moltes ocasions la seva presència arriba a ser merament anecdòtica⁴⁵⁶.

⁴⁵⁴ Vid. BAYO DELGADO, Joaquim i MUÑOZ PUIGGRÒS, Xavier; “*La catalanització de la Justícia*” a “Informe Pi i Sunyer sobre la Justícia a Catalunya”, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals, 1998, p. 483-493.

⁴⁵⁵ Així per exemple, resulten il·lustratives les dades estadístiques facilitades pel Deganat dels Jutjats de Girona. L'any 1995, les demandes civils i socials interposades en català només varen representar el 6,2% del total de demandes presentades. Pel que fa referència a l'estadística penal, l'any 1996 només el 10% de les querelles interposades eren redactades en català, mentre que el primer trimestre de 1997, el percentatge fou de 0%, és a dir, no va interposar-se cap querella redactada en llengua catalana. Cal dir que l'estadística penal era molt limitada tenint en compte que només comptabilitzava els escrits de querella, no incloent ni les denúncies ni els atestats policials.

L'Informe sobre política lingüística de la Generalitat de Catalunya corresponent a l'any 1999 advertia que als Jutjats de Girona, l'evolució de les demandes civils i de les socials va experimentar un creixement continuat entre 1996 i 1999, per bé que amb una inflexió aquest darrer any. Amb tot, pel que fa al percentatge de les demandes civils presentades en català l'any 1996 representava només un 9,4%, el 1997 un 14,1%, el 1998 un 19,7% i el 1999 un 17,4%. Pel que fa referència al percentatge de demandes socials en català als Jutjats de Girona corresponents al mateix període, el 1996 només representaven un 18,4%, el 1997 un 22,6%, el 1998 un 26,8% i el 1999 un 27,7%. Malgrat aquesta deficient presència de la llengua catalana a l'àmbit judicial, l'Informe valorava aquestes dades com a positives, en relació a les estadístiques d'altres partits judicials. Vid. L'Informe sobre política lingüística 1999, p. 24.

L'any 2000, la Memòria del Deganat dels Jutjats de Girona informava que varen presentar-se en català un 17,9% de les demandes civils, un 22,5% de les demandes socials i un 25,7% de les demandes contencioses. L'any 2001, les demandes presentades en llengua catalana representaven un 15,3% pel que fa a les civils, un 25,4% pel que fa a les socials i un 18,7% pel que fa a les contencioses. Font: Memòria del Deganat dels Jutjats de Girona de l'any 2001, a *Addenda. Informació lingüística de l'àmbit jurídic i judicial de les comarques de Girona* n° 7, novembre de 2002.

⁴⁵⁶ Estudis estadístics sobre el nivell d'ús de la llengua catalana en les demandes civils presentades a Jutjats de Primera Instància d'altres partits judicials, tals com el de Granollers o Mollet del Vallès, resulten molt il·lustratives de la deficient normalització de la llengua catalana en aquest àmbit. Pel que fa referència a la situació del català en l'àmbit judicial al partit de Granollers, les dades corresponents al mes de desembre de 2002 parlen per si soles. El total de demandes presentades a l'oficina de repartiment del Deganat redactades en llengua catalana només representava el 6,15% del total (d'un total de 374

Amb tot, en els informes anuals de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat dels darrers anys s'ha anat advertint un avenç progressiu del procés de normalització lingüística de la llengua catalana a l'àmbit judicial, tot i els nombrosos obstacles que emergeixen en aquest àmbit⁴⁵⁷. Val a dir que aquests resultats més esperançadors deuen, en part, la seva raó de ser, a la implementació de diverses polítiques públiques de normalització lingüística que s'estudiaran més endavant.

Aquesta situació ha centrat intensos debats, motivant diverses iniciatives, polítiques i jurídiques, de diferent naturalesa i contingut, moltes de les quals o bé no han prosperat o bé tot i haver-se implementat encara avui no han permès resoldre el problema. De fet, encara actualment hom constata l'existència del que certs sectors han titllat com a “*disfunció lingüística entre societat i món judicial*”, que s'ha imputat a la concurrència de diversos factors⁴⁵⁸. Entre aquests motius destaquen, per la seva transcendència, el desconeixement de la llengua cooficial pròpia de la Comunitat Autònoma per part dels propis operadors jurídics⁴⁵⁹; la resistència del món jurídic a canviar el seu llenguatge o,

demandes presentades, només 23 estaven redactades en llengua catalana). Més extrema és la situació del català al partit de Mollet del Vallès, on les dades corresponents al mes de desembre de 2002, també corresponents a les demandes civils provenen que només l' 1,3% del total eren redactades en llengua catalana (de 154 demandes només 2 eren en català). Font: Estudi estadístic elaborat dins el marc de l'actuació de la Comissió de Llengua Catalana del Consell dels Il·lres Col·legis d'Advocats de Catalunya. Vid. El Lligall n° 21, març de 2003.

⁴⁵⁷ Vid., per exemple, Informes anuals de Política Lingüística de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya corresponents als anys 1999, 2000 i 2001. Aquests informes constataren que de 1998 a 1999 s'havia advertit un augment del percentatge de funcionaris judicials que no entenien el català, degut a l'augment del nombre de funcionaris que havien obtingut el trasllat a Catalunya de personal que va fer oposicions fora de Catalunya. La mateixa tendència s'advertia de 1999 a 2000. Amb tot, amb xifres absolutes, hi havia un creixement del nombre de funcionaris amb capacitat de parlar i escriure el català. Pel que fa a les dades estadístiques percentuals relatives al coneixement del català entre els funcionaris judicials, el parlaven i l'escriuien correctament un 38% l'any 1997, un 41,9% del funcionariat el 1998, un 40,3% el 1999, un 39,1% el 2000 i un 45,7% el 2001.

⁴⁵⁸ Vid. FAYOS MOLET, Anna; “*Dossier sobre normalització lingüística en l'àmbit judicial*”, *Justiforum* n° 9, juliol de 1998, p. 47-66. L'autora constata que d'ençà de l'assumpció de competències en matèria de justícia, la Generalitat de Catalunya va fixar-se com a objectiu “*afrontar el problema de la disfunció lingüística entre societat i món judicial*”, iniciant a tal fi actuacions encaminades a resoldre aquest problema. Val a dir que, entre d'altres mesures, el 1993 va crear-se el Programa de Normalització Lingüística en l'àmbit judicial, la funció del qual era donar resposta a la situació de l'ús del català a les oficines judicials radicades a Catalunya. La política de normalització lingüística en l'àmbit judicial serà objecte d'anàlisi més endavant.

⁴⁵⁹ Com a mesura per corregir aquesta situació, el “*Libro Blanco del Poder Judicial*”, l'any 1997 proposava que “*En la Escuela Judicial se organizarán programas de aprendizaje de las lenguas cooficiales del Estado, distintas del castellano, mediante la suscripción de convenios con las correspondientes Comunidades Autónomas, a quienes correspondería sufragar los gastos derivados de dichos programas*”, afegint que “*La asistencia a los mismos será voluntaria para los jueces en prácticas*”. Resulta així mateix il·lustratiu l'article DE LA TORRE RUIZ, José; “*Cultura y derecho balear. Función jurisdiccional y constitución. La abogacía. Vigència legal de l'idioma català-mallorquí*”

també dita, inèrcia diglòssica pròpia del món del dret; l'escassa vocació opositora de certes Comunitats Autònomes; l'alt grau de mobilitat funcional que obstrueix la consolidació de l'ús de la llengua cooficial pròpia de la Comunitat Autònoma a l'oficina judicial; o, entre d'altres, la denunciada falta de mitjans⁴⁶⁰.

dins les actuacions judicials”, *Revista Jurídica de Catalunya* nº 1, 1984, p. 261-262, publicació del discurs de la presa de possessió de la Presidència de l'Audiència Territorial de Mallorca el 27 de juliol de 1983, quan va proclamar “*Jo voldria, i així us ho requereixo amistosa i cordialment, que cap ciutadà balear que no conegui suficientment el castellà es vegi privat d'expressar-se en el seu llenguatge a presència dels Òrgans Judicials davant dels quals per qualsevol motiu hagi de comparèixer, i que d'igual manera, sigui permisible l'expressió per escrit en la mateixa llengua. Ja sé que això, per alguns, pot oferir dificultats, però crec que aquestes poden ser superades amb bona voluntat i una mica d'amor a aquest poble balear. Ja veieu que el català que m'expresso és molt elemental, tant com que correspon a l'aprenentatge que jo mateix em vaig imposar en resposta a un problema de pura consciència, ja que aleshores el tema no tenia implicació legal, durant l'exercici de les meves obligacions jurisdiccionals a Girona, quan vaig advertir la inusitada freqüència en que es donava el cas de compareixences en els judicis orals d'honestos i senzills ciutadans de la pagesia gironina, especialment de l'interior, d'aquella província, que no sabien absolutament expressar-se en castellà o ho feien amb moltes dificultats. Aleshores per a mi va constituir una solució de consciència moral i fins i tot jurídica, aprendre el català; perquè així aquells bons ciutadans poguessin donar testimoniatge en el seu i propi idioma habitual i matern. Avui, estimats companys, es tracta encara més que d'una obligació moral. Hem de conèixer i, en el seu cas aprendre, el llenguatge propi del poble sota la jurisdicció de la nostra competència. És la llei*”. Estudi ampliat més endavant, al capítol del règim de la capacitació lingüística del personal judicial.

⁴⁶⁰ El Consell General del Poder Judicial, al seu “Libro Blanco del Poder Judicial” publicat el 1997, cit. nota supra, pel que fa als factors o causes més rellevants d'aquesta situació que titllava d’*“impermeabilidad”* de l'ús de llengües oficials diferents de la castellana a l'Administració de Justícia, deia que “*son muchas y variadas. Destacaremos de entre ellas la resistencia propia del mundo jurídico a cambiar su lenguaje, la falta de instrumentos informáticos en las distintas lenguas cooficiales, el alto grado de movilidad funcional y la falta de material jurídico redactado en el idioma propio de la Comunidad Autónoma, al amparo de lo que establece el artículo 3.2 de la Constitución, lo que, a su vez, obliga a acometer las oportunas reformas*”. Entre aquestes reformes, el document n'assenyala les següents: “*Hay que introducir incentivos para el acceso a la función pública en la Administración de Justicia en una determinada Comunidad Autónoma a quienes acrediten conocimientos lingüísticos. Debe generalizarse la territorialización de las oposiciones a los Cuerpos de la Administración de Justicia y facilitar a los funcionarios que presten sus servicios en una determinada Comunidad Autónoma el conocimiento de la lengua cooficial y el Derecho propio. Es preciso crear plazas con perfil lingüístico en cada oficina judicial, a fin de asegurar la atención al ciudadano en la lengua que él escoja, promoviendo para ello los oportunos sistemas de formación. Los impresos judiciales han de estar redactados no sólo en castellano sino también en las lenguas cooficiales. El sistema informático debe permitir el uso indistinto de las dos lenguas oficiales en las que se refiere el Real Decreto 489/1997 de 14 de abril. Finalmente, han de potenciarse los servicios de traducción e interpretación utilizando para ello las posibilidades de convenios con las Comunidades Autónomas. Estas medidas, junto con las modificaciones oportunas a la actual redacción del artículo 231 de la Ley Orgánica del Poder Judicial y algunas reformas tangenciales como, por ejemplo, la del artículo 601 de la Ley de Enjuiciamiento Civil, se consideran indispensables para hacer efectivo el derecho de los ciudadanos a expresarse en la lengua cooficial que escojan en la Administración de Justicia, con el único límite del respeto al derecho de las partes de tramitar el proceso en la lengua oficial que elijan de común acuerdo*”. Vid. “Libro Blanco del Poder Judicial”, Consell General del Poder Judicial, Madrid, 1997, p. 115-116. Vid. també, FAYOS MOLET, Anna; “*Dossier sobre normalització lingüística en l'àmbit judicial*”, *Justiforum* nº 9, 1998, p. 49. L'autor confirma que “*resumint les possibles causes de la situació exposada podem dir que el problema obeeix a: escassa vocació opositora a l'Administració pública, en general, i a l'Administració de justícia, en especial; inèrcia diglòssica pròpia del món del dret ja que molts operadors jurídics canvien automàticament de llengua en entrar a un edifici judicial; manca de coneixement del català per part del personal judicial; mobilitat funcional excessiva que impossibilita la consolidació de l'ús del català a les oficines judicials; manca de material de treball en català*” i afegeix que “*finalment, cal*

Pel que fa referència al cas català, han estat diverses les iniciatives del govern de la Generalitat de Catalunya tendents a normalitzar l'ús de la llengua catalana en aquest àmbit judicial. Instruments tals com el Programa de Normalització Lingüística en l'àmbit judicial que el Departament de Justícia de la Generalitat va posar en funcionament el 1993 o el Pla pilot de funcionament en català de determinades oficines judicials, han assumit un rol particularment clau en aquest procés de normalització idiomàtic de la llengua oficial pròpia a Catalunya, que caldrà tenir ben present⁴⁶¹. També al Pla general de normalització lingüística, aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya el 7 de març de 1995, instrument en el que s'actualitzaven i es concretaven els grans objectius de política lingüística expressats a la LNL de 1983, s'emfatitzava la conveniència de resoldre aquells factors que, directament o indirecta, obstruïen la normalització del català a l'àmbit judicial⁴⁶². Els mitjans destinats a tal fi no han estat escassos. Amb tot, encara avui, aquest continua essent un problema pendent de resoldre.

Val a dir que certs canvis del marc jurídic poden significar una regressió en el procés de normalització lingüística en aquest sector. Un exemple, certament paradigmàtic, que ha estat denunciat amb especial incidència en els mitjans de comunicació pels propis operadors jurídics⁴⁶³, és l'opció del govern estatal d'eliminar com a mèrit computable el

remarcant que el problema de la mobilitat funcional d'aquest àmbit comporta problemes afegits al mer desconeixement de la llengua: la qüestió a considerar és que, per tractar-se de grups molt tancats, el liderat pot ser molt pronunciat i, en el cas que la persona que l'exerceix sigui contrària a l'ús del català, la dinàmica lingüística de l'oficina judicial pot canviar fins a invertir-se d'un dia per l'altre".

⁴⁶¹ Estudi ampliat al capítol de la recerca dedicat a l'anàlisi de la política pública lingüística en l'àmbit judicial.

⁴⁶² Vid. "Pla general de normalització lingüística. Aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya el dia 7 de març de 1995", Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1995, p. 23-25. L'objectiu de l'àrea Administració de Justícia que consta al Pla era el de "convenir règims de funcionament lingüístic a l'Administració de Justícia, que comportin entre altres mesures la capacitat en els dos idiomes oficials per a l'accés a places de Catalunya". A tal fi es formulaven els següents sis objectius específics, numerats de 131 a 136, que s'avancen a continuació, sens perjudici del seu estudi ulterior: primerament, l'objectiu de fomentar la presència de la llengua catalana en l'Administració de Justícia; segonament, l'objectiu específic d'impulsar la modificació del marc legal perquè afavoreixi l'ús del català en l'Administració de Justícia; en tercer lloc, incrementar la formació en llengua catalana i, especialment, en llenguatge jurídic dels professionals del dret, i incrementar els coneixements de llengua catalana dels col·lectius que intervenen en tot el procediment; en quart lloc, impulsar la formació del personal docent de ciències jurídiques pel que fa a la llengua catalana i al llenguatge de l'especialitat respectiu, a fi que augmenti la docència en català; en cinquè lloc, augmentar la informació i la sensibilització sobre els drets lingüístics i la seva protecció jurídica; i, finalment, es formulava l'objectiu específic d'aconseguir que l'Administració de Justícia estigui capacitada per atendre els ciutadans en la llengua pròpia de Catalunya i per tant adequar els criteris de selecció, promoció i trasllat del personal al servei de l'Administració de Justícia.

⁴⁶³ Vid., per tots, La Vanguardia de 20 d'abril de 2002, p. 18.

coneixement de la llengua i el dret propi de la Comunitat Autònoma per l'accés a una plaça de fiscal substituït. Així, el Reial Decret 326/2002 de 5 d'abril⁴⁶⁴, no concedeix punts a computar com a mèrits en la provisió de la plaça pel coneixement de les llengües cooficials pròpies, ni tan sols pel coneixement del dret propi de certes Comunitats Autònomes. Aquesta disposició reglamentària deroga el Reial Decret 2397/1998 de 6 de novembre, sobre substitució en la carrera fiscal⁴⁶⁵, que en el seu article 3 establia que el coneixement de la llengua i el dret propis de la Comunitat Autònoma computava tres punts en el sistema de meritació dels candidats⁴⁶⁶. D'aquesta manera, la normalització lingüística en l'àmbit judicial d'aquestes llengües oficials continua essent una qüestió pendent de resoldre, que es troba en part limitada pel marc normatiu vigent.

Resulta curiós l'advertiment que qüestions tals com la concernent al règim de capacitació lingüística del personal judicial, que en aquests moments estan essent objecte de debats i controvèrsies a l'Estat espanyol del segle XXI, ja varen discutir-se i resoldre's a d'altres Estats plurilingües tals com Bèlgica fa segles. Així per exemple, a Bèlgica, una llei del segle XIX, ja garantiria el requisit del coneixement de la llengua neerlandesa per poder ser nomenat per complir funcions judicials a les províncies neerlandòfones, garantint d'aquesta manera els drets lingüístics dels justiciables flamencs d'aquests territoris⁴⁶⁷. Altrament, a l'Estat espanyol fins i tot emergeix la tesi de ni tan sols computar com a simple mèrit, ja no com a requisit, el coneixement de la llengua oficial pròpia de moltes Comunitats Autònomes (Catalunya, Comunitat Valenciana, Illes Balears, País Basc, Navarra i Galícia) per part de cert personal judicial, com és el cas del cos de fiscals substituïts, que en el seu exercici professional en aquests territoris amb règims de doble oficialitat, molts desconexeràn el català, el basc o el gallec, llengua vehicular d'expressió, oficial i pròpia, de molts dels justiciables.

Partint d'aquesta base, caldrà estudiar quin és el règim jurídic que ordena els usos lingüístics a l'àmbit judicial, identificant-ne aquelles previsions que susciten debats i

⁴⁶⁴ B.O.E. n° 83 de 6 d'abril de 2002, p. 13218.

⁴⁶⁵ B.O.E. n° 278 de 20 de novembre de 1998, p. 38106.

⁴⁶⁶ Article 3.2 del R.D. 2397/1998 de 6 de novembre: "El orden de selección será fijado por los méritos de cada aspirante de acuerdo con el baremo siguiente, siempre que no concurran otras circunstancias que comporten su falta de idoneidad: (...) f) En las Comunidades Autónomas con derecho o lengua propia, la acreditación de su conocimiento representará un máximo de tres puntos".

⁴⁶⁷ *Moniteur belge* n° 114 de 24 d'abril de 1890, *Loi sur la collation des grades académiques et le programme des examens universitaires*. Estudi ampliat més endavant, al capítol destinat a l'estudi del règim juridicolingüístic belga en l'àmbit judicial.

controvèrsies jurídiques. En aquest sentit, convé recordar que la competència en matèria lingüística ha estat definida pel TC com a una competència concurrent. En la seva STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 40, el màxim intèrpret constitucional enjudiciaria el règim de distribució de competències entre l'Estat i les Comunitats Autònomes en matèria d'ordenació dels usos idiomàtics a l'Administració de Justícia i conclouria, en paraules del propi TC, que *“tanto el Estado como las Comunidades Autónomas pueden incidir en la regulación sobre la materia de acuerdo al reparto general de competencias, encontrándonos, pues, ante una competencia concurrente. Esa misma resolución abordó ya el tema de la regulación del uso de la lengua dentro de la Administración de Justicia concluyendo que en tanto en cuanto la Constitución reserva como competencias exclusivas del Estado la Administración de Justicia (art. 149.1.5) y la legislación procesal (art. 149.1.6), debe ser el Estado el que regule el uso de las lenguas dentro de la Administración de Justicia, sin perjuicio de que las Comunidades Autónomas puedan ‘regular el alcance inherente al concepto de cooficialidad, tal y como viene establecido por el art. 3.2 de la Constitución y en los artículos correspondientes de los Estatutos de Autonomía (...) La consecuencia que cabe extraer de ello es que, al no existir competencia exclusiva sino concurrente sobre la regulación de las lenguas a favor de las Comunidades Autónomas, el Estado es competente para regular el uso de las lenguas en el seno de la Administración de Justicia dadas las reservas competenciales del art. 149. apds. 5 y 6, por lo que el art. 231 de la LOPJ no invade competencia alguna reserva a las Comunidades Autónomas”*⁴⁶⁸. Per tant, tan l'Estat com la Comunitat Autònoma seran competents per ordenar el règim lingüístic en l'àmbit judicial. Aquesta ordenació s'ha vehiculat, pel que fa a l'Estat, principalment a través de la LOPJ i la LEC i, pel que fa a Catalunya, a través de la LPL. A les anteriors instàncies normatives competents, s'hi ha d'afegir el marc jurídic comunitari i internacional d'incidència en l'ordenació dels usos lingüístics a l'àmbit judicial, que, tal i com s'estudiarà, contempla previsions jurídicament vinculants per l'Estat espanyol particularment interessants.

Dit això, amb caràcter previ a l'anàlisi del marc juridicolingüístic en l'àmbit judicial, caldrà estudiar la posició del Poder Judicial dins l'Estat autonòmic. Caldrà estudiar el règim de distribució de competències en matèria d'Administració de Justícia que, com es veurà, malgrat el que disposa l'article 149.1.5 de la CE, no és un àmbit material que hagi estat del tot exclòs a la competència autonòmica.

⁴⁶⁸ Ampliat al capítol segon de l'estudi.

2. LA POSICIÓN DEL PODER JUDICIAL A L'ESTAT AUTONÒMIC.

2.1 El marc constitucional.

La CE de 1978 regula el Poder Judicial al seu Títol VI, articles 117 a 127. Ara bé, les previsions d'aquest Títol VI de la norma suprema no esgoten l'ordenació constitucional en matèria de 'justícia'. Altrament, una de les notes que caracteritzen la regulació constitucional en aquesta matèria és el que s'ha titllat com a relativa indefinició i falta de coherència⁴⁶⁹.

L'estudi del marc constitucional exigeix tenir presents tres consideracions: primerament, cal partir d'una delimitació conceptual del terme "justícia" previst a la norma suprema que, tal i com es veurà, no és un concepte unívoc; segonament, caldrà estudiar el principi d'unitat jurisdiccional, peça estructural clau que condiona i determina la posició del Poder Judicial dins l'Estat autonòmic i que s'erigeix com a base de l'organització i el funcionament de Jutjats i Tribunals; finalment, caldrà estudiar quina ha estat la projecció del model d'organització territorial de l'Estat en el Poder Judicial, esbossant a tal fi el règim de distribució competencial en matèria d'administració de justícia previst a la CE i modulats per la jurisprudència del TC.

Conceptualment, la CE no contempla una única noció del terme 'justícia'. Ans al contrari, es tracta d'un concepte plurívoc al que la norma suprema atribueix diferents accepcions o continguts. Així, la CE qualifica la 'justícia' primerament com un valor superior de l'ordenament jurídic⁴⁷⁰; en segon lloc, també la defineix com la funció

⁴⁶⁹ Vid. REQUEJO PAGÉS, Juan Luís; "Jurisdicción e independencia judicial", Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1989. L'autor constata una relativa indefinició del text constitucional en aquesta matèria, quan no defineix el contingut dels conceptes de 'justícia' ni 'potestat jurisdiccional' regulats a l'article 117 de la CE. L'autor adverteix que la CE es limita a pressuposar-ne el seu contingut i es limita a disposar el monopoli judicial de l'exercici de la funció jurisdiccional, però sense definir-la, el que ha motivat intensos debats doctrinals. Vid. també LÓPEZ AGUILAR, "La Justicia y sus problemas en la Constitución", Ed. Tecnos, Colección Temas clave de la Constitución Española, 1996, p. 103. Així, a tall d'exemple, l'autor constata que "...el diseño de la organización territorial del Poder Judicial no se desprende rectamente en la Constitución: es el precipitado de aportaciones sucesivas, no siempre obedientes a un diseño congruente y necesitado, por tanto, de relectura doctrinal (...) incluso después de importantes 'esfuerzos' de clarificación jurisprudencial que ha desplegado el Tribunal Constitucional, la dilucidación del orden competencial en materia de Justicia continúa adoleciendo de brechas, incertidumbre, oscuridad y controversia profundas e inocultables...".

⁴⁷⁰ El Preàmbul de la CE, en el seu primer paràgraf, ja proclama la voluntat de la Nació espanyola d'establir "la justicia, la libertad i la seguretat i promoure el bé dels que la integren (...)". L'article 1 de la CE contempla la justícia com a valor superior de l'ordenament jurídic, juntament amb el de llibertat, igualtat i pluralisme polític. Aquest precepte disposa que "1. España es constituye en un Estat social i democràtic de Dret que propugna com valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític". Sobre el que, doctrinalment, s'ha qualificat com dimensió valorativa de la justícia, vid. LÓPEZ AGUILAR, Juan Fernando; "Justicia y Estado autonómico. Orden

jurisdiccional de l'Estat⁴⁷¹; i en tercer lloc, ve definida com l'aparell organitzatiu estatal o conjunt d'òrgans judicials als que s'atribueix l'exercici de la potestat jurisdiccional, també dit Poder Judicial *stricto sensu*⁴⁷². Finalment, hom distingeix una accepció prestacional, la justícia com a servei públic, com activitat prestacional de l'Estat dins la qual, doctrinalment i jurisprudencialment⁴⁷³, s'inclou el concepte de Justícia com a

competencial y Administración de Justicia en el Estado compuesto de la Constitución española de 1978", Ed. Civitas-Ministerio de Justicia, Madrid, 1994, p. 28-30. Vid. també, APARICIO PÉREZ, Miguel Angel; "Algunas consideraciones sobre la Justicia Constitucional y el Poder Judicial", *Revista Jurídica de Catalunya* n° 4, 1984, p. 935.

⁴⁷¹ La funció jurisdiccional, la jurisdicció o exercici de la potestat jurisdiccional pot definir-se com aquella funció estatal dirigida a resoldre els conflictes que es plantegin conforme a dret, l'exercici de la qual correspon únicament als òrgans judicials. Tal com disposa l'article 117.3 de la CE, l'exercici de la potestat jurisdiccional en tot tipus de processos, jutjant i fent executar allò jutjat, correspon exclusivament als Jutjats i Tribunals determinats per les lleis, segons les normes de competència i procediment que s'estableixin. Tal com confirmaria el màxim intèrpret constitucional, el contingut essencial de la potestat jurisdiccional consisteix doncs justament en "*jutjar i fer executar allò jutjat*" en els termes ordenats per l'article 117 de la norma suprema. Vid. LÓPEZ AGUILAR, Juan F.; "Justicia y Estado autonómico. Orden competencial y Administración de Justicia en el Estado compuesto de la Constitución española de 1978", cit. nota supra, p. 31-33. També, REQUEJO PAGÉS, Juan Luís; "Jurisdicción e independencia judicial", Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1989. També, DíEZ-PICAZO, Luis María; "*La potestad jurisdiccional: características constitucionales*", Parlamento y Constitución, Anuario, n° 2, 1998, Cortes de Castilla-La Mancha, Universidad de Castilla-La Mancha. Vid. també BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado autonómico y Poder Judicial", Atelier-Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2002, p. 29.

⁴⁷² Dimensió organitzativa del concepte de 'justícia'. Fa referència al 'Poder Judicial' *stricto sensu*, ordenat al Títol VI de la CE, que pot definir-se com aquell conjunt d'òrgans judicials (Jutjats i Tribunals) determinats per les lleis, servits per un cos únic de funcionaris de l'Estat (jutges i magistrats) que exerceixen la funció jurisdiccional (article 117.3 en relació amb l'article 122.1 de la CE) en virtut d'uns requisits que els fan idonis per l'exercici de la jurisdicció i sempre en compliment d'unes normes de procediment previstes per l'ordenament jurídic en relació als diferents tipus de processos. Vid. PIZZORUSSO, Alessandro; "L'organizzazione della giustizia in Italia", G.Einaudi, Torino, 1985; també, LOPEZ AGUILAR, Juan Fernando; "Justicia y Estado autonómico. Orden competencial y Administración de Justicia en el Estado compuesto de la Constitución española de 1978", cit. nota supra, p. 31-33 i BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado Autonómico y Poder Judicial", cit. nota supra, p. 29. En la seva projecció orgànica, l'autor defineix el Poder Judicial com "*conjunto de órganos judiciales a los que se atribuye el ejercicio de aquella actividad (funció jurisdiccional)*", "*dispositivo orgánico del Estado que constituye un orden independiente y relativamente autónomo de los otros poderes del Estado (art. 122.1 y 124.1 CE)*".

⁴⁷³ Vid. LÓPEZ AGUILAR, Juan F.; "Justicia y Estado autonómico. Orden competencial y Administración de Justicia en el Estado compuesto de la Constitución española de 1978", cit. nota supra, p. 33-36; del mateix autor, "La Justicia y sus problemas en la Constitución", Temas Clave de la Constitución Española, Ed. Tecnos, Madrid, 1996, p. 35. Segons l'autor, la dimensió o accepció prestacional de la justícia admet una doble projecció. Tal com adverteix, "*hablar de la 'administración de justicia' puede implicar (...) tanto esa operación jurídico-material de impartición de justicia –juzgar y hacer ejecutar lo juzgado (art. 117.3 CE)- como aquella otra, distinta, consistente en gestionar los medios instrumentales (financieros, personales y materiales) destinados a fundar y apoyar la prestación estatal de la jurisdicción*". L'autor, en conseqüència, distingeix dues possibles accepcions, dues dimensions prestacionals de l'Administració de Justícia: la jurisdiccional i l'administrativa. D'aquesta manera, identifica primerament l'operació d'impartir justícia ('*jutjar i fer executar allò jutjat*' previst a l'article 117.3 de la CE), és a dir, Administració de Justícia com exercici de la jurisdicció; i, segonament, identifica aquella operació de gestionar els mitjans instrumentals destinats a sostenir la prestació estatal

xarxa d'infraestructures i mitjans destinats a atendre aquest servei públic, el que el TC ha acabat qualificant com a “*administració judicial*” o “*administració de l'Administració de Justícia*”. Aquestes precisions conceptuals adquireixen plena virtualitat quan s'analitza el règim de distribució de competències en aquesta matèria entre Estat i Comunitats Autònomes⁴⁷⁴.

Una de les peces estructurals claus de l'ordenació del Poder Judicial és el principi d'unitat jurisdiccional. Per mandat de l'article 117.5 de la CE, s'ha consolidat com la base de l'organització i funcionament dels Jutjats i Tribunals⁴⁷⁵. Doctrinalment, es coincideix en considerar-lo una peça angular del sistema judicial espanyol⁴⁷⁶.

D'entrada, cal dir que la doctrina ha distingit diferents projeccions o dimensions d'aquest principi⁴⁷⁷. D'una banda, doctrinalment s'ha apuntat que implica que la

de la jurisdicció, és a dir, Administració de Justícia com a Administració pròpiament dita (estructura organitzativa al servei de la jurisdicció). Adverteix que aquest concepte, la distinció de les idees de ‘justícia’ en tant que realització del dret a la tutela judicial efectiva dels jutges (art. 24.1 de la CE) i del ‘dret a l'organització d'una estructura adequada per la realització de la tutela judicial’ (el que qualifica com a dret *prestacional* a la tutela judicial) ha estat objecte de debats i el seu reconeixement ha estat tardà, situació en part incentivada per les vacil·lacions de la jurisprudència constitucional en aquest àmbit, que estudia a l'obra cit. nota supra, p. 33-36. Vid. també, RODRÍGUEZ ACHÚTEGUI, Edmundo; “*La justicia como servicio público en una sociedad democrática avanzada*”, a “*Parlamento y Constitución*”, Anuario, 1998, nº 2, p. 155-165. També, CANALES ALIENDE, Manuel; “*La administración de justicia: hacia una visión gerencial del servicio público de la justicia*”, *Revista de Estudios Políticos* nº 73, juliol-setembre 1991, p. 213-227

⁴⁷⁴ Vid. LÓPEZ AGUILAR, Juan Fernando; “*Las competencias relativas a la Administración de Justicia*”, *Revista de Derecho Político* nº 35, 1992, p. 78-148. L'autor adverteix que la noció ‘Administració de Justícia’ també presenta diferents accepcions. En paraules de l'autor “...se nos parece a veces como sinónimo del Poder-sujeto/organización o entramado orgánico (artículo 121), y otras como el objeto de la actividad del mismo, cuando no es utilizada para aludir al complejo burocrático o administrativo (artículo 122.1) que, imprescindiblemente, presta soporte material e infraestructural a la impartición de Justicia como función de los Jueces...”.

⁴⁷⁵ Article 117.5 de la CE: “*El principio d'unitat jurisdiccional és la base de l'organització i funcionament dels Tribunals...*”. Vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; “*Estado autonómico y Poder Judicial*”, cit. nota supra, p. 38.

⁴⁷⁶ Vid., per tots, PORRAS RAMÍREZ, José María; “*Unidad jurisdiccional y autonomía política. La posición constitucional de los Tribunales Superiores de Justicia*”, *Revista Española de Derecho Constitucional* nº 67, gener-abril, 2003, p. 69.

⁴⁷⁷ Vid. APARICIO PÉREZ, Miguel Ángel; “*Temas de Derecho Constitucional (I)*”, Cedecs Editorial, Barcelona, 1998, p. 482. S'adverteix que el principi d'unitat previst a l'article 117.5 de la Constitució fa referència a realitats dispars “*en primer término, (...) hace alusión a una organización territorial única, en cuanto expresión de la competencia exclusiva del Estado en materia de Administración de Justicia (art. 149.1.5 CE); en segundo lugar, en cuanto potestad derivada de la soberanía expresada la soberanía única del Estado; en tercer término, expresa el monopolio de la actividad jurisdiccional por una sola organización que excluye las llamadas jurisdicciones especiales*”. Vid. també, SERRANO ALBERCA, José Manuel, estudi de l'article 117 de la CE a GARRIDO FALLA, Fernando; “*Comentarios a la Constitución*”, Ed. Civitas, Madrid, 1985. L'autor distingeix tres dimensions del principi d'unitat jurisdiccional. Una primera projecció és la consideració que la jurisdicció, entesa com a potestat estatal

jurisdicció, en tant que potestat que emana de la sobirania, és una i indivisible. D'altra banda, es projecta en l'existència d'una unitat territorial de jurisdicció, com expressió de la competència exclusiva de l'Estat en matèria d'Administració de Justícia regulada a l'article 149.1.5 de la CE. Així mateix, implica l'existència d'una única organització judicial que durà a terme la funció jurisdiccional de conformitat a un règim de competència i procediment preestablerts amb caràcter general per llei⁴⁷⁸.

Aquesta aproximació conceptual ha de valorar-se tenint en compte que la definició del contingut i abast d'aquest principi ha centrat intensos debats doctrinals, en part incentivats pel fet que l'article 117.5 del text constitucional no el defineix. Aquest precepte de la CE es limita a fixar la seva condició de fonament o base tant de l'organització judicial com del funcionament de Jutjats i Tribunals. Amb tot, es coincideix en considerar que la CE, quan estableix aquest principi, opta clarament per garantir un model unitari o centralitzat d'organització i funcionament del Poder Judicial. En aquest sentit, cal recordar que el Títol VI de la CE de 1978 no parla, *expressis verbis*, d'un “Poder judicial únic”⁴⁷⁹. Ara bé, l'article 152.1.2 ‘*in fine*’⁴⁸⁰ i la

que emana de la sobirania, és una i indivisible, de manera que no existeix una divisió de la jurisdicció sinó que el que existeix, en tot cas, és una divisió de la funció entre diferents tribunals. Una segona projecció és la que es refereix a la unitat territorial de jurisdicció, configurant-se els Tribunals Superiors de Justícia de les CCAA com els òrgans que, sens perjudici de la jurisdicció que correspon al Tribunal Suprem, culminen l'organització judicial en l'àmbit territorial de la Comunitat Autònoma (art. 152.1 de la CE). Finalment, la darrera projecció d'aquest principi d'unitat jurisdiccional és la que fa referència a l'advertiment que el principi d'unitat implica que només existirà una única organització judicial que exercirà la funció jurisdiccional de conformitat amb el règim de competència i procediment preestablert amb caràcter general per llei. Per una ampliació sobre el contingut d'aquest principi, vid. també, DÍEZ-PICAZO, Luís María; “Régimen Constitucional del Poder Judicial”, Ed. Civitas, Madrid, 1991.

⁴⁷⁸ Vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; “Estado autonómico y Poder Judicial”, cit. nota supra p. 42. L'obra adverteix que el principi d'unitat jurisdiccional, en tant que base de l'organització dels Jutjats i Tribunals implica que hi haurà una organització judicial ordinària d'àmbit general i predeterminada per llei que integrarà a tots els òrgans que exerceixin el Poder Judicial. En paraules de l'obra, “*el principio de unidad jurisdiccional como base de la organización de los Juzgados y Tribunales requiere, como mínimo, una Planta judicial y unas circunscripciones judiciales homogéneas en todo el territorio del Estado, la unidad de Gobierno del Poder Judicial, el que los jueces y magistrados de carrera formen un cuerpo único; y que el Tribunal Supremo culmine, en la función jurisdiccional, dicha organización. En definitiva, una organización judicial ordinaria de ámbito general y predeterminada en la Ley que integre a todos los órganos que ejercen el Poder Judicial*”, sempre tenint en compte que “*no obstante lo anterior, cabe indicar que el artículo 117.1 CE dispone como excepción a lo anterior la existencia de la Jurisdicción Militar*”.

⁴⁷⁹ Vid. LOPEZ AGUILAR, Juan Fernando; “Justicia y Estado Autonómico. Orden competencial y Administración de Justicia en el Estado compuesto de la Constitución española de 1978”, cit. nota supra p. 41-45. L'autor adverteix que “*Es habitual (...) que el principio estructural de la unicidad del Poder Judicial (art. 122.1 CE) se asocie doctrinalmente con el de la unidad de la jurisdicción (art. 117.5 CE) hasta el punto de hablar de la 'unidad' del Poder Judicial se configura como axioma iusconstitucional incontrovertido en doctrina, a pesar de no contar con una proclamación constitucional enteramente inequívoca*”. En aquest sentit, l'autor constata que la referència constitucional al dogma de l'unitat del Poder Judicial no té fonament en el Títol VI de la CE sinó que la seva base constitucional s'ubica en dues previsions l'objectiu de les quals, d'alguna manera, és assegurar el que s'ha qualificat com “*l'essencial*”.

Disposició Addicional 4^a de la norma suprema⁴⁸¹ contenen referències expresses a la “unitat” d’aquest Poder Judicial.

La L.O 6/1985 d’1 de juliol, del Poder Judicial⁴⁸² garantiria el principi d’unitat al seu Títol Preliminar. L’article 3 estableix, entre d’altres previsions, que “*la jurisdicción es única y se ejerce por los Juzgados y Tribunales previstos en esta Ley, sin perjuicio de las potestades jurisdiccionales reconocidas por la Constitución a otros órganos*”. Val a dir que aquest principi va tenir-se molt present en el decurs de la tramitació parlamentària d’aquesta norma. L’article 3 del Projecte de LOPJ ja contenia la

unitat estructural” d’aquest Poder: l’article 152 de la CE (ubicat dins el Títol VIII de la norma suprema, dedicat a la regulació de l’ordenació territorial de l’Estat compost que contempla l’existència d’un Tribunal Superior de Justícia com a ‘*culminació de l’organització judicial en l’àmbit territorial de la Comunitat Autònoma*’ sens perjudici de la jurisdicció que correspon al Tribunal Suprem, així com la possibilitat que els Estatuts d’Autonomia estableixin les formes i els supòsits de participació de les CCAA en l’organització de les demarcacions judicials del territori, tot això de conformitat amb el que estableix la LOPJ i “*dins de la unitat i independència d’aquest*”) i la Disposició Addicional 4^a de la norma suprema.

⁴⁸⁰ Article 152.1.2 de la CE: “... *Un Tribunal Superior de Justicia, sin perjuicio de la jurisdicción que corresponde al Tribunal Supremo, culminará la organización judicial en el ámbito territorial de la Comunidad Autónoma. En los Estatutos de las Comunidades Autónomas podrán establecerse los supuestos y las formas de participación de aquéllas en la organización de las demarcaciones judiciales del territorio. Todo ello de conformidad con lo previsto en la ley orgánica del poder judicial y dentro de la UNIDAD e independencia de éste...*” (el subratllat és nostre).

⁴⁸¹ Disposició Addicional 4^a de la CE: “*En las Comunidades Autónomas donde tengan su sede más de una Audiencia Territorial, los Estatutos de Autonomía respectivos podrán mantener las existentes, distribuyendo las competencias entre ellas, siempre de conformidad con lo previsto en la ley orgánica del poder judicial y dentro de la UNIDAD e independencia de éste*” (el subratllat és nostre). Vid. XIOL RÍOS, Juan Antonio; “*El Tribunal Superior de Justicia de Catalunya com a òrgan superior a Catalunya sens perjudici de la jurisdicció que correspon al Tribunal Suprem*”, a “*La Justícia a Catalunya en el marc d’un Estat compost*”, Institut d’Estudis Autònòmics, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2000, p. 89. L’autor defineix el principi d’unitat del Poder Judicial dient que “*por unidad del Poder Judicial se entiende la homogeneidad de su estructura, de su acción y de sus instrumentos de gobierno*”

⁴⁸² En endavant LOPJ. L’article 122 de la norma suprema conté una reserva de llei orgànica. Per mandat del text constitucional, la LOPJ es configura com aquella disposició constitucionalment competent per procedir a la modulació concreta del Poder Judicial. La norma suprema estableix que aquesta llei determinarà la constitució, funcionament i govern dels Jutjats i Tribunals; l’estatut jurídic de Jutges i Magistrats de carrera que, d’acord amb la CE, formen un cos únic, i del personal al servei de l’Administració de Justícia; o l’estatut, règim d’incompatibilitats dels seus membres i funcions del Consell General del Poder Judicial, en tant que òrgan de govern del Poder Judicial. Article 122 de la CE: “*1. La ley orgánica del poder judicial determinará la constitución, funcionamiento y gobierno de los Juzgados y Tribunales, así como el estatuto jurídico de los Jueces y Magistrados de carrera, que formarán un Cuerpo único, y del personal al servicio de la Administración de Justicia. 2. El Consejo General del Poder Judicial es el órgano de gobierno del mismo. La ley orgánica establecerá su estatuto y el régimen de incompatibilidades de sus miembros y sus funciones, en particular en materia de nombramientos, ascensos, inspección y régimen disciplinario...*”.

formulació que la jurisdicció és única, en una dicció que es mantindria pràcticament inalterada en el decurs de tot l'*iter* parlamentari del precepte⁴⁸³.

La formulació d'aquest principi respon a la voluntat expressa del poder constituent d'assegurar una essencial unitat estructural del Poder Judicial dins d'un Estat caracteritzat per la descentralització dels Poders legislatiu i executiu. Amb la formulació d'aquest principi, la norma suprema opta per un model unitari de Poder Judicial⁴⁸⁴, opció clarament assumida per la LOPJ⁴⁸⁵. En paraules del TC, "*El Poder Judicial*

⁴⁸³ Vid. B.O.C.G-Congrés dels Diputats nº 118-I de 19 de setembre de 1984. Això no obsta que aquest principi centrés debats i fos objecte d'esmenes, tals com, a títol merament indicatiu, la nº 945 presentada pel Grup Parlamentari Popular que proposava que l'article 3 de la LOPJ consignés una dicció que formulés més clarament el principi d'unitat jurisdiccional garantit a la CE. Aquesta esmena proposava la següent redacció d'aquest precepte: "*A salvo lo que prevé la Constitución respecto del Tribunal Constitucional, del Tribunal de Cuentas y de la Jurisdicción militar, cualquier juzgado o tribunal que se establezca deberá ajustarse a las reglas de organización y funcionamiento previstas en esta Ley, conforme al principio de unidad jurisdiccional. En ningún caso podrán crearse tribunales de excepción*". En la justificació de l'esmena va al·legar-se que "*El principio de unidad jurisdiccional, que establece la Constitución, no queda suficientemente reconocido en el artículo 3º del proyecto con la referencia a un vago y abstracto concepto de jurisdicción única. De otra parte, las excepciones al principio que tienen rango constitucional deben consignarse expresamente sin necesidad de referirse a su desarrollo, como ocurre respecto a la Jurisdicción militar en el texto del Gobierno, pues en definitiva corresponden a contenidos de otras leyes. Conviene que figure como complemento de la unidad jurisdiccional el mandato constitucional que prohíbe los tribunales de excepción, de la manera que queda expresado en el último párrafo*".

⁴⁸⁴ Vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado Autonómico y Poder Judicial", cit. nota supra p. 39-40. Vid. APARICIO PÉREZ, Miguel Angel; "*Jueces y Justicia en la Constitución española*", a ASENSI SABATER, J. (coord.); "Ciudadanos e instituciones en el constitucionalismo actual", Tirant lo Blanch, Valencia, 1997, p. 955-979. Vid. també PORRAS RAMÍREZ, José María; "*Unidad jurisdiccional y autonomía política. La posición constitucional de los Tribunales Superiores de Justicia*", cit. nota supra, p. 69-70.

⁴⁸⁵ Vid. JIMENEZ ASENSIO, Rafael; "*Competencias de las Comunidades Autónomas en materia de Administración de Justicia y libro blanco de la justicia*", a "Parlamento y Constitución", Anuario, Cortes de Castilla-La Mancha, Universidad de Castilla-La Mancha, nº 2, 1998. Doctrinalment s'ha advertit que la versió de la LOPJ aprovada el 1985 va optar per un model d'Administració de Justícia molt centralitzat, condemnant a les Comunitats Autònomes a un paper auxiliar o testimonial pel que fa a la distribució competencial en aquesta matèria. Certs sectors de la doctrina han criticat aquesta opció del legislador orgànic. Des d'aquests sectors crítics, es defensa la necessitat d'incidir en una major adequació del Poder Judicial a la realitat de l'Estat compost políticament descentralitzat. Val a dir que aquesta adaptació de l'Administració de Justícia al model d'Estat descentralitzat, a l'estructura territorial de l'Estat, va avançar amb la L.O. 16/1994 de 8 de novembre, de reforma de la LOPJ. Aquesta reforma també es projectaria al pla lingüístic, en els termes que s'estudiaran més endavant. Així, per exemple, la L.O. 16/1994 de 8 de novembre, modificaria certes previsions de la LOPJ introduint el coneixement de la llengua oficial pròpia de certes Comunitats Autònomes en el barem de mèrits a computar als candidats a cobrir determinades places al servei de l'Administració de Justícia en els territoris autònoms amb règims de doble oficialitat lingüística. La doctrina ha advertit que el model pel que opta la LOPJ no és l'únic possible sinó que podrien adoptar-se'n d'altres que admetessin un més àmplia participació de les Comunitats Autònomes en l'àmbit de la justícia, igualment ajustats a la norma suprema. Vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado autonómico y Poder Judicial", cit. nota supra p. 42. L'autor adverteix que "*... ello no significa que la actual LOPJ haya establecido el modelo definitivo y único constitucionalmente admisible. Caben desde el respeto al principio de unidad jurisdiccional otros modelos en los que sería posible atribuir mayores competencias a las Comunidades Autónomas*".

configurado por nuestra Norma Fundamental requiere que el conjunto de juzgados y tribunales a los que se atribuye en exclusiva el ejercicio de la potestad jurisdiccional (art. 117.3 CE) estén integrados en una única organización judicial” (per totes, STC 254/1994, de 21 de setembre, F.J.3). D’aquesta manera, el constituent de 1978 va optar per no assumir els postulats que havien orientat l’ordenació del Poder Judicial a la Constitució republicana de 1931, que admetia l’assumpció per part de les Regions d’un ampli poder decisor i en aquesta matèria⁴⁸⁶.

Es tracta doncs, d’un principi que condiciona decisivament la posició del Poder Judicial a l’Estat Autòmic. En un context constitucional en el que s’opta per un Estat compost, permetent la creació de Comunitats Autònomes dotades de competències d’autogovern polític i, per tant, de Poders Legislatius i Executius propis, el principi d’unitat impedeix l’existència de Poders Judicials autònoms⁴⁸⁷.

⁴⁸⁶ La Constitució republicana de 1931 ordenava la Justícia al seu Títol VII (articles 94 a 106). Tal com ha constatat la doctrina, la Constitució de 1931 va permetre reconèixer àmplies competències a les Regions en matèria judicial, atès que l’administració de Justícia no era una competència exclusiva de l’Estat. Vid. BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan (coord.) “Dret Públic de Catalunya”, cit. nota supra, p. 291, on s’adverteix que “*de la projecció normativa de la qual (referint-se a la Constitució de 1931) podia derivar-se l’existència d’un poder judicial autònom de les regions inserit dins el poder judicial de l’Estat*”. Pel que fa a Catalunya, l’article 12 de l’Estatut d’Autonomia republicà de 1932, va reconèixer àmplies competències a favor de la Generalitat en matèria de justícia. Val a dir que aquest precedent republicà va tenir-se present en el decurs de la tramitació parlamentària de l’article 149.1.5 de la CE, concernent al règim de distribució competencial en matèria d’Administració de Justícia, en els termes que s’estudiaran més endavant. Vid. SALINAS MOLINA, Fernando; “*Relaciones de la Administración de Justicia con las Comunidades Autónomas*”, a “Estudis sobre el Projecte de Llei Orgànica del Poder Judicial”, Escola d’Administració Pública, Generalitat de Catalunya, Col·lecció Materials nº 7, Barcelona, 1985, p. 45-73. L’estudi recorda que la Constitució de la II República “*sólo reservaba a la competencia exclusiva del Estado la jurisdicción del Tribunal Supremo y lo relativo a la jurisdicción militar (art. 14, núms. 7 y 11), y aunque reconocía la independencia de los Jueces y Magistrados no establecía un órgano específico de gobierno de la Justicia. Ello permitió que los Estatutos (...) fuesen muy amplias las atribuciones de los poderes autonómicos para adecuar la función de juzgar a las peculiaridades de cada Región*”. En aquest sentit, cal recordar que l’article 14.11 de la Constitució republicana de 1931 establia que era competència exclusiva de l’Estat, la legislació i l’execució directe de la matèria “*Jurisdicción del Tribunal Supremo, salvo las atribuciones que se reconozcan a los Poderes regionales*”. Vid. ANDRÉS IBAÑEZ, Perfecto i MOVILLA ALVAREZ, Claudio; “El Poder Judicial”, Ed. Tecnos, Madrid, 1986, p. 241

⁴⁸⁷ Vid. PORRAS RAMÍREZ, José María; “*Unidad jurisdiccional y autonomía política. La posición constitucional de los Tribunales Superiores de Justicia*”, cit. nota supra p. 70-71. L’autor adverteix que l’opció constitucional “*viene así a descartar de antemano la posibilidad de conseguir la implantación de una doble jurisdicción, central y autonómica, de manera análoga y simultánea al desdoblamiento que se lleva a cabo en relación a los otros dos poderes tradicionales del Estado*”. Vid. també, LÓPEZ GUERRA, Luís; “*Poder Judicial i Comunitats Autònomes: territorialització de la justícia*”, a “Autonomia i Justícia a Catalunya”, Consell Consultiu de la Generalitat, Barcelona, 1999, p. 21. L’estudi recorda que tradicionalment el principi d’unitat “*s’ha identificat a Espanya com el resultat de la lluita enfront de la multiplicitat de jurisdiccions de l’antic règim; en temps més recents com a barrera enfront del sorgiment de jurisdiccions especials (...)* Però a més, en un Estat territorial complex, en el qual es preveu constitucionalment una divisió territorial del poder, aquest principi cobra una dimensió afegida: la sostracció del que fa referència a aquest Poder Judicial del repartiment competencial, i com a conseqüència, l’absència d’un Poder Judicial propi de les comunitats autònoms”.

Per tant, aquest principi d'unitat constitueix un límit al reconeixement de competències autonòmiques en matèria de Justícia⁴⁸⁸. Ara bé, aquest límit no ha de ser entès en sentit absolut, en el sentit d'esdevenir un obstacle que impedeixi qualsevol tipus d'intervenció autonòmica. De fet, l'Administració de Justícia no és un àmbit material que hagi quedat del tot vedat a les Comunitats Autònomes. Altrament dit, el Poder Judicial no és del tot aliè a la realitat autonòmica. De fet, el principi d'unitat previst a l'article 117.5 de la CE s'ha de valorar tenint present el Títol VIII del text constitucional, relatiu a l'organització territorial de l'Estat⁴⁸⁹.

La pròpia norma suprema contempla una certa incidència de l'organització territorial de l'Estat de les Autonomies en el disseny d'aquest Poder Judicial únic a nivell estatal⁴⁹⁰.

⁴⁸⁸ Vid. XIOL RIOS, Juan Antonio; *“Las competencias de las Comunidades Autónomas en la materia de Justicia I”*, *Actualidad Administrativa* nº 7, 1992. L'estudi adverteix que *“... el Poder Judicial, o la Administración de Justicia, constituye un sector del ordenamiento público que no puede dejarse, sin más, al libre juego de la distribución territorial de competencias entre el Estado y las Comunidades Autónomas”*, atès que existeix un *“riesgo de desvirtuar gravemente los principios sobre los que histórica y constitucionalmente está fundado”*. Del mateix autor, vid. *“La incidencia del Estado autonómico sobre la Administración de Justicia”*, a *“Informe Pi i Sunyer sobre Comunitats Autònomes”*, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals, 1994, p. 815. A l'estudi defineix el principi d'unitat del Poder Judicial com *“de una garantía frente a la arbitrariedad, a un límite a la diversidad”*. Vid. també LÓPEZ GUERRA, Luís; *“Poder Judicial i Comunitats Autònomes: territorialització de la justícia”*, cit. nota supra, p. 21. L'estudi constata que *“... resulta innegable que la Constitución somet el Poder Judicial, en allò que fa referència a les seves possibilitats de descentralització, a un règim diferent, i més restrictiu, del que aplica a altres poders de l'Estat (...) una primera lectura de la Constitución en allò que fa referència al Poder Judicial sembla oferir una impressionant bateria d'obstacles a una eventual descentralització o territorialització d'aquest Poder”*. Entre aquests obstacles, l'autor enuncia el principi d'unitat jurisdiccional; la previsió del cos únic dels magistrats i jutges de carrera i la reserva de llei orgànica de l'article 122 de la CE; la previsió del Consell General del Poder Judicial com a òrgan de govern d'aquest Poder o la previsió de la competència exclusiva de l'Estat en matèria d'Administració de Justícia previst a l'article 149.1.5 de la CE.

⁴⁸⁹ Vid., per tots, BANDRÉS SÁNCHEZ-CRUZAT, J.M.; *“Les relacions del poder judicial, l'administració de justícia i la Generalitat de Catalunya en el marc de la Constitució”*, a *“Informe Pi i Sunyer sobre la Justícia a Catalunya”*, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals, 1998, p. 35. L'estudi adverteix que l'anomenada *“Constitució judicial”* (referint-se a la regulació constitucional contingut en el Títol VI que conté les directrius estructurals bàsiques i els trets constitucionals del Poder Judicial i de l'Administració de Justícia) ha de ser complementada amb l'anomenada *“Constitució territorial”* del Títol VIII de la CE per poder comprendre el paper de les Comunitats Autònomes en l'àmbit de l'organització i funcionament del Poder Judicial

⁴⁹⁰ Pel que fa referència a la posició del Poder Judicial dins l'Estat autonòmic, vid., per totes, STC 62/1990 de 30 de març i STC 56/1990 de 29 de març. El TC ha adoptat una interpretació que, partint de la base que el Poder Judicial és únic a nivell estatal, s'ha d'entendre que els òrgans judicials situats en una Comunitat Autònoma certament es troben a la Comunitat Autònoma, *estan en ella* (es troben ubicats en el seu àmbit territorial), però *no són d'ella*, és a dir, no integren una organització judicial autonòmica diferent de l'estatal sinó que s'integren dins el Poder Judicial únic. Així, per totes, a la STC 25/1981 de 14 de juliol, F.J. 5 el TC va advertir que *“Es de advertir (...) que tampoco este precepto reconoce competencias a la Comunidad Autónoma. El artículo 14 del Estatuto de Autonomía para el País Vasco se limita a fijar ‘la competencia de los órganos jurisdiccionales en el País Vasco’. Se habla de órganos jurisdiccionales en el País Vasco y no del País Vasco, con lo cual se indica por el propio Estatuto que las*

Poden distingir-se dues projeccions concretes d'aquesta incidència, ambdues regulades al Títol VIII de la CE: primerament, la previsió de l'Administració de Justícia com una matèria enumerada al llistat competencial de l'article 149 de la norma suprema (d'acord amb el que disposa l'article 149.1.5 de la CE, la matèria 'Administració de Justícia' és una competència exclusiva de l'Estat); segonament, la previsió de l'article 152 del text constitucional, precepte d'evident abast competencial el contingut del qual s'ha de posar en relació amb el que disposa l'article 123.1 i la Disposició Addicional 4^a de la CE.

Les previsions dels articles 149.1.5 i 152 del text constitucional regulen mecanismes que han vehiculat la participació de les Comunitats Autònomes en l'anomenada "administració de l'Administració de Justícia". Garanteixen la projecció de l'Estat autonòmic sobre el model constitucional de justícia bé sigui a través de la previsió d'un règim de distribució competencial modulats pel TC (art. 149.1.5), bé sigui establint certes habilitacions constitucionals garants de l'assumpció estatutària de competències en aquesta matèria (art. 152).

Partint d'aquesta base, la primera de les projeccions de l'organització territorial de l'Estat en el Poder Judicial és la regulada a l'article 149.1.5 de la CE. Per bé que aquest precepte disposa que l'Administració de Justícia és una competència exclusiva de l'Estat, aquest títol competencial ha estat interpretat restrictivament pel TC. La doctrina jurisprudencial del TC ha acabat esbossant un mapa de distribució competencial que no ha exclòs del tot la competència autonòmica en aquesta matèria. Val a dir que aquest fou un tema que ja va centrar intensos debats en seu parlamentària, en motiu de la tramitació del que seria aquest article de la CE⁴⁹¹.

competencias de los órganos jurisdiccionales no son competencia de la Comunidad Autónoma, que se correspondan con la esfera de sus intereses propios. Ello está en congruencia con el hecho de que, según la Constitución, los Jueces y Magistrados, integrantes del Poder Judicial, son independientes (art. 117.1), la organización y funcionamiento de los Tribunales se efectúa sobre la base del principio de unidad jurisdiccional (art. 117.5) y de un modo más general con que la Administración de Justicia es materia de competencia exclusiva del Estado (art. 149.1.5) (...) Por todo ello, el precepto citado del artículo 14 del Estatuto de Autonomía para el País Vasco no es una norma que atribuya competencias para los órganos de la Comunidad Autónoma Vasca, sino una disposición que fija en abstracto las competencias de los órganos judiciales radicados en el territorio de la Comunidad Autónoma, sobre la base y en el marco del artículo 152.1 de la Constitución, que en su tercer párrafo incluye precisamente la expresión 'órganos judiciales radicados en el mismo territorio de la Comunidad Autónoma'. Se subraya con ello que la relación con la Comunidad Autónoma no es una relación orgánica, sino una relación territorial que deriva del lugar de su sede y que las competencias de los órganos jurisdiccionales continúan siendo competencias del Poder Judicial único existente en el Estado".

⁴⁹¹ En el decurs de la tramitació parlamentària d'aquest precepte, foren diverses les iniciatives tendents a garantir expressament, en el text constitucional, la competència autonòmica en matèria d'Administració de Justícia. La gènesi de l'article 149.1.5 de la norma suprema es troba a l'article 138.28 de l'avantprojecte constitucional, que ja contemplava com a competència exclusiva de l'Estat "28. *La Administración de Justicia*" si bé s'afegia que "*El Estado fijará las bases que permitan armonizar el ejercicio de la función judicial en todo el Estado, de acuerdo con el principio de unidad del poder*

judicial y de los distintos cuerpos profesionales que lo integran, sin perjuicio de la intervención de los territorios autónomos en la organización de la misma”. Vid. “Constitución española. Trabajos parlamentarios”, volum I, cit. nota supra, p. 692. El Grup Parlamentari Socialista del Congrés dels Diputats va formular un vot particular de substitució de la dicció d’aquest precepte, que proposava la següent literalitat: “2. *La competencia compartida entre los órganos centrales y los de los territorios autónomos se organiza de la siguiente forma: (...) Es competencia de las Cortes la legislación exclusiva y corresponderá a los órganos de la Administración Central, a los de los Territorios Autónomos, o a ambos, según lo determine la Ley, su ejecución en las siguientes materias: (...) e) organización de la Administración de Justicia*”.

L’article 138.28 de l’avantprojecte constitucional fou objecte de diverses esmenes, formulades respectivament pels Grup Parlamentari de Minoria Catalana (esmena nº 205), Grup Parlamentari Basc (esmena nº 671), Aliança Popular (esmena nº 691) i Grup Parlamentari comunista (esmena nº 695), la majoria de les quals proposaven que el precepte atribuís a l’Estat la competència per fixar les bases de l’Administració de Justícia. Així l’esmena nº 205 del Grup Parlamentari de Minoria Catalana proposava la següent dicció del precepte: “28. *Las bases de la Administración de Justicia, a fin de armonizar la función judicial en el conjunto del Estado, de acuerdo con la organización que al respecto se adopte por cada territorio autónomo, en el marco de la unidad del poder judicial y de los distintos estamentos profesionales que la integran*”. L’esmena nº 671 del Grup Parlamentari Vasc proposava la següent dicció: “*Bases para la Administración de Justicia. El Estado fijará las bases que permitan armonizar el ejercicio de la función judicial en todo el Estado, de acuerdo con el principio de unidad del Poder Judicial y de los distintos Cuerpos profesionales que lo integran. Sin embargo, los territorios autónomos tendrán facultad para establecer órganos judiciales específicos para su ámbito territorial y para regular su composición, provisión y funcionamiento. En las materias cuya competencia legislativa corresponde al territorio autónomo, los órganos judiciales de éste conocerán en todas las instancias. En las demás materias, cabrá recurso de casación ante el Tribunal Supremo*”. En una línia similar va pronunciar-se l’esmena nº 695 presentada pel Grup Parlamentari Comunista que proposava la següent dicció del precepte: “*La Administración de Justicia. El Estado fijará las bases para armonizar el ejercicio de la función judicial en toda España de acuerdo con el principio de unidad del Poder Judicial y de los cuerpos que lo integran. Dentro de estos principios los territorios autónomos tendrán facultad para establecer órganos judiciales específicos con jurisdicción para el ámbito territorial respectivo*”. Totes aquestes esmenes foren desestimades per l’Informe de la Ponència. Amb tot, permeten il·lustrar que, en els inicis de la tramitació parlamentària de l’actual article 149.1.5 de la CE moltes tesis ja defensaven la conveniència de garantir, en aquesta matèria, un cert reducte de decisió a les Comunitats Autònomes. L’article 141 de l’Informe de la Ponència va consignar la següent literalitat: “1. *El Estado tiene competencia exclusiva sobre las siguientes materias: (...) 5. Administración de Justicia*”. Aquesta dicció, malgrat les múltiples esmenes i objeccions que varen formular-s’hi, es mantindria inalterada en el decurs de la tramitació ulterior del text constitucional.

Moltes de les intervencions crítiques que s’hi varen formular justament varen centrar-se en denunciar la necessitat de preveure competències autonòmiques en matèria de justícia. A tall d’exemple, resulta il·lustrativa la intervenció del diputat Sr. Roca Junyent en el debat a la Comissió d’Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques celebrat el 15 de juny de 1978 quan va proclamar “... *nosotros, no estando conformes con al redacción de este apartado 5, no obstante lo que nos reservamos es presentar una enmienda específica, al tiempo de delimitar el contenido de los estatutos de autonomía por lo que hace referencia a la calificada como fase más avanzada de desarrollo del estado de competencias autonómicas. Por esta circunstancia no queríamos que, al aceptar que aquí figure, en este artículo 141, apartado 5, esta competencia exclusiva en estos términos de ‘Administración de Justicia’, y basta, se interprete como conformidad, en el sentido literal de la misma, sino como expresa reserva de que vamos a presentar más adelante, en el artículo que parece más idóneo, que sería el de la definición del contenido de las instituciones autonómicas de estos estatutos en fase más avanzada, en los que, evidentemente, se comprenderán competencias en el campo de la Administración de Justicia*”. (Vid. D.S.C.D. nº 90 de 15 de juny de 1978). En una línia també crítica amb la dicció d’aquest epígraf també se situa, entre d’altres, la intervenció del senador Sr. Audet Puncernau sostinguda al debat en la Comissió de Constitució al Senat el 12 de setembre de 1978, quan va proclamar que “... *De entrada, pediríamos la supresión del subapartado 5, de apartado 1 de este artículo (...) Se trata de una antigua y repetida reclamación catalana: la de poder organizar su administración de Justicia. Con el Estatuto de 1932, Cataluña tenía reconocida esta competencia. La administración de Justicia en manos de las Comunidades Autónomas no introduce ningún elemento disgregador ni afecta para nada al normal funcionamiento del Estado. Si se*

El màxim intèrpret constitucional ha conclòs que aquesta competència exclusiva estatal només abasta la funció jurisdiccional de *'jutjar i fer executar allò jutjat'* i l'autogovern del Poder Judicial atribuït al Consell General del Poder Judicial. Ambdues parcel·les integren el “nucli essencial o intangible” de la matèria ‘Administració de Justícia’, atribuïda a l'exclusiva competència estatal. Ara bé, al marge d'aquest nucli essencial, existeixen un conjunt de mitjans materials i personals que no s'integren en aquest nucli i que es col·loquen al servei de l'Administració de Justícia. Aquesta “administració judicial” o també dita “administració de l'Administració de Justícia” és un àmbit material en el que les Comunitats Autònomes poden assumir competències⁴⁹².

En paraules del TC *“el artículo 149.1.5 de la Constitución reserva al Estado como competencia exclusiva la Administración de Justicia; ello supone, en primer lugar, (...) que el Poder Judicial es único y a él le corresponde juzgar y hacer ejecutar lo juzgado, y así se desprende del art. 117.5 de la Constitución; en segundo lugar, el gobierno de ese Poder Judicial es también único y corresponde al Consejo General del Poder Judicial (art. 122.2 de la Constitución). La competencia estatal reservada como exclusiva por el art. 149.1.5 termina precisamente allí. Pero no puede negarse que, frente a ese núcleo esencial de lo que debe entenderse por Administración de Justicia, existen un conjunto de medios personales y materiales que, ciertamente, no se integran en ese núcleo, sino que se colocan, como dice expresamente el art. 122.1, al referirse al personal, ‘al servicio de la Administración de Justicia’, esto es, no estrictamente integrados en ella”*. Pel que fa referència a aquests mitjans, el TC adverteix que *“en cuanto no resultan elemento esencial de la función jurisdiccional y del autogobierno*

nos niega este derecho se podrá producir fácilmente un foco de permanente intranquilidad entre los catalanes, pues que, de siempre, ha ido reivindicado y esperado; y lo es ahora mucho mas teniendo en cuenta que, como he dicho, ya era reconocido en el Estatuto de 1932”. (Vid. D.S.S. nº 53 de 12 de setembre de 1978).

⁴⁹² El Consell Consultiu de la Generalitat ha tingut ocasió de pronunciar-se sobre aquesta qüestió als dictàmens nº 103, 155, 198, 202 i 203. En el Dictamen nº 203 de 18 de desembre de 1997 sobre la Proposició de Llei sobre els usos lingüístics a Catalunya, el Consell Consultiu va proclamar que *“l'article 149.1.5 CE reserva a l'Estat la competència exclusiva sobre 'Administració de Justícia', títol que s'interpreta restrictivament pel mateix Tribunal Constitucional (...) en el sentit que abasta únicament la funció jurisdiccional de 'jutjar i fer executar allò jutjat' i l'autogovern del Poder Judicial atribuït a un òrgan constitucional: el Consell General del Poder Judicial. Apart del que s'entén pel nucli essencial de 'l'Administració de Justícia' existeixen un conjunt de mitjans personals i materials que no s'integren en aquest nucli i que es col·loquen al servei de l'Administració de Justícia. Aquest conjunt de mitjans personals i materials és el que es denomina 'administració de l'Administració de Justícia' i configura un àmbit en el qual poden assumir competències les comunitats autònomes”*. Vid. B.O.P.C. nº 240 de 22 de desembre de 1997, p. 18107-18108.

*del Poder Judicial; cabe aceptar que las Comunidades Autónomas asuman competencias sobre esos medios personales y materiales*⁴⁹³.

Per tant, malgrat la dicció literal de l'article 149.1.5 de la CE, l'Alt Tribunal ha acabat esbossant un marc de repartiment competencial que reconeix la competència de les Comunitats Autònomes en aquells àmbits exclosos del nucli essencial o intangible de l'Administració de Justícia. Caldrà reemprendre l'anàlisi d'aquesta doctrina jurisprudencial quan s'estudiïn les previsions estatutàries i de la LOPJ en aquesta matèria. Nogensmenys, aquestes precisions han de valorar-se sens perjudici d'una constatació clau: l'advertiment que la matèria d'Administració de Justícia presenta uns trets que, a efectes del règim de repartiment de competències previst al bloc de la constitucionalitat, la fan singular. Aquest perfil singular que presenta aquesta matèria condiona i modula necessàriament les regles generals d'articulació competencial entre Estat i Comunitats Autònomes que li són d'aplicació. Qüestions tals com la incidència del principi d'unitat jurisdiccional del Poder Judicial, la seva independència o l'abast de la reserva de llei orgànica, entre d'altres, són elements dels que hom no pot prescindir i que acaben condicionant decisivament el seu règim de distribució de competències⁴⁹⁴.

⁴⁹³ Vid., per totes, STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 6. També, SSTC 108/1986 de 29 de juliol, 62/1990 de 30 de març i 105/2000 de 13 d'abril. Al F.J. 2n de la STC 105/2000 el TC confirmaria la doctrina jurisprudencial en aquesta matèria quan va afirmar que "*Nuestra doctrina acerca de la distribución de competencias en materia de Administración de Justicia está contenida fundamentalmente en las SSTC 108/1986 de 29 de julio, 56/1990 de 29 de marzo y 62/1990 de 30 de marzo. De ellas hemos de destacar dos aspectos esenciales que va a constituir el hilo rector de todo nuestro razonamiento: a) En primer lugar, que el art. 149.1.5 CE reserva al Estado la competencia exclusiva en materia de Administración de Justicia. Ello ha exigido distinguir entre Administración de Justicia en sentido estricto y en sentido amplio (...) El art. 149.1.5 de la CE reserva al Estado como competencia exclusiva la 'Administración de Justicia'; ello supone, en primer lugar (...) que el Poder Judicial es único y a él le corresponde juzgar y hacer ejecutar lo juzgado (...); en segundo lugar, el gobierno de ese Poder Judicial es también único, y corresponde al Consejo General del Poder Judicial (...). La competencia estatal reservada como exclusiva por el art. 149.1.5 termina precisamente allí. (...) frente a ese núcleo esencial (...) existen un conjunto de medios personales y materiales que (...) se colocan (...) al servicio de la Administración de Justicia (...) En cuanto no resultan elemento esencial de la función jurisdiccional y del autogobierno del Poder Judicial, cabe aceptar que las Comunidades Autónomas asuman competencias sobre esos medios personales y materiales. Ciertamente, deslindar los elementos básicos del autogobierno era una tarea difícil de realizar en el momento en que se aprobaron los Estatutos de Autonomía y eso explica que se dejara ese deslinde al legislador orgánico (...) Lo que la cláusula subrogatoria supone es aceptar el deslinde que el Estado realiza entre Administración de Justicia en sentido estricto y 'Administración de la Administración de Justicia'; las Comunidades Autónomas asumen así una competencia por remisión a ese deslinde, respetando como núcleo inaccesible el art. 149.1.5 de la Constitución, con la excepción de lo dispuesto en el art. 152.1 segundo párrafo. b) El segundo aspecto a resaltar es que la distribución de competencias en esta materia presenta la particularidad de que las Comunidades Autónomas han asumido competencias en materia de Administración de Justicia en virtud de las llamadas 'cláusulas subrogatorias'...*".

⁴⁹⁴ Vid., per tots, JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; "Competencias de las Comunidades Autónomas en materia de Administración de Justicia y Libro Blanco de la Justicia", cit. nota supra, p. 82-83. Segons l'autor, "... el sistema de distribución de competencias en materia de Administración de Justicia no se debe encuadrar en sus líneas básicas en lo que son las reglas generales de reparto previstas en nuestro Constitución territorial entre Estado y CCAA (...) porque sencillamente tal operación resulta imposible.

La segona de les projeccions bàsiques de l'organització territorial de l'Estat en el Poder Judicial és la regulada a l'article 152.1, paràgrafs 2n i 3r de la CE⁴⁹⁵. Aquest precepte, dedicat per cert a la regulació de l'organització institucional de les Comunitats Autònomes⁴⁹⁶, conté tres previsions d'incidència en la matèria judicial: en primer lloc, disposa que un Tribunal Superior de Justícia, sens perjudici de la jurisdicció que correspon al TS, culminarà l'organització judicial en l'àmbit territorial de la Comunitat

(...) En realidad, cabe afirmar que la materia justicia, sin perjuicio de que se incorpore al sistema general de distribución de competencias (a través del artículo 149.1.5 y de las correspondientes previsiones estatutarias), ofrece unos perfiles con un innegable sello de peculiaridad en función del Poder sobre el cual opera; perfiles que modulan necesariamente las reglas de reparto que deben actuar en tan especial campo”.

⁴⁹⁵ Article 152 de la CE: “1. En los Estatutos aprobados por el procedimiento a que se refiere el artículo anterior, la organización institucional autonómica se basará en una Asamblea Legislativa (...); un Consejo de Gobierno con funciones ejecutivas y administrativas y un Presidente (...). Un Tribunal Superior de Justicia, sin perjuicio de la jurisdicción que corresponde al Tribunal Supremo, culminará la organización judicial en el ámbito territorial de la Comunidad Autónoma. En los Estatutos de las Comunidades Autónomas podrán establecerse los supuestos y las formas de participación de aquéllas en la organización de las demarcaciones judiciales del territorio. Todo ello de conformidad con lo previsto en la ley orgánica del poder judicial y dentro de la unidad e independencia de éste. Sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 123, las sucesivas instancias procesales, en su caso, se agotarán ante órganos judiciales radicados en el mismo territorio de la Comunidad Autónoma en que esté el órgano competente en primera instancia...”.

⁴⁹⁶ L'article 152 de la CE regula l'esquema organitzatiu institucional de les Comunitats Autònomes. Resulta il·lustrativa la voluntat expressa del poder constituent de limitar aquest esquema institucional només a certes Comunitats Autònomes: aquelles que accedissin a l'autonomia política pel procediment de l'article 151 de la CE i per la Disposició Transitòria Segona. Així es desprèn del propi precepte constitucional, quan limita l'abast de les seves previsions a les Comunitats Autònomes els Estatuts d'Autonomia de les quals fossin “...aprovats pel procediment a que es refereix l'article anterior...”, referint-se al procediment regulat a l'article 151 de la CE, seguit també pels territoris previstos a la Disposició Transitòria 2ª de la norma suprema, el projecte d'Estatut dels quals s'establí que s'elaboraria de conformitat amb el que establia l'article 151.2 a convocatòria de l'òrgan col·legiat preautonòmic. Actualment aquesta distinció no té transcendència pràctica, atès que totes les Comunitats Autònomes, sense excepció, han adoptat el model institucional previst a l'article 152.1 de la norma suprema. Vid. DÍEZ-PICAZO, Luís María; “Régimen constitucional del Poder Judicial”, obra cit. nota supra, p. 88. L'article 152 de la CE dissenya el model de l'organització institucional autonòmica fonamentant-lo sobre quatre pilars bàsics: una Assemblea Legislativa, elegida per sufragi universal, d'acord amb un sistema de representació proporcional que assegurí la representació de les diferents parts del territori; un Consell de Govern amb funcions executives i administratives; un President a qui encomana la direcció del Consell de Govern i la suprema representació de la Comunitat Autònoma i l'ordinària de l'Estat en aquella; i, finalment, un Tribunal Superior de Justícia, establint que culminarà l'organització judicial en l'àmbit territorial de la Comunitat Autònoma sens perjudici de la jurisdicció que correspon al TS. Resulta necessari advertir que mentre l'Assemblea Legislativa, el Consell de Govern i el President formen part de 'l'organització institucional autonòmica', és a dir, són institucions autonòmiques pròpies de la Comunitat Autònoma, el Tribunal Superior de Justícia és un òrgan estatal del Poder Judicial, ubicat en el territori autonòmic. L'article 34 de la LOPJ, 'universalitzaria' els Tribunals Superiors de Justícia extenent-los a totes les CCAA. Aquest precepte disposa que “La Comunidad Autónoma será el ámbito territorial de los Tribunales Superiores de Justicia”. Vid. LOPEZ AGUILAR, Juan Fernando; “Justicia y Estado autonómico. Orden competencial y Administración de Justicia en el Estado compuesto de la Constitución española de 1978”, cit. nota supra, p. 97

Autònoma (previsió d'estructuració jurisdiccional)⁴⁹⁷; en segon lloc, diu que els Estatuts d'Autonomia podran establir els supòsits i les formes de participació de les Comunitats Autònomes en l'organització de les demarcacions judicials del seu territori, d'acord amb el que disposi la LOPJ i sempre respectant la unitat i independència del Poder Judicial (norma d'habilitació competencial)⁴⁹⁸; finalment, contempla que, sens perjudici de les

⁴⁹⁷ Vid., per totes, les SSTC 38/1982 de 22 de juny, 114/1994 de 14 d'abril, 91/1998 de 23 d'abril o 133/1998 de 18 de juny. Al F.J. 5 de la STC 38/1982 de 22 de juny, el TC va advertir que els Tribunals Superiors de Justícia són òrgans de l'Estat a la Comunitat Autònoma i no de la Comunitat Autónoma. Així, el màxim intèrpret constitucional va advertir que “... el Tribunal Superior de Justicia no es un órgano de la Generalidad, sino del Estado y de su organización judicial, según se deduce con meridiana claridad del art. 152.1 párrafo segundo de la Constitución (...) este precepto incluye al presidente del Tribunal Superior de Justicia entre las autoridades de la Generalidad, lo que es contrario al art. 152.1 párrafo segundo de la Constitución, y al art. 29.1 del Estatuto de Cataluña, según los cuales el presidente del Tribunal Superior de Justicia no es una autoridad de la Generalidad, sin que ésta tenga competencia para modificar el carácter de dicha autoridad. (...) La Constitución ha tomado en consideración la organización territorial del Estado la fijar criterios básicos para la organización judicial, como acredita el artículo 152.1.2º de la misma, al establecer que ‘un Tribunal Superior de Justicia, sin perjuicio de la jurisdicción que corresponde al Tribunal Supremo, culminará la organización judicial en el ámbito territorial de la Comunidad Autónoma’, y al señalar el párrafo siguiente que ‘sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 123, las sucesivas instancias procesales, en su caso, se agotarán ante órganos judiciales radicados en el mismo territorio de la Comunidad Autónoma en que esté el órgano competente en primera instancia’. La inclusión de este precepto en el Título VIII de la Constitución, el reflejo de su contenido en el artículo 19 del Estatuto de Cataluña y otros argumentos complementarios que podrían citarse, son muestra de la vinculación de los Tribunales Superiores de Justicia respecto de la ordenación de las Comunidades Autónomas que se constituyan por la vía del artículo 151 de la Constitución, al que se refiere el artículo 152.1 de la misma. Pero, hecha esta afirmación, ha de recordarse también que, de acuerdo con el artículo 122 de la Constitución, corresponde a la Ley Orgánica del Poder Judicial determinar la constitución, funcionamiento y gobierno de los Tribunales de Justicia, es decir, su configuración definitiva”. Per una ampliació sobre el contingut i abast de l'article 152 de la norma suprema, vid. ENTRENA CUESTA, Rafael; comentari de l'article 152 de la CE a GARRIDO FALLA, Fernando (dir.); “Comentarios a la Constitución”, cit. nota supra. Vid. també, LASARTE ÁLVAREZ, Carlos i MORENO CATENA, Víctor; “Los Tribunales Superiores de Justicia y sus competencias” a “El Poder Judicial”, vol. 2, Institut de Estudios Fiscales, Madrid, 1983. També, RODRÍGUEZ-ZAPATA PÉREZ, Jorge; “Artículo 152. Estructura institucional de las Comunidades Autónomas” a ALZAGA VILLAAMIL, Oscar, “Comentarios a la Constitución española de 1978”, volum XI, Madrid, 1999. PORRAS RAMÍREZ, José María; “Unidad jurisdiccional y autonomía política. La posición constitucional de los Tribunales Superiores de Justicia”, cit. nota supra, p. 69-87. També, PÉREZ GORDO, Antonio; “Problemática procesal y orgánica ante el Tribunal Superior de Justicia de las Comunidades Autónomas” a “El desarrollo de la Constitución española de 1978”, Zaragoza, Libros Pórticos, 1982 o, per tots, BORRELL MESTRE, Joaquim; “Estado autonómico y Poder Judicial”, cit. nota supra p. 179-204.

⁴⁹⁸ El TC tindria ocasió d'interpretar les previsions d'aquest article 152 concernents a la participació de les Comunitats Autònomes en l'organització de les demarcacions judicials, entre d'altres, al F.J. 16 de la STC 56/1990 de 29 de març. El màxim intèrpret constitucional advertiria que “El art. 152.1, párrafo segundo, de la Constitución, habla de ‘supuestos’ y ‘formas’ de participación de las Comunidades Autónomas en la organización de las demarcaciones judiciales. Los Estatutos de Autonomía han asumido para las respectivas Comunidades competencias para la ‘fijación en la delimitación de las demarcaciones judiciales’ y para la ‘localización de su capitalidad’. En cualquier caso, cualquiera que sea la extensión que se quiera dar a las competencias de las Comunidades Autónomas en la delimitación de las demarcaciones de los órganos judiciales radicados en sus territorios, existen dos premisas de las que partir: 1. La competencia de delimitación ha de referirse necesariamente a las demarcaciones judiciales de ámbito diferente del provincial, y autonómico, por las dos razones siguientes: la delimitación de la demarcación judicial correspondiente a cada uno de los Tribunales Superiores de

competències del TS, les successives instàncies processals, si s'escau, s'esgotaran davant els òrgans judicials radicats en el mateix territori de la Comunitat Autònoma on estigui l'òrgan competent en primera instància.

Ens trobem, per tant, davant d'un precepte del text constitucional amb contingut competencial. Respon a l'objectiu d'adaptar l'organització judicial al principi autonòmic, el que ha centrat intensos debats doctrinals⁴⁹⁹, debats que ja varen planejar en motiu de la seva tramitació parlamentària⁵⁰⁰.

Justicia viene determinada directamente por la propia Constitución (art. 152 párrafo segundo), y sobre las demarcaciones de ámbito provincial no existe disponibilidad por parte de las Comunidades Autónomas (art. 141.1 CE). 2. La competencia para fijar la delimitación y la forma de ejercicio de la misma, habrá de ejercitarse siempre conforme a la LOPJ, no sólo porque así lo dispongan expresamente algunos Estatutos de Autonomía, sino, principalmente, porque de modo expreso así lo exige la Constitución (art. 152.1, párrafo segundo) y, además, como precisa este precepto constitucional, dentro de la unidad o independencia del Poder Judicial, de modo que cualquier consecuencia que quiera derivarse de las disposiciones estatutarias en la materia ha de quedar propuesta a la determinación del alcance de las competencias asumidas a través de tales disposiciones por parte de la LOPJ –SSTC 10/1982 y 97/1989”.

⁴⁹⁹ Per una ampliació, vid. BELLOCH, J.A.; “Las competencias de la Generalidad en materia de Administración de Justicia”, a “Comentarios sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña”, volum II, IEA, Barcelona, p. 757.

⁵⁰⁰ La gènesi parlamentària de les previsions dels apartats 2n i 3r de l'article 152 de la CE es troba en una esmena *in voce* presentada a la Comissió Constitucional del Congrés dels Diputats per Minoria Catalana, que fou aprovada per unanimitat. En la justificació de l'esmena el diputat Sr.Roca Junyent va al·legar que “Por un lado, consagramos la necesidad de que las Comunidades Autónomas, en esta fase, diríamos en la que acceden a mayor nivel de competencias, cuenten inequívocamente con un Tribunal Superior de Justicia (...) Consagramos asimismo en este artículo la posibilidad de que en el marco de la unidad, en el marco de la independencia del Poder Judicial, y, además, en el marco –insisto otra vez- de una Ley Orgánica del Poder Judicial (...) puedan participar las Comunidades Autónomas, a través de diversas formas que los Estatutos podrán señalar, en la organización de las demarcaciones judiciales de sus respectivos territorios. Este doble juego, el del Tribunal Superior de Justicia y la participación de la organización de las demarcaciones judiciales, se completa en el apartado en que se concreta qué quiere decir con todo ello y muy especialmente, con referencia al Tribunal Superior de Justicia. Se quiere decir que, sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 115 –hoy art. 123-, que señala el ámbito judicial en todo el Estado del Tribunal Supremo, las sucesivas instancias procesales se agotarán ante órganos judiciales o jurisdiccionales radicados en el mismo territorio de la Comunidad Autónoma en el que esté el órgano competente en la Primera Instancia”. Vid. D.S.C.D. nº 91 de 16 de juny de 1978.

Cal recordar que, en el decurs dels debats parlamentaris, varen pronunciar-se tesis crítiques a la dicció de l'esmena. Així, per totes, resulta il·lustrativa la intervenció del diputat Sr.Carro Martínez, quan va advertir que “... parece como si se quisiera establecer aquí algo contradictorio con lo que establece el artículo 115 ya aprobado en cuanto que dicho artículo (...) determina que el Tribunal Supremo, con jurisdicción en toda España, es el órgano jurisdiccional superior en todos los órdenes (...) parece que aquí se quiere establecer un Tribunal de Casación (...) es decir, un Tribunal último que con carácter regional sea la última instancia, o sea, el que case, por la infracción de forma, todos los asuntos en que pueda intervenir dentro de las Comunidades Autónomas. Si esto no es así, ruego que se me aclare”. El mateix parlamentari afegiria, que “...quisiera, para poder votar este precepto favorablemente, puntualizar cuál es nuestro criterio, o qué es lo que nosotros entendemos de este precepto en el momento de votarlo afirmativamente. Entendemos que en todo territorio autónomo puede haber un Tribunal Superior de Justicia, Audiencia Territorial o como se le quiera llamar, y que pueden intervenir estas Comunidades Autónomas en la delimitación de la demarcación judicial del correspondiente territorio, delimitación que no quiere decir participar dentro de la organización, no entendiendo qué es lo que se quiere decir con

Partint d'aquest marc constitucional, que defineix i condiona la posició del Poder Judicial a l'Estat autonòmic, caldrà estudiar quines són les decisions que, en el marc de les directrius fixades per la norma suprema, han adoptat el legislador orgànic, principalment a través de la LOPJ i els Estatuts d'Autonomia.

En aquest sentit, cal recordar que una de les característiques que presenta l'ordenació del Títol VI de la CE dedicat al "Poder Judicial" són les seves contínues referències a la reserva de llei. Una lectura de les previsions d'aquest Títol permet constatar que són moltes les referències al principi de legalitat i reserva de llei contingudes als articles 117, 122, 124, 126 o 127 de la norma suprema. D'aquí que, doctrinalment s'hagi postulat que aquest és un dels trets definitoris de la regulació d'aquest Títol VI de la CE⁵⁰¹. En darrer terme, il·lustra la voluntat expressa del poder constituent d'adoptar un model judicial obert, que difereix la seva concreció definitiva a les decisions que, en el marc de les línies mestres esbossades a la CE i als Estatuts d'Autonomia, adopti el legislador⁵⁰².

esto de 'participación en la organización'. Asimismo, entendemos que rige el artículo 115 relativo al Tribunal Supremo, con jurisdicción en toda España, lo cual quiere decir que cuando el apartado 3 habla de las sucesivas instancias procesales, son verdaderas instancias, pero que la casación siempre corresponde, siempre quedará atribuida, al Tribunal Supremo". Vid. D.S.C.D. nº 91 de 16 de juny de 1978.

Aprovada l'esmena, les previsions varen incloure's a la dicció de l'article 146 del text aprovat per la Comissió Constitucional del Congrés (vid. B.O.C. d'1 de juliol de 1978). El precepte fou modificat en la seva tramitació al Senat (vid. B.O.C. de 6 d'octubre i 13 d'octubre de 1978). Les principals modificacions introduïdes per la Comissió del Senat són dues: primerament, es va introduir l'expressió "*sens perjudici de la jurisdicció que correspon al Tribunal Suprem*", expressió que va mantenir-se inalterada en la tramitació ulterior del precepte, amb l'objectiu de confirmar la posició del TS; segonament, va introduir-se un nou paràgraf que en el Ple del Senat passaria a convertir-se en l'actual Disposició Addicional 4ª de la CE. Cal recordar que la redacció del precepte novament fou objecte de modificacions en seu de la Comissió Mixta. Aquesta darrera modificació va limitar-se a modificar la dicció del paràgraf 2n del precepte, ratificant la redacció que constava al text inicial aprovat per la Comissió Constitucional del Congrés. En qualsevol cas, una lectura dels treballs parlamentaris d'aquesta disposició prova l'alt grau de susceptibilitats que motivava aquest tema. La previsió de mecanismes de participació de les Comunitats Autònomes en matèria de Justícia era percebuda, per certs sectors, com un risc per la unitat del Poder Judicial. Aquesta situació va traduir-se en nombroses esmenes, debats i successives modificacions del text del precepte. De fet, l'interès per garantir aquesta unitat va acabar coallant en la pròpia dicció de la norma, atès que l'article 152 de la CE conté en el seu apartat 1r, paràgraf 2n *in fine*, una expressa referència a la unitat del Poder Judicial.

⁵⁰¹ Vid., per tots, MERINO MERCHÁN, José Fernando; "Instituciones de Derecho Constitucional Español", Centro de Estudios Superiores Sociales y Jurídicos Ramon Carende, Ed. Beramar, 1994, p. 554

⁵⁰² Vid. JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; "Les competències de la Generalitat de Catalunya: expectatives i realitats", a "La justícia a Catalunya en el marc d'un Estat compost", Institut d'Estudis Autonòmics, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2000, p. 19. L'autor conclou que "... *si bien el modelo constitucional de configuración del poder judicial en relación con el Estado autonómico puede calificarse como modelo abierto, en cuanto que las determinaciones constitucionales y estatutarias deben ser completadas por la LOPJ, no por ello se trata en ningún caso de un modelo de libre configuración por parte del legislador orgánico, pues hay que constatar que éste se encuentra limitado, en primer lugar, por las previsiones constitucionales (como es obvio), pero también por lo dispuesto (con mayor o menor precisión; éste es otro tema) en los diferentes estatutos de autonomía*".

Particularment interessant és la reserva de llei orgànica garantida a l'article 122 de la norma suprema. Aquest precepte disposa que la LOPJ s'erigeix com aquella disposició constitucionalment competent per procedir a la configuració definitiva del Poder Judicial. Estableix que la LOPJ determinarà la constitució, funcionament i govern dels Jutjats i Tribunals, l'estatut jurídic dels Jutges i Magistrats de carrera que formaran un cos únic així com del personal al servei de l'Administració de Justícia. També disposa que aquesta mateixa LOPJ establirà l'estatut, funcions i règim d'incompatibilitats dels membres del Consell General del Poder Judicial⁵⁰³. Amb l'aprovació de la L.O. 6/1985 d'1 de juliol, del Poder Judicial, es donava compliment a la reserva de llei orgànica de l'article 122 de la CE i es posava fi a la situació de provisionalitat normativa que havia afectat el Poder Judicial fins aleshores⁵⁰⁴. Aquesta LOPJ, juntament amb la CE i els Estatuts d'Autonomia, integra el bloc de la constitucionalitat en aquesta matèria.

⁵⁰³ Article 122 de la CE: “1. La ley orgánica del poder judicial determinará la constitución, funcionamiento y gobierno de los Juzgados y Tribunales, así como el estatuto jurídico de los Jueces y Magistrados de carrera, que formaran un Cuerpo único, y del personal al servicio de la Administración de Justicia. 2. El Consejo General del Poder Judicial es el órgano de gobierno del mismo. La ley orgánica establecerá su estatuto y el régimen de incompatibilidades de sus miembros y sus funciones, en particular en materia de nombramientos, ascensos, inspección y régimen disciplinario...”.

Al F.J. 7 de la STC 108/1986 de 29 de juliol, el TC va tenir ocasió de pronunciar-se sobre aquest precepte constitucional, precisant que de la seva lectura se'n desprèn que “las funciones que obligadamente ha de asumir el Consejo (referint-se al Consell General del Poder Judicial) son aquellas que más pueden servir al Gobierno para intentar influir sobre los Tribunales: de un lado, el posible favorecimiento de algunos Jueces por medio de nombramientos y ascensos; de otra parte, las eventuales molestias y perjuicios que podrían sufrir con la inspección y la imposición de sanciones. La finalidad del Consejo es, pues, privar al Gobierno de esas funciones y transferirlas a un órgano autónomo y separado”.

Al F.J. 4 de la STC 105/2000 de 13 d'abril, el TC afegia que “resulta evidente que el Consejo General del Poder Judicial (y no el Gobierno de la Nación, ni las Comunidades Autónomas) es el único órgano constitucionalmente llamado a desempeñar las funciones que la LOPJ, dentro de la reserva constitucional establecida en el art. 122.2 CE, contempla en relación con el estatuto jurídico de los Jueces y Magistrados, al fin de salvaguardar su independencia judicial del área de influencia del Poder Ejecutivo. Sin embargo, fuera de ese concreto marco de atribuciones nada impide que, una vez regulados por la LOPJ la constitución, el funcionamiento y el gobierno de los Juzgados y Tribunales, así como el estatuto jurídico de los Jueces y Magistrados de carrera (art. 122.1 CE), la misma Ley Orgánica pueda atribuir al Gobierno de la Nación o al Consejo General del Poder Judicial, indistintamente, competencias sobre todas aquellas materias que no afecten a dicho marco de atribuciones, constitucionalmente reservado al Consejo a través de la precisión que haga la LOPJ”.

⁵⁰⁴ Vid. Exposició de Motius de la LOPJ, on es proclama que “...La presente Ley Orgánica satisface, por tanto, un doble objetivo: pone fin a la situación de provisionalidad hasta ahora existente en la organización y funcionamiento del Poder Judicial y cumple el mandato constitucional. En la actualidad, el Poder Judicial está regulado por la Ley Provisional sobre organización del Poder Judicial de 15 de septiembre de 1870, por la Ley Adicional a la Orgánica del Poder Judicial de 14 de octubre de 1882, por la Ley de Bases para la reforma de la Justicia Municipal de 19 de julio de 1944 y por numerosas disposiciones legales y reglamentarias que, con posterioridad, se dictaron de forma dispersa en relación con la materia. Estas normas no se ajustan a las demandas de la sociedad española de hoy”.

2.2 Les competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia.

L'anàlisi de les competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia exigeix partir de dues consideracions preliminars bàsiques que permeten contextualitzar-les.

Primerament, cal partir de la premissa que les competències reconegudes a les Comunitats Autònomes en aquesta matèria són força residuals, a vegades fins i tot merament simbòliques⁵⁰⁵.

També cal tenir present la notable complexitat que presenta la fórmula constitucional de distribució de competències en aquesta matèria. Les dificultats d'articulació del repartiment competencial s'agregen quan les competències assumides pels diferents ens no estan prou definides pel bloc normatiu, el que genera veritables problemes, identificats com a tals al Llibre Blanc de la Justícia⁵⁰⁶. Aquest marc de repartiment competencial ha motivat que es formulin propostes de reforma tendents a aproximar més el model d'Administració de Justícia al principi autonòmic⁵⁰⁷. El debat resta

⁵⁰⁵ Vid., per tots, JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; "Les competències de la Generalitat de Catalunya: expectatives i realitats", cit. nota supra p. 21. L'autor adverteix que "*por un lado, se deben tener en cuenta las escasas y marginales facultades que el legislador orgánico reconoce a las comunidades autónomas en el ámbito de lo que podemos denominar como poder judicial, o si se prefiere en el ejercicio de la función jurisdiccional en sentido estricto*", respecte de les quals afegeix que "*Por lo que afecta a las facultades (pues ni me atrevo a llamarlas competencias) de que disponen las comunidades autónomas en el ámbito de la justicia y del ejercicio de la función jurisdiccional, se podría acabar rápidamente su examen diciendo que tales atribuciones son claramente residuales, cuando no meramente simbólicas*". Pel que fa referència a les competències en gestió, l'autor les titlla de "*recortadas*".

⁵⁰⁶ Així, a tall d'exemple, el capítol VI del "Libro Blanco de la Justícia", publicat pel Consell General del Poder Judicial, fa expressa al·lusió als problemes d'articulació competencial que es plantegen en l'àmbit del govern de l'Administració de Justícia. En aquest capítol es constata que "*como resultado de la fórmula constitucional de distribución de poderes del Estado (y su desarrollo legislativo), por un lado, y el reparto de competencias entre el Estado y las Comunidades Autónomas, por otro, el gobierno de la Administración de Justicia, esto es, la dirección de sus medios materiales y personales, dejando de lado la actividad puramente jurisdiccional, reviste una notable complejidad. Ello se debe, esencialmente, a que en el mismo ámbito territorial coinciden instituciones muy distintas con competencias sobre la Administración de Justicia. Esta pluralidad de instancias comporta los problemas típicos de toda concurrencia de poderes; a ello se une el que las respectivas competencias de esos poderes no se encuentran a veces claramente definidas...*".

⁵⁰⁷ Una manifestació de l'interés per debatre el marc de distribució de competències en matèria d'Administració de Justícia es troba al propi Pacte d'Estat per la Reforma de la Justícia, frustrat, que no bandejaria aquesta qüestió. Vid. ARNALDO, Enrique i IGLESIAS, Salvador; "El Pacto de Estado para la Reforma de la Justicia", Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Gobierno de Canarias, Madrid, 2002. El Principi 22 del Pacte proclama que "*en este nuevo modelo de Justicia, más agil y eficaz que se diseña, debe jugar un papel esencial la oportuna adaptación del marco competencial de las*

obert⁵⁰⁸. És més, doctrinalment es postula que l'adequació de l'Administració de Justícia a l'Estat autòmic és un procés inconclòs que presenta certes disfuncions, percebudes com a problemes als que cal fer front reformant el marc legal⁵⁰⁹.

Comunidades Autónomas, teniendo como objetivo próximo atender a los intereses de los ciudadanos y a quienes desde las distintas responsabilidades trabajan al servicio de la Justicia. A tal fin las partes firmantes del presente acuerdo hacen suyo los términos del Acuerdo adoptado en la Conferencia Sectorial en materia de Administración de Justicia, celebrado el día 22 de mayo de 2001. Asimismo las partes firmantes consideran que la Conferencia Sectorial es el marco idóneo de cooperación para la definición de las políticas que afecten a las competencias de las Comunidades Autónomas en materia de Justicia. Por otro lado, se facilitará el traspaso de funciones y servicios de la Administración del Estado a las Comunidades Autónomas que no tienen transferidas en materia de provisión de los medios personales, materiales y económicos necesarios para el funcionamiento de la Administración de Justicia”.

El Pacte contenia una remissió expressa a l'Acord adoptat per la Conferència Sectorial en matèria d'Administració de Justícia, celebrat el 22 de maig de 2001. La gènesi d'aquesta Conferència Sectorial se situa el febrer de 1999, data en la que els Consellers competents en matèria d'Administració de Justícia dels Governos de les Comunitats Autònomes de Canàries, País Basc, Catalunya, Galícia, València i Andalusia varen acordar proposar la creació d'aquesta Conferència Sectorial durant el primer trimestre del mateix any. Va constituir-se el 23 d'octubre de 1999. El Reglament d'Organització i Funcionament d'aquesta Conferència Sectorial la defineix com l'òrgan de cooperació entre l'Administració de l'Estat i les Administracions de les Comunitats Autònomes amb competències assumides en matèria de provisió de mitjans materials, econòmics i personals necessaris pel funcionament de l'Administració de Justícia. El règim de distribució de competències entre Estat i Comunitats Autònomes en aquesta matèria, així com la dualitat competencial derivada del repartiment de funcions entre el Consell General del Poder Judicial i el Ministeri de Justícia, era percebuda com a causa de disfuncions en la gestió, dilacions i ineficàcia. Per afrontar aquest problema, es va recórrer al mecanisme de la celebració d'una Conferència Sectorial, en tant que fòrum dirigit a debatre, buscar solucions conjuntes i avançar en la resolució dels problemes plantejats. L'Acord adoptat per aquesta Conferència Sectorial celebrada a Las Palmas de Gran Canaria el 22 de maig de 2001 (vid. Annexe II de l'obra “El Pacto de Estado para la Reforma de la Justicia, cit. supra, p. 283), entre d'altres disposicions, contempla que “*los representantes de la Administración General del Estado y de las Comunidades Autónomas con competencias transferidas en materia de medios materiales y personales al servicio de la Administración de Justicia reunidos el 22 de mayo de 2001 en Conferencia Sectorial (...) manifiestan la necesidad de impulsar el proceso de reforma de la Justicia (...) Acuerdos: Primero: Un nuevo modelo de Justicia debe atender al criterio de proximidad (...) La Conferencia Sectorial y cada una de las Comunidades Autónomas con competencias transferidas participarán en el proceso de aprobación de un nuevo mapa judicial (...) Segundo: La mejora de la Justicia requiere aprobar un nuevo Estatuto del personal a su servicio donde se recoja con claridad el reparto de competencias entre la Administración del Estado y las Comunidades Autónomas. Una Justicia más ágil y eficaz requiere atribuir a las Comunidades Autónomas, como instancia más cercana para resolver los problemas reales de una organización compleja, una mayor capacidad de decisión... Tercero: Se impulsarán las reformas legislativas que permitan a las Comunidades Autónomas desarrollar competencias en las materias siguientes (...)*”, entre les que inclou un llistat de matèries amb propostes de reconeixement de competències autonòmiques. S'inclou una referència expressa a la qüestió lingüística a l'epígraf relatiu a l'ingrés, quan es contempla que “*la lengua propia de la Comunidad Autónoma se valorará como mérito general*” afegint-se que “*Se creará una Comisión Mixta entre el Ministerio de Justicia y Comunidades Autónomas para la elaboración de las bases y temario de las pruebas selectivas*” . Per una ampliació sobre les propostes del Pacte en l'àmbit competencial, vid. IGLESIAS MACHADO, Salvador; “*El Pacto y las Comunidades Autónomas*” a “*El Pacto de Estado para la Reforma de la Justicia*”, cit. supra, p. 171-202.

⁵⁰⁸ Per una ampliació sobre propostes de reforma, vid., per tots, APARICIO PÉREZ, Miguel Ángel; “*Jueces y justicia en la Constitución Española*” cit. nota supra p. 973-979. L'estudi avança tres propostes, tres possibles línies d'una eventual reforma constitucional en aquesta matèria. Una primera línia de reforma, en paraules de l'estudi “*pasaría por formular la competencia en materia judicial como competencia compartida entre el Estado y las Comunidades Autónomas*”. Una segona proposta de

Doctrinalment s'ha advertit que, en aquesta matèria, la CE opta per un model força centralitzat, la descentralització del qual, eventualment, podria haver de passar bé per una reforma del text constitucional bé per una reinterpretació del títol competencial de l'article 149.1.5 de la CE⁵¹⁰. Amb tot, la doctrina també ha posat de manifest que el model d'articulació del Poder Judicial dins l'estructura territorial de l'Estat és un model

reforma se centraria en *“el establecimiento de la competencia jurisdiccional general en dos niveles coordinados, con una base general en la que se hallarían los órganos judiciales de (y no simplemente, en) las CCAA y con un escalón superior donde residirían los estatales generales”*. Finalment, l'estudi avança una tercera proposta, concernent en una reformulació del rol del Tribunal Suprem i de l'Audiència Nacional, tenint en compte que, per una part, *“no todos los asuntos pueden ser solventados por las instancias autonómicas ya que algunos rebordan sus ámbitos territoriales y personales”* i, per altra part, *“el ordenamiento jurídico debe seguir siendo aplicado como unidad en su conjunto”*. Vid. també BALAGUER CALLEJÓN, F.; *“Poder Judicial y Comunidades Autónomas”*, *Revista de Derecho Político* n° 47, 2000, p. 53-67.

⁵⁰⁹ Vid., per tots, JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; *“Del dicho al hecho...: Reforma de la Justicia y Estado autonómico”*, cit. nota supra p. 673-699.

⁵¹⁰ Vid. *“III. Tema para debate: el Consejo General del Poder Judicial”* a Anuario de Derecho Constitucional y Parlamentario, cit. nota supra, p. 138-143, intervenció de GERPE LANDÍN, Manuel, que advertia *“Es opinión doctrinal mayoritaria que la Constitución española regula de forma notablemente centralizada todo lo que afecta a la Administración de Justicia y a la Administración de la Administración de Justicia (...) La constitución del Estado de las Autonomías por vía estatutaria permite percibir un intento por parte de las CCAA de imponer previsiones descentralizadoras(...) Sin embargo, tanto la LOPJ como la Ley de Planta refuerzan de nuevo la interpretación centralista y recortan las previsiones estatutarias (...) la conclusión es que la ordenación centralista se mantiene, con leves salvedades, y que es reforzada por la LOPJ en relación con los Estatutos de Autonomía. Aunque dudamos que de forma automática pueda deducirse del principio autonómico la necesidad de descentralización de la Administración de Justicia, y el establecimiento de dos escalones (el central y el de las Comunidades), si ello se pretendiera parece que se presentan dos vías: una, la reforma de la Constitución; otra, menos gravosa, reinterpretar el art. 149.1.5 distinguiendo en su interior entre Administración de Justicia en sentido estricto (ejercicio de la potestad jurisdiccional), organización del ejercicio de la función jurisdiccional y administración de la Administración de Justicia; lo primero debería quedar bajo la exclusiva competencia de las Cortes Generales; lo segundo podría convertirse en competencia compartida y lo tercero permitiría la ejecución directa por los órganos de las Comunidades Autónomas”*. A tall d'exemple, vid. també MURILLO DE LA CUEVA, Pablo Lucas; *“La posición del Poder Judicial a l'Estat autonòmic”*, a *“Autonomia i Justicia a Catalunya”*, Consell Consultiu, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1997, p. 17-27. L'autor analitza quina és la posició del Poder Judicial a l'Estat autonòmic i n'estudia eventuais vies de descentralització. Adverteix que *“en definitiva, la jurisdicció i el seu govern són camps que estan vedats. I no sembla que, sense reforma constitucional, sigui possible aixecar els obstacles que mantenen a les comunitats autònomes al marge d'aquests terrenys. Tanmateix el Poder Judicial pot ser repartit territorialment (...)”*. L'estudi conclou que *“si s'optés per portar a terme una divisió del Poder Judicial o, simplement, per reconèixer a les Comunitats Autònomes facultats en el camp de la funció jurisdiccional o en el del govern del Poder Judicial, cal advertir la dificultat, si no la impossibilitat, de portar a terme modificacions que impliquin canvis substancials —és a dir, diferents dels que consisteixen a incrementar les atribucions governatives i jurisdiccionals dels tribunals superiors de justícia- sense reforma prèvia de la Constitució”*.

que, dit amb les degudes cauteles, admet diferents lectures, dins dels estrictes límits marcats per la pròpia CE i estudiats al capítol precedent⁵¹¹.

Així, la versió de la LOPJ aprovada l'any 1985 optaria per dissenyar un model judicial particularment centralitzat. Les Comunitats Autònomes hi assumien un paper merament testimonial o auxiliar, pel que fa a la distribució competencial en aquesta matèria. Aquesta opció del legislador orgànic centraria crítiques doctrinals⁵¹². No seria fins la reforma de la LOPJ operada per la L.O. 16/1994 de 8 de novembre quan s'adoptarien certes previsions tendents a iniciar una tímida adaptació del model judicial a l'Estat de les autonomies o, el que la doctrina ha definit com encetar una “*relativa autonomització*” de l'Administració de Justícia⁵¹³. La L.O. 19/2003 de 23 de desembre, de modificació de la LOPJ no bandejaria aquesta qüestió⁵¹⁴. Aquesta reforma legal, entre d'altres qüestions, ha redefinit els àmbits competencials dels diferents ens competents⁵¹⁵. Ens trobem, per tant, davant una matèria que ha estat objecte d'un procés de reformulació, en un context en el que han emergit propostes tendents a revisar

⁵¹¹ Vid., per tots, JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; “*Les competències de la Generalitat de Catalunya: expectatives i realitats*”, cit. nota supra, p. 19. Del mateix autor, “*Dos estudios sobre Administración de Justicia y Comunidades Autónomas*”, Ed. Civitas, Madrid, 1998.

⁵¹² Vid., per tots, JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; “*Competencias de las Comunidades Autónomas en materia de Administración de Justicia*”, cit. nota supra, p. 85-86. En paraules de l'autor “*ese desarrollo llevado a cabo a través de la LOPJ de 1985 dejaba de lado la importante cuestión de que era materialmente imposible configurar un Poder Judicial en un Estado de estructura compuesta al margen de las CCAA*”. Entre els arguments, s'esgrimia que “*los profundos cambios sufridos en el ordenamiento jurídico como consecuencia del ejercicio de las competencias normativas de las CCAA, el desarrollo de los Derechos civiles forales y especiales, así como la existencia de lengua propia en diferentes territorios del Estado, aconsejaban una adecuación del Poder Judicial a la realidad subyacente de un Estado políticamente descentralizado*”. Del mateix autor, vid. “*Les competències de la Generalitat de Catalunya: expectatives i realitats*”, cit. nota supra, p.19. En aquest estudi, l'autor adverteix que “*no cabe, pues, la menor duda de que (...) abierta a partir de 1994 una relativa autonomización de la Administración de Justicia, todo parece indicar que el poder judicial se verá afectado necesariamente, tal como se indicaba antes, por un proceso de territorialización, o si se prefiere por una necesaria adecuación al model de Estado desde la óptica territorial*”.

⁵¹³ B.O.E. n° 268 de 9 de novembre de 1994, p. 34605.

⁵¹⁴ B.O.E. n° 309 de 26 de desembre de 2003.

⁵¹⁵ A l'Exposició de Motius d'aquesta L.O. de modificació de la LOPJ aprovada pel Ple del Congrés dels Diputats a la sessió tinguda l'11 de desembre de 2003, es proclama que “*... las oficinas judiciales no pueden ser ajenas a la realidad del Estado Autonómico, especialmente cuando se ha producido un intenso proceso de transferencias en este ámbito que obliga a una detallada delimitación de los ámbitos competenciales de las Administraciones implicadas en la dotación de medios personales y materiales al servicio del Poder Judicial*”. Vid. B.O.C.G.-Congrés dels Diputats n° 146-15 de 18 de desembre de 2003, p. 703.

l'escenari vigent per fer front a mancances i disfuncions percebudes pels propis operadors jurídics i polítics com a problemes⁵¹⁶.

Dit això, una altra qüestió que s'ha de valorar és que l'estudi del repartiment competencial en aquesta matèria exigeix tenir present que quan la LOPJ va entrar en vigor l'any 1985, els Estatut d'Autonomia de les Comunitats Autònomes ja portaven anys de rodatge. Aquest fet va motivar que fossin justament els Estatuts d'Autonomia, i no la LOPJ, els que iniciessin l'adaptació del model de justícia a l'organització territorial de l'Estat autonòmic. A tal fi varen adoptar-se les cèlebres tècniques de reenviament i subrogació. La major part dels Estatuts d'Autonomia, aprovats amb anterioritat a la LOPJ, inclòs el català, varen remetre's a la futura LOPJ que s'acabés aprovant, a fi que fos aquesta disposició la que, en un futur, quan fos aprovada, acabés de concretar els àmbits d'intervenció de les Comunitats Autònomes en una matèria que, en principi i per mandat constitucional, corresponia definir al legislador orgànic⁵¹⁷.

En virtut de la clàusula subrogatòria, la Comunitat Autònoma se subroga en la posició del Govern central i assumeix les competències que la LOPJ atorga a aquest⁵¹⁸. Centrant

⁵¹⁶ Vid., per tots, el "Libro Blanco de la Justicia" cit. nota supra. Pel que fa al context polític, vid. el Pacto de Estado para la Reforma de la Justicia, cit. nota supra.

⁵¹⁷ El Consell Consultiu faria esment d'aquesta circumstància al seu Dictamen nº 209 de 30 de juliol de 1998. El Fonament Segon del dictamen confirma que "*La L.O. 6/1985, d'1 de juliol, que (...) és la Llei a la qual correspon determinar els principis bàsics d'organització i funcionament del Poder Judicial i delimitar amb claredat els àmbits en que ha de manifestar-se l'autonomia de govern del Poder Judicial, es va elaborar amb un cert retard en relació amb el moment en què van entrar en vigor la Constitució, i en tots els casos també amb posterioritat a la vigència dels Estatuts d'Autonomia. Aquesta circumstància, encara que va provocar d'entrada uns certs desfasaments entre el contingut de la LOPJ i el que sobre la matèria havien establert els diversos Estatuts d'Autonomia, no afecta les diverses regles estatutàries que, respectant els principis constitucionals de disseny del Poder Judicial, estaven destinades a configurar-lo en el seu territori, d'acord amb els interessos específics de la Comunitat Autònoma. Així mateix, aquesta circumstància tampoc va perjudicar la situació de l'assumpció per part de les Comunitats Autònomes de certes competències d'execució que perseguien una millor prestació del servei públic de l'Administració de Justícia en territori autonòmic a partir del joc de la clàusula subrogatòria...*".

⁵¹⁸ Per exclusió, el propi TC, al F.J. 2 de la seva STC 105/2000 de 13 d'abril, advertiria que "*las cláusulas subrogatorias no entrarán en aplicación cuando la LOPJ, en uso de la libertad de opción del legislador, atribuya determinadas facultades al Consejo General del Poder Judicial. Tampoco en aquellas otras materias, aun atribuidas al Gobierno de la Nación o a sus Departamentos Ministeriales, respecto de las que exista otro título competencial con incidencia en ellas suficiente para reservarlas al Estado*".

Pel que fa a les clàusules subrogatòries, vid. art. 52.1 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, art. 39.1 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, art. 35.3 de l'Estatut d'Autonomia del País Basc, art. 60.1 de la L.O. de Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra, art. 41.1 de l'Estatut d'Autonomia d'Astúries, art.43 de l'Estatut d'Autonomia de Cantàbria, art. 13.1 de l'Estatut d'Autonomia de La Rioja, art. 20.1 de l'Estatut d'Autonomia de Galícia, art. 52.1 de l'Estatut d'Autonomia d'Andalusia, art. 47 de l'Estatut d'Autonomia d'Extremadura, art. 32.1.a) de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó, art. 27.1 de l'Estatut d'Autonomia de Canàries, art. 39.1 de l'Estatut d'Autonomia de Múrcia, art. 27.a) de l'Estatut d'Autonomia de Castella-La Manxa, art. 24.1 de l'Estatut d'Autonomia de Castella i Lleó, art. 50.1 de l'Estatut d'Autonomia de Madrid. Aquests preceptes regulen les clàusules subrogatòries, segons les quals, es garanteix que la Comunitat Autònoma assumeix les facultats que la

l'estudi en el cas català, l'article 18.1 de l'EAC⁵¹⁹ disposa que correspon a la Generalitat de Catalunya exercir totes aquelles facultats que les Lleis Orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial reconeixin o atribueixin al govern de l'Estat.

Les clàusules subrogatòries es consoliden, d'aquesta manera, com instruments autonòmics d'assumpció competencial en matèria d'Administració de Justícia, la naturalesa jurídica de les quals cal recordar que també ha centrat certs debats doctrinals⁵²⁰.

El TC tindria ocasió de pronunciar-se sobre el contingut i abast de les clàusules subrogatòries, entre d'altres, a les seves SSTC 56/1990 de 29 de març, 62/1990 de 30 de març o 105/2000 de 13 d'abril. La doctrina jurisprudencial del TC avalaria la constitucionalitat de les clàusules subrogatòries, en tant que instruments autonòmics d'assumpció de competències. Partint d'aquesta base, el màxim intèrpret constitucional identificaria cinc límits que s'imposen per la correcta aplicació d'aquest mecanisme d'assumpció competencial: en primer lloc, s'estableix que les competències que assumeixen les Comunitats Autònomes mercès a la clàusula subrogatòria no poden afectar el nucli essencial o intangible de l'Administració de Justícia perquè és competència exclusiva de l'Estat d'acord amb el que prescriu l'article 149.1.5 de la CE⁵²¹; en segon lloc, en virtut de la clàusula subrogatòria, les Comunitats Autònomes

LOPJ i la LOCGPJ atribueixin al Govern estatal. Ni que sigui a títol merament indicatiu, cal recordar que, inicialment, no tots els Estatuts d'Autonomia contemplaven clàusules subrogatòries. Aquest era el cas dels Estatuts d'Autonomia de Cantàbria, La Rioja, València, Illes Balears o Castella-Lleó. A través de les L.O. de 24 de març de 1994 varen incorporar-se aquestes clàusules subrogatòries als Estatuts que no les contemplaven. Per una ampliació, vid. B.O.E. n° 72 de 25 de març de 1994.

⁵¹⁹ Article 18 EAC: “Quant a l'administració de justícia, llevat de la militar, correspon a la Generalitat: 1.Exercir totes les facultats que les Lleis Orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial reconeixin o atribueixin al Govern de l'Estat 2.Fixar la delimitació de les demarcacions territorials dels òrgans jurisdiccionalitat a Catalunya i la localització de llur capitalitat. 3.Coadjuvar en l'organització dels tribunals consuetudinaris i tradicionals i en la instal·lació dels jutjats, sotmetent-se en tot cas a allò que disposa la Llei Orgànica del Poder Judicial”.

⁵²⁰ Per una ampliació, vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; “Estado autonómico y Poder Judicial”, cit. nota supra p.76-78. L'obra identifica dues tendències doctrinals: un primer sector defensa que les clàusules subrogatòries comporten una autotransferència competencial que limita la funció atribuïda a la LOPJ, atès que, a parer d'aquesta doctrina, només l'Estat, per la via de l'article 150.2 de la CE, és competent per cedir unilateralment aquestes facultats en matèria d'Administració de Justícia; altrament, un segon sector doctrinal, defensen que les clàusules subrogatòries, igual que la resta de previsions estatutàries relatives a l'Administració de Justícia, gaudeixen d'una reserva estatutària, de manera que la LOPJ ha de respectar-les. Vid. també, GERPE LANDÍN, Manuel i BARCELÓ SERRAMALERA, Mercè; “La potestad reglamentaria de desarrollo de la Ley Orgánica del Poder Judicial”, *Revista Jurídica de Catalunya*, n° 1, 2003, p. 153.

⁵²¹ El TC, al F.J. 6 de la STC 56/1990 de 29 de març, advertia que “Lo que la clàusula subrogatoria supone es aceptar el deslinde que el Estado realiza entre Administración de Justicia en sentido estricto y 'Administración de la Administración de Justicia'; las Comunidades Autónomas asumen así una

tampoc poden actuar en l'àmbit de *'l'administració de l'Administració de Justícia'* en aquells aspectes que la LOPJ reservi a òrgans diferents del Govern o d'algun dels seus Departaments; en tercer lloc, el TC diu que l'assumpció per part de les Comunitats Autònomes de competències atribuïdes per la LOPJ al Govern ve sotmesa al límit del propi àmbit autonòmic, de manera que no poden assumir-se facultats d'abast supracomunitari⁵²²; així mateix, el TC precisa que la remissió que es fa a facultats del Govern es circumscriu a aquelles competències executives o de naturalesa reglamentària, excloent-se d'aquesta remissió les competències legislatives; finalment, el TC acaba el llistat de límits advertint que *"al analizar cada uno de los supuestos concretos de invasión de competencias, el marco de enjuiciamiento no puede ser sólo la competencia residual sobre 'administración de la administración de justicia', ello porque en cada caso habrá que determinar si existen otros títulos competenciales con incidencia en la materia"*⁵²³, de manera que caldrà analitzar cadascun dels supòsits concrets d'aplicació de la clàusula subrogatòria, valorant si hi concorren d'altres títols competencials que n'impedeixin la subrogació.

El Consell Consultiu va pronunciar-se sobre aquesta interpretació jurisprudencial del TC entorn a la naturalesa i límits de la clàusula de subrogació al seu dictamen n° 209 de 30 de juliol de 1998⁵²⁴. En el seu Fonament II, el Consell Consultiu va resoldre, referint-se

competencia por remisión a ese deslinde, respetando como núcleo inaccesible el art. 149.1.5 de la Constitución, con la excepción de lo dispuesto en el art. 152.1, segundo párrafo". Al F.J. 8 de la mateixa sentència, el TC ratificaria que *"las competencias que asumen las Comunidades Autónomas por el juego de la cláusula subrogatoria no pueden entrar en el núcleo de la Administración de Justicia en sentido estricto, materia inaccesible por mandato del art. 149.1.5 de la Constitución, sin perjuicio de la excepción relativa a la demarcación judicial, tema sobre el que posteriormente se volverá"*. Aquest nucli essencial o intangible de la matèria Administració de Justícia, tal com s'ha estudiat, té una doble projecció: primerament, la funció jurisdiccional (jutjar i fer executar allò jutjat); en segon lloc, l'autogovern del Poder Judicial, atribuït al Consell General del Poder Judicial.

⁵²² En paraules del TC, *"... la asunción de las facultades que corresponden al Gobierno encuentra un límite natural: el propio ámbito de la Comunidad Autónoma. Dicho de otra forma, el alcance supracomunitario de determinadas facultades del Gobierno excluyen la operatividad de la cláusula subrogatoria; como ejemplos se citan, entre otros, el de la dependencia del Centro de Estudios Judiciales, adscripción del Instituto de Toxicología o la cooperación internacional"* (F.J.8 de la STC 56/1990 de 29 de març). Pel que fa referència a aquests casos en particular, el Consell Consultiu de la Generalitat, en el seu Dictamen n° 103 de 12 d'agost de 1985 en relació a la L.O. 6/1985 d'1 de juliol del Poder Judicial, ja va advertir que quedaven exclosos de la subrogació, el que va traduir-se en que no fos objecte d'impugnació en el recurs d'inconstitucionalitat que va resoldre la STC 56/1990 de 29 de març. Així, en el Fonament V del dictàmen, el Consell Consultiu els inclou expressament dins el catàleg de *"supòsits en què la subrogació no s'ha de produir"*.

⁵²³ Vid., per totes, F.J. 8 de la STC 56/1990 de 29 de març.

⁵²⁴ Vid. també, pel que fa a la clàusula de subrogació garantida a l'article 18.1 de l'EAC, el Dictamen del Consell Consultiu de la Generalitat n° 103 de 12 d'agost de 1985. En paraules del Consell Consultiu, *"el precepte és, clarament, una norma de remissió, i de remissió condicional; si el Govern central és investit amb empara constitucional per la LOPJ o per la Llei Orgànica del Consell General del Poder Judicial de facultats en relació amb la Justícia, correspondrà d'exercir aquestes facultats a la Generalitat. Es*

a l'article 18.1 de l'EAC que garanteix la clàusula subrogatòria pel que fa a Catalunya, que *“contempla una tècnica d'assumpció competencial (...) que té com a finalitat atribuir a la Generalitat de Catalunya en l'àmbit de l'Administració de Justícia 'totes les facultats que les lleis orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial reconeixin o atribueixin al Govern de l'Estat'. Partint de la base que, per tal de fer-la efectiva, es requerirà en tot cas l'aprovació de la llei orgànica corresponent, s'ha d'assenyalar que, en virtut de la interpretació que el Tribunal Constitucional ha donat a aquest precepte, la Generalitat de Catalunya assumirà (...), la titularitat de les competències que corresponen al Govern de l'Estat respecte del conjunt d'actuacions auxiliars o instrumentals de l'Administració de Justícia, és a dir, les competències sobre 'l'administració de l'Administració de Justícia', si es fa dins dels límits que el Tribunal Constitucional esmenta en la seva Sentència 56/1990 de 29 de març (F.J. 3) (...) La clàusula subrogatòria que recull l'article 18.1 EAC és, doncs, efectiva i té un marge d'actuació que opera a partir de la interpretació restrictiva del concepte d'Administració de Justícia que preveu l'article 149.1.5 CE”*. Partint d'aquest fonament, el Consell Consultiu, novament referint-se a la doctrina jurisprudencial fixada a la STC 56/1990 de 29 de març, afegiria que *“el Tribunal Constitucional (...) considera que l'Estatut d'Autonomia és paradigma dels instruments jurídics d'autoorganització, una manifestació de la qual és la clàusula subrogatòria que permet als poders públics autonòmics sustentar competències sobre els mitjans materials i personals que constitueixen el suport per al bon funcionament dels òrgans judicials radicats en territori autonòmic”*.

Amb tot, cal tenir present que, a la pràctica, l'operativitat de les clàusules subrogatòries com a instruments d'assumpció de competències autonòmiques en aquest àmbit material ha estat limitada, en els termes avalats per la jurisprudència del TC. Doctrinalment s'ha constatat que *de facto* han estat buidades de contingut. De fet, s'ha advertit que *“son normas de deslinde competencial pero su operatividad depende de la LOPJ”*⁵²⁵, una LOPJ ja de per si prou restrictiva pel que fa al reconeixement d'àmbits susceptibles de subrogació.

Partint d'aquesta base, l'anàlisi del règim de repartiment competencial entre Estat i Comunitat Autònoma en aquesta matèria exigeix valorar dues fons normatives bàsiques:

tracta d'una subrogació fonamentada en una remissió a altres normes, per al cas que aquestes contemplin un determinat supòsit”, precisió en base a la qual procedia a delimitar els supòsits en els que la subrogació era procedent.

⁵²⁵ Vid. GERPE LANDÍN, Manuel i BARCELÓ SERRAMALERA, Mercè; *“La potestad reglamentaria de desarrollo de la Ley Orgánica del Poder Judicial”*, *Revista Jurídica de Catalunya*, n° 1, 2003, p. 154-155

d'una banda, la LOPJ en tant que disposició legal constitucionalment competent que ha procedit, dispersament al llarg del seu articulat, a reconèixer certes competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia; segonament, els Estatuts d'Autonomia, en tant que normes d'assumpció competencial que han adoptat certes decisions d'abast competencial en aquesta matèria.

2.2.1 Les competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia previstes a la LOPJ.

Al llarg de l'articulat de la LOPJ són diversos els preceptes que contenen previsions d'abast competencial que habiliten a les Comunitats Autònomes per prendre certes decisions en matèria d'Administració de Justícia.

A efectes sistemàtics, les competències autonòmiques previstes a la LOPJ es classificaran en les següents tres categories⁵²⁶: primerament, cal distingir les competències autonòmiques de gestió de mitjans materials i personals al servei de l'Administració de Justícia; segonament, es distingeixen certes facultats normatives autonòmiques en l'àmbit judicial; finalment, s'enunciaran un catàleg d'altres competències autonòmiques previstes a la LOPJ, de diferent contingut i abast, i que no són subsumibles dins les tipologies precedents. Val a dir que un sector doctrinal ha agrupat aquest darrer catàleg de competències autonòmiques sota la rúbrica de *“Intervencions de les Comunitats Autònomes en matèries vinculades amb l'exercici de la funció jurisdiccional i del govern del Poder Judicial”*, en els termes que s'estudiaran⁵²⁷.

a) Competències autonòmiques de gestió de mitjans materials i personals al servei de l'Administració de Justícia.

⁵²⁶ Doctrinalment s'ha formulat diverses propostes de classificació de les competències autonòmiques en aquesta matèria. Vid., a tall d'exemple, la tipologia proposada per JIMENEZ ASENSIO, Rafael a “Dos estudios sobre Administración de Justicia y Comunidades Autónomas”, Ed. Civitas, Madrid, 1998 i ÁLVAREZ CONDE, Enrique a *“El reparto competencial en materia de Administración de Justicia: el estado de la cuestión”*, cit. nota supra, que orienta la classificació proposada en aquest estudi.

⁵²⁷ Vid., per tots, JIMENEZ ASENSIO, Rafael a “Dos estudios sobre Administración de Justicia y Comunidades Autónomas”, cit. nota supra p. 35.

Pel que fa referència als mitjans materials, l'article 37 de la LOPJ⁵²⁸ disposa que correspon al Ministeri de Justícia o, si escau, a l'òrgan competent de la Comunitat Autònoma amb competències en matèria de Justícia, proveir als Jutjats i Tribunals amb els mitjans necessaris pel desenvolupament de la seva funció amb independència i

⁵²⁸ Article 37 de la LOPJ: "1. Corresponde al Ministerio de Justicia o al órgano competente de la Comunidad Autónoma con competencias en materia de Justicia proveer a los Juzgados y Tribunales de los medios precisos para el desarrollo de su función con independencia y eficacia. 2. A tal efecto, el Consejo General del Poder Judicial remitirá anualmente al Ministerio de Justicia o al órgano competente de la Comunidad Autónoma con competencias en materia de Justicia una relación circunstanciada de las necesidades que estime existentes". La dicció d'aquest precepte deu la seva raó de ser a la modificació de la LOPJ vehiculada a través de la L.O. 19/2003 de 23 de desembre, de modificació de LOPJ aprovada pel Ple del Congrés dels Diputats a la sessió celebrada l'11 de desembre de 2003. Vid. B.O.C.G.-Congrés dels Diputats nº 146-15 de 18 de desembre de 2003. Vid. B.O.E. nº 309 de 26 de desembre de 2003.

Aquest article ja contemplava, abans de la reforma, la possibilitat que la gestió dels recursos materials necessaris per proveir als Jutjats i Tribunals pogués correspondre a les Comunitats Autònomes, sempre que aquesta competència hagués estat assumida prèviament al corresponent Estatut d'Autonomia. La dicció originària del precepte, que ha estat objecte de la reforma, deia: "1. Corresponde al Gobierno, a través del Ministerio de Justicia, proveer a los Juzgados y Tribunales de los medios precisos para el desarrollo de su función con independencia y eficacia. 2. A tal efecto, el Consejo General del Poder Judicial remitirá anualmente al Gobierno, a través del Ministerio de Justicia, una relación circunstanciada de las necesidades que estime existentes. 3. Podrá atribuirse a las Comunidades Autónomas la gestión de todo tipo de recursos, cualquiera que sea su consideración presupuestaria, correspondientes a las competencias atribuidas al Gobierno en el apartado 1 de este artículo, cuando los respectivos Estatutos de Autonomía las faculten en esta materia". El TC va tenir ocasió d'interpretar el contingut i abast d'aquestes previsions a la seva STC 56/1990 de 29 de març. En paraules del TC "el apartado 3 del artículo 37 se refiere expresamente a la posibilidad de gestión de recursos por parte de las Comunidades Autónomas cuando los respectivos Estatutos de Autonomía las faculten en esta materia (...) En efecto, no cabe interpretarlo como una concesión de un ámbito de discrecionalidad a las instancias estatales, sino como el reconocimiento de una posibilidad: la de que la gestión de medios corresponda a las Comunidades Autónomas, posibilidad cuya efectividad dependerá únicamente de que hayan asumido en sus Estatutos la correspondiente competencia. En tal caso –en los supuestos de las Comunidades Autónomas recurrentes, mediante la cláusula de subrogación- procederá esa atribución de la gestión de medios, que se producirá en virtud de las cláusulas estatutarias (...) Según esta interpretación, pues, la gestión de recursos por las Comunidades Autónomas no depende de una decisión estatal sino sólo y exclusivamente de la asunción de la competencia en el correspondiente Estatuto de Autonomía a través de la cláusula subrogatoria" (F.J. 12).

Cal recordar que en el mateix F.J 12 de la STC 56/1990 de 29 de març va declarar inconstitucional el paràgraf 4t d'aquest precepte. Aquest paràgraf deia que els recursos propis que les Comunitats Autònomes destinessin a les mateixes finalitats, havien de recollir-se en un programa anual que havia de ser aprovat, previ informe favorable del Consell General del Poder Judicial, per la corresponent Assamblea Legislativa. El TC, pel que fa a aquesta precisió, va sentenciar la seva inconstitucionalitat, advertint que "este precepto tiene claramente como finalidad condicionar el ejercicio de potestades autonómicas de cara a una coordinación adecuada del conjunto de recursos aportados para el funcionamiento de la Administración de Justicia, incluyéndose la financiación de origen estatal, así como la aportada por recursos propios de las Comunidades Autónomas. Ahora bien, aunque pueda partirse del principio (...) de que, en ocasiones, el ejercicio de competencias autonómicas puede estar condicionado por determinados actos o normas estatales (...) también resulta claro que dicho condicionamiento no puede, en ningún caso, incidir tanto en los poderes autónomos que llegue a anular a éstos. Ello es lo que ocurre en el apartado 4 del art.37 de la LOPJ. Al hilo de establecer un condicionante a la libre disponibilidad de recursos propios, se anula la autonomía financiera y organizativa del ente territorial (...) Por otro lado, también es contrario a la autoorganización de las Comunidades Autónomas la regulación de extremos del procedimiento interno de aprobación del uso de recursos propios (...). En conclusión, pues, el apartado 4 del art. 37 de la LOPJ es contrario a la Constitución".

eficàcia. Per fer-ho possible, el Consell General del Poder Judicial remetrà anualment al Ministeri de Justícia o a l'òrgan competent de la Comunitat Autònoma, la relació de les necessitats que estimi existents.

Pel que fa referència a les competències autonòmiques en gestió de mitjans personals al servei de l'Administració de Justícia, cal tenir present que la L.O. 19/2003 de 23 de desembre, de modificació de la LOPJ, ha introduït canvis substancials.

El preàmbul d'aquesta L.O. 19/2003 de 23 de desembre, ja avança que “... *las oficinas judiciales no pueden ser ajenas a la realidad del Estado Autonómico, especialmente cuando se ha producido un intenso proceso de transferencias en este ámbito que obliga a una detallada delimitación de los ámbitos competenciales de las Administraciones implicadas en la dotación de medios personales y materiales al servicio del Poder Judicial*”. A més, recordaria que amb la reforma de la LOPJ es procuren solventar els conflictes derivats de la confluència “*de varios ámbitos de decisión que recaen sobre una única realidad*”. En paraules de la L.O., aquesta reforma legal “*resultaba imprescindible*” per dos motius: “*de un lado, era necesario delimitar las competencias sobre el personal funcionario de todos los actores intervinientes, toda vez que el proceso de transferencia de gestión a las Comunidades Autónomas se va a ver plenamente realizado en un futuro muy cercano; por otro lado, la Administración de Justicia requería de instrumentos de ordenación del personal mucho más modernos y efectivos*”⁵²⁹.

Aquesta qüestió havia centrat intensos debats doctrinals, així com diverses propostes de reforma del marc competencial vigent⁵³⁰. El propi Llibre Blanc de la Justícia, pel que fa referència a les competències en matèria de personal al servei de l'Administració de Justícia, ja havia denunciat fa anys que “*la actual concurrencia competencial en materia de personal al servicio de la misma resulta gravemente perturbadora para su buen funcionamiento*” i afegia que “*Por ello, es necesaria una labor de simplificación que suponga, en último término, que la titularidad de la competencia sobre el personal se transfiera a las correspondientes Comunidades Autónomas, de acuerdo con las*

⁵²⁹ B.O.C.G.-Congrés dels Diputats nº 146-15 de 18 de desembre de 2003, p. 703-704. Pel que fa referència als Cossos al servei de l'Administració de Justícia, l'exposició de motius de la L.O. de modificació de la LOPJ ja avança que són objecte d'una nova reformulació, titllada de 'necessària', amb l'objectiu d'adaptar-los a la nova realitat de l'Oficina judicial dissenyada per la reforma legal.

⁵³⁰ Per una ampliació, vid. JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; “*Un problema mal resuelto. La gestión del personal al servicio de la Administración de Justicia en el Estado Autonómico*”, *Revista Vasca de Administración Pública* nº 53, gener-abril de 1999, p. 91-115. Vid. també GERPE LANDÍN, Manuel i BARCELÓ SERRAMALERA, Mercè; “*La potestad reglamentaria de desarrollo de la Ley Orgánica del Poder Judicial*”, cit. nota supra

previsiones de sus Estatutos de Autonomía, mientras que correspondería al Consejo General del Poder Judicial la competencia sobre los jueces y magistrados y los secretarios judiciales, así como, en consecuencia, las funciones de gestión que a estos se propone atribuir". El document proposava que *"esta distribución de competencias debe completarse con el establecimiento de mecanismos de coordinación entre el Consejo General del Poder Judicial y los órganos competentes de los distintos ejecutivos (...) Establecer mecanismos de coordinación en esta materia, mecanismos ágiles, preestablecidos y debidamente estructurados, sería una vía adecuada para resolver muchos de los problemas existentes"*.

Als anys 80 s'encetava el procés de transferència de competències en matèria de provisió de mitjans personals i materials al servei de l'Administració de Justícia a les Comunitats Autònomes, a través de Reials Decrets de traspassos⁵³¹. Malgrat que aquests Reials Decrets de traspassos no són normes atributives de competències, el TC ha confirmat que són instruments interpretatius útils en la delimitació de la distribució competencial⁵³². Pel que fa referència a Catalunya, amb el RD 966/1990 de 20 de juliol⁵³³, es van fer efectius els traspassos en matèria de provisió de mitjans materials i

⁵³¹ La primera Comunitat Autònoma destinatària de traspassos competencials en aquesta matèria fou el País Basc, a través del RD 1684/1987, de 6 de novembre, sobre traspàs de funcions de l'Administració de l'Estat en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics pel funcionament de l'Administració de Justícia, a B.O.E. n° 313 de 31 de desembre. Amb tot, cal recordar que, doctrinalment, s'han distingit tres fases del procés de transferència competencial, a través dels Reials decrets de traspassos, en matèria de justícia en general. Inicialment, hom distingeix una primera fase, anterior a la LOPJ de 1985, en la que va vehicular-se el traspàs competencial en matèria penitenciària i de protecció de menors. En una segona fase, de 1985 a 1994, varen predominar els traspassos en matèria de mitjans personals (personal laboral) i materials. Finalment, a partir de la reforma de la LOPJ de l'any 1994, hom distingeix una fase d'ampliació de les competències autonòmiques respecte al personal funcional de l'Administració de Justícia i els Instituts de Medicina Legal. Vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado autonómico y Poder Judicial", cit. nota supra p. 147

⁵³² Per totes, vid. STC 153/1989 de 5 d'octubre. En aquesta sentència, el TC subratllaria que l'atribució de competències i el seu contingut no deriven dels decrets de traspassos, sinó del bloc de la constitucionalitat. Ara bé, el màxim intèrpret constitucional admet que aquestes disposicions puguin ser considerats com a criteri interpretatiu vàlid per determinar i interpretar l'abast de les competències. Així, en el F.J. 7 de la sentència, el TC advertiria que *"cierto es que las competencias derivan de la Constitución, de los Estatutos y, eventualmente, de otras normas integrantes del llamado bloque de la constitucionalidad, pero también lo es que a los Decretos de transferencias se les considera como un válido criterio interpretativo útil para determinar el alcance de la transferencia"*.

⁵³³ D.O.G.C. n° 1326 de 3 d'agost de 1990, correcció d'errades D.O.G.C. n° 1335 de 27 d'agost. L'article 1 d'aquest Reial Decret va aprovar l'Acord de la Comissió Mixta de Transferències, prevista a la Disposició Transitòria 6 de l'EAC, adoptat pel Ple de la Comissió el 19 de juliol de 1989, transcrit a l'annex del Reial Decret. A l'annex s'especificava que *"es traspassen a la Generalitat de Catalunya les funcions i els serveis que, dintre del territori de la Comunitat Autònoma, desenvolupa l'Administració de l'Estat per a la provisió dels mitjans materials i econòmics necessaris per al funcionament de l'Administració de Justícia, inclosos els Jutjats de Pau"*. Entre aquestes funcions, s'establia la inclusió de les següents: adquisició i gestió del patrimoni mobiliari, immobiliari i efectes pels òrgans judicials amb seu a Catalunya, que no correspongués a la creació de nous òrgans; la preparació, elaboració i execució dels programes de reparació i conservació dels edificis judicials i la seva inspecció a Catalunya; la

econòmics al servei de l'Administració de justícia a la Generalitat. Aquests traspassos s'han anat completant i ampliant mercès a successius Reials Decrets posteriors⁵³⁴.

indemnització de les actuacions corresponents a la defensa per advocat i representació per procurador dels tribunals en torn d'ofici davant els òrgans judicials amb seu a Catalunya i a l'assistència lletrada al detingut o presoner quan el lloc de custòdia estigués situat en el territori de la CCAA; l'examen, comprovació i el pagament dels comptes de les despeses de funcionament, indemnització pel que fa a sortides d'ofici, autòpsia i diligències judicials i les corresponents a testimonis i pèrits davant els Tribunals de Justícia amb seu a Catalunya. El mateix Reial Decret establia que determinats àmbits, enumerats expressament a l'annex de la norma, continuarien essent competència de l'Administració de l'Estat i continuarien essent desenvolupades pel Ministeri de Justícia (la provisió de mitjans materials i econòmics per al funcionament dels òrgans judicials amb competència en tot el territori nacional; la provisió dels mitjans per al desenvolupament de les funcions del Ministeri Fiscal, les funcions de sumministrament de material normalitzat amb destinació als Registres Civils, la instal·lació i la posada en funcionament d'òrgans judicials de nova creació amb seu a Catalunya o, entre d'altres, les funcions de l'Institut Nacional de Toxicologia). Varen traspassar-se els béns, drets i obligacions afectes a l'exercici de les funcions que assumia la Generalitat. El mateix Reial Decret establia que es traspassaven a la Generalitat de Catalunya el personal laboral adscrit a la neteja, la conservació i el manteniment dels edificis judicials de Catalunya, enumerat a la relació nominal de l'annex, així com també els llocs de treball vacants de personal, especificats també a l'annex. S'establia que el traspàs de funcions i serveis amb els seus mitjans, tindria efectivitat a partir de l'1 de novembre de 1990.

⁵³⁴ En aquesta matèria cal destacar, per tots, els següents Reials Decrets de traspassos competencials a la Generalitat:

- RD 1553/1994 de 8 de juliol, sobre ampliació de mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics per al funcionament de l'Administració de Justícia, a D.O.G.C. n° 1924 de 22 de juliol. També a B.O.E. n° 174 de 22 de juliol.
- RD 1905/1994 de 23 de setembre, sobre traspàs de l'Administració de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria de personal laboral al servei de l'Administració de Justícia, a D.O.G.C. n° 1960 de 17 d'octubre de 1994 i B.O.E. n° 244 de 12 d'octubre.
- RD 409/1996 d'1 de març, pel qual s'amplien els serveis traspassats a la Generalitat de Catalunya mitjançant els reials decrets 966/1990 de 20 de juliol; 1553/1994 de 8 de juliol i 195/1994 de 23 de setembre, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 2192 de 10 d'abril i B.O.E. n° 87 de 10 d'abril.
- RD 441/1996 d'1 de març, sobre traspàs de funcions i serveis de l'Administració de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria de mitjans personals al servei de l'Administració de justícia a D.O.G.C. n° 2192 de 10 d'abril i B.O.E. n° 87 de 10 d'abril.
- RD 2023/1997 de 26 de desembre, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de Justícia, a D.O.G.C. n° 2561 de 21 de gener de 1998 i B.O.E. n° 18 de 21 de gener.
- RD 2228/1998 de 16 d'octubre, sobre ampliació de mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 2760 de 6 de novembre de 1998 i B.O.E. n° 266 de 6 de novembre.
- RD 75/2000 de 21 de gener, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 3073 de 8 de febrer de 2000 i B.O.E. n° 33 de 8 de febrer.
- RD 3488/2000 de 29 de desembre, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 3309 de 19 de gener de 2001 i B.O.E. n° 17 de 19 de gener.
- RD 310/2001 de 23 de març, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i

La L.O. 19/2003 de 23 de desembre, de modificació de la LOPJ, ha proposat redefinir els àmbits competencials dels diferents ens en aquesta matèria, per fer front a disfuncions percebudes com a problemes pel propi Llibre Blanc de la Justícia.

Abans d'aquesta reforma legal, la LOPJ contemplava que les competències respecte de tot el personal al servei de l'Administració de Justícia corresponien al Ministeri de Justícia o, en el seu cas, a les Comunitats Autònomes, en totes les matèries concernents al seu Estatut i règim jurídic, compreses la selecció, formació inicial i continuada, provisió de destins, ascensos, situacions administratives, jornada laboral, horari de treball i règim disciplinari. D'acord amb el que disposava l'article 454 de la LOPJ, l'expressió "*personal al servei de l'Administració de Justícia*" designava els Secretaris Judicials, els Metges Forenses, els Oficials, Auxiliars, Agents Judicials i els membres d'altres Cossos que poguessin crear-se per llei per l'auxili i col·laboració dels Jutjats i Tribunals. Aquesta previsió fou interpretada molt restrictivament pel TC⁵³⁵. El màxim intèrpret constitucional va precisar que la LOPJ no habilitava competencialment a les Comunitats Autònomes per assumir totes les competències relatives a la gestió d'aquest personal en matèries concernents al seu estatut i règim jurídic. Ans al contrari, jurisprudencialment varen identificar-se amplis reductes en els que no podien entrar en joc les clàusules subrogatòries i es reservaven a l'exclusiva competència estatal. L'objectiu d'aquesta reserva competencial estatal era garantir un mínim comú denominador normatiu o, altrament dit, en paraules del TC "*un núcleo homogéneo en el régimen jurídico del personal al servicio de la Administración de Justicia*"⁵³⁶.

econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 3365 de 9 d'abril de 2001 i B.O.E. n° 85 de 9 d'abril.

- RD 1320/2001 de 30 de novembre, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 3538 de 20 de desembre de 2001 i B.O.E. n° 304 de 20 de desembre.
- RD 289/2002 de 22 de març, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya pel Reial decret 966/1990 de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de justícia, a D.O.G.C. n° 3612 de 10 d'abril de 2002 i B.O.E. n° 86 de 10 d'abril.
- RD 329/2003 de 14 de març, pel qual s'amplien els mitjans traspassats a la Generalitat de Catalunya per Reial decret 966/1990, de 20 de juliol, en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics al servei de l'Administració de Justícia, a D.O.G.C. n° 3851 de 26 de març de 2003, p. 6206-6207.

⁵³⁵ Vid., per totes, SSTC 56/1990 de 29 de març, 62/1990 de 30 de març i 105/2000 de 13 d'abril.

⁵³⁶ En el F.J. 5 de la STC 105/2000 de 13 d'abril, el màxim intèrpret constitucional advertiria que la precisió "*en su caso*" de l'article 455 de la LOPJ no habilitava a les Comunitats Autònomes per assumir totes les competències respecte del personal al servei de l'Administració de Justícia. En paraules del TC, "*la duda de constitucionalidad se centra en si el inciso 'en su caso' del art. 455 LOPJ permite a las Comunidades Autónomas asumir todas las competencias respecto del personal al servicio de la Administración de Justicia como afirman los recurrentes. Para ello conviene recordar (...) que la*

atribución de una competencia al Gobierno o al Ministerio de Justicia por la LOPJ no implica necesariamente que tal competencia pueda ser asumida por las Comunidades Autónomas en virtud de las cláusulas subrogatorias, pues la operatividad de éstas tiene ciertos límites. Así no podrán jugar en aquello que, aun atribuido al Gobierno o al Ministerio de Justicia (pero no reservado constitucionalmente al CGPJ), se incluya en el núcleo de la Administración de Justicia reservado al Estado por el art. 149.1.5 CE; tampoco en relación con aquellas facultades atribuidas al Gobierno o al indicado Departamento ministerial con alcance supracomunitario; en fin, respecto de cada concreta materia pueden existir otros títulos que incidan en ella y que enerven en el caso concreto de que se trate, el juego de las cláusulas subrogatorias”. Pel que fa referència a les matèries relatives a l'estatut i règim jurídic del personal al servei de l'Administració de Justícia, el TC advertiria que “*hemos de partir de que la existencia de reserva constitucional de la Ley Orgánica para su regulación lleva consigo que los aspectos básicos o fundamentales del estatuto de este personal se contengan en la LOPJ, lo cual implica necesariamente que determinados aspectos nucleares de su régimen jurídico sean comunes. Este núcleo esencial de regulación homogénea podrá tener mayor o menor extensión y, a su vez, afirmarse en el plano normativo por medio de muy diversas técnicas, entre las cuales la opción por el establecimiento de Cuerpos Nacionales no es más que una de entre las varias constitucionalmente legítimas*”. Partint d'aquest raonament, el TC conclou que “*la necesaria existencia de un núcleo homogéneo en el régimen jurídico del personal al servicio de la Administración de Justicia justifica la reserva a unas instancias comunes de aquellas materias que puedan afectar en forma decisiva a elementos esenciales del estatuto de dicho personal, tal y como haya sido configurado en cada momento por la LOPJ. Son éstas las materias respecto de las cuales las cláusulas subrogatorias no podrán entrar en juego, por lo que el art. 455 LOPJ no puede ser entendido en el sentido de que aquellas cláusulas permitan que a las Comunidades Autónomas les corresponda la totalidad de las materias relativas al estatuto y régimen jurídico del personal al servicio de la Administración de Justicia*”.

Vid. també, F.J. 10 de la STC 56/1990 de 29 de març, on el TC ja precisava que, en matèria d'estatut i règim jurídic del personal al servei de l'Administració de Justícia “*las competencias que pueden asumirse en este terreno por parte de las Comunidades Autónomas, en virtud de las cláusulas subrogatorias, en ningún caso pueden ser legislativas (...) corresponde al Estado fijar normativamente el estatuto y régimen jurídico del personal al servicio de la Administración de Justicia (...) Concede (...) la Constitución al legislador orgánico (y por tanto estatal) la potestad de configurar el estatuto de ese personal, y ante la atribución expresa a la LOPJ en este sentido, las cláusulas subrogatorias de los Estatutos de Autonomía han de interpretarse a la luz de los que en esa disposición estatal se prevea (...) las cláusulas subrogatorias atributivas de competencias a las respectivas Comunidades Autónomas no podrán implicar que se prive al legislador orgánico de la 'determinación del estatuto del personal' de que se trate, ni que se vacíe de contenido a los preceptos respecto de la LOPJ. La eficacia de las cláusulas subrogatorias de los Estatutos, por consiguiente, operará en tanto no afecten al ámbito reservado a la regulación orgánica, es decir, en tanto no alteren los elementos allí contenidos que puedan reputarse definitorios y esenciales del estatuto del personal*”. En aquesta jurisprudència, el TC esbossaria una doctrina que limitaria la competència autonòmica en diversos àmbits amb l'objectiu declarat de tutelar un nucli mínim homogeni a nivell estatal. Així, a tall d'exemple, pel que fa als mitjans personals, el TC estimaria que la selecció, formació, perfeccionament, regulació dels ascensos i situacions administratives del personal al servei de l'Administració de Justícia eren entesos com aspecte que revesteix una 'dimensió supraautonòmica' que justificaria que la seva regulació s'atribuís a l'Estat, sens perjudici que les Comunitats Autònomes puguin col·laborar mitjançant les oportunes tècniques de col·laboració i auxili, sempre i quan tinguin caràcter merament executiu o de 'participació en la gestió'. En paraules del TC, referint-se a l'article 455 de la LOPJ “*El precepto realiza, pues, una referencia genérica en relación con los aspectos ejecutivos del estatuto y régimen jurídico de los Cuerpos Nacionales al Servicio de la Administración de Justicia; como tal, y en tanto tengan una dimensión supraautonómica, esas operaciones ejecutivas corresponden al Ministerio de Justicia, sin que la cláusula subrogatoria pueda tener relevancia alguna. Definidos los Cuerpos como de ámbito nacional, no cabe duda que todo lo que afecta a la selección, formación y perfeccionamiento, posee una dimensión supraautonómica, sin perjuicio de la posibilidad de que, especialmente en el campo de la formación y perfeccionamiento profesional, las Comunidades Autónomas puedan coadyuvar mediante técnicas de colaboración o auxilio. Lo mismo puede decirse en relación con los ascensos y situaciones administrativas, extremos estos sólo gestionables desde una única instancia dada la unidad de Cuerpos*”. Aquesta necessitat de regulació homogènia a nivell estatal també la projectaria en d'altres àmbits tals com a tall d'exemple, al règim disciplinari, respecte del qual proclamaria que “*resulta ciertamente*

D'aquesta manera, a la pràctica, la competència autonòmica en aquest àmbit s'havia vist molt limitada malgrat la dicció de la LOPJ, de la que, en principi, semblava deduir-se que les Comunitats Autònomes tenien reconegut un ampli marge d'intervenció en la gestió d'aquest personal. A més, qüestions tals com la condició dels Cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia com a 'Cossos Nacionals'⁵³⁷; o la remissió expressa al que disposessin els Reglaments orgànics d'aquests Cossos, havien vingut a limitar encara més la ja minsa intervenció autonòmica⁵³⁸.

Amb la reforma de la LOPJ aprovada pel Ple del Congrés dels Diputats l'11 de desembre de 2003 s'ha modificat el marc de repartiment competencial en aquest àmbit.

imprescindible su homogeneidad en todo el ámbito estatal para que pueda hablarse de Cuerpos Nacionales” (F.J. 11 de la STC 56/1990 de 29 de març).

⁵³⁷El TC va pronunciar-se sobre el contingut i abast d'aquesta qualificació de "Cossos Nacionals" a les seves SSTC 56/1990 de 29 de març i 105/2000 de 13 d'abril. En el F.J. 10 de la STC 56/1990 de 29 de març, el TC va advertir que *“la consideración de los Cuerpos de la Administración de Justicia como Cuerpos Nacionales, lo que comporta, evidentemente, la necesidad de un régimen común en todo el territorio nacional; decisión que (aun cuando, posiblemente no fuera la única constitucionalmente aceptable) viene sin duda justificada por cuanto, aun cuando no sean tales cuerpos, estrictamente, parte de la Administración de Justicia en el sentido del art. 149.1.5 CE, sí resulta su actuación necesaria, en cuanto colaboración imprescindible, par ala actividad de esa Administración y el cumplimiento de sus funciones. Su consideración como Cuerpos Nacionales, y el establecimiento de un régimen común aparecen así como la técnica adoptada por el legislador orgánico para garantizar en forma homogénea, en todas las Comunidades Autónomas, los derechos de los ciudadanos en sus relaciones con la Administración de Justicia (...) este pronunciamiento de la LOPJ supone, no sólo unos elementos normativos materiales comunes, sino también, y para garantizar la existencia de un efectivo régimen homogéneo, la reserva a unas instancias comunes de aquellas actuaciones que, aun siendo típicamente ejecutivas, pueden efectuar en forma decisiva a elementos esenciales del estatuto de los funcionarios integrados en los Cuerpos Nacionales al servicio de la Administración de Justicia. Ha de considerarse, por ello, que quedan excluidas de las cláusulas subrogatorias de los Estatutos de Autonomía aquellas atribuciones que, encomendadas por la LOPJ al Gobierno de la Nación, resultan obligadamente reservadas a éste, para mantener el carácter propio de Cuerpo Nacional (...) mientras que, por el contrario, sí jugarán su papel las cláusulas subrogatorias respecto de todas aquellas atribuciones encomendadas al ejecutivo estatal que no resulten imprescindibles o esenciales para el mantenimiento del carácter de Cuerpo Nacional...”*.

Tal com és de veure al raonament jurisprudencial transcrit, el TC ha avalat la constitucionalitat d'aquesta qualificació, advertint, no gensmenys, que no és l'única opció constitucionalment possible. El Llibre Blanc de la Justícia va proposar una reformulació del paper d'aquests Cossos Nacionals, quan va advertir que *“seria necessari alterar en forma essencial el paper del Cossos Nacionals en l'Administració de Justícia, i fins i tot la seva integració dins l'Administració autonòmica en aquelles Comunitats Autònomes que hagin assumit competències en matèria de personal”*. El Pacte d'Estat per la Reforma de la Justícia va pronunciar-se favorable a mantenir la qualificació d'aquests Cossos com a 'Nacionals'. Així, l'epígraf 11 del Pacte adverteix que *“el personal al servicio de la Administración de Justicia estará formado, fundamentalmente, por personal funcionario de Carrera integrado en Cuerpos Nacionales de nueva definición, en el que se potenciará su profesionalización y formación (...) Se aprobará un nuevo Estatuto de todo el personal. Se atribuirá mayor competencia a las Comunidades Autónomas en gestión de personal...”*.

⁵³⁸ Vid., per tots, BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado autonómico y Poder Judicial", cit. nota supra, p 141.

Aquesta reforma proposa reordenar l'estatut del personal al servei de l'Administració de Justícia oferint, en paraules de la norma, "*soluciones a diferentes desajustes de los que adolece el sistema actual*". Caldrà veure quin és el desplegament reglamentari d'aquestes previsions legals i com es tradueix el compromís, formalitzat *expressis verbis* a la llei, d'impulsar el procés inconclòs de transferència competencial a favor de les Comunitats Autònomes en aquesta matèria⁵³⁹.

Aquesta reforma legal ha introduït una important reestructuració de l'Oficina Judicial, que també es projecta a nivell competencial. Malgrat que la LOPJ contempli, com a regla general, que l'estructura bàsica de l'Oficina judicial serà homogènia a tot el territori nacional "*como consecuencia del carácter único del Poder al que sirve*"⁵⁴⁰, al llarg del Títol I del Llibre V de la disposició s'enumeren un catàleg de competències autonòmiques d'incidència en matèria de gestió dels mitjans personals adscrits a l'Oficina⁵⁴¹.

⁵³⁹ En aquest sentit, resulta il·lustrativa la precisió del Preàmbul on es proclama que la reforma legal "*obedece al convencimiento de que los compromisos surgidos de un Pacto suscrito por las principales fuerzas políticas del país exigen de una norma con rango superior de garantice su estabilidad y permanencia, al margen de sentar bases sólidas y seguras que permitan la normal y pacífica ejecución, por parte de las Comunidades Autónomas, de todas aquellas competencias que han sido o serán transferidas*". Vid. B.O.C.G.-Congrés dels Diputats n° 146-15 de 18 de desembre de 2003, p. 704.

⁵⁴⁰ Article 435.2 de la LOPJ: "*1. La Oficina judicial es la organización de carácter instrumental que sirve de soporte y apoyo a la actividad jurisdiccional de Jueces y Tribunales. 2. La estructura básica de la Oficina judicial, que será homogénea en todo el territorio nacional como consecuencia del carácter único del Poder al que sirve, estará basada en los principios de jerarquía, división de funciones y coordinación...*".

⁵⁴¹ L'Unitat és l'element organitzatiu bàsic de l'estructura de l'Oficina Judicial. Segons les seves funcions, la LOPJ contempla dos tipus d'Unitats: les unitats processals de suport directe i els serveis comuns processals.

Pel que fa referència a les unitats processals de suport directe, l'article 437.5 de la LOPJ disposa que el Ministeri de Justícia, previ informe del Consell General del Poder Judicial i de les Comunitats Autònomes amb competències assumides, determinaran les dotacions bàsiques d'aquestes unitats que garantiran, en tot cas, el correcte funcionament de l'òrgan jurisdiccional. Per tant, en aquest àmbit, les competències autonòmiques són clarament residuals i es limiten a l'emissió d'un informe que trametran al Ministeri de Justícia.

Pel que fa als serveis comuns processals, l'article 438.3 de la LOPJ contempla que el Ministeri de Justícia i les Comunitats Autònomes, en els seus respectius territoris, seran competents per dissenyar, crear i organitzar els serveis comuns processals amb funcions de registre i repartiment, actes de comunicació, auxili judicial, execució de resolucions judicials i jurisdicció voluntària. El precepte afegeix que les Sales de govern i les Juntes de jutges poden sol·licitar al Ministeri i a les Comunitats Autònomes la creació de serveis comuns, d'acord amb les necessitats que siguin apreciades. També podran crear serveis comuns processals que assumeixin l'ordenació del procediment o altres funcions diferents de les relacionades al precepte, cas en el que serà necessari informe favorable del Consell General del Poder Judicial. Semblaria doncs que, pel que fa als serveis comuns processals, les competències autonòmiques són més àmplies. Val a dir que el mateix precepte, en el seu paràgraf 7è, prescriu que el Consell General del Poder Judicial podrà establir criteris generals que permetin garantir l'homogeneïtat en les actuacions dels serveis comuns processals del mateix tipus a tot el territori nacional, criteris que no podran incidir en les competències dels diferents ens en matèria d'Administració de Justícia.

L'article 436.4 de la LOPJ disposa que els funcionaris que presten serveis a les Oficines judicials, a excepció dels Secretaris Judicials, sens perjudici de la seva dependència funcional, depenen orgànicament del Ministeri de Justícia o de les Comunitats Autònomes amb competències assumides en els seus respectius àmbits.

Aquesta reforma de la LOPJ ha reforçat la figura del Secretari Judicial⁵⁴². Per mandat de l'article 454 de la LOPJ exerceix competències d'organització, gestió, inspecció i direcció del personal de l'Oficina Judicial en aspectes tècnics processals, "*asegurando en todo caso la coordinación con los órganos de gobierno del Poder Judicial y con las Comunidades Autónomas con competencias transferidas*". Al llarg del Títol II del Llibre V de la LOPJ, en la dicció reformada per la L.O. 19/2003 de 23 de desembre, s'enumeren un catàleg de competències autonòmiques, clarament residuals, vinculades al règim que ordena el cos dels Secretaris Judicials. Aquest és el cas de les previsions competencials autonòmiques regulades als articles 450⁵⁴³, 447.3.c)⁵⁴⁴ i 464 a 468⁵⁴⁵ de

Pel que fa referència a les unitats administratives, l'article 439 de la LOPJ disposa que dins d'aquestes unitats el Ministeri de Justícia i les Comunitats Autònomes, en els seus respectius àmbits, podran establir oficines comuns de suport a una o varies oficines judicials per la prestació de serveis la naturalesa dels quals no exigeixi la realització de funcions encomenades per la LOPJ als funcionaris dels Cossos de l'Administració de Justícia i que es considerin necessaris o convenients pel seu bon funcionament. S'estableix que correspon a cada Administració, en el seu propi àmbit territorial, el disseny, la creació i organització de les unitats administratives necessàries i de les oficines comuns de suport, la determinació de la seva forma d'integració a l'Administració Pública corresponent, el seu àmbit d'actuació, dependència jeràrquica, establiment de llocs de treball així com la dotació dels crèdits necessaris pel seu funcionament. La LOPJ estableix que correspon al Ministeri de Justícia i a les Comunitats Autònomes amb competències assumides, en els seus respectius àmbits, la determinació dels llocs de treball d'aquestes unitats administratives. Aquests llocs de treball podran ser coberts amb personal dels Cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia, de l'Administració de l'Estat i de les Comunitats Autònomes que reuneixin els requisits i condicions establertes a la Relació de Llocs de Treball. Per tant, en aquesta matèria, es garanteix un important reducte competencial a favor de les Comunitats Autònomes.

⁵⁴² Tal com disposa l'article 440 de la LOPJ, els Secretaris Judicials son funcionaris públics que constitueixen un Cos Superior Jurídic, únic, de caràcter nacional, dependent del Ministeri de Justícia.

⁵⁴³ Aquest precepte disposa que en el nomenament de Secretaris Judicials per llocs de treball radicats en l'àmbit territorial d'una Comunitat Autònoma amb competències assumides, que hagin de cobrir-se pel procediment regulat al precepte, es requerirà l'informe previ de l'òrgan competent de la Comunitat Autònoma.

⁵⁴⁴ L'article 447.3.c) de la LOPJ disposa que podrà retribuir-se amb el complement de productivitat la participació dels Secretaris Judicials en els programes o en la consecució dels objectius que s'hagin determinat per part dels òrgans competents de la Comunitats Autònoma amb competències assumides per les oficines judicials dels seus territoris, sempre que existeixi autorització prèvia del Ministeri de Justícia.

⁵⁴⁵ L'article 464 de la LOPJ disposa que el Secretari de Govern serà nomenat pel Ministeri de Justícia, a proposta de l'òrgan competent de les Comunitats Autònomes quan tinguin assumides competències en matèria d'Administració de Justícia, les quals també podran proposar-ne el seu cessament. El mateix precepte estableix que les Administracions Públiques competents, en els seus respectius territoris, dotaran

la LOPJ. Val a dir que l'article 452.3 de la LOPJ disposa que els Secretaris Judicials col·laboraran amb les Comunitats Autònomes amb competències assumides *“para la efectividad de las funciones que estas ostentan en materia de medios personales y materiales, dando cumplimiento a las instrucciones que a tal efecto reciban de sus superiores jerárquicos”*. El precepte afegeix que per tal de garantir una millor coordinació es podran constituir Comissions Mixtes de Secretaris Judicials i representants de les Comunitats Autònomes amb competències en aquesta matèria.

Pel que fa referència als Cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia i altre personal, l'article 471 de la LOPJ⁵⁴⁶ disposa que les competències respecte de tot

als Secretaris de Govern dels mitjans materials i recursos humans necessaris per l'exercici de les seves funcions.

L'article 465 de la LOPJ enumera les competències dels Secretaris de Govern. El sisè paràgraf del precepte contempla que correspon als Secretaris de Govern *“impartir instrucciones a los Secretarios Judiciales de su respectivo ámbito territorial, a solicitud de las Comunidades Autónomas con competencias asumidas, cuando sea precisa la colaboración de aquellos para garantizar la efectividad de las funciones que tienen éstas en materia de medios personales y materiales al servicio de la Administración de Justicia”*. En el setè paràgraf, el precepte contempla la funció dels Secretaris de Govern de *“proponer al Ministerio de Justicia, o en su caso a la Comunidad Autónoma con competencias transferidas, las medidas que, a su juicio, deberían adoptarse para el mejor funcionamiento de la Administración de Justicia que fueren de su respectiva competencia, comunicando al Ministerio de Justicia cuantas incidencias afecten a los Secretarios Judiciales de de él dependan”*.

L'article 466 de la LOPJ contempla que a cada Província existirà un Secretari Coordinador, nomenat pel Ministeri de Justícia pel procediment de lliure designació, a proposta del Secretari de Govern *“de acuerdo con las Comunidades Autónomas con competencias asumidas”*, d'entre els que es presentin a la convocatòria pública. Per tant, la potestat autonòmica, també en aquest cas, és clarament residual. Entre les competències d'aquest Secretari Coordinador, l'article 467.4 de la LOPJ contempla la de *“colaborar con las Comunidades Autónomas con competencias asumidas, para la efectividad de las funciones que éstas ostenten en materia de medios personales y materiales”*.

Finalment, l'article 468 de la LOPJ, en relació a la responsabilitat disciplinària dels Secretaris Judicials, contempla que *“Las Comunidades Autónomas con competencias asumidas podrán promover la responsabilidad disciplinaria de los Secretarios Judiciales con destino en órganos judiciales radicados en su territorio ante las autoridades competentes para la incoación y tramitación de los expedientes disciplinarios, quienes darán cuenta a aquéllas de las decisiones que se adopten”*.

⁵⁴⁶ Article 471 de la LOPJ: *“1. Las competencias respecto de todo el personal al servicio de la Administración de Justicia al que se refiere el artículo anterior, corresponden en los términos establecidos en esta Ley, al Ministerio de Justicia o, en su caso, a las Comunidades Autónomas con competencias asumidas, en todas las materias relativas a su estatuto y régimen jurídico, comprendidas la selección, formación inicial y continuada, provisión de destinos, ascensos, situaciones administrativas, jornada laboral, horario de trabajo y régimen disciplinario. 2. En los mismos términos, el Gobierno o, en su caso, las Comunidades Autónomas con competencias en la materia aprobarán los reglamentos que exija el desarrollo del presente Libro”*.

Aquest precepte té el seu antecedent en l'article 455 de la versió de la LOPJ que fou objecte de la reforma legal aprovada pel Ple del Congrés dels Diputats a la sessió celebrada l'11 de desembre de 2003. Aquest precepte deia: *“Las competencias respecto de todo el personal al servicio de la Administración de Justicia, incluido en el artículo anterior, corresponden al Ministerio de Justicia o, en su caso, a las Comunidades Autónomas en todas las materias relativas a su Estatuto y régimen jurídico, comprendidas la selección, formación inicial y continuada, provisión de destinos, ascensos, situaciones administrativas, jornada laboral, horario de trabajo y régimen disciplinario”*.

el personal al servei de l'Administració de Justícia enumerat a l'article 470 de la LOPJ⁵⁴⁷ correspon al Ministeri de Justícia o, en el seu cas, a les Comunitats Autònomes amb competències assumides, en totes les matèries relatives al seu estatut i règim jurídic, compreses la selecció, formació inicial i continuada, provisió de destins, ascensos, situacions administratives, jornada laboral, horari de treball i règim disciplinari. El precepte afegeix que el Govern o, en el seu cas, les Comunitats Autònomes amb competències en la matèria, aprovaran els Reglaments que exigeixi el desenvolupament del Llibre VI de la LOPJ.

Al llarg d'aquest Llibre VI de la LOPJ es desplega un ampli catàleg de competències autonòmiques, moltes d'elles també clarament residuals, que es projecten en matèria d'estatut i règim jurídic dels cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia i altre personal. Així, la LOPJ enumera un catàleg de competències autonòmiques d'incidència en àmbits concernents a la selecció i formació del personal⁵⁴⁸, règim d'incompatibilitats⁵⁴⁹, jornada i horari de treball⁵⁵⁰, vacances,

⁵⁴⁷ L'article 470 enumera els següents cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia, que tenen caràcter de Cossos Nacionals: els Cossos de metges forenses, de Facultatius de l'Institut Nacional de Toxicologia i Ciències Forenses, el Cos de Gestió Processal i Administrativa, de Tècnics Especialistes de l'Institut Nacional de Toxicologia i Ciències Forenses, Cos de Tramitació Processal i Administrativa, d'Auxili Judicial i d'Auxiliars de Laboratori de l'Institut Nacional de Toxicologia i Ciències Forenses.

⁵⁴⁸ Estudi ampliat més endavant. A tall d'exemple, vid. article 483.2 de la LOPJ.

⁵⁴⁹ L'article 498.2 de la LOPJ disposa que en l'exercici de qualsevol activitat que requereixi la declaració de compatibilitat, s'exigirà la prèvia autorització del Ministeri de Justícia “*o de la Comunidad Autónoma con competencias asumidas (...)*”.

⁵⁵⁰ Article 500 de la LOPJ: “*1. La duración de la jornada general de trabajo efectivo en cómputo anula y de aquellas jornadas que hayan de ser realizadas en régimen de dedicación especial, así como sus especificidades, será fijada por Resolución del órgano competente del Ministerio de Justicia, previo informe de las Comunidades Autónomas con competencias asumidas y negociación con las Organizaciones Sindicales más representativas. Los funcionarios deberán ejercer su actividad en los términos que exijan las necesidades del servicio. A tal efecto, por el Ministerio de Justicia, previo informe de las Comunidades Autónomas con competencias asumidas y negociación con las organizaciones sindicales, se determinarán las compensaciones horarias y los cómputos especiales cuando la atención de actuaciones procesales urgentes e inaplazables suponga un exceso de horas sobre la jornada a realizar (...) 4. La distribución de la jornada y la fijación de los horarios se determinará a través del calendario laboral que, con carácter anual, se aprobará por el órgano competente del Ministerio de Justicia y de las Comunidades Autónomas con competencias asumidas, en sus respectivos ámbitos, previo informe favorable del Consejo General del Poder Judicial y negociación con las organizaciones sindicales*”.

Article 501 de la LOPJ: “*1. El Consejo General del Poder Judicial, oídos el Ministerio de Justicia y las Comunidades Autónomas con competencias asumidas, así como los Colegios de Abogados y Procuradores de cada demarcación, determinará los órganos jurisdiccionales y otros servicios de la Administración de Justicia que han de permanecer en servicio de guardia, así como los horarios y las condiciones en que se realizará el mismo. 2. El Ministerio de Justicia y las Comunidades Autónomas en sus respectivos territorios garantizarán la asistencia necesaria a los órganos o servicios judiciales en funciones de guardia...*”.

permisos i llicències⁵⁵¹, règim de concessió o declaració de situacions administratives⁵⁵², règim retributiu⁵⁵³, règim disciplinari⁵⁵⁴ així com, per tots, en matèria de provisió de llocs de treball en els seus respectius àmbits territorials⁵⁵⁵.

Com a regla general, les Comunitats Autònomes determinaran en les seus respectius àmbits territorials les necessitats de recursos humans respecte dels Cossos de funcionaris al servei de l'Administració de Justícia sobre el que hagin assumit competències i ho posaran en coneixement del Ministeri de Justícia. Aquest Ministeri, per mandat de l'article 482 de la LOPJ, elaborarà l'Oferta d'Ocupació Pública integrant de forma diferenciada les necessitats de recursos previstos per les Comunitats Autònomes i les existents a la resta del territori estatal que no hagi estat objecte de traspàs i la presentarà al Ministeri per les Administracions Públiques, el qual la trametrà al Govern per la seva aprovació.

A més, l'article 522.2 de la LOPJ contempla que les Comunitats Autònomes amb competències assumides, previ informe del Consell General del Poder Judicial i negociació amb les organitzacions sindicals, procediran a l'aprovació inicial de les Relacions de Llocs de Treball de les Oficines Judicials dels seus respectius àmbits territorials. Semblaria doncs que es reconeix un important reducte de decisió a les Comunitats Autònomes en aquest àmbit. Nogensmenys, el mateix precepte precisa que l'aprovació definitiva d'aquestes Relacions de Llocs de Treball serà competència del Ministeri de Justícia. L'article 523 de la LOPJ afegeix que aprovades les Relacions de Llocs de Treball inicials, tan les Comunitats Autònomes com el propi Ministeri de Justícia podran redistribuir, reordenar i amortitzar llocs de treball en els termes previstos a la llei, el que ve a limitar encara més el reducte de decisió autonòmica.

⁵⁵¹ La LOPJ contempla que el Ministeri de Justícia i les Comunitats Autònomes en els seus respectius àmbits territorials seran competents per la concessió de les vacances (art. 502.5) i per la concessió dels permisos i llicències respecte dels funcionaris que prestin serveis als seus respectius àmbits territorials (art. 505.1).

⁵⁵² Article 512 de la LOPJ: *“Corresponderá al Ministerio de Justicia o a las Comunidades Autónomas con competencias asumidas acordar la concesión o declaración en estas situaciones administrativas a los funcionarios que prestan servicios en sus respectivos ámbitos territoriales, dictando a tal efecto, las disposiciones necesarias referentes a la forma y el procedimiento aplicable”*.

⁵⁵³ Vid. articles 518.2 i 519 de la LOPJ, per tots.

⁵⁵⁴ L'article 539 de la LOPJ regula la competència del Ministeri de Justícia i de les Comunitats Autònomes amb competències assumides, en els seus respectius àmbits territorials i respecte dels funcionaris destinats en aquests territoris, per la incoació i tramitació d'expedients disciplinaris així com per la imposició de sancions. Es refereix als funcionaris dels Cossos regulats al Llibre VI de la LOPJ.

⁵⁵⁵ Vid. articles 525, 529 i 531 de la LOPJ, per tots.

Pel que fa als interins, l'article 489 de la LOPJ contempla que el Ministeri de Justícia o, en el seu cas, els òrgans competents de les Comunitats Autònomes que hagin rebut traspassos de mitjans personals pel funcionament de l'Administració de Justícia, podran nomenar funcionaris interins per atendre necessitats del servei.

Finalment, l'article 481.2 de la LOPJ contempla la potestat de les Comunitats Autònomes d'establir, en els seus àmbits territorials, Registres respecte del personal al servei de l'Administració de Justícia que hi presti serveis.

Per tant, pel que fa a la gestió dels mitjans materials i personals al servei de l'Administració de Justícia, la reforma de la LOPJ esbossa un marc de repartiment competencial que pot definir-se amb tres notes. En primer lloc, es caracteritza per la seva vocació de clarificar i ampliar el catàleg de competències autonòmiques reconegudes per llei en aquest àmbit. Ara bé, moltes vegades aquestes competències autonòmiques garantides per la norma són merament testimonials o residuals i concedeixen a les Comunitats Autònomes uns reductes de decisió molt limitats. En segon lloc, aquest marc de repartiment competencial ve condicionat per la voluntat del legislador de garantir uns mecanismes que reforcen el paper del Ministeri de Justícia en aquesta matèria. Al llarg de l'articulat de la LOPJ s'ha vetllat per garantir un seguit de previsions que, d'alguna manera, proposen centralitzar reductes de decisió reservant-los al Ministeri. Finalment, cal tenir present que la reforma de la LOPJ ha vetllat amb especial diligència per garantir diversos mecanismes de coordinació del marc de repartiment competencial. En aquesta línia, han de valorar-se figures tals com les del Secretari de Govern o del Secretari Coordinador⁵⁵⁶.

⁵⁵⁶ Així, per exemple, entre el llistat de competències encomenades per l'article 465 de la LOPJ als Secretaris de Govern, s'enumera la de "*Proponer al Ministerio de Justicia, o en su caso a la Comunidad Autónoma con competencias transferidas, las medidas que, a su juicio, deberían adoptarse para el mejor funcionamiento de la Administración de Justicia que fueren de su respectiva competencia...*" (art. 465.7 de la LOPJ). En la mateixa línia ha d'interpretar-se la previsió de l'article 467.4 de la mateixa LOPJ, quan disposa que el Secretari Coordinador assumirà la competència de "*colaborar con las Comunidades Autónomas con competencias asumidas, para la efectividad de las funciones que éstas ostenten en materia de medios personales y materiales*".

Al marge d'aquestes figures, cal subratllar el paper que s'encomana a l'Estadística Judicial, entès com un instrument bàsic al servei de les Administracions Públiques i del Consell General del Poder Judicial per la planificació, desenvolupament i execució de les polítiques públiques relatives a l'Administració de Justícia. Entre les finalitats d'aquesta Estadística Judicial s'inclou la "*planificación y gestión de los recursos humanos y medios materiales al servicio de la Administración de Justicia*". (art. 461.2 de la LOPJ). La Comissió Nacional d'Estadística Judicial ha estat concebuda per l'article 461.3 de la LOPJ com un instrument de coordinació que integra representants dels diferents ens amb competències en matèria d'Administració de Justícia.

Val a dir que, en moltes ocasions, aquesta coordinació es vincula a la voluntat, reconeguda *expressis verbis* a la norma, de garantir una certa "homogeneïtat" en les accions que duguin a terme les diferents Administracions Públiques. Un exemple il·lustratiu d'aquesta darrera precisió l'ofereix, per tots, l'article 495.1.d) de la LOPJ. Aquest precepte disposa que "... *Con el fin de asegurar la homogeneidad y que las*

b) Facultats normatives autonòmiques en l'àmbit judicial.

Aquest catàleg de facultats normatives reconegudes per la LOPJ a les Comunitats Autònomes projectades a l'àmbit judicial té caràcter residual. En destaquen dues de bàsiques: primerament, la potestat autonòmica regulada a l'article 35 de la LOPJ; segonament, la potestat reglamentària autonòmica en matèria d'Administració de Justícia regulada a la Disposició Addicional 1^a de la LOPJ.

Pel que fa referència a l'article 35 de la LOPJ⁵⁵⁷, contempla dos tipus de facultats autonòmiques: primerament, regula la participació de les Comunitats Autònomes en l'organització de la demarcació judicial; en segon lloc, disposa que les Comunitats Autònomes podran determinar per llei autonòmica, previ informe del Consell General del Poder Judicial, la fixació de la capitalitat dels partits judicials, en una dicció introduïda a la LOPJ per la L.O. 16/1994 de 8 de novembre.

Pel que fa referència a la primera de les facultats, l'article 35 de la LOPJ disposa que les Comunitats Autònomes remetran al Govern estatal, a sol·licitud d'aquest, una proposta d'organització de la demarcació judicial dels seus territoris en la que fixaran els partits judicials⁵⁵⁸. Es tracta, com és de veure, d'una simple proposta, que serà valorada pel

acciones formativas que se establezcan por las distintas Administraciones Públicas competentes en materia de gestión de personal no representen obstáculos en la promoción y en la movilidad del personal al servicio de la Administración de Justicia en el territorio del Estado, se adoptarán medidas de coordinación y homologación en materia de formación continua”.

⁵⁵⁷ Article 35 de la LOPJ: “1. La demarcación judicial, que determinará la circunscripción territorial de los órganos judiciales, se establecerá por Ley. 2.A tal fin, las Comunidades Autónomas participarán en la organización de la demarcación judicial de sus territorios respectivos, remitiendo al Gobierno, a solicitud de éste, una propuesta de la misma en la que fijarán los partidos judiciales. 3. El Ministerio de Justicia, vistas las propuestas de las Comunidades Autónomas, redactará un anteproyecto, que será informado por el Consejo General del Poder Judicial en el plazo de dos meses. 4. Emitido el precitado informe, el Gobierno aprobará el oportuno proyecto de ley, que, en unión de las propuestas de las Comunidades Autónomas y del informe del Consejo General del Poder Judicial, remitirá a las Cortes Generales para su tramitación. 5. La demarcación judicial será revisada cada cinco años o antes si las circunstancias lo aconsejan, mediante ley elaborada conforme al procedimiento anteriormente establecido. 6. Las Comunidades Autónomas, previo informe del Consejo General del Poder Judicial, determinarán, por ley, la capitalidad de los partidos judiciales”.

⁵⁵⁸ Al F.J. 15 de la STC 56/1990 de 29 de març, el TC definiria els conceptes de “planta judicial” i “demarcació judicial”. En paraules del TC, “el establecimiento de la planta judicial supone determinar los Juzgados y Tribunales a los que se atribuye el ejercicio de la potestad jurisdiccional, juzgando y haciendo ejecutar lo juzgado (art. 117.3 de la CE). En consecuencia, dentro de la organización o establecimiento de la planta judicial necesariamente han de encuadrarse las dos siguientes operaciones: el establecimiento en abstracto de los tipos o clases de órganos a los que se va a encomendar el ejercicio de aquella potestad y, en segundo lugar, la fijación del número de órganos que, dentro de cada uno de los tipos definidos de forma abstracta, se van a asentar en el territorio nacional.”.

Ministeri de Justícia el qual redactarà un avantprojecte que haurà de ser tramès al Consell General del Poder Judicial a fi que emeti informe en el termini de dos mesos. Una vegada emès l'informe, el Govern aprovarà el Projecte de Llei donant-ne trasllat a les Corts Generals juntament amb les propostes de les Comunitats Autònomes i l'informe del Consell General del Poder Judicial⁵⁵⁹. Una simple lectura del precepte permet concloure que aquesta facultat autonòmica és clarament residual. Es circumscriu a passar proposta, que serà valorada pel Govern, juntament amb l'informe del Consell General del Poder Judicial, en la redacció del projecte de Llei⁵⁶⁰.

L'article 152 de la pròpia CE ja contemplava, com s'ha vist, que els Estatuts d'Autonomia podien establir els supòsits i les formes de participació de les Comunitats Autònomes en l'organització de les demarcacions judicials del territori, d'acord amb la LOPJ i sempre respectant la unitat i independència del Poder Judicial⁵⁶¹. Pel que fa a Catalunya, l'EAC ho regula al seu article 18.2.

Pel que fa a la “*l'organització de la demarcació judicial*”, el TC la definix dient que “*se trata de circunscribir territorialmente los órganos jurisdiccionales que previamente han quedado definidos en el establecimiento de la planta judicial (art. 35.1 de la LOPJ), a lo que hay que añadir la localización de la capitalidad de cada uno de los órganos judiciales*”.

⁵⁵⁹ Aquesta previsió ha de valorar-se tenint en compte que l'article 108.1.a) de la mateixa LOPJ disposa que “*El Consejo General del Poder Judicial deberá informar los anteproyectos de leyes y disposiciones generales del Estado y de las Comunidades Autónomas que afecten total o parcialmente a alguna de las siguientes materias: a) Determinación y modificación de demarcaciones judiciales y de su capitalidad en los términos del artículo 35 de esta Ley...*”.

⁵⁶⁰ En paraules del TC, la proposta que les Comunitats Autònomes remetraran al Govern “*tendrá un doble efecto: por una parte, servir de base para la redacción, por parte del Gobierno, de un anteproyecto de demarcación, a la vista de las propuestas de las Comunidades Autónomas, y, en segundo lugar, como elemento para la formación de la voluntad parlamentaria al tramitar, posteriormente, el correspondiente proyecto de ley, puesto que las propuestas de las Comunidades Autónomas habrán de acompañar (art. 354 LOPJ) al proyecto del Gobierno remitido a las Cortes. La propuesta prevista en el art. 35.2 LOPJ se configura, pues, como el factor de participación autonómica en la determinación de las demarcaciones judiciales*”. (per totes, STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 17).

⁵⁶¹ Al F.J. 14 de la STC 56/1990 de 29 de març, per totes, el TC, pel que fa a aquesta previsió de l'article 152 de la CE va precisar que “*este precepto constitucional supone una excepción a la regla general que reserva a la competencia exclusiva del Estado la Administración de Justicia (...) abriendo, además, la posibilidad de asunción de competencias por las Comunidades Autónomas al margen del juego de los arts. 148 y 149 de la norma fundamental. Se trata, de otro lado, de una norma de remisión, que hace suyo el contenido de la norma a que se remite, siempre que ésta respete los límites prefijados en la propia norma remitente. En el presente caso el límite lo constituye la LOPJ, conforme a cuya regulación deben los Estatutos de Autonomía asumir la competencia que prefigura el art. 152.1 párrafo segundo, de la Constitución*”. En paraules del màxim intèrpret constitucional “*nos encontramos, pues, con el juego de tres normas, las cuales en el presente supuesto integran el bloque de la constitucionalidad: la Constitución, norma habilitante, que abre la posibilidad de que las Comunidades Autónomas, a través de sus respectivos Estatutos de Autonomía, asuman competencias, en la organización de las demarcaciones judiciales; los Estatutos de Autonomía, normas a través de las cuales y con fundamento en la previsión constitucional, las distintas Comunidades Autónomas han asumido competencias en la referida materia; y la LOPJ que ha establecido el marco en el que las Comunidades Autónomas han de ejercer las competencias asumidas por los Estatutos de Autonomía con fundamento en la previsión constitucional, es*

En aquesta matèria, el TC advertiria que *“el art. 152.1, párrafo segundo, de la Constitución, ha permitido que las Comunidades Autónomas asuman competencias participativas en la organización de las demarcaciones judiciales, pero no en el establecimiento de la planta judicial, que, en todo caso, es competencia exclusiva del Estado”*. Pel que fa a la planta judicial, cal subratllar que la reforma de la LOPJ aprovada pel Congrés dels Diputats l'11 de desembre de 2003 va modificar la dicció de l'article 29 de la LOPJ. En el seu segon paràgraf, aquest precepte ha establert que la revisió de la planta dels Jutjats i Tribunals podrà ser instada per les Comunitats Autònomes amb competència en matèria de Justícia per adaptar-la a les necessitats del seu àmbit territorial.

El TC ha tingut ocasió d'interpretar el contingut i abast de la competència autonòmica de participació en l'organització de les demarcacions judicials. El màxim intèrpret constitucional precisaria que qualsevol eventual interpretació preceptivament ha de partir de dues premisses. La primera, en paraules del TC és que *“La competencia de delimitación ha de referirse necesariamente a las demarcaciones judiciales de ámbito diferente del provincial, y autonómico, por las dos razones siguientes: la delimitación de la demarcación judicial correspondiente a cada uno de los Tribunales Superiores de Justicia viene determinada directamente por la propia Constitución (art. 152.1, párrafo segundo) y sobre las demarcaciones de ámbito provincial no existe disponibilidad por parte de las Comunidades Autónomas (art. 141.1 CE)”*⁵⁶². La segona de les premisses identificada pel TC és que *“La competencia para fijar la delimitación y la forma de ejercicio de la misma, habrá de ejercitarse siempre conforme a la LOPJ, no sólo porque así lo dispongan expresamente algunos Estatutos de Autonomía, sino, principalmente, porque de modo expreso así lo exige la Constitución (...) de modo que cualquier consecuencia que quiera derivarse de las disposiciones estatutarias en la*

decir, ha articulado el ejercicio de las mismas”. Partint d'aquest fonament, el TC advertiria que l'articulació d'aquestes previsions *“se ha visto complicado como consecuencia del retraso en la aprobación y publicación de la LOPJ, de modo que los Estatutos de Autonomía han asumido las competencias sobre demarcaciones judiciales, regulando el ejercicio de las mismas, sin tener a la vista el marco de referencia, esto es, la LOPJ”*. Com a conseqüència d'aquesta regulació que el TC qualifica amb l'expressió 'per saltum', *“es que entre las normas contenidas en la LOPJ y las previsiones estatutarias, aparentemente, se dan ciertas contradicciones”*, que són objecte d'enjudiciament a la sentència.

⁵⁶² En el F.J.17 de la STC 56/1990 de 29 de març, el TC insistiria en aquesta precisió. En paraules del màxim intèrpret constitucional *“de las demarcaciones diseñadas por la LOPJ, las Comunidades Autónomas no pueden tener competencia sobre la autonómica y las provinciales por lo ya dicho: la demarcación autonómica viene establecida en la Constitución (art. 152.1, párrafo segundo) como demarcación de los Tribunales Superiores de Justicia, y sobre las provinciales no existe posibilidad de disposición por parte de las Comunidades Autónomas (art. 141.1 CE) (...) En consecuencia, la competencia para fijar la delimitación de las demarcaciones judiciales ha de quedar necesariamente reducida a las de ámbito diferente del provincial”*.

materia ha de quedar propuesta a la determinación del alcance de las competencias asumidas a través de tales disposiciones por parte de la LOPJ –SSTC 10/1982 y 97/1989”. A més, el TC acabaria d’interpretar que l’article 152 de la CE “no implica que las Comunidades Autónomas puedan asumir, en cualquier caso, competencias para establecer por sí mismas, la demarcación judicial: pues por una parte (...) esta operación requiere un diseño global en todo el territorio nacional, y, por otro, la dicción del artículo 152.1, párrafo segundo, de la propia norma fundamental limita la posibilidad de intervención de las Comunidades Autónomas en la organización de la demarcación judicial a la asunción de competencias de índole participativa (esto es, de participación en el proceso de decisión, y de no de asunción de todo el mismo) que habría de actuarse de conformidad con lo previsto en la Ley Orgánica del Poder Judicial y dentro de la unidad e independencia de éste”. D’aquesta manera, en paraules del TC “La competencia, (...) para establecer la demarcación judicial pertenece al Estado, y en consecuencia, la previsión del art. 35.1 y 5 de la LOPJ, en el sentido de dicho establecimiento, o su modificación, hayan de hacerse por ley aprobada por las Cortes Generales no resulta contraria a la asunción, por parte de las Comunidades Autónomas, en sus respectivos Estatutos, de competencias de índole participativa en la organización de las demarcaciones judiciales” (per totes, STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 16).

Per tant, la doctrina jurisprudencial del TC ha avalat la constitucionalitat de les previsions de l’article 35 de la LOPJ, esbossant un règim de distribució competencial en aquesta matèria força restrictiu pel que fa a les competències autonòmiques. És just aquest marc el que ha de contextualitzar les previsions de l’article 18.2 de l’EAC. Aquest precepte estableix que la Generalitat de Catalunya té competència en la fixació de les demarcacions territorials dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya i la localització de la seva capitalitat.

Dit això, la segona de normes de la LOPJ que contempen facultats normatives autonòmiques en l’àmbit judicial és, tal com s’ha avançat, la Disposició Addicional 1ª paràgraf 2n⁵⁶³ de la llei.

⁵⁶³ Disposició Addicional 1^a de la LOPJ: “...2. El Gobierno o, en su caso, las Comunidades Autónomas con competencia en la materia aprobarán los Reglamentos que exija el desarrollo de la presente Ley Orgánica, salvo cuando la competencia para ello corresponda al Consejo General del Poder Judicial, a tenor de lo que dispone el artículo 110. Cuando afecten a condiciones accesorias para el ejercicio de los derechos y deberes de los Jueces y Magistrados estarán sujetos a los mismos límites y condiciones establecidos para el Consejo General del Poder Judicial”. Aquesta dicció fou introduïda per la L.O. 16/1994 de 8 de novembre, i fou declarada constitucional per la STC 105/2000 de 13 d’abril.

Aquesta disposició regula la potestat reglamentària autonòmica en matèria d'administració de Justícia. Faculta al Govern o, si escau, les Comunitats Autònomes amb competències en la matèria, per aprovar els reglaments que exigeixi el desenvolupament de la LOPJ, excepte quan la competència per a fer-ho correspongui al Consell General del Poder Judicial de conformitat amb el que preveu l'article 110 de la LOPJ. En conseqüència, aquesta Disposició conté una habilitació per l'exercici de la potestat reglamentària de desenvolupament de la LOPJ a favor de l'executiu autonòmic.

La gènesi d'aquesta previsió que les Comunitats Autònomes poden ser titulars de la potestat reglamentària en aquest àmbit se situa a la reforma de la LOPJ introduïda per l'article 10 paràgraf quart de la L.O. 16/1994 de 8 de novembre. Amb aquesta reforma, tal com s'ha advertit doctrinalment⁵⁶⁴, es donava un pas més vers el que s'ha titllat com a “autonomització de l'Administració de Justícia” o “aprofundiment del procés de territorialització del Poder Judicial i de l'Administració de Justícia”⁵⁶⁵. De fet, amb anterioritat a aquesta reforma de 1994, la LOPJ no contenia cap referència a la potestat reglamentària de les Comunitats Autònomes. Aquesta facultat s'atribuïa al CGPJ i al Govern estatal. Nogensmenys, cal recordar que l'any 1990, jurisprudència del TC ja havia reconegut, si bé indirectament, la potestat de les Comunitats Autònomes d'assumir competències reglamentàries en aquest àmbit⁵⁶⁶.

El TC avalaria la constitucionalitat d'aquesta previsió a la seva STC 105/2000 de 13 d'abril. El F.J. 10 d'aquesta resolució va oferir criteris interpretatius en la determinació del contingut i abast de la Disposició Addicional 1^a, paràgraf 2n de la LOPJ. En paraules del màxim intèrpret constitucional, aquesta previsió “*no es inconstitucional entendido en el sentido de que, salvadas las competencias atribuidas al Consejo General del Poder Judicial por el art. 110 LOPJ sobre aquellas materias respecto de las cuales la propia LOPJ y las cláusulas subrogatorias de los Estatutos de Autonomía, u otros títulos constitucionalmente válidos, les atribuyan competencia y siempre dentro*”

⁵⁶⁴ Vid., per tots, GERPE LANDÍN, Manuel i BARCELÓ SERRAMALERA, Mercè; “*La potestad reglamentaria de desarrollo de la Ley Orgánica del Poder Judicial*”, cit. nota supra, P. 133

⁵⁶⁵ Vid. JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; “*Les competències de la Generalitat de Catalunya: expectatives i realitats*”, a “*La justícia a Catalunya en el marc d'un Estat compost*”, Institut d'Estudis Autonòmics, Barcelona, 2000, p. 11-45.

⁵⁶⁶ Vid. BORRELL MESTRE, Joaquim; “*Estado autonómico y Poder Judicial*”, cit. nota supra. L'obra recorda que al F.J. 8 de la STC 56/1990 de 29 de març, en motiu de l'enjudiciament dels límits per la correcta aplicació de les clàusules de subrogació, el TC reconeixia indirectament la possibilitat de les Comunitats Autònomes d'assumir competències reglamentàries, quan advertia que “*... la remisión se realiza a las facultades del Gobierno, lo que, en consecuencia, identifica las competencias asumidas como de naturaleza de ejecución simple y reglamentaria, excluyéndose, en todo caso, las competencias legislativas*”.

de los límites establecidos al efecto por las indicadas normas de cobertura". El TC afegiria que *"la expresión 'cuando afecten a condiciones accesorias para el ejercicio de los derechos y deberes de los Jueces y Magistrados' en ningún caso habilita a las Comunidades Autónomas para regular las condiciones accesorias del estatuto judicial"*.

c) Altres competències autonòmiques d'incidència en matèria d'Administració de Justícia previstes a la LOPJ.

Dins aquest darrer catàleg de competències autonòmiques vinculades amb l'Administració de Justícia, s'inclouen un conjunt de potestats autonòmiques heterogènies, de diferent contingut i abast, regulades dispersament al llarg de l'articulat de la llei. Tal com s'ha apuntat doctrinalment, dins d'aquesta darrera tipologia s'hi inclouen diverses facultats autonòmiques que es projecten en àmbits relacionats amb l'exercici de la funció jurisdiccional i, particularment, en esferes competencials del Consell General del Poder Judicial⁵⁶⁷. Val a dir que es tracta, en la majoria dels supòsits, d'atribucions molt residuals, a vegades merament simbòliques.

Partint d'aquesta precisió, es distingeixen les següents potestats autonòmiques:

1^a) Reconeixement de la potestat autonòmica d'instar la inspecció de qualsevol Jutjat o Tribunal.

L'article 171.4 de la LOPJ disposa que *"El Ministerio de Justicia, cuando lo considere necesario podrá instar del Consejo que ordene la inspección de cualquier Juzgado o Tribunal. En este caso, el Consejo notificará al Ministerio de Justicia la resolución que adopte y, en su caso, las medidas adoptadas. Todo ello sin perjuicio de las facultades que la presente Ley concede al Ministerio Fiscal"*. Com és de veure, aquest precepte no preveu expressament la potestat autonòmica en aquesta matèria. Ara bé, la jurisprudència del TC ha precisat que, en aquesta matèria, són d'aplicació les clàusules subrogatòries.

En paraules del TC, la capacitat del Ministeri de Justícia d'instar la inspecció del Consell General del Poder Judicial de qualsevol Jutjat o Tribunal és *"... una*

⁵⁶⁷ Vid. ÁLVAREZ CONDE, Enrique; *"El reparto competencial en materia de Administración de Justicia: el estado de la cuestión"*, cit. nota supra; també JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; *"Competencias de las Comunidades Autónomas en materia de Administración de Justicia y libro blanco de la Justicia"*, cit. nota supra. Del mateix autor, per tots, *"Dos estudios sobre Administración de Justicia y Comunidades Autónomas"*, cit. nota supra, p. 35.

competencia de tipo ejecutivo, y que no aparece constitucionalmente reservada a la competencia estatal, al no versar sobre el núcleo de la Administración de Justicia, competencia exclusiva del Estado, ex art. 149.1.5, ni sobre el estatuto del personal de la Administración de Justicia, reservado, según se vio, por la LOPJ a la competencia del Estado”. Conseqüentment, el TC interpretaria que “deben entrar en juego aquí las cláusulas subrogatorias de los Estatutos de Autonomía, al atribuir a las Comunidades Autónomas las facultades que la LOPJ reserve al Gobierno. Resulta de ello que el artículo en cuestión ha de interpretarse en el sentido de que la facultad de instar la inspección de Juzgados y Tribunales corresponderá al Ministerio de Justicia respecto de aquellas Comunidades Autónomas que no hayan asumido competencias en este aspecto; mientras que, en aquéllas cuyos Estatutos contengan cláusulas subrogatorias relativas a las facultades del Gobierno en materia de Administración de Justicia, corresponderá tal facultad de instar la inspección solamente a las instituciones autonómicas, excluyendo en estos casos la acción del Ministerio de Justicia” (per totes, F.J. 13 de la STC 56/1990 de 29 de març).

2^a) Reconeixement de la potestat autonòmica d'instar al Consell General del Poder Judicial la convocatòria d'oposicions, concursos i proves selectives per cobrir places vacants de la Carrera Judicial (art. 301.7 de la LOPJ⁵⁶⁸). Abans de la reforma, la LOPJ contemplava també la potestat autonòmica de ser escoltada en l'elaboració de les normes d'accés a les convocatòries selectives⁵⁶⁹. Pel que fa referència a la selecció del personal funcionari al servei de l'Administració de Justícia, l'article 486 de la LOPJ disposa que l'elaboració dels temaris i de les bases de la convocatòria per la que han de

⁵⁶⁸ L'article 301.7 de la LOPJ, en la dicció modificada per la L.O. 19/2003 de 23 de desembre, disposa: “... 7. El Ministerio de Justicia, en colaboración, en su caso, con las Comunidades Autónomas competentes, podrá instar del Consejo General del Poder Judicial la convocatoria de las oposiciones, concursos y pruebas selectivas de promoción y de especialización necesarios para la cobertura de las vacantes existentes en la plantilla de la Carrera Judicial. Iguales facultades que el Ministerio de Justicia, ostentarán las Comunidades Autónomas con competencia en la materia”.

⁵⁶⁹ Abans de la reforma legal, l'article 306.1 de la LOPJ disposava: “1. Las normas por las que ha de regirse el concurso-oposición, previsto en el apartado 3 del artículo 301, y el posterior curso teórico-práctico para el ingreso en la Carrera Judicial por la categoría de Juez, serán aprobadas por el Consejo General del Poder Judicial, oído el Ministerio de Justicia o, en su caso, las Comunidades Autónomas con competencias en la materia. En el concurso-oposición, la valoración de los méritos en la fase de concurso se sujetará a lo dispuesto en los apartados 1 al 11 del artículo 313 de esta Ley”. L'article 313.1 de la mateixa LOPJ també contemplava, abans de la reforma, que “1. Para resolver los concursos entre juristas de reconocida competencia a que se refieren los apartados 1, 3 y 4 del artículo 311, el Consejo General del Poder Judicial aprobará reglamentariamente las correspondientes bases, en las que se graduará la puntuación de los méritos que pudieran concurrir en los solicitantes con arreglo al baremo que se fija en el siguiente apartado. La convocatoria ajustada a las bases aprobadas, será efectuada al menos una vez cada dos años por el Consejo General del Poder Judicial. El Ministerio de Justicia o, en su caso, las Comunidades Autónomas con competencias, serán oídos con anterioridad a la aprobación de las bases y de las convocatorias”.

regular-se els processos selectius per l'ingrés en el Cos de funcionaris s'encomanarà a la Comissió de Selecció de Personal, que estarà composta per quatre representants del Ministeri de Justícia i quatre representants de les Comunitats Autònomes amb competències en matèria d'Administració de Justícia.

3^a) Així mateix, es contempla l'establiment de relacions permanents entre les Comunitats Autònomes i el Centre d'Estudis Jurídics de l'Administració de Justícia (art. 434.3 LOPJ⁵⁷⁰).

4^a) Facultat de l'Assemblea legislativa de la Comunitat Autònoma de presentar una terna de juristes de reconegut prestigi per la provisió d'una plaça de Magistrat de la Sala Civil i Penal del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Autònoma⁵⁷¹.

5^a) L'article 315 de la LOPJ contempla la iniciativa autonòmica per instar la convocatòria de les oposicions i concursos per cobrir places vacants de la Carrera Judicial del Secretariat i de la resta del personal al servei de l'Administració de Justícia. El precepte contempla que les convocarà l'òrgan competent a instància de la Comunitat Autònoma en l'àmbit territorial de la qual es produeixin les vacants⁵⁷².

6^a) Intervenció de les Comunitats Autònomes en matèria de formació continua de Judges i Magistrats. Es reconeix una intervenció coadjuvant de les Comunitats Autònomes en la formació dels membres de la Carrera Judicial, que principalment s'ha instrumentalitzat a través de convenis subscrits amb el Consell General del Poder

⁵⁷⁰ L'article 434.3 de la LOPJ disposa: "3. *Reglamentariamente, se establecerá la organización del Centro y designación del personal directivo. Asimismo se establecerán las relaciones permanentes del Centro con los órganos competentes de las Comunidades Autónomas*". Cal recordar que el Centre d'Estudis Jurídics de l'Administració de Justícia és una entitat de Dret públic amb personalitat jurídica pròpia depenent del Ministeri de Justícia. La seva funció, tal com disposa el propi article 434 de la LOPJ és la de col·laborar amb el Ministeri en la selecció, formació inicial i continuada dels membres de la Carrera Judicial, del Secretariat i altre personal al servei de l'Administració de Justícia. Aquest article 434 de la LOPJ deu la seva dicció a la modificació de la LOPJ duta a terme per la L.O. 16/1994 de 8 de novembre.

⁵⁷¹ L'article 330.4 de la LOPJ disposa que "4. *En las Salas de lo Civil y Penal de los Tribunales Superiores de Justicia, una de cada tres plazas se cubrirá por un jurista de reconocido prestigio con más de diez años de ejercicio profesional en la Comunidad Autónoma, nombrados a propuesta del Consejo General del Poder Judicial sobre una terna presentada por la Asamblea legislativa; las restantes plazas serán cubiertas por Magistrados nombrados a propuesta del Consejo General del Poder Judicial entre los que lleven diez años en la categoría y en el orden jurisdiccional civil o penal y tengan especiales conocimientos en Derecho Civil, Foral o especial, propio de la Comunidad Autónoma*".

⁵⁷² L'article 315 de la LOPJ disposa: "Las oposiciones y concursos para cubrir las vacantes de la Carrera Judicial del Secretariado y del resto del personal al servicio de la Administración de Justicia serán convocadas, a instancia de la Comunidad Autónoma en cuyo ámbito territorial se produzcan las vacantes, por el órgano competente y de acuerdo con lo dispuesto en esta Ley".

Judicial. Val a dir que l'article 110.2.a) de la LOPJ ordena la composició del Consell Rector de l'Escola Judicial, en el que "*necesariamente habrán de estar representados el Ministerio de Justicia, las Comunidades Autónomas con competencias en materia de Justicia y las asociaciones profesionales de Jueces y Magistrados*".

7^a) L'article 110.3 de la LOPJ preveu la intervenció de les Comunitats Autònomes en el procés d'elaboració dels reglaments de desenvolupament de la LOPJ. La LOPJ sotmet aquesta intervenció autonòmica, de la que no en defineix el contingut i abast, a una limitació: només es reconeix quan les Comunitats Autònomes tinguin competències relacionades amb el contingut del reglament o quan sigui necessari coordinar-les amb les del Consell General del Poder Judicial⁵⁷³.

8^a) Finalment, i sens perjudici de l'ampliació del seu estudi més endavant⁵⁷⁴, és necessari avançar que diversos preceptes de la LOPJ (articles 110.2.h, 216.bis.3.2.d, 341, 450.4, 521.4 o 530) contempen la valoració de la llengua i del dret propi de la Comunitat Autònoma en la provisió de places judicials al territori autonòmic. La intervenció autonòmica és molt limitada en aquest àmbit, el que no obsta que, doctrinalment⁵⁷⁵, s'hagi identificat com una competència autonòmica la potestat d'exigir com a mèrit el coneixement de la llengua i del dret propis de la Comunitat Autònoma, per ocupar determinades places, en els termes que s'analitzaran àmpliament al capítol següent de l'estudi.

⁵⁷³ Article 110.3 de la LOPJ: "*...3. Los proyectos de Reglamentos de desarrollo se someterán a informe de las asociaciones profesionales de Jueces y Magistrados y de las corporaciones profesionales o asociaciones de otra naturaleza que tengan reconocida legalmente representación de intereses a los que puedan afectar. Se dará intervención a la Administración del Estado, por medio del Ministro de Justicia, y a las de las Comunidades Autónomas siempre que una y otras tengan competencias relacionadas con el contenido del Reglamento o sea necesario coordinar éstas con las del Consejo General. Se recabarán las consultas y los estudios previos que se consideren pertinentes y un dictamen de legalidad sobre el proyecto...*".

⁵⁷⁴ Les previsions de la LOPJ concernents a la valoració del coneixement de la llengua oficial pròpia de la Comunitat Autònoma es troben desenvolupades al capítol següent de l'estudi, dedicat a l'anàlisi del règim de la capacitat lingüística del personal al servei de l'Administració de Justícia.

⁵⁷⁵ Vid. BARCELÓ, Mercè i VINTRÓ, Joan; "Dret Públic de Catalunya", cit. nota supra p.293. Vid. APARICIO PÉREZ, Miguel Angel; "*Las competencias de las Comunidades Autónomas en materia de Administración de Justicia*", Informe Pi i Sunyer sobre Comunitats Autònomes, 1990, p. 273. L'estudi inclou entre la llista competencial autonòmica en aquesta matèria la "*legitimación activa para exigir la valoración del mérito preferente del conocimiento de la lengua y del Derecho propios en los distintos concursos para ocupar las plazas vacantes tanto del personal administrativo como del judicial*". Vid. també JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael; "Dos estudios sobre Administración de Justicia y Comunidades Autónomas", cit. nota supra p. 35-37. L'autor adverteix que, en aquesta matèria "*las Comunidades Autónomas carecen en principio de cualquier intervención que no sea la simple acreditación, a través de sus instituciones competentes, del grado de conocimiento de la lengua propia que deba tener el Juez o Magistrado...*".

Partint d'aquestes previsions de la LOPJ, i centrant l'estudi en el cas català, caldrà estudiar les previsions competencials d'incidència en la matèria d'Administració de Justícia regulades a l'EAC.

2.2.2 Les competències de la Generalitat de Catalunya en matèria d'Administració de Justícia regulades a l'Estatut d'Autonomia.

La primera versió de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya (articles 21 a 27), sota la rúbrica "Administració de Justícia", ja proposava consignar un catàleg de competències de la Generalitat en aquesta matèria⁵⁷⁶. Qüestions tals com el que s'acabaria titllant com a clàusula subrogatòria⁵⁷⁷; les potestats del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya o determinades mesures relatives fins i tot al règim de provisió de places vacants de personal judicial a Catalunya, ja es proposaven per ser objecte d'ordenació en aquest primer text.

Aquestes previsions de la primera proposta de versió de l'avantprojecte d'Estatut permet il·lustrar, ja *prima facie*, dues constatacions: primerament, l'interès de la Comissió dels Vint de vetllar a fi que fos l'Estatut d'Autonomia de Catalunya el que garantís un reducte de decisió en matèria d'Administració de Justícia a favor de la Generalitat de Catalunya; segonament, l'interès per garantir una certa adaptació d'aquesta Administració de Justícia a la realitat de la Comunitat Autònoma catalana. Un exemple interessant l'ofereix la previsió de l'article 26 d'aquesta primera redacció de l'avantprojecte d'Estatut, que establia que "*en els concursos i oposicions per a cobrir les places de magistrats, jutges, secretaris judicials i altre personal al servei de l'administració de justícia vacants a Catalunya seran condicions preferents el coneixement de la llengua catalana i l'especialització en dret català, sense que en cap cas no pugui establir-se l'excepció de naturalesa o veïnatge*". Caldrà reemprendre

⁵⁷⁶ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra p. 232-234.

⁵⁷⁷ L'article 21.1 de la primera redacció de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya realitzada per la Comissió dels Vint a Sau i a Barcelona del 8 al 20 de setembre de 1978 ja contemplava la següent dicció: "*Quant a l'administració de justícia, llevat de la militar, correspon a la Generalitat: 1. Totes les facultats que la llei orgànica del poder judicial reconegui o atribueixi al poder executiu, tant en l'ordre de l'administració de justícia com, en general, en qualsevol altre ordre*". Com és de veure, ja contenia els fonaments del que, amb les degudes modificacions, seria la clàusula subrogatòria regulada a l'article 18.1 de l'EAC finalment aprovat.

l'estudi d'aquesta previsió més endavant⁵⁷⁸. Amb tot, prova que des dels propis orígens de la tramitació de la norma estatutària, es va percebre la necessitat que ordenés i garantís diverses previsions d'incidència en la matèria d'Administració de Justícia, de diferent contingut i abast.

La versió aprovada de l'avantprojecte d'Estatut assumiria aquests postulats. Els articles 18 a 24 de l'avantprojecte, ubicats dins el Títol Primer, rubricat "Competències de la Generalitat", ordenarien determinades previsions d'incidència en matèria judicial⁵⁷⁹. Val a dir que aquesta fou una qüestió sobre la que, ja en la pròpia gènesi de la tramitació de la norma, s'era conscient que plantejaria intenses controvèrsies. Prova n'és que, coetàniament a la tramitació de l'Estatut, la premsa es feia ressò de les cauteles i reflexions que plantejava aquest tema per part dels propis operadors polítics⁵⁸⁰.

En els debats va tenir-se present l'antecedent republicà. L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 havia garantit un ampli poder decisorí en matèria d'Administració de Justícia a favor de la Generalitat republicana⁵⁸¹. Des de certs sectors de les forces

⁵⁷⁸ Estudi ampliat al capítol concernent a l'anàlisi del règim de capacitació lingüística del personal judicial.

⁵⁷⁹ Per una ampliació sobre el contingut d'aquests preceptes, vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra p. 259-260.

⁵⁸⁰ A tall d'exemple, per tots, vid. article "Un Estatut per a Catalunya" de Miquel ROCA JUNYENT (CDC), publicat al diari 'Avui' de 8 de setembre de 1978, on advertia que "*tan important com això serà regular fermament els atributs bàsics de l'autogovern. Per un costat, l'administració de justícia i l'ordre públic han de situar-se al nivell, com a mínim, de l'Estatut del 32. Possiblement hi haurà aspectes que obligaran, per exemple, a reforçar la independència del Poder Judicial per comparació a la regulació estatutària anterior. Però l'important serà definir en el marc constitucional i s'ha d'aconseguir sense que puguin ser vàlides raons negadores recolzades en l'oportunitat del moment. Aquests atributs són essencials*". Vid. també, l'article "El parto del Estatut" de Rafael PRADAS (PSUC) publicat a "Cuadernos para el Diálogo" de 6 d'octubre de 1978, on proclamava que "*Una especial atención merecen los apartados de justicia y orden público, contemplados constitucionalmente desde la ambigua posibilidad de que sean compartidos por la administración central y los entes autónomos. Los parlamentarios catalanes han introducido la figura del Tribunal Superior de Justicia de Catalunya (algo así como el viejo Tribunal de Casación) para resolver aquellas cuestiones sobre las que la Generalitat tenga la competencia exclusiva. Sin embargo, también este aspecto queda dependiente del Senado por la existencia de otra enmienda de UCD que, al haber prosperado, indica que siempre habrá posibilidad de recurso de casación ante el Tribunal Supremo...*". També, per tots, vid. "Sau i l'Estatut" de Josep SUBIRATS (PSC), article publicat al "Tele/eXprés" de 25 de setembre de 1978, on advertia que "*no es mi intención dramatizar hoy, pero el recorte en materia de enseñanza y justicia ha sido decepcionante; (...) porque quedaban posibilidades aprovechables en el ámbito de la justicia, brechas que ahora se han cerrado. Confiar en una rectificación positiva en el Pleno del Senado es mucho confiar... pero hay que ser animoso (luchar) que no es lo mismo que optimista (confiado)*".

⁵⁸¹ L'anàlisi dels debats parlamentaris sostinguts en motiu de la tramitació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 en aquesta matèria són molt interessants, en la mesura que avancen les tesis que, anys més tard, es tornarien a esgrimir en seu parlamentària i doctrinal en motiu de la tramitació de la CE de 1978 i l'EAC de 1979 pel que fa al paper de la Generalitat en matèria d'Administració de Justícia. Tal com s'ha advertit doctrinalment, la tramitació parlamentària del que seria l'article 12 de l'EAC de 1932 fou

polítiques es postulava l'adopció d'un model de reconeixement ampli de potestats autonòmiques en aquesta matèria⁵⁸².

El Projecte d'EAC regularia certes competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia als seus articles 17 a 23⁵⁸³. La tramitació parlamentària d'aquestes previsions no fou fàcil. Ans al contrari, varen centrar intenses controvèrsies, moltes de les quals varen projectar-se a la delimitació de l'àmbit competencial que s'havia de reconèixer a la Generalitat, tenint en compte les previsions constitucionals⁵⁸⁴. De fet, l'eix dels debats sostinguts en motiu de la tramitació d'aquestes articles va centrar-se justament en discutir-ne la seva adaptació a les previsions de la CE.

diffícil i controvertida. Per una ampliació, vid. ROIG ROSICH, Josep M; "L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)", Ed. Curial, Barcelona, 1978, p. 159. L'obra conté una descripció de les tesis confrontades que varen emergir en els debats parlamentaris celebrats a les Corts Generals en motiu de la tramitació del que seria l'article 12 de l'Estatut republicà català, que ordenava aquesta qüestió. Per una banda, destaquen els postulats contraris a reconèixer competències a la Generalitat republicana en matèria de justícia. Entre els defensors d'aquestes tesis, destacà Ortega i Gasset que defensaria la uniformització de la justícia al·legant "... *ir haciendo homogénea a la justicia, porque sólo si es homogénea puede ser justa; no es posible que, de un lado al otro del monte, la justicia cambie de cara; el ideal sería que la justicia fuese, no ya sólo nacional, sino internacional, plantearia, a ser posible, sideral*". (D.S.C.C. nº 165 de 13 de maig de 1932). Front aquesta tesi, destaca la dels partidaris de reconèixer tribunals de justícia catalans tenint en compte la legislació peculiar de Catalunya. Entre els defensors d'aquesta segona tendència, l'obra distingeix Ossorio Gallardo, que va proclamar "*es perfectamente lógico que en aquello sobre lo cual legisláis sin intervención del estado, también juzguéis*" (D.S.C.C. nº 172 de 26 de maig de 1932). Azaña defensaria la tesi que "*donde está el poder legislativo debe estar, correspondientemente, el poder de interpretación de la ley o la facultad interpretativa de la ley por medio de la jurisprudencia*" (D.S.C.C. nº 173 de 27 de maig de 1932).

⁵⁸² En aquesta línia, destaca, a tall d'exemple, la posició de la formació política ERC. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra p. 167. Així, la primera proposta presentada per aquest partit polític a la Comissió dels Vint per a la redacció de l'Avantprojecte d'Estatut contemplava un article 13 que deia "*Correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa en les funcions següents: (...) d) L'organització dels tribunals que administraran la justícia en el territori de Catalunya. Els Tribunals de Catalunya resoldran en totes les instàncies en els assumptes civils i mercantils, i en els contencioso-administratius contra actes de l'administració de la Generalitat executats en ús de les funcions que li són totalment atribuïdes per aquest Estatut. Els tribunals de justícia també administraran la justícia en matèria penal i entendran en els recursos contencioso-administratius contra actes de l'administració de la Generalitat realitzats en l'exercici de les funcions que li atribueix l'article 10 d'aquest Estatut. Però contra les sentències que dictaran els tribunals de Catalunya en aquests assumptes, es podrà interposar el recurs de cassació que permetin les lleis de l'Estat espanyol (...)*".

⁵⁸³ Per una ampliació sobre el contingut i abast d'aquests preceptes, vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum III, cit. nota supra p. 1216-1218.

⁵⁸⁴ Així per exemple, a la sessió del Ple de Parlamentaris de Catalunya celebrada 5 de desembre de 1978 ja es posaven de manifest certes reticències a la dicció del Projecte d'EAC en aquesta matèria, quan el diputat López Rodó advertia que "*m'estranya molt el que diu el senyor Roca i Junyent, que coneix bé la Constitució (...) perquè sembla que s'oblida que l'article 122 de la Constitució anuncia una futura llei orgànica del poder judicial. (...) una de les lleis que s'hauran d'elaborar immediatament d'aprovada i de promulgada la Constitució serà precisament una nova llei orgànica del poder judicial (...) aquesta futura llei orgànica que demana la Constitució no pot ésser prejudgada per la norma de l'Estatut*".

Alhora, cal recordar que quan va tramitar-se l'Estatut d'Autonomia encara no s'havia aprovat la nova LOPJ prevista a la norma suprema. Aquest fou un motiu més de crítica, essent fins i tot objecte d'una proposició no de llei presentada pel grup parlamentari de Coalició Democràtica sol·licitant que el govern enviés a les Corts, per tal que poguessin ser aprovats prèviament als Estatuts d'Autonomia, set projectes de lleis orgàniques, entre les quals s'inclouïa la LOPJ⁵⁸⁵. Des de certs sectors de l'arc parlamentari es defensava que no era admissible tramitar uns Estatuts d'Autonomia, inclòs el català, que resolguessin qüestions concernents a l'Administració de Justícia sense abans haver-se promulgat una nova LOPJ que definís les regles del joc en aquesta matèria.

L'EAC finalment aprovat, a part de la clàusula subrogatòria garantida al seu article 18.1, ordena qüestions vinculades a l'Administració de Justícia en els seus articles 18 a 23, 31.2, 38, Disposició Addicional 3^a i Disposició Transitòria 4^a. Aquestes previsions garanteixen determinades competències autonòmiques en matèria d'Administració de Justícia que es projecten en l'àmbit de l'organització judicial (articles 18 i 20); en relació al Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Autònoma (articles 19, 21, 31 i 38) i en relació al personal de l'Administració de Justícia (articles 22, 23 i Disposició Addicional 3^a).

Pel que fa referència a les competències autonòmiques de la Generalitat en relació a l'organització judicial, en destaquen tres: primerament, l'article 18.2 de l'EAC⁵⁸⁶, que

⁵⁸⁵ Vid. B.O.C.G.-Congrés dels Diputats n° 79-I, Sèrie D, de 12 de juny de 1979, p. 177-179. També a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum IV, cit. nota supra p.1335-1338. Cal recordar que Coalició Democràtica en seu del Congrés dels Diputats s'oposaria expressament a les previsions del Projecte d'EAC concernents a la matèria judicial, al considerar-les contràries a la CE. En la mateixa línia es pronunciarien grups parlamentaris tals com el grup centrista-UCD que, pel que fa a aquesta matèria, advertiria que "*El poder judicial se perfila en nuestra Constitución con caracteres de unidad e independencia. Y se rige por el Consejo General del Poder Judicial (...) Como se deduce de la formulación del texto constitucional, no parece posible ni conveniente establecer en los Estatutos de las Comunidades Autónomas sobre organización judicial, sino de conformidad con lo previsto en una ley que ha de ser promulgada con anterioridad: la Ley Orgánica del Poder Judicial...*". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut...", volum IV, cit. p. 1352-1353, 1363

⁵⁸⁶ L'article 18 de l'EAC disposa que "*Quant a l'administració de justícia, llevat de la militar, correspon a la Generalitat: (...) 2. Fixar la delimitació de les demarcacions territorials dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya i la localització de llur capitalitat*".

La gènesi d'aquesta previsió estatutària hom pot situar-la a l'article 21 de la primera versió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya realitzada per la Comissió dels Vint a Sau i a Barcelona del 8 al 20 de setembre de 1978. Aquest precepte ja disposava, entre d'altres previsions, que "*Quant a l'Administració de justícia, llevat de la militar, correspon a la Generalitat: 1. Totes les facultats que la llei orgànica del poder judicial reconegui o atribueixi al poder executiu, tant en l'ordre de l'administració de justícia com, en general, en qualsevol altre ordre. 2. Fixar les demarcacions territorials dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya i determinar-ne les plantilles de personal*". Aquesta dicció es mantindria inalterada a la versió

cal interpretar en relació amb el que disposa l'article 35 de la LOPJ⁵⁸⁷, disposa que la Generalitat és competent per fixar la delimitació de les demarcacions territorials dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya i la localització de llur capitalitat; segonament, l'article 18.3 de l'EAC, disposa que correspon a la Generalitat coadjuvar en l'organització dels tribunals consuetudinaris i tradicionals i en la instal·lació dels jutjats,

definitiva de l'article 18 del text de l'avanprojecte d'Estatut. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra p. 259.

Aquest article 18 de l'avanprojecte d'Estatut fou aprovat per unanimitat, tal com consta a l'acta de la sessió celebrada el 4 de novembre de 1978. Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra p. 275.

Varen presentar-se dues esmenes a la dicció d'aquest precepte de l'avanprojecte estatutari, una de supressió del paràgraf primer formulada per AP (en la seva justificació va al·legar-se que "aquest apartat és de dubtosa congruència amb la Constitució" i "a més a més, l'Estatut no pot rebutjar el que disposi la futura llei orgànica del Poder Judicial") i una segona d'addició del PSC que finalment va aprovar-se (addició d'un paràgraf 3r que, va incorporar-se al text del que seria l'article 17 del Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya que deia "3. Organitzar i fer funcionar els Jutjats de Pau"). Pel que fa referència a l'aprovació del precepte, vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum II, cit. nota supra p. 877.

L'article 18 del text del Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat per la Comissió Constitucional del Congrés dels Diputats i la delegació catalana de l'Assamblea de Parlamentaris ja consignava, literalment, la dicció que s'acabaria aprovant definitivament pel que fa referència al paràgraf 2n del precepte. Aquest article 18 del Projecte deia: "*Quant a l'administració de justícia, llevat de la militar, correspon a la Generalitat: 1. Exercir totes les facultats que les Lleis Orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial reconeixin o atribueixin al Govern de l'Estat. 2. Fixar la delimitació de les demarcacions territorials dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya i la localització de llur capitalitat. 3. Coadjuvar en l'organització dels tribunals consuetudinaris, i tradicionals i en la instal·lació dels Jutjats, sotmetent-se en tot cas a allò que disposa la Llei Orgànica del Poder Judicial*".

⁵⁸⁷Ja s'ha estudiat que l'article 35 de la LOPJ limita molt la competència autonòmica en aquest àmbit. Aquest precepte de la LOPJ contempla que, com a regla general, la demarcació judicial, que determinarà la circumscripció territorial dels òrgans judicials, s'establirà per llei, afegint que "*a tal fin, las Comunidades Autónomas participarán en la organización de la demarcación judicial de sus territorios respectivos, remitiendo al Gobierno, a solicitud de éste, una propuesta de la misma en la que fijarán los partidos judiciales*". Presentades les propostes per part de les Comunitats Autònomes, "*3. El Ministerio de Justicia, vistas las propuestas (...), redactará un anteproyecto, que será informado por el Consejo General del Poder Judicial en el plazo de dos meses. 4. Emitido el precitado informe, el Gobierno aprobará el oportuno proyecto de ley, que, en unión de las propuestas de las Comunidades Autónomas y del informe del Consejo General del Poder Judicial, remitirá a las Cortes Generales para su tramitación*". El darrer paràgraf de l'article 35 de la LOPJ, en la dicció introduïda per la L.O. 16/1994 de 8 de novembre, va establir que "*Las Comunidades Autónomas, previo informe del Consejo General del Poder Judicial, determinarán, por ley, la capitalidad de los partidos judiciales*". D'aquesta manera, l'article 35 de la LOPJ limita decisivament la previsió estatutària. La competència autonòmica es circumscriu a la potestat de remetre al Govern, a sol·licitud d'aquesta, una simple proposta d'organització. Per tant, la LOPJ prescriu que la competència per fixar les demarcacions correspon a les Corts Generals per llei, tesi avalada per la jurisprudència del TC (SSTC 56/1990 de 29 de març i 62/1990 de 30 de març, aquesta darrera resolutòria dels recursos d'inconstitucionalitat acumulats interposats contra determinats preceptes de la Llei 38/1988 de 28 de desembre, de Demarcació i Planta Judicial). Pel que fa referència a la naturalesa residual de la competència autonòmica, limitada per l'article 35 de la LOPJ a participar formulant una simple proposta, el TC advertiria que "*la formulación de una propuesta al respecto es una forma de participación. Ciertamente es que caben otras formas más intensas de participación, pero también lo es que la intervención a través de propuestas entra en el concepto mismo de facultad participativa*" (vid., per totes, F.J.7 i 8 de la STC 62/1990 de 30 de març).

sotmetent-se en tot cas allò que disposa la LOPJ; finalment, l'article 20 de l'EAC fixa l'extensió de la competència dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya⁵⁸⁸.

L'EAC també contempla determinades previsions concernents al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, als seus articles 19, 21, 31 i 38. Són les següents:

Primera.- L'article 19 disposa que el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya es consolida com l'òrgan jurisdiccional en què culminarà l'organització judicial en l'àmbit territorial català i davant el qual s'esgotaran les successives instàncies processals, d'acord amb el que preveu l'article 152 de la norma suprema.

L'article 21 del mateix EAC disposa que el President del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya serà nomenat pel Rei a proposta del Consell General del Poder Judicial. Afegeix que el President de la Generalitat ordenarà la publicació d'aquest nomenament al DOGC⁵⁸⁹. Pel que fa al nomenament dels magistrats, jutges i secretaris del Tribunal,

⁵⁸⁸ Article 20 de l'EAC: "1. La competència dels òrgans jurisdiccionals a Catalunya s'estén: a) En l'ordre civil, a totes les instàncies i graus, inclosos els recursos de cassació i de revisió en les matèries de Dret Civil català. b) En l'ordre penal i social, a totes les instàncies i graus, amb excepció dels recursos de cassació i de revisió. c) En l'ordre contenciós administratiu, a totes les instàncies i graus quan es tracti d'actes dictats pels Consell Executiu o Govern i per l'Administració de la Generalitat, en les matèries la legislació de les quals correspongui de manera exclusiva a la Comunitat Autònoma i, en primera instància, quan es tracti d'actes dictats per l'Administració de l'Estat a Catalunya. d) A les qüestions de competència entre òrgans judicials a Catalunya. e) Als recursos sobre qualificació de documents referents al Dret privatiu català que hauran de tenir accés als Registres de la Propietat. 2. En la resta de matèries es podrà interposar, quan s'escaigui, davant el Tribunal Suprem, el recurs de cassació o el que correspongui segons les Lleis de l'Estat i, si s'escau, el de revisió. El Tribunal Suprem resoldrà també els conflictes de competència i jurisdicció entre els Tribunals de Catalunya i els de la resta d'Espanya".

⁵⁸⁹ Aquesta previsió ha de posar-se en relació amb el que disposen dos preceptes: l'article 336.2 de la LOPJ i l'article 61.b de la Llei catalana 3/1982 de 23 de març, del Parlament, del President i del Consell Executiu de la Generalitat. L'article 336.2 de la LOPJ disposa que "El nombramiento del Presidente de un Tribunal Superior de Justicia tendrá efectos desde su publicación en el 'Boletín Oficial del Estado', sin perjuicio de la preceptiva publicación en el 'Boletín Oficial de la Comunidad Autónoma'". L'article 61.b de la llei catalana 3/1982 de 23 de març disposa que "Correspon al President de la Generalitat com a representant ordinari de l'Estat a Catalunya (...) b) Ordenar la publicació en el Diari Oficial de la Generalitat del nomenament del President del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya". Cal recordar que aquesta qüestió va centrar controvèrsies interpretatives. El Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, al F.J. VI del seu dictamen n° 103 de 12 d'agost de 1985 resoldria que la previsió de la LOPJ relativa a que el nomenament del President del TSJ té efectes des de la seva publicació al B.O.E. era contrària a l'EAC perquè, en paraules del dictamen, aquestes previsions "converteixen en intrascendents la publicació al DOGC i l'actuació del President de la Generalitat en ordenar-la". El Consell Consultiu afegia que "No es pot acceptar que l'Estatut d'Autonomia de Catalunya ordeni la publicació del nomenament en el DOGC, sense que aquesta ordre i aquesta publicació tinguin qualsevol contingut material, per mínim que sigui. I si aquest contingut mínim (data de producció d'efectes) s'atribueix a la publicació al B.O.E., les solemnes declaracions de l'article 21.1 EAC i de l'article 61.b de la Llei catalana 3/1982 no tindrien sentit, no obstant l'interès evident de la Generalitat pel que fa al nomenament del President d'un òrgan superior del Poder Judicial que està clarament vinculat a Catalunya". El TC enjudiciaria aquesta qüestió al F.J. 42 de la seva STC 56/1990 de 29 de març, on advertiria que "del análisis de todos estos preceptos se deduce que no existe oposición frontal entre ellos,

l'EAC precisa que s'efectuarà en la forma prevista a la normativa estatal (Lleis orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial)⁵⁹⁰.

Segona.- Els articles 31.2, 38 i Disposició Transitòria Quarta de l'EAC contemplen determinades previsions projectades al Tribunal Superior de Justícia. Els articles 31.2 i 38 de l'EAC atribueixen competència a aquest Tribunal per a jutjar els diputats del Parlament de Catalunya, el President de la Generalitat i els consellers⁵⁹¹.

ya que lo que vienen a establecer es la doble publicación del nombramiento del Presidente del Tribunal Superior de Justicia. La discrepancia, por ello, se centra más bien en la parte del art. 336.2 que establece la fecha de publicación del nombramiento en el 'Boletín Oficial del Estado' como días a quo para determinar sus efectos. Esta norma ni choca con el Estatuto catalán ni con precepto constitucional alguno. Sentada constitucionalmente la unidad del Poder Judicial, y su incardinación en el Estado, no cabe duda alguna sobre la competencia estatal para nombrar a todos los miembros del Poder Judicial; en correspondencia con esa competencia, resulta lógico que sea la fecha de publicación en el 'Boletín Oficial del Estado' la que sirva para determinar el inicio de los efectos de estos nombramientos. En el caso de los Presidentes de Tribunales Superiores de Justicia, y en concreto en el de Cataluña, se prevé otra publicación: la del Boletín Oficial correspondiente, 'Diario Oficial de la Generalidad en Cataluña'. Esta segunda publicación se justifica por el papel que el Tribunal Superior ocupa dentro del territorio de la Comunidad Autónoma y en nada cuestiona el principio de unidad del Poder Judicial, como ya se indicara en la STC 76/1983". El TC afegiria que "El hecho de que los efectos normales de todo nombramiento se computen en este caso a partir de la publicación en el 'Boletín Oficial del Estado' no deja sin sentido la segunda publicación. Esta posee, al menos, una doble significación; da mayor publicidad, y responde a la relación continu de colaboración que debe existir entre Comunidades Autónomas y Poder Judicial (...) Esta finalidad justifica sobradamente la doble publicación sin que suponga un vacío de ejercicio competencial (...) Resulta, pues, coherente que cuando la resolución publicada sea estatal los efectos los produzca la publicación en el órgano estatal de difusión y no el autonómico aunque se ordene la doble publicación" ..

⁵⁹⁰ Article 19 de l'EAC: "El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, en el qual s'integrarà l'actual Audiència Territorial de Barcelona, és l'òrgan jurisdiccional en què culminarà l'organització judicial en el seu àmbit territorial i davant el qual s'esgotaran les successives instàncies processals, en els termes de l'article 152 de la Constitució i d'acord amb el present Estatut".

La gènesi d'aquest precepte es troba a l'article 19 de l'avantprojecte d'Estatut, que disposava "El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya és l'òrgan jurisdiccional que culminarà l'organització judicial en el seu àmbit territorial". La redacció definitiva del precepte deu la seva raó de ser a l'única esmena presentada per CDC a l'article 19 de l'avantprojecte estatutari, finalment aprovada. La dicció ja que finalment s'aprovaria ja consta a l'article 18 del Projecte d'EAC i es mantindria inalterada en el decurs de tota la tramitació parlamentària ulterior de la norma. En la justificació de l'esmena, el Sr.Roca Junyent advertiria que "es justifica molt breument perquè es tractava, crec d'una omissió. En l'article 152 de la Constitució s'atribueixen al Tribunal Superior de Justícia dues funcions: la funció de culminar l'organització judicial i després l'expressió 'davant d'ell s'esgotaran les successives instàncies processals'. Aleshores, com que a més a més es contemplen altres aspectes, no tenim cap mena d'inconvenient a afegir-hi 'en els termes de l'article 152 de la Constitució i d'acord amb el present Estatut'. D'aquesta manera l'article 19 emmarcaria el que després és la distribució de competències que assenyala l'article 20 d'aquest Estatut quan determina quines són les competències pròpies del Tribunal Superior de Justícia...". Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; "L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979", volum III, cit. nota supra p. 595 i 878.

L'article 21 de l'EAC disposa: "1. El President del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya serà nomenat pel Rei a proposta del Consell General del Poder Judicial. El President de la Generalitat n'ordenarà la publicació d'aquest nomenament al Diari Oficial de la Generalitat. 2. El nomenament dels magistrats, jutges i secretaris del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya s'efectuarà en la forma prevista a les Lleis Orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial".

⁵⁹¹ Article 31.2 de l'EAC: "... 2. Els membres del Parlament de Catalunya seran inviolables pels vots i opinions que emetin en l'exercici de llur càrrec. Durant llur mandat, no podran ésser detinguts ni

La Disposició Transitòria Quarta de l'EAC atribueix al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya el coneixement dels recursos que tinguessin per objecte la impugnació de la validesa de l'elecció i la proclamació de diputats electes del Parlament de Catalunya⁵⁹².

Finalment, l'EAC contempla determinades competències autonòmiques projectades a l'àmbit del personal de l'Administració de Justícia. En destaquen les següents:

Primera.- L'article 22 de l'EAC disposa que, a instància de la Generalitat, l'òrgan competent convocarà els concursos i oposicions per a cobrir les places vacants a Catalunya de Magistrats, Judges, Secretaris Judicials i tot altre personal al servei de l'Administració de Justícia, d'acord amb el que estableixi la LOPJ⁵⁹³. Ja s'ha estudiat que els articles 301.6 i 315 de la LOPJ garanteixen la potestat autonòmica d'instar la convocatòria de concursos i oposicions per cobrir determinades places al servei de l'Administració de Justícia vacants al seu àmbit territorial.

L'article 23.1 de l'EAC afegeix que els concursos, oposicions i nomenaments per a cobrir les places vacants a Catalunya de magistrats, jutges, secretaris judicials i altre personal al servei de l'Administració de Justícia seran efectuats en la forma prevista en les Lleis Orgàniques del Poder Judicial i del Consell General del Poder Judicial i hi serà mèrit preferent l'especialització en Dret català. S'estableix que no es podrà establir, en cap cas, l'excepció de naturalesa o veïnatge.

retinguts pels actes delictius comesos en el territori de Catalunya, salvant en cas de flagrant delictes, i correspondrà de decidir, en tot cas, sobre llur inculpció, presó, processament i judici, al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Fora d'aquest territori la responsabilitat penal serà exigible en els mateixos termes davant la Sala de Justícia Penal del Tribunal Suprem...

Article 38 de l'EAC: *"El President de la Generalitat i els Consellers, durant llur mandat i pels actes delictius comesos en territori de Catalunya, no podran ésser detinguts ni retinguts sinó en cas de flagrant delictes, i correspondrà decidir, en tot cas, sobre llur inculpció, presó, processament i judici al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Fora de l'esmentat territori, la responsabilitat penal serà exigible en els mateixos termes davant la Sala de Justícia Penal del Tribunal Suprem..."*

⁵⁹² Disposició Transitòria Quarta de l'EAC: *"(...) Per als recursos que tinguessin per objecte la impugnació de la validesa de l'elecció i la proclamació de diputats electes serà competent la Sala Contenciosa Administrativa de l'Audiència Territorial de Barcelona, fins que quedarà integrada en el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, que també entindrà en els recursos o impugnacions que procedixin contra els acords de les Juntes electorals provincials. Contra les resolucions de l'esmentada Sala de l'Audiència Territorial no hi cabrà cap recurs..."*

⁵⁹³ Cal recordar que la dicció d'aquest precepte va mantenir-se inalterada en el decurs de tota la tramitació parlamentària de l'Estatut. De fet, la versió finalment aprovada coincideix, a excepció d'unes correccions gramaticals menors, amb la versió que ja figurava a l'article 22 de l'avantprojecte d'Estatut, que deia: *"A instàncies de la Generalitat, l'òrgan competent haurà de convocar els concursos i oposicions per a cobrir les places vacants a Catalunya de magistrats, jutges, secretaris judicials i altre personal al servei de l'administració de justícia, d'acord amb allò que disposi la Llei Orgànica del Poder Judicial"*. Vid. SOBREQUÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; *"L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979"*, volum II, cit. nota supra p. 259.

Pel que fa referència a aquest darrer precepte estatutari, cal assenyalar que, en els orígens de la seva tramitació parlamentària, també consignava la valoració del coneixement de la llengua catalana com una “condició preferent”, a més de l’especialització en dret català, en la provisió de places judicials⁵⁹⁴. Sens perjudici del seu estudi ulterior, convé avançar que l’article 23 de l’avantprojecte d’EAC ja contemplava que *“En els concursos i oposicions per a cobrir les places de magistrats, jutges, secretaris judicials i altre personal al servei de l’administració de justícia vacants a Catalunya seran condicions preferents el coneixement de la llengua catalana i l’especialització en dret català, sense que en cap cas no pugui establir-se l’excepció de naturalesa o veïnatge”*⁵⁹⁵. Aquesta previsió expressa de la valoració del coneixement de la llengua catalana desapareixeria, per ampli acord polític, en el decurs de la tramitació de la norma, de manera que ja no figuraria al Projecte d’EAC.

Segona.- Per concloure, cal recordar que la Disposició Addicional Tercera de l’EAC conté una darrera previsió d’incidència en matèria d’Administració de Justícia. Disposa que mentre no siguin cobertes pels seus titulars, la provisió temporal de vacants produïdes en els òrgans jurisdiccionals i en la plantilla del personal al servei de l’Administració de Justícia podrà correspondre a la Sala de Govern del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, sempre aplicant les normes que per a aquest supòsit contempli la LOPJ⁵⁹⁶.

Ebossat, per tant, el marc competencial autonòmic en matèria d’Administració de Justícia, caldrà estudiar el règim juridicolingüístic en l’àmbit judicial. Com ja s’ha avançat, la jurisprudència del TC, en matèria d’ordenació dels usos lingüístics a l’Administració de Justícia, ha acabat proclamant que ens trobem davant una

⁵⁹⁴ Estudi ampliat al capítol dedicat a l’anàlisi del règim de la capacitat lingüística del personal al servei de l’Administració de Justícia.

⁵⁹⁵ Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L’Estatut d’Autonomia de Catalunya 1979”, volum II, cit. nota supra p. 260.

⁵⁹⁶ Disposició Addicional Tercera de l’EAC: “1. Mentre no siguin cobertes per llurs titulars, i sempre que hagin resultat deserts els concursos i oposicions corresponents, les vacants existents o que es produiran en els òrgans jurisdiccionals de Catalunya podran ésser cobertes, temporalment, per personal designat per la Sala de Govern del Tribunal Superior de Justícia, aplicant les normes que per a aquest supòsit contingui la Llei Orgànica del Poder Judicial. El personal interí que en el seu cas serà nomenat cessarà quan sigui nomenat el titular. 2. Quan les necessitats del servei ho aconsellaran, i mentre no serà resolta l’oportuna ampliació de plantilla del personal al servei de l’Administració de Justícia, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya podrà cobrir interinament, d’acord amb allò previst a l’apartat anterior, les places de les quals se sol·licita l’ampliació. Als efectes d’aquest precepte es considera personal al servei de l’Administració de Justícia el que així es definirà en la Llei Orgànica del Poder Judicial”.

competència concurrent (F.J. 40 de la STC 56/1990 de 29 de març). En paraules del TC, *“en tanto en cuanto la Constitución reserva como competencias exclusivas del Estado la Administración de Justicia (art. 149.1.5) y la legislación procesal (art. 149.1.6), debe ser el Estado el que regule el uso de las lenguas dentro de la Administración de Justicia, sin perjuicio de que las Comunidades Autónomas puedan ‘regular el alcance inherente al concepto de cooficialidad, tal y como viene establecido por el art. 3.2 de la Constitución y en los artículos correspondientes de los Estatutos de Autonomía”*.

3. EL RÈGIM JURÍDIC DE L'ÚS DE LES LLENGÜES OFICIALS A L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA.

L'article 231 de la L.O. 6/1985 d'1 de juliol, del Poder Judicial⁵⁹⁷ i l'article 142 de la Llei 1/2000 de 7 de gener, d'Enjudiciament Civil⁵⁹⁸, en una dicció literal pràcticament idèntica, contempen quatre directrius que ordenen el règim juridicolingüístic de les actuacions judicials.

Primerament, prescriuen la regla general que, en les actuacions judicials, els Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris i altres funcionaris de Jutjats i Tribunals utilitzaran el

⁵⁹⁷ Article 231 de la LOPJ: “1. En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales usarán el castellano, lengua oficial del Estado. 2. Los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales podrán usar también la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma, si ninguna de las partes se opusiere, al-legando desconocimiento de ella, que pudiere producir indefensión. 3. Las partes, sus representantes, y quienes les dirijan, así como los testigos y peritos, podrán utilizar la lengua que sea también oficial en la Comunidad Autónoma en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales, tanto en manifestaciones orales como escritas. 4. Las actuaciones judiciales realizadas y los documentos presentados en el idioma oficial de una Comunidad Autónoma tendrán, sin necesidad de traducción al castellano, plena validez y eficacia. De oficio se procederá a su traducción cuando deban surtir efectos fuera de la jurisdicción de los órganos judiciales sitos en la Comunidad Autónoma, salvo si se trata de Comunidades Autónomas con lengua oficial propia coincidente. También se procederá a su traducción cuando así lo dispongan las Leyes a instancia de parte que alegue indefensión. 5. En las actuaciones orales, el Juez o Tribunal podrá habilitar como intérprete a cualquier persona conocedora de la lengua empleada, previo juramento o promesa de aquélla”.

⁵⁹⁸ L'article 142 de la LEC, rubricat “Lengua oficial”, ve a ser una reproducció quasi literal de les previsions de l'article 231 de la LOPJ. Les modificacions entre un i altre precepte d'ambdues disposicions legals són certament menors, de detall i afecten la dicció dels paràgrafs 3r, 4t i 5è. Així, l'article 142 de la LEC, que no tenia precedent a la LEC de 1881, preveu que “1. En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios Judiciales y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales usarán el castellano, lengua oficial del Estado. 2. Los Jueces, Magistrados, Secretarios Judiciales, Fiscales y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales, podrán usar también la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma, si ninguna de las partes se opusiere, alegando desconocimiento de ella que pudiere producir indefensión. 3. Las partes, sus procuradores y abogados, así como los testigos y peritos, podrán utilizar la lengua que sea también oficial en la Comunidad Autónoma en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales, tanto en manifestaciones orales como escritas. 4. Las actuaciones judiciales realizadas y los documentos presentados en el idioma oficial de una Comunidad Autónoma tendrán, sin necesidad de traducción al castellano, plena validez y eficacia, pero se procederá de oficio a su traducción cuando deban surtir efecto fuera de la jurisdicción de los órganos judiciales sitos en la Comunidad Autónoma, salvo si se trata de Comunidades Autónomas con lengua oficial propia coincidente. También se procederá a su traducción cuando así lo dispongan las leyes o a instancia de parte que alegue indefensión. 5. En las actuaciones orales, el tribunal por medio de providencia podrá habilitar como intérprete a cualquier persona conocedora de la lengua empleada, previo juramento o promesa de fiel traducción”.

Pel que fa referència a la LEC, cal recordar que en la seva versió originària de 1881, aprovada per Reial Decret de 3 de febrer de 1881, en el seu article 601 disposava que “A todo documento redactado en cualquier idioma que no sea el castellano, se acompañarán la traducción del mismo y copias de aquél y de ésta”. Doctrinalment, s'ha advertit que aquesta previsió fou un veritable “atac indirecte contra l'ús de la llengua catalana”. Vid. FERRER GIRONÈS, Francesc; “La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui”, Edicions 62, Barcelona, 1986, p. 76.

castellà, en tant que llengua oficial de l'Estat i “podran” utilitzar també la llengua oficial pròpia de la Comunitat Autònoma, si cap de les parts s’hi oposa al·legant desconeixement d’aquesta llengua que pugui produir indefensió.

Segonament, disposen que les parts, els seus representants i els qui les dirigeixin (o, en paraules de la LEC, els seus advocats i procuradors), així com els testimonis i perits, també “podran” utilitzar la llengua que sigui també oficial a la Comunitat Autònoma en el territori de la qual es tramitin les actuacions judicials, tant en les manifestacions orals com escrites.

En tercer lloc, garanteixen que les actuacions judicials realitzades i els documents presentats en l’idioma oficial d’una Comunitat Autònoma tindran, sense necessitat de traducció al castellà, plena validesa i eficàcia, establint-se que d’ofici es procedirà a la seva traducció quan hagin de produir efectes fora de la jurisdicció dels òrgans judicials ubicats al territori autonòmic, excepte si es tracta de Comunitats Autònomes amb llengua oficial pròpia coincident. També preveuen que es procedirà a la seva traducció d’ofici quan així ho contemplin les lleis o a instància de part que al·legui indefensió. Finalment, ambdues disposicions legals disposen que, en les actuacions orals, el Jutge o Tribunal podrà habilitar com intèrpret a qualsevol persona que conegui la llengua utilitzada, previ jurament o promesa de fidelitat en la traducció.

La primera consideració que cal tenir present és que aquestes previsions relatives al règim jurícolingüístic en l’àmbit judicial es troben regulades, en termes quasi idèntics a excepció de certes qüestions menors de detall, en ambdues disposicions legals. La dicció dels dos preceptes enunciats (article 231 de la LOPJ i article 142 de la LEC) és la mateixa el que, ja en seu parlamentària i en motiu de la tramitació del que seria la nova LEC aprovada per Llei 1/2000 de 7 de gener, va suscitar certes crítiques⁵⁹⁹. Des de certs sectors va criticar-se que la nova LEC reproduís textualment unes previsions que ja es trobaven regulades a la LOPJ, disposició legal que estimaven competent per ordenar aquesta matèria. N’és un exemple il·lustratiu l’esmena nº 1126 presentada pel grup parlamentari català CiU a l’article 142 del Projecte de Llei de Enjudiciament civil⁶⁰⁰ que

⁵⁹⁹ Cal tenir en compte que l’article 142 de la nova llei 1/2000 de 7 de gener, d’Enjudiciament Civil ve a substituir l’ordenació de l’anterior article 601 de la versió de la LEC derogada per la nova disposició legal (vid. Disposició Derogatòria Única). L’article 601 de l’antiga LEC, que el Llibre Blanc de la Justícia ja proclamava que calia reformar deia: “*A todo documento redactado en cualquier idioma que no sea el castellano se acompañarán la traducción del mismo y copias de aquél y de ésta. Dicha traducción podrá ser hecha privadamente, en cuyo caso, si alguna de las partes la impugnan dentro del tercer día manifestando que no la tiene por fiel y exacta, se remitirá el documento a la interpretación de Lenguas para su traducción oficial. En cuanto a los documentos redactados en el idioma propio de una Comunidad Autónoma, se estará a lo que dispone la Ley Orgánica del Poder Judicial*”.

⁶⁰⁰ L’article 142 del Projecte de LEC tenia una dicció molt similar a la que finalment va acabar aprovant-se, malgrat les esmenes de modificació i supressió que varen presentar-se al text del Projecte. L’article 142 de la versió del Projecte deia: “*1. En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales usaran el castellano, lengua oficial del Estado. 2. Los Jueces, Magistrados, Secretarios Judiciales y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales podrán usar también la lengua oficial propia de la Comunidad autónoma, si ninguna de las*

proposava la supressió d'aquest article “*Por considerar que la regulación concerniente a la lengua oficial debe estar en sede de Ley Orgánica del Poder Judicial*”⁶⁰¹.

Aquestes quatre regles generals, s'erigeixen com els eixos vertebradors del règim juridicolingüístic de les actuacions judicials a l'Estat. Ordenen el règim lingüístic de les actuacions substanciades davant els Jutjats i Tribunals regulats a la LOPJ⁶⁰².

Pel que fa referència al Tribunal Constitucional, és convenient subratllar, ja en aquest capítol introductori, que en virtut del que disposa l'article 80 de la L.O. 2/1979 de 3 d'octubre del Tribunal Constitucional⁶⁰³, en matèria de règim lingüístic li seran d'aplicació, amb caràcter supletori, les disposicions de la LOPJ i de la LEC. Aquest precepte disposa que “*Se aplicarán, con carácter supletorio de la presente Ley, los preceptos de la Ley Orgánica del Poder Judicial y de la Ley de Enjuiciamiento Civil, en materia de (...) lengua oficial...*”. Per tant, d'acord amb el que contempla la LOTC també li són d'aplicació les previsions lingüístiques regulades als articles 231 de la LOPJ i 142 de la LEC que s'estudiaran a continuació. Ara bé, cal tenir present que el TC, únic en el seu ordre i que extén la seva jurisdicció a tot el territori nacional (art. 1.2

partes se opusiere, alegando desconocimiento de ella que pudiere producir indefensión. 3. Las partes, sus Procuradores y Abogados, así como los testigos y peritos, podrán utilizar la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales, tanto en manifestaciones orales como escritas. 4. Las actuaciones judiciales realizadas y los documentos presentados en el idioma oficial de una Comunidad Autónoma tendrán, sin necesidad de traducción al castellano, plena validez y eficacia, pero se procederá de oficio a su traducción cuando deban surtir efecto fuera de la jurisdicción de los órganos judiciales sitos en la Comunidad Autónoma, salvo si se trata de Comunidades Autónomas con lengua oficial propia coincidente. También se procederá a su traducción cuando lo dispongan las leyes o lo mande el tribunal, de oficio o a instancia de parte que alegue indefensión. 5. En las actuaciones orales, el tribunal podrá habilitar como intérprete a cualquier persona conocedora de la lengua empleada, previo juramento o promesa de fiel traducción”. Vid. B.O.C.G. Congrés dels Diputats n° 147-1 de 13 de novembre de 1998, p. 47.

⁶⁰¹ Vid. B.O.C.G. Congrés dels Diputats n° 147-9 de 26 de març de 1999, p. 504, esmena de supressió de l'article 142 del Projecte de Llei de Enjudiciament Civil, esmena n° 1126 presentada pel Grup Parlamentari Català (CiU). Varen presentar-se quatre esmenes a la dicció de l'article 142 del Projecte de Llei de Enjudiciament Civil: les esmenes n° 16, 17, 1126 i 974, en els termes que s'estudiaran. Vid. B.O.C.G. Congrés dels Diputats n° 147-10 de 13 d'abril de 1999, p. 676.

⁶⁰² L'article 26 de la LOPJ disposa:

“*El ejercicio de la potestad jurisdiccional se atribuye a los siguientes Juzgados y Tribunales:*

- _ Juzgados de Paz.*
- _ Juzgados de Primera Instancia e Instrucción, de lo Penal, de los Contencioso-administrativo, de lo Social, de Menores y de Vigilancia Penitenciaria.*
- _ Audiencias Provinciales.*
- _ Tribunales Superiores de Justicia.*
- _ Audiencia Nacional*
- _ Tribunal Supremo”.*

⁶⁰³ En endavant LOTC. Vid. B.O.E. de 5 d'octubre de 1979.

de la LOTC), actua en castellà i no accepta impugnacions escrites en una llengua que no sigui la castellana, en els termes que s'estudiaran més endavant⁶⁰⁴.

3.1 L'ordenació dels usos lingüístics dels Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials i altres funcionaris de Jutjats i Tribunals a les actuacions judicials.

Els articles 231 de la LOPJ i 142 de la LEC, en els seus dos primers apartats, contemplen dues previsions bàsiques pel que fa al règim dels usos idiomàtics dels Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials i altres funcionaris al servei de Jutjats i Tribunals en les actuacions judicials: en primer lloc, contemplen la regla general de l'ús de la llengua castellana, en tant que llengua oficial de l'Estat; en segon lloc, contemplen el principi de l'ús potestatiu (ambdues disposicions parlen de “*podrán usar también*”) de la llengua oficial pròpia de la Comunitat Autònoma, que sotmeten a la condició que cap de les parts en el procés s'oposi a aquest ús al·legant desconeixement que pugui produir indefensió.

La versió d'ambdós paràgrafs primer i segon de l'article 142 de la LEC, en la versió de la Llei 1/2000 de 7 de gener, no fa res més que transcriure, *expressis verbis*, les previsions dels dos primers paràgrafs de l'article 231 de la LOPJ.

L'origen d'aquestes disposicions ja constava literalment a la primera versió del precepte, l'aleshores article 254 del Projecte de LOPJ⁶⁰⁵. Ambdues previsions foren

⁶⁰⁴ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); “Dret lingüístic”, cit. nota supra p. 285. L'estudi adverteix que “*El Tribunal ha interpretat molt restrictivament la normativa aplicable amb relació a la llengua en què ha d'estar redactats els escrits dirigits a aquesta institució. El Tribunal Constitucional considera que el supòsit de l'article 231.4 LOPJ no li és aplicable, malgrat la remissió que l'article 80 de la Llei orgànica del Tribunal Constitucional fa a la LOPJ. En concret, aquest precepte estableix que les actuacions i els escrits en llengua oficial d'una comunitat autònoma tenen plena validesa i eficàcia i que, en el cas que puguin tenir efectes fora de la jurisdicció dels òrgans judicials de la Comunitat Autònoma, es traduiran d'ofici (STC 105/2000, de 13 d'abril). En conseqüència, la formalització de les demandes que de forma directa es realitzen davant d'aquest Tribunal han de realitzar-se en castellà...*”. Aquest estudi recorda que “*altres tribunals encarregats de la defensa dels drets i llibertats dels ciutadans en l'àmbit internacional han estat més sensibles a la llengua preferida per les persones i no han oposat excepcions formals per impedir la petició d'empara. Així, el Tribunal Europeu de Drets Humans ha acceptat escrits formulats en llengua catalana...*”. En la mateixa línia, vid., VERNET LLOBET, Jaume; “*La regulació del plurilingüisme en la Administración Española*”, a BASTARDAS, Albert i BOIX, Emili (dir.); “¿Un Estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística”, cit. nota supra p. 133. Tesi confirmada també a, del mateix autor, “*La politique et la législation linguistiques de l'État espagnol et la langue catalane*”, *Terminogramme* n° 103-104, Aménagement linguistique du Catalan, p. 129-149

⁶⁰⁵ Vid. B.O.C-Congrés dels Diputats n° 118-I de 19 de setembre de 1984. L'article 254 del Projecte de LOPJ en aquesta primera versió deia: “*1. En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales, usarán el castellano, lengua oficial del Estado. 2. Asimismo, si ninguna de las partes se opusiere alegando desconocimiento de la lengua que pudiera producir indefensión, podrán los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás*

objecte de diverses esmenes de modificació i, àdhuc, una de supressió, aquesta darrera presentada pel grup parlamentari popular al paràgraf 2n del precepte⁶⁰⁶, que preveu l'ús potestatiu de les llengües oficials pròpies diferents de la castellana. Les esmenes de modificació, esmenes nº 275, 529 i 44⁶⁰⁷, presentades respectivament pels grups parlamentaris basc, minoria catalana i mixte, desestimades⁶⁰⁸, persegueixen l'objectiu d'adoptar una nova dicció del precepte que dotés l'ús de les llengües oficials pròpies diferents de la castellana d'un estatut d'igualtat respecte al castellà en l'àmbit judicial. La referència a aquests treballs parlamentaris no és accessòria si es té en compte que la totalitat de les crítiques que varen plantejar-se en seu parlamentària en relació a aquestes previsions han centrat intensos debats doctrinals, encara actualment oberts, en els termes que s'estudiaran.

Així, per exemple, l'esmena nº 275 presentada pel grup parlamentari basc a la dicció de l'article 254 del Projecte de LOPJ proposava que el primer paràgraf del precepte consignés que “*en las Comunidades Autónomas con dos lenguas oficiales todas las*

funcionarios de Juzgados y Tribunales usar también la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma (...)”.

⁶⁰⁶ L'esmena nº 1062 presentada pel Grup Parlamentari Popular, proposava la supressió del paràgraf segon de l'article 254 del Projecte de LOPJ. Va justificar-se l'esmena de supressió al·legant que aquest paràgraf “*sobra, ya que existe el número 3*”. Vid. “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, Ed. Cortes Generales, Madrid, p. 564.

⁶⁰⁷ L'esmena nº 275 presentada a l'article 254 del Projecte de LOPJ pel grup parlamentari basc proposava la següent dicció del precepte: “*1. En las Comunidades Autónomas con dos lenguas oficiales todas las actuaciones judiciales, tanto orales como escritas, podrán seguirse en cualquiera de las lenguas oficiales conforme a lo que establezcan las leyes de las respectivas Comunidades Autónomas. 2. Las actuaciones judiciales realizadas en cualquiera de las lenguas oficiales tendrán plena validez y eficacia, sin necesidad de traducción. Procederá la traducción, de oficio, cuando deban surtir efectos en orden jurisdiccional radicado fuera de la Comunidad Autónoma. Igualmente cuando lo solicite una de las partes*”. Vid. “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, Ed. Cortes Generales, Madrid, p. 259-260.

L'esmena nº 529 presentada a l'article 254 del Projecte de LOPJ pel grup parlamentari Minoria Catalana proposava la següent redacció del precepte: “*1. En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales, usarán el castellano, lengua oficial del Estado. Asimismo en aquellas Comunidades Autónomas con dos lenguas oficiales, podrá usarse indistintamente cualquiera de ellas. 2. Las partes, sus representantes y quienes les dirijan, así como los testigos y peritos y los diferentes órganos colaboradores, podrán utilizar o bien el castellano o bien la otra lengua que sea también oficial en la Comunidad Autónoma en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales, tanto en manifestaciones orales como escritas. 3. (...)*”. Vid. “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, cit. nota supra, p. 331.

L'esmena nº 44 presentada pel diputat Sr. Bandrés Molet del Grup Parlamentari Mixte a l'article 254 del Projecte de LOPJ proposava la substitució dels paràgrafs 1r i 2n del text del projecte per la següent dicció: “*En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales y Secretarios de Juzgados y Tribunales, usarán el castellano, lengua oficial del Estado, o la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma, en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales tanto en manifestaciones orales como escritas*”. Vid. “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, cit. nota supra, p. 198.

⁶⁰⁸ Vid. B.O.C.-Congrés dels Diputats nº 118-I-1 de 23 de febrer de 1985. També, a “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, cit. nota supra, p. 670.

actuaciones judiciales, tanto orales como escritas, podrán seguirse en cualquiera de las lenguas oficiales conforme a lo que establezcan las leyes de las respectivas Comunidades Autonomas”, al·legant, com a justificació de l’esmena, l’objectiu de garantir “*tratamiento igual a las dos lenguas*” així com la seva “*adecuación a los Estatutos de Autonomía*”.

En uns termes similars va pronunciar-se el grup parlamentari català. L’esmena nº 529 defensava que el precepte, seguidament a la previsió de l’ús de la llengua castellana, contemplés “*asimismo en aquellas Comunidades Autónomas con dos lenguas oficiales podrá usarse indistintamente cualquiera de ellas*”, dicció molt similar a la proposada pel grup parlamentari mixte en la seva esmena nº 44 . En la justificació de les esmenes ja emergiren tesis que, més tard, reproduïria la doctrina en aquesta matèria. Així, la conveniència de modificar les previsions de l’article es justificava “*para una mejor adecuación del precepto a la realidad social y lingüística del país, amparada en la Constitución y en los Estatutos de Autonomía*”⁶⁰⁹ així com també pel raonament que “*las lenguas de las Comunidades Autónomas son también oficiales en sus propios territorios y, por tanto, no se entiende que su uso pueda producir indefensión*”⁶¹⁰.

L’article 254 del Projecte de LOPJ era percebut majoritàriament, fins i tot pels propis grups parlamentaris que varen proposar esmenar-lo, com un important avenç en relació a la situació precedent, en la mesura que garantia per L.O. la presència de les llengües oficials diferents de la castellana en l’àmbit judicial. Des d’aquest punt de vista, era valorat positivament, el que no obsta que centrés certes intervencions parlamentàries especialment crítiques amb la seva dicció en aspectes concrets. Certs sectors estimaven que condemnava a les llengües oficials pròpies de les Comunitats Autònomes diferents de la castellana a una clara posició minoritzada, d’inferioritat en relació al castellà, malgrat el seu estatut d’oficialitat lingüística emparat pel bloc de la constitucionalitat. Resulta en aquest sentit il·lustrativa la intervenció del diputat Sr. Trias de Bes en representació del Grup Parlamentari de Minoria catalana a la sessió parlamentària del Congrés dels Diputats celebrada el 28 de març de 1985⁶¹¹ quan va proclamar “*mi Grupo Parlamentario mantiene todas las enmiendas a este Libro III, pero no va a hacer defensa de las mismas, puesto que se justifican en sus propios términos... y tan sólo va a comentar... un artículo que consideramos muy importante desde nuestro punto de vista,*

⁶⁰⁹ Vid. Justificació de l’esmena nº 529 presentada pel grup parlamentari de Minoria Catalana a l’article 254 del Projecte de LOPJ, a “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, cit. nota supra, p. 331.

⁶¹⁰ Vid. “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum I, cit. nota supra, p. 198, justificació de l’esmena nº 44 presentada pel grup parlamentari Mixte.

⁶¹¹ Vid. D.S.C.D. nº 196 de 28 de març de 1985, II Legislatura, p. 8969. També a “Ley Orgánica del Poder Judicial. Trabajos Parlamentarios”, Volum II, cit. nota supra, p. 1401-1402.

que es el artículo 254 (...) Solamente queda un punto, señor Presidente, que quizá nos preocupa como puede preocupar a otros Grupos Parlamentarios. En la redacción del mismo... queda la puerta abierta para que alegando una simple indefensión -¡cuidado! Simple indefensión, me refiero en la utilización del idioma-, tal como está redactado hoy el proyecto podría darse el supuesto de que nunca pudiera utilizarse el idioma al que se refiere el artículo. Creo que con otra redacción (...) pueda ponerse el broche de oro a este artículo, y yo creo que es un artículo importantísimo, porque viene a ser el reconocimiento explícito en la Administración de Justicia de la posibilidad de utilización de todos los idiomas oficiales de las Comunidades Autónomas. Creo que con él se da un avance como nunca se había hecho en la legislación española más que en temas parciales y nuestro Grupo ve con agrado la redacción del mismo". En una línea similar va pronunciar-se el grup parlamentari basc (PNV)⁶¹².

D'aquesta manera, hom pot concloure dues precisions que cal tenir en compte quan s'estudia aquest precepte: primerament, s'ha de partir de la base que es tracta d'un article que, en el moment de la seva tramitació parlamentària el 1985, era percebut com un important avenç en relació a la situació precedent; segonament, hom ha de partir de la premissa que, no obstant aquesta percepció majoritària que les previsions de l'article incidirien positivament en l'estatut jurídic de les llengües oficials pròpies de les Comunitats Autònomes diferents de la castellana en l'àmbit judicial, ja s'advertia que certes qüestions plantejaven dubtes i crítiques.

D'aquestes qüestions, la que més crítiques va suscitar, i continua suscitant, és la que sotmet l'ús de les llengües oficials pròpies diferents de la castellana en els respectius àmbits territorials on gaudeixen d'aquest estatut d'oficialitat a dues condicions: en primer lloc, a l'ús potestatiu que en facin els Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials i altres funcionaris al servei de l'Administració de Justícia, precisió que caldrà

⁶¹² Il·lustra aquesta constatació la intervenció del diputat Sr. Vizcaya Retana en representació del Grup Parlamentari Basc a la mateixa sessió parlamentària de 28 de març de 1985, quan va proclamar que "*mi grupo parlamentario mantiene una enmienda al artículo 254... que yo gustosamente retiraría en aras del acuerdo, pero propondría una transaccional consistente en cambiar el orden, que tiene su significado como principio, en el número 2. El número 2 de este artículo 254 dice: 'Asimismo, si ninguna de las partes se opusiere alegando desconocimiento de la lengua que pudiera producir indefensión, podrán los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales usar también la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma'. Creo que la redacción no es del todo acertada, de cara al respeto del principio que recoge el artículo 254; es decir, no es del todo acertada con la filosofía que encierra el artículo 254 de respeto al uso de la lengua propia de la Comunidad Autónoma. Yo sugeriría un simple cambio de orden de este número 2, consistente en decir: 'Los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales podrán usar también la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma, si ninguna de las partes se opusiere alegando desconocimiento de la lengua que pudiera producir indefensión'. Este cambio de orden es mucho más adecuado a la filosofía que encierra este artículo, que, como ha dicho antes mi compañero Trías de Bes, ha sido fruto de un trabajo consensuado del conjunto de todos los Grupos. Quizá así se cerrase este capítulo bastante más brillantemente". Vid. D.S.C.D. n° 196 de 28 de març de 1985, II Legislatura, p. 1402.*

modular⁶¹³; en segon lloc, la submissió al requisit que cap de les parts n'al·legui desconeixement que pugi produir indefensió. I és just en aquests fronts on, encara actualment, es plantegen problemes interpretatius i debats doctrinals.

Part dels arguments i crítiques esgrimits en motiu de la tramitació d'aquestes previsions de la LOPJ varen repetir-se en motiu de la tramitació parlamentària de la darrera versió de la LEC, aprovada per Llei 1/2000 de 7 de gener. Els dos primers paràgrafs de l'article 142, en la primera versió del precepte que constava al Projecte de LEC, ja consignaven, literalment, la mateixa dicció, idèntica a la LOPJ, que s'acabaria aprovant⁶¹⁴. El precepte va ser objecte de quatre esmenes⁶¹⁵ una de les quals, l'esmena nº 16 presentada pel diputat Sr. Rodríguez Sánchez en representació del Grup Mixte, proposava una addició al paràgraf segon del precepte, el relatiu a l'ús potestatiu de les altres llengües oficials diferents de la castellana excepte quan una part n'al·legui desconeixement que pugui produir indefensió, que consignés “...*En dicho supuesto, el que alegare desconocimiento deberá acreditar fehacientemente este hecho, en caso contrario el juez o tribunal repelerá inmediatamente dicha oposición*”⁶¹⁶. Aquesta esmena, no aprovada, il·lustra que aquest fou un tema que, novament, en motiu de la tramitació de la LEC, va suscitar debats parlamentaris, debats que, tal i com ja s'ha avançat, ja s'havien plantejat quan va tramitar-se la LOPJ i s'acabarien reproduint en el pla doctrinal.

Doctrinalment, les previsions estudiades han centrat intenses crítiques. L'eix de les controvèrsies doctrinals se centra en discutir si de les previsions d'aquests preceptes de la LOPJ i la LEC se'n desprèn una regulació d'ús preferent del castellà en perjudici de l'estatut de les llengües cooficials pròpies de les Comunitats Autònomes en l'àmbit judicial. Altrament dit, el centre dels debats doctrinals se centra en discutir si, com diu el TC, aquest precepte admet ser interpretat en el sentit de tutelar una “*posición d'igualtat*” entre el castellà i les dues llengües oficials en els territoris amb estatut de

⁶¹³ Vid. més endavant l'estudi del règim de la capacitació lingüística del personal al servei de l'Administració de Justícia.

⁶¹⁴ Vid. B.O.C.-Congrés dels Diputats nº 147-1 de 13 de novembre de 1998, Projecte de Llei de Enjudiciament Civil, p. 47. Article 142 del Projecte de LEC: “1. *En todas las actuaciones judiciales, los Jueces, Magistrados, Fiscales, Secretarios y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales usarán el castellano, lengua oficial del Estado. 2. Los Jueces, Magistrados, Secretarios Judiciales, Fiscales y demás funcionarios de Juzgados y Tribunales podrán usar también en la lengua oficial propia de la Comunidad autónoma, si ninguna de las partes se opusiere, alegando desconocimiento de ella que pudiera producir indefensión (...)*”.

⁶¹⁵ Esmenes nº 16 i 17 del grup parlamentari Mixte, esmena nº 974 del grup parlamentari Popular i esmena nº 1126 del grup parlamentari català CiU. Vid. B.O.C.-Congrés dels Diputats nº 147-10 de 13 d'abril de 1999, p. 676.

⁶¹⁶ Vid. B.O.C.-Congrés dels Diputats nº 147-9 de 26 de març de 1999, p. 186.

doble oficialitat lingüística⁶¹⁷ o si, contràriament, aquest precepte atorga a les llengües cooficials diferents de la castellana un tracte residual o de segon grau en l'àmbit judicial⁶¹⁸.

En l'estudi d'aquesta controvèrsia, la primera qüestió que cal tenir ben present és una constatació de fet: sigui quina sigui la posició o interpretació jurídica que s'acabi adoptant d'aquestes previsions legals (article 231 de la LOPJ i 142 de la LEC, dos primers paràgrafs) en base a raonaments jurídics dispars, el fet és que aquests articles, partint d'una interpretació gramatical i autèntica de la norma, no concedeixen un tracte jurídic paritari al castellà i a les altres llengües també oficials en els àmbits territorials respectius. I aquest tracte jurídic no paritari d'aquestes llengües era volgut. Prova n'és la desestimació de totes aquelles esmenes, estudiades, que justament proposaven una reformulació de la dicció del precepte que fos més respectuosa amb un estatut d'igualtat dels idiomes castellà i altres llengües pròpies oficials als territoris que gaudeixen d'estatut de doble oficialitat lingüística emparada pel bloc de la constitucionalitat. Aquesta fou una qüestió expressament discutida en els debats parlamentaris sostinguts en motiu de la tramitació del precepte, en els termes estudiats, i expressament desestimada pel legislador estatal.

Val a dir que aquest marc legal ha servit de fonament a interpretacions restrictives de l'ús de les llengües oficials pròpies diferents de la castellana (català, basc i gallec), als Jutjats i Tribunals⁶¹⁹.

En aquest context, el màxim intèrpret constitucional, a la seva STC 56/1990 de 29 de març, va tenir ocasió d'enjudiciar la constitucionalitat d'aquestes previsions. En el F.J. 41 d'aquesta sentència, el TC va proclamar que, pel que fa referència a l'article 231 de la LOPJ *“queda por analizar si existe o no una vulneración del marco material definido por el bloque de constitucionalidad en materia lingüística por parte del precepto citado. A este precepto el único reproche realizado es el de considerar la lengua propia de la Comunidad Autónoma como lengua ‘oficial residual’ o de ‘segundo grado’. No obstante (...) no existe vulneración del bloque de la constitucionalidad en materia lingüística. El carácter de lengua oficial de ámbito general del castellano y la*

⁶¹⁷ Vid. STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 41.

⁶¹⁸ Vid., per tots, JOU, Lluís; “La llengua catalana a la Llei Orgànica del Poder Judicial: la posició del Tribunal Constitucional”, *Revista de Llengua i Dret* n° 17, juliol de 1992, p. 53- 64. L'autor defensa que la LOPJ consagra una desigualtat entre el castellà i les altres llengües oficials poc compatible amb el bloc de la constitucionalitat en matèria lingüística.

⁶¹⁹ Vid. MARISCAL DE GANTE MIRÓN, Margarita; DE LA OLIVA SANTOS, Andrés; MANZANARES SAMANIEGO, J.L; *“Informe sobre la dimensión jurídico-política y constitucional de la Ley Orgánica 16/1994, de 8 de noviembre, por la que se reforma la Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial”*, *Revista de Derecho Procesal* n° 2, 1995, p. 597.

obligación que todos los españoles tienen de conocerlo y el derecho de usarlo (art. 3.1 de la Constitución) hace que esta sea lengua generalmente usada en el ámbito de la Administración de Justicia, lo que viene a ser reconocido por el art. 231.1 de la LOPJ. Ahora bien, frente a esa generalidad existen Comunidades Autónomas con estatuto de cooficialidad lingüística, estatuto que se traduce, entre otras cosas, en el derecho a usar la lengua propia de la Comunidad en el seno y ante las Administraciones Públicas, lo que para la Administración de Justicia se reconoce en los apartados 2 y 3 de la LOPJ. Ello supone, pues, en principio una posición de igualdad de las dos lenguas oficiales en el seno de las correspondientes Comunidades Autónomas”. El TC afegiria que “el hecho que se prevea, por un lado la obligación del uso del castellano para los miembros del Poder Judicial y para el personal al servicio de la Administración de Justicia a petición de alguna de las partes (apartado 2) y la necesidad de traducir en determinados supuestos actuaciones y documentos (apartado 4) es plenamente coherente con la cooficialidad lingüística, tal y como está diseñada por el bloque de la constitucionalidad. Ello porque el derecho a no sufrir indefensión del que goza todo ciudadano según lo previsto por el art. 24 de la Constitución se anuda a la obligación de conocimiento del castellano (art. 3.1 de la norma fundamental), obligación que no existe respecto del resto de las lenguas españolas”.

Amb aquest pronunciament judicial, el TC resolva els recursos d'inconstitucionalitat acumulats promoguts pel Parlament de Catalunya, el Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya, la Junta de Galícia i el Govern Basc contra determinats preceptes de la LOPJ, inclòs l'article 231 d'aquesta disposició⁶²⁰.

Tal com és de veure al F.J. 41 de la sentència, el TC estimava la constitucionalitat de les previsions de l'article 231 de la LOPJ apel·lant a dos arguments: primerament, resolva que una interpretació sistemàtica del conjunt de les previsions del precepte garantia, en principi, “una posició d'igualtat” de les dues llengües oficials a les respectives Comunitats Autònomes amb règims de doble oficialitat lingüística; segonament, esgrimia que, alhora, calia interpretar les previsions d'aquest precepte tenint en compte

⁶²⁰ L'antecedent primer de la STC 56/1990 de 29 de març recull l'argumentació autonòmica pel que fa referència a l'impugnació dels paràgrafs primer i segon de l'article 231 de la LOPJ que s'estimava viciat d'inconstitucionalitat per vulnerar l'article 3 de la norma suprema i, pel que fa referència al cas català, l'article 3 de l'EAC. L'argument esgredit en el recurs d'inconstitucionalitat per la representació autonòmica era que “el art. 231 de la Ley Orgánica está desconociendo la cooficialidad del castellano y el catalán al establecer que el castellano será la única lengua oficial de la Administración de Justicia y al relegar a una mera posibilidad el uso de las lenguas autonómicas. En lo que a Cataluña se refiere, la oficialidad del catalán está afirmada por el art. 3.2 del Estatuto, lo que deriva que, sea cual sea la Administración radicada en este territorio, habrá de tener el catalán como lengua oficial, del mismo modo que el castellano lo es con tal carácter ‘en todo el Estado español’ (art. 3.2 del Estatuto). La norma impugnada, al relegar las lenguas autonómicas a un oficialidad residual y de segundo grado, conculca el principio de igualdad del castellano y del catalán, infringiendo los preceptos constitucionales y estatutarios mencionados”.

la prohibició d'indefensió i el deure de coneixement de la llengua castellana previstos, respectivament, als articles 24 i 3.1 de la norma suprema en el supòsit contemplat a l'article 231.2 de la LOPJ.

Pel que fa referència al primer dels arguments, el que proclama que el precepte impugnat garantiria un *'posició d'igualtat'* del castellà i de les altres llengües oficials diferents de la castellana en els respectius àmbits territorials, resulta, com a mínim, qüestionable. Doctrinalment, s'ha assenyalat que malgrat la interpretació que facilita el TC, s'ha de reconèixer que la fórmula legal opta per establir una evident preferència per l'ús del castellà en l'àmbit judicial en determinats supòsits⁶²¹. I aquesta és una precisió fàctica. Una simple lectura del precepte il·lustra que, en determinats casos, l'ús de la llengua castellana prima sobre l'ús de les altres llengües, encara que també tinguin reconegut estatut d'oficialitat i, àdhuc, de propietat a l'àmbit territorial en qüestió. Altra cosa és que, en els restants epígrafs de la norma, certament es contemplin determinades mesures per garantir l'ús de les llengües oficials diferents de la castellana, en les condicions que s'estudiaran a continuació, previsions que no deixen de ser una concreció de conseqüències lingüístiques derivades de l'obligació de vetllar pel més elemental respecte al règim de la doble oficialitat garantida pel bloc de la constitucionalitat.

Cal dir que el Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, va tenir ocasió de pronunciar-se sobre aquest tema en el seu dictamen nº 103 de 12 d'agost de 1985. Pel que fa referència a l'article 231 de la LOPJ, el Consell Consultiu va afirmar que *"acompleix, en l'essencial, el que disposa la llei catalana de Normalització lingüística"*, si bé pel que fa referència als dos primers paràgrafs del precepte, el Consell Consultiu seria particularment crític. En relació als dos primers paràgrafs de l'article, el Consell resolia que *"l'Estat, en la LOPJ, hauria d'haver adoptat un sistema que estigués més d'acord amb el seu deure de fomentar l'ús del català a l'Administració de Justícia"*, defensant que *"la formulació òptima, des de la perspectiva constitucional i estatutària, de l'article 231.1 LOPJ hauria estat la contrària d'aquella per la qual ha optat el legislador estatal, és a dir, que els funcionaris utilitzessin el català, sense perjudici de poder usar, també, el castellà"*. A més, el Consell Consultiu, en aquest Dictamen va advertir que *"a més d'una certa pompa expressiva i d'un enfocament parcial del tema, els apartats 1 i 2 de l'esmentat*

⁶²¹ Vid., per tots, BORRELL MESTRE, Joaquim; "Estado autonómico y Poder Judicial", cit. nota supra, p. 384-385. L'autor constata que *"a pesar de la interpretación que el Tribunal Constitucional efectúa en los apartados 1 y 2 del artículo 231 LOPJ, en el sentido de que contemplan una 'posición de igualdad' de las dos lenguas oficiales, hay que reconocer que, por lo menos en casos extremos, con la fórmula legal que se emplea, se da preferencia al uso del castellano, por recaer en él la presunción de ser conocido y utilizado de modo general en todo el territorio del Estado y por tener también carácter oficial en las Comunidades Autónomas bilingües"*.

precepte poden entendre's constitucionalment discriminatoris i, a més, inútils. En conseqüència, al nostre parer, els apartats 1 i 2 de l'article 231 LOPJ només es poden considerar constitucionals i d'acord amb l'Estatut d'Autonomia de Catalunya si s'entén: a) Que els òrgans judicials amb seu a Catalunya poden utilitzar en totes les actuacions judicials –orals o escrites- bé l'idioma castellà, bé el català. b) Que en ambdós casos, si algú dels qui intervenen en el procés al·legués el desconeixement de la llengua utilitzada –i en especial les parts, si per a aquesta suposés indefensió-, es procedeixi a la traducció de les actuacions escrites i dels documents, o a l'actuació d'un intèrpret habilitat per l'òrgan judicial. En un altre cas, l'article 231.1 i 2 LOPJ haurà de ser considerat inconstitucional i contrari a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya”⁶²².

El segon dels raonaments esgrimits pel TC és el concernent a l'obligació de vetllar per evitar la indefensió dels justiciables que desconeixen la llengua oficial pròpia del territori on es troba ubicat el jutjat o tribunal, que el màxim intèrpret constitucional relaciona amb el deure de coneixement del castellà previst a l'article 3.1 de la CE. L'article 231.2 de la LOPJ i l'article 142.2 de la LEC disposen que els membres del Poder Judicial i la resta de funcionaris judicials poden emprar també la llengua oficial pròpia de la Comunitat Autònoma, exceptuant-se aquesta possibilitat quan alguna de les parts s'oposi a l'ús d'aquest idioma oficial propi per desconeixement que pugui produir indefensió. En aquest supòsit, en cas d'un hipotètic conflicte entre el dret a l'ús de la llengua oficial pròpia autonòmica i el dret fonamental de l'article 24 de la Constitució, preval aquest darrer, traduint-se en l'obligació d'emprar la llengua castellana, en tant

⁶²² Vid. Dictamen del Consell Consultiu nº 103 de 12 d'agost de 1985. Al capítol XI, rubricat “L'idioma als Tribunals”, el Consell Consultiu, en relació a l'article 231 de la LOPJ va dictaminar que “el precepte aconpleix, en l'essencial, el que disposa la Llei catalana de Normalització Lingüística (...) Això no obstant, als apartats 1 i 2 estableix un tractament singular: a) els funcionaris utilitzaran el castellà, però podran utilitzar també la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma; i b) no podran utilitzar aquesta última llengua si alguna de les parts s'hi oposés al·legant un desconeixement que pogués produir indefensió. Ratifiquem en aquest sentit la nostra doctrina (expresada al Dictàmen núm. 35) que els poders públics han de protegir, fins i tot de manera especial o excepcional, les llengües situades en una posició de desigualtat injusta, que és el que passa a Catalunya amb el català respecte del castellà. L'Estat, en la LOPJ, hauria d'haver adoptat un sistema que estigués més d'acord amb el seu deure de fomentar l'ús del català a l'Administració de Justícia. No es contradiu aquesta proposició amb l'afirmació –que l'article 231.1 de la Llei sembla que estableix com a justificació- que el castellà és ‘llengua oficial de l'Estat’ (encara que no per això ha de ser-ho del Poder Judicial), ja que, a Catalunya, aquesta qualificació no suposa cap preeminència. Tant el castellà com el català són llengües oficials en el nostre territori i, en igualtat de rang, per a totes les Administracions Públiques. En un altre cas, el principi de doble oficialitat no tindria sentit. I, suposat això, la preferència per l'ús del català a Catalunya deriva no d'una desigualtat entre ambdues ‘oficialitats’, sinó de la inferioritat injusta en què es troba la llengua catalana, llengua que l'Estat té el deure de fomentar fins a situar-la a nivell normal d'ús del castellà. No es pot afirmar, específicament, aquesta preeminència en l'Administració de Justícia, precisament perquè l'apropament natural d'aquesta al ciutadà i la finalitat de protegir-ne els drets i fer justícia obliguen de manera especial els òrgans judicials a situar-se al nivell màxim d'eficàcia en la matèria, de manera que aconpleixin totes les previsions del sistema de drets fonamentals de la Constitució i especialment el dret a la tutela efectiva pels Tribunals i a la interdicció de la indefensió.”.

que llengua oficial de l'Estat respecte de la qual la CE contempla un deure de coneixement (art. 3.1 de la norma suprema).

L'estudi d'aquest discurs del TC requereix tenir present dues consideracions: primerament, la constatació que el deure de coneixement de la llengua castellana ha estat qualificada pel propi TC com una presumpció *iuris tantum* que no pot buidar de contingut els efectes derivats de l'estatut d'oficialitat lingüística que la pròpia norma suprema reconeix a les altres llengües (català, basc i gallec); segonament, cal partir de la premissa que en aquest precepte el TC contempla una vinculació entre el desconeixement de la llengua oficial pròpia de la Comunitat Autònoma on es troba ubicat el jutjat o Tribunal d'una part i la indefensió en el procés judicial. Aquesta vinculació, en la dicció que presenta el precepte, ha centrat intenses crítiques doctrinals⁶²³.

L'anàlisi d'aquesta vinculació exigeix partir de l'advertiment que la indefensió, en paraules del propi TC *“ha de ser algo real, efectivo y actual, nunca potencial o abstracto, por colocar a su víctima en una situación concreta que le produzca un perjuicio, sin que le sea equiparable cualquier expectativa de un peligro o riesgo”* (STC 181/1994, de 20 de juny o STC 237/99 de 20 de desembre⁶²⁴, per totes), de manera que cal que existeixi el que el màxim intèrpret constitucional qualifica com a *“indefensió material”* i no formal que ha de provocar, efectivament, al supòsit concret, *“la privación o limitación, menoscabo o negación, del derecho a la defensa en un proceso público con todas las garantías”*. D'aquí que, la dicció dels articles 231.2 de la LOPJ i 142.2 de la LEC plantegen un primer problema interpretatiu que és el concernent a dirimir si la simple oposició a l'ús de la llengua oficial pròpia del territori, al·legant desconeixement que eventualment pugui arribar a produir indefensió, imposa automàticament l'obligació d'emprar la llengua castellana o si, altrament, es requereix

⁶²³ Vid. LOPEZ BASAGUREN, Alberto; *“Los derechos lingüísticos entre mayoría y minoría (algunas observaciones acerca de la proyección de la cooficialidad lingüística sobre el Poder Judicial)”*, a *“Los nacionalismos: globalización y crisis del Estado-nación”*, Cuadernos de Derecho Judicial, Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 1998, p. 137-169.

⁶²⁴ A la STC 237/99 de 20 de desembre, F.J. 3, per totes, el TC ratificaria aquesta tesi quan va proclamar que *“la queja del recurrente aparece como puramente formal, pues aparte de que nada se dice en demanda sobre la posible incidencia en el proceso de la audición de las grabaciones, ni se discute o pone en entredicho el contenido de las transcripciones adverbadas por el Secretario Judicial –ni siquiera las correspondientes a las conversaciones tenidas en lengua o idioma distinto al castellano- lo cierto es que no se aprecia menoscabo alguno del derecho de defensa ni indefensión material para el recurrente (...) En definitiva, la indefensión, que se concibe constitucionalmente como la negación de la tutela judicial y para cuya prevención se configuran los demás derechos instrumentales contenidos en el art. 24 CE, ha de ser algo real, efectivo y actual, nunca potencial o abstracto, por colocar a su víctima en una situación concreta que le produzca un perjuicio, sin que le sea equiparable cualquier expectativa de un peligro o riesgo. Por ello hemos hablado siempre de indefensión ‘material’ y no formal, para la cual resulta necesaria pero no suficiente la mera transgresión de los requisitos configurados como garantía, siendo inexcusable la mera falta de ésta, cuando se produce de hecho y como consecuencia de aquélla”*.

que l'òrgan jurisdiccional realitzi un judici sobre si existeix desconeixement o coneixement insuficient que faci que l'ús de la llengua pròpia oficial del territori ocasioni indefensió material a la part, tesi aquesta darrera a la que ens adherim. Aquesta primera qüestió no és accessòria si es té en compte que la dicció del precepte disposa, com a condició per l'ús de la llengua cooficial pròpia del territori, que *“ninguna de las partes se opusiere, alegando desconocimiento de ella que pudiere producir indefensión”*. L'ús de la forma verbal *‘pudiere producir indefensión’*, denota eventualitat hipotètica, el que ha estat criticat per un sector doctrinal. Des d'aquesta perspectiva, s'afirma que la dicció del precepte no és del tot encertada. El propi TC ha proclamat que la indefensió ha de ser quelcom real, efectiu i actual, mai quelcom eventual, hipotètic, potencial o abstracte que pugui produir una expectativa de perill o risc. En aquest sentit, doctrinalment s'ha advertit que *“la indefensión no se puede asentar sobre presunciones, pues es una situación objetiva: o se produce efectivamente indefensión o no se produce pero no se puede presumir que, en unas condiciones determinadas, se produce indefensión cuando no necesariamente se produce materialmente. Y si el desconocimiento de la lengua utilizada en el proceso produce indefensión en quien no la conoce, se producirá indefensión siempre que se desconozca la lengua utilizada en el proceso, con independencia de que sea oficial o no, o de que, siéndolo, exista o no un deber de conocimiento de la misma. En este sentido, causa perplejidad que la indefensión se module en torno a un criterio no material, sino en torno a un criterio puramente formal”*⁶²⁵.

Dit això, certament l'ordenament jurídic ha de vetllar amb especial diligència per garantir el dret de defensa dels justiciables que no coneixen, efectivament, l'idioma emprat pel Jutjat o Tribunal, tingui o no estatut d'oficialitat. Partint d'aquest fonament, fer conciliable o compatible el respecte a aquest dret fonamental d'interdicció d'indefensió de l'article 24 de la norma suprema per desconeixement de la llengua del procés i el respecte al contingut i abast de l'estatut d'oficialitat lingüística de la llengua pròpia del territori en qüestió (català, basc o gallec) és possible. Mecanismes tals com el règim de traducció o d'intèrprets permeten adoptar una posició el màxim de respectuosa amb ambdues previsions que, d'aquesta manera, no es formulen en termes excloents, en el sentit que la tutela d'un no té perquè representar la restricció o limitació dels drets lingüístics dels justiciables que tenen com a llengua oficial i pròpia, vehicular d'expressió, el català, el basc o el gallec. En aquesta línia apunten les propostes dels sectors doctrinals crítics a la dicció del precepte i la proposta del propi Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya, que en el seu dictamen n° 103 de 12 d'agost de 1985, proclamaria que, pel que fa referència a l'article 231 de la LOPJ *“el*

⁶²⁵ Vid. LÓPEZ BASAGUREN, Alberto; *“Los derechos lingüísticos entre mayoría y minoría (algunas observaciones acerca de la proyección de la cooficialidad lingüística sobre el poder judicial)”*, cit. nota supra p. 161.

complement d'aquesta norma seria el fet que les persones que intervinguessin en el procés poguessin exigir un intèrpret, sigui del català al castellà o a l'inrevés, si al·leguessin que si no fos així quedarien en indefensió pel fet del no coneixement efectiu d'una de les llengües utilitzades pels funcionaris (...) hi ha prou causa perquè l'òrgan judicial adopti les mesures necessàries perquè el ciutadà quedi efectivament en situació de defensa (...) si algú dels qui intervenen en el procés al·legués el desconeixement de la llengua utilitzada –i en especial les parts, si per a aquestes supòsits indefensió- es procedeixi a la traducció de les actuacions escrites i dels documents, o a l'actuació d'un intèrpret habilitat per l'òrgan judicial”.

Val a dir que el recurs al règim de la traducció de les actuacions en cas d'indefensió es contempla al paràgraf 4t dels preceptes (article 231 LOPJ i 142 de la LEC). Ambdós preceptes preveuen la traducció de les actuacions judicials i els documents presentats en la llengua oficial de la Comunitat Autònoma diferent de la castellana “*cuando así lo dispongan las leyes o a instancia de parte que alegue indefensión*”. Caldrà reemprendre aquesta anàlisi quan s'estudiï aquesta previsió.

Amb tot, cal avançar que copiosa jurisprudència ha efectuat un estudi de supòsits en els que es plantejaven eventuais col·lisions entre el dret d'ús d'una determinada llengua oficial i el dret a la tutela judicial efectiva i la prohibició d'indefensió de l'article 24.1 de la norma suprema. La jurisprudència ha proclamat que l'apreciació d'indefensió en el procés per raons lingüístiques exigeix ponderar el supòsit de fet, l'*iter* processal de la causa, valorant si la indefensió al·legada per la part és constitucionalment rellevant, és a dir, si és de naturalesa material, en els termes estudiats⁶²⁶.

⁶²⁶ Així, a títol d'exemple i per totes, en la seva interlocutòria 88/1999 de 12 d'abril, el TC va enjudiciar si la consignació en acta de la confessió de l'actor del procés, bascoparlant, en llengua castellana, prèvia traducció d'un intèrpret, podia ser constitutiva d'indefensió al·legada per la part recurrent. En aquesta interlocutòria el TC, en el F.J. 2n, advertiria que “*de un lado, no es de apreciar indefensión alguna del recurrente, toda vez que la única indefensión constitucionalmente relevante es, según doctrina reiterada, la de naturaleza material (SSTC 102/1987, 145/1990, 19/1995, entre otras muchas), siendo así que en el presente caso no ha podido acreditarse que la consignación de la confesión del actor en lengua castellana haya redundado en merma de la defensa de sus derechos e intereses legítimos. En efecto, el actor pudo evacuar confesión en vasco a presencia de un intérprete que le tradujo las preguntas formuladas y vertió igualmente al castellano las respuestas por él brindadas. El hecho de que sus respuestas se consignaran en el acta en lengua castellana no ha podido generarle indefensión alguna, pues sólo desconociendo por completo el castellano –lo que no se acredita- podría admitirse que el actor pudiera dudar de la fiel traslación de sus respuestas al castellano*”. En aquests casos, el TC efectua una valoració del supòsit de fet objecte d'enjudiciament i l'*iter* processal de les actuacions judicials, valoració que estima necessària per apreciar si existeix provada una indefensió material de la part que al·lega vulneració del dret a la tutela judicial efectiva per raons lingüístiques garantit a l'article 24 de la norma suprema. També, per totes, vid. STC 52/1999 de 12 d'abril, F.J 4t, on el màxim intèrpret constitucional advertia que “*entrando ya en el fondo, debe rechazarse la alegada vulneración del art. 24.1 CE ,m por la no protección por el Juez del derecho al uso de la lengua catalana. El obstáculo referido al uso de dicha lengua no se produjo en el incidente de recusación, cuyo Auto resolutorio es objeto de impugnación en este proceso constitucional, y al que, por tanto debemos limitar nuestro análisis, sino en le juicio oral del que dicho incidente trae causa. Es en aquél, en el que, en su caso, podría plantearse la cuestión que indebidamente se traslada al incidente de recusación, en el que además ésta se formuló en lengua catalana, lo que no fue óbice para que se siguiese el trámite correspondiente, que llegó a su término*

Cal dir que aquesta continua essent una matèria que centra controvèrsies doctrinals i propostes interpretatives no exemptes de polèmiques. El debat continua obert. Així, a tall d'exemple, cal assenyalar que un sector de la doctrina, crítica a la dicció dels dos primers paràgrafs de l'article 231 de la LOPJ, ha defensat que l'ús d'una de les llengües oficials no pot, *per se*, provocar indefensió a la part que la desconeix o la coneix deficientment, al·legant com un dels arguments de defensa d'aquesta tesi, entre d'altres, que la intervenció de les parts en el procés “*se hace de forma interpuesta a través de la representación procesal y la asistencia letrada, por lo que el desconocimiento de la*

normal, independientemente de que la decisión fuese contraria a la pretensión recusatoria, y sin que en ninguna medida el uso de la lengua catalana influyera en el signo de tal decisión. Carece, pues, de toda base la alegación del demandante sobre este particular”. En una línia similar es pronunciaria el TS, entre d'altres, a la seva STS d'1 de març de 1999 (nº 312/1999, Sala Penal del TS, R.J. 1999/2939) en la que va enjudiciar si era o no constitutiu d'indefensió la redacció en llengua catalana d'un informe pericial, llengua desconeguda pel lletrat recurrent, desestimada pel TS previ examen de les actuacions. En aquesta sentència, el TS proclamaria que “*denuncia el recurrente 'infracción del derecho a la tutela judicial efectiva, productora de indefensión' y luego cuestiona la 'credibilidad que merecen las declaraciones de la denunciante confirmadas por el informe psicológico que obra en autos como prueba documental' criticando (...) la circunstancia de estar redactado el citado informe en catalán, lengua desconocida por el letrado recurrente. El derecho a la tutela judicial efectiva, que a todos se reconoce en el art. 24.1 de la Constitución, según han declarado reiteradamente tanto el Tribunal Constitucional como esta Sala, se concreta sustancialmente en le derecho que los justiciables tienen de obtener de los órganos jurisdiccionales competentes una resolución fundada en derecho, que dé respuesta a sus pretensiones y, en su caso, a que tal resolución se cumpla efectivamente. Dado que la sentencia recurrida cumple adecuadamente estas exigencias, el motivo examinado no puede prosperar. En todo caso, parece oportuno destacar: a) que el informe cuestionado fue interesado por el Juez de Instrucción de la causa (...) b) que el mismo fue Juzgado por el correspondiente Servicio de la Generalidad de Cataluña y que en él se indica expresamente el número correspondiente (...) del trastorno apreciado, de manera que el alcance del citado diagnóstico puede ser conocido perfectamente por los interesados acudiendo a dicha prestigiosa clasificación de universal aceptación; c) que el letrado defensor del acusado no solicitó la traducción al castellano del informe de referencia; y d) que tampoco se propuso por el mismo ninguna prueba pericial alternativa ni la presencia de los peritos informantes en la vista del juicio oral (...) Difícilmente puede hablarse, por todo ello, de ningún tipo de indefensión para el acusado*”. En una línia similar, destaquen, per totes, les STS de 20 de març de 1992 (Sala Contenciosa-Administrativa, Secció 4ª) o STS de 29 de maig de 1995 (Sala Contenciosa-Administrativa, Secció 5ª). En aquesta darrera resolució, el TS va resoldre que no era apreciable indefensió quan l'expedient administratiu del que dimanaven les actuacions judicials es trobava redactat en català i la part interessada, que n'al·legava desconeixement que provocava indefensió, no havia exercit en forma el dret a obtenir-ne la corresponent traducció. Vid. GÓMEZ MARTINEZ, Carlos, estudi de l'article 142 de la LEC a FERNÁNDEZ-BALLESTEROS, Miguel Ángel, RIFÁ SOLER, José i VALLS GOMBAU, José Francisco (Coord.); “Comentarios a la nueva ley de enjuiciamiento civil”, Ed. Iurgium editores i Atelier, Barcelona, 2001, p. 614-618. L'autor adverteix que quan una part al·legui desconeixement de la llengua que pugui produir indefensió, “*para que efectivamente se pueda impedir el uso por el tribunal de una lengua cooficial distinta del castellano*” es necessari que concorrin dues circumstàncies: primerament, que la part s'oposi expressament a l'ús de la llengua cooficial diferent de la castellana, al·legant-ne desconeixement; segonament, que aquest desconeixement produeixi indefensió, al·legant que aquest requisit “*parece introducir un criterio de graduación en la materia, es decir, que no todo desconocimiento de la lengua autonómica produce el efecto de obligar al tribunal a usar el castellano, sino sólo aquél desconocimiento de entidad tal que impida realmente la comprensión de lo que se va actuando en el proceso*”. L'autor afegeix que en aquells casos en els que el grau de coneixement de la llengua permet la comprensió de l'expressió escrita però no l'oral, “*en este caso el desconocimiento de la lengua autonómica que causa indefensión y que, por tanto, impide al tribunal usar la lengua autonómica, sólo se produciría respecto a una actuación oral, no respecto a una actuación escrita*”.

lengua oficial utilizada en el proceso no impide ni dificulta la defensa”, proposant que “*lo que será necesario es dotarse de una representación procesal y de una dirección letrada que conozca la lengua oficial utilizada en el proceso*”⁶²⁷. Pel que fa referència a aquest argument, cal dir que el TS no només no l’ha assumit sinó que fins i tot, en certa jurisprudència, ha estimat que concorre indefensió quan, malgrat que la part justiciable coneix la llengua oficial pròpia emprada pel Jutjat o Tribunal, el seu lletrat n’al·lega desconeixement que provoca indefensió. Aquesta tesi jurisprudencial, qüestionable, consta entre d’altres a la STS de 15 d’abril de 1997⁶²⁸, on el TS en el seu F.J. 4t va proclamar que “*respecto a la pretendida infracción del artículo 24 de la Constitución... el conocimiento que la recurrente tiene del idioma catalán, deducible razonablemente del hecho de no haber opuesto su desconocimiento durante la tramitación del expediente disciplinario, no es trasladable, sin más, al letrado al que se confió su representación y defensa, no puede aceptarse que la indefensión que éste invoca por desconocer el exacto contenido de la resolución sancionadora, sea ajena a su representada, pues es obvio que si dicho letrado desconoce el idioma en que se halla redactada la resolución que, en su caso, ha de impugnar, la denegación de su traducción al castellano a quien coloca en situación de indefensión no es al representante, sino a su mandante que se ve privada materialmente de la asistencia del letrado que libremente eligió, lo que ciertamente afecta al derecho a la tutela judicial efectiva, sin que se vislumbre obstáculo legal a la traducción interesada*”.

En aquesta matèria, també cal recordar que normativa internacional, ratificada per l’Estat espanyol i, en conseqüència, vinculant jurídicament d’acord amb el que disposen els articles 10.2 i 96 de la CE, contempla el dret dels justiciables de ser informats, en el procés, en una llengua que compreguin així com el dret a ser assistits d’un intèrpret si no comprenen o no parlen la llengua emprada pel Jutjat o Tribunal. Aquests drets lingüístics en procés judicial es troben regulats, entre d’altres disposicions, a l’article 14 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de 19 de desembre de 1966⁶²⁹ o a

⁶²⁷ Vid. LÓPEZ BASAGUREN, Alberto; “*Los derechos lingüísticos entre mayoría y minoría (algunas observaciones acerca de la proyección de la cooficialidad lingüística sobre el Poder Judicial)*”, cit. nota supra, p. 160.

⁶²⁸ STS de 15 d’abril de 1997, Sala Contenciosa-Administrativa, Secció 7ª, R.J. 1997/3956.

⁶²⁹ Article 14 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de 19 de desembre de 1966, instrument de ratificació de 13 d’abril de 1977 (B.O.E. nº 103 de 30 d’abril de 1977): “*I. Todas las personas son iguales ante los tribunales y cortes de justicia. Toda persona tendrá derecho a ser oída públicamente y con las debidas garantías por un tribunal competente, independiente e imparcial, establecido por ley, en la sustanciación de cualquier acusación de carácter penal formulada contra ella o para la determinación de sus derechos u obligaciones de carácter civil (...) 3. Durante el proceso, toda persona acusada de un delito tendrá derecho, en plena igualdad, a las siguientes garantías mínimas: A) A ser informada sin demora, en un idioma que comprenda y en forma detallada, de la naturaleza y causas de la acusación formulada contra ella. B) A disponer del tiempo y de los medios adecuados para la preparación de su defensa y comunicarse con un defensor de su elección (...) F) A ser asistida gratuitamente por un intérprete, si no comprende o no habla el idioma empleado en el tribunal (...)*”.

l'article 6 del Conveni de Roma de 1950 per la Protecció dels Drets Humans i les Llibertats Fonamentals, adoptat per l'àmbit del Consell d'Europa i ratificat per l'Estat espanyol el 26 de setembre de 1979⁶³⁰.

En qualsevol cas, cal tenir present una precisió que modula necessàriament les previsions estudiades: la concernent al règim de la capacitació lingüística del personal al servei de l'Administració de Justícia. Tal com s'estudiarà detingudament més endavant, el coneixement de la llengua oficial pròpia del territori on s'exerceixen funcions jurisdiccionals constitueix un mèrit en la resolució dels concursos per ocupar les places al territori autonòmic amb règim de doble oficialitat lingüística. No té condició de requisit d'accés, per la qual cosa la previsió de l'article 231 de la LOPJ i 142 de la LEC pel que fa referència a l'opció que es contempla que els Jutges, Magistrats, Fiscals, Secretaris Judicials i altres funcionaris de Jutjats i Tribunals "*podrán también usar*" la llengua cooficial pròpia diferent de la castellana només serà operativa si el personal en qüestió, voluntàriament, ha vetllat per ser titular del mèrit de coneixement de la llengua el que, malauradament, moltes vegades no és el cas. Les estadístiques d'aptitud lingüística del personal judicial parlen per si soles en els termes que s'estudiaran més endavant.

Per concloure, cal subratllar una darrera constatació: que l'orientació del marc jurídic estatal estudiat (articles 231 de la LOPJ i 142 de la LEC), concernent als usos lingüístics del personal al servei de l'Administració de Justícia, no coincideix amb l'orientació que regeix la LPL en aquesta matèria.

El marc jurídic esbossat per la legislació estatal (LOPJ i LEC) i el marc jurídic esbossat per la legislació autonòmica catalana (LPL) no responen a uns mateixos plantejaments ni orientacions. No acaben de coincidir en el tractament normatiu concedit a l'ordenació dels usos lingüístics en aquest àmbit. De fet, s'adverteix una certa contradicció pel que fa a les prescripcions d'ambdós blocs normatius: d'una banda, les previsions de la LOPJ i la LEC dissenyen un marc de tendència restrictiva pel que fa a l'estatut de les llengües oficials pròpies de les Comunitats Autònomes diferents de la castellana a l'Administració de Justícia; d'altra, la LPL es caracteritza per una evident voluntat de normalitzar i estendre l'ús del català en aquest àmbit.

⁶³⁰ Article 6 del Conveni de Roma de 4 de novembre de 1950, per la protecció dels drets humans i de les llibertats fonamentals (Instrument de ratificació de 26 de setembre de 1979, B.O.E. nº 43 de 10 d'octubre de 1979): "*1. Toda persona tiene derecho a que su causa sea oída equitativa, públicamente y dentro de un plazo razonable, por un Tribunal independiente e imparcial, establecido por Ley, que decidirá los litigios sobre sus derechos y obligaciones de carácter civil o sobre el fundamento de cualquier acusación en materia penal dirigida contra ella (...) 3. Todo acusado tiene, como mínimo, los siguientes derechos: a) a ser informado, en el más breve plazo, en una lengua que comprenda y detalladamente, de la naturaleza y de la causa de la acusación formulada contra él (...) e) a ser asistido gratuitamente de un intérprete, si no comprende o no habla la lengua empleada en la Audiencia*".

Així, tal com s'ha estudiat⁶³¹, la LPL opta clarament per garantir que el català, en tant que oficial i pròpia de Catalunya, assumeixi el paper de llengua d'ús general fins i tot més enllà de les administracions autonòmiques *strictu sensu*. En aquest context, l'article 2.2.b de la LPL estableix que el català, com a llengua pròpia de Catalunya, és *“la llengua preferentment emprada per l'Administració de l'Estat a Catalunya en la forma que aquesta mateixa determini, per les altres institucions i, en general, per les empreses i les entitats que ofereixen serveis al públic”*. Dins aquesta categoria conceptual *“altres institucions”*, tal com s'ha apuntat doctrinalment⁶³², s'hi ha d'entendre inclosa l'Administració de Justícia. L'objectiu de la LPL se centra en assolir la plena normalització i extensió de l'ús general de la llengua catalana, en tant que llengua oficial i pròpia de Catalunya, en tots els àmbits, inclòs el de l'Administració de Justícia radicada a Catalunya. A tal fi, la pròpia LPL en el seu article 5.2 habilita a la Generalitat per *“fer actuacions d'emparament, de protecció i de promoció i foment de l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits, amb l'adopció de les mesures necessàries i la destinació dels recursos suficients”*. Com es veurà, la Generalitat no ha estalviat recursos en la formulació i implementació de diversos programes i polítiques de normalització lingüística de la llengua catalana en l'àmbit judicial.

Altrament, com s'ha vist, l'orientació de la LOPJ i la LEC va en un altre sentit. Ambdues disposicions contempnen que serà el castellà, en tant que llengua espanyola oficial de l'Estat respecte de la qual la CE contempla un deure de coneixement, la llengua d'ús general a l'Administració de Justícia. Tal com ratificaria la jurisprudència del TC que s'ha estudiat (vegeu per totes STC 56/1990 de 29 de març, F.J. 41è), el *“carácter de lengua oficial de ámbito general del castellano y la obligación de que todos los españoles tienen de conocerlo y el derecho de usarlo (art. 3.1 de la Constitución) hace que sea la lengua generalmente usada en el ámbito de la Administración de Justicia, lo que viene a ser reconocido por el art. 231.1 de la LOPJ”*. Potestatívament, i en les condicions i supòsits fixats a la llei i modulats per la jurisprudència, s'admet l'ús de les altres llengües oficials pròpies del territori de la Comunitat Autònoma on es troben els Jutjats i Tribunals, diferent de la castellana. Ens trobem, per tant, davant un àmbit en el que, en paraules de la doctrina, *“es pot constatar fàcilment que l'orientació que marca la norma estatal i la doctrina que la interpreta tenen un sentit ben diferent a la normativa autonòmica”*⁶³³. El debat resta obert.

⁶³¹ Ampliat al capítol precedent de l'estudi relatiu al model lingüístic de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

⁶³² Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); “Dret lingüístic”, cit. nota supra p. 180. L'obra constata que mentre la voluntat de la LPL és que el català assumeixi el paper de llengua d'ús general també a l'administració de justícia (previsió de l'ús preferent del català a les ‘altres institucions’ de l'article 2.2.b LPL), aquesta orientació no coincideix amb la que marca la LOPJ.

⁶³³ Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); “Dret lingüístic”, cit. nota supra p. 180.

3.2 El dret de les parts, testimonis i perits d'elegir la llengua oficial que desitgen emprar a les actuacions judicials.

A) El dret d'opció lingüística a la LOPJ i a la LEC.

Els articles 231.3 de la LOPJ i 142.3 de la LEC disposen que les parts, els testimonis i els pèrits, “*podrán utilizar la lengua que sea también oficial en la Comunidad Autónoma en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales, tanto en manifestaciones orales como escritas*”⁶³⁴.

Aquesta precisió d'ambdues normes no planteja problemes interpretatius. No deixa de ser una projecció de l'estatut d'oficialitat lingüística del que gaudeixen aquestes llengües oficials diferents de la castellana en el respectiu àmbit territorial.

Doctrinalment⁶³⁵, s'ha advertit que el dret d'opció lingüística, entès com aquell dret del ciutadà de fer un ús jurídicament vàlid de la llengua oficial escollida davant els poders públics i particulars, és l'efecte principal de la declaració d'oficialitat de la llengua. En paraules del TC, una llengua és oficial quan sigui reconeguda pels Poders Públics com a mitjà normal de comunicació entre ells i en la seva relació amb els ciutadans amb plena validesa i efectes jurídics, i amb independència de la seva realitat o pes com a fenomen social (STC 82/1986, de 26 de juny, F.J. 2, per totes⁶³⁶). Traduït a l'àmbit judicial,

⁶³⁴ Cal tenir present que l'article 142.3 de la LEC presenta una dicció no del tot coincident amb la de l'article 231.3 de la LOPJ. La versió de la LEC consigna “*las partes, sus procuradores y abogados, así como los testigos y peritos...*”, a diferència de la versió de la LOPJ que fa referència a “*las partes, sus representantes y quienes les dirijan, así como los testigos y peritos...*”. La dicció finalment aprovada de l'article 142.3 de la LEC ja constava a la primera versió del Projecte de LEC, publicada al B.O.C-Congrés dels Diputats nº 147-I de 13 de novembre de 1998, p. 47.

⁶³⁵ Vid. POU PUJOLRÀS, Agustí; “*Els drets i els deures lingüístics*”, a VERNET LLOBET, Jaume (coord.) “Dret lingüístic”, Col·lecció Eina 23, Ed. Cossetània, Barcelona, 2003, p. 149. L'obra recorda que, genèricament, aquest dret d'opció lingüística presenta una doble vessant: d'una banda, una projecció activa, consistent en el dret d'usar la llengua oficial de preferència, tant en l'àmbit públic com en l'àmbit privat, amb plena validesa i efectes jurídics; d'altra banda, una vessant passiva, que es concreta en el dret a ser atès en la llengua escollida, dret que presenta uns perfils confusos, tant en el pla doctrinal com en el jurisprudencial i legislatiu. Pel que fa a l'Administració de Justícia, s'adverteix que “*no hi ha una regla recíproca en la qual es garanteixi de ser atès, a Catalunya, en llengua catalana, en diferents administracions centrals, com la militar, la judicial, la registral o la policial, per esmentar alguns exemples paradigmàtics, malgrat l'afirmació jurisprudencial del dret a ser atès en la llengua escollida pel ciutadà (STC 74/1989)*”. Vid. obra cit. supra p. 155.

⁶³⁶ En aquest F.J. 2n de la STC 82/1986 de 26 de juny, el màxim intèrpret constitucional va proclamar que “*al añadir el número 2 del mismo art. 3 que las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas, se sigue asimismo, que la consecuente cooficialidad lo es con respecto a todos los poderes públicos radicados en el territorio autonómico, sin exclusión de los órganos dependientes de la Administración central y de otras instituciones estatales en sentido estricto siendo,*

l'oficialitat lingüística d'aquestes llengües ha de comportar el dret de les parts, testimonis i perits, d'emprar la llengua en qüestió, amb estatut d'oficialitat, en la seva relació amb els òrgans del Poder Judicial, tan en les manifestacions orals com escrites. Altrament dit, a les Comunitats Autònomes amb règims de doble oficialitat lingüística, el precepte contempla el dret dels justiciables, de les parts, testimonis i perits d'optar per l'ús indistint de qualsevol de les dues llengües oficials a les actuacions judicials, amb plena validesa i efectes jurídics.

Es tracta d'una previsió que ja constava, literalment, a la primera versió del precepte del Projecte de LOPJ. Només fou objecte d'una esmena d'addició, l'esmena nº 1322 presentada pel diputat Sr. Pillado Montero en representació del grup parlamentari Popular, que proposava afegir a la dicció del precepte el paràgraf "*salvo que el Juez, el Tribunal, alguno de sus miembros, o el Secretario, desconocieren dicha lengua*", esmena que va justificar-se al·legant que "*en ese supuesto, debe prevalecer la obligatoriedad del castellano, lengua oficial del Estado*"⁶³⁷. Aquesta esmena ja fou desestimada per l'Informe de la Ponència⁶³⁸.

D'entrada, cal recordar que totes les lleis de normalització lingüística de totes les Comunitats Autònomes que gaudeixen d'estatut de doble oficialitat contemplen, sense excepció, el dret dels ciutadans d'adreçar-se a l'Administració de Justícia en la llengua oficial que escullin, sigui el castellà, sigui la llengua oficial pròpia del territori en qüestió.

Aquest és el cas de l'article 13 de la LPL, pel que fa referència a Catalunya; l'article 12 de la Llei valenciana 4/1983 de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià; l'article 11 de la Llei de les Illes Balears 3/1986 de 29 d'abril, de normalització lingüística; l'article 7 de la Llei 3/1983 de 15 de juny, de normalització lingüística a Galícia; l'article 9 de la Llei basca 10/1982 de 24 de novembre, de normalització lingüística de l'euskera o l'article 14 de la Llei foral navarresa 18/1986 de 15 de desembre, de regulació de l'ús del basc⁶³⁹. Tots aquests preceptes enunciats, sense

por tanto, el criterio delimitador de la oficialidad del castellano y de la cooficialidad de otras lenguas españolas el territorio, independientemente del carácter estatal (en sentido estricto), autonómico o local de los distintos poderes públicos".

⁶³⁷ Vid. "Ley orgánica del Poder Judicial. Trabajos parlamentarios", volum I, cit. nota supra, p. 653.

⁶³⁸ Vid. B.O.C.-Congrés dels Diputats nº 118-I-1 de 23 de febrer de 1985. També a "Ley orgánica del Poder Judicial. Trabajos parlamentarios", volum I, cit. nota supra, p. 670.

⁶³⁹ L'article 13 de la Llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística (D.O.G.C. nº 2553 de 9 de gener de 1998, p. 291), rubricat "*Les actuacions judicials*" disposa: "*1. Son vàlides les actuacions judicials, tant les orals com les escrites, fetes en qualsevol de les dues llengües oficials, sense necessitat de traducció. 2. Tothom té dret a relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de justícia en la llengua oficial que esculli i a ésser atès, i no se li pot exigir cap mena de traducció (...)*".

excepció, contemplen el dret d'ús de la llengua oficial que elegeixi el justiciable en la seva relació amb els Jutjats i Tribunals.

El màxim intèrpret constitucional va tenir ocasió d'enjudiciar la constitucionalitat de certes previsions legislatives autonòmiques en aquesta matèria, tals com l'article 9 de la

L'article 12 de la Llei 4/1983 de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià (D.O.G.V. n° 133 d'1 de desembre) disposa que: *"1. De acuerdo con lo dispuesto en la presente Ley, todos los ciudadanos tienen el derecho de poder dirigirse a la Administración de Justicia en la lengua oficial que estimen conveniente utilizar, sin que se les pueda requerir traducción alguna, y sin que de ello pueda seguirseles retraso o demora en la tramitación de sus pretensiones. 2. Todas las actuaciones, documentos y escritos, realizados o redactados en valenciano, ante los Tribunales de Justicia, y las que éstos lleven a cabo en igual lengua, tienen plena validez y eficacia".* Així mateix, cal recordar que l'article 31 de la llei disposa que *"El Gobierno Valenciano realizará con la Administración de Justicia los acuerdos necesarios para hacer efectivo el uso del valenciano en Juzgados y Tribunales"*. La Disposició Transitòria 1ª, entre d'altres previsions, disposa que *"...En lo referente a la Administración del Estado en la Comunidad Valenciana, así como a la Administración de Justicia, se estará a lo dispuesto en los acuerdos que a tales efectos se convengan por el Consell de la Generalitat Valenciana con los organismos competentes, sin perjuicio de la regulación legal de carácter estatal que sobre el uso de las distintas lenguas oficiales pudiera establecerse para las referidas esferas de la Administración"*.

L'article 11 de la Llei 3/1986 de 29 d'abril, de normalització lingüística, a les Illes Balears (B.O.C.A.I.B. n° 15 de 20 de maig, correcció d'errades B.O.C.A.I.B. n° 16 de 30 de maig) disposa: *"1. Dins l'àmbit territorial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, tots els ciutadans tenen dret a poder dirigir-se a l'Administració de Justicia en la llengua oficial que estimen convenient d'usar, i no se'ls pot exigir cap classe de traducció. Per altra banda, aquest fet no pot representar retard en la tramitació de les seves pretensions. 2. Pel que fa a la llengua, totes les actuacions, documents, escrits realitzats o redactats en català, són totalment vàlids i eficaços davant els tribunals i els jutjats de les Illes Balears. En tot cas, els interessats tenen dret a ser assabentats en la llengua que elegeixin. 3. El Govern de la Comunitat Autònoma ha de promoure, d'acord amb els òrgans corresponents, la progressiva normalització de l'ús de la llengua catalana a l'Administració de Justicia a les Illes Balears"*.

A més, cal recordar que la Disposició Transitòria 1ª de la llei afegeix que *"1. Dins l'àmbit de l'Administració, pel que fa a l'ús de la llengua catalana, el període d'adaptació dels serveis i organisme que disposa la present llei no pot excedir de tres anys en el cas del Govern de la Comunitat Autònoma, dels Consells Insulars, de l'Administració local i d'altres entitats públiques dependents del Govern de la Comunitat Autònoma. Quant a l'Administració de l'Estat en la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, així com en l'Administració de Justicia, el Govern de la Comunitat Autònoma ha de promoure acords amb els organismes competents a fi de fixar períodes d'adaptació similars"*.

L'article 7 de la Llei 3/1983 de 15 de juny, de normalització lingüística a Galícia (D.O.G. n° 84 de 14 de juliol de 1983 i B.O.E. n° 213 de 6 de setembre de 1983, p. 24579) disposa: *"1. En el ámbito territorial de Galicia, los ciudadanos podrán utilizar cualquiera de las dos lenguas oficiales en las relaciones con la Administración de Justicia. 2. Las actuaciones judiciales en Galicia serán válidas y producirán sus efectos cualquiera que sea la lengua oficial empleada. En todo caso, la parte o interesado tendrá derecho a que se le entere o notifique en la lengua oficial que elija (...)"*.

L'article 9 de la Llei 10/1982 de 24 de novembre, de normalització lingüística de l'euskera (B.O.P.B. de 16 de desembre de 1982, n° 160) disposa: *"1. En sus relaciones con la Administración de Justicia, todo ciudadano podrá utilizar la lengua oficial de su elección, sin que se le pueda exigir traducción alguna. 2. Los escritos y documentos presentados en euskera, así como las actuaciones judiciales, serán totalmente válidos y eficaces. 3. El Gobierno Vasco promoverá de acuerdo con los órganos correspondientes, la normalización del uso del euskera en la Administración de Justicia en el País Vasco"*.

L'article 14 de la llei foral 18/1986 de 15 de desembre (B.O.E. n° 17 de 20 de gener de 1987, p. 1581 i B.O. de Navarra n° 154 de 17 de desembre de 1986) disposa: *"En sus relaciones con la Administración de Justicia, todo ciudadano podrá utilizar la lengua oficial de su elección, de conformidad con lo dispuesto en la legislación vigente"*.

llei basca 10/1982 de 24 de novembre, de normalització lingüística de l'euskera, que va ser objecte d'un recurs d'inconstitucionalitat resolt pel TC en la seva STC 82/1986 de 26 de juny. En el F.J. 11 de la sentència, el TC va recordar que “... *el art. 9 reconoce el derecho de todo ciudadano -se entiende que en el territorio del País Vasco- a usar la lengua oficial de su elección en sus relaciones con la Administración de Justicia sin que se le pueda exigir traducción (núm. 1) y, por ende, la plena validez de los escritos y documentos presentados en euskera, así como de las actuaciones judiciales (núm. 2). En cuanto que el art. 9 de la Ley vasca 10/1982, en sus núm. 1 y 2, no impone obligación alguna del uso del euskera a la Administración de Justicia y se limita a declarar las consecuencias que inmediatamente se derivan del derecho al uso de dicha lengua establecido en el art. 6 del EAPV, dicho artículo no es inconstitucional, no invade tampoco ámbito competencial alguno reservado al Estado, al no regular nada referente a materia procesal alguna. Obviamente tampoco es inconstitucional el núm. 3, que encomienda al Gobierno Vasco el deber de promover ‘de acuerdo con los órganos correspondientes, la normalización del uso del euskera en la Administración de Justicia en el País Vasco’*”⁶⁴⁰. Amb aquesta sentència, avalava la constitucionalitat de la disposició legislativa autonòmica que garantia el dret d'ús de la llengua cooficial pròpia del territori en la relació amb els jutjats i tribunals ubicats a la Comunitat Autònoma, amb plena validesa i efectes jurídics sense necessitat de traducció al castellà.

En una línia similar es pronunciaria la STC 84/1986 de 26 de juny, pel que fa al cas gallec. Aquesta sentència va resoldre un recurs d'inconstitucionalitat interposat pel govern estatal contra determinats preceptes de la llei de normalització lingüística gallega 3/1983 de 15 de juny, entre els qual s'impugnà l'article 7 de la disposició legal. Aquest precepte, tal com s'ha avançat, ordena l'ús de les llengües a l'Administració de Justícia i contempla el dret d'ús del gallec, garantint que les actuacions judicials a Galícia seran vàlides i eficaces sigui quina sigui la llengua oficial emprada. La part recurrent estimava que vulnerava l'ordre competencial de l'Estat, argumentació jurídica que el TC va desestimar. En paraules del màxim intèrpret constitucional “*el art. 7.1 y 2 de la Ley 3/1983 del Parlamento Gallego reconoce el derecho de los ciudadanos a ‘utilizar cualquier de las lenguas oficiales en las relaciones con la Administración de Justicia’ (art. 7.1) y que ‘las actuaciones judiciales en Galicia serán válidas y*

⁶⁴⁰ L'advocat de l'Estat, en aquest recurs d'inconstitucionalitat, pel que fa referència a aquest precepte, va esgrimir que “*el art. 9, cuya constitucionalidad material no se discute, incurre en un manifiesto vicio de incompetencia, pues se adentra en una regulación característicamente propia del Derecho procesal, materia sobre la que el núm. 6 del art. 149.1 de la CE consagra la exclusiva competencia estatal, sin que la salvedad referida a ‘las normas procesales que se deriven de las especialidades del derecho sustantivo y de la organización propia del País Vasco’ (art. 10.6 del EAPV) sean aplicables a este punto (...) El art. 9.3 de la Ley impugnada, que por sí sólo no se discute, lejos de salvar la constitucionalidad de los dos números anteriores del precepto, supone una palmaria aceptación del legislador vasco de su incompetencia para regular ‘la normalización del uso del euskera en la Administración de Justicia en el País Vasco’, que sólo puede promover de acuerdo con los correspondientes órganos estatales*”. Vid. antecedent de fet primer de la STC 82/1986 de 26 de juny.

producirán sus efectos cualquiera que sea la lengua oficial empleada’; añadiendo que ‘en todo caso, la parte o interesado tendrá derecho a que se le entere o notifique en la lengua oficial que elija’. Impugnado el artículo (...) por invadir la competencia exclusiva que confiere al Estado el art. 149.1.6 de la Constitución, cabe, hasta el último inciso, reiterar lo que se dijo en la Sentencia relativa a la Ley vasca en relación con su art. 9 (fundamento jurídico undécimo); que, en cuanto dichos preceptos no imponen obligación alguna del uso del gallego a la Administración de Justicia y se limitan a declarar las consecuencias que inmediatamente se derivan del derecho al uso de dicha lengua establecido en el art. 5 del EAG, no son inconstitucionales, ni invaden tampoco ámbito competencial alguno reservado al Estado (...) Y obviamente tampoco es inconstitucional la asignación que hace el art. 7.3 a la Junta de Galicia (como también hiciera el art. 9.3 de la mencionada Ley vasca con respecto al Gobierno Vasco) de promover, de acuerdo con los órganos correspondientes, la progresiva normalización del uso del gallego en la Administración de Justicia”(STC 84/1986 de 26 de juny, F.J.3r).

Per tant, el TC ha declarat expressament la constitucionalitat d’aquestes previsions legislatives autonòmiques que garanteixen el dret dels justiciables d’emprar qualsevol de les dues llengües oficials en la relació amb els Jutjats i Tribunals a l’àmbit territorial respectiu.

Pel que fa a aquesta precisió, cal recordar que, com a regla general, el dret a optar per l’ús d’una de les dues llengües oficials en la relació dels justiciables amb els Jutjats i Tribunals, es circumscriu als òrgans jurisdiccionals amb seu al territori de la Comunitat Autònoma en qüestió, amb estatut de doble oficialitat. D’aquesta manera, l’àrea geogràfica o el territori autonòmic, actua, en principi, com a límit a l’abast o l’àmbit d’aplicació d’aquesta previsió de l’article 231.3 de la LOPJ i de l’article 142.3 de la LEC, en els termes que, per altra part, consignen expressament ambdós preceptes. De fet, la pròpia dicció dels articles il·lustra aquesta opció, quan disposen que les parts, els testimonis i perits “*podrán utilizar la lengua que sea también oficial en la Comunidad Autónoma en cuyo territorio tengan lugar las actuaciones judiciales*”. Aquesta no deixa de ser una més de les projeccions de l’opció del model lingüístic espanyol pel principi de territorialitat, és a dir, l’opció que sigui el marc geogràfic d’una determinada Comunitat Autònoma el que determini, en principi, l’aplicació de la doble oficialitat entesa com a dret dels ciutadans i com a deure dels Poders Públics⁶⁴¹.

⁶⁴¹ Ja s’ha estudiat que, pel que fa a l’abast o l’àmbit d’aplicació de la doble oficialitat lingüística, el TC ha optat per l’adopció del criteri territorial limitat objectivament, és a dir, com a regla general no pot afirmar-se *strictu sensu* que el sistema de pluralisme espanyol respongui al model del principi territorial si bé és cert que conté importants trets característics que l’aproximen més a aquest model que al model personal. Vid. PRIETO DE PEDRO, Jesús; “Lenguas, lenguaje y derecho”, Ed. Civitas, 1991, autor que defensa que l’àmbit d’aplicació de la cooficialitat lingüística es fonamenta en un ‘*principi territorial limitat objectivament*’. Vid. també, MILIAN MASSANA, Antoni; “*La regulación constitucional del*

El problema s'ha plantejat en els casos de justiciables que han utilitzat la seva llengua pròpia diferent de la castellana (català, basc o gallec) davant òrgans jurisdiccionals, tals com el TC, amb seu fora de l'àmbit territorial autonòmic on aquesta llengua gaudeix d'estatut d'oficialitat.

D'entrada cal recordar que, com a regla general, els òrgans jurisdiccionals radicats fora del territori de la Comunitat Autònoma amb règim de doble oficialitat lingüística, admeten escrits en llengua oficial diferent de la castellana només si són acompanyats d'una traducció en els supòsits contemplats a l'article 231.4 de la LOPJ i 142.4 de la LEC, en actuacions judicials procedents de jutjats i tribunals situats en territoris autonòmics on la llengua emprada té estatut d'oficialitat⁶⁴².

Pel que fa referència al TC, cal recordar que ha tingut ocasió de pronunciar-se sobre aquesta situació en diverses resolucions, tals com, per totes, la interlocutòria 935/1987 del Ple del TC de 21 de juliol o la interlocutòria 374/1988 de 24 de març. En ambdues resolucions el TC va resoldre la inadmissió a tràmit de les demandes formalitzades davant el propi TC en llengua catalana, esgrimint com argument jurídic, partint de la interpretació de les previsions de l'article 231 de la LOPJ, que *“la formalización de la demanda es actuación judicial que se realiza en la sede del Tribunal y que debe por ello cumplir las prescripciones sobre la lengua oficial del Estado, al no encontrarse en ninguno de los supuestos especiales que el antes citado artículo 231 establece”*⁶⁴³,

multilingüismo”, *Revista española de Derecho Constitucional* nº 10, gener-abril 1984, autor que el defineix com un ‘*model mixte*’ caracteritzat per dues notes: un monolingüisme a nivell estatal i una cooficialitat a nivell regional. Vid. també, TOLIVAR ALAS, Leopoldo; “Las libertades lingüísticas”, Ed. Instituto Nacional de Administración Pública, Madrid, 1987, p. 165

⁶⁴² Vid. VERNET LLOBET, Jaume (coord.); “Dret lingüístic”, cit. nota supra p. 286. L'estudi recorda, pel que fa al cas català, que *“respecte del poder judicial, en general, els òrgans jurisdiccionals amb seu en una comunitat autònoma de llengua oficial única castellana admeten escrits en llengua catalana si són acompanyats d'una traducció en virtut de l'aplicació de l'article 231.4 LOPJ. És a dir, quan provenen d'altres tribunals, situats en territoris on hi ha dues llengües oficials, que són els que han iniciat el procediment. Tanmateix, no poden admetre els documents si fossin presentats directament pels particulars en llengua diferent de la castellana. En ocasions, el Tribunal Suprem ha aprofitat les seves resolucions per queixar-se que es produeix aquest fet i recorda la normativa aplicable, encara que al final tot sovint no tradueix els documents en català o gallec, els quals no li resulten de difícil comprensió, per la seva proximitat al castellà (per exemple, STS de 15 de novembre de 1994), cosa que, posat el cas, no podria fer amb el basc”*.

⁶⁴³ Vid. Interlocutòria del TC 935/1987 de 21 de juliol, F.J. 2. El TC va advertir que *“... hay que hacer alguna observación sobre la lengua en que se hallan redactados los escritos que los interesados en este asunto han dirigido al Tribunal. Ante todo, habrá que señalar que no es esta materia sobre la cual el Tribunal pueda decidir con libertad, adoptando decisiones de política jurídica, que no le corresponden, pues el Tribunal se encuentra sometido a la Constitución y a su Ley Orgánica y, por la remisión que esta última hace en su art. 80, en materia de ‘forma de los actos’ debe aplicar lo dispuesto en la Ley de Enjuiciamiento Civil y en la Ley Orgánica del Poder Judicial. Por ello, la cuestión aquí planteada ha de resolverse haciendo aplicación del art. 231 de la Ley Orgánica del Poder Judicial, como señalamos ya en el Auto de 17 de diciembre de 1986 dictado en el recurso de amparo 927/1986. Dicho artículo establece, como regla general, la utilización del castellano, por la lengua oficial del Estado en*

precepte que contempla “*como regla general la utilización general del castellano, con las excepciones que allí mismo se establecen. Al no hallarse la demanda presente incluida en ninguna de esas excepciones, resulta aplicable la regla general, por lo que es preceptiva su redacción en castellano*”⁶⁴⁴.

En aquest sentit, cal recordar que l'article 80 de la L.O. 2/1979 de 3 d'octubre, del Tribunal Constitucional, ubicat dins el Títol VII rubricat “*De las disposiciones comunes sobre procedimiento*”, contempla que, al TC, en matèria de llengua oficial s'aplicaran, amb caràcter supletori a aquesta disposició legal, els preceptes de la LOPJ i de la LEC⁶⁴⁵.

Sens perjudici d'aquesta regla general, cal assenyalar que el TC ha adoptat una interpretació flexible d'aquest requisit d'ús de la llengua castellana davant aquest òrgan en un supòsit concret, expressament contemplat a l'Acord de la Secció Primera del TC d'1 d'abril de 1987. Tal com va recordar en el F.J. 2n de la seva interlocutòria 935/1987 de 21 de juliol, “*en el apartado 4, el citado artículo (referint-se a l'article 231.4 de la LOPJ que s'estudiarà a continuació) permite que las actuaciones judiciales realizadas y los documentos presentados en el idioma oficial de una Comunidad Autónoma, sin necesidad de traducción al castellano, tengan plena validez y eficacia y que puedan surtir sus efectos fuera de la jurisdicción de los órganos judiciales sitos en la Comunidad Autónoma, lo que, referido, como el precepto dice, a actuaciones judiciales ya realizadas y a documentos aportados a los procesos, no presentan ninguna especial dificultad cuando tales actuaciones o documentos hayan de surtir sus efectos ante este Tribunal en virtud de lo dispuesto en el art. 80 de la LOTC para el*

concordancia con lo que dispone el art. 3 de la Constitución. Permite que las partes, sus representantes y quienes les dirigen, utilicen la lengua oficial de una Comunidad Autónoma, siempre que llo se produzca en el territorio en que tengan lugar las actuaciones judiciales, lo que concuerda con las disposiciones de las Leyes de normalización lingüística. Y, finalmente, en el apartado 4, el citado artículo permite que las actuaciones judiciales realizadas y los documentos presentados en el idioma oficial de una Comunidad Autónoma, sin necesidad de traducción al castellano, tengan plena validez y eficacia y que puedan surtir sus efectos fuera de la jurisdicción de los órganos judiciales sitos en la Comunidad Autónoma, lo que, referido, como el precepto dice, a actuaciones judiciales ya realizadas y a documentos aportados a los procesos, no presentan ninguna especial dificultad cuando tales actuaciones o documentos hayan de surtir efectos ante este Tribunal, en virtud de lo dispuesto en el art. 80 de la LOTC para el recurso de amparo (...) La formalización de la demanda es actuación judicial que se realiza en la sede del Tribunal y que debe por ello cumplir las prescripciones sobre la lengua oficial del Estado, al no encontrarse en ninguno de los supuestos especiales que el antes citado artículo 231 establece (...)”.

⁶⁴⁴ Vid. Interlocutòria del TC 374/1988 de 24 de març, F.J. únic.

⁶⁴⁵ Article 80 de la L.O. 2/1979 de 3 d'octubre, del TC (B.O.E. n° 239 de 5 d'octubre): “*Se aplicarán, con carácter supletorio de la presente Ley, los preceptos de la Ley Orgánica del Poder Judicial y de la Ley de Enjuiciamiento Civil, en materia de comparecencia en juicio, recusación y abstención, publicidad y forma de los actos, comunicaciones y actos de auxilio jurisdiccional, día y hora hábiles, cómputo de plazos, deliberación y votación, caducidad, renuncia y desistimiento, lengua oficial y policía de estrados*”.

recurso de amparo”. Partint d’aquesta premissa, el TC afegiria que “*La misma regla puede entenderse aplicable, en virtud del principio de favorecimiento de la defensa de los derechos fundamentales y de las libertades públicas de los ciudadanos, permitiendo que la denuncia de la vulneración de los mismos, a los efectos de solicitar el beneficio de justicia gratuita y la interrupción del plazo de la acción de amparo, puede hacerse en la lengua que tales ciudadanos utilicen, como hizo el Acuerdo de la Sección Primera de este Tribunal de 1 abril del corriente año, pero tal criterio no puede ya aplicarse a la formalización en regla de la oportuna demanda, ni a los posteriores actos procesales*”.

B) El dret d’opció lingüística a l’Administració de Justícia a Catalunya.

Tal com s’ha estudiat, el dret d’emprar la llengua catalana a l’àmbit judicial va consolidar-se al llarg del segle XIX i principis del segle XX, com una de les reivindicacions recurrents de teòrics del moviment del catalanisme polític⁶⁴⁶. Aquestes reivindicacions varen formular-se en un context d’imposició de la llengua castellana a l’àmbit judicial, que deu els seus orígens històrics a la política d’uniformitat lingüística del Decret de Nova Planta⁶⁴⁷.

⁶⁴⁶ Per una ampliació, vid. capítol de la recerca relatiu als antecedents normatius del model lingüístic de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya. Figures tals com Pi i Margall o Prat de la Riba varen denunciar la imposició de la llengua castellana a l’Administració de Justícia i varen defensar la necessitat de garantir el dret dels justiciables, a Catalunya, d’emprar la llengua catalana en la seva relació amb els Tribunals de Justícia. Vid., per tots, PI MARGALL, Francesc; “La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)”, Alta Fulla, Biblioteca, Serie A, Barcelona, 1978, p. 86-88. També, PRAT DE LA RIBA, Enric; “Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura (articles i parlaments)”, Ed. Selecta, Barcelona, 1974, p. 41-48.

⁶⁴⁷ Estudi ampliat a capítol precedent. Vid. GONZÁLEZ CASANOVA, J.A.; “Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)”, obra cit. nota supra. El *Memorial en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña* de 1885, també conegut com Memorial de Greuges, va denunciar la castellanització de la justícia desde la imposició del Decret de Nova Planta, en els següents termes: “*El Decreto de Nueva Planta se refiere principalmente á lo judicial y administrativo (...) Organiza la audiencia, á la que confía grandes atribuciones, y como medidas unificadoras que favorecían directamente la supeditación al grupo castellano, contiene, entre otras, la que suprimía las prohibiciones de extranjería y hacía aptos á los no catalanes para desempeñar dignidades y empleos en el Principado, y la que imponía la lengua castellana en las causas que se sustanciaban ante la audiencia*”. De tres anys més tard, data el cèlebre Missatge a la Reina Maria Cristina d’Habsburg-Lorena, Reina Regent d’Espanya, que ratificaria la denúncia de la situació lingüística a l’Administració de Justícia, en els següents termes, estudiats al capítol precedent de la recerca: “*(...) destituïts se troben nostres peculiars Tribunals de Justícia (...) nos veiem obligats a acudir a Madrid per a captar-ho tot de genolls d’una majoria d’homes estranys a Catalunya, fins el punt de que sembla talment que els hi haguem de demanar autorisació per a respirar l’aire de la terra, i tot en la seva llengua, puix en lo llenguatge que ens ve de l’ànima ni tan sols podem demanar-los-hi el perdó d’un sentenciat a mort encara que ab ell poguéssim provar-los-hi que és innocent i tingués ja en lo coll l’afrentosa argolla (...) I allà se fa la tria dels homes que han d’administrar justícia en los Tribunals de Catalunya (...) per més que uns i altres sovint hi entenguen la llengua ni res d’aquells ab quins han de tractar i alguns desconeguen nostres lleis venerades (...). Que la llengua catalana sia la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d’aquest poble: (...) Que sien catalans los Tribunals de Justícia i totes les causes i litigis se fallin definitivament dintre del Territori: Que els càrrecs de la nació catalana los nombrin los catalans*”.

Al llarg d'aquest període històric foren diverses les iniciatives, projectes i acords que, bé directament bé indirecta, proposaren garantir el dret d'ús del català a l'administració de justícia⁶⁴⁸. Caldria esperar, però, l'adveniment de la II República, per veure garantits, en un text jurídicament vinculant, drets lingüístics pels catalanoparlants en l'àmbit judicial a Catalunya i, particularment, el dret d'emprar indistintament la llengua catalana o castellana en la relació amb els jutjats i tribunals.

L'article 5 del Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1931, ja contenia una menció expressa al dret d'elegir l'ús de la llengua catalana o castellana a l'administració de justícia a Catalunya. Aquest precepte que, com s'ha dit, fou objecte de modificacions substancials en la seva tramitació en seu de Corts Constituents republicanes⁶⁴⁹, fixava l'oficialitat del català amb l'advertiment que "(...) *L'Estatut interior de Catalunya*

mateixos, procurant que recaiguin en catalans los càrrecs polítics, los judiciales, los administratius i los d'ensenyança (...)".

⁶⁴⁸ Vid. capítol precedent.

⁶⁴⁹ Tal com s'ha estudiat, aquestes previsions idiomàtiques, projectades a l'àmbit de la justícia, foren objecte d'intenses controvèrsies en seu parlamentària. Una lectura dels debats i esmenes presentades a la dicció del precepte en seu de Corts Constituents republicanes, permet constatar que el consens fou difícil. Les propostes que varen emergir, en aquesta matèria, eren tendencialment divergents. Vid., per totes, intervenció del parlamentari Sr. Casanueva a la sessió del 23 de juny de 1932, a *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188 de 23 de juny de 1932, p. 6395-6396, estudiada a l'epígraf precedent de la recerca, que va advertir "*No hay más idioma oficial que el castellano; pero como reconozco que los catalanes tienen derecho a usar la lengua catalana al lado del castellano, quería yo, y así lo pido en mi emmienda, que las actuaciones judiciales y los instrumentos públicos, además de ir siempre en castellano, cuando lo pida un catalán vayan también en catalán*", tesi vehiculada a través d'una esmena que fou desestimada. L'esmena proposava la següent dicció: "*Las actuaciones y resoluciones judiciales serán redactadas en castellano, a menos que lo solicite alguna de las partes, en cuyo caso lo serán en castellano y en catalán*". Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 181, apèndix 2n.

D'altres posicionaments, tals com el del parlamentari Sr. Rey Mora, proposaven que l'Estatut d'Autonomia garantís el dret d'ús del català davant els Tribunals de Justícia a Catalunya, si bé condicionat a l'obligació d'emprar el castellà quan es plantegessin litigis entre ciutadans de diferent llengua. Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 181, apèndix 4t, on consta la proposta del parlamentari que proposava la següent redacció: "*Ante los Tribunales de Justicia los catalanes podrán hacer uso de su lengua vernácula. Sin embargo, cuando se planteen litigios entre individuos de distinta lengua, se usará siempre el castellano*". Aquesta tesi fou criticada, entre d'altres, pel parlamentari Sr. San Andrés, qui a la sessió de 23 de juny de 1932 va proclamar que "(...) *El Sr. Rey Mora parte de unos principios y nosotros de otros completamente distintos; nosotros estimamos que la cooficialidad es igualdad de derechos y que, por lo tanto, la enmienda del Sr. Rey Mora obliga de una manera terminante, y que en cuanto un castellano litigue en castellano, puede preceptivamente, apoyándose en los artículos del Estatuto, imponer al catalán que hable en castellano. Nosotros, por el contrario, entendemos que ésta es una cuestión de corrección, de delicadeza, de cordialidad, y que no podrá producirse entre personas educadas, porque el catalán cuando hable con un castellano lo hará en castellano, pero que esto no puede ser obligatorio*". Vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* nº 188, de 23 de juny de 1932, p. 6400. Val a dir que moltes de les tesis que varen pronunciar-se en aquell moment històric, en motiu de la tramitació de l'article 2 de l'Estatut català de la II República, pel que fa referència a la definició del model lingüístic en l'àmbit judicial, encara actualment centren debats doctrinals.

garantirà el dret dels ciutadans de llengua materna castellana a servir-se'n personalment davant els tribunals de justícia i davant els òrgans de l'administració. Així mateix, els ciutadans de llengua materna catalana tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes oficials de la República a Catalunya".

L'article 2 de l'Estatut català republicà de 1932 va preveure, expressament, el dret d'opció lingüística dels ciutadans en la seva relació amb l'Administració de Justícia. Va establir que dins el territori català, *"els ciutadans, qualsevol que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin en les seves relacions amb els Tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tan de la Generalitat com de la República"*, si bé afegia que *"a tot escrit o document judicial que es presenti davant dels Tribunals de Justícia, redactat en llengua catalana, haurà d'adjuntar-se la seva corresponent traducció castellana, si així ho sol·licita alguna de les parts"*⁶⁵⁰.

Per tant, el model lingüístic en l'àmbit judicial esbossat per l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 va acabar projectant-se sobre un doble fonament estructural bàsic: primerament, va cimentar-se sobre el dret d'opció lingüística dels ciutadans en la seva relació amb els Tribunals; segonament, va establir-se que, quan alguna de les parts així ho sol·licités, qualsevol escrit o document judicial redactat en català que es presentés davant els Tribunals de Justícia, calia que anés acompanyat de la corresponent traducció al castellà.

Amb l'objectiu de tutelar aquest dret d'opció lingüística, l'article 12 del mateix Estatut va ordenar el requisit de coneixement de la llengua catalana per cobrir determinades places judicials al territori de Catalunya, particularment aquelles convocades per concurs de la Generalitat. El mateix precepte garantiria el requisit d'aptitud lingüística de fiscals i registradors que fossin designats per Catalunya⁶⁵¹.

⁶⁵⁰ Article 2 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932:

"L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya. Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà.

Tota disposició o resolució oficial dictada dins de Catalunya, haurà d'ésser publicada en els dos idiomes. La notificació es farà també en la mateixa forma, cas de sol·licitar-ho part interessada.

Dins del territori català, els ciutadans, qualsevol que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin en les seves relacions amb els Tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tan de la Generalitat com de la República.

A tot escrit o document judicial que es presenti davant dels Tribunals de Justícia, redactat en llengua catalana, haurà d'adjuntar-se la seva corresponent traducció castellana, si així ho sol·licita alguna de les parts.

Els documents públics autoritzats pels fedataris a Catalunya, podran redactar-se indistintament en castellà o en català i obligadament en una o altra llengua a petició de part interessada. En tots els casos, els respectius fedataris públics expediran en castellà les còpies que hagin de tenir efecte fora del territori català".

⁶⁵¹ En aquest sentit, cal recordar que la Generalitat republicana, d'acord amb el que disposava l'article 12 de l'Estatut, tenia assumides àmplies competències en matèria d'administració de justícia. Així, la

Dit això, cal recordar que l'article 3 de l'EAC de 1979, a diferència del seu precedent històric de 1932, no conté cap menció expressa als usos lingüístics a l'Administració de Justícia. Les propostes que varen formular-se en aquest sentit no varen prosperar.

Ja en els propis inicis de la tramitació del que havia de ser l'article 3 de l'avantprojecte d'Estatut, foren diverses les formacions polítiques que varen proposar que el precepte contemplés, expressament, el dret dels ciutadans d'elegir la llengua catalana o castellana en les seves relacions amb els tribunals de justícia a Catalunya. Entre aquestes propostes a la dicció de l'article 3 de l'avantprojecte d'Estatut destaquen les d'UCD-UCC⁶⁵² o Unió Democràtica⁶⁵³ que, literalment, venen a ser una reproducció de les previsions de l'Estatut de 1932.

Aquestes, entre d'altres iniciatives⁶⁵⁴, permeten il·lustrar l'interès que varen mostrar certs sectors de l'arc parlamentari per tutelar expressament, en seu estatutària, el dret dels ciutadans d'elegir la llengua oficial que preferissin a l'àmbit judicial a Catalunya, adoptant com a model el motlle republicà. Aquesta tendència no va acabar quallant.

Generalitat era competent per organitzar “l'administració de Justícia en totes les jurisdiccions, excepte en la militar i de l'Armada, conforme als preceptes de la Constitució i a les lleis processals i orgàniques de l'Estat”. Aquest article garantia la competència de la Generalitat en matèries tals com el nomenament de jutges i magistrats amb jurisdicció a Catalunya (mitjançant un concurs entre els compresos a l'escalafó general de l'Estat); el nomenament dels magistrats del Tribunal de Cassació de Catalunya; la designació dels funcionaris de la justícia municipal; o, a tall d'exemple, el nomenament de secretaris judicials i personal auxiliar de l'administració de justícia. L'article 12 consignava *expressis verbis* que “en tots els concursos que convoqui la Generalitat, serà condició precisa el coneixement de la llengua i el dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge”. El mateix precepte garantia, *in fine*, que “els fiscals i registradors designats per a Catalunya, deuran conèixer la llengua i el dret catalans”, sens perjudici que l'organització i funcionament del Ministeri Fiscal així com el nomenament de registradors de la propietat fos competència estatal, en els termes contemplats a la mateixa disposició estatutària. Vid. article 12 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932, transcrit a nota a peu de pàgina supra.

⁶⁵² Vid. SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 200-201.

⁶⁵³ UDC va presentar diferents alternatives o propostes de redacció de la versió de l'article estatutari regulador de la matèria lingüística. Vid. “*Qüestions normatives bàsiques per a la redacció de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia*” proposades per UDC, a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum II, p. 217 (tercera de les alternatives).

⁶⁵⁴ Vid., per totes, esmena del senador Sr. Xirinacs presentada a l'avantprojecte d'Estatut, a SOBREQÜÉS, Jaume i RIERA, Sebastià; “L'Estatut d'Autonomia de Catalunya 1979”, obra cit. nota supra, volum III, p. 549-559 i 563. L'article 8 de l'esmena, que ordenava la qüestió lingüística, proposava, entre d'altres previsions, la següent dicció “ (...)L'Estatut interior de Catalunya garantirà el dret dels ciutadans de llengua materna castellana a servir-se'n personalment davant dels tribunals de justícia i davant els òrgans de l'administració. La Generalitat farà els possibles per tal de garantir semblantment aquest dret a aquells ciutadans d'altres llengües. Així mateix, els ciutadans de llengua materna catalana tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes de l'Estat espanyol a Catalunya”.

L'article 3 de l'EAC de 1979 adoptaria una dicció novedosa, que diferiria al legislador ordinari l'ordenació de les concretes facultats lingüístiques dels ciutadans en la seva relació amb els òrgans jurisdiccionals.

I aquesta concreció legislativa va vehicular-se, primerament, a través de la LNL de 1983, que ordenaria el règim lingüístic en l'àmbit judicial a l'article 9 i a la Disposició addicional. Aquestes previsions de la LNL constitueixen, pel que fa referència a la normativa autonòmica catalana, l'antecedent jurídic de l'actual regulació.

L'article 9 de la LNL⁶⁵⁵ va garantir les següents dues previsions, que més tard serien plenament assumides per l'article 13 de la LPL: primerament, el dret dels ciutadans, en la seva relació amb l'Administració de Justícia, d'emprar qualsevol de les llengües oficials, sense que se'ls pogués exigir traducció; segonament, la plena validesa i eficàcia, pel que fa a la llengua, dels documents presentats en català i de les actuacions judicials fetes en llengua catalana a Catalunya⁶⁵⁶.

⁶⁵⁵ Article 9 de la Llei 7/1983 de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya: "1. En l'àmbit territorial de Catalunya els ciutadans poden utilitzar en les relacions amb l'Administració de Justícia la llengua oficial que escolliran, i no se'ls pot exigir cap mena de traducció. 2. Pel que fa a la llengua, els escrits i els documents presentats en català davant els tribunals i els jutjats radicats a Catalunya, així com les actuacions judicials fetes en català a Catalunya, són plenament vàlids i eficaços".

⁶⁵⁶ El Consell Consultiu de la Generalitat va tenir ocasió de pronunciar-se sobre la dicció d'aquest article al Dictamen n° 35 de 21 de desembre de 1982 sobre la Proposició de Llei de Normalització Lingüística a Catalunya, dictaminada per la Comissió de Política Cultural del Parlament. En el Fonament IX del Dictamen, i referint-se a l'article 10 de la Proposició de llei, va advertir que "el text del segon paràgraf de l'article 10 conté dues declaracions que cal examinar per separat. La primera estableix que 'els escrits i els documents presentats en català davant els tribunals i els jutjats radicats a Catalunya són plenament vàlids i eficaços'. Respecte a aquest text cal dir que evidentment a Catalunya, pel fet de la doble oficialitat, hi ha el dret a utilitzar per escrit el català amb caràcter oficial i, per tant, també davant els jutjats. Però aquest dret no comporta la qualificació de validesa i eficàcia dels documents expressats. Reproduïm aquí les argumentacions anteriors si bé referint-les no a les manifestacions de voluntat de l'Administració, sinó a les dels particulars. L'adequació d'aquestes a l'ordenament jurídic (validesa) i la seva capacitat de produir efectes (eficàcia) no depenen de la llengua oficial emprada. En aquest sentit, el text analitzat seria inconstitucional pel fet d'incidir en matèries –dret substantiu, dret processal, etc- en algunes de les quals la Generalitat no té competència, a part d'establir una presumpció iuris et de iure contrària al mateix principi de l'actuació jurisdiccional. La segona declaració estableix que 'són vàlides totes les actuacions judicials fetes en llengua catalana a Catalunya'. (...) la validesa de les actuacions d'un poder públic a Catalunya –en aquest cas, el judicial- no depèn de la llengua oficial emprada –ja que, en virtut de la doble oficialitat declarada per l'Estatut, es pot emprar tant el català com el castellà– sinó de l'adequació a l'ordenament jurídic. En aquest cas i per les raons dites al paràgraf anterior, la declaració tal com està formulada és inconstitucional. No ho seria, en canvi, si hi diguéssim que les actuacions judicials a Catalunya produiran els seus efectes sigui quina sigui la llengua que s'hi utilitzi. Això no suposaria intromissió ni en l'esfera de competència del poder judicial ni en les lleis de procediment, puix que no prescriu l'ús concret ni exclusiu de cap dels dos idiomes sinó que simplement es limita a reafirmar el principi de doble oficialitat establert sense excepcions –i amb caràcter de territorialitat- per l'Estatut".

La Disposició addicional de la LNL⁶⁵⁷ va preveure l'obligació de la Generalitat de promoure, d'acord amb els òrgans competents, la normalització de l'ús del català a l'Administració de Justícia, entre d'altres àmbits. La mateixa disposició afegiria que, pel que fa a l'Administració de Justícia, també calia promoure l'establiment de les normes adequades en matèria lingüística en els processos que es resollessin fora de Catalunya.

Partint d'aquests antecedents normatius, cal estudiar el contingut de l'article 13 de la LPL, precepte que, tal com s'ha avançat, esbossa els eixos estructurals de l'ordenació lingüística de l'àmbit judicial a Catalunya. El dret d'optar per l'ús indistint de la llengua oficial que hom vulgui en la relació amb els Jutjats i Tribunals es consolida com una de les previsions claus d'aquest article 13 de la llei⁶⁵⁸.

Els dos primers paràgrafs del precepte contempnen dues projeccions concretes del dret dels ciutadans d'elegir l'ús d'una o altra llengua oficial. En primer lloc, l'article 13.1 de la LPL disposa que són vàlides les actuacions judicials, tant les orals com les escrites, fetes en qualsevol de les dues llengües oficials, sense necessitat de traducció. En segon lloc, l'article 13.2 de la LPL contempla que tothom té dret a relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de Justícia en la llengua oficial que esculli i té dret a ésser atès, sense que se li pugui exigir cap mena de traducció.

Pel que fa referència a la primera de les previsions, no fou objecte de cap modificació al llarg de la tramitació parlamentària de la norma. La dicció finalment aprovada coincideix, literalment, amb dictat que ja figurava a la versió d'article 13.1 de la Proposició de llei. En efecte, aquest paràgraf de l'article 13 de la Proposició ja contemplava que *“són vàlides les actuacions judicials, tant les orals com les escrites, fetes en qualsevol de les dues llengües oficials, sense necessitat de traducció”*⁶⁵⁹. De fet,

⁶⁵⁷ Disposició Addicional de la Llei 7/1983 de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya: *“La Generalitat ha de promoure, d'acord amb els òrgans competents, la normalització de l'ús del català en l'Administració de Justícia, en els registres, en les empreses públiques i en qualsevol altre àmbit administratiu no dependent de la Generalitat. Pel que fa a l'Administració de Justícia, s'ha de promoure així mateix l'establiment de les normes adequades en matèria lingüística en els processos que es resolten fora de Catalunya”*.

⁶⁵⁸ Article 13 de la Llei 1/1998 de 7 de gener, de política lingüística (D.O.G.C. n° 2553 de 9 de gener de 1998, p. 291): *“1. Són vàlides les actuacions judicials, tant les orals com les escrites, fetes en qualsevol de les dues llengües oficials, sense necessitat de traducció. 2. Tothom té dret a relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de justícia en la llengua oficial que esculli i a ésser atès, i no se li pot exigir cap mena de traducció. 3. Tothom qui ho sol·liciti ha de rebre en la llengua oficial demanada les testimoniances de les sentències i els actes resolutoris que l'afecten, sense retards per raó de llengua. 4. El que disposen els apartats 1, 2 i 3 és aplicable també als tribunals eclesiàstics i als arbitrals. 5. En la provisió de places del personal al servei de l'Administració de justícia dependent de la Generalitat s'ha d'aplicar el que disposa l'article 11, d'acord amb la normativa específica corresponent, en els termes que siguin establerts per reglament”*.

⁶⁵⁹ Vid. article 13.1 de la proposició de llei sobre la renovació del marc legal de la llengua a Catalunya, a B.O.P.C. n° 208 de 9 d'octubre de 1997, p. 15849.

ni tan sols fou objecte d'esmenes, el que il·lustra l'abast del consens de l'arc parlamentari en aquest tema.

Aquest no és el cas de la previsió de l'article 13.2 de la llei, que fou objecte debats parlamentaris. La versió de la proposició de llei sobre la renovació del marc legal de la llengua a Catalunya deia “*tothom pot relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de Justícia en la llengua oficial que esculli i ha d'ésser-hi atès, i no se li pot exigir cap mena de traducció*”⁶⁶⁰. Per tant, aquesta primera versió consignava expressament no només el dret d'ús sinó també el dret a ser atès en la llengua que hom esculli. Altrament dit, a part del dret d'ús de qualsevol de les llengües oficials, consignava el que la doctrina ha qualificat com a vessant passiu del dret o dret a ser correspost en la llengua volguda⁶⁶¹. La precisió del pronom “*ésser-hi atès*” il·lustra aquesta opció inicial del legislador autonòmic.

Ara bé, a la versió de l'apartat 2n del precepte que figura a la proposició de llei sobre els usos lingüístics a Catalunya, publicada un mes més tard de la primera versió, ja va eliminar-se el pronom febre “hi”. Aquesta versió deia, “*tothom pot relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de justícia, en la llengua oficial que esculli i ha d'ésser atès, i no se li pot exigir cap mena de traducció*”⁶⁶². Varen presentar-se dues esmenes a aquest apartat 2n del precepte, una formulada pel Grup Parlamentari Popular⁶⁶³ i una segona, d'addició, formulada per Esquerra Republicana de Catalunya⁶⁶⁴. Aquesta darrera esmena proposava que la llei establís el dret a ésser atès “*en la mateixa llengua*” oficial emprada pel ciutadà.

Aquesta precisió va erigir-se com eix de controvèrsies en seu parlamentària. Atenent a una interpretació autèntica de la norma, hom ha de concloure que el legislador autonòmic, finalment, va optar per no consagrar de forma expressa i amb caràcter general, aquest dret a la llei, dret que tampoc es troba garantit expressament ni a la

⁶⁶⁰ Vid. article 13.2 de la proposició de llei, a B.O.P.C. n° 208 de 9 d'octubre de 1997, p. 15849.

⁶⁶¹ Vid. POU PUJOLRÀS, Agustí; “*L'administració pública*”, a VERNET LLOBET, Jaume (coord.); “Dret lingüístic”, cit. nota supra, p. 182.

⁶⁶² Vid. B.O.P.C. n° 228 bis, de 26 de novembre de 1997, p. 16966.

⁶⁶³ L'esmena n° 47 presentada pel Grup Parlamentari Popular proposava la següent dicció: “*2.Tothom pot relacionar-se, oralment i per escrit, amb l'Administració de justícia en la llengua oficial que esculli i ha d'ésser-hi atès, i no se li pot exigir cap mena de traducció*”. Vid. B.O.P.C. n° 228 bis de 26 de novembre de 1997, p. 16978.

⁶⁶⁴ L'esmena d'addició n° 48 presentada pel Grup Parlamentari d'Esquerra Republicana de Catalunya proposava afegir la següent previsió: “*(...) ha d'ésser-hi atès en la mateixa llengua, i no se li pot exigir cap mena de traducció. L'administració de la justícia disposarà del personal adequat per a dur a terme les traduccions pertinents en els casos que sigui necessari, sense que aquesta circumstància comporti per al ciutadà perjudici de cap mena*”. Vid. B.O.P.C. n° 228 bis de 26 de novembre de 1997, p. 16978.

LOPJ ni a la LEC. Aquestes normes només contempen el dret d'opció lingüística en la seva vessant activa, és a dir, el dret de triar la llengua que es vol fer servir en l'àmbit judicial, però no el dret a ser correspost en aquesta mateixa llengua emprada del justiciable. D'aquí que hom afirmi que, en l'àmbit judicial, aquest dret només es troba parcialment satisfet⁶⁶⁵.

Tanmateix, aquest precisió ha de valorar-se tenint en compte que tan la LPL com la LOPJ i la LEC, contempen determinades situacions en les que el ciutadà té el dret a ser correspost per l'Administració de Justícia en la llengua oficial emprada en dirigir-se a ella. Aquestes situacions són dues: primerament, el dret que les actuacions judicials se substanciïn en castellà si una part s'oposa que es faci en català per desconeixement que provoqui indefensió, en els termes que ja s'han estudiat; segonament, el dret a rebre les testimoniances de les sentències i els actes resolutoris en la llengua oficial que es demani garantit a l'article 13.3 de la LPL⁶⁶⁶.

El Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya va tenir ocasió d'interpretar el contingut d'aquestes previsions al seu Dictamen nº 203 de 18 de desembre de 1997⁶⁶⁷. Va assenyalar que les previsions dels tres primers paràgrafs de l'article 13 de la LPL estudiats eren *“una conseqüència immediata de l'aplicació del principi de cooficialitat lingüística dels òrgans de l'Administració de Justícia radicats en el territori de Catalunya, ja que és clar que el règim de cooficialitat lingüística es tradueix entre altres coses en el dret a l'ús indistint de les llengües oficials en les relacions dels ciutadans amb l'Administració de Justícia i sense necessitat d'acompanyar traducció, com també en el dret a l'ús exclusiu d'una llengua oficial com a conseqüència del dret d'elecció d'aquesta”*.

El Consell Consultiu dedicaria una menció especial a l'incís relatiu al *dret a ésser atès* de l'article 13.2 de la llei. Pel que fa referència a aquesta precisió, va advertir que *“implica el dret del ciutadà a ésser atès per l'Administració de Justícia qualsevol que sigui la llengua oficial emprada per aquell”*, i afegiria que *“d'acord amb això correspondrà a les administracions estatal i autonòmica, en l'àmbit de les respectives*

⁶⁶⁵ Vid. POU PUJOLRAS, Agustí; *“L'administració pública”*, a VERNET LLOBET, Jaume (coord.) *“Dret lingüístic”*, p. 182

⁶⁶⁶ La gènesi d'aquesta previsió es troba a l'article 13.3 de la Proposició de llei sobre la renovació del marc legal de la llengua a Catalunya (vid. B.O.P.C. nº 208 de 9 d'octubre de 1997, p. 15849). Aquest precepte deia: *“... 3. Tothom qui ho sol·liciti ha de rebre en la llengua oficial demanada les testimoniances de les sentències i els actes resolutoris que l'afecten, sense retards per raó de llengua...”*. Aquesta dicció seria mantinguda a la versió de l'article 13.3 de la Proposició de llei sobre els usos lingüístics a Catalunya (B.O.P.C. nº 225 de 21 de novembre de 1997), sense que s'hi presentessin esmenes.

⁶⁶⁷ Vid. B.O.P.C. nº 240 de 22 de desembre de 1997.

competències, establir els medis concrets per garantir les exigències derivades de la cooficialitat; és a dir, per posar en pràctica la regulació legal de la cooficialitat”.

Pel que fa referència a l'esmena nº 48 presentada per Esquerra Republicana que proposava l'addició a l'apartat 2n de l'article 13 de l'expressió ser atès “*en la mateixa llengua*”, el Consell Consultiu recordaria que “*una de les conseqüències del principi de cooficialitat és el dret que té el ciutadà a dirigir-se als poders públics localitzats en el territori autònic en la llengua oficial que esculli i, al propi temps, el deure que tenen aquests poders públics d'adaptar-se a la situació de bilingüisme*”. Ara bé, advertiria que “*no obstant això, l'exigència que afegeix aquesta esmena s'ha de matisar a la llum de la doctrina del Tribunal Constitucional*”, segons la qual una interpretació sistemàtica del bloc de la constitucionalitat porta, per una part, a valorar el coneixement de la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma com un mèrit per la provisió de vacants i, per altra part, el deure de coneixement d'aquesta llengua es predica “*a la Administración autonómica en su conjunto, no individualmente a cada uno de sus funcionarios, como modo de garantizar el derecho a usarla por parte de los ciudadanos de la respectiva Comunidad*” (SSTC 76/1983 de 5 d'agost, F.J. 42; 82/1986 de 26 de juny, F.J.8; 214/1989 de 21 de desembre, F.J. 14). Des d'aquesta perspectiva, el Consell Consultiu conclou que “*pertoca, doncs, a la Generalitat de Catalunya, en el marc de les seves competències, concretar gradualment i d'acord amb els criteris organitzatius l'adopció de les mesures tendents a la progressiva normalització de l'ús de la llengua catalana en els òrgans judicials radicats en territori autònic*”.

Assumint aquest compromís, la Generalitat de Catalunya, en el marc de les seves competències, ha formulat i implementat una veritable política lingüística⁶⁶⁸ amb

⁶⁶⁸ La ‘política lingüística’ pot definir-se com “*el conjunt de mesures que els poders públics poden prendre per tal d'intervenir en les comunicacions lingüístiques de la societat*”. Vid. BASTARDAS BOADA, Albert; “*Persistència i canvi en el comportament lingüístic: la planificació sociolingüística*”, a “*III Jornades de sociolingüística. Normalització i planificació lingüístiques*”, Ajuntament d'Alcoi, 1994, p. 14-18. L'estudi constata que el terme ‘planificació lingüística’ admet una doble significació: “*D'una banda podem voler referir-nos simplement al procés de construcció i vehiculació d'una varietat dialectal estàndard per a la comunicació pública que ara hem detallat, però d'altra banda, podem voler significar més àmpliament el conjunt d'accions encaminades a la producció planejada de qualsevol tipus de canvi en els comportaments lingüístics, tant públics com particulars, fenomen que potser podríem designar més apropiadament com planificació o intervenció sociolingüística. Aquest concepte inclouria aleshores (...) el que la sociolingüística catalana ha vingut anomenant extensió de l'ús (i òbviament de la competència) (...) La planificació o intervenció sociolingüística hauria de comprendre també tan les accions procedents del poder polític com les dutes a terme per moviments socials organitzats que cerquen el canvi dels comportaments i les idees lingüístiques*”. Cal recordar que el concepte ‘planificació lingüística’ ha estat objecte de certs debats doctrinals, adoptant diversos significats depenent de les perspectives i metodologies predominants pròpies de cada disciplina. De fet, es tracta d'un terme pluridisciplinar que ha adoptat continguts heterogenis. Vid., per tots, AZURMENDI, María José; “*Psicología social y planificación lingüística*” a “*Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística*”, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. En aquest sentit, esdevé convenient advertir que el contingut de la categoria conceptual ‘planificació lingüística’ ha estat identificat amb d'altres conceptes similars tals com ‘normalització lingüística’, ‘política lingüística’,

l'objectiu de normalitzar, progressivament, l'ús de la llengua catalana a l'Administració de Justícia a Catalunya. Les iniciatives parlamentàries i governamentals tendents a la consecució d'aquest objectiu no han estat escasses.

El Parlament de Catalunya s'ha posicionat en diverses ocasions obertament crític a la situació de la deficient normalització lingüística en l'àmbit judicial. En aquest context, i en el marc de les funcions d'impuls de l'acció política i de govern, ha adoptat iniciatives tals com la Moció 13/IV de 27 de novembre de 1992, sobre la normalització lingüística en l'àmbit judicial⁶⁶⁹; la Moció 12/V, de 9 de maig de 1996, sobre la normalització lingüística en l'àmbit del dret i de la justícia⁶⁷⁰ o, per totes, i a tall d'exemple, la Moció

'aménagement linguistique' o 'recuperació lingüística', si bé es tracta de nocions diferenciades que no poden identificar-se, malgrat compartir notes característiques comunes.

⁶⁶⁹ En virtut de la Moció 13/IV del Parlament de Catalunya sobre la normalització lingüística en l'àmbit judicial a Catalunya, el Ple del Parlament va instar al Govern a adoptar les següents cinc mesures: primerament, a continuar provent les accions necessàries per a garantir l'efectiva normalització lingüística en l'Administració de Justícia; segonament, a arbitrar els mitjans suficients per a fer un seguiment acurat del procés de normalització lingüística en l'àmbit judicial i fer-ne públics, periòdicament els resultats; en tercer lloc, a prendre les mesures necessàries davant els organismes competents per tal que els funcionaris de l'Administració de Justícia s'ajustin, en l'exercici de llurs funcions, al compliment de la normativa pel que fa als drets lingüístics dels ciutadans de Catalunya; en quart lloc, a seguir el Pla pilot experimental d'assessorament lingüístic iniciat en diversos òrgans judicials de Catalunya i, en paraules de la Moció "*exercir si escau les accions legals que corresponguin per a defensar les competències de la Generalitat en aquesta matèria*"; finalment, l'instava a continuar promovent i incentivant mesures per a reforçar l'eficàcia en l'ús de la llengua catalana en l'Administració de Justícia, bo i reconeixent l'esforç de molts professionals per l'efectiva normalització lingüística. Per una ampliació sobre la tramitació parlamentària de la Moció, vid.:

- Moció subsegüent a la interpel·lació al Consell Executiu sobre la normalització lingüística en l'àmbit judicial a Catalunya presentada pel grup parlamentari d'ERC, n° de registre d'entrada 5729. Admissió a tràmit: B.O.P.C. n° 56 de 20 de novembre de 1992.
- Publicació del text presentat: B.O.P.C. n° 56 de 24 de novembre de 1992.
- Esmenes presentades: B.O.P.C. n° 58 d'1 de desembre de 1992.
- Debat i aprovació: Sessió Plenària n° 19, 2ª reunió, tinguda el 27 de novembre de 1992 (D.S.P.C.-P., 34).
- Publicació del text aprovat: B.O.P.C. n° 60 de 7 de desembre de 1992.
- Comissió encarregada del control del compliment: Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana; acord de 15 de desembre de 1992, publicat el 21 de desembre de 1992 (B.O.P.C. n° 65).

⁶⁷⁰ Vid. B.O.P.C. n° 44 de 17 d'abril de 1996. Aquesta Moció subsegüent a la interpel·lació al Consell Executiu sobre la normalització lingüística en l'àmbit del dret i de la justícia (Tram. 302-00013/05) fou presentada pel grup parlamentari d'ERC. Instava al Govern a adoptar dotze mesures: promoure les accions necessàries per garantir l'efectiva normalització lingüística en l'àmbit de la justícia i el dret, d'acord amb la normativa, destinant les dotacions pressupostàries adients; impulsar la modificació del marc legal perquè afavorís l'ús del català en l'Administració de Justícia, "*promovent la modificació de l'actual Llei de Normalització Lingüística en aquest àmbit, com també de la Llei Orgànica del Poder Judicial*"; accelerar el programa d'informatització de les oficines judicials per tal que disposin de programes informàtics i de processament de textos en català; potenciar la programació de cursos de català adreçats a jutges, secretaris, fiscals i personal administratiu de l'Administració de Justícia; promoure les modificacions legislatives i reglamentàries necessàries per tal de garantir el que la moció designava com "*un mínim d'estabilitat de les plantilles, en cap cas inferior als tres anys de permanència en el mateix lloc de treball*"; potenciar el programa de beques i subvencions adreçades als universitaris llicenciats en dret de Catalunya; completar la generalització de l'ús del català en la documentació i actes de comunicació orals i escrits, tant els d'àmbit general i públic, com les comunicacions, oficis, informes i

38/VI de 26 d'octubre de 2000, sobre política lingüística en l'àmbit del dret i de la justícia⁶⁷¹. En totes elles, la cambra ha condemnat la situació de precarització de la

altres documents judicials; promoure els acords necessaris amb el CGPJ per tal que dins del programa d'estudis del que havia de ser la futura Escola Judicial ubicada a Catalunya s'incloués un curs obligatori de llengua i dret civil català, instant-se que *“la superació del qual haurà de tenir caràcter de requisit imprescindible per poder optar a una plaça de jutge a Catalunya”*; donar continuïtat al Programa de Normalització Lingüística i intensificar el desplegament de la xarxa de dinamitzadors-assessors lingüístics als jutjats; adoptar mesures *“per tal que els requisits d'accés funcional i interí de domini del català oral i escrit exigint a la resta d'administracions públiques catalanes s'estenguí a l'administració de justícia en el termini de temps més breu possible i, transitòriament, mentre això no sigui possible, promoure l'adopció dels acords necessaris per part del CGPJ per tal que el coneixement a tot nivell del català sigui considerat un mèrit preferent sense límit de puntuació per a accedir a qualsevol plaça judicial a Catalunya”*; adoptar les mesures necessàries per tal que els funcionaris de l'Administració s'adeqüin, en l'exercici de les seves funcions, al compliment de la normativa pel que fa als drets lingüístics dels ciutadans de Catalunya, adoptant fins i tot mesures de caràcter disciplinari; promoure l'edició, difusió i distribució de textos legals i diccionaris jurídics, així com d'obres divulgatives i llibres de text que permetin incrementar la formació en llengua catalana i en llenguatge jurídic als professionals del dret, personal docent de ciències jurídiques i estudiants; impulsar acords per tal que les oposicions i els concursos notariais i registrals siguin competència de la Generalitat, territorialitzant els processos de selecció i, en conseqüència, aplicant-hi l'exigència de coneixements de català; finalment, adoptar mesures per tal que en tots els edificis judicials de Catalunya s'informi dels drets lingüístics dels ciutadans derivats de l'estatut jhurídic del català en tant que llengua oficial i pròpia de Catalunya. Vid. B.O.P.C. n.º 44 de 30 d'abril.

Cal recordar que l'interpel·lació que va donar lloc a aquesta moció fou presentada pel grup parlamentari d'ERC. Vid. D.S.P.C. n.º 10 de 17 d'abril de 1996, p. 421. En aquesta sessió parlamentària, el diputat d'ERC Sr. Ridaó Martín va advertir que *“per diferents motius, que tots coneixem perfectament, en l'àmbit del dret i de la justícia no s'han assolit, òbviament, els nivells de catalanització suficients per tal de garantir els drets lingüístics dels ciutadans en les seves relacions jurídiques privades, però també com a usuaris de l'Administració de Justícia. Existeix un desig que tots coneixem també, expressat sociològicament i en moltes enquestes, estudis, opinions expressades en aquest sentit i en aquest àmbit. Però, per bé que l'efectivitat i l'eficàcia d'aquest desig de canvi lingüístic preconitzat –com deia fins ara– constitueix, constituïa un fet que afegiria cert prestigi i, per tant, també major confiança als ciutadans en el que són els estaments judicials, no cal oblidar, però, un fet que ens sembla més important, com és que el conjunt dels catalans, el conjunt dels usuaris de la justícia tenen, tenim un dret i una llengua pròpia, i per tant aquesta qüestió hauria de portar inexorablement que jutges, notaris, el conjunt d'operadors jurídics utilitzessin el català normalment, sens perjudici, òbviament, de l'oficialitat del castellà. Per tant, jo no voldria (...) que s'entengués que el nostre Grup amb aquesta interpel·lació entén o pensa que no s'ha fet res per avançar en aquest camí, i per tant sabem les dificultats existents, i dificultats que són de tot ordre (...) Dificultats i obstacles que són externs, de caràcter legal: el mateix concepte idiomàtic discriminatori inherent a l'article 231 de la Llei orgànica del Poder Judicial, que reconeix el dret dels jutges, fiscals, magistrats, funcionaris a utilitzar el castellà sempre que cap de les parts invoqui o al·legui indefensió. Amb això entenem –i penso que en això convenim tots plegats– que es vulnera de manera més que flagrant el principi d'igualtat i el sistema de doble oficialitat vigent a Catalunya. I no m'hi estendré. Dificultats i obstacles de tipus o de caràcter intern: la mateixa inèrcia del funcionament de l'Administració de Justícia, organització tradicional, atàvica, encarcerada; la mateixa intensa mobilitat del personal de la justícia; la insuficiència –i això és molt important– de desplegament reglamentari de la valoració –hauríem de parlar aquí d'exigència o requisit del coneixement del català als funcionaris–, la nul·la consecució de processos selectius i de provisió específics per a Catalunya de jutges, secretaris, etcètera, i fins i tot el grau de desconeixement de la llengua que tenen molts dels operadors jurídics (...) D'aquí, per tant, que la primera constatació és que cal que el Govern i l'Administració de Justícia incrementin substancialment aquestes mesures preses per tal que la normalització lingüística en aquests àmbits sigui efectiva i per tal de garantir els drets lingüístics dels ciutadans...”*

⁶⁷¹ La Moció 38/VI de 26 d'octubre de 2000, sobre política lingüística en l'àmbit del dret i de la justícia fou aprovada en el Ple del Parlament de Catalunya a la sessió n.º 23.2 de 26 d'octubre de 2000 (B.O.P.C. n.º 111, p. 15; vid. també D.S.P.C.-P. 31). En aquesta Moció, el Parlament de Catalunya va instar al Govern de la Generalitat a l'adopció de certes mesures particularment interessants. Primerament va instar-lo que presentés en un termini de dos mesos, d'acord amb la Resolució del Parlament 469/V,

llengua catalana en aquest àmbit i ha instat al Consell Executiu a adoptar aquelles mesures i destinar aquells recursos necessaris per corregir aquesta mancança, percebuda com un veritable problema⁶⁷².

relativa a les propostes de modificació de les normes estatals que impedeixen arribar a la plena normalització de la llengua catalana, un nou projecte de Resolució pel qual s'acordés de presentar a la Mesa del Congrés dels Diputats una proposició de llei orgànica de reforma de la Llei Orgànica 6/1985 d'1 de juliol, del Poder Judicial. Aquesta iniciativa havia de perseguir la consecució de quatre objectius bàsics, expressament enumerats a la Moció: “a) *Suprimir el caràcter nacional dels cossos al servei de l'Administració de Justícia* b) *Incloure la possibilitat de crear cossos autonòmics* c) *Introduir el coneixement del català com a requisit en els concursos i les convocatòries de proves selectives per a la provisió de places a Catalunya dels cossos esmentats* d) *Reformar els articles 231 i 341 de la llei orgànica per a garantir tant la cooficialitat de les llengües pròpies de les comunitats que en disposin com el dret lingüístic de les ciutadanes i els ciutadans a ésser atesos en la llengua que escullin durant la tramitació d'un procediment judicial i evitar el retrocés que comporta la possibilitat que els jutges demanin d'ofici les traduccions al castellà, i també perquè el coneixement del català sigui un requisit en els concursos de trasllat per a proveir places de jutge i de magistrat a Catalunya*”. Segonament, la Moció instava al Govern a “*sensibilitzar els ciutadans perquè exerceixin amb plena normalitat llurs drets lingüístics en l'àmbit judicial i portar a cap, en col·laboració amb els col·legis de notaris i de registradors, una campanya de receptivitat sobre les possibilitats d'ús del català en els documents notariais i els registres públics...*”. En tercer lloc, instava que es dugués a terme una coordinació dels Departaments de la Presidència, de Cultura i de Justícia de la Generalitat per assolir un acord amb els diferents sectors implicats en la normalització lingüística de l'àmbit del dret i la justícia a fi de fer efectiu el que la Moció titllava com un “*projecte global de traducció i elaboració de la legislació estatal anterior al 1998 (...) amb l'objectiu que almenys tots els operadors jurídics disposin de la versió oficial en català*”. També s'establí la conveniència que des del Govern es potenciés la programació de cursos en català destinats a jutges, fiscals, secretaris i personal administratiu de l'Administració de Justícia, de tal manera que l'oferta de formació fos adequada per assolir el nivell de capacitació exigida a les administracions públiques a Catalunya. A més, la Moció també contemplava les següents mesures: intensificar el programa de beques i subvencions destinades a llicenciats en dret de Catalunya; incrementar la dotació econòmica del Programa de normalització lingüística a fi que abans que acabés la legislatura tots els òrgans judicials catalans disposessin de dinamitzadors lingüístics; potenciar els diferents programes de suport a l'Escola Judicial de Barcelona a fi de garantir un nivell de seguiment adequat dels cursos de català i de dret civil de Catalunya; adreçar una petició a la Sala de Govern del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya a fi que iniciés el més prompte possible la normalització lingüística dels seus actes de comunicació orals i escrits, tant els d'àmbit general i públic com les comunicacions, els oficis i els informes; finalment, es requeria al Govern a fi que informés anualment al Parlament de Catalunya sobre l'aplicació i l'avaluació del Pla de normalització lingüística del Departament de Justícia i sobre la situació general de la llengua catalana en l'àmbit del dret i la justícia.

⁶⁷² A part de les Mocions indicades, el Parlament ha adoptat d'altres iniciatives en aquest sentit. Aquest és el cas, a tall d'exemple, de la Resolució 900/V del Parlament de Catalunya, sobre la incorporació de la reforma de l'article 341 de la L.O. 6/1985 en les propostes de modificació legislativa de les normatives estatals relatives a la normalització plena de la llengua catalana, adoptada en la sessió de la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana, tinguda el 15 d'abril de 1999 (vid. D.S.P.C.-C. n° 440); la Resolució 812/V del Parlament de Catalunya per la qual s'acorda de presentar a la Mesa del Congrés dels Diputats la Proposició de llei orgànica per la qual es modifica la L.O. 6/1985 del Poder Judicial, adoptada a la sessió del Ple del Parlament tinguda el 16 de desembre de 1998 (vid. D.S.P.C.-P. n° 104); la Resolució 845/V del Parlament de Catalunya, sobre la consolidació de la situació laboral dels equips de normalització lingüística dels jutjats i tribunals, adoptada en la sessió de la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana tinguda el dia 18 de febrer de 1999; la Moció 27/V del Parlament de Catalunya, sobre la política lingüística aprovada en la sessió plenària n° 17.2 tinguda el 27 de juny de 1996; la Moció 28/V del Parlament sobre la normalització lingüística aprovada a la mateixa sessió plenària n° 17.2 tinguda el 27 de juny de 1998; la Moció 43/V del Parlament sobre política lingüística aprovada a la sessió n° 25.1 tinguda el 17 de desembre de 1996 o la Moció 126/V també sobre Política Lingüística aprovada a la sessió plenària n° 64 de 29 d'octubre de 1998.

D'entre totes les mesures adoptades pel Consell Executiu de la Generalitat amb l'objectiu de promoure la normalització de la llengua catalana en aquest sector, en destaquen dues de particularment claus. S'han consolidat com a fonaments estructurals d'aquesta política lingüística governamental. La primera d'aquestes mesures és el recurs al règim dels acords i convenis de col·laboració que la Generalitat ha subscrit amb institucions i corporacions implicades en el procés de normalització del català a l'Administració de Justícia. La segona de les iniciatives que cal subratllar són els Plans de normalització lingüística projectats a l'àmbit judicial i al món del dret, en el marc dels quals s'han formulat i implementat projectes tals com el 'Pla pilot de funcionament en català de les oficines judicials', una experiència que va posar en marxa el Departament de Justícia de la Generalitat l'octubre de 2000.

La primera de les mesures que és convenient ressenyar és la concernent als acords i convenis subscrits per la Generalitat amb l'objectiu de normalitzar el català a l'Administració de Justícia. Aquest mecanisme ha permès vehicular un acció conjunta de diferents instàncies competents en aquesta matèria. Aquests acords i convenis han permès establir, a més, pautes d'orientació política, fixant, en certs casos, un marc general de col·laboració i compromisos d'actuacions concretes en una matèria subjecte a una concurrència competencial.

En aquest sentit, destaquen els diferents acords i convenis de col·laboració subscrits entre la Generalitat de Catalunya i el Consell General del Poder Judicial, amb l'objectiu de tutelar i promoure l'ús del català a l'Administració de Justícia radicada a Catalunya. En són exponents il·lustratius el Protocol de Bases per a Acords de cooperació en matèria d'Administració de Justícia celebrat entre el Consell General del Poder Judicial i la Generalitat de Catalunya el 16 d'abril de 1991⁶⁷³; l'Acord de col·laboració de 2

⁶⁷³ Aquest Protocol de Bases per a Acords de cooperació en matèria d'Administració de Justícia fou subscrit el 16 d'abril de 1991 pel President de la Generalitat de Catalunya, Sr. Jordi Pujol i pel President del Tribunal Suprem i del Consell General del Poder Judicial Sr. Pascual Sala. En aquest Protocol, s'esmentava que les competències atribuïdes al CGPJ i a la Generalitat de Catalunya en matèria d'Administració de Justícia, feien *“aconsellable la modulació de l'exercici de les responsabilitats respectives, mitjançant una fórmula de col·laboració que estableixi un sistema formal de relacions entre ambdues institucions en benefici de l'objectiu comú que persegueixen: aconseguir una justícia eficaç que garanteixi la tutela efectiva dels drets i de les llibertats dels ciutadans”*. Per consegüent, en paraules del Protocol, *“d'acord amb les competències respectives de les parts que intervenen, aquest protocol té com a objectiu regular la col·laboració entre les institucions signants en relació amb els diferents aspectes sobre els quals conflueix la seva activitat respecte a l'Administració de Justícia”*.

Entre aquests aspectes, s'esmentava, amb caràcter preeminent, el concernent als usos lingüístics a l'àmbit judicial. De fet, el Protocol proclamava que *“en primer lloc, ambdues parts són conscients de la necessitat d'atribuir plena efectivitat a la utilització a l'Administració de justícia del català, juntament amb el castellà, llengua oficial de l'Estat, en els termes que preveu l'article 231 de la Llei orgànica del Poder Judicial, com també de la necessitat d'atribuir la deguda rellevància al coneixement de l'idioma i del dret civil propis de Catalunya en la provisió de les places dels tribunals superiors de justícia i de les audiències, i en els concursos per cobrir les places judicials a Catalunya, tal com exigeix l'article 341 de la Llei orgànica del Poder Judicial en els seus dos apartats...”*.

Cal recordar que l'ordenació de l'ús de la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma en els tribunals de justícia i el coneixement del Dret civil propi de Catalunya seria objecte d'ordenació a la Clàusula Primera

d'abril de 1993 en matèria de normalització lingüística⁶⁷⁴; el Conveni de col·laboració entre ambdues institucions sobre l'acreditació del coneixement de la llengua catalana de

del Protocol, estructurada en dos epígrafs: el primer ratificava el propòsit de les parts signants d'aconseguir l'adequada efectivitat de l'ús del català a l'àmbit judicial, en els termes previstos a la LOPJ; el segon proclamava que *“El CGPJ, en col·laboració amb els esforços que la Generalitat de Catalunya està realitzant en pro de la normalització lingüística en l'àmbit de l'Administració de Justícia, manifesta el seu propòsit, en allò que correspongui a l'exercici de les competències que té atribuïdes, de remoure els obstacles que puguin dificultar l'acompliment de l'article 231 de la Llei orgànica del Poder Judicial. Al mateix temps, manifesta haver iniciat en el si de la institució els treballs adients per al desenvolupament reglamentari de l'article 341.2 de la Llei Orgànica del Poder Judicial”*.

L'epígraf cinquè de la clàusula Segona del mateix Protocol conté una altra referència expressa a la qüestió lingüística. Aquest epígraf diu: *“La Generalitat de Catalunya té voluntat de promoure, d'acord amb el Consell General del Poder Judicial, les activitats de formació i perfeccionament de jutges i magistrats que es considerin necessàries, particularment en matèries relacionades amb el dret propi de Catalunya (...) i llengua catalana”*. Entre els acords adoptats, destaca el compromís d'informació mútua i la creació d'una comissió mixta de seguiment conjunt amb l'objectiu de vehicular la cooperació entre ambdues institucions.

⁶⁷⁴ L'Acord de col·laboració de 2 d'abril de 1993, en matèria de de normalització lingüística entre el Consell General del Poder Judicial i la Generalitat de Catalunya fou subscrit per l'aleshores Conseller de Justícia Sr. Antoni Isac Aguilar i pel Sr. J.A. Xiol Ríos en representació del CGPJ. Vid. *“Normalització lingüística a l'Administració de Justícia a Catalunya”*, *Llengua i Administració*, nº 49, juny de 1993, on es publica la transcripció literal de l'acord. Varen adoptar-se compromisos particularment importants en aquesta matèria. En destaquen els cinc següents: en primer lloc, va acordar-se *“dur a terme totes les actuacions que resultin adequades per aconseguir la plena i total normalització lingüística en l'àmbit de l'Administració de Justícia a Catalunya i, per tant, que facilitin la utilització del català (...) en les demandes, instàncies, denúncies, querelles i en tota classe d'escrips processals, com també en les resolucions judicials, i també la seva utilització en el procés oral per les parts litigants, els lletrats, els testimonis i pèrits, i n'estableixin la plena validesa d'acord amb el que estableix l'article 231 de la LOPJ”*; en segon lloc, va acordar-se que el CGPJ i el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya assumien l'obligació d'impulsar, en l'àmbit de les seves respectives competències i amb les mesures necessàries que tinguessin a l'abast, la utilització dels serveis que la Generalitat de Catalunya oferia en el mateix Acord de col·laboració; en tercer lloc, la Generalitat va assumir el compromís *“d'oferir els serveis necessaris que tingui a l'abast en matèria d'assessorament en llengua catalana i planificació lingüística en l'àmbit de l'Administració de Justícia”*, oferint també *“la col·laboració d'institucions especialitzades per a tot el que faci referència a qüestions de terminologia i lèxic jurídic en català i la seva equivalència en castellà”*; així mateix, va acordar-se que per tal d'aconseguir les finalitats esmentades, la Generalitat de Catalunya procediria a l'adopció de certes mesures, enumerades expressament al document (en particular, *“a) l'elaboració, publicació i difusió d'impresos, formularis i models de tot tipus de documents processals en llengua catalana, seguint les instruccions de la Comissió Mixta de seguiment... b) l'organització periòdica de cursos gratuïts de català, col·loquial i jurídic, per al personal al servei de l'Administració de Justícia, que es faran d'acord amb el Ministeri de Justícia i amb l'acord previ dels òrgans jurisdiccionals de què depengui el personal assistent a aquests cursos en tot allò que afectin l'horari laboral*); finalment, s'establí que en alguns jutjats de Catalunya, designats de comú acord per la Sala de Govern del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i el Departament de Justícia, *“s'hi establirà un servei de planificació lingüística en llengua catalana a càrrec d'un assessor lingüístic que la Generalitat posarà a disposició del titular i del secretari de l'òrgan jurisdiccional corresponent”*. Pel que fa a aquest darrer servei, s'establí que anava encaminat a *“facilitar que tot el procediment, fins a la sentència, es pugui tramitar en català, si aquesta és l'opció lingüística legalment exercida pels interessats”*. A tal fi, s'acordava que *“els assessors lingüístics no solament actuaran com a intèrprets, habilitats d'acord amb el que estableix l'article 231.5 de la Llei orgànica del Poder Judicial, sinó que també es faran càrrec de l'impuls, la coordinació i l'execució de totes les actuacions normalitzadores que acordi la Comissió”*. Pel que fa referència a aquesta Comissió, la clàusula sisena de l'Acord n'establí la seva composició, fixant que la seva funció era fer el seguiment de l'execució dels acords subscrits i l'estudi de noves actuacions en l'àrea a què es referia l'acord.

El finançament de les activitats previstes a l'Acord era assumit per la Generalitat de Catalunya, compromís adoptat a la Clàusula setena.

25 de març de 1999⁶⁷⁵ o, per tots, l'Acord de modificació parcial de l'Annex al Protocol de Bases per a acords en matèria d'Administració de Justícia de 16 d'abril de 1991 celebrat el 28 de novembre de 2000⁶⁷⁶. Aquests acords comparteixen uns trets comuns:

⁶⁷⁵ El Conveni de col·laboració entre el CGPJ i la Generalitat de Catalunya sobre l'acreditació del coneixement de la llengua catalana de 25 de març de 1999 fou signat, d'una part, pel President de la Generalitat de Catalunya Sr. Jordi Pujol i d'altra part, pel President del Consell General del Poder Judicial Sr. Delgado Barrio. El seu objecte era el de *"determinar les titulacions acreditatives del coneixement oral i escrit de la llengua catalana amb la finalitat que preveu l'article 109 del Reglament 1/1995 de 7 de juny, de la carrera judicial, en la redacció que emana de l'Acord de 25 de febrer de 1998, del Ple del Consell General del Poder Judicial (BOE núm. 56 de 6 de març de 1998)"*. En la seva virtut, s'establia que en l'àmbit de Catalunya, els membres de la carrera judicial que volguessin al·legar com a mèrit preferent en els concursos de trasllat el coneixement oral i escrit de la llengua catalana, *"hauran d'aportar el títol expedit per la Junta Permanent de Català, nivell B, acreditatiu dels coneixements elementals de la llengua catalana orals i escrits, o titulacions superiors, expedides per la Junta Permanent de Català esmentada o per qualsevol altre centre públic o privat reconegut, que en els seus plans de formació utilitzi els programes que estableix la Direcció General de Política Lingüística i que hagin adaptat els seus nivells de competència lingüística i els seus criteris d'avaluació a aquells que estableix la Junta Permanent de Català, i als quals aquesta Junta els hagi homologat o convalidat els títols"*.

S'establia que la Generalitat col·laboraria en el finançament dels cursos i que es crearia una Comissió de Seguiment del Conveni, amb les funcions encomenades a la clàusula cinquena del propi document.

⁶⁷⁶ Aquest Acord de modificació parcial de l'Annex al Protocol de Bases per a Acords en matèria d'Administració de Justícia entre el CGPJ i la Generalitat de 16 d'abril de 1991, subscript el 28 de novembre de 2000, fou signat per la Consellera de Justícia de la Generalitat Sra. De Gispert Català i pel vocal del CGPJ Sr. Francesc de Paula Caminal Badia. A l'encapçalament de l'Acord es recordaven els motius que justificaven la modificació de l'acord de 16 d'abril de 1991. Bàsicament, entre els motius se n'esmentaren dos: primerament, va consignar-se el canvi de context en relació a principis dels anys 90, que feia necessari canviar l'orientació de l'actuació de normalització lingüística; segonament, s'al·legà la conveniència de modificar la composició de la Comissió de seguiment de l'Acord per tal de millorar la coordinació entre *"l'àmbit jurídic i el judicial"* en aquesta matèria. En paraules de l'Acord, *"Les actuacions per al foment de l'ús del català en l'àmbit judicial s'han transformat al llarg del temps, per la qual cosa és necessari modificar l'annex del Protocol de bases per a acords de cooperació en matèria d'Administració de Justícia de data 16 d'abril de 1991, en els seus apartats cinquè i sisè. Pel que fa a l'apartat cinquè, la modificació deriva del canvi d'actuació des de l'experiència pilot realitzada el 1992, que tenia com a objectiu l'assessorament a determinades oficines, al concepte de dinamització destinada a estendre l'ús del català a tot el territori. Pel que fa a l'apartat sisè, la necessitat de modificació es basa, en part, en els canvis abans esmentats i també en la necessitat d'ampliar la composició de la Comissió de seguiment per tal de millorar la coordinació entre l'àmbit jurídic i el judicial"*.

En la seva virtut, va acordar-se modificar els apartats cinquè i sisè de l'annex al Protocol de bases per a acords de cooperació en matèria d'Administració de justícia, signat a Barcelona el 2 d'abril de 1993, pel qual es va establir l'Acord de col·laboració en matèria de normalització lingüística entre el CGPJ i la Generalitat de Catalunya. Pel que fa referència a l'apartat cinquè, va establir-se que passava a quedar redactat en els següents termes: *"Es distribueixen pels jutjats de Catalunya cinc equips de dinamitzadors lingüístics agrupats per demarcacions territorials. Les funcions d'aquests dinamitzadors són les següents: assessorar els funcionaris en qüestions lingüístiques, elaborar documentació judicial, organitzar i informar sobre l'organització de cursos de català i impulsar l'ús del català, escrit i oral, en totes les oficines judicials de Catalunya"*. Pel que fa referència a l'apartat sisè, va establir-se que pel seguiment de l'execució dels acords i per a l'estudi de les noves actuacions en l'àrea a què feia referència l'Acord, es modificava la composició de la Comissió, que passava a quedar integrada per les persones identificades al document (entre d'altres, el titular del Departament de Justícia de la Generalitat; els vocals del CGPJ adscrits a Catalunya, respecte dels quals s'establí que havien d'actuar de forma col·legiada i havien d'alternar entre ells la presidència, quan correspongués, seguint l'ordre de prelatió que regeix el CGPJ; el president del TSJ de Catalunya; els presidents de les Audiències Provincials de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona; el Fiscal en cap del TSJ de Catalunya; el president del Consell dels Il·l·tres Col·legis d'Advocats de Catalunya i altres). Va acordar-se que la Comissió es reuniria trimestralment i es crearien subcomissions territorials de Barcelona Ciutat, Barcelona Comarques, Girona, Lleida i Tarragona, les quals serien integrades pels membres enumerats a l'Acord. La funció d'aquestes

d'una banda, tots parteixen de la base que cal remoure obstacles en pro de la normalització lingüística de la llengua catalana per tal de garantir plenament els drets lingüístics dels ciutadans que es relacionen amb l'Administració de Justícia; d'altra, comparteixen el compromís d'adoptar mesures concretes per tal de promoure aquest objectiu.

A part del Consell General del Poder Judicial, la Generalitat de Catalunya també ha subscrit diversos acords de col·laboració amb d'altres entitats. Aquest és el cas, a tall d'exemple, dels diversos acords de col·laboració subscrits a partir de 1998 amb els Col·legis d'Advocats⁶⁷⁷; el Conveni de col·laboració de 28 de desembre de 2000 celebrat amb el Consell dels II·ltres Col·legis d'Advocats de Catalunya⁶⁷⁸; o, entre d'altres, els diferents convenis de col·laboració subscrits amb d'altres corporacions que assumeixen un rol determinant en el procés de normalització lingüística del català a l'àmbit judicial i al món del dret⁶⁷⁹.

subcomissions, també reunides trimestralment, és la de coordinar actuacions conjuntes en l'àmbit jurídic i judicial de la demarcació corresponent i elevar-se a la Comissió de seguiment.

⁶⁷⁷ Per una ampliació, vid. els Informes anuals de Política Lingüística de la Generalitat.

A partir de l'any 1998, la Generalitat de Catalunya ha subscrit diversos acords de col·laboració amb els Col·legis d'Advocats de Catalunya. Aquest és el cas de l'acord amb el Col·legi d'Advocats de Figueres de 14 d'abril de 1999; el de Terrassa de 21 d'octubre de 1999 o els subscrits durant l'any 1998 amb els Col·legis d'Advocats de Manresa, Sabadell i Girona. En paraules de l'Informe anual de Política Lingüística corresponent a l'any 1999, "*aquests convenis han tingut per objectiu principal la catalanització de la documentació interna dels col·legis, l'oferta de cursos de català al personal o als col·legiats, l'assessorament lingüístic al col·legi i als col·legiats*". El 8 de març de 2000 es signava l'acord de col·laboració amb el Col·legi d'Advocats de Granollers i durant l'any 2001 també signaven convenis de col·laboració els Col·legis d'Advocats de Tarragona i Reus. Vid. Informe anual de Política Lingüística corresponent a l'any 2001.

⁶⁷⁸ Il·lustra aquesta afirmació, per exemple, el Conveni de col·laboració per a l'aplicació de la Llei de Política Lingüística de 28 de desembre de 2000, subscrit per la Generalitat de Catalunya i el Consell d'II·ltres Col·legis d'Advocats de Catalunya per a fomentar l'ús del català al món jurídic i judicial. En virtut d'aquest conveni, el Consell de Col·legis assumia el compromís de donar continuïtat a la seva Comissió de Normalització Lingüística (que passava a anomenar-se Comissió de Llengua Catalana) i al servei de català que en depenia. S'establien, entre d'altres, les següents mesures: establir plans i mesures per fomentar el català en l'activitat professional dels advocats; assessorar lingüísticament els col·legis i els advocats; promoure l'ensenyament del català; fer un seguiment de l'evolució de l'ús del català en l'activitat professional; i fer el manteniment de la pàgina web amb informació sobre la qüestió. Val a dir que a través de l'acció conjunta de les entitats signants i amb la participació del Consorci per a la Normalització Lingüística, va establir-se que es promouria la col·laboració amb els diferents col·legis d'advocats a fi d'impulsar l'ús i el coneixement d'aquest idioma per mitjà de formació, facilitació de models documentals, productes d'enginyeria lingüística o, entre d'altres mesures, sessions informatives.

⁶⁷⁹ A tall d'exemple, destaquen convenis de col·laboració tals com el celebrat amb el Consell de Catalunya de Col·legis d'Agents de la Propietat Immobiliària de 6 de juliol de 1999, en virtut del qual es preveu la col·laboració dels agents de la propietat en la introducció de l'ús del català a la documentació privada que acostumen a redactar així com en la incentivació de l'ús del català a la documentació notarial. També cal destacar la línia de col·laboració de la Generalitat amb el Consell de Procuradors dels Tribunals de Catalunya i amb els propis Col·legis de Procuradors, en els termes que consten als diversos Informes anuals de la Direcció General de Política Lingüística.

Val a dir que també per la via del conveni, s'ha vetllat per normalitzar l'ús de l'aranès a l'Administració de Justícia a la Vall d'Aran. Amb aquest objectiu, el 12 de setembre de 2000 va celebrar-se l'acord de col·laboració entre el Consell General del Poder Judicial, el Departament de Justícia i el Consell General d'Aran, en virtut del qual es cimentaven les bases per promoure l'ús d'aquesta llengua a l'àmbit judicial, al territori on gaudeix d'estatut d'oficialitat per manament legal, en els termes que s'han estudiat⁶⁸⁰.

La segona de les iniciatives que cal esmentar és el Programa de normalització lingüística de l'àmbit jurídic i judicial, que el Departament de Justícia de la Generalitat va posar en funcionament a principis de la dècada dels anys 90⁶⁸¹. En el marc d'aquesta iniciativa, en diferents fases, s'adoptarien diverses mesures tendents a fomentar i normalitzar l'ús de la llengua catalana en aquest sector⁶⁸².

⁶⁸⁰ D'entre els compromisos adoptats per les parts en virtut d'aquest acord de col·laboració de 12 de setembre de 2000, en destaquen els següents: constituir una comissió tripartita formada per un representant de les tres institucions (Consell General del Poder Judicial, Departament de Justícia de la Generalitat i Consell General d'Aran) amb l'encàrrec d'elaborar un projecte de normalització lingüística de l'aranès a l'Administració de Justícia, per ser aprovat al Consell General del Poder Judicial; instituir un premi anual per fomentar l'estudi i la divulgació de les institucions araneses; finalment, destaca el compromís de la Generalitat, per mitjà del Departament de Justícia, d'elaborar un pla de mitjans humans i materials per assolir la normalització lingüística de l'aranès en l'àmbit judicial.

⁶⁸¹ L'11 de juny de 1993 va aprovar-se el Programa de normalització lingüística de l'àmbit jurídic i judicial, dissenyat per la Generalitat de Catalunya. Aquest Programa ha de valorar-se tenint en compte que pocs mesos abans de la seva aprovació, el 2 d'abril de 1993, s'havia signat l'Annex al Protocol de bases per a Acords de cooperació en matèria d'Administració de Justícia entre el CGPJ i la Generalitat, que s'ha estudiat. Com s'ha vist, aquest Annex contemplava, entre d'altres previsions, l'acord de "*dur a terme totes les actuacions que resultin adequades per aconseguir la plena i total normalització lingüística en l'àmbit de l'Administració de Justícia a Catalunya*". Val a dir que ja durant l'any 1991, en el marc del Protocol de bases per a acords de cooperació en matèria d'Administració de Justícia de 16 d'abril de 1991, que també s'ha estudiat, va subscriure's un acord entre el Consorci per a la Normalització Lingüística i el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, que va permetre iniciar una experiència pilot de normalització de vuit jutjats de Catalunya. L'experiència consistia a adscriure un assessor lingüístic al jutjat el qual havia d'acomplir, entre d'altres, les següents funcions: corregir textos jurídics redactats en català i confeccionar-ne de nous; traduir textos jurídics del castellà al català; promoure l'ús del català entre el personal del jutjat; donar informació sobre cursos de català i, en el seu cas, impartir-ne classes.

⁶⁸² Així, a tall d'exemple, hom pot distingir les següents mesures, que consten als informes anuals de la Direcció General de Política Lingüística: desplegament pel territori autònic de la xarxa de dinamitzadors lingüístics amb l'objectiu d'estimular l'ús del català entre el personal dels jutjats; oferta de cursos de català dirigits al personal al servei de l'Administració de Justícia i als propis operadors jurídics; assessorament lingüístic; organització d'activitats periòdiques de sensibilització sobre els drets lingüístics; organització de sessions informatives dirigides als funcionaris judicials, als operadors jurídics i als ciutadans en aquesta matèria; concessió de beques per promoure el coneixement de la llengua catalana entre els opositors a jutges i fiscals; foment de la producció bibliogràfica d'obres d'àmbit jurídic en llengua catalana; publicació de formularis i manuals judicials; foment del programari informàtic en català; foment de l'ús del català en diferent material d'impremta emprat a les oficines judicials, fomentant que totes les oficines judicials disposin de tota la documentació en ambdues llengües (a tal fi s'han adoptat mesures tals com la traducció al català dels documents estàndards de la base documental del Temis), entre d'altres. Per una ampliació, vid., "Normativa lingüística aplicable a l'àmbit judicial. Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. Informe sobre la normalització lingüística en l'àmbit de l'Administració de Justícia (indicadors 2001)", Documents de Treball, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Generalitat de Catalunya, Barcelona, abril de 2002.

El 7 de març de 1995, el Govern de la Generalitat va aprovar el Pla General de Normalització Lingüística, concebut per esdevenir l'instrument marc on s'havien de concretar els grans objectius de política lingüística compartits pels poders públics i pels principals agents de la societat civil⁶⁸³. Aquest Pla estratègic, caracteritzat pel seu caràcter obert i flexible, preveu la consecució de la normalització de la llengua catalana en diferents àmbits, inclòs el de l'Administració de Justícia⁶⁸⁴. Pel que fa referència a aquesta àrea, l'objectiu marcat pel Pla era el de “*convenir règims de funcionament lingüístic a l'Administració de Justícia, que comportin entre altres mesures la capacitat en els dos idiomes oficials per a l'accés a places de Catalunya*”. Partint d'aquesta previsió, es contemplaven els següents sis objectius específics: primerament, l'objectiu de fomentar la presència de la llengua catalana en l'Administració de Justícia⁶⁸⁵; en segon lloc, impulsar la modificació del marc legal perquè afavorís l'ús del

⁶⁸³ Vid. “Pla General de Normalització Lingüística”, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1995. Pel que fa referència a la gènesi d'aquest Pla, cal recordar que a la primera sessió plenària del Consell Social de la Llengua Catalana, el 19 de juliol de 1991, el Govern de la Generalitat de Catalunya va presentar-hi la proposta de col·laborar en l'elaboració del Pla general de normalització lingüística. Aquesta decisió fou adoptada pel Consell per Acord de 18 de desembre de 1991. Aquest Acord va establir l'objectiu general del Pla, projectat en una doble dimensió, col·lectiva i individual: d'una banda, que la llengua pròpia de Catalunya fos la llengua habitualment usada per les institucions públiques i privades en tots els usos públics i s'hi desenvolupés, en condicions de no subordinació, tota l'activitat; d'altra banda, que fossin plenament respectats els drets lingüístics de tots els ciutadans de Catalunya pel que fa al desenvolupament de les activitats públiques, professionals, culturals, socials o de lleure. El procés d'elaboració d'aquest Pla va estendre's des d'inicis de 1992 fins al 1995. La Proposta del Consell Social de la Llengua Catalana fou presentada al President de la Generalitat a la reunió plenària del Consell de 26 de juliol de 1993. Aquesta Proposta fou adoptada com a base en l'elaboració de la proposta definitiva del Pla. A la sessió de 7 de març de 1995, el Govern de la Generalitat va aprovar el Pla i en va encomenar el seguiment de l'execució a la Comissió per a la Normalització Lingüística i a la Direcció General de Política Lingüística.

⁶⁸⁴ Formalment, el Pla general de normalització lingüística va projectar-se en els següents set sectors:

- Sector 1: Ús oficial i drets lingüístics. Distingia els següents nivells:
 - I. Administració de la Generalitat.
 - II. Administració local
 - III. Administració de Justícia, respecte de la qual formulava 6 objectius específics i 9 mesures, que s'estudiaran.
 - IV. Administració central i perifèrica de l'Estat.
 - V. Col·legis professionals del món del dret.
 - VI. Drets lingüístics dels ciutadans.
- Sector 2: Educació, recerca i joventut.
- Sector 3: Mitjans de comunicació i indústries culturals.
- Sector 4: Àmbit socioeconòmic.
- Sector 5: Institucions sanitàries i socials.
- Sector 6: Relacions culturals i territorials.
- Sector 7: Difusió de l'estàndard i recerca sociolingüística.

⁶⁸⁵ Objectiu específic nº 131 del Pla. Vid. “Pla General de Normalització Lingüística”, cit. nota supra p. 23. L'organisme responsable era el Departament de Justícia. Entre les mesures inicials se'n contemplaven dues: primerament, intensificar el desplegament d'una xarxa de dinamitzadors-assessors lingüístics als Jutjats que s'encarregui de garantir que es puguin utilitzar els documents en català, inclosos els edictes del DOGC, i de vetllar perquè es respectin els drets lingüístics dels ciutadans (organisme executor: Direcció General de Relacions amb l'Administració de Justícia); segonament, completar la racionalització de tota

català a l'àmbit judicial⁶⁸⁶; en tercer lloc, incrementar la formació en llengua catalana i, especialment, en llenguatge jurídic dels professionals del dret, i incrementar els coneixements de la llengua catalana dels col·lectius que intervenen en tot procediment⁶⁸⁷; així mateix, el Pla contemplava l'objectiu específic d'impulsar la formació del personal docent de ciències jurídiques pel que fa a la llengua catalana i al llenguatge d'especialitat respectiu, a fi que augmentés la docència en català⁶⁸⁸; en cinquè lloc, proposava augmentar la informació i la sensibilització sobre els drets lingüístics i la seva protecció jurídica⁶⁸⁹; finalment, el Pla formulava un darrer objectiu específic de l'àrea, centrat en aconseguir que l'Administració de Justícia estigués

la documentació generada a les oficines judicials, per tal d'adaptar-la a criteris de modernització i generalitzar l'ús del català tant en paper com en suport informàtic (organismes executors: Direcció General de Relacions amb l'Administració de Justícia i Secretaria General del Departament de Justícia).

⁶⁸⁶ Objectiu específic nº 132 del Pla. Vid. "Pla General de Normalització Lingüística", cit. nota supra p. 23. L'organisme responsable era el Departament de Justícia. La mesura prevista en el marc d'aquest objectiu específic era la d'"instar els poders legislatiu i executiu perquè presentin projectes i proposicions per a la modificació o l'actualització de la llei de normalització lingüística en aquest àmbit, com també de la Llei orgànica del Poder Judicial". Va fixar-se que els organismes executors d'aquesta mesura fossin la Direcció General de Relacions amb l'Administració de Justícia i la Secretaria General del Departament de Justícia de la Generalitat.

Aquesta previsió ha de posar-se en relació amb les mesures previstes en d'altres àmbits, que també contemplaven la conveniència de modificar el marc jurídic vigent per impulsar el procés de normalització lingüística de la llengua catalana. Així, en el marc de l'Àrea dedicada a l'Administració central i perifèrica de l'Estat, l'objectiu específic nº 143 del Pla també contemplava la necessitat d'impulsar la presentació de projectes i proposicions de normes modificadores o actualitzadores de les vigents en aquest àmbit. Així mateix, a l'àrea "Drets lingüístics dels ciutadans", també va establir-se que calia "modificar el marc legal per cobrir les llacunes detectades en la Llei de normalització lingüística i dur a terme les millores possibles a partir de la seva aplicació". (vid. Objectiu específic nº 161). Entre les mesures previstes per la consecució d'aquest objectiu específic, es contemplava la de "col·laborar en l'elaboració de l'avantprojecte d'una nova Llei de normalització lingüística que actualitzi i completi l'actual". La LPL de 1998, que s'ha estudiat, donaria compliment a aquesta previsió.

⁶⁸⁷ Objectiu específic nº 133. Vid. "Pla General de Normalització Lingüística", cit. nota supra p. 24. L'organisme responsable era el Departament de Justícia. Es contemplaven dues mesures inicials per la consecució d'aquest objectiu: primerament, la de fomentar, mitjançant l'atorgament de beques, el coneixement i l'ús normal del català entre els llicenciats i els professionals relacionats amb el món del dret que volen accedir a l'Administració de Justícia (organisme executor: la Direcció General de Relacions amb l'Administració de Justícia); segonament, elaborar materials adreçats als professionals que treballen en el camp de l'Administració de justícia, que els permetin dur a terme la seva feina plenament en català (organismes executors: Direcció General de Relacions amb l'Administració de Justícia i Secretaria General del Departament de Justícia).

⁶⁸⁸ Objectiu específic nº 134. L'organisme responsable d'aquest objectiu era el Comissionat per a Universitats i Recerca de la Generalitat. Com a mesura inicial prevista per la seva consecució, s'establí l'organització de cursos de llengua catalana i especialment de llenguatge jurídic adreçats a professors universitaris que impartissin matèries jurídiques, i a l'alumnat. Es contemplaven quatre organismes executors d'aquesta mesura: la Direcció General de Política Lingüística, el Comissionat per a Universitats i Recerca, l'Escola d'Administració Pública de Catalunya i el Departament de Justícia.

⁶⁸⁹ Objectiu específic nº 135. Organisme responsable: el Departament de Justícia de la Generalitat. Mesura inicial prevista per la seva consecució: dur a terme campanyes publicitàries periòdiques de sensibilització als col·lectius de professionals relacionats amb el món del dret i de l'Administració de Justícia i als ciutadans per a fer conèixer i recordar els drets lingüístics. L'organisme executor d'aquesta mesura fou la Direcció General de Relacions amb l'Administració de Justícia.

capacitada per atendre els ciutadans en la llengua pròpia de Catalunya, que havia de passar per, en paraules del Pla “*adequar els criteris de selecció, promoció i trasllat del personal al servei de l’Administració de Justícia*”⁶⁹⁰.

Cal recordar que el Pla, a fi d’estendre i generalitzar l’ús del català en les relacions amb l’Administració de justícia, també formulava una veritable política lingüística projectada en l’àmbit dels col·legis professionals del món del dret⁶⁹¹. Col·lectius professionals tals com els dels advocats o procuradors assumeixen un paper clau en el procés de normalització lingüística del català a l’àmbit judicial, rol que no ha estat bandejat per la Generalitat en el moment de la formulació i implementació de polítiques lingüístiques en aquest sentit⁶⁹².

⁶⁹⁰ Objectiu específic nº 136. Vid. “Pla General de Normalització Lingüística”, cit. nota supra p. 25. Organisme responsable: el Departament de Justícia de la Generalitat. Per la consecució d’aquest objectiu específic, es contemplaven dues mesures inicials: d’una banda, instar al Consell General del Poder Judicial perquè inclogués la valoració del coneixement de la llengua catalana en l’accés a places de Catalunya i per tal que fixés unes condicions de capacitació en llengua catalana anàlogues a les del personal de la Generalitat ; d’altra, impulsar tots els traspassos possibles del personal a la Generalitat i la territorialització dels processos de selecció i provisió de llocs de treball . El Pla contemplava que l’organisme executor d’ambdues mesures havia de ser la Direcció General de Relacions amb l’Administració de Justícia.

⁶⁹¹ En aquest àmbit, el Pla va fixar dos objectius específics (objectius nº 151 i 152). El primer va centrar-se en proposar generalitzar l’ús del català en les relacions dels professionals amb l’Administració d’acord amb l’opció lingüística dels seus clients. A tal fi va establir-se, com a mesura inicial, la formulació de plans de normalització lingüística i la creació de serveis lingüístics dotats de mitjans adequats que suscités l’interès dels col·legis per la llengua, mitjançant convenis amb els col·legis professionals (els organismes executors d’aquesta mesura foren la Direcció General de Política Lingüística, la Direcció General d’Arquitectura i Habitatge, la Secretaria General del Departament de Política Territorial i Obres Públiques i els Serveis lingüístics de col·legis professionals del món del dret). El segon objectiu proposava estendre el coneixement del català i, particularment, del llenguatge d’especialitat jurídic entre els professionals del sector. A tal fi va fixar-se, com a mesura inicial, l’organització de cursos de llengua catalana i de llenguatge jurídic adreçats als professionals del dret i al personal que treballa en el si dels col·legis professionals de l’àmbit jurídic. Els organismes executors d’aquesta darrera mesura foren la Direcció General de Política Lingüística, el Departament de Treball i els Serveis lingüístics dels col·legis oficials del món del dret. Vid. “Pla General de Normalització Lingüística”, cit. nota supra p. 29.

⁶⁹² A tall d’exemple, resulta il·lustratiu l’Informe sobre la Llei 1/1998 de 7 de gener de política lingüística i els advocats, emès pel Consell d’Il·lustres Col·legis d’Advocats de Catalunya el 4 de març de 1998, on s’advertia que els advocats, en tant que operadors jurídics assumeixen un paper d’especial transcendència en la normalització lingüística a l’àmbit judicial. En el capítol de Conclusions de l’informe, el Consell posava en evidència literalment que “...hem d’encoratjar els advocats a utilitzar el català amb tota normalitat, ja que de l’ús que en fem nosaltres inicialment, depèn l’ús que en faran els tribunals. De pròpia iniciativa els tribunals (...) no donaran el pas necessari i, per tant, a excepció d’alguns casos comptats, rebrem les provisions i resolucions judicials en castellà, si no és que la voluntat decidida dels advocats faci que el català sigui, amb el seu ús diari i normal, llengua oficial efectiva i real de l’Administració de Justícia”. En aquest Informe es consignen dues constatacions: en primer lloc, el rol decisiu que exerceixen els operadors jurídics tals com els advocats o procuradors en la normalització lingüística en l’àmbit judicial; en segon lloc, la necessitat de crear una conscienciació lingüística com a mesura prèvia a la normalització en aquest àmbit. Per una ampliació sobre les diverses mesures de normalització lingüística concernents a aquests col·lectius, vid. Informes anuals de Política Lingüística de la Generalitat.

Cal recordar, a títol indicatiu, que l’article 5 del Codi de l’Advocacia Catalana aprovat l’1 de març de 2001 pel Consell dels Il·lustres Col·legis d’Advocats de Catalunya (vid. D.O.G.C. nº 3723 de 19 de setembre de 2002), rubricat “Llengua pròpia i llengües oficials” contempla determinades previsions

Com és de veure, amb la formulació d'aquests objectius específics, el Pla donava un impuls al procés de normalització de la llengua catalana a l'àmbit judicial i, en general, al món del dret, per tal de subsanar aquelles mancances que no podien corregir-se recurrent al marc jurídic vigent. És més, el propi Pla proposava reformar, expressament, el règim jurídic per tal de corregir disfuncions percebudes en el procés de normalització de la llengua catalana, valorades com a obstacles per la plena garantia dels drets lingüístics dels catalanoparlants a l'Administració de Justícia.

Aquest discurs seria plenament assumit, entre d'altres, a la Moció 38/VI del Parlament de Catalunya de 26 d'octubre de 2000, sobre política lingüística en l'àmbit del dret i de la justícia⁶⁹³. En aquesta Moció, la cambra proclamaria expressament la conveniència de modificar determinats preceptes de la LOPJ, valorats com un obstacle per la plena normalització de la llengua catalana a l'àmbit judicial. El posicionament del Parlament de Catalunya en relació a aquest tema quedaria clarament consignat al propi text de la Moció, on es proclama la conveniència de *“reformar els articles 231 i 341 de la llei orgànica per a garantir tant la cooficialitat de les llengües pròpies de les comunitats que en disposin com el dret lingüístic de les ciutadanes i els ciutadans a ésser atesos en la llengua que escullin durant la tramitació d'un procediment judicial i evitar el retrocés que comporta la possibilitat que els jutges demanin d'ofici les traduccions al castellà, i també perquè el coneixement del català sigui un requisit en els concursos de trasllat per a proveir places de jutge i de magistrat a Catalunya”*⁶⁹⁴. Val a dir que el 13 de juny del mateix any 2000, aquesta qüestió centraria debats parlamentaris en seu del Congrés dels Diputats en motiu de la presa en consideració de la Proposició de llei

particularment interessants en aquesta matèria. Aquest precepte disposa: *“1.El català és la llengua pròpia dels Col·legis d'advocats de Catalunya i del Consell dels Col·legis d'Advocats de Catalunya i, per tant, és la llengua d'ús normal i ordinari. A més, el català és la llengua oficial d'aquestes corporacions, com també ho és el castellà. 2. Els col·legis i el Consell impulsaran la normalització de l'ús del català en totes les professions jurídiques i en l'Administració de Justícia de Catalunya. En concret, aquestes corporacions promouran l'edició en català de formularis, de normativa i de programes de gestió de despatxos i de qualsevol altre material relacionat amb les professions jurídiques. 3. Els advocats que prestin serveis d'assistència jurídica gratuïta, de torn d'ofici i orientació jurídica hauran de poder atendre i actuar en la llengua que esculli el representat d'entre les dues llengües oficials de Catalunya”*.

⁶⁹³ Aquesta Moció, com ja s'ha enunciat anteriorment, fou aprovada pel Ple del Parlament de Catalunya a la sessió nº 23.2 de 26 d'octubre de 2000 (B.O.P.C. nº 111, p. 15).

⁶⁹⁴ Aquesta iniciativa ha de valorar-se tenint present que plasma una reivindicació que havia centrat certs debats parlamentaris anys enrere, que varen transcendir als mitjans de comunicació. Prova n'és, a tall d'exemple i per tots, la Proposta de resolució per la qual s'acorda de presentar a la Mesa del Congrés dels Diputats la Proposició de Llei de Reforma de la Llei Orgànica 6/1985 d'1 de juliol, del Poder Judicial, presentada pel grup parlamentari d'ERC l'any 1997 (vid. B.O.P.C. nº 165 de 28 d'abril de 1997, p. 12763). Vid. article de El Punt, Comarques Gironines, *“ERC vol que es garanteixi l'ús del català a l'administració de justícia”* de 16 d'abril de 1997, per tots, l'article publicat a Cinco Días de 15 d'abril de 1997 *“Esquerra Republicana presentará una proposición de ley para garantizar el uso del catalán en la justicia de Cataluña”*, articles periodístics que es feien ressó d'aquesta iniciativa.

tramesa pel Parlament de Catalunya que proposava la modificació de la L.O. 6/1985 del Poder Judicial⁶⁹⁵.

Per concloure, resulta convenient subratllar el paper que ha assumit el Pla de funcionament en català de les oficines judicials, una experiència pilot que va posar en marxa el Departament de Justícia de la Generalitat l'any 2000 amb l'objectiu d'impulsar que els òrgans judicials amb seu a Catalunya utilitzessin amb normalitat el català⁶⁹⁶. El Pla va proposar demostrar que el català podia ser utilitzat amb normalitat a l'Administració de Justícia, aconseguint que les oficines judicials que s'hi han acollit

⁶⁹⁵ Vid. B.O.C.G.-Congrés dels Diputats, serie B, nº 1-1 de 19 d'abril de 2000. Per l'anàlisi dels debats sostinguts en seu del Congrés dels Diputats, vid. D.S.C.G. nº 12 de 13 de juny de 2000. En el decurs d'aquests debats el diputat del Parlament de Catalunya Sr. Ridaó Martín proclamaria *"este mismo fin de semana se divulgaba en Cataluña un estudio realizado por el Consejo Social de la Lengua que no puede ser más elocuente y revela que sólo el 35 por ciento de los juzgados catalanes pueden atender en catalán escrito, que el 8,3 por ciento de los funcionarios entienden catalán, que el 86 por ciento de los jueces nunca redactan una resolución en esta lengua o que el total de las actuaciones escritas oscila entre el 3 y el 5 por ciento; evidentemente, aquí hay un problema. Sabemos bien que las causas son diversas (...) La inercia de funcionamiento de una Administración atávica, tradicional, la excesiva movilidad del personal, e incluso, si ustedes lo quieren, el desconocimiento de la lengua por parte de muchos operadores jurídicos que intervienen. Lo cierto es que los ciudadanos de Cataluña, de Euskadi, de Galicia, del conjunto de comunidades autónomas históricas y que disponen de lengua propia tienen unos derechos lingüísticos que consisten en la facultad de poder escoger libremente la lengua en que se quieren relacionar con la Administración de justicia, como usuarios que son de un servicio público. Lo que hace falta es que esos derechos puedan ser ejercidos de forma efectiva y que todas las lenguas, todas, sean de uso normal y habitual (...) evidentemente y sobre todo son necesarios nuevos instrumentos legales como los que hoy se proponen"*. En la mateixa línia es pronunciaria, entre d'altres, el parlamentari Sr. Silva Sánchez en representació del Grup Parlamentari Català (CiU), quan a la mateixa sessió va proclamar que *"No es sensato, no es razonable, señorías, que un ciudadano del Estado en el territorio de su Comunidad Autónoma y utilizando una de las dos lenguas, la propia o la cooficial en la comunidad autónoma, precise de intérprete para dirigirse a su Administración. Esto podrá suscitar determinadas resistencias desde una perspectiva política o desde la perspectiva que pretende (...) poner la expectativa de un funcionario de ocupar plaza en cualquier lugar del territorio del Estado por encima de los derechos lingüísticos de los ciudadanos. Pero esta es una batalla que no tiene ningún sentido (...) La Administración es un organismo servicial y antes cabrá exigir a los funcionarios el conocimiento de las lenguas propias de una comunidad que exigir al ciudadano la expresión en una de esas dos lenguas o algo tan absolutamente extravagante – permítanme expresarlo así– como la utilización de un intérprete dentro del propio Estado"*. Resulta també il·lustrativa la intervenció de la diputada del Grup Parlamentari Socialista Sra. Chacón Piqueras a la mateixa sessió, quan va proclamar *"...esta proposición, en consonancia con la condición plurilingüe del Estado español, supone un avance en el objetivo constitucional del respeto al derecho de opción lingüística de los ciudadanos en su relación con la Administración pública y el también derecho a que esta Administración se adapte a la situación de cooficialidad establecida por la propia Constitución; todo ello muy en relación no sólo con la norma suprema sino con la jurisprudencia constitucional en la materia, la proposición no de ley de reforma de la justicia aprobada por esta Cámara al final de la legislatura pasada y la Declaración Universal de los Derechos Lingüísticos (...) De modo que, señores del Grupo Popular, comuníquenle al ministro de Justicia (...) que tiene hoy aquí (...) una excelente oportunidad para cumplir uno de los objetivos que ha comentado que se había propuesto en su gestión, el de la defensa del fomento del uso de la lengua catalana en la Administración de justicia..."*. El Grup Parlamentari Popular votaria en contra d'aquesta iniciativa. Dels 321 vots emesos, 142 foren a favor i 168 en contra, per la qual cosa va quedar rebutjada la presa en consideració de la proposició de llei.

⁶⁹⁶ Vid. GIMENO LAHOZ, Ramón; *"El 'plan piloto' de la Generalitat para el funcionamiento en catalán de los Juzgados"*, *Revista del Poder Judicial* nº 65, 2002 (I), p. 261-286.

generin la documentació en aquesta llengua oficial i pròpia del territori, canviant les inèrcies del castellà⁶⁹⁷. En els seus anys de rodatge, el Pla ha permès assolir resultats certament positius⁶⁹⁸. En aquest sentit, resulta il·lustrativa, la intervenció del conseller de Justícia de la Generalitat, Sr. Josep-Delfí Guàrdia Canela, a la sessió informativa en seu de la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana sobre l'aplicació i l'avaluació del Pla de normalització lingüística per a l'àmbit judicial, celebrada l'11 d'abril de 2002. En el decurs de la seva intervenció, el conseller proclamaria que *“des del Departament de Justícia, s’han esmerçat molts esforços per tal d’impulsar la implementació d’aquest Pla pilot, entre els quals cal destacar, primer, la implementació del programa informàtic de traducció automàtica pensat, bàsicament, per a les provisions i interlocutòries i, sobretot, sentències. Segon, el suport permanent*

⁶⁹⁷ Inicialment, a la primera fase del pla, l'experiència va agrupar a 40 oficines, nombre que s'ha anat ampliant progressivament en les successives fases del projecte. Així, per exemple, l'any 2001 agrupava 76 oficines judicials i l'any 2002 un total de 106. La inscripció al Pla ha de ser voluntària i hi ha d'estar d'acord, almenys, el jutge, el secretari i el 50% del personal de l'oficina judicial (els fiscals i els metges forenses que donin suport al Pla i treballin en català també s'hi poden inscriure). Cada mes les oficines inscrites han de presentar un informe sobre l'ús del català a la seva oficina. Així mateix, les oficines inscrites nomenen un coordinador que fa d'interlocutor entre el jutjat i el Departament de Justícia. En acabar el termini establert per al Pla, les oficines han de redactar un informe valoratiu amb conclusions i propostes de futur. Totes les oficines inscrites tenen accés a un programa de traducció automàtica i a l'assistència d'un lingüista. Val a dir que el Departament de Justícia dóna una compensació econòmica semestral a totes les persones que compleixin els requisits establerts en el Pla.

⁶⁹⁸ Per una ampliació, vid. Informes anuals de Política Lingüística de la Generalitat emesos a partir de l'any 2000. Vid., també, a títol indicatiu, els debats sostinguts a la sessió nº 31 de la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana del Parlament de Catalunya l'11 d'abril de 2002. L'ordre del dia consignava una sessió informativa de la Comissió amb el conseller de Justícia sobre l'aplicació i l'avaluació del Pla de normalització lingüística per a l'àmbit judicial. Val a dir que el Pla també ha centrat certes crítiques doctrinals. Vid. GIMENO LAHOZ, Ramón; *“El ‘plan piloto’ de la Generalitat para el funcionamiento en catalán de los Juzgados”*, cit. nota supra p. 284-286. L'autor critica que la Generalitat concedeixi una retribució econòmica semestral al personal acollit al Pla pilot, el que l'autor designa com a *‘pago por el uso del catalán’*, que al·lega que podria ser discriminatori respecte dels que no s'han acollit al Pla i empen la llengua castellana. En paraules de l'estudi *“el hecho de que el personal de los juzgados que utilicen el catalán en la forma preestablecida, cobren más que aquellos que no lo utilizan de dicho modo, se ha podido interiorizar por quienes no lo perciben, como que se busca pagar más por parte de la Generalitat, a los catalanes respecto a quienes no lo son. (...) A este respeto me parece importante una reflexión, y es que los jueces y juzgados que primero se apuntaron al plan, fueron aquellos que ya lo realizaban ‘todo’ en catalán. Y por otro lado, el plan no ha aumentado el grado de conocimiento de la lengua catalana por parte de los jueces y funcionarios; no habiéndose constatado un mayor número de exámenes o estudio por el plan piloto (...) Si esta retribución no estaba en el escrito que remitió la Generalitat al CGPJ, a continuación surge el interrogante de en qué medida no es un comportamiento discriminatorio –y por ende contrario al ordenamiento vigente-. Aquí, la escasa cuantía económica hace que no valga la pena pasar de este punto; ello no obstante si en lugar de las 13.000 pts/mes fueran 130.000 pts/mes, no tengo ninguna duda de que la cuestión se plantearía de forma mucho más beligerante”*. L'estudi també critica el que anomena com a possible “efectos colaterales” del Pla pilot. En paraules de l'article *“a mi modo de ver, el pla piloto es fríamente injusto con una realidad de los juzgados (...) funcionarios que tramitando y atendiendo en catalán siempre, por ser catalanes de toda la vida, no cobran el plus por estar en juzgados no apuntados al plan, mientras que si lo cobran funcionarios recién llegados a esta tierra, por el juego de los porcentajes (...) la idea de contestar a la Generalitat desde la trincheras del castellano, es un riesgo indeseado ya insinuado”*. Finalment, afegeix que *“tampoco dice el trabajo qué ocurrirá cuando se acabe el período previsto (...) mucho es el dinero que se ha invertido, para finalmente abandonarlo todo”*.

dels dinamitzadors lingüístics, que són les persones encarregades de fer la postedició de tots els documents que s'envien al traductor automàtic. Tercer, la formació específica en llenguatge jurídic que ha rebut el personal judicial (...)” i afegiria que el balanç dels resultats del Pla “ és altament positiu”⁶⁹⁹.

Amb tot, malgrat els avenços detectats en aquest àmbit, la normalització lingüística de la llengua catalana a l'Administració de Justícia continua essent un procés inconclòs.

⁶⁹⁹ Aquesta conclusió s'acompanyaria de certes dades estadístiques. Així, va informar-se que “*Quant a la valoració general de l'aplicació del Pla pilot de funcionament de les oficines judicials al llarg de l'any 2001, a nivell estadístic, podem destacar les següents dades. Els 82 òrgans judicials catalans que han participat en el Pla pilot han dictat, durant l'any passat, 11.517 sentències en català, és a dir, un 82,90% respecte del total (...) Pel que fa a les interlocutòries, durant l'any 2001, se n'han dictat 40.822 en català i 6.507 en castellà. Girona en té el lideratge amb un 92,68% (...) L'anàlisi global del nombre de resolucions judicials en català comporta una valoració extraordinàriament positiva, ja que, com podem observar, els marges percentuals generals superen, en tots els casos, el 70%...*”.